

Suttantapiṭake Aṅguttaranikāye

Ekakanipātassa saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

Manorathapūraṇī nāma

AṅGUTTARAṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Romanized from Myanmar version published in 1968

© Buddhasāsana Society

Aṭṭhakathā Series 17

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀLI ALPHABET IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a အာ ā ဣ i ဤ ī ဥ u ဦ ū ဧ e ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

က ka ခ kha ဂ ga ဃ gha င ṅa
 ဇ ca ဆ cha ဇ ja ဈ jha ဠ ña
 တ ta ဌ tha ဒ da ဝ dha ဏ ṇa
 ပ pa ဖ pha ဗ ba ဘ bha မ ma
 ယ ya ရ ra လ la ဝ va သ sa ဟ ha ဠ la ၊ ṁ

VOWELS IN COMBINATION

ာ = ā ဲ = i ဳ = ī ဴ = u ဵ = ū ံ = e ့ = o
 က ka ကာ kā ကိ ki ကိ kī ကု ku ကု kū ကေ ke ကေ ko
 ခ kha ခါ khā ခိ khi ခိ khī ခု khu ခု khū ခေ khe ခေ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

ကက kka	ယ န္ဂha	က န္ဓha	ဈ dhya	လှ pla	လှ lla
ကွ kkha	ဇ cca	က န္ဓa	ဇ dhva	ပှ pba	လှ lya
ကျ kya	ဆ ccha	က န္ဓa	ဇ nta	ဇ bbha	လှ lha
ကြ kri	ဇ jja	က န္ဓa	န ntva	ဈ bya	ဂှ vha
ကလ kla	ဇ jjha	က တta	ဇ ntha	ဇ bra	ကွ sta
ကွ kva	ည ñña	က တtha	န nda	ပှ mpa	ကြ strā
ဈ khya	ပှ ñha	က တva	န ndra	ပှ mpha	သှ sna
ဇ khva	ပှ ñca	က တtya	န ndha	ပှ mba	သှ sya
ဂှ gga	ဆ ñcha	ကြ tra	န nna	ဇ mbha	သှ ssa
လှ ggha	ပှ ñja	န dda	ဈ nya	ပှ mma	သှ sma
ဈ gya	ည ñjha	န ddha	န nha	ဈ mya	သှ sva
ဇ gra	ဇ tta	ဈ dya	ပှ ppa	ပှ mha	ကွ hma
က န္ကa	ဇ ttha	ဇ dra	ပှ ppha	လှ yya	ကွ hva
န န္ကha	ည dda	န dva	ဈ pya	လှ yha	ဠ lha
ဂှ ṅga					

၁ ၂ ၃ ၄ ၅ ၆ ၇ ၈ ၉ ၁၀
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 0

Nidānakathā

Sirimatā amhākaṃ Buddhena Bhagavatā Arahatā Sammāsambuddhena sakalalokapattaṭṭamahākaruṇāsinehasiniddhahadayena sabbattha appaṭihatasabbaññutānāvaraṇādiñāṇobhāsasamujjalitena sanarāmaralokagurunā sadevakassa lokassa atthāya hitāya sukhāya dhammo ca vinayo ca desito paññatto, so pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena vibhattesu tīsu saddhammesu pariyattisaddhammo nāma, tadeva ca sāsanaṭṭhitiyā pamāṇaṃ, satiyeva hi tasmim itare uppajjanti, nāsati, vuttañhetam **Aṅguttaraṭṭhakathāyaṃ**— (Am-Ṭṭha 1. 72 piṭṭhe)

“Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.

Tamo bhavissati loko, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.

Paṭipattiyam ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamasati”ti.

Teneva ca saddhammaciraṭṭhitikāmino theravarā Mahākassapādayo pariyattisaddhammasaṅkhātāṃ Tepiṭakaṃ Buddhavacanāṃ saṅgītimāropetvā Buddhasāsanaṃ samrakkhimsu, taṃkālikā ca rājāno saddhammābhivuddhikāmā tesāṃ saṅgītikārāṇamanubalappadānena sahāyattamupāgamuṃ.

Tathā hi catūhādhikatimāsaparinibbute Bhagavati Mahākassapattherappamukhehi pañcahi arahantasatehi Rājagahe **paṭhamā dhammasaṅgīti** katā rañño Māgadhasa Ajātasattuno visesānuggahamādāya.

Vassasatapariniibbute ca Bhagavati Mahāyasattherappamukhehi sattahi arahantasatehi Vesāliyaṃ **duṭṭiyā dhammasaṅgīti** katā, tadā ca Kālāsoko mahīpati tesāṃ sahāyattamupāgato.

Tathāgatapariniibbānato pana dvinnāṃ vassasatānamupari pañcattimsatime vasse Mahāmoggaliputtatissattherappamukhehi arahantasahashehi Pāṭaliputte **tatiyā dhammasaṅgīti** katā sakalalokapattaṭṭayasassa Dhammāsokassa bhūpatino niratisayānuggaham laddhāna.

Sammāsambuddhapariniibbutito pana catunnaṃ vassasatānamupari paṇṇāse vasse Laṅkādiṇe Vaṭṭagāmaṇirājino kāle Mātulajanapade Ālokalēṇe **catutthī dhammasaṅgīti** katā pañcahi arahantasatehi Mahādhammarakkhitattherappamukhehi, yā loke “pothakāropanasaṅgīti”ti pākaṭā.

Buddhavasase pana catussatādhikadvisahassānamupari pannarasamasāṅkhyāṃ sampatte imasmimpi Marammaraṭṭhe **Mindonnā**massa mahādhammarājino kāle Mandalay itipākaṭe Ratanāpuñjanagare **pañcamī dhammasaṅgīti** katā catussatādhikadvisahassattherehi Dakkhiṇārāmaṇvāsītipīṭakadharabhadantaajāgarattherappamukhehi tasseva rañño anavasesānuggahamādāya, yā loke “selakkharāropanasaṅgīti”ti vuccati.

Itthaṃ sudam Buddhassa Bhagavato sāsaṇaṃ iddhañceva hoti phītañca vitthārikaṃ bāhujaññaṃ puthubhūtaṃ yāvajjatanā.

Cirakālato panetaṃ Buddhavacanāṃ lekhaṇaparamparāya ceva muddaṇaparamparāya ca anekakkhattuṃ parivattiyābhataṃ na sakkā dāni vattuṃ “paṭhamadutiyatatiyādisaṅgītimāropitākāreṇeva sabbaso parisuddhaṃ”ti, aññadatthu panādhunikapotthakesu saṃvijjamānehi kehici pamādalekhādīsaṅgītakhalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhehi malīnamevetam, tathā hi nānādesiyapotthakesu aññamaññaṃ saṃsandiyaṃānesu anekā visadisapāṭhā dissanti.

Tatoyeva ca Buddhavacanassa suparisuddhabhāvakāmīno mahātherā sasatthantarapīṭakattayakovidā dhammavinayaṃ vācentāyeva te khalitādhikaparibhaṭṭhapāṭhe disvā evaṃ samacintesuṃ kathesuṃ ca—

“Advayavādīno suparisuddhavacanassa tassa Bhagavato pāvacanāṃ advayaṃ suparisuddhaṃ nimmalamevassa, imesu pana pāvacanapotthakesu aññamaññaṃ visadisā ceva aparisuddhā ca pāṭhā dissanti, nissamsayaṃ kho ayameva mūlapāṭho, yo nesaṃ yuttisampanno, tadanñño pana pamādalekhaṇapāṭhoyeva, tādisā ca dissanti ādhunikapāvacanapotthakesu kismiñci kismiñci ṭhāne.

Kāmañcetedāni na tāva bahutarā, yāva yathābhūtaṃ Pāḷiyā atthaṃ paṭisedheyyuṃ, etarahi pana asodhiyāmānā te gacchante gacchante

kāle bahutarā bahutarā jāyeyyūṃ, taṃkālikā ca pacchimā janā te sodhetuṃ asamatthā yathādhippetaṃ Pāḷiyā atthaṃ na sammā jāneyyūṃ, evamete saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvatteyyuṃ.

Vuttaṃ hetuṃ **Anguttaranikāye**— (Am 1. 60 piṭṭhe)

‘Dveme bhikkhave dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti, katame dve, dunnikkhittaṃ ca padabyañjanaṃ attho ca dunnīto, dunnikkhittassa bhikkhave padabyañjanassa atthopi dunnayo hoti, ime kho bhikkhave dve dhammā saddhammassa sammosāya antaradhānāya saṃvattanti’ti.

Yaṃnūna mayaṃ te sodhetvā nimmalaṃ parisuddhaṃ Buddhavacanaṃ sampatiṭṭhāpeyyāma, tadassa saddhammaciraṭṭhitiyā bahujanahitāya bahujanasukhāya ca, taṃ pana na sukaraṃ sampādetuṃ aññatra dhammikaṃrājūnāmanuggahenā”ti.

Sā panāyaṃ kathā patthaṭā sādhujanaparamparāya, sutā ca **U Nu** nāmadheyyagga mahāmacappamukhehi Marammaraṭṭhissarehi, sutvāna te evaṃ samacintesuṃ sammantayimsu ca “na kho panetaṃ amhākaṃ patirūpaṃ, ye mayaṃ pubbakehi dhammikehi dhammarājūhi samanuggahitassa Buddhasāsanassa parihānikāraṇaṃ passamānāyeva ajjhupekkhitvā appossukkā vihareyyāma, yaṃnūna mayaṃ sāsānopakārupāye sampādetvā visesato ca ādhunikapāvācanapotthakesu dissamāne saṃsayaṭṭhāniye pamādalekhaṇāpāṭhe saṃsodhetukāmānaṃ mahātherānaṃ ajjhāsayaṃ paripūretvā Buddhasāsanānaṃ anuggaṇheyyāma”ti, atha te sabbepi sāsānānuggahāya katasanniṭṭhānā ahesuṃ.

Anuggahitukāmehipi ca tehi na sakkā āṇāya kātuṃ vinā mahājanacchandasañjātupadesena, mahājanappatinidhibhūtā hi etarahi Marammikā rājāno, upadeso ca santhāgārasamitiyaṃ mahājanappatinidhibhūtānaṃ matisajjivānaṃ chandeneva samuppajjati, tasmā Buddhasāsanānuggahāya santhāgārasamitiyaṃ ekaṃ dhammupadesaṃ paññāpetvā **Buddhasāsanasamiti** nāma mahāsamiti samuṭṭhāpitā. Tassā kho pana samitiyā sabhāpati hoti *Thadosirīsudhammopādhidhārī* **Sīr U Thwin**vhayo mahāseṭṭhi, upasabhāpati pana *Thadosirīsudhammopādhidhārī*eva **U Thein Maung**vhayo padhānaḍḍavinicchayamandiramhi mahākkhadassādhipati, sabbakammavidhāyako pana

hitadharo *Thadomahāsa*resīthūpādhiko **U Chan Htun**vhayo
upadesikādhīpatipadhānanīvedimahāmantī. Bhaṇḍuppādako pana
raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Win** nāmadheyyo
sāsanaṭṭhānikamahāmatto.

Atha te Buddhasāsanasamitikā “yāyeva kho panatthāya
samuṭṭhāpitāyaṃ samiti, tadatthamidāni visesato kāhāmā”ti
Marammaraṭṭhebhīpākaṭaḡaṇasamudayasamudite tattha tattha
padhānanāyakabhūte paropaṇṇāsamahāthere dīghadassino nimantiya
evamārocesuṃ “ayaṃ bhante amhākaṃ Buddhasāsanamahāsamiti
Buddhasāsanānuggahatthāyeva raṭṭhissarānaṃ dhammupadesena
samuṭṭhāpitā, sacedāni bhante pubbe viya dhammasaṅgītiṃ katvā sāsanaṃ
paggaṇhituṃ yujjeyya, mahātherā ca tathā kātumiccheyyūṃ, vissatthāva
bhante karontu, mayaṃ tattha kāyañāṇapaccayabalehi niravasesaṃ byāvaṭā
bhavissāmā”ti.

Atha kho te mahātherā “dhammasaṅgītiṃ karissāmā”ti katasanniṭṭhānā
evaṃ pativedesuṃ “kattabbāyevesā dhammasaṅgīti, nesā na kattabbā, tasmā
mayaṃ dāni piṭakapotthakāni pañcamasaṅgītisilālekhāya samānetvā
tāniyeva sarīraṃ katvā Pāḷisaṃsodhanapubbaṅgamaṃ dhammasaṅgītiṃ
kassāma, yāya ādhunikapotthakesu paramparāparivattanavasena saṅjātā
pamādalekhaṇā ca nirākariyissanti, visodhitaṇca suparisuddhaṃ
pāvacaṇamūlaṃ labhivā taṃ muddāpetvā sakalaloke nānāraṭṭhesu
nānādesesu byāpanavasena Buddhasāsanassa ciraṭṭhiti ca sādhiyissati, sabbe
ca Theravādikā raṭṭhā Marammaraṭṭhasahitā ekato hutvā Buddhasāsanāṃ
abhūtapubbapaggahena paggaṇhituṃ labhissanti, sā ca purimikā pañca
saṅgītiyo upanidhāya **chaṭṭhasaṅgīti** nāma bhavissati, taṇca sabbaṃ
bhavissati bahujaṇahitāya bahujaṇasukhāya atthāya hitāya sukhāya
devamanussānaṃ, bahūni panettha āvassakakiccāni paṭikacceva
samādapetabbāni tumhākamāyattāni, tasmā saṅgītikālavavattānādikiccam
tumhākaṃyeva bhāro hotū”ti.

Atha te Buddhasāsanasamitikā sāsanaṇālakānaṃ mahātherānaṃ
chandaṇca ruciṇca samādāya ovādaṇca sirasā sampaṭicchitvā therānaṃ ceva
attano ca kattabbakiccānaṃ pariniṭṭhānasamayaṃ sallakkhetvā “ayaṃ
chaṭṭhasaṅgīti Sammāsambuddhapaṇinibbānato catussatādhikānaṃ dvinnaṃ
vassasahassānamupari

aṭṭhanavutime vasse vesākhapuṇṇamito paṭṭhāya ārabhitabbā, dve ca vassāni kattabbā, pañcannaṃ ca sāsanaṃ vassasahassānam upaḍḍhavasve vesākhapuṇṇamiyaṃ ye va pariniṭṭhāpetabbā”ti saṅgītikālaṃ vavatthapesuṃ.

Tato paṭṭhāya ca te punappunaṃ sannipatitvā sammantayitvā saṅgītiyā pubbakiccesu nirantaraṃ byāvaṭṭaṃ honti, “mahantaṃ kho Jinasāsanaṃ mahatiyāyevetaṃ pūjāya pūjanīyaṃ”ti mantvā tehi kārapitāni mahantamahantāni sāsanaṃ mandirāni, tattha saṅgītiṃ kurumānassa bhikkhusaṃghassa sukhasannisaṃjattamaṃ sannipātaṭṭhānabhūtaṃ mahantaṃ saṅgītimandiraṃ Yangon nāma rājadhāniyaṃ **Sirīmaṅgalatthale Kaba Aye** (Lokasāma) nāmakassa cetiyassa āsanne selapabbataguhaṃ vesena kārapitaṃ tibhūmakam pāyaso silā-iṭṭhakāyomayaṃ, evaṃ mahantaṃ petamaṃ ekasamvachhareneva pariniṭṭhāpitaṃ iddhiyā maññe nimmitaṃ, taṃca bahi ṭhatvā apekkhattaṃ sayamaṃ jātase lapabbato viya dissati, anto pavasitvā olokayamaṃ pana olokitolokitaṭṭhānato dassanīyaṃ pāsādikam ramaṇīyaṃ atittikameva hutvā devavimānaṃ miva khāyati. Tassa panāvidūre aḍḍhatteyyānaṃ saṅgītikārabhikkhusahassānaṃ nivāsappahonakā cattāro iṭṭhakamayā mahāpāsādā ceva iṭṭhakamayāyeva bhojanaṃ mahāsālā ca mahāsīmāpāsādādayo ca muddaṇayantasālā ca tattheva kārapitā.

Mahātherāpi ca “saṅgītikiccaṃ nāma therādheyyaṃ, therānaṃ ovādeneva kattabbaṃ, na vinā tena, tasmā bhikkhusaṃghassa ceva upāsakānaṃca sabbampi saṅgītipaṭibaddhamovādaṃ dātum bhavitaṃ mettha ovādaḍḍayakasaṃghasabhāyapī”ti Marammaraṭṭhadhajūpame aggamahāpaṇḍitopādhidhārino ca raṭṭhovādācariyasammate ca raṭṭhavinayadharasammate ca aññe cābhipākaṭaḍḍagarubhāvanīyādiguṇagaṇasamaṅginoti parosataṃ nāyakamahāthere uccinitvā “chaṭṭhasaṅgīti-ovādācariyasamghanāyakasabhaṃ” nāmekam padhānamahāsamghasabhaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ, te ca nāyakamahātherā Sambuddhavadānaṃ ratanaṃ karapāraḃge vividhasatthantaragahanāsaṅgacārīne therānuthere pañcavīsatiṃ matte samuccinitvā “chaṭṭhasaṅgītidhurandharasabhā”ti ca sammannitvā tassā sabhāya bhāraṃ niyyātesuṃ sabbāni saṅgītipaṭibaddhakiccāni samvidahituṃ. Te ca saṅgītidhurandharasabhikā therā sakalamarammaraṭṭhe **Nyaung Yan Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhiṇā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhiṇā cāti

dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṃ jātiyā āsītivassikaṃ upasampadāya saṭṭhivassaṃ “Bhadantarevataṃ” nāma mahātheravaraṃ sabhāpatiṃ katvā Tepiṭake Buddhavacane ceva nānāsatthesu ca kovide dhammācariyakavipadappatte bhikkhū uccinitvā aṭṭhadasādivaggavasena parosataṃ Pāḷivisodhakavagge ceva sambahule ca paṭivisodhakavagge bandhāpetvā visodhanappaṭivisodhanehi Buddhavacanāṃ suparisuddhattaṃ paṭipāpetvā dhammasaṅgītimakāṃsu yathā taṃ porāṇakasāṅgītikārā.

Evam saṅgītimāropitassa Tepiṭakassa Buddhavacanassa atthasaṃvaṇṇanābhūtā Aṭṭhakathāyo ca saṃvijjanti manoramāya tantinayānucchavikāya bhāsāya Ācariyabuddhaghosādīhi theravarehi katā.

Tāsampi Aṭṭhakathānaṃ sadesīyamūlehi ceva videsīyamūlehi ca saṃsanditvā Tepiṭakassa viya Buddhavacanassa visodhanappaṭivisodhanavasena mahātherā pāvacanadassino saṃvaṇṇanākovidā pāṭhasodhanamakāṃsu.

Icevamaṭṭhakathāyo ca pamādakhalitādhika paribhaṭṭhapāṭhānaṃ nirākaraṇavasena visodhitā ceva paṭivisodhitā ca hutvā Buddhasāsanamuddaṇayantālaye samappitā suṭṭhu muddāpaṇāya.

Muddāpaṇakāle ca Piṭakattayamuddāpaṇe viya mahātheravarā mūlasodheyyapattapāṭhakehi gahaṭṭhapaṇḍitehi ceva dhammācariyabhikkhupaṇḍitehi ca anekavāraṃ parisodhitaṃ osānasodheyyapattaṃ paṭivisodhitamūlapotthakena ceva aññehi sadesa desantarika Aṭṭhakathāpotthakehi ca vividhabyākaraṇādisatthehi ca punappunaṃ saṃsandetvā suvisada paribyattakaṇḍavāra vākyaccheda saṅketatañca sampāpetvā mahatā parissamena osānasodhanamakāṃsu.

Evametāsampi ca suvisodhitānaṃ Aṭṭhakathānaṃ saṅgītibhāranitthārakā mahātherā nikhilamarammaraṭṭhe **Maso Yein Sayadaw**ti abhipākaṭaṃ “Aggamahāpaṇḍito” pādhinā ceva “Abhidhajamahāraṭṭhagurū” pādhinā cāti dvīhi Marammaraṭṭhissarasamappitopādhīhi virājitaṃ jātiyā chasattativassikaṃ upasampadāya chappaññāsavassaṃ “Bhadantasūriyābhivaṃsaṃ” nāma mahātheravaraṃ sabhāpatiṃ katvā chaṭṭhasaṅgītikārakapariyāpannehi therānutherehi saṅgamma paṭhanatthāya samārabhimsu yathā taṃ chaṭṭhasaṅgītidhammasaṅgāyanākāle.

Evametāsaṃ Aṭṭhakathānaṃ saṃsodhana-muddāpaṇa-samphaṇanesu
karīyamānesu raṭṭhissaragaṇe aggamahāmacco **U Nu** nāmadheyyo
mahāsayo ceva Buddhasāsanasamitiyaṃ sampati bhaṇḍuppadako
raṭṭhissarānaṃ patinidhibhūto **U Basaw** nāmadheyyo
sāsanaṭṭhānikamahāmatto cāti-imepi taṃkiccasampādanāya Pāḷisaṅgītikāle
viya mahussāhena byāvaṭṭā honti.

Icevametāpi Aṭṭhakathāyo theravādīnekāyikavibudhappamukhānaṃ
satthāgamaratanālayasāragāhīnaṃ veyyākaraṇakesarīnaṃ
accantanimmalañāṇavārīnā paridhovitā saṅgamma ca paṭhitā, tā
vibudhappavarekagocarā vimuttirasassādādāyiniyo Piṭakattayassatthaṃ
paribyaṭṭaṃ pakāseṇtiyo ciraṃ vilasantiyo lokatthasiddhiṃ sādhayantūti.

Tenetaṃ vuccati—

1. Mūlakaṃ pariyattīva, sāsanaṃ Mahesino.
Pariyattippamāṇā hi, ciraṃ saddhammasaṅgīti.
2. Tasmā taṃ rakkhituṃ therā, dhammasaṅgāhaka purā.
Rājāno upanissāya, akaṃsu dhammasaṅgahe.
3. **Paṭhamam** dhammasaṅgītiṃ, **Ajātasattur**ājino.
Anuggahena katvāna, pālayuṃ Jinasāsanam.
4. **Dutiyaṃ** tu tathā katvā, **Kālāsokassa** rājino.
Kāle tamupanissāya, pālayuṃ Jinasāsanam.
5. **Tatiyaṃ**pica katvāna, **Dhammāsokassa** rājino.
Anuggahena Buddhassa, sāsanaṃ abhipālayuṃ.
6. **Catutthim** pana Laṅkāyaṃ, **Vaṭṭagāmaṇi**rājino.
Kālamhi potthakāruḷhaṃ, katvāna pālayuṃ tathā.
7. Imasmiṃ Marammaraṭṭhepi, **Mindonnāma** narādhipaṃ.
Rajjaṃ samanussāsaṇaṃ, ratanattayamāmakam.
8. Sannissāya mahātherā, thirasīlā guṇākarā.
Pañcamim dhammasaṅgītiṃ, karontā sāsanaṭṭhitim.

9. Patthayantā likhāpetvā, silāpaṭṭesu peṭakaṃ.
Vāyāmena mahantena, pālayuṃ Jinasāsanam.
10. Itthaṃ purā mahātherā, rājāno cāpi dhammikā.
Sāsanam paripālesuṃ, jīvitaṃ viya attano.
11. Tathāpi khalitādāni, dissanti Piṭakattaye.
Paramparāya lekhāya, sañjātā muddaṇena ca.
12. Disvāna te mahātherā, vācentāva Tipeṭakaṃ.
Vuccamānanayenevaṃ, cintesuṃ mantayimsu ca.
13. “Katvāna sādhuṃ gantha-suddhikaṃ sāsanaṃyukaṃ.
Yaṃnūna dhammasaṅgītiṃ, kareyyāma mayaṃ” iti.
14. Etamatthaṃ suṇitvāna, **U Nu** nāma mahāsaya.
Marammavisaye **agga-mahāmacca**dhurandharo.
15. “Sāsanaṃyattakiccāni, sampādentā visesato.
Saṅgītiyaṇca therānaṃ, sampūrentā manorathaṃ.
16. Yathā rakkhimsu porāṇā, surājāno tathā mayaṃ.
Saṃrakkheyyāma Sambuddha-sāsanam” iti cintiya.
17. Mahāmaccehi aññehi, saṅgamehi ca mantiya.
Suppatiṭṭhāpayitvāna, **Buddhasāsana**saṅgamaṃ.
18. Mahātherānamādāya, chandaṃ idha nivāsinaṃ.
Aññesu Sīhaḷādīsu, videsesu ca vāsinaṃ.
19. Kāretvā dhammasaṅgītiṃ, sodhetvā Satthusāsanam.
Saddhammānuggahatthāya, karaṃ daḷhapaṇakkamaṃ.
20. **Sirīmaṅgalavikhyāte**, thalasmaṃ pavare subhe.
Cetiyaṃsāvidūramhi, **Kaba Aye** itisaññino.
21. Guhāvesena kāretvā, mahāsaṅgītimandiraṃ.
Āvāsādiṇca bhikkhūnaṃ, kāresi muddaṇālayaṃ.
22. Ganthasaṃsodhanaṃ dhamma-saṅgītiyā tu paṇḍitā.
Mahātheravarākaṃsu, satimantā punappunaṃ.

23. Muddāpente ca passitvā, mahātherehi pañcahi.
Sodheyyapattamosānaṃ, nimmalattaṃ supāpitaṃ.
24. Katvā suvisadaṃ Buddha-bhāsitaṃ Piṭakattayaṃ.
Yathā muddāpitaṃ āsi, sāsanaṭṭhaṃ Mahesino.
25. Tathā Aṭṭhakathāyo ca, saṃsodhetvā punappunaṃ.
Suṭṭhu muddāpitā honti, sabbalokaṭṭhasiddhiyāti.

Ekakanipāta Aṅguttaraṭṭhakathā

Mātikā		Piṭṭhaṅka
	Ganthārambhakathā	1
1. Rūpādivaggavaṇṇanā	...	3
2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā	...	22
3. Akammaniyavaggavaṇṇanā	...	40
4. Adantavaggavaṇṇanā	...	41
5. Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā	...	42
6. Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā	...	46
7. Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā	...	56
8. Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā	...	62
9. Pamādādivaggavaṇṇanā	...	65
10. Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā	...	65
11. Adhammavaggavaṇṇanā	...	72
12. Anāpattivaggavaṇṇanā	...	73
13. Ekapuggalavaggavaṇṇanā	...	73
14. Etadaggavagga 1. Paṭhamavagga Etadaggapadavaṇṇanā ...		96
Aññāsikoṇḍaññattheravatthu	...	105
Sāriputta-moggallānattheravatthu	...	116
Mahākassapattheravatthu	...	126
Anuruddhattheravatthu	...	143
Bhaddiyattheravatthu	...	150
Lakūḍakabhaddiyattheravatthu	...	152
Piṇḍolabhāradvājattheravatthu	...	153
Mantāṇiputta-puṇṇattheravatthu	...	156
Mahākaccānattheravatthu	...	160

Mātikā

Piṭṭhaṅka

2. Dutiyavagga

Cūḷapanthakattheravatthu	...	...	164
Subhūtitttheravatthu	...	...	173
Khadiravaniyarevatattheravatthu	...	...	175
Kaṅkhārevatattheravatthu	...	...	180
Soṇakoḷivisattheravatthu	...	...	181
Soṇakuṭikaṇṇattheravatthu	...	...	185
Sīvalitttheravatthu	...	...	190
Vakkalitttheravatthu	...	...	194

3. Tatiyavagga

Rāhula-raṭṭhapālatttheravatthu	...	...	197
Kuṇḍadhānattheravatthu	...	...	203
Vaṅḡsattheravatthu	...	...	208
Upasenavaṅgantaputtattheravatthu	...	...	211
Dabbattheravatthu	...	...	213
Pilindavacchattheravatthu	...	...	215
Bāhiyadārucīriyattheravatthu	...	...	217
Kumārakassapattheravatthu	...	...	220
Mahākoṭṭhitattheravatthu	...	...	222

4. Catutthavagga

Ānandattheravatthu	...	...	223
Uruvelakassapattheravatthu	...	...	230
Kāḷudāyitttheravatthu	...	...	233
Bākulattheravatthu	...	...	236
Sobhitattheravatthu	...	...	240
Upālitttheravatthu	...	...	241
Nandakattheravatthu	...	...	242

Mātikā		Piṭṭhaṅka	
Nandattheravattu	...	...	244
Mahākappinattheravattu	...	...	246
Sāgatattheravattu	...	...	251
Rādhattheravattu	...	...	253
Mogharājattheravattu	...	...	256

5. Pañcamavagga

Mahāpajāpatigotamītherīvattu	...	...	261
Khemātherīvattu	...	...	264
Uppalavaṇṇātherīvattu	...	...	266
Paṭācārātherīvattu	...	...	275
Dhammadinnātherīvattu	...	...	278
Nandātherīvattu	...	...	280
Soṇātherīvattu	...	...	281
Bakulātherīvattu	...	...	283
Kuṇḍalakesātherīvattu	...	...	283
Bhaddākāpilānītherīvattu	...	...	288
Bhaddākaccānātherīvattu	...	...	289
Kisāgotamītherīvattu	...	...	290
Siṅgālakamātātherīvattu	...	...	293

6. Chaṭṭhavagga

Tapussa-bhallikavattu	...	...	293
Anāthapiṇḍikaseṭṭhivattu	...	...	295
Cittagahapativattu	...	...	296
Hatthaka-āḷavakavattu	...	...	299
Mahānāmasakkavattu	...	...	302
Uggagahapativattu	...	...	303
Uggatagahapativattu	...	...	304

Mātikā

Piṭṭhaṅka

Sūrambaṭṭhavatthu	...	...	305
Jīvakavatthu	...	...	306
Nakulapitugahapativatthu	...	...	307

7. Sattamavagga

Sujātāvatthu	...	...	309
Visākhāvatthu	...	...	311
Khujjuttarā-sāmāvatīvattu	...	...	321
Uttarānandamātāvatthu	...	...	342
Suppavāsāvatthu	...	...	347
Suppiyāvatthu	...	...	348
Kāṭiyānīvattu	...	...	349
Nakulamātāvatthu	...	...	351
Kālīkuraragharikāvatthu	...	...	351
15. Aṭṭhānapāḷi	1. Paṭhamavaggavaṇṇanā	...	352
	2. Dutiyavaggavaṇṇanā	...	362
16. Ekadhammapāḷi	1. Paṭhamavaggavaṇṇanā	...	365
	2. Dutiyavaggavaṇṇanā	...	368
	3. Tatiyavaggavaṇṇanā	...	371
	4. Catutthavaggavaṇṇanā	...	377
17. Pasādakaradhammavaggavaṇṇanā	...	...	380
18. Aparā-accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā	...	...	381
19. Kāyagatāsativaggavaṇṇanā	...	...	410
20. Amatavaggavaṇṇanā	...	...	416

Aṅguttaraṭṭhakathāya Ekakanipātassa mātikā niṭṭhitā.

Ekakanipāta

Aṅguttaraṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

Karuṇāsītalahadayaṃ, paññāpajjotavihatamohatamaṃ.

Sanarāmaralokagaruṃ¹, vande **Sugataṃ** gativimuttaṃ.

Buddhopi Buddhabhāvaṃ, bhāvetvā ceva sacchikatvā ca.

Yaṃ upagato gatamalaṃ, vande tamanuttaraṃ **dhammaṃ**.

Sugatassa orasānaṃ, puttānaṃ mārasenamathanānaṃ.

Aṭṭhannampi samūhaṃ, sirasā vande **ariyasamghaṃ**.

Iti me pasannamatino, ratanattayavandanāmayaṃ puññaṃ.

Yaṃ suvihatanantarāyo, hutvā tassānubhāvena.

Ekakadukādipaṭima, ṇḍitassa **Aṅguttarāgamavarassa**.

Dhammakathikapuṅgavānaṃ, vicittapaṭibhānajanānaṃ.

Atthappakāsanatthaṃ, **Aṭṭhakathā** ādito vasisatehi.

Pañcahi yā saṅgītā, anusaṅgītā ca pacchāpi.

Sīhaḷadīpaṃ pana ā, bhatātha vasinā Mahāmahindena.

Ṭhapitā Sīhaḷabhāsāya, dīpavāsīnamatthāya.

1. Sanarāmaralokagaruṃ (Sī, Syā)

Apanetvāna tatohaṃ, Sihaḷabhāsaṃ manoramaṃ bhāsaṃ.
Tantīnayānucchavikaṃ, āropento vigatadosaṃ.

Samayaṃ avilomento, therānaṃ theravaṃsadīpānaṃ¹.
Sunipunaṇavinicchayānaṃ, Mahāvihāre nivāsīnaṃ².

Hitvā punappunāgata, matthaṃ atthaṃ pakāsayissāmi.
Sujanassa ca tuṭṭhatthaṃ, ciraṭṭhitatthañca dhammassa.

Sāvatthipabhūtīnaṃ, nagarānaṃ vaṇṇanā katā heṭṭhā.
Dīghassa majjhimassa ca, yā me atthaṃ vadantena.

Vitthāravasena sudāṃ, vatthūni ca tattha yāni vuttāni.
Tesampi na idha bhiyyo, vitthārakathaṃ karissāmi.

Suttānaṃ pana atthā, na vinā vatthūhi ye pakāsanti.
Tesaṃ pakāsanatthaṃ, vatthūnipi dassayissāmi³.

Sīlakathā dhutadhammā, kammaṭṭhānāni ceva sabbāni.
Cariyāvidhānasahito, jhānasamāpattivitthāro.

Sabbā ca abhiññāyo, paññāsaṅkalananicchayo⁴ ceva.
Khandhādhatāyatani, ndriyāni ariyāni ceva cattāri.

Saccāni paccayākā, radesanā suparisuddhanipuṇanayā.
Avimuttatantimaggā, vipassanābhāvanā ceva.

Iti pana sabbaṃ yasmā, **Visuddhimagge** mayā suparisuddhaṃ.
Vuttaṃ tasmā bhiyyo, na taṃ idha vicārayissāmi.

“Majjhe **Visuddhimaggo**, esa catunnampi āgamānaṃ hi.
Ṭhatvā pakāsayissati, tattha yathābhāsitamatthaṃ”.

Iceva kato tasmā, tampi gahetvāna saddhimetāya.
Aṭṭhakathāya vijānatha, Aṅguttaranissitaṃ atthanti.

1. Theravaṃsappadīpānaṃ (Sī, Syā)

2. Mahāvihārādhivāsīnaṃ (Sī), Mahāvihāravāsīnaṃ (Syā)

3. Vatthūnipi kathessāmi (Syā), vatthūnipi idha kathessāmi (Ka)

4. Paññāsaṅkalavinicchayo (Syā)

1. Rūpādivaggavaṇṇanā

Tattha **Aṅguttarāgamo** nāma Ekakanipāto Dukanipāto Tikanipāto Catukkanipāto Pañcakanipāto Chakkanipāto Sattakanipāto Aṭṭhakanipāto Navakanipāto Dasakanipāto Ekādasakanipātoti ekādasā nipātā honti. Suttato—

Nava suttasahassāni, pañca suttasatāni ca.
Sattapaññāsa suttāni, honti Aṅguttarāgame.

Tassa nipātesu **Ekakanipāto** ādi, suttesu **Cittapariyādānasuttaṃ**. Tassāpi “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ āyasmatā Ānandena Paṭhamamahāsaṅgītikāle vuttaṃ nidānamādi. Sā panesā paṭhamamahāsaṅgīti Sumaṅgalavilāsiniyā Dīghanikāyaṭṭhakathāya ādimhi vitthāritā, tasmā sā tattha vitthāritanayeneva veditabbā.

1. Yaṃ panetaṃ “evaṃ me sutan”ti-ādikaṃ nidānaṃ, tattha **evanti** nipātapadaṃ, **meti**-ādīni nāmapadāni. **Sāvatthiyaṃ viharatīti** ettha **vīti** upasaggapadaṃ, **haratīti** ākhyātapadanti iminā tāva nayena padavibhāgo veditabbo.

Atthato pana **evam**saddo tāva upamūpadesasampahamsanagaraḥṇa-vacanasampañiggahākāranidassanāvadhāraṇādi-anekatthappabhedo. Tathā hesa “evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahun”ti evamādisu¹ upamāyaṃ āgato. “Evaṃ te abhikkamitabbaṃ, evaṃ te paṭikkamitabban”ti-ādīsu² upadese. “Evametaṃ Bhagavā, evametaṃ Sugatā”ti-ādīsu³ sampahamsane. “Evamevaṃ panāyaṃ vasalī yasmim vā tasmim vā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti-ādīsu⁴ garahaṇe. “Evaṃ bhanteti kho te bhikkhū Bhagavato paccassosun”ti-ādīsu⁵ vacanasampañiggahe⁶. “Evaṃ byākho ahaṃ bhante Bhagavatā dhammaṃ desitaṃ ājānāmī”ti-ādīsu⁷ ākāre. “Ehi tvaṃ māṇavaka, yena samaṇo Ānando tenupasaṅkama, upasaṅkamitvā

1. Khu 1. 21 piṭṭhe.

2. Aṃ 1. 439 piṭṭhe.

3. Aṃ 1. 193 piṭṭhe.

4. Saṃ 1. 162 piṭṭhe.

5. Ma 1. 1 piṭṭhe.

6. Vacanasampañicchane (Sī, Syā)

7. Ma 1. 325 piṭṭhe.

mama vacanena samaṇaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ appātaṅkaṃ lahuṭṭhānaṃ balaṃ phāsuvihāraṃ puccha ‘Subho māṇavo Todeyyaputto bhavantaṃ Ānandaṃ appābādhaṃ -pa- phāsuvihāraṃ pucchati’^{ti}, evaṃca vadehi ‘sādhū kira bhavaṃ Ānando yena Subhassa māṇavassa Todeyyaputtassa nivesanaṃ, tenupasaṅkamatu anukampaṃ upādāyā’^{ti}-ādīsu¹ nidassane. “Taṃ kiṃ maññatha Kālāmā, ime dhammā kusalā vā akusalā vāti. Akusalā bhante. Sāvajjā vā anavajjā vāti. Sāvajjā bhante. Viññugarahitā vā viññuppasatthā vāti. Viññugarahitā bhante. Samattā samādinnaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattanti no vā, kathaṃ vo ettha hotīti. Samattā bhante samādinnaṃ ahitāya dukkhāya saṃvattanti, evaṃ no ettha hoti”^{ti}-ādīsu² avadhāraṇe. Svāyamidha ākāraṇidassanāvadhāraṇesu daṭṭhabbo.

Tattha ākāratthena **evaṃ**saddena etamatthaṃ dīpetinānāyanipuṇaṃ anekajjhāsayasamuṭṭhānaṃ atthabyañjanasampannaṃ vividhapāṭihāriyaṃ dhammatthadesanāpaṭivedhagambhīraṃ sabbasattānaṃ sakasakabhāsā-nurūpato sotapathamāgacchantaṃ tassa Bhagavato vacanaṃ sabbappakārena ko samattho viññātuṃ, sabbathāmena pana sotukāmataṃ janetvāpi evaṃ me sutāṃ, mayāpi ekenākārena sutanti.

Nidassanatthena “nāhaṃ sayambhū, na mayā idaṃ sacchikatan”^{ti} attānaṃ parimocento “evaṃ me sutāṃ, mayāpi evaṃ sutan”^{ti} idāni vattabbaṃ sakalaṃ suttaṃ nidasseti.

Avadhāraṇatthena “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ bahussutānaṃ yadidaṃ Ānando, satimantānaṃ, gatimantānaṃ, dhitimantānaṃ, upaṭṭhākānaṃ yadidaṃ Ānando”^{ti}³ evaṃ Bhagavatā, “āyasmā Ānando atthakusalo dhammakusalo byañjanakusalo niruttikusalo pubbāparakusalo”^{ti}⁴ evaṃ Dhammasenāpatinā ca pasattabhāvānurūpaṃ attano dhāraṇabalaṃ dassento sattānaṃ sotukāmataṃ janeti “evaṃ me sutāṃ, taṃca kho atthato vā byañjanato vā anūmanadhikaṃ, evameva, na aññathā daṭṭhabban”^{ti}.

1. Dī 1. 188 piṭṭhe.

3. Am 1. 25 piṭṭhe.

2. Am 1. 190 piṭṭhe.

4. Am 2. 177 piṭṭhe.

Mesaddo tīsu atthesu dissati. Tathā hissa “gāthābhigītāṃ me abhojaneyyan”ti-ādīsu¹ mayāti attho. “Sādhu me bhante Bhagavā saṃkhittena dhammaṃ desetū”ti-ādīsu² mayhanti attho. “Dhammadāyādā me bhikkhave bhavathā”ti-ādīsu³ mamāti attho. Idha pana “mayā sutan”ti ca, “mama sutan”ti ca atthadvaye yujjati.

Sutanti ayaṃ **sutasaddo** sa-upasaggo ca anupasaggo ca gamanavissutakilinna-upacitānuyoga sotaviññeyya sotadvārānusāra viññātādi-anekatthappabhedo. Tathā hissa “senāya pasuto”ti-ādīsu gacchantoti attho. “Sutadhammassa passato”ti-ādīsu⁴ vissutadhammassāti attho. “Avassutā avassutassā”ti-ādīsu⁵ kilinnā kilinnassāti attho. “Tumhehi puññaṃ pasutaṃ anappakan”ti-ādīsu⁶ upacitanti attho. “Ye jhānappasubhā dhīrā”ti-ādīsu⁷ jhānānuyuttāti attho. “Diṭṭhaṃ sutam mutan”ti-ādīsu⁸ sotaviññeyyanti attho. “Sutadharo sutasannicayo”ti-ādīsu⁹ sotadvārānusāraviññātadharoti attho. Idha panassa sotadvārānusārena upadhāritanti vā upadhāraṇanti vāti attho. Mesaddassa hi mayāti atthe sati “evaṃ mayā sutam sotadvārānusārena upadhāritan”ti yujjati. Mamāti atthe sati “evaṃ mama sutam sotadvārānusārena upadhāraṇan”ti yujjati.

Evametesu tīsu padesu **evanti** sotaviññādiviññāṇakiccanidassanaṃ. **Meti** vuttaviññāṇasamaṅgipuggalanidassanaṃ. **Sutanti** assavanabhāvapaṭikkhepato anūnādhikāvīparītaggaḥaṇanidassanaṃ. Tathā **evanti** tassā sotadvārānusārena pavattāya viññāṇavīthiyā nānappakārena ārammaṇe pavattabhāvappakāsaṇaṃ. **Meti** attappakāsaṇaṃ. **Sutanti** dhammappakāsaṇaṃ. Ayañhettha saṅkhepo “nānappakārena ārammaṇe pavattāya viññāṇavīthiyā mayā na aññaṃ kataṃ, idaṃ pana kataṃ, ayaṃ dhammo suto”ti.

Tathā **evanti** niddisittabbappakāsaṇaṃ. **Meti** puggalappakāsaṇaṃ. **Sutanti** puggalakiccappakāsaṇaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti—yaṃ suttaṃ niddisissāmi, taṃ mayā evaṃ sutanti.

1. Khu 1. 292; Saṃ 1. 169 piṭṭhesu.

4. Khu 1. 88 piṭṭhe.

7. Khu 1. 40 Dhammapade.

2. Saṃ 2. 285 piṭṭhe.

5. Vi 2. 276 piṭṭhe.

8. Ma 1. 189 piṭṭhe.

3. Ma 1. 15 piṭṭhe.

6. Khu 1. 9 piṭṭhe.

9. Ma 1. 277 piṭṭhe.

Tathā **evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇaṃ hoti, tassa nānākāraniddeso. **Evanti** hi ayaṃ ākārapaññatti. **Meti** kattuniddeso. **Sutanti** visayaniddeso. Ettāvatā nānākārappavattena cittasantānena taṃsamaṅgino kattu visaye gahaṇasanniṭṭhānaṃ¹ kataṃ hoti.

Atha vā **evanti** puggalakiccaniddeso. **Sutanti** viññāṇakiccaniddeso. **Meti** ubhayakiccayuttapuggalaniddeso. Ayaṃ panettha saṅkhepo—mayā savanakiccaviññāṇasamaṅginā puggalena viññāṇavasena laddhasavanakicca-vohārena sutanti.

Tattha **evanti** ca **meti** ca saccikaṭṭhaparamatthavasena avijjamānapaññatti. Kiñhettha taṃ paramatthato atthi, yaṃ evanti vā meti vā niddesaṃ labhetha. **Sutanti** vijjamānapaññatti. Yañhi taṃ ettha sotena upaladdhaṃ, taṃ paramatthato vijjamānanti. Tathā **evanti** ca **meti** ca taṃ taṃ upādāya vattabbato upādāpaññatti. **Sutanti** diṭṭhādini upanidhāya vattabbato upanidhāpaññatti.

Ettha ca **evanti** vacanena asaṃmohaṃ dīpeti. Na hi sammūlho nānappakārapaṭivedhasamattho hoti. **Sutanti** vacanena sutassa asaṃmosaṃ dīpeti. Yassa hi sutaṃ sammutṭhaṃ hoti, na so kālantarena mayā sutanti paṭijānāti. Iccassa asaṃmohena paññāsiddhi, asaṃmosena pana satisiddhi. Tattha paññāpubbaṅgamāya satiyā byañjanāvadhāraṇasamatthatā, satipubbaṅgamāya paññāya atthapaṭivedhasamatthatā. Tadubhayasamatthatāyogena atthabyañjanasampannassa dhammakosassa anupālanasamatthato dhammabhaṇḍāgārikattasiddhi.

Aparo nayo—**evanti** vacanena yoniso manasikāraṃ dīpeti ayoniso manasikaroto hi nānappakārapaṭivedhābhāvato. **Sutanti** vacanena avikkhepaṃ dīpeti vikkhittacittassa savanābhāvato. Tathā hi vikkhittacitto puggalo sabbasampattiyā vuccamānopi “na mayā sutaṃ, puna bhaṇathā”ti bhaṇati. Yoniso manasikārena cettha attasammāpaṇidhiṃ pubbe ca katapuññataṃ sādheti sammā appaṇihitattassa pubbe akatapuññassa vā tadabhāvato. Tathā avikkhepena saddhammassavanaṃ

1. Kattuvisayaggahaṇasanniṭṭhānaṃ (Syā, Ka)

sappurisūpanissayañca sādheti. Na hi vikkhittacitto sotum sakkoti, na ca sappurise anupassayamānassa savanam atthīti.

Aparo nayo—yasmā “**evanti** yassa cittasantānassa nānākārappavattiyā nānatthabyañjanaggahaṇam hoti, tassa nānākāraniddeso”ti vuttaṃ, so ca evaṃ bhaddako ākāro na sammā appaṇihittatano pubbe akatapuññassa vā hoti, tasmā **evanti** iminā bhaddakenākārena pacchimacakkadvaya-sampattimattano dīpeti. **Sutanti** savanayogena purimacakkadvayasampattim. Na hi appatirūpadese vasato sappurisūpanissayavirahitassa vā savanam atthi. Iccassa pacchimacakkadvayasiddhiyā āsayasuddhi siddhā hoti, purimacakkadvayasiddhiyā payogasuddhi. Tāya ca āsayasuddhiyā adhigamabyattisiddhi, payogasuddhiyā āgamabyattisiddhi. Iti payogāsayasuddhassa āgamādhigamasampannassa vacanam aruṇaggaṃ¹ viya sūriyassa udayato, yoniso manasikāro viya ca kusalakammassa, arahati Bhagavato vacanassa pubbaṅgamaṃ bhavitunti tṭhāne nidānam tṭhapento **evaṃ me sutanti**-ādimāha.

Aparo nayo—**evanti** iminā nānappakārapaṭivedhadīpakena vacanena attano atthapaṭibhānapaṭisambhidāsampattisabbhāvaṃ dīpeti. **Sutanti** iminā sotabbabhedapaṭivedhadīpakena vacanena dhammaniruttipaṭisambhidā-sampattisabbhāvaṃ. **Evanti** ca idam yoniso manasikāradīpakavacanam bhāsamāno “ete mayā dhammā manasā anupekkhitā dīṭṭhiyā suppaṭividdhā”ti dīpeti. **Sutanti** idam savanayogadīpakavacanam bhāsamāno “bahū mayā dhammā sutā dhātā² vacasā paricitā”ti dīpeti. Tadubhayenapi atthabyañjanapāripūrim dīpento savane ādaram janeti. Atthabyañjanaparipuṇṇam hi dhammam ādarena assuṇanto mahatā hitā paribāhiro hotīti ādaram janetvā sakkaccaṃ dhammo sotabboti.

Evaṃ me sutanti iminā pana sakalena vacanena āyasmā Ānando Tathāgatappaveditam dhammam attano adahanto asappurisabhūmim atikkamati, sāvakattaṃ paṭijānanto sappurisabhūmim okkamati. Tathā asaddhammā cittaṃ vuṭṭhāpeti, saddhamme cittaṃ patiṭṭhāpeti. “Kevalam sutamevetam mayā, tasseva pana Bhagavato vacanam”ti dīpento attānam

1. Aruṇaggaṃ (Sī)

2. Dhātā (Sī, Syā)

parimoceti, Satthāraṃ apadisati, Jinavacanaṃ appeti, dhammanettim patiṭṭhāpeti.

Apica “evaṃ me sutan”ti attanā uppāditabhāvaṃ appaṭijānanto purimavacanaṃ¹ vivaranto “sammukhā paṭiggahitamidaṃ mayā tassa Bhagavato catuvesārajjavīsārādassa dasabaladharassa āsabhaṭṭhānaṭṭhāyino sīhanādanādino sabbasattuttamassa dhammissarassa dhammarājassa dhammādhipatino dhammadīpassa dhammasaraṇassa saddhammavaracakkavattino Sammāsambuddhassa vacanaṃ, na ettha atthe vā dhamme vā pade vā byañjane vā kaṅkhā vā vimati vā kattabbā”ti sabbadevamanussānaṃ imasmim dhamme assaddhiyaṃ vināseti, saddhāsampadaṃ uppādeti. Tenetaṃ vuccati—

“Vināsayati assaddhaṃ, saddhaṃ vaḍḍheti sāsane.

Evaṃ me sutamiccevaṃ, vadaṃ Gotamasāvako”ti.

Ekanti gaṇanaparicchedaniddeso. **Samayanti** paricchinnaniddeso. **Ekam samayanti** aniyamitaparidīpanaṃ. Tattha **samayasaddo**—

Samavāye khaṇe kāle, samūhe hetudiṭṭhisu.

Paṭilābhe pahāne ca, paṭivedhe ca dissati.

Tathā hissa “appeva nāma svepi upasaṅkameyyāma kālaṇca samayaṇca upādāyā”ti evamādisu² samavāyo attho. “Ekova kho bhikkhave khaṇo ca samayo ca brahmacariyavāsāyā”ti-ādīsu³ khaṇo. “Uṇhasamayo pariḷāhasamayo”ti-ādīsu⁴ kālo. “Mahāsamayo pavanasmin”ti-ādīsu⁵ samūho. “Samayopi kho te Bhaddāli appaṭividdho ahosi, Bhagavā kho Sāvatthiyaṃ viharati, Bhagavāpi maṃ jānissati ‘Bhaddāli nāma bhikkhu Satthu sāsane sikkhāya aparipūrakārī’ti, ayampi kho te Bhaddāli samayo appaṭividdho ahosī”ti-ādīsu⁶ hetu. “Tena kho pana samayena Uggāhamāno paribbājako Samaṇamuṇḍikāputto⁷ samayappavādake tindukācīre ekasālake Mallikāya ārāme paṭivasati”ti-ādīsu⁸ diṭṭhi.

1. Purimasavanaṃ (Sī)

2. Dī 1. 188 piṭṭhe.

3. Am 3. 61 piṭṭhe.

4. Vi 2. 155 piṭṭhe.

5. Dī 2. 203 piṭṭhe.

6. Ma 2. 102 piṭṭhe.

7. Samaṇamuṇḍikāputto (Sī)

8. Ma 2. 214 piṭṭhe.

“Diṭṭhe dhamme ca yo attho, yo cattho samparāyiko.

Atthābhisamayā dhīro, paṇḍitoti pavuccatī”ti—

ādīsu¹ paṭilābho. “Sammā mānābhisamayā antamakāsi dukkhassā”ti-ādīsu² pahānaṃ. “Dukkhassa pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭho santāpaṭṭho vipariṇāmaṭṭho abhisamayaṭṭho”ti-ādīsu³ paṭivedho. Idha panassa kālo attho. Tena saṃvacchara-utumāsa-aḍḍhamāsarattidivapubbaṇhamajjhanhikasāyanhapaṭṭhamamajjhimapacchima yāmamuhuttādīsu kālappabhedabhūtesu samayesu ekaṃ samayanti dīpeti.

Tattha kiñcāpi etesu saṃvaccharādīsu yaṃ yaṃ suttaṃ yaṃhi yaṃhi saṃvacchare utumhi māse pakkhe rattibhāge divasabhāge vā vuttaṃ, sabbaṃ taṃ therassa suviditaṃ suvatthāpitaṃ paññāya. Yasmā pana “evaṃ me suttaṃ asukasāṃvacchare asuka-utumhi asukamāse asukapakkhe asukarattibhāge asukadivasabhāge vā”ti evaṃ vutte na sakkā sukhena dhāretuṃ vā uddisituṃ vā uddisāpetuṃ vā, bahu ca vattabbaṃ hoti, tasmā ekeneva padena tamatthaṃ⁴ samodhānetvā “ekaṃ samayan”ti āha.

Ye vā ime gabbhokkantisamayo⁵ jātisamayo saṃvegasamayo abhinikkhamanasamayo dukkarakārikasamayo māravijayasamayo abhisambodhisamayo diṭṭhadhammasukhavihārasamayo desanāsamayo parinibbānasamayoti evamādayo Bhagavato devamanussesu ativiya suppakāsā anekakālappabhedā eva samayā, tesu samayesu desanāsamayasaṅkhātāṃ ekaṃ samayanti dīpeti. Yo cāyaṃ ñāṇakaruṇākiccasamayesu karuṇākiccasamayo, attahitaparahitapaṭipattisamayesu parahitapaṭipattisamayo, sannipatitānaṃ karaṇīyadvayasamayesu dhammikathāsamayo, desanāpaṭipattisamayesu desanāsamayo, tesupi samayesu aññataraṃ sandhāya “ekaṃ samayan”ti āha.

Kasmā panettha yathā abhidhamme “yasmim samaye kāmāvacaran”ti ca, ito aññesu ca suttapadesu “yasmim samaye bhikkhave bhikkhu vivicca kāmehi”ti ca bhumma vacanena niddeso kato, vinaye ca “tena samayena

1. Saṃ 1. 90 piṭṭhe.

2. Ma 1. 15 piṭṭhe.

3. Khu 9. 293 piṭṭhe.

4. Sabbamettha (Sī)

5. Gabbhavokkantisamayo (Ka)

Buddho Bhagavā”ti karaṇavacanena niddeso kato, tathā akatvā “ekaṃ samayan”ti upayogavacanena niddeso katoti. Tattha tathā, idha ca aññathā atthasambhavato. Tattha hi abhidhamme ito aññesu suttapadesu ca adhikaraṇattho bhāvenabhāvalakkhaṇattho ca sambhavati. Adhikaraṇaṃ hi kālattho samūhattho ca samayo, tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ khaṇasamavāyāhetusaṅkhātassa ca samayassa bhāvena tesāṃ bhāvo lakkhīyati, tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha bhumavacanena niddeso kato.

Vinaye ca hetu-attho karaṇattho ca sambhavati. Yo hi so sikkhāpadapaññattisamayo Sāriputtādīhipi dubbhiññeyyo, tena samayena hetubhūtena karaṇabhūtena ca sikkhāpadāni paññāpayanto sikkhāpadapaññattihetuṇca apekkhamāno Bhagavā tattha tattha vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ tattha karaṇavacanena niddeso kato.

Idha pana aññasmiṃ ca evaṃjātike accantasamyogattho sambhavati. Yaṃ hi samayaṃ Bhagavā imaṃ aññaṃ vā suttantaṃ desesi, accantameva taṃ samayaṃ karuṇāvihārena vihāsi. Tasmā tadatthajotanatthaṃ idha upayogavacananniddeso katoti. Tenetaṃ vuccati—

“Taṃ taṃ atthamapekkhitvā, bhummena karaṇena ca.
Aññatra samayo vutto, upayogena so idhā”ti.

Porāṇā pana vaṇṇayanti—“tasmiṃ samaye”ti vā “tena samayenā”ti vā “ekaṃ samayan”ti¹ vā abhilāpamattabhedo esa, sabbattha bhumamevatthoti. Tasmā “ekaṃ samayan”ti vuttepi “ekasmiṃ samaye”ti attho veditabbo.

Bhagavāti garu. Garuṃ hi loke “Bhagavā”ti vadanti. Ayaṇca sabbaguṇavisitṭhatāya sabbasattānaṃ garu, tasmā “Bhagavā”ti veditabbo. Porāṇehipi vuttaṃ—

“Bhagavāti vacanaṃ seṭṭhaṃ, Bhagavāti vacanamuttamaṃ.
Garu gāravayutto so, Bhagavā tena vuccati”ti.

1. Taṃ samayanti (Sī, Syā)

Apica—

“Bhāgyavā Bhaggavā yutto, bhagehi ca vibhattavā.
Bhattavā vantagamano, bhavesu Bhagavā tato”ti—

imissāpi gāthāya vasenassa padassa vitthārato attho veditabbo. So ca **Visuddhimagge**¹ Buddhānussatiniddese vuttoyeva.

Ettāvatā cettha **evam me sutanti** vacanena yathāsutaṃ dhammaṃ dassento² Bhagavato dhammasarīraṃ paccakkhaṃ karoti. Tena “na idaṃ atikkantasatthukaṃ pāvacaṇaṃ, ayaṃ vo Satthā”ti Satthu adassanena ukkaṇṭhitaṃ jaṇaṃ samassāseti. **Ekam samayaṃ Bhagavā**ti vacanena tasmim samaye Bhagavato avijjamānabhāvaṃ dassento rūpakāyapariniḥṣāṇaṃ sādheti³. Tena “evamvidhassa nāma ariyadhammassa desako⁴ dasabaladharo vajirasaṅghātasamānakāyo sopi Bhagavā parinibbuto, kena aññena jīvite āsā janetabbā”ti jīvitamadamattaṃ jaṇaṃ saṃvejeti, saddhamme cassa ussāhaṃ janeti. **Evanti** ca bhaṇanto desanāsampattiṃ niddisati. **Me sutanti** sāvakasampattiṃ. **Ekam samayanti** kālasampattiṃ. **Bhagavā**ti desakasampattiṃ.

Sāvattṭhiyanti evaṃnāmake nagare. Saṃīpatthe cetam bhumma vacanaṃ. **Viharatī**ti avisesena iriyāpathadibbabrahma-ariyavīhāresu aññataravīhārasamāyogaparidīpanametaṃ⁵. Idha pana ṭhānagamananisaṃjāsayanappabhedesu iriyāpathesu aññatara-iriyāpathasamāyogaparidīpanaṃ, tena ṭhitopi gacchantopi nisinnopi sayānopi Bhagavā viharaticceva veditabbo. So hi ekam iriyāpathabādhanam aññena iriyāpathena vicchinditvā aparipatantaṃ attabhāvaṃ harati pavatteti, tasmā “viharatī”ti vuccati.

Jetavaneti Jetassa rājakumārassa vane. Tañhi tena ropitaṃ saṃvaḍḍhitaṃ paripālitaṃ, so cassa sāmī ahosi⁶, tasmā Jetavananti saṅkhaṃ gataṃ, tasmim Jetavane. **Anāthapiṇḍikassa ārāmeti** Anāthapiṇḍikena gahapatinā catupaññāsahiraññaḥkoṭipariccāgena Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa niyyātītattā Anāthapiṇḍikassāti⁷ saṅkhaṃ gate

1. Visuddhi 1. 203 piṭṭhe.

4. Desetā (Sī)

6. Paripālitaṃ ahosi (Sī)

2. Desento (Sī, Syā, Ka)

5. Aññataravīhārasamāyogaparidīpanametaṃ (Ka)

7. Anāthapiṇḍikassa ārāmeti (Saṃ-Ṭṭha 1. 12 piṭṭhe)

3. Sāreti (Sī)

ārāme, ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Papañcasūdaniyā
Majjhimaṭṭhakathāya Sabbāsavasuttavaṇṇanāyaṃ¹ vutto.

Tattha siyā—yadi tāva Bhagavā Sāvattiyaṃ viharati, “Jetavane”ti na
vattabbaṃ. Atha tattha viharati, “Sāvattiyaṃ”ti na vattabbaṃ. Na hi sakkā
ubhayattha ekaṃ samayaṃ viharitunti. Na kho panetaṃ evaṃ daṭṭhabbaṃ.
Nanu avocumha “samīpatthe bhumma vacanaṃ”ti. Tasmā yathā
Gaṅgāyamunādīnaṃ samīpe goyūthāni carantāni “Gaṅgāya caranti,
Yamunāya caranti”ti vuccanti, evamidhāpi yadidaṃ Sāvattiyaṃ samīpe
Jetavanaṃ, tattha viharanto vuccati “Sāvattiyaṃ viharati Jetavane”ti.
Gocaragāmanidassanattamaṃ hissa Sāvattiya vacanaṃ,
pabbajitānurūpanivāsanaṭṭhāna idassanattamaṃ sesa vacanaṃ.

Tattha Sāvattiya vacanena āyasmā Ānando Bhagavato
gahaṭṭhānuggahakaraṇaṃ dasseti, Jetavanādikittanaṃ
pabbajitānuggahakaraṇaṃ. Tathā purimena paccayaggahaṇato
attakilamathānuyogavivajjanaṃ, pacchimena vatthukāmaṇṇaṇato
kāmasukhallikānuyogavivajjanūpāyadassanaṃ. Purimena ca
dhamma desanābhiyogaṃ, pacchimena vivekādhimuttaṃ. Purimena karuṇāya
upagamaṇaṃ, pacchimena paññāya apagamaṇaṃ. Purimena sattānaṃ
hitasukhanipphādanādhimuttaṃ, pacchimena parahitasukha karaṇe
nirupalepataṃ. Purimena dhammikasukhāpariccāganimittaphāsuvihāraṃ,
pacchimena uttarimaṇṇasādhamaṇṇaṇuyoganimittaṃ. Purimena maṇṇasaṇaṇaṃ
upakāra bahulataṃ, pacchimena devatānaṃ. Purimena loke jātassa loke
saṇṇaḍḍhabhāvaṃ, pacchimena lokena anupalittataṃ. Purimena
“ekapuggalo bhikkhave loke uppaḍḍhamāno uppaḍḍhati bahujanahitāya
bahujanasukhāya lokānukampāya atthāya hitāya sukhāya devamaṇṇasaṇaṇaṃ.
Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṇaṃ Sammasambuddho”ti² vacanato
yadattamaṃ Bhagavā uppanno, tadattapariniḍḍhaṇaṃ, pacchimena yattha
uppanno, tadanurūpavihāraṃ. Bhagavā hi paṭhamaṃ Lumbinivane, dutiyaṃ
Bodhimaṇḍeti lokiyalokuttarāya uppatiyaṃ vaneveva uppanno, tenassa
vaneveva vihāraṃ dasseti evamaḍḍhinaṃ nāyenaṇṇaṇa atthayojanā veditaḍḍha.

Tatrāti desakālaparidīpanaṃ. Taṇhi yaṃ samayaṃ viharati, tatra
samaye. Yaṃ ca ārāme viharati, tatra ārāmeti dīpeti.

1. Ma-Ṭṭha 1. 62 piṭṭhe.

2. Am 1. 21 piṭṭhe.

Bhāsitabbayutte vā desakāle dīpeti. Na hi Bhagavā ayutte dese vā kāle vā dhammaṃ bhāsati. “Akālo kho tāva bāhiyā”ti-ādi¹ cettha sādhakam. **Khoti** padapūraṇamatte avadhāraṇe ādikālatthe vā nipāto. **Bhagavāti** lokagarudīpanam. **Bhikkhūti** kathāsavanayuttapuggalavacanam. Api cettha “bhikkhakoti bhikkhu, bhikkhācariyam ajjhupagatoti bhikkhū”ti-ādinā² nayena vacanattho veditabbo. **Āmantesīti** ālapi abhāsi sambodhesīti ayamettha attho. Aññatra pana ñāpanepi hoti. Yathāha “āmantayāmi vo bhikkhave paṭivedayāmi vo bhikkhave”ti. Pakkosanepi. Yathāha “ehi tvaṃ bhikkhu mama vacanena Sāriputtaṃ āmantehi”ti³.

Bhikkhavoti āmantanākāraparidīpanam. Tañca bhikkhanasīlatādiguṇayogasiddhattā vuttaṃ. Bhikkhanasīlatāguṇayuttopi hi bhikkhu, bhikkhanadhammatāguṇayuttopi bhikkhu, bhikkhane sādhu-kāritāguṇayuttopīti saddavidū maññanti. Tena ca nesaṃ bhikkhanasīlatādiguṇayogasiddhena vacanena hīnādhikajanasevitaṃ vuttiṃ pakāseto uddhatādīnabhāvaniggamaṃ karoti. **Bhikkhavoti** iminā karuṇāvipphārasommahadayanayanānīpātapubbaṅgamaṃ vacanena te attano mukhābhīmukhe⁴ karoti. Tenava ca kathetukamyatādīpakena vacanena tesaṃ sotukamyataṃ janeti. Teneva ca sambodhanatthena sādhu-kam savanamanasikārepi te niyojati. Sādhu-kam savanamanasikārayattā hi sāsanasampatti.

Aparesupi devamanussesu vijjamānesu kasmā bhikkhūyeva āmantesīti ce. Jeṭṭhasēṭṭhāsannasādāsannihitabhāvato. Sabbaparisasādhāraṇā hi Bhagavato dhammadesanā. Parisāya ca jeṭṭhā bhikkhū paṭhamuppannattā, seṭṭhā anagāriyabhāvaṃ ādiṃ katvā Satthucariyānuvidhāyakattā sakalasāsanapaṭiggāhakattā ca⁵. Āsannā te tattha nisīnesu Satthusantikattā. Sādāsannihitā Satthusantikāvacarattāti. Apica te dhammadesanāya bhājanam yathānusiṭṭham paṭipattisabbhāvatotipi te eva āmantesi.

1. Khu 1. 85 piṭṭhe.

3. Am 3. 181; Sam 1. 283 piṭṭhesu.

5. Paṭiṭṭhāpakattā ca (Ka)

2. Vi 1. 28; Abhi 2. 254 piṭṭhesu.

4. Mukhābhīmukham (Ka)

Kimatthaṃ pana Bhagavā dhammaṃ desento paṭhamam bhikkhū āmantesi, na dhammameva desesīti. Satijananatthaṃ. Bhikkhū hi aññaṃ cintentāpi vikkhittacittāpi dhammaṃ paccavekkhantāpi kammaṭṭhānaṃ manasikarontāpi nisinnā honti, te anāmantetvā dhamme desiyamāne “ayaṃ desanā kiṃnidānā kimpaccayā katamāya aṭṭhuppattiyā desitā”ti sallakkhetum asakkontā duggahitaṃ vā gaṇheyyum, na vā gaṇheyyum. Tena nesaṃ satijananatthaṃ Bhagavā paṭhamam āmantetvā pacchā dhammaṃ deseti.

Bhadanteti gāravavacanametam¹, Satthu paṭivacanadānaṃ vā. Api cetha “bhikkhavo”ti vadamāno Bhagavā te bhikkhū ālapati. “Bhadante”ti vadamānā te Bhagavantaṃ paccālapanti. Tathā “bhikkhavo”ti Bhagavā ādimhi bhāsati, “bhadante”ti te paccābhāsanti. “Bhikkhavo”ti paṭivacanaṃ dāpeti, “bhadante”ti paṭivacanaṃ denti. **Te bhikkhū**ti ye Bhagavā āmantesi, te. **Bhagavato paccassosunti** Bhagavato āmantanaṃ paṭi-assosum, abhimukhā hutvā suṇimsu sampaṭicchimsu paṭiggahesunti attho. **Bhagavā etadavocāti** Bhagavā etaṃ idāni vattabbaṃ sakalaṃ suttaṃ avoca. Ettāvata ca yaṃ āyasmatā Ānandena imassa suttassa sukhāvagāhaṇatthaṃ kāladesadesakapaṭiṣaṇḍitaṃ² nidānaṃ bhāsitaṃ, tassa atthavaṇṇanā samattāti.

Idāni **nāhaṃ bhikkhave aññaṃ ekarūpampi samanupassāmīti**-ādinā nayena Bhagavatā nikkhittassa suttassa vaṇṇanāya okāso anupatto, sā panesā suttavaṇṇanā yasmā suttanikkhepaṃ vicāretvā vuccamānā pākaṭā hoti, tasmā suttanikkhepavicāraṇā tāva veditabbā. Cattāro hi suttanikkhepā attajjhāsayo parajjhāsayo pucchāvasiko aṭṭhuppattikoti. Tattha yāni suttāni Bhagavā parehi anajjhīṭṭho kevalaṃ attano ajjhāsayeneva kathesi, seyyathidaṃ? Ākaṅkheyyasuttaṃ Vatthasuttanti evamādinī, tesam attajjhāsayo nikkhepo. Yāni pana “paripakkā kho Rāhulassa vimutti-paripācanīyā dhammā, yaṃnūnāhaṃ Rāhulaṃ uttari āsavānaṃ khaye vineyyan”ti³ evaṃ paresaṃ ajjhāsayaṃ khantiṃ manam abhinīhāraṃ bujjhanabhāvañca oloketvā parajjhāsayavasena kathitāni, seyyathidaṃ?

1. Garuvacanametam (Ka)

2. Kāladesadesakapaṭiṣaṇḍitaṃ (Ka)

3. Saṃ 2. 324; Ma 3. 324 piṭṭhesu.

Rāhulovādasuttaṃ dhammacakkappavattananti evamādini, tesāṃ parajjhāsayo nikkhepo. Bhagavantāṃ pana upasaṅkamtīvā te te devamanussā tathā tathā pañhaṃ pucchanti. Evaṃ puṭṭhena Bhagavatā yāni kathitāni Devatāsaṃyuttabojjhaṅgasāmyuttādini, tesāṃ pucchāvasiko nikkhepo. Yāni pana uppannaṃ kāraṇaṃ paṭicca kathitāni Dhammadāyādasuttaputtamaṃsūpamādini, tesāṃ aṭṭhuppattiko nikkhepo. Evamimesu catūsu nikkhepesu imassa suttassa parajjhāsayo nikkhepo. Parajjhāsayaivasena hetāṃ nikkhittaṃ. Kesaṃ ajjhāsayenāti? Rūpagarukānaṃ purisānaṃ.

Tattha **nāhaṃ bhikkhavi**ti-ādīsu nakāro paṭisedhattho. **Ahanti** attānaṃ niddisati. **Bhikkhavi** te bhikkhū ālapati. **Aññanti** idāni vattabbā itthirūpato aññaṃ. **Ekarūpampī** ekampi rūpaṃ. **Samanupassāmī**ti dve samanupassanā ñāṇasamanupassanā ca diṭṭhisamanupassanā ca. Tattha “aniccato samanupassati, no niccato”ti¹ ayaṃ **ñāṇasamanupassanā** nāma. “Rūpaṃ attato samanupassati”ti-ādikā² pana **diṭṭhisamanupassanā** nāma. Tāsu idha ñāṇasamanupassanā adhippetā. Imassa pana padassa nakārena sambandho veditabbo. Idaṃ hi vuttaṃ hoti—ahaṃ bhikkhave sabbaññutaññāṇena olokontopi aññaṃ ekarūpampi na samanupassāmīti. **Yaṃ evaṃ purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati**ti yaṃ rūpaṃ rūpagarukassa purisassa catubhūmakakusalacittaṃ pariyādiyivā gaṇhitvā khepetvā tiṭṭhati. “Sabbāṃ hatthikāyaṃ pariyādiyivā”ti-ādīsu³ hi gahaṇaṃ pariyādānaṃ nāma. “Aniccasañña bhikkhave bhāvitā bahulikatā sabbāṃ kāmarāgaṃ pariyādiyati”ti-ādīsu⁴ khepanaṃ. Idha ubhayampi vaṭṭati. Tattha idaṃ rūpaṃ catubhūmakakusalacittaṃ gaṇhantaṃ na nīluppalakalāpaṃ puriso viya hatthena gaṇhāti, nāpi khepayamānaṃ aggi viya uddhane udakaṃ santāpetvā khepeti. Uppattiṇcassa nivārayamānameva catubhūmakampi kusalacittaṃ gaṇhāti ceva khepeti cāti veditabbaṃ. Tena vuttaṃ “purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati”ti.

Yathayidanti yathā idaṃ. **Itthirūpanti** itthiyā rūpaṃ. Tattha “kiñca bhikkhave rūpaṃ vadetha. Ruppattīti kho bhikkhave tasmā rūpanti vuccati. Kena ruppattī. Sītenapi ruppattī uṇhenapi ruppattī”ti⁵ suttānusārena rūpassa

1. Khu 9. 406 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

3. Saṃ 1. 85 piṭṭhe.

4. Saṃ 2. 126 piṭṭhe.

2. Khu 9. 137 piṭṭhe.

5. Saṃ 2. 71 piṭṭhe.

vacanattho ceva sāmāññalakkhaṇaṇca veditabbaṃ. Ayaṃ pana rūpasaddo khandhabhavanimittapaccayasarīravaṇṇasaṇṭhānādīsu anekesu atthesu vattati. Ayañhi “yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannaṃ”¹ ettha rūpakkhandhe vattati. “Rūpūpapattiyā maggaṃ bhāveti”² ettha rūpabhavē. “Ajjhattaṃ arūpasaññī bahiddhā rūpāni passaṃti”³ ettha kaṣiṇanimitte. “Sarūpā bhikkhave uppajjanti pāpakā akusalā dhammā no arūpā”⁴ ettha paccaye. “Ākāso parivārito rūpantveva saṅkhaṃ gacchati”⁵ ettha sarīre. “Cakkhuṇca paṭicca rūpe ca uppajjati cakkhuviññāṇaṃ”⁶ ettha vaṇṇe. “Rūpappamaṇo rūpappasannaṃ”⁷ ettha saṇṭhāne. Ādisaddena “piyarūpaṃ sātārūpaṃ, arasarūpo”⁸ ti-ādīnipi saṅgaṇhitabbāni. Idha panesa itthiyā catusamuṭṭhāne rūpāyatanasaṅkhāte vaṇṇe vattati. Apica yo koci itthiyā nivatthanivāsanassa vā alaṅkāraṇassa vā gandhavaṇṇakādīnaṃ vā piḷandhanamālādīnaṃ vāti kāyappaṭibaddho ca vaṇṇo purisassa cakkhuviññāṇassa ārammaṇaṃ hutvā upakappati, sabbametaṃ itthirūpanteva veditabbaṃ. **Itthirūpaṃ bhikkhave purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatī** ti idaṃ purimasseva dalhīkaraṇatthaṃ vuttaṃ. Purimaṃ vā “yathayidaṃ bhikkhave itthirūpaṃ”⁹ ti evaṃ opammavasena vuttaṃ, idaṃ pariyādānānubhāvadassanavasena¹⁰.

Tatridaṃ itthirūpassa pariyādānānubhāve vatthu—Mahādāṭṭhikanāgarājā kira Cetiyagirimhi Ambatthale⁹ mahāthūpaṃ kārāpetvā giribhaṇḍapūjaṃ¹⁰ nāma katvā kālena kālāṃ orodhagaṇaparivuto Cetiyagiriṃ gantvā bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ deti. Bahūnaṃ sannipātaṭṭhāne nāma na sabbesaṃ sati sūpaṭṭhitā hoti, rañño ca Damiḷadevī nāma mahesī paṭhamavaye ṭhitā dassanīyā pāsādikā. Atheko Cittatthero nāma vuḍḍhapabbajito asaṃvaraniyāmena olokento tassā rūpārammaṇe nimittaṃ gahetvā ummādapatto viya ṭhitanisinnaṭṭhānesu “handa Damiḷadevī handa Damiḷadevī”¹¹

1. Abhi 2. 1; Vi 3. 20 piṭṭhādīsu.

3. Abhi 1. 55 piṭṭhādīsu.

5. Ma 1. 248 piṭṭhe.

7. Am 1. 382 piṭṭhe.

9. Ambaṭṭhaleṇe (Syā, Ka)

11. Subhaṃ Damiḷadevī subhaṃ Damiḷadevīti (Sī)

2. Abhi 1. 44; Abhi 2. 274 piṭṭhādīsu.

4. Am 1. 81 piṭṭhe.

6. Ma 1. 326; Ma 3. 328 piṭṭhesu.

8. Pariyādānabhāvadassanavasena (Syā, Ka)

10. Giribhaṇḍavāhanapūjaṃ (Sī, Syā)

vadanto vicarati. Tato paṭṭhāya cassa daharasāmaṇerā Ummattakacittattherotveva nāmaṃ katvā vohariṃsu. Atha sā devī nacirasseva kālamakāsi. Bhikkhusaṃghe sivathikadassanaṃ¹ gantvā āgate daharasāmaṇerā tassa santikaṃ gantvā evamāhaṃsu “bhante Cittatthera yassatthāya tvaṃ vilapasi, mayaṃ tassā deviyā sivathikadassanaṃ gantvā āgatā”ti. Evaṃ vuttepi assaddahanto “yassā vā tassā vā tumhe² sivathikadassanatthāya gatā, mukhaṃ tumhākaṃ dhūmavaṇṇaṃ”ti ummattakavacanameva avoca. Evaṃ Ummattakacittattherassa cittaṃ pariyādāya aṭṭhāsi idaṃ itthirūpaṃ.

Aparampi vatthu—Saddhātissamahārājā kira ekadivasaṃ orodhagaṇaparivuto vihāraṃ āgato. Eko daharo lohapāsādadvārakoṭṭhake ṭhatvā asaṃvare ṭhito ekaṃ itthiṃ olokesi, sāpi gamanaṃ pacchinditvā taṃ olokesi, ubhopi abbhantare uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā kālamakaṃsu. Evaṃ itthirūpaṃ daharassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

Aparampi vatthu—Kalyāṇayamahāvihārato kireko daharo uddesatthāya Kāḷadīghavāpīgāmadvāravihāraṃ gantvā niṭṭhituddesakicco atthakāmānaṃ vacanaṃ aggahetvā “gataṭṭhāne daharasāmaṇerehi puṭṭhena gāmassa niviṭṭhākāro kathetabbo bhavissatī”ti gāme piṇḍāya caranto visabhāgārammaṇe nimittaṃ gahetvā attano vasanaṭṭhānaṃ gato tāya nivatthavatthaṃ sañjānitvā “kahaṃ bhante idaṃ laddhaṃ”ti pucchanto tassā matabhāvaṃ ñatvā “evarūpā nāma itthī maṃ nissāya matā”ti cintento anto-uṭṭhitena rāgagginā ḍayhitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Evampi idaṃ itthirūpaṃ purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

2. Dutiyādīni saddagarukādīnaṃ āsayavasena vuttāni. Tesu **itthisaddoti** itthiyā cittasamuṭṭhāno kathitagītavāditasaddo. Apica itthiyā nivatthanivāsanassāpi alaṅkatālaṅkāraṇassāpi itthipayoganipphādito vīṇāsaṅkhapaṇavādisaddopi itthisaddotveva veditabbo. Sabbopi heso purisassa cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati.

1. Sivathikāya dassanaṃ (Sī, Syā)

2. Yassatthāya vā tumhepi (Ka)

Tattha suvaṇṇakakkaṭakasuvaṇṇamoraḍaḥarabhikkhu-ādīnaṃ vatthūni veditabbāni. Pabbatantaraṃ kira nissāya mahantaṃ hatthināgakuḷaṃ vasati. Avidūraṭṭhāne cassa mahāparibhogasaro atthi, tasmim kāyūpapanno suvaṇṇakakkaṭako atthi. So taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe saṇḍāsena viya aḷehi pāde gahetvā attano vasaṃ¹ netvā māreti. Tassa otārāpekkhā² hatthināgā ekaṃ mahāhatthim jeṭṭhakaṃ katvā vicaranti. So ekadivasaṃ taṃ hatthināgaṃ gaṇhi. Thāmasatisampanno hatthināgo cintesi “sacāhaṃ bhitaravaṃ ravissāmi, sabbe yathāruciyaṃ akīḷitvā palāyissantī”ti niccalova aṭṭhāsi. Atha sabbesaṃ uttiṇṇabhāvaṃ ṇatvā tena gahitabhāvaṃ attano bhariyaṃ jānāpetum viravitvā evamāha—

“Siṅgīmigo āyatacakkhunetto,
Aṭṭhittaco vārisayo alomo.
Tenā’bhibhūto kapaṇaṃ³ rudāmi,
Mā heva maṃ pāṇasamaṃ jaheyyā”ti⁴.

Sā taṃ sutvā sāmikassa gahitabhāvaṃ ṇatvā taṃ tamhā bhayā mocetum hatthinā ca kuḷīrena ca saddhim sallapantī evamāha—

“Ayya na taṃ jahissāmi, kuṇjaraṃ saṭṭhihāyanaṃ⁵.
Pathabyā cāturantāya, Suppiyo hosi me tuvaṃ.
Ye kuḷīrā samuddasmim, Gaṅgāya Yamunāya ca⁶.
Tesaṃ tvaṃ vārijo seṭṭho, muñca rodantiyaṃ patin”ti⁴.

Kuḷīro saha itthisaddassavanena gahaṇaṃ sithilamakāsi. Atha hatthināgo “ayamevetassa okāso”ti ekaṃ pādaṃ gahitākāreneva ṭhapetvā dutiyaṃ ukkhipitvā taṃ piṭṭhikapāle akkamitvā vicuṇṇikaṃ katvā thokaṃ ākaḍḍhitvā tīre khipi. Atha naṃ sabbahatthino sannipatitvā “amhākaṃ verī”ti vicuṇṇayimsu. Evaṃ tāva itthisaddo suvaṇṇakakkaṭakassa cittaṃ pariyādiyitvā tiṭṭhati⁷.

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

2. Karuṇaṃ (Syā, Ṭikā)

3. Kuṇjara saṭṭhihāyana (Sī)

4. Cittaṃ pariyādiyīti (Sī, Syā)

5. Tasmim otarāpentā (Ka)

6. Khu 5. 78 piṭṭhe Jātake.

7. Nammadāya ca (Sī)

Suvaṇṇamoropi Himavantam anupavisitvā mahantam pabbatagahanam
nissāya vasanto niccakālam sūriyassa udayakāle sūriyamaṇḍalam ulloketvā
attano rakkham karonto evam vadati—

“Udetayam cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Tam tam namassāmi harissavaṇṇam pathavippabhāsam,
Tayājja guttā viharemu divasam.
Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca maṃ pālayantu.
Namatthu Buddhānam namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānam namo vimuttiyā.
Imam so parittam katvā, moro carati esanā”¹.

So divasam gocaram gahetvā sāyanhasamaye vasanaṭṭhānam pavisanto
atthaṅgataṃ sūriyamaṇḍalam oloketvāpi imam gātham² vadati—

“Apetayam cakkhumā ekarājā,
Harissavaṇṇo pathavippabhāso.
Tam tam namassāmi harissavaṇṇam pathavippabhāsam,
Tayājja guttā viharemu rattim.
Ye brāhmaṇā vedagū sabbadhamme,
Te me namo te ca maṃ pālayantu.
Namatthu Buddhānam namatthu bodhiyā,
Namo vimuttānam namo vimuttiyā.
Imam so parittam katvā, moro vāsamakappayī”¹.

Iminā niyāmena satta vassasatāni vītināmetvā ekadivasam
parittakammato puretameva morakukkuṭikāya saddam sutvā
parittakammam asaritvā raññā pesitassa luddakassa vasam upagato. Evam
itthisaddo suvaṇṇamorassa cittam pariyaḍiyitvā tiṭṭhatīti. Chātapabbatavāsī
daharo pana sudhāmuṇḍakavāsī³ daharo ca itthisaddam sutvā
anayabyasanam pattāti.

1. Khu 5. 38 piṭṭhe.

2. Thutim (Sī, Syā)

3. Paṇamugāmaṇḍitavāsī (Ka)

3. Tatiye **itthigandhoti** itthiyā catusamuṭṭhānikam gandhāyatanam. Svāyam itthiyā sarīragandho duggandho hoti, kāyāruḷho pana āgantuka-anulepanādīgandho idha adhippeto. Ekaccā hi itthī assagandhinī hoti, ekaccā meṇḍakagandhinī, ekaccā sedagandhinī, ekaccā soṇitagandhinī. Ekacco andhabālo evarūpāyapi itthiyā rajjateva. Cakkavattino pana itthiratanassa kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalagandho. Ayaṃ na sabbāsam hoti, āgantuka-anulepanādīgandhova idha adhippeto. Tiracchānagatā pana hatthi-assagoṇādayo tiracchānagatānam sajāti-itthīnam utugandhena yojanadvijojanatiyojanacatuyojanampi gacchanti. Itthikāye gandho vā¹ hotu itthiyā nivatthanivāsana-anulittālepanapiḷandha-mālādīgandho vā, sabbopi itthigandhotveva vedītabbo.

4. Catutthe **itthirasoti** itthiyā catusamuṭṭhānikam rasāyatanam. Tipiṭakacūlanāgacūlābhayattherā pana “yvāyam itthiyā kimkārapaṭissāvitādivasena savanaraso² ceva paribhogaraso ca, ayaṃ itthiraso”ti vadanti. Kim tena, yo panāyam itthiyā oṭṭhamamsasammakkhanakheḷādirasopi, sāmikassa dinnayāgubhattādīnam rasopi, sabbo so itthirasotveva vedītabbo. Aneke hi sattā attano mātugāmena yaṃkiñci sahatthā dinnameva madhuranti gahetvā anayabyasanam pattāti.

5. Pañcame **itthiphoṭṭhabboti** itthiyā kāyasamphasso, itthisarīraruḷhānam vatthālāṅkāramālādīnampi phasso itthiphoṭṭhabbotveva vedītabbo. Sabbopesa purisassa cittam pariyādiyati mahācetiyaṅgaṇe gaṇasajjhāyam gaṇhantassa daharabhikkhuno visabhāgārammaṇaphasso viyāti.

Iti Satthā sattānam āsayānusayavasena rūpādīsu ekekaṃ gahetvā aññaṃ īdisaṃ na passāmīti āha. Yathā hi rūpagarukassa purisassa itthirūpaṃ cittuppādam gameti palibundhati bajjhāpeti baddhāpeti moheti sammoheti³, na tathā sesā saddādayo. Yathā ca saddādigarukānam saddādayo, na tathā rūpādīni ārammaṇāni. Ekaccassa ca rūpādīsu ekamevārammaṇam cittam pariyādiyati, ekaccassa dvepi tīṇipi cattāripi pañcapi. Iti

1. Iti kāyagandhovā (Sī), itthikāyagandho vā (Syā)

2. Assavaraso (Sī)

3. Palibujjhati majjāpeti pamajjāpeti pamoheti (Sī)

ime pañca suttantā pañcagarukavasena kathitā, na pañcagarukajātakavasena. **Pañcagarukajātakam**¹ pana sakkehi bhāvatthāya āharitvā kathetabbaṃ. Tatra hi amanussehi kantāramajjhe katāya āpaṇādivicāraṇāya² mahāpurisassa pañcasu sahāyesu rūpagaruko rūpārammaṇe bajjhitvā³ anayabyasanam patto, saddādigarukā saddārammaṇādīsu. Iti taṃ sakkehi bhāvatthāya āharitvā kathetabbaṃ. Ime pana pañca suttantā pañcagarukavaseneva kathitā.

6. Yasmā ca na kevalaṃ purisāyeva pañcagarukā honti, itthiyopi hontiyeva, tasmā tāsampi vasena puna pañca suttante kathesi. Tesampi attho vuttanayeneva veditabbo. Vatthūsupi paṭhamasutte lohapāsādadvāre tṭhitam daharam oloketvā matāya Rājorodhāya vatthu veditabbaṃ. Taṃ heṭṭhā vitthāritameva.

7. Dutiyasutte Bārāṇasiyam rūpūpajīvino mātugāmassa vatthu veditabbaṃ. Guttilavīṇāvādako kirekissā itthiyā sahaṣṣam paṇiṇi, sā taṃ uppaṇḍetvā gaṇhitum na icchi. So “karissāmettha kattaḍḍhaṃ”ti sāyanhakālasamanantare alaṅkatapaṭiyatto tassā gehassa abhimukhaṭṭhāne aññasmiṃ gehadvāre nisinno vīṇāya tantiyo same guṇe paṭiṭṭhāpetvā tantissarena gītassaram anatikkamanto gāyi. Sā itthi tassa gītasaddam sutvā dvāranti saññāya “vivaṭavātapānena tassa santikaṃ gamissāmi”ti ākāseyeva jīvitakkhayaṃ pattā.

8. Tatiyasutte cakkavattirañño kāyato candanagandho vāyati, mukhato ca uppalagandhoti idaṃ āharitabbaṃ. Idaṃ cettha vatthu veditabbaṃ. Sāvatthiyam kirekissā kuṭumbikadhītāya sāmiko Satthu dhammadesanam sutvā “na sakkā mayā ayaṃ dhammo gihi bhūtena pūretun”ti aññatarassa piṇḍapātikattherassa santike pabbaji. Athassa bhariyam “assāmikā ayan”ti ñatvā rājā Pasenadikosalo antepuram āharāpetvā⁴ ekadivasam ekaṃ nīluppalakalāpaṃ ādāya antepuram pavīṭṭho ekekissā ekekaṃ nīluppalam dāpesi. Puppheṣu bhājiyamānesu tassā itthiyā dve

1. Khu 5. 31 piṭṭhe.

3. Rajjitvā (Ka)

2. Āpaṇaracanāya (Sī)

4. Atiharāpetvā (Sī, Syā)

hattham pattāni. Sā pahaṭṭhākāraṃ dassetvā upasiṅghitvā parodi. Rājā tassā ubhayākāraṃ disvā taṃ pakkosāpetvā pucchi. Sā attano pahaṭṭhākāraṇaṃca rodanakāraṇaṃca kathesi. Yāvatatiyaṃ kathitepi rājā assaddahanto punadivase sakalarājanivesane sabbamālāvilepanādisugandhagandham harāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa āsanāni paññāpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne taṃ itthiṃ “kataro te thero”ti pucchitvā “ayan”ti vutte ñatvā Satthāraṃ vanditvā “bhante tumhehi saddhiṃ bhikkhusaṅgho gacchatu, amhākaṃ asukatthero anumodanaṃ karissatī”ti āha. Satthā taṃ bhikkhuṃ ṭhapetvā vihāraṃ gato. There anumodanaṃ vatturū āraddhamatte sakalaṃ rājanivesanaṃ gandhapūraṃ viya jātaṃ. Rājā “saccamevesā āhā”ti paśīditvā punadivase Satthāraṃ taṃ kāraṇaṃ pucchi. Satthā “ayaṃ atīte dhammakathaṃ suṇanto ‘sādhu sādhu’ti sādhu-kāraṃ pavattento sakkaccaṃ assosi, tammūlako tena¹ mahārāja ayamānisaṃso laddho”ti ācikkhi.

Saddhammadesanākāle, sādhu sādhuṃ bhāsato.

Mukhato jāyate² gandho, uppalaṃva yathodaketi³.

Sesaṃ sabbattha uttānamevāti. Imasmiṃ vagge vaṭṭameva kathitaṃ.

Rūpādivaggavaṇṇanā

2. Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā

11. Dutiyassa paṭhame **ekadhammampīti** ettha “tasmiṃ kho pana samaye dhammā hontī”ti-ādīsu⁴ viya nissattaṭṭhena dhammo vedītabbo. Tasmā ekadhammampīti nissattaṃ ekasabhāvampīti ayamettha attho. **Anuppannovāti** ettha pana “bhūtānaṃ vā sattānaṃ ṭhitiyā sambhavesīnaṃ vā anuggahāya⁵ yāvatā bhikkhave sattā apadā vā dvipadā vā”ti⁶ evamādīsu

1. Tammūlakena (Ka)

2. Nibbattatī (Sī)

3. Uppalaṃ viya vāyatīti (Syā)

4. Abhi 1. 35 piṭṭhe.

5. Ma 1. 327; Saṃ 1. 253 piṭṭhesu.

6. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

viya samuccayattho vāsaddo datṭhabbo, na vikappattho. Ayañhettha attho—yena dhammena anuppanno ca kāmaccchando uppajjati, uppano ca kāmaccchando bhiyyobhāvāya vepullāya samvattati, tamahaṃ yathā subhanimittam, evaṃ aññaṃ na passāmīti. Tattha **anuppannoti** ajāto asañjāto apātubhūto asamudāgato. **Kāmaccchandoti** “yo kāmesu kāmaccchando kāmarāgo kāmanandī kāmataṇhā”ti-ādinā¹ nayena vitthāritam kāmaccchandaniṭvaraṇam. **Uppajjati** nibbattati pātubhavati. So panesa asamudācāravasena vā ananubhūtārammaṇavasena vā anuppanno uppajjatiṭi veditabbo. Aññathā hi anamatagge saṃsāre anuppanno nāma natthi.

Tattha ekaccassa vattavasena kilesa na samudācarati, ekaccassa ganthadhutaṅgasamādhivipassanānavakammādīnaṃ aññataravasena. Kathaṃ? Ekacco hi vattasampanno hoti, tassa dve-asīti khuddakavattāni cuddasa mahāvattāni cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇapānīyamāḷaka-uposathāgāra-āgantukagamikavattāni ca karontasseva kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa vattam vissajjetvā bhinnavattassa carato ayonisomanasikārañceva sativossaggañca āgama uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco ganthayutto hoti, ekampi nikāyaṃ gaṇhāti² dvepi tayopi cattāropi pañcapi. Tassa tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ atthavasena Pāḷivasena anusandhivasena pubbāparavasena gaṇhantassa sajjhāyantassa vācentassa desetassa pakāsentassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa ganthakammaṃ pahāya kusītassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgama uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana dhutaṅgadhara hoti, terasa dhutaṅgaguṇe samādāya vattati. Tassa pana dhutaṅgaguṇe pariharantassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa dhutaṅgāni vissajjetvā bāhullāya āvattassa carato ayonisomanasikārasativossagge āgama uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

1. Abhi 1. 232 piṭṭhe.

2. Gaṇhanto (Syā, Ka)

Ekacco aṭṭhasu samāpattīsu ciñṇavasī hoti, tassa paṭhamajjhānādīsu āvajjanavasī-ādīnaṃ vasena viharantassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa parihīnajjhānassa vā vissaṭṭhajjhānassa vā bhassādīsu anuyuttassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana vipassako hoti, sattasu vā anupassanāsu aṭṭhārasasu vā mahāvipassanāsu kammaṃ karonto viharati. Tassevaṃ viharato kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa vipassanākammaṃ pahāya kāyadalhībahulassa viharato ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco navakammiko hoti, uposathāgārabbojanasālādīni kāreti. Tassa tesāṃ upakaraṇāni cintentassa kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa navakamme niṭṭhite vā vissaṭṭhe vā ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma.

Ekacco pana brahmalokā āgato suddhasatto hoti tassa anāsevanatāya kilesa okāsaṃ na labhati. Aparabhāge panassa laddhāsevanassa ayonisomanasikārasativossagge āgamma uppajjati. Evampi asamudācāravasena anuppanno uppajjati nāma. Evaṃ tāva asamudācāravasena anuppannassa uppannatā veditabbā.

Kathaṃ ananubhūtārammaṇavasena? Idhekacco ananubhūtapubbaṃ manāpiyaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhati, tassa tattha ayonisomanasikārasativossagge āgamma rāgo uppajjati. Evaṃ ananubhūtārammaṇavasena anuppanno uppajjati nāma.

Uppannoti jāto sañjāto nibbatto abhinibbatto pātubhūto. **Bhiyyobhāvāyāti** punappunabhāvāya. **Vepullāyāti** vipulabhāvāya rāsibhāvāya. Tattha sakīṃ uppanno kāmaccchando na nirujjhissati, sakīṃ

niruddho vā sveva puna¹ uppajjissatīti aṭṭhānametaṃ. Ekasmim̐ pana niruddhe tasmim̐ vā ārammaṇe aññasmim̐ vā ārammaṇe aparāparam̐ uppajjamāno bhiyyobhāvāya vepullāya samvattati nāma.

Subhanimittanti rāgaṭṭhāniyaṃ ārammaṇaṃ. “Sanimittā² bhikkhave uppajjanti pāpakā akusalā dhammā, no animittā”ti³ ettha nimittanti paccayassa nāmaṃ. “Adhicittamanuyutta bhikkhave bhikkhunā pañca nimittāni kālena kālaṃ manasikātabbānī”ti⁴ ettha kāraṇassa. “So taṃ nimittaṃ āsevati bhāveti”ti⁵ ettha samādhissa. “Yaṃ nimittaṃ āgama yaṃ nimittaṃ manasikaroto anantarā āsavānaṃ khayō hotī”ti⁶ ettha vipassanāya. Idha pana rāgaṭṭhāniyo iṭṭhārammaṇadhammo “subhanimittan”ti adhippeto. **Ayonisomanasikarototi** “tattha katamo ayonisomanasikāro. Anicce niccanti dukkhe sukhanti anattani attāti asubhe subhanti ayonisomanasikāro uppathamanasikāro, saccavippaṭikūlena vā cittassa āvajjanā anvāvajjanā⁷ ābhogo samannāhāro manasikāro. Ayaṃ vuccati ayonisomanasikāro”ti⁸ imassa manasikārassa vasena anupāyena manasikarontassāti.

12. Dutiye **byāpādoti** bhattabyāpatti viya cittassa byāpajjanaṃ pakativijahanabhāvo. “Tattha katamaṃ byāpādanīvaraṇaṃ. Anattamaṃ me acarīti āghāto jāyati”ti⁹ evaṃ vitthāritassa byāpādanīvaraṇassetamaṃ adhivacanaṃ. **Paṭighanimittanti** aniṭṭhaṃ nimittaṃ. Paṭighassapi paṭighārammaṇassapi etaṃ adhivacanaṃ. Vuttampi cetamaṃ Aṭṭhakathāyaṃ “paṭighampi paṭighanimittan, paṭighārammaṇopi dhammo paṭighanimittan”ti. Sesamettha kāmacchande vuttanayeneva veditabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupī. Tattha tattha hi visesamattameva vakkhāmāti.

13. Tatiye **thinamiddhanti** thinañceva middhañca. Tesu cittassa akammaññatā **thinam**¹⁰, ālasiyabhāvassetamaṃ adhivacanaṃ. Tiṇṇaṃ khandhānaṃ akammaññatā **middham**,

1. Niruddho pana puna (Ka)

2. Subhanimittā (Syā, Ka)

3. Asubhanimittāti (Syā, Ka), Am̐ 1. 80 piṭṭhe pana passitabbaṃ.

4. Ma 1. 167 piṭṭhe.

5. Am̐ 3. 217 piṭṭhe.

6. Am̐ 2. 281 piṭṭhe.

7. Āvaṭṭanā anvāvaṭṭanā (Sī)

8. Abhi 2. 387 piṭṭhe.

9. Abhi 1. 232 piṭṭhe.

10. Thīnaṃ (Sī, Syā)

kapimiddhassa pacalāyikabhāvassetaṃ adhivacanaṃ. Ubhinnampi “tattha katamaṃ thinam. Yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā. Tattha katamaṃ middham. Yā kāyassa akalyatā akammaññatā onāho pariyonāho”ti-ādinā¹ nayena vitthāro veditabbo. **Aratīti**-ādini Vibhaṅge vibhattanayeneva veditabbāni. Vuttañhetam—

“Tattha katamā **arati**, pantesu vā senāsanesu aññataraññataresu vā adhikusalesu dhammesu arati aratitā anabhirati anabhiramanā ukkaṇṭhitā paritassitā, ayaṃ vuccati arati. Tattha katamā **tandī**, yā tandī tandiyanā tandimanatā ālassaṃ ālassāyanā ālassāyitattaṃ, ayaṃ vuccati tandī. Tattha katamā **vijambhitā**, yā kāyassa jambhanā vijambhanā ānamanā vinamanā sannamanā paṇamanā byādhiyakaṃ, ayaṃ vuccati vijambhitā. Tattha katamo **bhattasammado**, yā bhuttāvissa bhattamucchā bhattakilamatho bhattapariḷāho kāyaduṭṭhullaṃ², ayaṃ vuccati bhattasammado. Tattha katamaṃ **cetaso ca līnattaṃ**, yā cittassa akalyatā akammaññatā oliyanā sallīyanā līnaṃ līyanā līyitattaṃ thinam thiyanā thiyitattaṃ cittassa, idaṃ vuccati cetaso ca līnattaṃ”ti³.

Ettha ca purimā cattāro dhammā thinamiddhanīvaraṇassa sahaḷātavasenāpi upanissayavasenāpi paccayā honti, cetaso ca līnattaṃ attanova attanā sahaḷātaṃ na hoti, upanissayakoṭiyā pana hotīti.

14. Catutthe **uddhaccakukkuccanti** uddhaccañceva kukkuccaṇca. Tattha **uddhaccaṃ nāma** cittassa uddhatākāro. **Kukkuccaṃ nāma** akatakalyāṇassa katapāpassa tappaccayā vippaṭisāro. **Cetaso avūpasamoti** uddhaccakukkuccassevetam nāmaṃ. **Avūpasantacittassāti** jhānena vā vipassanāya vā avūpasamitacittassa. Ayaṃ pana avūpasamo uddhaccakukkuccassa upanissayakoṭiyā paccayo hotīti.

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.

2. Kāyadubbalyaṃ (Ka)

3. Abhi 2. 365 piṭṭhe.

15. Pañcame **vicikicchā**ti “Satthari kaṅkhatī”ti-ādinā¹ nayena vitthāritam vicikicchānīvaraṇam. Ayonisomanasikāro vuttalakkaṇoyevāti.

16. Chaṭṭhe **anuppanno vā kāmaccando nuppajjati** asamudācārasena vā ananubhūtārammaṇavasena vāti dvīheva kāraṇehi anuppanno na uppajjati, tathā vikkhambhitova hoti, puna hetum vā paccayam vā na labhati. Idhāpi vattādīnamyeva vasena asamudācāro veditabbo. Ekaccassa hi vuttanayeneva vatte yuttassa vattam karontasseva kilesa okāsam na labhati, vattavasena vikkhambhito hoti. So tam tathāvikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattam gaṇhāti Milakkhatissatthero² viya.

So kirāyasmā Rohaṇajanapade Gāmeṇḍavālamahāvihārassa³ bhikkhācāre nesādakule nibbato. Vayam āgamma katagharāvāso “puttadāram posessāmī”ti adūhalasatam saṇṭhapetvā pāsasatam yojetvā sūlasatam ropetvā bhum pāpam āyūhanto ekadivasam gehato aggiṇca loṇaṇca gahetvā araṇṇam gato pāse baddhamigam vadhitvā aṅgārapakkamaṁsam khāditvā pipāsito hutvā Gāmeṇḍavālamahāvihāram pavittṭho pāṇiyamālake dasamattesu pāṇiyaghaṭesu pipāsāvinodanamattampi pāṇiyam alabhanto “kim nāmetam ettakānam bhikkhūnam vasanaṭṭhāne pipāsāya āgatānam pipāsāvinodanamattam pāṇiyam natthī”ti ujjhāyitum āraddho. Cūḷapiṇḍapātikatissatthero tassa katham sutvā tassa santikam gacchanto pāṇiyamālake dasamatte pāṇiyaghaṭe pūre disvā “jīvamānapetakasatto ayaṁ bhavissati”ti cintetvā “upāsaka sace pipāsitosi, piva pāṇyan”ti vatvā kuṭam ukkhipitvā tassa hatthesu āsiṇci. Tassa kammaṁ paṭicca pītapītam pāṇiyam tattakapāle⁴ pakkhittamiva nassati, sakalepi ghaṭe pivato pipāsā na pacchijji. Atha nam thero āha “yāva dāruṇaṇca te upāsaka kammaṁ kataṁ, idāneva peto jāto, vipāko kīdiso bhavissati”ti.

So tassa katham sutvā laddhasamvego theram vanditvā tāni adūhalādīni visanṅharitvā vegena gharam gantvā puttadāram oloketvā

1. Abhi 1. 233 piṭṭhe.

3. Maṇḍalavāsimahāvihārassa (Syā, Ka)

2. Mālakatissatthero (Syā, Ka)

4. Tattakapāle (Sī)

satthāni¹ bhinditvā dīpakamigapakkhino araṇṇe vissajjetvā theram paccupasaṅkamitvā pabbajjam yāci. Dukkanā āvuso pabbajjā, katham tvaṃ pabbajissasīti. Bhante evarūpaṃ paccakkhakāraṇaṃ disvā katham na pabbajissāmīti. Thero tacapaṇcakkakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. So vattārabhito hutvā Buddhavacanam uggaṇhanto ekadivasam Devadūtasutte “tamenam bhikkhave nirayapālā puna mahāniraye pakkhipanti”ti² imam ṭhānaṃ sutvā “ettakaṃ dukkharāsiṃ anubhavasattam puna mahāniraye pakkhipanti, aho bhāriyo bhante mahānirayo”ti āha. Āmāvuso bhāriyoti. Sakkā bhante passitunti. “Na sakkā passitum, diṭṭhasadisam kātuṃ ekaṃ kāraṇaṃ dassessāmī”ti sāmaṇere samādapetvā pāsāṇapiṭṭhe alladārurāsiṃ kārechīti. So tathā kāresi. Thero yathānisinnova iddhiyā abhisāṅkharitvā mahānirayato khajjopanakamattaṃ aggipapaṭikaṃ nīharitvā passantasseva tassa therassa dārurāsiṃhi pakkhipi. Tassa tattha nipāto ca dārurāsino jhāyitvā chārikabhāvūpagamanaṇca apacchā apurimaṃ ahosi.

So taṃ disvā “bhante imasmiṃ sāsane kati dhurāni nāmā”ti pucchi. Āvuso vipassanādhuraṃ³ ganthadhuranti. “Bhante gantho nāma paṭibalassa bhāro, mayhaṃ pana dukkhūpanisā saddhā, vipassanādhuraṃ pūressāmi kammaṭṭhānaṃ me dethā”ti vanditvā nisīdi. Thero “vattasampanno bhikkhū”ti vattasīse ṭhatvā tassa kammaṭṭhānaṃ kathesi. So kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanāya ca kammaṃ karoti, vattaṇca pūreti. Ekadivasam Cittalapabbatamahāvihāre vattaṃ karoti, ekadivasam Gāmeṇḍavālamahāvihāre, ekadivasam Gocaragāmamahāvihāre⁴. Thinamiddhe okkantamatte vattaparihānibhayena palālavarāṇakaṃ⁵ temetvā sīse ṭhapetvā pāde uḍaḍe otāretvā nisīdati. So ekadivasam Cittalapabbatamahāvihāre dve yāme vattaṃ katvā balavapaccūsakāle niddāya okkamitum āraddhāya allapalālaṃ sīse ṭhapetvā nisinno pācīnapabbatapasse sāmaṇerassa Aruṇavatiyasuttantaṃ sajjhāyantassa—

“Ārambhatha nikkamatha, yuñjatha Buddhasāsane.
Dhunātha maccuno senaṃ, naḷāgāraṃva kuñjaro.

1. Sattiṃ (Sī, Syā) 2. Ma 3. 224; Aṃ 1. 140 piṭṭhesu.

4. Kājaragāmamahāvihāre (Sī)

3. Vāsadhuraṇca (Sī, Syā)

5. Palālavarāṇakaṃ (Sī)

Yo imasmiṃ dhammavinaye, appamatto vihassati.

Pahāya jāṭisaṃsāraṃ, dukkhassantaṃ karissatī”ti¹—

idaṃ ṭhānaṃ sutvā “mādisassa āraddhavīriyassa bhikkhuno
Sammāsambuddhena idaṃ kathitaṃ bhavissatī”ti pītiṃ uppādetvā jhānaṃ
nibbattetvā tadeva pādaṃ katvā anāgāmiṃphale paṭiṭṭhāya aparāparaṃ
vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Parinibbānakāle ca
tadeva kāraṇaṃ dassento evamāha—

“Allaṃ palālapuñjāhaṃ, sīsenādāya caṅkamaṃ.

Pattosmi tatiyaṃ ṭhānaṃ, ettha me natthi saṃsaya”ti.

Evarūpassa vattavasena vikkhambhitakilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva ganthe yuttassa ganthaṃ uggaṇhantassa
sajjhāyantassa vācentassa desentassa pakāsentassa ca kilesa okāsaṃ na
labhati, ganthavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva
katvā vivatṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Maliyadevatthero** viya. So kirāyasmā
tivassabhikkhukāle Kallagāmake² Maṇḍalārāmaṃmahāvihāre uddesaṃca
gaṇhāti, vipassanāya ca kammaṃ karoti. Tassekadvisaṃ kallaḡāme
bhikkhāya carato ekā upāsikā yāgu-uḷuṅkaṃ datvā puttasiṇhaṃ uppādetvā
theraṃ antonivesane nisīdāpetvā paṇitabhojanaṃ bhojetvā
“kataragāmaṃvāsikosi tātā”ti pucchi. Maṇḍalārāmaṃmahāvihāre
ganthakammaṃ karomi upāsiketi. Tena hi tātā yāva ganthakammaṃ karosi³,
idheva nibaddhaṃ bhikkhaṃ gaṇhāti. So taṃ adhivāsetvā tattha nibaddhaṃ
bhikkhaṃ gaṇhāti, bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “sukhaṃ hotu,
dukkhā muccatū”ti⁴ padadvayameva kathetvā gacchati. Antovasse temāsaṃ
tassāyeva saṅghaṃ karonto piṇḍāpacitiṃ katvā mahāpavāraṇāya saha
paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Nevāsikamahāthero āha “āvuso mahādeva
ajja vihāre mahājano sannipatissati, tassa dhammadānaṃ dadeyyāsī”ti.
Thero adhivāsesi.

1. Saṃ 1. 159 piṭṭhe.

3. Ganthakammakaraṇā (Sī, Syā)

2. Kallagāmato (Ka)

4. Muccāti (Sī)

Daharasāmaṇera upāsikāya saññaṃ adamsu “ajja te putto dhammaṃ kathessati, vihāraṃ gantvā suṇeyyāsī”ti. Tātā na sabbeva dhammakathaṃ jānanti, mama putto ettakaṃ kālāṃ mayhaṃ kathento “sukhaṃ hotu, dukkhā muccatū”ti¹ padadvayameva kathesi, mā keḷim karoṭhāti. Mā tvaṃ upāsike jānanaṃ vā ajānanaṃ vā upaṭṭhahassu², vihāraṃ gantvā dhammameva suṇāhīti. Upāsikā gandhamālādīni gahetvā gantvā pūjetvā parisante dhammaṃ suṇamānā nisīdi. Divā dhammakathiko ca sarabhāṇako ca attano pamāṇaṃ ñatvā uṭṭhahimsu. Tato Maliyadevatthero dhammāsane nisīditvā cittabjaniṃ gahetvā anupubbim kathaṃ³ vatvā “mayā mahā-upāsikāya tayo māse dvīheva padehi anumodanā katā, ajja sabbarattim tīhi piṭakehi sammasitvā tasseva padadvayassa atthaṃ kathessāmī”ti dhammadesanaṃ ārabhitvā sabbarattim kathesi. Aruṇuggamane desanāpariyosāne mahā-upāsikā sotāpattiphale patitṭhāsi.

Aparopi tasminyeva mahāvihāre **Tissabhūtithero** nāma vinayaṃ gaṇhanto bhikkhācārelāyaṃ antogāmaṃ pavitṭho visabhāgārammaṇaṃ olokesi, tassa lobho uppajji, so patitṭhitapādaṃ acāletvā attano patte yāgum upaṭṭhākadaharassa patte ākiritvā “ayaṃ vitakko vaḍḍhamāno maṃ catūsu apāyesu saṃsīdāpessatī”ti⁴ tatova nivattitvā ācariyassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ tīhito āha “eko me byādhi uppanno, ahaṃ etaṃ tikicchitum sakkonto āgamissāmi, itarathā nāgamissāmi. Tumhe divā uddesaṇca sāyaṃ uddesaṇca maṃ oloketvā tīhetha, paccūsakāle uddesaṃ pana mā tīhapyitthā”ti evaṃ vatvā Malayavāsimahāsaṃgharakkhitattherassa santikaṃ āgamāsi. Thero attano paṇṇasālāya paribhaṇḍaṃ karonto taṃ anoloketvā “paṭisāmehi āvuso tava pattacīvaraṃ”ti āha. Bhante eko me byādhi atthi, sace tumhe taṃ tikicchitum sakkotha, paṭisāmessāmīti. Āvuso uppannaṃ rogaṃ tikicchitum samatthassa santikaṃ āgatosi, paṭisāmehīti. Subbaco bhikkhu “amhākaṃ ācariyo ajānitvā evaṃ na vakkhatī”ti pattacīvaraṃ tīhpetvā therassa vattaṃ dassetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

1. Muccāti (Sī)

2. Upaṭṭhappayassu (Sī), upaṭṭhayassu (Syā)

3. Pubbagāthā (Sī), pubbakathaṃ (Syā)

4. Saṃsumbhissatīti (Ka)

Thero “rāgacarito ayan”ti ñatvā asubhakammaṭṭhānam kathesi. So uṭṭhāya pattacīvaram aṁse laggetvā theram punappunam vandi. Kim āvuso mahābhūti atirekanipaccakāram dassesīti. Bhante sace attano kiccam kāmū sakkhissāmi, iccetam kusalam. No ce, idam me pacchimadassananti. Gacchāvuso mahābhūti tādisassa yuttayogassa kulaputtassa na jhānam vā vipassanā vā maggo vā phalam vā dullabhanti. So therassa katham sutvā nipaccakāram dassetvā āgamanakāle vavatthāpitam channam sepaṇṇigacchamūlam gantvā pallaṅkena nisinno asubhakammaṭṭhānam pādakam katvā vipassanam paṭṭhapetvā arahatte paṭiṭṭhāya paccūsakāle uddesam sampāpuṇi. Evarūpānam ganthavasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva dhutaṅgāni pariharato kilesa okāsam na labhati, dhutaṅgavasena vikkhambhitova hoti. So tam tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattam gaṇhāti

Gāmantapabbhāravāsī Mahāsīvatthero viya. Thero kira mahāgāme Tissamahāvihāre vasanto tepiṭakam atthavasena ca Pāḷivasena ca aṭṭhārasa mahāgaṇe vāceti. Therassa ovāde ṭhatvā saṭṭhisahassa¹ bhikkhū arahattam pāpuṇimsu. Tesu eko bhikkhu attanā paṭividdhadhammam ārabha uppannasomanasso cintesi “atthi nu kho idam sukham amhākam ācariyassā”ti. So āvajjento therassa puthujjanabhāvam ñatvā “ekenupāyena therassa saṁvegam uppādessāmī”ti attano vasanaṭṭhānato therassa santikam gantvā vanditvā vattam dassetvā nisīdi. Atha nam thero “kim āgatosi āvuso piṇḍapātikā”ti āha. “Sace me okāsam karissatha, ekam dhammapadam gaṇhissāmī”ti āgatosmi bhanteti. Bahū āvuso gaṇhanti, tuyham okāso na bhavissatīti. So sabbesu rattidivasabhāgesu okāsam alabhanto “bhante evam okāse asati maraṇassa katham okāsam labhissathā”ti āha. Tadā thero cintesi “nāyam uddesatthāya āgato, mayham panesa saṁvegajananatthāya āgato”ti. Sopi thero “bhikkhunā nāma bhante mādīsena bhavitabban”ti vatvā theram vanditvā maṇivaṇṇe ākāse uppatitvā agamāsi.

1. Timsasahassā (Sī)

Thero tassa gatakālato paṭṭhāya jātasamvego divā uddesañca sāyaṃ uddesañca vācetaṃ paccāvarāṃ hatthapāse ṭhapetvā paccūsakāle uddesaṃ gahetvā otarantena bhikkhunā saddhiṃ paccāvarāmaḍāya otiṇṇo terasa dhutaguṇe paripuṇṇe adhiṭṭhāya gāmantapabbhārasenāsaṇaṃ gantvā pabbhāraṃ paṭijaggitvā mañcapīṭhaṃ ussāpetvā “arahattaṃ apatvā mañce piṭṭhiṃ na pasāressāmi”ti māsaṃ bandhitvā caṅkamaṃ otari. Tassa “ajja arahattaṃ gaṇhissāmi ajja arahattaṃ gaṇhissāmi”ti ghaṭentasseva pavāraṇā sampattā. So pavāraṇāya upakaṭṭhāya “puthujjanabhāvaṃ pahāya visuddhipavāraṇaṃ pavāressāmi”ti cintento ativiya kilamati. So tāya pavāraṇāya maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetuṃ asakkonto “mādisopi nāma āraddhavipassako na labhati, yāva dullabhañca vatidaṃ¹ arahattaṃ”ti vatvā teneva niyāmena ṭhānacaṅkamaḥaḥulo hutvā tiṃsa vassāni samaṇadhammaṃ katvā mahāpavāraṇāya majjhe ṭhitaṃ puṇṇacandaṃ disvā “kiṃ nu kho candamaṇḍalaṃ visuddhaṃ, udāhu mayhaṃ sīlaṃ”ti cintento “candamaṇḍale sasalakkaṇaṃ paññāyati, mayhaṃ pana upasampadato paṭṭhāya yāvajjadivasā sīlasmiṃ kālakaṃ vā tilako vā natthi”ti āvajjetvā sañjātapīṭhisomaṇasso paripakkañāṇattā pīṭhiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa dhutaṅgavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa vuttanayeneva paṭhamajjhānādisamāpajjanabahulatāya kilesa okāsaṃ na labhati, samāpattivassena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Mahātissatthero** viya. Thero kira avassikakālato² paṭṭhāya aṭṭhasamāpattilābhī. So samāpattivikkhambhitānaṃ kilesānaṃ asamudācārena uggahaparipucchāvaseneva ariyamaggasāmaṇaṃ katheti, saṭṭhivassakālepi attano putthujjanabhāvaṃ na jānāti. Athekadivasā mahāgāme tissamahāvihārato bhikkhusaṃgho talaṅgara³ Vāsiddhammadinnattherassa sāsaṇaṃ pesesi “thero āgantvā amhākaṃ dhammakathaṃ kathetū”ti. Thero adhiyāsetvā “mama santike mahallakataro bhikkhu natthi, Mahātissatthero kho pana me kammaṭṭhānācariyo, taṃ saṃghattheraṃ katvā

1. Dullabhataraṃ (Ka)

2. Aṭṭhavassikakālato (Ka)

3. Vālaṅkara (Ka)

gamissāmi”ti cintento bhikkhusaṅghaparivuto therassa vihāraṃ gantvā divāṭṭhāne therassa vattaṃ dassetvā ekamantaṃ nisīdi.

Thero āha “kiṃ dhammadinna cirassaṃ āgatosī”ti. “Āma bhante Tissamahāvihārato me bhikkhusaṅgho sāsanaṃ pesesi, ahaṃ ekako na gamissāmi, tumhehi pana saddhiṃ gantukāmo hutvā āgatomhī”ti sāraṇīyakathaṃ kathentova papañcetvā¹ “kadā bhante tumhehi ayaṃ dhammo adhigato”ti pucchi. Saṭṭhimattāni āvuso Dhammadinna vassāni hontīti. Samāpattiṃ pana bhante vaḷaṇjethāti. Āma āvusoti. Ekaṃ pokkharaṇiṃ māpetuṃ sakkuṇeyyātha bhanteti. “Na āvuso etaṃ bhāriyaṃ”ti vatvā sammukhaṭṭhāne pokkharaṇiṃ māpesi. “Ettha bhante ekaṃ padumagacchaṃ māpethā”ti ca vutto tampi māpesi. Idānettha mahantaṃ pupphaṃ dassethāti. Thero tampi dassesi. Ettha soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassethāti. Thero soḷasavassuddesikaṃ itthirūpaṃ dassesi. Tato naṃ āha “idaṃ bhante punappunaṃ subhato manasi karoṭhā”ti. Thero attanāva māpitaṃ itthirūpaṃ olokeno lobhaṃ uppādesi. Tadā attano puthujjanabhāvaṃ ñatvā “avassayo me sappurisa hohī”ti antevāsikassa santike ukkuṭikaṃ nisīdi. “Etadatthamevāhaṃ bhante āgato”ti therassa asubhavasena sallahukaṃ katvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā therassa okāsaṃ kātuṃ bahi nikkhanto. Suparimadditasāṅkhāro thero tasmaṃ divāṭṭhānato nikkhantamatteyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ saṅghattheraṃ katvā Dhammadinnatthero Tissamahāvihāraṃ gantvā saṅghassa dhammakathaṃ kathesi. Evarūpassa samāpattivāsena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekaccassa pana vuttanayeneva vipassanāya kammaṃ karontassa kilesa okāsaṃ na labhati, vipassanāvasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti Buddhakāle saṭṭhimattā āradhavi-passakā bhikkhū viya. Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vivittaṃ araṇṇaṃ pavisitvā vipassanāya kammaṃ karontā kilesānaṃ asamudācāravasena “paṭividdhamaggaphalā mayan”ti saññāya

1. Sāraṇīyaṃ katentova vaḍḍhetvā (Ka)

maggaphalatthāya vāyāmaṃ akatvā “amhehi paṭividdhadhammaṃ Dasabalassa ārocessāmā”ti Satthu santikaṃ āgacchanti.

Satthā tesam pure āgamanatova Ānandattheraṃ āha “Ānanda padhānakammikā bhikkhū ajja maṃ passitum āgamissanti, tesam mama dassanāya okāsaṃ akatvā ‘āmakasusānaṃ gantvā alla-asubhabbhāvanam karoṭhā’ti pahīneyyāsi”ti. Thero tesam āgatānaṃ Satthārā kathitasāsaṇaṃ ārocesi. Te “Tathāgato ajānitvā na kathessati, addhā ettha kāraṇam bhavissati”ti āmakasusānaṃ gantvā alla-asubham oloketā lobham uppādetvā “idaṃ nūna Sammāsambuddhena diṭṭhaṃ bhavissati”ti jātasamvegā laddhamaggaṃ kammaṭṭhānaṃ ādito paṭṭhāya ārabhimsu. Satthā tesam vipassanāya āraddhabbhāvaṃ ñatvā Gandhakuṭiyam nisinnova imaṃ obhāsagāthamāha—

“Yānimāni apattāni¹, alābūneva² sārade.

Kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā ratī”ti³.

Gāthāpariyosāne arahattaphale paṭiṭṭhahimsu. Evarūpānaṃ vipassanāvasena vikkhambhitā kilesā tathā vikkhambhitāva honti.

Ekaccassa vuttanayeneva navakammaṃ karontassa kilesa okāsaṃ na labhati, navakammavasena vikkhambhitova hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **Cittalapabbate Tissatthero** viya. Tassa kira aṭṭhavassikakāle⁴ anabhirati uppajji, so taṃ vinodetum asakkonto attano cīvaraṃ dhovitvā rajitvā pattaṃ pacitvā kese ohāretvā upajjhāyaṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ thero āha “kiṃ āvuso Mahātissa atuṭṭhassa viya te ākāro”ti. Āma bhante anabhirati me uppannā, taṃ vinodetum na sakkomīti. Thero tassāsayaṃ⁵ oloketto arahattassa upanissayaṃ disvā anukampāvasena āha “āvuso Tissa mayaṃ mahallakā, ekaṃ no vasanaṭṭhānaṃ karoḥi”ti. Dutiyakathaṃ akathitapubbo bhikkhu “sādhu bhante”ti sampaṭicchhi.

1. Apatthāni (Sī, Syā)

2. Alāpūneva (Sī)

3. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

4. Avassikakāle (Sī)

5. Tassajjhāsayaṃ (Syā)

Atha naṃ thero āha “āvuso navakammaṃ karonto uddesamaggañca mā vissajji, kammaṭṭhānañca manasi karohi, kālena ca kālaṃ kasiṇaparikammaṃ karohi”ti. “Evaṃ karissāmi bhante”ti theram vanditvā tathārūpaṃ sappāyaṭṭhānaṃ¹ oloketvā “ettha kātuṃ sakkā”ti dārūhi² pūretvā jhāpetvā sodhetvā iṭṭhakāhi parikkhipitvā dvāravātapānādini yojetvā saddhiṃ caṅkamanabhūmibhittiparikammādīhi leṇaṃ niṭṭhāpetvā mañcapīṭhaṃ santharitvā therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante niṭṭhitaṃ leṇe parikammaṃ, vasathā”ti āha. Āvuso dukkhena tayā etaṃ kammaṃ kataṃ, ajja ekadivasaṃ tvaññevettha vasāhīti. So “sādhū bhante”ti vanditvā³ pāde dhovitvā leṇaṃ pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno attanā katakammaṃ āvajji. Tassa “manāpaṃ mayā upajjhāyassa kāyaveyyāvaccam katan”ti cintentassa abbhantare pīti uppannā. So taṃ vikkhambhetvā vipassanaṃ paṭṭhapetvā⁴ aggaphalaṃ arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa navakammavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Ekacco pana brahmalokato āgato suddhasatto hoti. Tassa anāsevanatāya kilesa na samudācarati, bhavavasena vikkhambhito hoti. So taṃ tathā vikkhambhitameva katvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti **āyasmā Mahākassapo** viya. So hi āyasmā agāramajjhepi kāme aparibhuñjitvā mahāsampattiṃ pahāya pabbajitvā nikkhanto antarāmagge paccuggamanatthāya āgataṃ Satthāraṃ disvā vanditvā tīhi ovādehi upasampadaṃ labhitvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Evarūpassa bhavavasena vikkhambhito kilesa tathā vikkhambhitova hoti.

Yo pana ananubhūtapubbaṃ rūpādi-ārammaṇaṃ labhitvā tattheva vipassanaṃ paṭṭhapetvā vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti, evarūpassa ananubhūtārammaṇavasena kāmacchando anuppannova nuppajjati nāma.

Uppanno vā kāmacchando pahīyatīti ettha **uppannoti** jāto bhūto samudāgato. **Pahīyatīti** tadanāgappahānaṃ vikkhambhanappahānaṃ samucchadappahānaṃ paṭipassaddhippahānaṃ nissaraṇappahānanti imehi pañcahi pahānehi pahīyati,

1. Pabbhāraṭṭhānaṃ (Sī, Syā)

3. Vatvā (Sī, Syā)

2. Dārūni (Syā, Ka)

4. Vaḍḍhetvā (Syā, Ka)

na puna uppajjatīti attho. Tattha vipassanāya kilesā tadaṅgavasena pahīyantīti vipassanā **tadaṅgappahānanti** veditabbā. Samāpatti pana kilese vikkhambhetīti sā **vikkhambhanappahānanti** veditabbā. Maggo samucchindanto uppajjati, phalaṃ paṭippassambhayamānaṃ, nibbānaṃ sabbakilesehi nissaṭanti imāni tīpi **samucchedapaṭipassaddhi-nissaraṇappahānānīti** vuccanti. Imehi lokiya lokuttarehi pañcahi pahānehi pahīyatīti attho.

Asubhanimittanti dasasu asubhesu uppannaṃ sārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ. Tenāhu porāṇā “asubhampi asubhanimittan”ti. **Yoniso manasikarototi** “tattha katamo yonisomanasikāro, anicce aniccan”ti-ādinā nayena vuttassa upāyamanasikārassa vasena manasikaroto. **Anuppanno ceva kāmacchando nuppajjatīti** asamudāgato na samudāgacchati. **Uppanno ca kāmacchando pahīyatīti** samudāgato ca kāmacchando pañcavidhena pahānena pahīyati.

Apica cha dhammā **kāmacchandassa** pahānāya saṃvattanti— asubhanimittassa uggaho asubhabhāvanānuyogo indriyesu guttadvārata bhojane mattaññutā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Dasavidhañhi asubhanimittan uggāṇhantassāpi kāmacchando pahīyati, bhāventassāpi, indriyesu pihitadvārassāpi, catunnaṃ pañcannaṃ ālopānaṃ okāse sati udakaṃ pivitvā yāpanasīlatāya bhojane mattaññunopi. Tenetaṃ vuttaṃ—

“Cattāro pañca ālope, abhutvā udakaṃ pive.

Alaṃ phāsuvihārāya, pahitattassa bhikkhuno”ti¹.

Asubhakammikatissattherasadise asubhabhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi kavamacchando pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dasa-asubhanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā kāmacchandassa pahānāya saṃvattanti”ti.

17. Sattame **mettā cetovimuttīti** sabbasattesu hitapharaṇakā mettā. Yasmā pana taṃsampayuttacittaṃ nīvaraṇādīhi paccanīkadhammehi vimuccati, tasmā sā “cetovimuttī”ti vuccati. Visesato vā sabbabyāpādapariyuṭṭhānena vimuttattā sā² cetovimuttīti veditabbā. Tattha “mettā”ti

1. Khu 2. 343 piṭṭhe.

2. Vimuttato cesā (Sī, Syā)

ettāvatā pubbabhāgopi¹ vaṭṭati, “cetovimuttī”ti vuttattā pana idha tikacatukkajjhānavasena appanāva adhippetā. **Yoniso manasikarototi** taṃ mettaṃ cetovimuttiṃ vuttalakkaṇena upāyamanasikārena manasikarontassa.

Apica cha dhammā **byāpādassa** pahānāya saṃvattanti—mettānimittassa uggaho mettābhāvanānuyogo kammassakatāpaccavekkhaṇā paṭisaṅkhānabahulatā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Odissaka-anodissakadisāpharaṇānaṃ hi aññataravasena mettaṃ uggaṇhantassāpi byāpādo pahīyati, odhiso anodhiso disāpharaṇavasena mettaṃ bhāventassāpi. “Tvaṃ etassa kuddho kiṃ karissasi, kimassa sīlādīni nāsetuṃ sakkhissasi, nanu tvaṃ attano kammaena āgantvā attano kammeneva gamissasi, parassa kujjhaṇaṃ nāma vītaccitaṅgāratatta-ayasalākagūthādīni² gahetvā paraṃ paharitukāmatāsadisāṃ hoti. Esopi tava kuddho kiṃ karissati, kiṃ te sīlādīni nāsetuṃ sakkhissati, esa attano kammaena āgantvā attano kammeneva gamissati, appaṭicchitapaheṇakaṃ viya paṭivātaṃ khittarajomuttīhi viya ca etassevesa kodho matthake patissati”ti evaṃ attano ca parassa ca kammassakataṃ paccavekkhatopi, ubhayakammassakataṃ paccavekkhitvā paṭisaṅkhāne ṭhitassāpi, Assaguttattherasadise mettābhāvanārate kalyāṇamitte sevantassāpi byāpādo pahīyati, ṭhānanisajjādīsu mettānissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttaṃ “cha dhammā byāpādassa pahānāya saṃvattanti”ti. Sesamidha ito paresu ca vuttanayeneva veditabbaṃ, visesamattameva pana vakkhāmāti.

18. Aṭṭhame **ārambhadhātūti**-ādīsu **ārambhadhātu** nāma paṭhamārambhavīriyaṃ. **Nikkamadhātu** nāma kosajjato nikkhantattā tato balavataraṃ. **Parakkamadhātu** nāma paraṃ paraṃ ṭhānaṃ akkamanato tatopi balavataraṃ. Aṭṭhakathāyaṃ pana “ārambho cetaso kāmānaṃ panūdanāya, nikkamo cetaso palighugghāṇāya, parakkamo cetaso bandhanacchedanāyā”ti vatvā “tīhi petehi adhimattavīriyameva kathitaṃ”ti vuttaṃ.

1. Pubbabhāgāpi (Sī, Syā)

2. ...ayasalākasatthāṅkusādīni (Ka)

Āraddhavīriyassāti paripuṇṇavīriyassa ceva paggaḥitavīriyassa ca. Tattha catudosāpagataṃ vīriyaṃ āraddhanti veditabbaṃ. Na ca atilīnaṃ¹ hoti, na ca atipaggaḥitaṃ, na ca ajjhattaṃ saṃkhittaṃ, na ca bahiddhā vikkhittaṃ. Tadevaṃ duvidhaṃ hoti kāyikaṃ cetasaikaṃ. Tattha “idha bhikkhu divasaṃ caṅkamaṇaṃ nisajjāya āvaraṇīyehi dhammehi cittaṃ parisodhetī”ti² evaṃ rattidivassa pañca koṭṭhāse kāyena ghaṭentassa vāyamantassa **kāyikavīriyaṃ** veditabbaṃ. “Na tāvāhaṃ ito leṇā nikkhamissāmi, yāva me na anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccatī”ti evaṃ okāsaparicchedena vā, “na tāvāhaṃ imaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi”ti evaṃ nisajjādiparicchedena vā mānaṃ bandhitvā ghaṭentassa vāyamantassa **cetasikavīriyaṃ** veditabbaṃ. Tadubhayampi idha vaṭṭati. Duvidhenāpi hi iminā vīriyena āraddhavīriyassa anuppannañceva thinamiddhaṃ nuppajjati, uppannañca thinamiddhaṃ pahīyati Milakkhatissattherassa viya, Gāmantapabbhāravāsimaḥāsivattherassa viya, Pītimallakattherassa viya, Kuṭumbiyaputtatissattherassa viya ca. Etesu hi purimā tayo aññe ca evarūpā kāyikavīriyena āraddhavīriyā, Kuṭumbiyaputtatissatthero aññe ca evarūpā cetasikavīriyena āraddhavīriyā, Uccāvālukaḥāsī Mahānāgatthero pana dvīhipi vīriyehi āraddhavīriyova. Thero kira ekaṃ sattāhaṃ caṅkamati, ekaṃ tiṭṭhati, ekaṃ nisīdati, ekaṃ nipajjati. Mahātherassa eka-iriyāpathopi asappāyo nāma natthi, catutthe sattāhe vipassanaṃ vadḍhetvā arahatte patiṭṭhāsi.

Apica cha dhammā **thinamiddhassa** pahānāya saṃvattanti—atibhojane nimittaggāho iriyāpathasamparivattanatā ālokasaññāmanasikāro abbhokāsavāso kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Āharahatthakabhuttavamitakatatravaṭṭaka-alaṃsāṭakakākamāsakabrāhmaṇādayo viya bhojanaṃ bhuñjitvā rattitiṭṭhānadivāṭṭhāne nisinnassa hi samaṇadhammaṃ karoto thinamiddhaṃ mahāhatthī viya ottharantaṃ āgacchati, catupañca-ālopa-okāsaṃ pana ṭhapetvā pāṇiyaṃ pivitvā yāpanasīlassa bhikkhuno taṃ na hotīti evaṃ atibhojane nimittaṃ gaṇhantassāpi thinamiddhaṃ pahīyati. Yasmim iriyāpathe thinamiddhaṃ okkamati, tato aññaṃ parivattentassāpi, rattim candālokaḍḍipāloka-ukkāloke divā sūriyālokaṃ

1. Alīnaṃ (Ka)

2. Abhi 2. 258 piṭṭhe Jhānavibhaṅge.

manasikarontassāpi, abbhokāse vasantassāpi, Mahākassapattherasadise pahīnathinamiddhe kalyāṇamitte sevantassāpi thinamiddham pahīyati, ṭhānanisajjādīsu dhutaṅganissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttam “cha dhammā thinamiddhassa pahānāya saṁvattantī”ti.

19. Navame **vūpasantacittassā**ti jhānena vā vipassanāya vā vūpasamitacittassa.

Apica cha dhammā **uddhaccakukkuccassa** pahānāya saṁvattanti—bahussutā paripucchakatā vinaye pakataññutā vuddhasevitā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṁ vā dve vā tayo vā cattāro vā pañca vā nikāye Pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi uddhaccakukkuccam pahīyati, kappiyākappiyaparipucchābahulassāpi, vinayapaññattiyam ciṇṇavasībhāvatāya pakataññunopi, vuḍḍhe mahallakatthere upasaṅkamantassāpi, Upālitttherasadise vinayadhare kalyāṇamitte sevantassāpi uddhaccakukkuccam pahīyati, ṭhānanisajjādīsu kappiyākappiyanissitasappāyakathāyapi pahīyati. Tena vuttam “cha dhammā uddhaccakukkuccassa pahānāya saṁvattantī”ti.

20. Dasame **yoniso bhikkhave manasikarototi** vuttanayeneva upāyato manasikarontassa.

Apica cha dhammā **vicikicchāya** pahānāya saṁvattanti—bahussutā paripucchakatā vinaye pakataññutā adhimokkhabahulatā kalyāṇamittatā sappāyakathāti. Bāhusaccenāpi hi ekaṁ vā -pa- pañca vā nikāye Pāḷivasena ca atthavasena ca uggaṇhantassāpi vicikicchā pahīyati, tīṇi ratanāni ārabha paripucchābahulassāpi, vinaye ciṇṇavasībhāvassāpi, tīsu ratanesu okappaniyasaddhāsāṅkhātā-adhimokkhabahulassāpi, saddhādhimutte Vakkalitttherasadise kalyāṇamitte sevantassāpi vicikicchā pahīyati, ṭhānanisajjādīsu tiṇṇam ratanānam guṇanissitasappāyakathāyapi pahīyati, tena vuttam “cha dhammā vicikicchāya pahānāya saṁvattantī”ti. Imasmim Nīvaraṇappahānavagge vaṭṭavivaṭṭam kathitanti.

Nīvaraṇappahānavaggavaṇṇanā.

3. Akammaniyavaggavaṇṇanā

21-22. Tatiyassa paṭhame **abhāvitanti** avadḍhitam bhāvanāvasena appavattitam. **Akammaniyam hotīti** kammakkhamam kammayoggam na hoti. Dutiye vuttavipariyāyena attho veditabbo. Ettha ca paṭhame **cittanti** vaṭṭavasena uppannacittam, dutiye vivaṭṭavasena uppannacittam. Tattha ca vaṭṭam vaṭṭapādam, vivaṭṭam vivaṭṭapādanti ayaṃ pabhedo veditabbo. **Vaṭṭam** nāma tebhūmakavaṭṭam, **vaṭṭapādam** nāma vaṭṭapaṭilābhāya kammam, **vivaṭṭam** nāma nava lokuttaradhammā, **vivaṭṭapādam** nāma vivaṭṭapaṭilābhāya kammam. Iti imesu suttesu vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

23-24. Tatiye vaṭṭavaseneva uppannacittam veditabbam. **Mahato anattāya samvattatīti** devamanussasampattiyo mārābrahma-issariyāni ca dadamānampi punappunam jātijarābyādhimaraṇasokaparidevadukkha-domanassupāyāse khandhadhātu-āyatanapaṭiccasamuppādaṭṭhāni ca dadamānam kevalam dukkhakkhandhameva detīti mahato anattāya samvattati nāmāti. Catutthe **cittanti** vivaṭṭavaseneva uppannacittam.

25-26. Pañcamachaṭṭhesu **abhāvitam apātubhūtanti** ayaṃ viseso. Tatrāyamadhippāyo—vaṭṭavasena uppannacittam nāma uppannampi abhāvitam apātubhūtameva hoti. Kasmā? Lokuttarapādakajjhānavipassanāmaggaḥalanibbānesu pakkhanditum asamatthattā. Vivaṭṭavasena uppannam pana bhāvitam pātubhūtam nāma hoti. Kasmā? Tesu dhammesu pakkhinditum samatthattā. Kurundakavāsī Phussamittatthero¹ panāha “maggacittameva āvuso bhāvitam pātubhūtam nāma hotī”ti.

27-28. Sattamaṭṭhamesu **abahulīkatanti** punappunam akatam. Imānapi dve vaṭṭavivaṭṭavasena uppannacittāneva veditabbānīti.

29. Navame “jātipi dukkhā”ti-ādinā nayena vuttam dukkham adhivahati āharatīti **dukkhādhivaham**². Dukkhādhivāhantipi pāṭho. Tassattho—

1. Kurundakavāsī Sumittatthero (Ka), Kurundakavāsī Phussamittatthero (Syā)

2. Dukkham āvahati āharatīti dukkhāvaham (Sī)

lokuttarapādakajjhānādi¹ ariyadhammābhimukhaṃ dukkhena adhivāhiyati pesīyatīti dukkhādhivāhaṃ. Idampi vaṭṭavasena uppannacittameva. Tañhi vuttappakārā devamanussādisampattiyo dadamānampi jāti-ādīnaṃ adhivahanato dukkhādhivahaṃ², ariyadhammādhigamāya duppesanato dukkhādhivāhaṃ nāma hotīti.

30. Dasame vivaṭṭavasena uppannacittameva cittaṃ. Tañhi mānusakasukhato dibbasukhaṃ, dibbasukhato jhānasukhaṃ, jhānasukhato vipassanāsukhaṃ, vipassanāsukhato maggasukhaṃ, maggasukhato phalasukhaṃ, phalasukhato nibbānasukhaṃ adhivahati āharatīti **sukhādhivahaṃ** nāma hoti, sukhādhivāhaṃ vā. Tañhi lokuttarapādakajjhānādi-ariyadhammābhimukhaṃ supesayaṃ vissaṭṭha-indavajirasadisāṃ hotīti sukhādhivāhantipi vuccati. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Akammaniyavaggavaṇṇanā

4. Adantavaggavaṇṇanā

31. Catutthassa paṭhame **adantanti** savisevanāṃ adantahatthi-assādisadisāṃ. **Cittanti** vaṭṭavasena uppannacittameva.

32. Dutiye **dantanti** nibbisevanāṃ dantahatthi-assādisadisāṃ. Imasmimpi suddhadvaye vaṭṭavivaṭṭavasena uppannacittameva kathitaṃ. Yathā cettha, evaṃ ito paresupīti.

33. Tatiye **aguttanti** agopitaṃ satisāṃvararahitaṃ aguttahatthi-assādisadisāṃ.

34. Catutthe **guttanti** gopitaṃ avissaṭṭhasatisāṃvaram guttahatthi-assādi-sadisāṃ.

35-36. Pañcamachatṭhāni **arakkhitaṃ rakkhitanti** padavasena bujjhanakānaṃ ajjhāsayena vuttāni. Attho panettha purimasadisoyeva.

1. Lokuttarapādakajjhānādīsu (Sī)

2. Āvahanato dukkhāvahaṃ (Sī)

37-38. Sattamaṭṭhamesupi eseṇa nayo. Upamā pañettha asaṃvutaḡhara-dvārādivasena veditabbā.

39-40. Navamadasamāni catūhipi paḡehi yojetvā vuttāni. Imasmimpi vagge vaṭṭavivaṭṭameva kathitanti.

Adantavaggavaṇṇanā.

5. Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā

41. Pañcamassa paṭhame **seyyathāpī**ti opammatthe nipāto. Tatra Bhagavā katthaci atthena upamaṃ parivāretvā dasseti Vatthasutte¹ viya, Pāricchattakopama² Aggikkhandhopamādisuttesu³ viya ca, katthaci upamāya atthaṃ parivāretvā dasseti Loṇambilasutte⁴ viya, Suvaṇṇakārasuttasūriyopamādisuttesu⁵ viya ca. Imasmiṃ pana sālīsūkopame upamāya atthaṃ parivāretvā dassento **seyyathāpi bhikkhaveti-**ādimāha. Tattha **sālīsūkanti** sāliphālassa⁶ sūkaṃ. **Yavasūkepi** eseṇa nayo. Vā-saddo vikappattho. **Micchāpaṇihitanti** micchāṭhapitaṃ. Yathā vijjhitaṃ sakkoti, na evaṃ uddhaggaṃ katvā ṭhapitanti attho. **Bhecchatī**⁷ bhindissati, chaviṃ chindissatīti attho. **Micchāpaṇihitena cittenā**ti micchāṭhapitena cittena. Vaṭṭavasena uppannacittaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Avijjanti** aṭṭhasu ṭhānesu aññāṇabhūtaṃ ghanabahalaṃ mahā-avijjaṃ. **Vijjaṃ uppādessatī**ti ettha **vijjanti** arahattamaggañāṇaṃ. **Nibbānanti** taṇhāvānato nikkhantaḡhāvena evaṃ vuttaṃ amataṃ. **Sacchikarissatī**ti paccakkhaṃ karissati.

42. Dutiye **sammāpaṇihitanti** yathā bhinditaṃ sakkoti, evaṃ uddhaggaṃ katvā suṭṭhu ṭhapitaṃ. **Akkantanti** ettha pādeneva akkantaṃ nāma hoti, hatthena uppīlitaṃ. Ruḷhisaddavasena pana akkantanteva vuttaṃ. Ayañhettha ariyavohāro. Kasmā pana aññe sepaṇṇikaṇṭakamadanakaṇṭakādayo mahante aggahetvā sukhumaṃ dubbalaṃ sālīsūkayavasūkameva gahitanti?

1. Ma 1. 43 piṭṭhe.

2. Am 2. 486 piṭṭhe.

3. Am 2. 495 piṭṭhe.

4. Am 1. 250 piṭṭhe.

5. Am 2. 473 piṭṭhe.

6. Sāliphale (Ka)

7. Bhijjissatīti (Syā, Ka)

Appamattakassāpi kusalakammassa vivaṭṭāya samatthabhāvadassanattṭham.
Yathā hi sukhumam dubbalam sālīsūkam vā yavasūkam vā hotu,
mahantamahantā sepaṇṇikaṇṭakamadanakaṇṭakādayo vā, etesu yaṁkiñci
micchā ṭhapitam hattham vā pādam vā bhinditum lohitaṁ vā uppādetum na
sakkoti, sammā ṭhapitam pana sakkoti, evameva appamattakam tiṇamuṭṭhi¹
mattadānakusalam vā hotu, mahantaṁ velāmadānādikusalam vā, sace
vaṭṭasampattiṁ patthetvā vaṭṭasannissitavasena micchā ṭhapitam hoti,
vaṭṭameva āharitum sakkoti, no vivaṭṭam. “Idam me dānam
āsavakkhayāvaham hotū”ti evam pana vivaṭṭam patthentena vivaṭṭavasena
sammā ṭhapitam arahattampi paccekabodhiññāpampi sabbaññutaññāpampi
dātum sakkotiyeva. Vuttañhetam—

“Paṭisambhidā vimokkhā ca, yā ca sāvakaṇāpāramī.

Paccekabodhi Buddhabhūmi, sabbametenā labbhatī”ti².

Imasmiṁ suttadvaye ca vaṭṭavivaṭṭam kathitam.

43. Tatiye **paduṭṭhacittanti** dosena paduṭṭhacittam. **Cetasā cetopariccāti**
attano cittena tassa cittam paricchinditvā. **Yathābhataṁ nikkhittoti** yathā
āharitvā ṭhapito. **Evam nirayeti** evam niraye ṭhitoyevāti vattabbo. **Apāyanti-**
ādi sabbam nirayavevacanameva. Nirayo hi ayasaṅkhātā sukhā apetoti
apāyo, dukkhassa gati paṭisaraṇanti **duggati**, dukkaṭakārino ettha vivasā
nipatantīti **vinipāto**, nirassādatthena **nirayo**.

44. Catutthe **pasannanti** saddhāpasādena pasannam. **Sugatinti** sukhassa
gatiṁ. **Saggaṁ lokanti** rūpādisampattīti suṭṭhu aggaṁ lokam.

45. Pañcame **udakarahadoti** udakadahō. **Āviloti** avippasanno. **Lulitoti**
aparisaṇṭhito. **Kalalībhūtoti** kaddamībhūto. **Sippisambukanti**-ādīsu sippiyo
ca sambukā ca **sippisambukam**. Sakkharā ca kaṭṭhalāni ca **sakkharakaṭṭhalam**.
Macchānam gumbarṁ ghaṭāti **macchagumbarṁ**. **Carantampi tiṭṭhantampīti**
ettha sakkharakaṭṭhalam tiṭṭhatiyeva, itarāni carantipi tiṭṭhantipi. Yathā pana
antarantarā ṭhitāsupi nisinnāsupi nipajjamānāsupi “etā

1. Paṇṇamuṭṭhi (Sī, Syā)

2. Khu 1. 10 piṭṭhe.

gāviyo caranti”ti carantiyo upādāya itarāpi “caranti”ti vuccanti, evaṃ tiṭṭhantameva sakkarakaṭṭhalam upādāya itarampi dvayaṃ “tiṭṭhantan”ti vuttaṃ, itaram dvayaṃ carantaṃ upādāya sakkarakaṭṭhalampi “carantan”ti vuttaṃ.

Āvilenāti pañcahi nīvaraṇehi pariyaṇaddhena. **Attatthaṃ vāti** ādisu attano diṭṭhadhammiko lokiyalokuttaramissako attho attattho nāma. Attanova samparāye lokiyalokuttaramissako attho parattho nāma hoti. So hi parattha atthoti parattho. Tadubhayaṃ ubhayattho nāma. Apica attano diṭṭhadhammikasamparāyikopi lokiyalokuttaro attho attattho nāma, parassa tādiso va attho parattho nāma, tadubhayampi ubhayattho nāma. **Uttariṃ vā manussadhammāti** dasakusalakammāpathasaṅkhātā manussadhammā uttariṃ. Ayañhi dasavidho dhammo vināpi aññaṃ samādāpakaṃ satthantarakappāvasāne jātasamvegehi manussehi sayameva samādinnaṃ manussadhammoti vuccati, tato uttariṃ pana jhānavipassanāmaggaṃ phalāni veditaṃ. **Alamariyaññadassanavisesanti** ariyānaṃ yuttaṃ, ariyabhāvaṃ vā kātuṃ samatthaṃ ñāṇadassanaṃ saṅkhātānaṃ viśeṣaṃ. Ñāṇameva hi jānanaṃ tathena ñāṇaṃ, dassanaṃ tathena dassanaṃ veditaṃ, dibbacakkhuññānavipassanāññāmaggaññāphalaññā paccavekkhaṇaññānametaṃ adhivacanaṃ.

46. Chaṭṭhe **acchoti** abahalo, paṇṇoti paṇṇoti. **Vippasannoti** suṭṭhu paṇṇoti. **Anāviloti** na āvilo, parisuddhoti attho, pheṇapubbūlasaṅkhasevāla-panakavirahitoti vuttaṃ hoti. **Anāvilenāti** pañcanīvaraṇavimuttana¹. Sesam catutthe vuttanayameva. Imasmimpi suttadvaye vaṭṭavivaṭṭameva kathitaṃ.

47. Sattame **rukkhajātānanti** paccatte sāmivacanaṃ, rukkhajātānāti attho. Rukkhānametaṃ adhivacanaṃ. **Yadidanti** nipātamattaṃ. **Mudutāyāti** mudubhāvena. Koci hi rukkho vaṇṇena aggo hoti, koci gandhena, koci rasena, koci thaddhatāya². Phandano pana mudutāya ceva kammaññatāya ca aggo seṭṭhoti dasseti. **Cittaṃ bhikkhave bhāvitaṃ bahulīkatanti** ettha samathavipassanāvasena bhāvitāñceva punappunakatañca

1. Pañcanīvaraṇavippayuttana (Sī, Syā)

2. Phuṭṭhatāya (Ka)

cittam adhippetam. Kurundakavāsī Phussamittatthero panāha “ekantam mudu ceva kammaniyañca cittam nāma abhiññāpādakacatutthajjhānacittameva āvuso”ti.

48. Aṭṭhame **evam lahuparivattanti** evam lahum uppajjitvā lahum nirujjhanakam. **Yāvañcāti** adhimattapamānatthe nipāto, ativiya na sukarāti attho. **Idanti** nipātamattam. **Cittanti** ekacce tāva ācariyā “bhavaṅgacittan”ti vadanti, tam pana paṭikkhipitvā “idha cittanti yamkiñci antamaso cakkhuviññānampi adhippetamevā”ti vuttam. Imasmim panatthe Milindarājā dhammakathikam Nāgasenattheram pucchi “bhante Nāgasena ekasmim accharākkhaṇe pavattitacittasaṅkhārā sace rūpino assu¹, kīva mahārasi bhavēyyā”ti. Vāhasatānam kho mahārāja vīhīnam aḍḍhacūlañca vāhā vīhisattambaṇāni dve ca tumbā ekaccharākkhaṇe pavattitassa cittassa saṅkhampi na upenti, kalampi na upenti, kalabhāgampi na upenti”ti². Atha kasmā Sammāsambuddhena “upamāpi na sukarā”ti vuttam. Yatheva hi upamam paṭikkhipitvāpi kappadīghabhāvassa yojanikapabbatena yojanikasāsapapuñṇanagarena, nirayadukkhassa sattisatāhatopamena, saggasukkhassa ca cakkavattisampattiya upamā katā, evamidhāpi kātabbāti? Tattha “sakkā pana bhante upamā kātun”ti evam pucchāvasena upamā katā, imasmim sutte pucchāya abhāvena na katā. Idañhi suttam dhammadesanāpariyosāne vuttam. Iti imasmim sutte cittarāsi nāma kathitoti.

49. Navame **pabhassaranti** paṇḍaram parisuddham. **Cittanti** bhavaṅgacittam. Kim pana cittassa vaṇṇo nāma atthī? Natthi. Nīlādīnāñhi aññataravaṇṇam vā hotu avaṇṇam vā³ yamkiñci parisuddhatāya “pabhassaran”ti vuccati. Idampi nirupakkilesatāya parisuddhanti pabhassaram. **Tañca khoti** tam bhavaṅgacittam. **Āgantukehīti** asahajātehi pacchā javanakkhaṇe uppajjanakehi. **Upakkilesehīti** rāgādīhi upakkiliṭṭhattā upakkiliṭṭham nāmāti vuccati. Katham? Yathā hi sīlavantā ācārasampannā mātāpitāro vā ācariyupajjhāyā vā dussīlānam durācārānam avattasampannānam puttānañceva antevāsikasaddhivihārikānañca vasena “attano putte vā antevāsikasaddhivihārike vā na tajjenti na sikkhāpentī na ovadanti

1. Piṇḍo assa (Ka)

2. Khu 11. 109 piṭṭhe.

3. Suvaṇṇam vā (Ka)

nānusāsantī”ti avaṇṇaṃ akittiṃ labhanti, evaṃsampadamidaṃ vedittabbaṃ. Ācārasampannā mātāpitāro viya ca ācariyupajjhāyā viya ca bhavaṅgacittaṃ daṭṭhabbaṃ, puttādīnaṃ vasena tesāṃ akittilābho viya javanakkhaṇe rajjanadussanamuyhanasabhāvānaṃ lobhasahagatādīnaṃ cittānaṃ vasena uppannehi āgantukehi upakkilesehi pakatiparisuddhampi bhavaṅgacittaṃ upakkiliṭṭhaṃ nāma hotīti.

50. Dasamepi bhavaṅgacittameva **cittaṃ**. **Vippamuttanti** javanakkhaṇe arajjamānaṃ adussamānaṃ amuyhamānaṃ tihetukaññānasampayuttādīkusalavasena uppajjamānaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttaṃ nāma hoti. Idhāpi yathā sīlavantānaṃ ācārasampannānaṃ puttādīnaṃ vasena mātādayo “sobhanā ete yeva attano puttakādayo sikkhāpentī ovaḍanti anusāsantī”ti vaṇṇakittilābhino honti, evaṃ javanakkhaṇe uppannakusalacittavasena idaṃ bhavaṅgacittaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttanti vuccatīti.

Paṇihita-acchavaggavaṇṇanā.

6. Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

51. Chaṭṭhassa paṭhame **taṃ assutavā puthujjanoti** taṃ bhavaṅgacittaṃ sutavirahito puthujjano. Tattha āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Yo hi idaṃ suttaṃ ādito paṭṭhāya atthavasena upaparikkhanto “idaṃ bhavaṅgacittaṃ nāma pakatiparisuddhampi javanakkhaṇe uppannehi lobhādīhi upakkilesehi upakkiliṭṭhaṃ”ti neva āgamavasena na adhigamavasena jānāti, yassa ca khandhadhātu-āyatanapaccayākārasatipaṭṭhānādīsu uggahaparipucchāvinicchayavirahitattā yathābhūtaññāpaṭivedhasādhako neva āgamo, paṭipattiyā adhigantabbassa anadhigatattā na adhigamo atthi, so āgamādhigamābhāvā ñeyyo assutavā iti. Svāyaṃ—

Puthūnaṃ jananādīhi, kāraṇehi puthujjano.

Puthujjanantogadhattā, puthuvāyaṃ jano iti.

So hi puthūnaṃ nānappakārānaṃ kilesādīnaṃ jananaḍīhi kāraṇehi puthujjano. Yathāha—

“Puthu¹ kilese janentīti puthujjanā, puthu avihatasakkāyadīṭṭhikāti puthujjanā, puthu Satthārānaṃ mukhullokikāti² puthujjanā, puthu sabbagatīhi avuṭṭhitāti puthujjanā, puthu nānābhisaṅkhāre abhisaṅkharontīti puthujjanā, puthu nānā-oghehi vuyhantīti puthujjanā, puthu nānāsantāpehi santappantīti puthujjanā, puthu nānāpariḷāhehi pariḍayhantīti puthujjanā, puthu pañcasu kāmagaṇesu rattā giddhā gadhitā³ mucchitā ajjhoppānā⁴ laggā laggitā palibuddhāti puthujjanā, puthu pañcahi nīvaraṇehi āvutā nivutā ovutā pihitā paṭicchannā paṭikujjitāti puthujjanā”ti⁵.

Puthūnaṃ vā gaṇanapathamātītānaṃ ariyadhammaparammukhānaṃ nīcadhammasamācārānaṃ janānaṃ antogadhattāpi puthujjano, puthu vā ayaṃ visumyeva saṅkhaṃ gato, visamsaṭṭho, sīlasutādiguṇayuttehi ariyehi janoti puthujjano. Evameteḥi “assutavā puthujjano”ti dvīhi padehi ye te—

Dve puthujjanā vuttā, Buddhenādiccabandhunā.

Andho puthujjano eko, kalyāṇeko puthujjanoti—

Dve puthujjanā vuttā, tesu andhaputhujjano vutto hotīti veditabbo.

Yathābhūtaṃ nappajānātīti “idaṇca bhavaṅgacittaṃ evaṃ āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭhaṃ nāma hoti, evaṃ vipparamuttaṃ nāma”ti yathāsabhāvato na jānāti. **Tasmāti** yasmā na jānāti, tasmā. **Cittabhāvanā natthīti** cittaṭṭhiti citta-pariggaho natthi, natthibhāveneva “natthī”ti vadāmīti dasseti.

1. Puthū (Syā)

3. Gathitā (Ka)

5. Khu 7. 113, 192 piṭṭhesu.

2. Mukhullokakāti (Sī), mukholokakāti (Syā)

4. Ajjhāpanā (Sī, Syā), ajjhosannā (Ka)

52. Dutiye **sutavāti** sutasampanno. Vitthārato panettha assutavāti padassa paṭipakkhavasena attho veditabbo. **Ariyasāvakoti** atthi ariyo na sāvako seyyathāpi Buddhā ceva Paccekabuddhā ca, atthi sāvako na ariyo seyyathāpi gihī anāgataphalo, atthi neva ariyo na sāvako seyyathāpi puthutthiyā. Atthi ariyoceva sāvako ca seyyathāpi samaṇā Sakyaputtiyā āgataphalā viññātasāsanā. Idha pana gihī vā hotu pabbajito vā, yo koci sutavāti ettha vuttassa atthassa vasena sutasampanno, ayaṃ ariyasāvakoti veditabbo. **Yathābhūtaṃ pajānāti** “evamidaṃ bhavaṅgacittaṃ āgantukehi upakkilesehi vippamuttaṃ hoti, evaṃ upakkiliṭṭhaṃ”ti yathāsabhāvato jānāti. **Cittabhāvanā atthīti** cittaṭṭhiti cittapariggaho atthi, atthibhāveneva “atthī”ti vadāmīti dasseti. Imasmiṃ sutte balavavipassanā kathitā. Keci taruṇavipassanāti vadanti.

53. Tatiyaṃ aṭṭhuppattiyaṃ kathitaṃ. Katarāyaṃ pana aṭṭhuppattiyaṃ? Aggikkhandhopamasuttanta-aṭṭhuppattiyaṃ. Bhagavā kira ekasmiṃ samaye Sāvattiṃ upanissāya Jetavanamahāvihāre paṭivasati. Buddhānaṃ yattha katthaci paṭivasantānaṃ pañcavidhaṃ kiccaṃ avijahitameva hoti. Pañca hi Buddhakiccāni¹ purehattakiccaṃ pacchābhattakiccaṃ purimayāmakiccaṃ majjhimayāmakiccaṃ pacchimayāmakiccanti.

Tatridaṃ purehattakiccaṃ—Bhagavā hi pātova vuṭṭhāya upaṭṭhākānuggahatthaṃ sarīraphāsukatthaṃ mukhadhovanādisarīra-parikammaṃ katvā yāva bhikkhācāraṇelā, tāva vivittāsane vītināmetvā bhikkhācāraṇelāya nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya kadāci ekakova, kadāci bhikkhusaṃghaparivuto gāmaṃ vā nigamaṃ vā piṇḍāya pavisati kadāci pakatiyā, kadāci anekehi pāṭihāriyehi vattamānehi. Seyyathidaṃ? Piṇḍāya pavisato lokanāthassa purato purato gantvā mudugatavātā pathaviṃ sodhenti, valāhakā udakaphusitāni muñcantā magge reṇuṃ vūpasametvā upari vitānaṃ hutvā tiṭṭhanti, apare vātā pupphāni² upasaṃharitvā magge okiranti,

1. Pañca Buddhakiccaṃ nāma (Ka)

2. Vālukāni pupphāni ca (Ka)

unnatā bhūmippadesā onamanti, onatā unnamanti, pādanikkhepasamaye samāva bhūmi hoti, sukhasamphassāni padumapupphāni vā pāde sampaṭicchanti. Indakhīlassa anto ṭhapitamatte dakkhiṇapāde sarīrato chabbaṇṇarasmiyo nikkhamitvā suvaṇṇarasapiṇḍarāni viya citrapaṭaparikkhittāni¹ viya ca pāsādakūṭāgārādīni alaṅkarontiyo ito cito ca dhāvanti², hatthi-assavihaṅgādayo³ sakasakaṭṭhānesu ṭhitāyeva madhurenākārena saddaṃ karonti, tathā bherivīṇādīni tūriyāni manussānaṃ kāyūpagāni ābharaṇāni. Tena saññāṇena manussā jānanti “ajja Bhagavā idha piṇḍāya pavittṭho”ti. Te sunivatthā supārutā gandhapupphādīni ādāya gharā nikkhamitvā antaravīthim paṭipajjitvā Bhagavantam gandhapupphādīhi sakkaccaṃ pūjetvā vanditvā “amhākaṃ bhante dasa bhikkhū, amhākaṃ vīsati, paññāsaṃ -pa- sataṃ dethā”ti yācitvā Bhagavatopi pattaṃ gahetvā āsanaṃ paññāpetvā sakkaccaṃ piṇḍapātena paṭimānenti. Bhagavā katabhattakicco tesaṃ upanissayacittasantānāni oloketvā tathā dhammaṃ deseti, yathā keci saraṇagamanesu paṭiṭṭhahanti, keci pañcasu sīlesu, keci sotāpattisakadāgāmi-anāgāmiphalānaṃ aññatarasmim, keci pabbajitvā aggaphale arahatteti. Evaṃ mahājanaṃ anuggahetvā uṭṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gacchati. Tattha gantvā gandhamaṇḍalamāle paññattavarabuddhāsane nisīdati bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosānaṃ āgamayamāno. Tato bhikkhūnaṃ bhattakiccapariyosāne upaṭṭhāko Bhagavato nivedeti. Atha Bhagavā Gandhakuṭim pavisati. Idam tāva **purebhattakiccam**.

Atha Bhagavā evaṃ katapurebhattakicco Gandhakuṭiyā upaṭṭhāne nisīditvā pāde pakkhāletvā pādapiṭṭhe ṭhatvā bhikkhusamghaṃ ovadati “bhikkhave appamādena sampādettha, dullabho Buddhuppādo lokasmim, dullabho manussattapaṭilābho, dullabhā khaṇasampatti⁴, dullabhā pabbajjā, dullabhaṃ saddhammassavanan”ti. Tattha keci Bhagavantam kammaṭṭhānaṃ pucchanti. Bhagavā tesaṃ cariyānurūpaṃ kammaṭṭhānaṃ deti. Tato sabbepi Bhagavantam vanditvā attano attano rattitṭhānadivāṭṭhānāni gacchanti. Keci araññaṃ, keci rukkhamaṇḍalaṃ, keci pabbatādīnaṃ aññatarānaṃ, keci Cātumahārājikabhavanaṃ -pa- keci

1. Citrapaṭaparikkhittāni (Sī)

2. Vidhāvanti (Sī)

3. Hatthi-assamahimsādayo (Ka)

4. Saddhāsampatti (Syā, Ka) Ṭikā oloketabbā.

vasavattibhavananti. Tato Bhagavā Gandhakuṭim pavisitvā sace ākaṅkhati, dakkhiṇena passena sato sampajāno muhuttaṃ sīhaseyyaṃ kappeti. Atha samassāsita-kāyo uttāhahitvā dutiyabhāge lokaṃ voloketi. Tatiyabhāge yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā upanissāya viharati, tattha mahājano purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ sunivattho supāruto gandhapupphādini ādāya vihāre sannipatati. Tato Bhagavā sampattaparisaṃ anurūpena pāṭihāriyena gantvā dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisajja dhammaṃ deseti kālayuttaṃ samayayuttaṃ, atha kālaṃ viditvā parisam uyyojeti, manussā Bhagavantaṃ vanditvā pakkamanti. Idaṃ **pacchābhattakiccaṃ**.

So evaṃ niṭṭhitapacchābhattakicco sace gattāni osiñcitukāmo hoti, Buddhāsanaṃ uttāhāya nhāna kātṭhakaṃ pavisitvā upaṭṭhākena paṭiyādita-udakena gattāni utum gaṇhāpeti. Upaṭṭhākopi Buddhāsanaṃ ānetvā Gandhakuṭipariveṇe paññāpeti. Bhagavā surattadupaṭṭaṃ¹ nivāsetvā kāyabandhanaṃ bandhitvā uttarāsaṅgaṃ ekaṃsaṃ katvā tattha āgantvā nisīdati ekakova muhuttaṃ paṭisallīno, atha bhikkhū tato tato āgama Bhagavato upaṭṭhānaṃ āgacchanti. Tattha ekacce pañhaṃ pucchanti, ekacce kammaṭṭhānaṃ, ekacce dhammassavanaṃ yācanti. Bhagavā tesam adhippāyaṃ sampādentō purimayāmaṃ vītināmeti. Idaṃ **purimayāmakiccaṃ**.

Purimayāmakiccapariyosāne pana bhikkhūsu Bhagavantaṃ vanditvā pakkantesu sakaladasasahassilokadhātudevatāyo okāsaṃ labhamānā Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā pañhaṃ pucchanti yathābhisāṅkhatam antamaso caturakkharampi. Bhagavā tāsāṃ devatānaṃ pañhaṃ vissajjento majjhimayāmaṃ vītināmeti. Idaṃ **majjhimayāmakiccaṃ**.

Pacchimayāmaṃ pana tayo koṭṭhāse katvā purebhattato paṭṭhāya nisajjāpīlitassa sarīrassa kilāsubhāvamocanattamaṃ ekaṃ koṭṭhāsaṃ caṅkamaṇa vītināmeti, dutiyakoṭṭhāse Gandhakuṭim pavisitvā dakkhiṇena passena sato sampajāno sīhaseyyaṃ kappeti. Tatiyakoṭṭhāse paccuṭṭhāya nisīditvā purimabuddhānaṃ santike dānasīlādivasena katādhikārapuggaladassanattamaṃ Buddhacakkhunā lokaṃ voloketi. Idaṃ **pacchimayāmakiccaṃ**.

1. Rattadupaṭṭaṃ (Sī)

Tampi divasaṃ Bhagavā imasmiṃyeva kicce ṭhito lokaṃ olokeno idaṃ addasa—mayā Kosalaratṭhe cārikaṃ carantena aggikkhandhena upametvā ekasmiṃ sutte desite saṭṭhi bhikkhū arahattaṃ pāpuṇissanti, saṭṭhimattānaṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggacchissati, saṭṭhimattā gihibhāvaṃ gamissanti. Tattha ye arahattaṃ pāpuṇissanti, te yaṃkiñci dhammadesanaṃ sutvā pāpuṇissanteva. Itaresaṃ pana bhikkhūnaṃ saṅgahatthāya cārikaṃ caritukāmo hutvā “Ānanda bhikkhūnaṃ ārocehi”ti āha.

Thero anupariveṇaṃ gantvā “āvuso Satthā mahājanassa saṅgahatthāya cārikaṃ caritukāmo, gantukāma āgacchathā”ti āha. Bhikkhū mahālābhaṃ labhitvā viya tuṭṭhamānasā “labhissāma vata mahājanassa dhammaṃ desetassa Bhagavato suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ oloketuṃ madhuraṇca dhammakathaṃ sotuṃ”ti parulhakesā kese ohāretvā malaggahitapattā patte pacitvā kiliṭṭhacīvarā cīvarāni dhovitvā gamanasajjā ahesuṃ. Satthā aparicchinnena bhikkhusaṃghena parivuto Kosalaratṭhaṃ cārikāya nikkhanto gāmanigamaṇipāṭiyā ekadivasaṃ gāvuta-adḍhayaḥjanatigāvutayaḥjanaparamaṃ cārikaṃ caranto ekasmiṃ padese mahantaṃ susīraṃ rukkhamaṃ agginā sampajjalitaṃ disvā “imateva vatthuṃ katvā sattahi aṅgehi paṭimaṇḍetvā dhammadesanaṃ kathessāmi”ti gamanaṃ pacchinditvā aññataraṃ rukkhamaṃ upasaṅkamitvā nisajjākāraṃ dassesi. Ānandatthero Satthu adhippāyaṃ ṇatvā “addhā kāraṇaṃ bhavissati, na akāraṇena Tathāgatā gamanaṃ pacchinditvā nisīdanti”ti catugguṇaṃ saṃghāṭiṃ paññāpesi. Satthā nisīditvā bhikkhū āmantetvā “passatha no tumhe bhikkhave amuṃ mahantaṃ aggikkhandhan”ti **Aggikkhandhopamasuttantaṃ**¹ deseti.

Imasmiṃ ca pana veyyākaraṇe bhaññamāne saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi, saṭṭhimattā bhikkhū sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattiṃsu, saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccīṃsu. Tañhi veyyākaraṇaṃ sutvā saṭṭhimattānaṃ bhikkhūnaṃ nāmakāyo santatto, nāmakāye santatte karajakāyo santatto, karajakāye santatte nidhānagataṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Saṭṭhimattā bhikkhū “dukkaraṃ vata Buddhasāsane yāvajīvaṃ paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ carituṃ”ti sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattā,

1. Am 2. 495 piṭṭhe.

saṭṭhimattā bhikkhū Satthu desanābhimukhaṃ ñāṇaṃ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pattā.

Tattha yesaṃ uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi, te pārājikaṃ āpajjimsu. Ye gihibhāvaṃ pattā, te khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni maddantā vicarimsu. Ye arahattaṃ pattā, te parisuddhasīlāva ahesuṃ. Satthu dhammadesanā imesaṃ tiṇṇampi saphalāva jātāti. Arahattaṃ pattānaṃ tāva saphalā hotu, itaresaṃ kathaṃ saphalā jātāti? Tepi hi sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyūṃ, pamattāva hutvā ṭhānaṃ jahituṃ na sakuṇeyyūṃ. Tato nesaṃ taṃ pāpaṃ vaḍḍhamānaṃ apāyesueva saṃsīdāpeyya. Imaṃ pana desanaṃ sutvā jātaṃvegā ṭhānaṃ jahitvā sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitā dasa sīlāni pūretvā yoniso manasikāre yuttappayuttā keci sotāpannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino ahesuṃ, keci devaloke nibbattiṃsu, evaṃ pārājikāpannānampi saphalā ahosi. Itare pana sace imaṃ dhammadesanaṃ na suṇeyyūṃ, gacchante gacchante kāle anupubbena saṃghādisesampi pārājikampi pāpuṇitvā apāyesueva uppajjitvā mahādukkhaṃ anubhaveyyūṃ. Imaṃ pana desanaṃ sutvā “aho sallekhitāṃ Buddhasāsaṇaṃ, na sakkā amhehi yāvajīvaṃ imaṃ paṭipattiṃ pūretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya upāsakadhammaṃ pūretvā dukkhā muccissāmā”ti gihibhāvaṃ upagamimsu. Te tīsu saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhitvā upāsakadhammaṃ pūretvā keci sotāpannā keci sakadāgāmino keci anāgāmino jātā, keci devaloke nibbattāti evaṃ tesampi saphalāva ahosi.

Imaṃ pana Satthu dhammadesanaṃ sutvā devasaṃghā yehipi sutā, yehipi na sutā, sabbesaṃyeva ārocentā vicarimsu. Bhikkhū sutvā sutvā “dukkaraṃ bho Buddhānaṃ sāsane yāvajīvaṃ paripuṇṇaṃ parisuddhaṃ brahmacariyaṃ caritū”ti ekakkhaṇeṇeva dasapi bhikkhū vīsati pi saṭṭhi pi satampi saḥassampi bhikkhū gihī honti. Satthā yathāruciyaṃ cārikaṃ caritvā puna Jetavanaṃeva āgantvā bhikkhū āmantesi “bhikkhave Tathāgato cārikaṃ caramāno ciraṃ ākiṇṇo viḥāsi, icchāmahaṃ bhikkhave aḍḍhamāsaṃ paṭisallīyituṃ, nāmi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena piṇḍapātanihāraṇa”ti.

Aḍḍhamāsaṃ ekībhāvena vītināmetvā paṭisallānā vuṭṭhito Ānandattherena saddhiṃ vihāracārikaṃ caramāno olokitolokitaṭṭhāne tanubhūtaṃ bhikkhusaṃghaṃ disvā jānantoyeva therāṃ pucchi “Ānanda aññasmiṃ kāle Tathāgate cārikaṃ caritvā Jetavanāṃ āgate sakalavihāro kāsāvapajjoto isivātappaṭivāto¹ hoti, idāni pana tanubhūto bhikkhusaṃgho dissati, yebhuyyena ca uppaṇḍupaṇḍukajātā bhikkhū, kiṃ nu kho etaṃ”ti. Etarahi Bhagavā tumhākaṃ aggikkhandhopamadhammadesanaṃ kathitakālato paṭṭhāya bhikkhū saṃvegappattā hutvā “mayāṃ etaṃ dhammaṃ sabbappakārena paripūretuṃ na sakkhissāma, asammāvattantānañca janassa saddhādeyyaṃ paribhuñjituṃ ayuttan”ti gihibhāvaṃ saṅkamantīti.

Tasmiṃ khaṇe Bhagavato dhammasaṃvego uppajji. Tato therāṃ āha “mayi paṭisallāne vītināmente na koci mama puttānaṃ ekaṃ assāsaṭṭhānaṃ kathesi. Sāgarassa hi otaraṇatitṭhāni viya bahūni imasmiṃ sāsane assāsakāraṇāni. Gacchānanda Gandhakuṭipariveṇe Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātehi”ti. Thero tathā akāsi. Satthā Buddhāsanavaragato bhikkhū āmantetvā “bhikkhave mettāya sabbapubbabhāgo nāma neva appanā, na upacāro, sattānaṃ hitapharaṇamattamevā”ti vatvā imissā aṭṭhupattiyā imaṃ Cūḷaccharāsaṅghātasuttaṃ desesi.

Tattha **accharāsaṅghātamattanti** accharāpaharaṇamattaṃ, dve aṅguliyo paharitvā saddakaraṇamattanti attho. **Mettācittanti**² sabbasattānaṃ hitapharaṇacittaṃ. **Āsevatīti** kathaṃ āsevati? Āvajjento āsevati, jānanto āsevati, passanto āsevati, paccavekkhanto āsevati, cittaṃ adhiṭṭhahanto āsevati, saddhāya adhimuccanto āsevati, vīriyaṃ paggaṇhanto āsevati, satim upaṭṭhāpentō āsevati, cittaṃ samādahanto āsevati, paññāya pajānanto āsevati, abhiññeyyaṃ abhijānanto āsevati, pariññeyyaṃ parijānanto āsevati, pahātabbaṃ pajahanto āsevati, bhāvetabbaṃ bhāvento āsevati, sacchikātabbaṃ sacchikaronto āsevatīti³. Idha pana mettāpubbabhāgena hitapharaṇappavattanamatteneva āsevatīti vedītabbo.

1. Isivātapparivāto (Sī, Tīkāyaṃ ca)

2. Mettaṃ cittanti (Sī), mettacittanti (Syā)

3. Khu 9. 284 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

Arittajjhānoti atucchajjhāno apariccattajjhāno vā. **Viharatī**ti iriyati pavattati pāleti yapeti yāpeti carati viharati. Tena vuccati viharatīti. Iminā padena mettāṃ āsevantassa bhikkhuno iriyāpathavihāro kathito. Satthusāsanakaroti Satthu anusāsānikaro. **Ovādapatī**karoti ovādakārako. Ettha ca sakimvacanaṃ ovādo, punappunavacanaṃ anusāsānī. Sammukhāvacanampi ovādo, pesetvā parammukhāvacanaṃ anusāsānī. Otiṇṇe vatthusmiṃ vacanaṃ ovādo, otiṇṇe vā anotiṇṇe vā vatthusmiṃ tantiṭṭhapanavasena vacanaṃ anusāsānī. Evaṃ viseso veditabbo. Paramatthato pana ovādoti vā anusāsānīti vā ese eke ekaṭṭhe same samabhāge tajjāte taññevāti. Ettha ca “accharāsaṅghātamattampi ce bhikkhave bhikkhu mettācittāṃ āsevatī”ti idameva Satthusāsanañceva ovādo ca, tassa karaṇato esa sāsānakaro ovādapatīkaroti veditabbo.

Amoghanti atucchaṃ. **Raṭṭhapiṇḍanti** ñātiparivaṭṭaṃ pahāya raṭṭhaṃ nissāya pabbajitena paresaṃ gehato paṭiladdhattā piṇḍapāto raṭṭhapiṇḍo nāma vuccati. **Paribhuñjatī**ti cattāro paribhogā theyyaparibhogo iṇaparibhogo dāyajaparibhogo sāmiparibhogoti. Tattha dussīlassa paribhogo **theyyaparibhogo** nāma. Sīlavato apaccavekkhitaparibhogo **iṇaparibhogo** nāma. Sattannaṃ sekkhānaṃ paribhogo **dāyajaparibhogā** nāma. Khīṇāsavassa paribhogo **sāmiparibhogo** nāma. Tattha imassa bhikkhuno ayaṃ raṭṭhapiṇḍaparibhogo dvīhi kāraṇehi amogho hoti. Accharāsaṅghātamattampi mettācittāṃ āsevanto bhikkhu raṭṭhapiṇḍassa sāmiko hutvā aṇaṇo hutvā dāyādo hutvā paribhuñjatītipissa amogho raṭṭhapiṇḍaparibhogo. Accharāsaṅghātamattampi mettāṃ āsevantassa bhikkhuno dinnadānaṃ mahatṭhiyaṃ hoti mahapphalaṃ mahānisaṃsaṃ mahājutikaṃ mahāvippahārantipissa amogho raṭṭhapiṇḍaparibhogo. **Ko pana vādo ye naṃ bahulīkarontī**ti ye pana imaṃ mettācittāṃ bahulaṃ āsevanti bhāventi punappunaṃ karonti, te amoghaṃ raṭṭhapiṇḍaṃ paribhuñjantīti ettha vattabbameva kiṃ¹. Evarūpā hi bhikkhū raṭṭhapiṇḍassa sāmīno aṇaṇā dāyādā hutvā paribhuñjantīti.

1. Natthi (Ka)

54-55. Catutthe **bhāveti**ti uppādeti vaḍḍheti. Pañcame **manasi karoti**ti manasmim karoti. Sesam imesu dvīsupi tatiye vuttanayeneva veditabban. Yo hi āsevati, ayameva bhāveti, ayaṃ manasi karoti. Yena cittena āsevati, teneva bhāveti, tena manasi karoti. Sammāsambuddho pana yāya dhammadhātuyā suppaṭividdhattā desanāvilāsappatto¹ nāma hoti, tassā suppaṭividdhattā attano desanāvilāsam dhammassariyatanṃ paṭisambhidāpabhedakusalatanṃ appaṭihatasabbaññaññaṇaṇa nissāya ekakkhaṇe uppannam ekacittameva tīhi koṭṭhāsehi vibhajitvā dassesīti.

56. Chaṭṭhe **ye kecīti** aniyāmitavacanam. **Akusalāti** tesam niyāmitavacanam. Ettāvata sabbākusalā asesato pariyādinnā honti. **Akusalabhāgiyā akusalapakkhikā**ti akusalānamevetam nāman. Akusalāyeva hi ekacce akusalam sahaṇātasena, ekacce upanissayavasena bhajanti ceva, tesaṇca pakkhā bhavanti “akusalabhāgiyā akusalapakkhikā”ti vuccanti. **Sabbete manopubbaṅgamā**ti mano pubbam paṭhamataram gacchati etesanti manopubbaṅgamā. Ete hi kiñcāpi manena saddhim ekuppādā ekavatthukā ekanirodhā ekārammaṇā ca honti, yasmā pana tesam mano uppādako kārako janako samuṭṭhāpako nibbattako, tasmā manopubbaṅgamā nāma honti.

Paṭhamam uppajjatiti yathā nāma “rājā nikkhanto”ti vutte “rājāyeva nikkhanto, sesā rājasenā² nikkhantā anikkhantā”ti pucchitabbakāraṇam natthi, sabbā nikkhantāteva paññāyanti, evameva mano uppannoti vuttakālato³ paṭṭhāya avasesā sahaṇātasamsaṭṭhasampayuttā uppannā na uppannāti pucchitabbakāraṇam natthi, sabbe te uppannāteva paññāyanti. Etamatthavasam paṭicca⁴ tehi saṃsaṭṭhasampayutto ekuppādekanirodhopi samāno mano tesam dhammānam paṭhamam uppajjati vutto. **Anvadevāti** anudeva, saheva ekatoyevāti attho. Byañjanacchāyam pana gahetvā paṭhamam cittam uppajjati, pacchā cetasiṇīti na gahetabban. Attho hi

1. Desanāvilāsasampanno (Sī, Syā)

2. Rājaparisā (Ka)

3. Tassa uppādakālato (Ka)

4. Etamattham sampaṭiccha (Ka)

paṭisaraṇaṃ, na byañjanaṃ. “Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā”ti gāthāyapi eśeva nayo.

57. Sattame **kusalā**ti catubhūmakāpi kusalā dhammā kathitā. Sesam chaṭṭhe vuttanayeneva veditabbaṃ.

58. Aṭṭhame **yathayidaṃ bhikkhave pamādoti** ettha **bhikkhave**ti ālapanam, yathā ayaṃ pamādoti attho. **Pamādoti** pamajjanākāro. Vuttañhetam—

“Tattha katamo pamādo, kāyaduccarite vā vacīduccarite vā manoduccarite vā pañcasu vā kāmagaṇesu cittassa vossaggo vossaggānuppadānaṃ kusalānaṃ vā dhammānaṃ bhāvanāya asakkaccakiriyatā asātaccakiriyatā anaṭṭhitakiriyatā olīnavuttitā ikkhittachandatā nikkhattadhuratā anadhiṭṭhānaṃ ananuyogo anāsevanā bhāvanā abahulikammaṃ. Yo evarūpo pamādo pamajjanā pamajjitattaṃ, ayaṃ vuccati pamādo”ti¹.

Uppannā ca kusalā dhammā parihāyantīti idaṃ jhānavipassanānaṃ vasena vuttaṃ. Maggaphalānaṃ pana sakiṃ uppannānaṃ puna parihānaṃ nāma natthi.

59. Navame appamādo pamādassa paṭipakkhavasena vitthārato veditabbo.

60. Dasame **kosajjanti** kusītabhāvo. Sesam vuttanayamevāti.

Accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

7. Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā

61. Sattamassa paṭhame **vīriyārambhoti** catukiccassa sammappadhānavīriyassa ārambho, āradhappaggahitaparipuṇṇavīriyatāti² attho.

1. Abhi 2. 363 piṭṭhe.

2. Paggahitaparipuṇṇavīriyatāti (Sī, Syā)

62. Dutiye **mahicchatā**ti mahālobho. Yaṃ sandhāya vuttaṃ—

“Tattha katamā mahicchatā,
itarītaracīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārehi
pañcahi vā kāmaguṇehi asantuṭṭhassa bhiyyokamyatā, yā evarūpā icchā
icchāgatā¹ mahicchatā rāgo sārāgo cittassa sārāgo. Ayaṃ vuccati
mahicchatā”^{ti}².

63. Tatiye **appicchatā**ti alobho. **Appicchassā**ti anicchassa. Ettha hi
byañjanaṃ sāvasesaṃ viya, attho pana niravaseso. Na hi appamattikāya
icchāya atthibhāvena so appicchoti vutto, icchāya pana abhāvena
punappunaṃ āsevitassa alobhasseva bhāvena appicchoti vutto.

Apicettha atricchatā pāpicchatā mahicchatā appicchatāti ayaṃ bhedo
veditabbo. Tattha sakalābhe atittassa paralābhe patthanā **atricchatā** nāma,
tāya samannāgatassa ekabhājane pakkapūvepi attano patte patite na supakko
viya khuddako viya ca khāyati, sveva pana parassa patte pakkhitto supakko
viya mahanto viya ca khāyati. Asantaguṇasambhāvanatā³ pana paṭiggahaṇe
ca amattaññutā **pāpicchatā** nāma, sā “idhekacco assaddho samāno saddhoti
maṃ jano jānātū”^{ti}-ādinā² nayena abhidhamme āgatāyeve, tāya
samannāgato puggalo kohaṇṇe patiṭṭhāti. Santaguṇasambhāvanatā pana
paṭiggahaṇe ca amattaññutā **mahicchatā** nāma, sāpi “idhekacco saddho
samāno saddhoti maṃ jano jānātūti icchati, sīlavā samāno sīlavāti maṃ jano
jānātū”^{ti}² iminā nayena āgatāyeve. Tāya samannāgato puggalo
dussantappayo hoti, vijātamātāpissa cittaṃ gahetuṃ na sakkoti. Tenetaṃ
vuccati—

“Aggikkhandho samuddo ca, mahiccho cāpi puggalo.
Sakaṭena paccaye dentu, tayopete atappayā”^{ti}⁴.

1. Icchāgataṃ (Sī, Syā) 2. Abhi 2. 364 piṭṭhe. 3. Asantaguṇapakāsanatā (Syā, Ka)

4. Atappiyāti (Syā, Ka) Abhi-Ṭṭha 2. 455; Ma-Ṭṭha 2. 45 piṭṭhesupi passitabbaṃ.

Santaḡaṇaṇigūhanaatā pana paṭiggahaṇe ca mattaññutā **appicchatā** nāma, tāya samannāgato puggalo attani vijjamānampi ḡaṇaṃ paṭicchādetukāmatāya saddho samāno “saddhoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Sīlavā, pavivitto, bahussuto, āraddhavīriyo, samādhisampanno, paññavā, khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati seyyathāpi **Majjhantikatthero**.

Thero kira mahākhīṇāsavo ahosi, pattacīvaraṃ panassa pādamattameva agghati. So Asokassa dhammarañño vihāramahadivase saṃghatthero ahosi, athassa atilūkhabhāvaṃ disvā manussā “bhante thokaṃ bahi hothā”ti āhaṃsu. Thero “mādisse khīṇāsava rañño saṅghaṃ akaronte añño ko karissatī”ti pathaviyaṃ nimujjitvā saṃghattherassa ukkhittapiṇḡaṃ gaṇhantoyeva ummuji. Evaṃ khīṇāsavo samāno “khīṇāsavoti maṃ jano jānātū”ti na icchati. Evaṃ appiccho ca pana bhikkhu anuppannaṃ, lābhaṃ uppādeti, uppannaṃ thāvaraṃ karoti, dāyakānaṃ cittaṃ ārādheti. Yathā yathā hi so attano appicchatāya appaṃ gaṇhāti, tathā tathā tassa vatte pasannā manussā bahū denti.

Aparopi catubbidho appiccho paccaya-appiccho dhutaṅga-appiccho pariyaṭṭi-appiccho adhigama-appicchoti. Tattha catūsu paccayesu appiccho **paccaya-appiccho** nāma. So dāyakassa vasaṃ jānāti, deyyadhammassa vasaṃ jānāti, attano thāmaṃ jānāti. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appamattakaṃ dātukāmo, dāyakassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appaṃ gaṇhāti. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmaṃ ñatvā pamāṇeneva gaṇhāti.

Dhutaṅgasamādānassa attani atthibhāvaṃ najānāpetukāmo **dhutaṅga-appiccho** nāma. Tassa vibhāvanatthaṃ imāni vatthūni—
Sosānikamahākumārattthero¹ kira saṭṭhi vassāni susāne vasi, añño ekabhikkhupi na aññāsī. Tenevāha—

1. Sosānikamahāsumatthero (Ma-Ṭṭha 2. 46 piṭṭhe.)

“Susāne satṭhi vassāni, abbokiṇṇaṃ vasāmahaṃ.

Dutiyo maṃ na jāneyya, aho sosānikuttamo”ti.

Cetiyaḥpabbate dve **bhāṭikattherā** vasiṃsu. Kaniṭṭho upatṭhākena pesitaṃ ucchukhaṇḍikaṃ¹ gahetvā jeṭṭhassa santikaṃ agamāsi “paribhogaṃ bhante karoṭhā”ti. Therassa ca bhattakiccaṃ katvā mukhavikkhālanakālo ahosi. So “alaṃ āvuso”ti āha. Kacci bhante ekāsanikatthāti. Āharāvuso ucchukhaṇḍikanti paññāsa vassāni ekāsaniko samānopi dhutaṅgaṃ nigūhamāno paribhogaṃ katvā mukhaṃ vikkhāletvā puna dhutaṅgaṃ adhiṭṭhāya gato.

Yo pana **Sāketatissatthero** viya bahussutabhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **pariyatti-appiccho** nāma. Thero kira “khaṇo natthīti uddesaparipucchāsu okāsaṃ akaronto kadā maraṇakkhaṇaṃ bhante labhissathā”ti codito gaṇaṃ vissajjetvā kaṇikāravālikasamuddavīhāraṃ gato. Tattha antovassaṃ theranavamajjhimaṇaṃ upakāro hutvā mahāpavāraṇāya uposathadivase dhammakathāya janapadaṃ khobhetvā gato.

Yo pana sotāpannādīsu aññatara hutvā sotāpannādibhāvaṃ jānāpetuṃ na icchati, ayaṃ **adhigama-appiccho** nāma tayo kulaputtā² viya ghaṭikārakumbhakāro³ viya ca. Imasmiṃ panatthe laddhāsevanena balava-alobhena samannāgato sekkhopi puthujjanopi appicchoti veditabbo.

64. Catutthe **asantuṭṭhitā**ti asantuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupāsantassa uppanno asantosasaṅkhāto lobho.

65. Pañcame **santuṭṭhitā**ti santuṭṭhe puggale sevantassa bhajantassa payirupāsantassa uppanno alobhasaṅkhāto santoso. **Santuṭṭhassā**ti itarītarapaccayasantosena samannāgatassa. So panesa

1. Ucchubhaṇḍikaṃ (Sī), ucchukhaṇḍike (Syā)

2. Ma 1. 266 piṭṭhe.

3. Ma 2. 236 piṭṭhe.

santoso dvādasavidho hoti. Seyyathidaṃ? Cīvare yathālābhasantoso yathābalasantoso yathāsāruppasantosoti tividho. Evaṃ piṇḍapātādīsu.

Tassāyaṃ pabhedasaṃvaṇṇanā—idha bhikkhu cīvaraṃ labhati sundaraṃ vā asundaraṃ vā. So teneva yāpeti aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa cīvare **yathālābhasantoso**. Atha¹ pana pakatidubbalo vā hoti ābādhajarābhībhūto vā, garuṃ cīvaraṃ pārupanto² kilamati. So sabhāgena bhikkhunā saddhiṃ taṃ parivattetvā lahukena yāpentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathābalasantoso**. Aparo paṇītapaccayaalābhī hoti. So paṭṭacīvarādīnaṃ aññataraṃ mahagghacīvaraṃ bahūni vā pana cīvarāni labhitvā “idaṃ therānaṃ cirapabbajitānaṃ, idaṃ bahussutānaṃ anurūpaṃ, idaṃ gilānānaṃ, idaṃ appalābhānaṃ hotū”ti datvā tesāṃ purāṇacīvaraṃ vā saṅkārakūṭādito vā nantakāni uccinitvā tehi saṅghāṭiṃ katvā dhārentopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa cīvare **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu piṇḍapātaṃ labhati lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā, so teneva yāpeti, aññaṃ na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa piṇḍapāte **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddhaṃ vā byādhiviruddhaṃ vā piṇḍapātaṃ labhati, yenassa paribhuttaṃ aphāsu hoti, so sabhāgassa bhikkhuno taṃ datvā tassa hatthato sappāyabhojanaṃ bhuñjitvā samaṇadhammaṃ karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte **yathābalasantoso**. Aparo bahuṃ paṇītaṃ piṇḍapātaṃ labhati. So taṃ cīvaraṃ viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānaṃ datvā tesāṃ vā sesakaṃ³ piṇḍāya vā caritvā missakāhāraṃ bhuñjantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa piṇḍapāte **yathāsāruppasantoso**.

Idha pana bhikkhu senāsaṇaṃ labhati manāpaṃ vā amanāpaṃ vā, so tena neva somanassaṃ na domanassaṃ⁴ uppādeti, antamaso tiṇasanthārakenāpi

1. Aparo (Sī, Syā) 2. Dhārento (Ka) 3. Santakaṃ (Sī) 4. Paṭighaṃ (Sī, Syā)

yathāladdheneva tussati. Ayamassa senāsane **yathālābhasantoso**. Yo pana attano pakativiruddham vā byādhiviruddham vā senāsanam labhati, yathassa vasato aphāsu hoti, so tam sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa santake sappāyasenāsane vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño leṇamaṇḍapakūṭāgārādīni bahūni paṇītasenāsanāni labhati. So tāni cīvarādīni viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānam datvā yattha katthaci vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa senāsane **yathāsārappasantoso**. Yopi “uttamasenāsanam nāma pamādaṭṭhānam, tattha nisinnassa thinamiddham okkamati, niddābhībhūtaṣa puna paṭibujjhato pāpavitakkā pātubhavantī”ti paṭisañcikkhitvā tādīsam senāsanam pattampi na sampaṭicchati, so tam paṭikkhipitvā abbhokāsarukkhamulādīsu vasantopi santuṭṭhova hoti. Ayampissa senāsane **yathāsārappasantoso**.

Idha pana bhikkhu bhesajjam labhati lūkham vā paṇitam vā, so yam labhati, teneva tussati, aññam na pattheti, labhantopi na gaṇhāti. Ayamassa gilānapaccaye **yathālābhasantoso**. Yo pana telena atthiko phāṇitam labhati, so tam sabhāgassa bhikkhuno datvā tassa hatthato telam gahetvā aññadeva vā pariyesitvā bhesajjam karontopi santuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathābalasantoso**.

Aparo mahāpuñño bahuṃ telamadhuphāṇitādīpaṇītabhesajjam labhati. So tam cīvaram viya theracirapabbajitabahussuta-appalābhagilānānam datvā tesam ābhatena yena kenaci yāpentopi santuṭṭhova hoti. Yo pana ekasmim bhājane muttahrītakam ṭhapetvā ekasmim catumadhuram “gaṇhatha bhante yadicchakan”ti vuccamāno “sacassa tesu aññatarenapi rogo vūpasammati, atha muttahrītakam nāma Buddhādīhi vaṇṇitan”ti catumadhuram paṭikkhipitvā muttahrītakena bhesajjam karontopi paramasantuṭṭhova hoti. Ayamassa gilānapaccaye **yathāsārappasantoso**. Imesam pana paccekapaccayesu¹ tiṇṇam tiṇṇam santosānam yathāsārappasantosova aggo.

1. Imesu pana catūsu paccayesu (Ka)

66-67. Chaṭṭhasattamesu ayonisomanasikārayonisomanasikārā heṭṭhā vuttalakkhaṇāva. Sesamettha uttānatthamevāti.

68. Aṭṭhame **asampajaññanti** asampajānabhāvo, mohassetam adhivacanam. **Asampajānassāti** ajānantassa sammulhassa¹.

69. Navame **sampajaññanti** sampajānabhāvo, paññāyetaṃ nāmaṃ. **Sampajānassāti** sampajānantassa.

70. Dasame **pāpamittatāti** yassa pāpā lāmakā mittā, so pāpamitto. Pāpamittassa bhāvo pāpamittatā, tenākārena pavattānaṃ catunnaṃ khandhānamevetam nāmaṃ. Vuttampi cetaṃ—

“Tattha katamā pāpamittatā. Ye te puggalā assaddhā dussilā appassutā maccharino duppaññā. Yā tesam sevanā nisevanā saṃsevanā bhajanā sambhajanā bhatti sambhatti sampavaṅkatā. Ayaṃ vuccati pāpamittatā”².

Vīriyārambhādivaggavaṇṇanā

8. Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā

71. Aṭṭhamassa paṭhame **kalyāṇamittatāti** kalyāṇā mittā assāti kalyāṇamitto, tassa bhāvo kalyāṇamittatā. Sesam vuttapaṭipakkhanayena veditabbaṃ.

72-73. Dutiye **anuyogoti** yogo payogo. **Ananuyogoti** ayogo appayogo. **Anuyogāti** anuyogena. **Ananuyogāti** ananuyogena. **Kusalānaṃ dhammānanti** catubhūmakakusaladhammānaṃ. Tatiyaṃ uttānatthameva.

74. Catutthe **bojjhaṅgāti** bujjhanakasattassa aṅgabhūtā satta dhammā. Yāya vā dhammasāmaggiyā so bujjhati, sammohaniddāto³ vā vuṭṭhāti,

1. Pamuṭṭhassa (Ka)

2. Abhi 2. 374 piṭṭhe.

3. Vaṭṭato (Sī, Syā)

catusaccadhammaṃ vā sacchikaroti. Tassā bodhiyā aṅgabhūtātīpi bojjaṅgā. “Bojjaṅgāti kenatṭhena bojjaṅgā, bujjhantīti bojjaṅgā, anubujjhantīti bojjaṅgā, paṭibujjhantīti bojjaṅgā, sambujjhantīti bojjaṅgā, bodhāya saṃvattantīti bojjaṅgā”¹ti evaṃ panetaṃ padaṃ vibhattameva.

75. Pañcame **bhāvanāpāripūriṃ gacchantīti** iminā padena bojjaṅgānaṃ yāthāvasarasabhūmi nāma kathitā. Sā panesā catubbidhā hoti vipassanā vipassanāpāḍakajjhānaṃ maggo phalanti. Tattha vipassanāya uppaṇṇakāle bojjaṅgā kāmāvacarā honti, vipassanāpāḍakajjhānaṃhi uppaṇṇakāle rūpāvacara-arūpāvacarā, maggaphalesu uppaṇṇakāle lokuttarā. Iti imasmiṃ sutte bojjaṅgā catubhūmakā kathitā.

76. Chaṭṭhassa aṭṭhuppattiko nikkhepo. Aṭṭhuppattiyaṃ hetarṃ nikkhittaṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinā. Tesarṃ antare Bandhulamallasenāpatim ārabbhā ayaṃ kathā udapādi “āvuso asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikaṃ ahosi bahupakkhaṃ, idāni appaṇṇatikarṃ appapakkhaṃ jātan”ti. Atha Bhagavā tesarṃ cittācāraṃ ñatvā “mayi gate mahatī desanā bhavissatī”ti ñatvā Gandhakuṭito nikkhamma dhammasabhāyaṃ paññattavarabuddhāsane nisīditvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinā”ti āha. Bhagavā aññā gāmanigamādikathā natthi, asukaṃ nāma kulaṃ pubbe bahuñātikaṃ ahosi bahupakkhaṃ, idāni appaṇṇatikarṃ appapakkhaṃ jātanti vadantā nisinnamhāti. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā **appamattikā esā bhikkhave parihānīti** idarṃ suttaṃ ārabhi.

Tattha **appamattikā**ti parittā parittappamāṇā. Etāya hi parihāniyā saggato vā maggato vā parihāni nāma natthi, diṭṭhadhammikaparihānimattameva etanti āha. **Etarṃ patikiṭṭhanti** etarṃ pacchimarṃ etarṃ lāmakarṃ. **Yadidarṃ paññāparihānīti** yā esā mama sāsane kammassakatapaññāya jhānapaññāya vipassanāpaññāya maggapaññāya phalapaññāya ca parihāni, esā pacchimā esā lāmakā esā chaḍḍanīyāti attho.

1. Khu 9. 302 piṭṭhe.

77. Sattamampi aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira nisinnesu bhikkhūsu ekacce evaṃ āhaṃsu “asukam nāma kulam pubbe appaṇātikam appapakkham ahosi, idāni taṃ bahuṇātikam bahupakkham jātan”ti. Kam sandhāya evamāhaṃsūti. Visākhā upāsikā Vesālīke ca Licchavī. Satthā tesam cittācāram ñatvā purimanayeneva āgantvā dhammāsane nisinno “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti pucchi. Te yathābhūtaṃ kathayimṃsu. Satthā imissā aṭṭhuppattiyā imam suttaṃ ārabhi. Tattha **appamattikā**ti taṃ sampattiṃ nissāya saggaṃ vā maggaṃ vā sampattānaṃ abhāvato parittā. **Yadidaṃ paññāvuddhī**ti kammassakatapaññādīnaṃ vuddhi. **Tasmā**ti yasmā ñātīnaṃ vuddhi nāma diṭṭhadhammikamattā appā parittā, sā saggaṃ vā maggaṃ vā pāpetum asaṃmatthā. Tasmā. **Paññāvuddhiyā**ti kammassakatādipaññāya vuddhiyā.

78. Aṭṭhamampi aṭṭhuppattiyameva kathitaṃ. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ sannisinna Mahādhanaseṭṭhiputtaṃ ārabha “asukam nāma kulam pubbe mahābhogaṃ mahāhiraññasuvaṇṇam ahosi, taṃ idāni appabhogaṃ jātan”ti kathayimṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imam suttaṃ ārabhi.

79. Navamampi aṭṭhuppattiyameva vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira sannisinna bhikkhū Kākavaliyaseṭṭhiṇca Puṇṇaseṭṭhiṇca ārabha “asukam nāma kulam pubbe appabhogaṃ ahosi, taṃ idāni mahābhogaṃ jātan”ti kathayimṃsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imam suttaṃ ārabhi. Sesam imesu dvīsūpi heṭṭhā vuttanayeneva veditabbaṃ.

80. Dasamampi aṭṭhuppattiyam vuttaṃ. Dhammasabhāyaṃ kira bhikkhū Kosalamahārājānaṃ ārabha “asukam nāma kulam pubbe mahāyasaṃ mahāparivāraṃ ahosi, idāni appayasaṃ appaparivāraṃ jātan”ti kathayimṃsu. Bhagavā purimanayeneva āgantvā tesam vacanaṃ sutvā imam dhammadesanaṃ ārabhi. Sesam vuttanayeneva veditabbanti.

Kalyāṇamittatādivaggavaṇṇanā.

9. Pamādādivaggavaṇṇanā

81. Navamassāpi paṭhamam aṭṭhuppattiyameva kathitam. Sambahulā kira bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisinnā Kumbhaghosakaṃ ārabha “asukam nāma kulaṃ pubbe appayasam appaparivāram ahosi, idāni mahāyasam mahāparivāram jātan”ti kathayimsu. Satthā purimanayeneva āgantvā tesam vacanam sutvā imam suttaṃ ārabhi. Tassattho heṭṭhā vuttanayeneva veditabbo.

82. Dutiyādīsu **mahato anattāyāti** mahantassa anattassa atthāya. Sesamettha uttānamevāti.

Pamādādivaggavaṇṇanā.

10. Dutiyapamādādivaggavaṇṇanā

98. Dasame **ajjhātikanti** niyakajjhāttavasena ajjhātikam. **Aṅanti** kāraṇam. **Iti karitvāti** evam katvā. Idam vuttaṃ hoti—bhikkhave ajjhāttam paccattam attano santāne samuṭṭhitam kāraṇanti katvā na aññam ekam kāraṇampi samanupassāmīti.

110-114. **Bāhiranti** ajjhāttasantānato bahi bhavam. **Saddhammassāti** sudhammassa, sāsanaṃ attāro. **Sammosāyāti** vināsāya. **Antaradhānāyāti** apaññāpanatthāya¹.

115. **Ṭhitiyāti** ciraṭṭhitattham. **Asammosāya anantaradhānāyāti** vuttapaṭipakkhanayeneva veditabham. Sesamettha catukkoṭike vuttanayameva.

130. Ito paresu **adhammam dhammoti dīpentīti**-ādīsu suttantapariyāyena tāva dasa kusalakammapathā dhammo, dasa akusalakammapathā adhammo. Tathā cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā cattāro iddhipādā pañcandriyāni pañca balāni satta bojjhaṅgā ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti sattatiṃsa bodhipakkhiyadhammā dhammo nāma, tayo satipaṭṭhānā

1. Apaññāpanatthāya (Syā), apaññāyanatthāya (Ka)

tayo sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjhaṅgā navaṅgiko maggoti ca cattāro upādānā pañca nīvaraṇāni satta anusayā aṭṭha micchattāti ca ayaṃ adhammo.

Tattha yaṃkiñci ekaṃ adhammakotṭhāsaṃ gahetvā “imaṃ adhammaṃ dhammoti karissāma, evaṃ amhākaṃ ācariyakulaṃ niyyānikaṃ bhavissati, mayaṃ ca loke pākaṭā bhavissāmā”ti taṃ adhammaṃ “dhammo ayaṃ”ti kathayantā **adhammaṃ dhammoti** dīpenti nāma. Tatheva dhammakotṭhāsetu ekaṃ gahetvā “ayaṃ adhammo”ti kathentā **dhammaṃ adhammoti** dīpenti nāma. Vinayapariyāyena pana bhūtena vatthunā codetvā sāretvā yathāpaṭiñṇāya kattabbaṃ kammaṃ dhammo nāma, abhūtena vatthunā acodetvā asāretvā apaṭiñṇāya kattabbaṃ kammaṃ adhammo nāma.

Suttantapariyāyena rāgavinayo dosavinayo mohavinayo saṃvaro pahānaṃ paṭisaṅkhāti ayaṃ **vinayo** nāma, rāgādīnaṃ avinayo asaṃvaro appahānaṃ apaṭisaṅkhāti ayaṃ **avinayo** nāma. Vinayapariyāyena vatthusampatti ṇattisampatti anussāvanasampatti sīmāsampatti parisasampattīti ayaṃ vinayo nāma. Vatthuvipatti ṇattivipatti anussāvanavipatti sīmāvipatti parisavipattīti ayaṃ avinayo nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā cattāro sammappadhānā -pa- ariyo aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **bhāsitaṃ lapitaṃ Tathāgatena**, tayo satipaṭṭhānā tayo sammappadhānā tayo iddhipādā cha indriyāni cha balāni aṭṭha bojjhaṅgā navaṅgiko maggoti idaṃ **abhāsitaṃ alapitaṃ Tathāgatena**. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā terasa saṃghādisesā dve aniyatā tiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ bhāsitaṃ lapitaṃ Tathāgatena, tayo pārājikā cuddasa saṃghādisesā tayo aniyatā ekatiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ abhāsitaṃ alapitaṃ Tathāgatena.

Suttantapariyāyena devasikaṃ phalasamāpattisamāpajjanaṃ mahākaruṇāsamāpattisamāpajjanaṃ Buddhacakkhunā lokavolokanaṃ aṭṭhuppattivasena suttantadesanā Jātakakathāti idaṃ **āciṇṇaṃ**, na devasikaṃ phalasamāpattisamāpajjanaṃ -pa- na Jātakakathāti idaṃ **anāciṇṇaṃ**.

Vinayapariyāyena nimantitassa vassāvāsaṃ vasitvā apaloketvā cārikāpakkamaṇaṃ pavāretvā cārikāpakkamaṇaṃ, āgantukehi saddhiṃ paṭhamāṃ paṭisanthārakaraṇanti idaṃ āciṇṇaṃ, tasseva āciṇṇassa akaraṇaṃ anāciṇṇaṃ nāma.

Suttantapariyāyena cattāro satipaṭṭhānā -pa- aṭṭhaṅgiko maggoti idaṃ **paññattaṃ** nāma, tayo satipaṭṭhānā -pa- navaṅgiko maggoti idaṃ **apaññattaṃ** nāma. Vinayapariyāyena cattāro pārājikā -pa- tiṃsanissaggiyā pācittiyāti idaṃ paññattaṃ nāma, tayo pārājikā -pa- ekatiṃsa nissaggiyā pācittiyāti idaṃ apaññattaṃ nāma.

Yaṃ panetaṃ sabbasuttānaṃ pariyosāne **tecimaṃ saddhammaṃ antaradhāpentīti** vuttaṃ, tattha **pañca antaradhānāni** nāma adhigama-antaradhānaṃ paṭipatti-antaradhānaṃ pariyatti-antaradhānaṃ liṅga-antaradhānaṃ dhātu-antaradhānanti. Tattha **adhigamoti** cattāro maggā cattāri phalāni catasso paṭisambhidā tisso vijjā cha abhiññāti. So parihāyamāno paṭisambhidāto paṭṭhāya parihāyati. Buddhānaṃ hi parinibbānato vassasahassameva paṭisambhidā nibbattetuṃ sakkonti, tato paraṃ cha abhiññā, tato tāpi nibbattetuṃ asakkontā tisso vijjā nibbattenti. Gacchante gacchante kāle tāpi nibbattetuṃ asakkontā sukkhavipassakā honti. Eteneva upāyena anāgāmino sakadāgāmino sotāpannāti. Tesu dharantesu adhigamo antarahito nāma na hoti. Pacchimakassa pana sotāpannassa jīvitakkhayena adhigamo antarahito nāma hoti. Idaṃ **adhigama-antaradhānaṃ** nāma.

Paṭipatti-antaradhānaṃ nāma jhānavipassanāmaggaṃ phalāni nibbattetuṃ asakkontā catupārisuddhisīlamattaṃ rakkhanti. Gacchante gacchante kāle “sīlaṃ paripuṇṇaṃ katvā rakkhāma, padhānaṃ anuyuñjāma, na ca maggaṃ vā phalaṃ vā sacchikātuṃ sakkoma, natthi idāni ariyadhammapaṭivedho”ti vosānaṃ āpajjitvā kosajjabahulā aññamaññaṃ na codenti na sārenti akukkaccakā honti, tato paṭṭhāya khuddānukhuddakāni maddanti. Gacchante gacchante kāle pācittiyathullaccayāni āpajjanti, tato garukāpattiṃ. Pārājikamattameva tiṭṭhati. Cattāri pārājikāni rakkhantānaṃ bhikkhūnaṃ satepi sahassepi dharamāne paṭipatti antarahitā nāma na hoti. Pacchimakassa pana bhikkhuno

sīlabhedena vā jīvitakkhayena vā antarahitā hotīti idaṃ **paṭipatti-antaradhānaṃ** nāma.

Pariyattī tepiṭakaṃ Buddhavacanaṃ sātthakathā Pāḷi. Yāva sā tiṭṭhati, tāva pariyatti paripuṇṇā nāma hoti. Gacchante gacchante kāle rājayuvarājāno¹ adhammikā honti, tesu adhammikesu rājāmaccādayo adhammikā honti, tato raṭṭhajanapadavāsinoti. Etesaṃ adhammikatāya devo na sammā vassati, tato sassāni na sampajjanti. Tesu asampajjantesu paccayadāyakā bhikkhusaṃghassa paccaye dātuṃ na sakkonti, bhikkhū paccayehi kilamantā antevāsike saṅgahetuṃ na sakkonti. Gacchante gacchante kāle pariyatti parihāyati, atthavasena dhāretuṃ na sakkonti, Pāḷivaseneva dhārenti. Tato gacchante gacchante kāle Pāḷimpi sakalaṃ dhāretuṃ na sakkonti, paṭhamāṃ Abhidhammapiṭakaṃ parihāyati. Parihāyamānaṃ matthakato paṭṭhāya parihāyati. Paṭhamameva hi Paṭṭhānamahāpakaraṇaṃ parihāyati, tasmim parihīne Yamakaṃ, Kathāvatthu, Puggalapaññatti, Dhātukathā, Vibhaṅgo, Dhammasaṅgahoti.

Evam Abhidhammapiṭake parihīne matthakato paṭṭhāya Suttantapiṭakaṃ parihāyati. Paṭhamāṃ hi Aṅguttaranikāyo parihāyati, tasmimpi paṭhamāṃ Ekādasakanipāto, tato Dasakanipāto -pa- tato Ekakanipātoti. Evam Aṅguttare parihīne matthakato paṭṭhāya Saṃyuttanikāyo parihāyati. Paṭhamāṃ hi Mahāvaggo parihāyati, tato Saḷāyatanavaggo. Khandhavaggo, Nidānavaggo Sagāthāvaggoti. Evam Saṃyuttanikāye parihīne matthakato paṭṭhāya Majjhimanikāyo parihāyati. Paṭhamāṃ hi Uparipaṇṇāsako parihāyati, tato Majjhimaṇṇāsako, tato Mūlapaṇṇāsakoti. Evam Majjhimanikāye parihīne Matthakato paṭṭhāya Dīghanikāyo parihāyati. Paṭhamāṃ hi Pāthikavaggo parihāyati. Tato Mahāvaggo, tato Sīlakkhandhavaggoti. Evam Dīghanikāye parihīne Suttantapiṭakaṃ parihīnaṃ nāma hoti. Vinayapiṭakena saddhim Jātakameva dhārenti. Vinayapiṭakaṃ lajjinova dhārenti, lābhakāmā pana “suttante kathitepi sallakkhentā natthī”ti jātakameva dhārenti. Gacchante gacchante

1. Kaliyugarājāno (Sī), kaliyuge rājayuvarājāno (Syā)

kāle Jātakampi dhāretum na sakkonti. Atha nesaṃ paṭhamam
Vessantarajātakam parihāyati, tato paṭilomakkamena Puṇṇakajātakam,
Mahānāradaajātakanti pariyosāne Apaṇṇakajātakam parihāyati. Evaṃ jātake
parihīne Vinayapiṭakameva dhārenti.

Gacchante gacchante kāle Vinayapiṭakampi matthakato paṭṭhāya
parihāyati. Paṭhamam hi Parivāro parihāyati, tato Khandhako,
Bhikkhunīvibhaṅgo, Mahāvibhaṅgoti anukkamena
Uposathakkhandhakamattameva dhārenti. Tadāpi pariyatti antarahitā na
hoti. Yāva pana manussesu cātuppadikagāthāpi pavattati, tāva pariyatti
anantarahitāva hoti. Yadā saddho pasanno rājā hatthikkhandhe
suvaṇṇacaṅkoṭakamhi saḥassatthavikam ṭhapāpetvā “Buddhehi kathitam
cātuppadikagātham jānanto imam saḥassam gaṇhatū”ti nagare bherim
carāpetvā gaṇhanakam alabhitvā “ekavāram carāpīte nāma suṇantāpi honti
assuṇantāpi”ti yāvatatiyam carāpetvā gaṇhanakam alabhitvā rājapurisā tam
saḥassatthavikam puna rājakulam pavesenti, tadā pariyatti antarahitā nāma
hoti. Idam **pariyatti-antaradhānam** nāma.

Gacchante gacchante kāle cīvaraggahaṇam pattaggahaṇam
samiñjanapasāraṇam ālokitavilokitam na pāsādikam hoti, Nigaṇṭhasamaṇā
viya alābupattam bhikkhū pattam aggabāhāya pakkhipitvā ādāya vicaranti,
ettāvatāpi līṅgam anantarahitameva hoti. Gacchante gacchante pana kāle
aggabāhato otāretvā hatthena vā sikkāya vā olambitvā¹ vicaranti, cīvarampi
rajanasāruppaṃ akatvā oṭṭhatṭhivaṇṇam katvā vicaranti. Gacchante
gacchante kāle rajanampi na hoti dasacchindanampi ovaṭṭikavijjhanampi,
kappamattam katvā vaḷaṇṇenti. Puna ovaṭṭikam vijjhivā kappam na karonti.
Tato ubhayampi akatvā dasā chetvā paribbājakā viya caranti. Gacchante
gacchante kāle “ko iminā amhākam attho”ti khuddakam kāsāvakaṇḍam
hatthe vā gīvāya vā bandhanti, kesesu vā allīyāpentī, dārabharaṇam vā
karontā kasitvā vapitvā jīvikam kappentā vicaranti. Tadā dakkhiṇam dentā
saṃgham uddissa etesaṃ denti. Idam sandhāya Bhagavatā vuttam
“bhavissanti kho paṇānanda anāgatamaddhānam gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā
dussīlā pāpadhammā, tesu dussīlesu saṃgham uddissa dānam dassanti,
tadāpāham ānanda saṃghagatam dakkhiṇam

1. Olaggetvā (Sī)

asaṅkheyyaṃ appameyyaṃ vadāmi”¹. Tato gacchante kāle nānāvidhāni kammāni karontā “papañco esa, kiṃ iminā amhākaṇ”²ti kāsāvakhaṇḍaṃ chinditvā araṇṇe khipanti. Etasmiṃ kāle līṅgaṃ antarahitaṃ nāma hoti. Kassapadasabalassa kira kālato paṭṭhāya yonakānaṃ setavattham² pārūpitvā caraṇaṃ cārittaṃ jātanti. Idaṃ **liṅga-antaradhānaṃ** nāma.

(Dhātu-antaradhānaṃ pana evaṃ veditabbaṃ—tīṇi parinibbānāni kilesaparinibbānaṃ khandhaparinibbānaṃ dhātuparinibbānanti. Tattha kilesaparinibbānaṃ Bodhipallaṅke ahosi, khandhaparinibbānaṃ Kusinārāyaṃ, dhātuparinibbānaṃ anāgate bhavissati. Kathaṃ?)³ Tato tattha tattha sakkārasammānaṃ alabhamānā dhātuyo Buddhānaṃ adhiṭṭhānabalena sakkārasammānalabhanakaṭṭhānaṃ gacchanti. Gacchante gacchante kāle sabbaṭṭhānesu sakkārasammāno na hoti. (Sāsanassa hi osakkanakāle imasmiṃ Tambapaṇṇidīpe sabbā dhātuyo sannipatitvā Mahācetiyaṃ, tato Nāgadīpe Rājāyatanacetiyaṃ, tato Bodhipallaṅkaṃ gamissanti. Nāgabhavanatopi devalokatopi brahmalokatopi dhātuyo Mahābodhipallaṅkameva gamissanti. Sāsapamattāpi dhātu antarā na nassissati)³. Sabbā dhātuyo Mahābodhimaṇḍe sannipatitvā Buddharūpaṃ gahetvā Bodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnabuddhasarīrasiriṃ⁴ dassenti⁵. Dvattiṃsa mahāpurisalakkhaṇāni asīti anubyañjanāni byāmappabhāti sabbaṃ paripuṇṇameva hoti. Tato yamakapāṭihāriyadivase viya pāṭihāriyaṃ katvā dassenti⁵. Tadā⁶ manussabhūtasatto nāma tattha gato⁷ natthi, dasasahassacakkavāle pana devatā sabbāva sannipatitvā “ajja Dasabalo parinibbāyati, itodāni paṭṭhāya andhakāraṃ bhavissati”⁷ti paridevanti. Atha dhātusarīrato tejo samuṭṭhāya taṃ sarīraṃ apanṇattikabhāvaṃ⁸ gameti. (Dhātusarīrato samuṭṭhitā jālā yāva brahmalokā uggacchissati, sāsapamattāya sesāyapi dhātuyā sati ekajālāva bhavissati. Dhātūsu pariyādānaṃ gatāsu pacchijjissati. Evaṃ mahantaṃ ānubhāvaṃ dassetvā

1. Ma 3. 299 piṭṭhe.

3. () etthantare pāṭho Sīhaḷapotthake natthi.

5. Dassessanti (Ka)

7. Gantā (Sī)

2. Kāle tesam setakāni vatthāni (Syā, Ka)

4. Nisinnabuddhasiriṃ (Syā, Ka)

6. Taṃ ṭhānaṃ (Sī, Syā)

8. Apanṇakabhāvaṃ (Ka)

dhātuyo antaradhāyanti.)¹ Tadā sannipatitā devasaṃghā² Buddhānaṃ parinibbutadivase viya dibbagandhamālātūriyādīhi sakkāraṃ katvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā “anāgate uppajjanakaṃ Buddhaṃ passituṃ labhissāma Bhagavā”ti vatvā sakasakaṭṭhānameva gacchanti. Idaṃ **dhātu-antaradhānaṃ** nāma.

Imassa pañcavidhassa antaradhānassa pariyatti-antaradhānameva mūlaṃ. Pariyattiyā hi antarahitāya paṭipatti antaradhāyati, pariyattiyā ṭhitāya paṭipatti patiṭṭhāti. Teneva imasmiṃ dīpe Caṇḍālatissamahābhaye Sakko devarājā mahā-uḷumpaṃ māpetvā bhikkhūnaṃ ārocāpesi “mahantaṃ bhayaṃ bhavissati, na sammā devo vassissati, bhikkhū paccayehi kilamantā pariyattiṃ sandhāretuṃ na sakkhissanti, paratīraṃ gantvā ayyehi jīvitaṃ rakkhituṃ vaṭṭati. Imaṃ mahā-uḷumpaṃ āruyha gacchatha bhante. Yesaṃ etha nisajjaṭṭhānaṃ nappahoti, te kaṭṭhakhaṇḍepi uraṃ ṭhapetvā gacchantu, sabbesampi bhayaṃ na bhavissati”ti. Tadā samuddatīraṃ patvā saṭṭhi bhikkhū katikaṃ katvā “amhākaṃ ettha gamanakiccaṃ natthi, mayaṃ idheva hutvā tepiṭakaṃ rakkhissāmā”ti tato nivattitvā Dakkhiṇamalaya janapadaṃ gantvā kandaṃ ulapaṇṇehi jīvikaṃ kappentā vasimsu. Kāye vahante nisīditvā sajjhāyaṃ karonti, avahante vālikaṃ ussāretvā³ parivāretvā sīsāni ekaṭṭhāne katvā pariyattiṃ sammasanti. Iminā niyāmena dvādasa saṃvaccharāni sāṭṭhakathaṃ tepiṭakaṃ paripuṇṇaṃ katvā dhārayimsu.

Bhaye vūpasante sattaṣaṭṭha bhikkhū attano gataṭṭhāne sāṭṭhakathe tepiṭake ekakkharampi ekabyañjanampi anāsetvā imeva dīpaṃ āgama Kallagāmajanapade Maṇḍalārāma vihāraṃ pavisimsu. Therānaṃ āgamanappavattiṃ⁴ sutvā imasmiṃ dīpe ohinā saṭṭhi bhikkhū “there passissāmā”ti gantvā therehi saddhiṃ tepiṭakaṃ sodhentā ekakkharampi ekabyañjanampi asamentaṃ nāma na passimsu. Tasmiṃ ṭhāne therānaṃ ayaṃ kathā udapādi “pariyatti nu kho sāsanassa mūlaṃ, udāhu paṭipatti”ti. Paṃsukūlikattherā “paṭipattimūlaṃ”ti-āhaṃsu, dhammakathikā “pariyatti”ti. Atha ne therā “tumhākaṃ dvinnampi janānaṃ vacanamatteneva na karoma, jinabhāsitaṃ suttaṃ āharathā”ti āhaṃsu. Suttaṃ āharituṃ na bhāroti⁵ “ime ca

1. () etthantare pāṭho Sihaḷapottṭhake natthi.

2. Sannipatito devasaṃgho (Sī)

4. Āgataṃ parivattim (Sī), āgamanapavuttim (Syā)

3. Ussāpetvā (Sī)

5. Na garūti (Ka)

Subhadda bhikkhū sammā vihareyyum, asuñño loko arahantehi assāti¹.
 Paṭipattimūlakam mahārāja Satthusāsanam paṭipattisārakam. Paṭipattiyā
 dharantāya² tiṭṭhati³ti³ suttaṁ āharimṣu. Imaṁ suttaṁ sutvā dhammakathikā
 attano vādaṭṭhapanatthāya imaṁ suttaṁ āharimṣu—

“Yāva tiṭṭhanti suttantā, vinayo yāva dippati.⁴
 Tāva dakkhanti⁵ ālokaṁ, sūriye abbhuṭṭhite yathā.

Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca.
 Tamo bhavissati loke, sūriye atthaṅgate yathā.

Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā.
 Paṭipattiyam ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhamṣati⁷ti.

Imasmim sutte āhaṭe paṁsukūlikattherā tuṇhī ahesum,
 dhammakathikattherānamyeva vacanam purato ahosi. Yathā hi gavasatassa
 vā gavasahassassa vā antare pavenipālikāya dhenuyā asati so vaṁso sā
 paveni na ghaṭiyati, evamevaṁ āradhaviṇṇasakānam bhikkhūnam satepi
 sahassepi samvijjamāne pariyattiyā asati ariyamaggapaṭivedho nāma na hoti.
 Yathā ca nidhikumbhiyā jānanatthāya pāsāṇapiṭṭhe akkharesu ṭhapitesu⁶
 yāva akkharāni dharanti, tāva nidhikumbhi naṭṭhānāma na hoti⁷. Evamevaṁ
 pariyattiyā dharmānāya sāsanaṁ antarahitaṁ nāma na hotīti.

Dutiyapamāḍādivaggavaṇṇanā

11. Adhammavaggavaṇṇanā

140. Ekādasame vagge **adhammaṁ adhammoti**-ādāni vuttanayeneva
 veditabbāni. Sesamettha uttānamevāti.

Adhammavaggavaṇṇanā.

1. Dī 2. 125 piṭṭhe.

3. Khu 11. 136 piṭṭhe Milindapañhe.

5. Rakkhanti (Ka)

7. Nidhikumbhiyo naṭṭhā nāma na honti (Ka)

2. Paṭipattiyam dharantaṁ (Sī, Syā)

4. Dibbati (Ka)

6. Upanibaddhesu (Sī)

12. Anāpattivaggavaṇṇanā

150. Dvādasame pana **anāpattim āpattī**-ādīsu “anāpatti ajānantassa attheyyacittassa namaraṇādhippāyassa anullapanādhippāyassa namocanādhippāyassā”ti tattha tattha vuttā anāpatti **anāpatti** nāma, “jānantassa theyyacittassā”ti-ādīnā nayena vuttā āpatti **āpatti** nāma, pañcāpattikkhandhā **lahukāpatti** nāma, dve āpattikkhandhā **garukāpatti** nāma. Dve āpattikkhandhā **duṭṭhullāpatti** nāma, pañcāpattikkhandhā **aduṭṭhullāpatti** nāma. Cha āpattikkhandhā **sāvasesāpatti** nāma, eko pārājikāpattikkhandho **anavasesāpatti** nāma. **Sappaṭikammāpatti** nāma sāvasesāpattiyeva, **appaṭikammāpatti** nāma anavasesāpattiyeva. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Anāpattivaggavaṇṇanā.

13. Ekapuggalavaggavaṇṇanā

170. Ekapuggalavaggassa paṭhame **ekapuggaloti** eko puggalo. Ettha **ekoti** dutiyādiṭṭhikhepattho¹ gaṇanaparichedo. **Puggaloti** sammutikathā, na paramatthakathā. Buddhassa hi Bhagavato duvidhā desanā sammutidesanā paramatthadesanā cāti. Tattha “puggalo satto itthi puriso khattiyo brāhmaṇo devo māro”ti evarūpā **sammutidesanā**, “aniccam dukkham anattā khandhā dhātū āyatanāni satipaṭṭhānā”ti evarūpā **paramatthadesanā**. Tattha Bhagavā ye sammutivasena desanam sutvā attham paṭivijjhivā moham pahāya visesam adhigantum samatthā, tesam sammutidesanam deseti. Ye pana paramatthavasena desanam sutvā attham paṭivijjhivā moham pahāya visesam adhigantum samatthā, tesam paramatthadesanam deseti.

Tatrāyam upamā—yathā hi desabhāsākusalo tiṇṇam vedānam atthasamvaṇṇanako ācariyo ye Damiḷabhāsāya vutte attham jānanti, tesam Damiḷabhāsāya ācikkhati. Ye andhabhāsādīsu aññatarāya

1. Dutiyādiṭṭhikhepatthe (Sī)

bhāsāya, tesam tāya tāya bhāsāya. Evaṃ te māṇavakā chekaṃ byattaṃ ācariyamāgama khippameva sippaṃ uggaṇhanti. Tattha ācariyo viya Buddho Bhagavā, tayo vedā viya kathetabbabhāve ʔhitāni tīṇi piṭakāni, desabhāsākosallamiva sammutiparamatthakosallaṃ, nānādesabhāsā māṇavakā viya sammutiparamatthavasena paṭivijjhanasamatthā vencyyasattā, ācariyassa Damiḷabhāsādi-ācikkhanaṃ viya Bhagavato sammutiparamatthavasena desanā veditabbā. Āha¹ cettha—

“Duve saccāni akkhāsi, Sambuddho vadataṃ varo.
Sammutiṃ paramatthaṃca, tatiyaṃ nupalabbhati.

Saṅketavacanāṃ saccaṃ, lokasammutikāraṇā.
Paramatthavacanāṃ saccaṃ, dhammānaṃ bhūtakāraṇā².

Tasmā vohārakusalassa, Lokanāthassa Satthuno.
Sammutiṃ voharantassa, musāvādo na jāyati”ti.

Apica aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā puggalakathaṃ katheti—
hirottappadīpanatthaṃ kammassakatādīpanatthaṃ
paccattapurisakāradīpanatthaṃ ānantariyadīpanatthaṃ
brahmavihāradīpanatthaṃ pubbenivāsadīpanatthaṃ
dakkhiṇāvisuddhidīpanatthaṃ lokasammutiyā appahānatthaṃcāti.
“Khandhadhātu-āyatanāni hiriyanti ottappanti”ti hi vutte mahājano na jānāti,
sammohamāpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni
hiriyanti ottappanti nāmā”ti. “Itthi hiriyati ottappati, puriso khattiyo
brahmaṇo devo māro”ti vutte pana jānāti, na sammohamāpajjati, na
paṭisattu hoti. Tasmā Bhagavā **hirottappadīpanatthaṃ** puggalakathaṃ
katheti.

“Khandhā kammassakā, dhātuyo āyatanāni”ti vuttepi eseva nayo.
Tasmā Bhagavā **kammassakatādīpanatthaṃ** puggalakathaṃ katheti.

“Veḷuvanādayo mahāvihārā khandhehi kārapitā, dhātūhi āyatanehi”ti
vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **paccattapurisakāradīpanatthaṃ**
puggalakathaṃ katheti.

1. Āhu (Ka)

2. ...kāraṇaṃ (Ka)

“Khandhā mātaraṃ jīvitā voropenti pitaraṃ arahantaṃ, ruhiruppadakammaṃ saṃghabhedakammaṃ karonti dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **ānantariyadīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā mettāyanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **brahmavihārādīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā pubbenivāsamanussaranti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi eseva nayo. Tasmā Bhagavā **pubbenivāsadīpanattham** puggalakatham katheti.

“Khandhā dānaṃ paṭiggaṇhanti, dhātuyo āyatanānī”ti vuttepi mahājano na jānāti, sammohaṃ āpajjati, paṭisattu hoti “kimidaṃ khandhadhātu-āyatanāni paṭiggaṇhanti nāmā”ti. “Puggalā paṭiggaṇhanti sīlavanto kalyāṇadhammā”ti vutte pana jānāti, na sammohaṃ āpajjati, na paṭisattu hoti. Tasmā Bhagavā **dakkhiṇāvisuddhidīpanattham** puggalakatham katheti.

Lokasammutiṃ ca Buddhā Bhagavanto nappajahanti, lokasamaññāya lokaniruttiyā lokābhilāpe tṭhāyeva dhammaṃ desenti. Tasmā Bhagavā **lokasammutiyā appahānatthampi** puggalakatham katheti.

Iti eko ca so puggalo cāti **ekapuggalo**. Kenatṭhena ekapuggalo? Asadisatṭhena guṇavisitṭhatṭhena asamasamatṭhenāti. So hi dasannaṃ pāramīnaṃ paṭipāṭiyā āvajjanaṃ¹ ādiṃ katvā bodhisambhāraguṇehi ceva Buddhaguṇehi ca sesamahājanena asadisoti **asadisatṭhenapi** ekapuggalo. Ye cassa te guṇā, te sesasattānaṃ guṇehi visitṭhāti **guṇavisitṭhatṭhenapi** ekapuggalo. Purimakā Sammāsambuddhā sabbasattehi asamā, tehi saddhiṃ ayameva eko rūpakāyaguṇehi ceva nāmakāyaguṇehi ca samoti **asamasamatṭhenapi** ekapuggalo.

Loketi tayo lokā sattaloko okāsaloko saṅkhāralokoti. Tesam vitthārakathā Visuddhimagge² vuttā. Tesu idha sattaloko adhippeto. Sattaloke uppajjamānopi cesa na devaloke, na brahmaloke, manussalokeyeva uppajjati.

1. Āvajjanapaṭipajjanaṃ (Ka)

2. Visuddhi 1. 198 piṭṭhe.

Manussalokepi na aññasmiṃ cakkavāle, imasmiṃyeva cakkavāle uppajjati.
Tatrāpi na sabbaṭṭhānesu.

“Purattimāya disāya Gajaṅgalaṃ¹ nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā pacchantimā janapadā, orato majjhe.
Purattimadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”² evaṃ paricchinne āyāmato tiyojanasate vitthārato adḍhateyyayojanasate parikkhepato navayojanasate Majjhimadesa uppajjati.
Na kevalaṇca Tathāgatova, Paccekabuddhā aggasāvaka asīti mahātherā Buddhamātā Buddhapitā cakkavattī rājā aññe ca sārappattā brāhmaṇagahapatikā ettheva uppajjanti.

Uppajjamāno uppajjatiti idaṃ pana ubhayampi vipakatavacanameva.
Uppajjamāno bahujanahitāya³ uppajjati, na aññena kāraṇenāti evaṃ panettha attho veditabbo. Evarūpañcettha lakkhaṇaṃ na sakkā etaṃ aññena saddalakkhaṇena paṭibāhituṃ.

Apica uppajjamāno nāma, uppajjati nāma, uppanno nāmāti ayamettha bhedo veditabbo. Esa hi Dīpaṅkarapādamūlato paṭṭhāya laddhabyākaraṇo Buddhakārake dhamme pariyesanto dasa pāramiyo disvā “ime dhammā mayā pūretabbā”⁴ti katasannitṭhāno dānapāramiṃ pūrentopi **uppajjamāno** nāma. Sīlapāramī -pa- upekkhāpāramitī imā dasa pāramiyo pūrentopi, dasa upapāramiyo pūrentopi uppajjamāno nāma. Dasa paramatthapāramiyo pūrentopi uppajjamānova nāma. Pañca mahāpariccāge pariccajantopi uppajjamāno nāma. Attatthacariyaṃ ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ⁴ pūrayamānopi uppajjamāno nāma. Kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni Buddhakārake dhamme matthakaṃ pāpentopi uppajjamāno nāma. Vessantarattabhāvaṃ

1. Kajaṅgalaṃ (Sī, Syā)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

3. Uppajjanto bahujanahitatthāya (Sī, Syā)

4. Ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ buddhicariyaṃ (Sī),
ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ Buddhatthacariyaṃ (Syā)

pahāya Tusitapure paṭisandhim gahetvā saṭṭhivassasatasahassādhikā
 sattapaṇṇāsavassakoṭiyo tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma. Devatāhi yācito
 pañcamahāvilokitaṃ viloketvā Mahāmāyādeviyā kucchimhi paṭisandhim
 gaṇhantopi, anūnādhike dasa māse gabbhavāsaṃ vasantopi uppajjamāno
 nāma. Ekūnatimsavassāni agāramajjhe tiṭṭhantopi uppajjamāno nāma.
 Kāmesu ādīnavāṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā Rāhulabhaddassa
 jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakaṃ vāhanavaram¹ āruya nikkhamantopi
 uppajjamānova nāma. Tīṇi rajjāni atikkamantopi Anomānadītīre
 pabbajantopi uppajjamāno nāma. Chabbassāni mahāpadhānaṃ karontopi
 uppajjamāno nāma. Paripakkagate ñāṇe oḷārikāhāraṃ āharantopi
 uppajjamānova nāma. Sāyanhasamaye Visākhapuṇṇamāya
 Mahābodhimaṇḍaṃ āruya mārabalaṃ vidhametvā paṭhamayāme
 pubbenivāsaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkuṃ parisodhetvā
 pacchimayāmasamanantare dvādasāṅgaṃ paṭiccasamuppādaṃ
 anulomapaṭilomato sammāsivā sotāpattimaggaṃ paṭivijjhantopi
 uppajjamānova nāma. sotāpattiphalakkhaṇepi sakadāgāmimaggaṃ
 sakadāgāmiphalakkhaṇepi anāgāmimaggaṃ anāgāmiphalakkhaṇepi
 uppajjamānova nāma. arahattamaggaṃ pana **uppajjati** nāma.
 Arahattaphalakkhaṇe **uppanno** nāma. Buddhānaṃ hi sāvakānaṃ viya na
 paṭipāṭiyā iddhividhaññāḍīni uppajjanti, saheva pana arahattamaggaṃ
 sakalopi sabbaññutaññāḍīni guṇarāsi āgatova nāma hoti. Tasmā te
 nipphattasabbakiccattā² arahattaphalakkhaṇe uppannā nāma honti.
 Imasmimpi sutte arahattaphalakkhaṇaṃyeva sandhāya “uppajjati”ti
 vedītabbo, uppanno hotīti ayañhettha attho.

Bahujanahitāyāti mahājanassa hitatthāya uppajjati. **Bahujanasukhāyāti**
 mahājanassa sukhathāya uppajjati. **Lokānukampāyāti** sattalokassa
 anukampaṃ paṭicca uppajjati. Katarasattalokassāti? Yo Tathāgatassa
 dhammadesanaṃ sutvā amatapānaṃ pivitvā³ dhammaṃ paṭivijjhi, tassa⁴.
 Bhagavatā hi Mahābodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā Bodhimaṇḍā
 Isipatanaṃ āgamma “dveme bhikkhave antā pabbajitena na

1. Kanthakaṃ hayavaram (Sī), Kanthakaṃ assavaram (Syā)

2. Nibbattasabbakiccattā (Sī)

3. Pivi (Sī)

4. Tassatthāya (Ka)

sevitabbā”ti Dhammacakkappavattanasutte¹ desite āyasmatā
 Aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ aṭṭhārasakoṭisaṅkhā brahmāno
 amatapānaṃ pivimsu, etassa sattalokassa anukampāya uppanno.
 Pañcamadivase Anattalakkhaṇasuttantapariyosāne² pañcavaggiyā therā
 arahatte patiṭṭhahimsu, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Tato
 Yasadārakappamukhe pañcapaṇṇāsa purise arahatte patiṭṭhāpesi, tato
 Kappāsikavanasaṇḍe tiṃsa Bhaddavaggiye tayo magge ca tīṇi phalāni ca
 sampāpesi, etassapi sattalokassa anukampāya uppanno. Gayāsīse
 Ādittapariyāyasuttapariyosāne³ jaṭilasahassaṃ arahatte patiṭṭhāpesi,
 Tālaṭṭhivane Bimbisārappamukhā ekādasa nahutā brāhmaṇagahapatikā
 Satthu dhammadesanaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, ekaṃ nahutaṃ
 saraṇesu patiṭṭhitaṃ. Tirokuṭṭa-anumodanāvasāne caturāsītiyā paṇasahassemi
 amatapānaṃ pītaṃ. Sumanamālākārasamāgame caturāsītiyā ca.
 Dhanapālakasamāgame dasahi paṇasahassemi, Khadiraṅgārajātakasamāgame
 caturāsītiyā paṇasahassemi, Jambuka-ājīvakasamāgame caturāsītiyā ca.
 Ānandaseṭṭhisamāgame caturāsītiyā ca paṇasahassemi amatapānaṃ pītaṃ.
 Pāsāṇakacetiye Pārāyanasuttantakathādivase cuddasa koṭiyo amatapānaṃ
 pavimsu. Yamakapāṭihāriyadivase vīsati paṇakoṭiyo, Tāvatisabhaṇḍavane
 Paṇḍukambalasilāya nisīditvā mātaraṃ kāyasakkhiṃ katvā sattappakaraṇaṃ
 abhidhammaṃ desentassa asīti paṇakoṭiyo, devorohane tiṃsa paṇakoṭiyo,
 Sakkapañhasuttante asīti devatāsahassāni amatapānaṃ pivimsu.
 Mahāsamayasuttante Maṅgalasuttante Cūḷarāhulovāde samacittapaṭipadāyāti
 imesu catūsu ṭhānesu abhisamayaṃ pattasattānaṃ paricchedo natthi.
 Etassapi sattalokassa anukampāya uppannoti. Yāvajjadivasā ito param
 anāgate ca sāsanaṃ nissāya saggamokkhamagge patiṭṭhahantānaṃ vasenāpi
 ayamatto vedītabbo.

Devamanussānanti na kevalaṃ devamanussānaṃyeva, avasesānaṃ
 nāgasupaṇṇādīnampi-atthāya hitāya sukhāyeva uppanno.
 Sahetukapaṭisandhike⁴

1. Vi 3. 14; Saṃ 3. 368 piṭṭhesu.

3. Vi 3. 44 piṭṭhe.

2. Vi 3. 18; Saṃ 2. 55 piṭṭhesu.

4. Sahetukapaṭisandhivasena (Ka)

pana maggaphalasacchikiriyāya bhabbe puggale dassetuṃ evaṃ vuttaṃ.
Tasmā etesampi atthāya hitāya sukhāyeva uppannoti vedītabbo.

Katamo ekapuggaloti ayaṃ pucchā. Pucchā ca nāmesā pañcavidhā hoti
adīṭṭhajotanā pucchā dīṭṭhasaṃsandanā pucchā vimaticchedanā pucchā
anumatipucchā kathetukamyatāpucchāti.

Tāsaṃ idaṃ nānattaṃ—katamā **adīṭṭhajotanā pucchā**. Pakatiyā
lakkhaṇaṃ aññataṃ hoti adīṭṭhaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ abhāvitaṃ,
tassa ñāṇāya dassanāya tulanāya tīraṇāya vibhūtatthāya vibhāvanatthāya
pañhaṃ pucchati, ayaṃ adīṭṭhajotanā pucchā.

Katamā **dīṭṭhasaṃsandanā pucchā**. Pakatiyā lakkhaṇaṃ ñātaṃ hoti
dīṭṭhaṃ tulitaṃ tīritaṃ vibhūtaṃ vibhāvitaṃ, so aññehi paṇḍitehi saddhiṃ
saṃsandanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ dīṭṭhasaṃsandanā pucchā.

Katamā **vimaticchedanā pucchā**. Pakatiyā saṃsayapakkhando hoti
vimatipakkhando dvelhakaajāto “evaṃ nu kho, na nu kho, kiṃ nu kho,
kathaṃ nu kho”ti, so vimaticchedanatthāya pañhaṃ pucchati, ayaṃ
vimaticchedanā pucchā.

Katamā **anumatipucchā**. Bhagavā hi bhikkhūnaṃ anumatiyā pañhaṃ
pucchati “taṃ kiṃ maññatha bhikkhave rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vā”ti,
aniccaṃ bhante. Yaṃ pañāniccaṃ, dukkhaṃ vā taṃ sukhaṃ vāti. Dukkhaṃ
bhante. Yaṃ pañāniccaṃ dukkhaṃ vipariṇāmadhammaṃ, kallaṃ nu kho
taṃ samanupassituṃ etaṃ mama, esohamasmi, eso me attāti, no he taṃ
bhanteti, ayaṃ anumatiipucchā.

Katamā **kathetukamyatā pucchā**. Bhagavā bhikkhūnaṃ
kathetukamyatāya pañhaṃ pucchati “cattārome bhikkhave satipaṭṭhānā.
Katame cattāro”ti. Ayaṃ kathetukamyatāpucchāti¹.

Tattha Buddhānaṃ purimā tisso pucchā natthi. Kasmā? Buddhānaṃ hi
tīsu addhāsu kiñci saṅkhataṃ addhāvimuttaṃ vā asaṅkhataṃ adīṭṭhaṃ
ajānitaṃ atulitaṃ atīritaṃ avibhūtaṃ avibhāvitaṃ nāma natthi, tasmā tesāṃ
adīṭṭhajotanāpucchā natthi. Yaṃ pana Bhagavatā attano ñāṇena paṭividdhaṃ,
tassa aññena samaṇena vā brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā
vā saddhiṃ

1. Khu 7. 263; Khu 8. 50 piṭṭhesu.

saṃsandanakiccaṃ natthi. Tenassa diṭṭhasaṃsandanāpucchā natthi. Yasmā panesa akathaṃkathā tiṇṇavicikiccho sabbadhammesu vihatasaṃsayo, tenassa vimaticchedanāpucchā natthi. Itarā pana dve pucchā Bhagavato atthi, tāsu ayaṃ kathetukamyatāpucchāti veditabbā.

Idāni tāya pucchāya puṭṭhaṃ ekapuggalaṃ vibhāvento Tathāgato **Araham Sammāsambuddhoti** āha. Tattha Tathāgatoti aṭṭhahi kāraṇehi Bhagavā Tathāgato—tathā āgatoti Tathāgato, tathā gatoti Tathāgato, tathalakkhaṇaṃ āgatoti Tathāgato, tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato, tathadassitāya Tathāgato, tathavāditāya Tathāgato, tathākāritāya Tathāgato, abhibhavanatṭhena Tathāgatoti.

Kathaṃ Bhagavā **tathā āgatoti Tathāgato?** Yathā sabbalokahitāya ussukkamāpannā purimakā Sammāsambuddhā āgatā, yathā Vipassī Bhagavā āgato, yathā Sikhī Bhagavā, yathā Vessabhū Bhagavā, yathā Kakusandho Bhagavā, yathā Koṇāgamano Bhagavā, yathā Kassapo Bhagavā āgatoti. Kiṃ vuttaṃ hoti—yena abhinīhārena ete Bhagavanto āgatā, teneva amhākampi Bhagavā āgato. Atha vā yathā Vipassī Bhagavā -pa- yathā Kassapo Bhagavā dānapāramiṃ pūretvā, sīlanekkhammaṇṇāvivīriyakhantisaccādhiṭṭhānamettā-upekkhāpāramiṃ pūretvā imā dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāramiyo pūretvā, aṅgapariccāgaṃ nayanadhanarajjaputtadārāpariccāganti ime pañca mahāpariccāge pariccajivā, pubbayogapubbacariyadhammakkhānañātattacariyādayo pūretvā buddhacariyāya¹ koṭiṃ patvā āgato, tathā amhākampi Bhagavā āgato. Yathā ca Vipassī Bhagavā -pa- Kassapo Bhagavā cattāro satipaṭṭhāne cattāro sammappadhāne cattāro iddhipāde pañcendriyāni pañca balāni satta bojjhaṅge ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ bhāvetvā brūhetvā āgato, tathā amhākampi Bhagavā āgatoti Tathāgato.

1. Buddhacariyāya (Ka)

Yatheva lokamhi Vipassi-ādayo,
 Sabbaññubhāvaṃ Munayo idhāgatā.
 Tathā ayaṃ Sakyamunīpi āgato,
 Tathāgato vuccati tena cakkhumāti.

Evam tathā āgatoti Tathāgato. (1)

Katham tathā gatoti Tathāgato? Yathā sampatijāto Vipassī Bhagavā gato -pa- Kassapo Bhagavā gato, kathañca so gatoti?¹ So hi sampatijātova samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhāya uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gato. Yathāha “sampatijāto Ānanda bodhisatto samehi pādehi pathaviyaṃ patiṭṭhahitvā uttarābhimukho sattapadavītiḥārena gacchati setamhi chatte anudhāriyamāne, sabbā ca disā anuviloketi, āsabiñca vācaṃ bhāsati ‘aggohamasmi lokassa, jeṭṭhohamasmi lokassa, seṭṭhohamasmi lokassa, ayamantimā jāti, natthi dāni punabbhavo’ti”². Tañcassa gamanaṃ tathaṃ ahosi avitathaṃ anekesaṃ visesādhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Yañhi so sampatijātova samehi pādehi patiṭṭhahi, idamassa caturiddhipādapaṭilābhassa pubbanimittam, uttarābhimukhabhāvo pana sabbalokuttarabhāvassa³ pubbanimittam, sattapadavītiḥāro sattabojjhaṅgaratanapaṭilābhassa, “suvaṇṇadaṇḍā vītipatanti cāmarā”ti⁴ ettha vuttacāmarukkhhepo pana sabbatitthiyanimmathanassa pubbanimittam, setacchattadhāraṇaṃ arahattaphalavimuttivaravimalasetacchattapaṭilābhassa pubbanimittam, sabbadisānuvilokanaṃ sabbaññutānāvaraṇaṇāṇapaṭilābhassa pubbanimittam, āsabhivācābhāsaṇaṃ appaṭivattiyavaradhammacakkappavattanassa pubbanimittam. Tathā ayaṃ Bhagavāpi gato. Tañcassa gamanaṃ tathaṃ ahosi avitathaṃ tesamyeva visesādhigamānaṃ pubbanimittabhāvena. Tenāhu porāṇā—

“Muhuttajātova Gavampatī yathā,
 Samehi pādehi phusī vasundharaṃ.
 So vikkamī satta padāni Gotamo,
 Setañca chattaṃ anudhārayuṃ marū.

1. Tathā ca amhākampi Bhagavā gatoti Tathāgato (Ka)

3. Sabbalokuttarapaṭilābhassa (Ka)

2. Ma 3. 164 piṭṭhe.

4. Khu 1. 386 piṭṭhe.

Gantvāna so satta padāni Gotamo,
 Disā vilokesi samā samantato.
 Aṭṭhaṅgupetaṃ giramabbhudīrayi,
 Sīho yathā pabbatamuddhaniṭṭhito”ti.

Evam tathā gatoti Tathāgato.

Atha vā yathā Vipassī Bhagavā -pa- yathā Kassapo Bhagavā, ayampi Bhagavā tatheva nekkhammena kāmacchandaṃ pahāya gato, abyāpādena byāpādaṃ, ālokasaññāya thinamiddhaṃ, avikkhepena uddhaccakukkuccaṃ, dhammavavatthānena vicikicchaṃ pahāya gato, ñāṇena avijjaṃ padāletvā gato, pāmojjena aratiṃ vinodetvā, paṭhamajjhānena nīvaraṇakavātaṃ ugghāṭetvā, dutiyajjhānena vitakkavicāraṃ¹ vūpasametvā, tatiyajjhānena pītiṃ virājetvā, catutthajjhānena sukhadukkhaṃ pahāya, ākāsaññāyatanasamāpattiya rūpaññāpaṭighasaññānānattasaññāyo samatikkamitvā, viññāṇaṇcāyatanasamāpattiya ākāsaññāyatanasaññāṃ, ākiñcaññāyatanasamāpattiya viññāṇaṇcāyatanasaññāṃ, nevaññānāsaññāyatanasamāpattiya ākiñcaññāyatanasaññāṃ samatikkamitvā gato.

Aniccānupassanāya niccasaññāṃ pahāya, dukkhānupassanāya sukhasaññāṃ, anattānupassanāya attasaññāṃ, nibbidānupassanāya nandiṃ, virāgānupassanāya rāgaṃ, nirodhānupassanāya samudayaṃ, paṭinissaggānupassanāya² ādānaṃ khayānupassanāya ghanasaññāṃ, vayānupassanāya āyūhanaṃ, vipariṇāmānupassanāya dhuvasaññāṃ, animittānupassanāya nimittasaññāṃ, appaṇihitānupassanāya paṇidhiṃ, suññatānupassanāya abhinivesaṃ, adhipaṇṇādhammavipassanāya sārādānābhinivesaṃ, yathābhūtañāṇadassanena sammohābhinivesaṃ, ādīnavānupassanāya ālayābhinivesaṃ, paṭisaṅkhānupassanāya appaṭisaṅkhaṃ, vivaṭṭānupassanāya saṃyogābhinivesaṃ, sotāpattimaggena diṭṭhekaṭṭhe kilese bhañjitvā, sakadāgāmimaggena oḷārike kilese pahāya, anāgāmimaggena aṇusahagata kilese samugghāṭetvā, arahattamaggena sabbakilese samucchinditvā gato. Evampi tathā gatoti Tathāgato. (2)

1. Vitakkavicāradhūmaṃ (Sī)

2. Upasamānupassanāya (Sī, Syā)

Katham **tathalakkhaṇaṃ āgatoti Tathāgato?** Pathavīdhātuyā
kakkhalattalakkhaṇaṃ tatham avitatham, āpodhātuyā paggharaṇalakkhaṇaṃ,
tejodhātuyā uṇhattalakkhaṇaṃ, vāyodhātuyā vitthambhanalakkhaṇaṃ,
ākāsadhātuyā asamphuṭṭhalakkhaṇaṃ, viññāṇadhātuyā vijānanalakkhaṇaṃ.

Rūpassa ruppanalakkhaṇaṃ, vedanāya vedayitalakkhaṇaṃ, saññāya
sañjānanalakkhaṇaṃ, saṅkhārānaṃ abhisāṅkharāṇalakkhaṇaṃ, viññāṇassa
vijānanalakkhaṇaṃ.

Vitakkassa abhiniropanalakkhaṇaṃ, vicārassa anumajjanalakkhaṇaṃ,
pītiyā pharaṇalakkhaṇaṃ, sukhasa sātalaṇalakkhaṇaṃ, cittekaggatāya
avikkhepalakkhaṇaṃ, phassassa phusanalakkhaṇaṃ.

Saddhindriyassa adhimokkhalakkhaṇaṃ, vīriyindriyassa
paggahalakkhaṇaṃ, satindriyassa upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, samādhindriyassa
avikkhepalakkhaṇaṃ, paññindriyassa pajānanalakkhaṇaṃ.

Saddhābalassa assaddhiye akampiyalakkhaṇaṃ, vīriyabalassa kosajje,
satibalassa muṭṭhassacce, samādhibalassa uddhacce, paññābalassa avijjāya
akampiyalakkhaṇaṃ.

Satisambojjhaṅgassa upaṭṭhānalakkhaṇaṃ,
dhammavicayasambojjhaṅgassa pavicayalakkhaṇaṃ, vīriyasambojjhaṅgassa
paggahalakkhaṇaṃ, pītisambojjhaṅgassa pharaṇalakkhaṇaṃ,
passaddhisambojjhaṅgassa vūpasamalakkhaṇaṃ, samādhisambojjhaṅgassa
avikkhepalakkhaṇaṃ, upekkhāsambojjhaṅgassa paṭisaṅkhānalakkhaṇaṃ.

Sammādiṭṭhiyā dassanalakkhaṇaṃ, sammāsaṅkappassa
abhiniropanalakkhaṇaṃ, sammāvācāya pariggahalakkhaṇaṃ,
sammākammantassa samuṭṭhānalakkhaṇaṃ, sammā-ājīvassa
vodānalakkhaṇaṃ, sammāvāyāmassa paggahalakkhaṇaṃ, sammāsatiyā
upaṭṭhānalakkhaṇaṃ, sammāsamādhissa avikkhepalakkhaṇaṃ.

Avijjāya aññāṇalakkhaṇaṃ, saṅkhārānaṃ cetanālakkaṇaṃ, viññāṇassa
vijānanalakkhaṇaṃ, nāmassa namanalakkhaṇaṃ, rūpassa
ruppanalakkhaṇaṃ, saḷāyatanassa āyatanalakkhaṇaṃ, phassassa
phusanalakkhaṇaṃ, vedanāya vedayitalakkhaṇaṃ, tanhāya hetulakkhaṇaṃ,
upādānassa gahaṇalakkhaṇaṃ, bhavassa āyūhanalakkhaṇaṃ, jātiyā
nibbattilakkhaṇaṃ, jarāya jīraṇalakkhaṇaṃ, maraṇassa cutilakkhaṇaṃ.

Dhātūnaṃ suññatālakkaṇaṃ, āyatanānaṃ āyatanalakkaṇaṃ, satipaṭṭhānānaṃ upaṭṭhānalakkaṇaṃ, sammappadhānānaṃ padahanalakkaṇaṃ, iddhipādānaṃ ijjhanalakkaṇaṃ, indriyānaṃ adhipatilakkaṇaṃ, balānaṃ akampiyalakkaṇaṃ, bojjhaṅgānaṃ niyyānalakkaṇaṃ, maggassa hetulakkaṇaṃ.

Saccānaṃ tathalakkaṇaṃ, samathassa avikkhepalakkaṇaṃ, vipassanāya anupassanālakkaṇaṃ, samathavipassanānaṃ ekarasalakkaṇaṃ, yuganaddhānaṃ anativattanalakkaṇaṃ.

Sīlavisuddhiyā saṃvaraṇalakkaṇaṃ, cittavisuddhiyā avikkhepalakkaṇaṃ, diṭṭhivisuddhiyā dassanalakkaṇaṃ.

Khaye ñāṇassa samucchadalakkaṇaṃ, anuppāde ñāṇassa passaddhilakkaṇaṃ.

Chandassa mūlalakkaṇaṃ, manasikārassa samuṭṭhānalakkaṇaṃ, phassassa samodhānalakkaṇaṃ, vedanāya samosaraṇalakkaṇaṃ, samādhissa pamukhalakkaṇaṃ, satiṃ ādhipateyyalakkaṇaṃ, paññāya tatuttariyalakkaṇaṃ, vimuttiyā sāralakkaṇaṃ, amatogadhassa nibbānassa pariyosānalakkaṇaṃ tathā avitathā. Evaṃ tathalakkaṇaṃ ñāṇagatiyā āgato avirajjhivā patto anuppattoti Tathāgato. Evaṃ tathalakkaṇaṃ āgatoti Tathāgato. (3)

Katham tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato?

Tathadhammā nāma cattāri ariyasaccāni. Yathāha “cattārimāni bhikkhave tathāni avitathāni anaññathāni. Katamāni cattāri, ‘idaṃ dukkhaṇ’ti bhikkhave tathametā avitathametā anaññathametan”¹ vitthāro. Tāni ca Bhagavā abhisambuddho, tasmā tathānaṃ abhisambuddhattā Tathāgatoti vuccati. Abhisambodhattho hi ettha gatasaddo.

Apica jarāmaraṇassa jātipaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho -pa-. Saṅkhārānaṃ avijjāpaccayasambhūtasamudāgataṭṭho tatho avitatho anaññatho. Tathā avijjāya saṅkhārānaṃ paccayaṭṭho, saṅkhārānaṃ viññāṇassa paccayaṭṭho -pa-. Jātiyā jarāmaraṇassa paccayaṭṭho tatho avitatho anaññatho. Taṃ sabbaṃ Bhagavā abhisambuddho.

1. Saṃ 3. 377 piṭṭhe.

Tasmāpi tathānaṃ dhammānaṃ abhisambuddhattā Tathāgatoti vuccati.
Evaṃ tathadhamme yāthāvato abhisambuddhoti Tathāgato. (4)

Kathaṃ **tathadassitāya Tathāgato? Bhagavā** yaṃ sadevake loke -pa-
sadevamanussāya aparimāṇāsu lokadhātūsu aparimāṇānaṃ sattānaṃ
cakkhuvāre āpāthaṃ āgacchantāṃ rūpārammaṇaṃ nāma atthi, taṃ
sabbākārato jānāti passati. Evaṃ jānatā passatā ca tena taṃ
iṭṭhāniṭṭhādivasena vā diṭṭhasutamutaviññātesu labbhamānakapadavasena vā
“katamaṃ taṃ rūpaṃ rūpāyatanaṃ, yaṃ rūpaṃ catunnaṃ mahābhūtānaṃ
upādāya vaṇṇanibhā sanidassanaṃ sappatighaṃ nīlaṃ pītakaṃ”¹
nayena anekehi nāmehi terasahi vārehi dvepaññāsāya nayehi vibhajjamānaṃ
tathameva hoti, vitathaṃ natthi. Esa nayo sotadvārādīsipi
āpāthamāgacchantesu saddādīsū. Vuttañhetā Bhagavatā “yaṃ bhikkhave
sadevakassa lokassa -pa- sadevamanussāya diṭṭhaṃ sutāṃ mutāṃ viññātāṃ
pattāṃ pariyesitāṃ anuvicaritāṃ manasā, tamahaṃ jānāmi, tamahaṃ
abbhaññāsim, taṃ Tathāgatassa viditāṃ, taṃ Tathāgato na upatṭhāsī”².
Evaṃ tathadassitāya Tathāgato. Tattha tathadassī-atthe Tathāgatoti
padasambhavo veditabbo. (5)

Kathaṃ **tathavāditāya Tathāgato?** Yaṃ rattim Bhagavā Bodhimaṇḍe
Aparājitapallāṅke nisinno tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā anuttaraṃ
sammāsambodhiṃ abhisambuddho, yañca rattim yamakasālānaṃ antare
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, etthantare
pañcaccattālīsavassaparimāṇe kāle paṭhamabodhiyāpi majjhimabodhiyāpi
pacchimabodhiyāpi yaṃ Bhagavatā bhāsitaṃ Suttaṃ Geyyaṃ -pa-
Vedallaṃ, sabbaṃ taṃ atthato ca byañjanato ca anupavajjaṃ anūnaṃ
anadhikaṃ sabbākārāparipuṇṇaṃ rāgamadanimmadanaṃ
dosamohamadanimmadanaṃ, natthi tattha vālaggamattampi avakkhalitaṃ³,
sabbaṃ taṃ ekamuddikāya lañchitaṃ viya ekanālikāya mitaṃ viya
ekatulāya tulitaṃ viya ca tathameva hoti avitathaṃ. Tenāha “yañca Cunda
rattim Tathāgato anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambujjhati, yañca rattim
anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyati, yaṃ etasmiṃ antare

1. Abhi 1. 162 piṭṭhe.

2. Am 1. 333 piṭṭhe.

3. Pakkhalitaṃ (Ka)

bhāsati lapati niddisati, sabbaṃ taṃ tatheva hoti no aññathā. Tasmā Tathāgatoti vuccatī”¹. Gadattho hi ettha gatasaddo. Evaṃ tathavāditāya Tathāgato.

Apica āgadanam āgado, vacananti attho. Tatho aviparīto āgado assāti dakārassa takāram katvā Tathāgatoti evampetasmim atthe padasiddhi veditabbā. (6)

Katham **tathākāritāya Tathāgato?** ()² Bhagavato hi vācāya kāyo anulometi kāyassapi vācā, tasmā yathāvādī tathākārī yathākārī tathāvādī ca hoti. Evaṃ bhūtassa cassa yathā vācā, kāyopi tathā gato, pavattoti attho. Yathā ca kāyo, vācāpi tathā gatāti Tathāgato. Tenevāha “yathāvādī bhikkhave Tathāgato tathākārī, yathākārī tathāvādī. Iti yathāvādī tathākārī, yathākārī tathāvādī. Tasmā ‘Tathāgato’³ti vuccatī”³. Evaṃ tathākāritāya Tathāgato. (7)

Katham **abhibhavanaṭṭhena Tathāgato?** Upari Bhavaggaṃ heṭṭhā Avīcim pariyaṇtaṃ katvā tiriyaṃ aparimāṇāsu lokadhātūsu sabbasatte abhibhavati sīlenapi samādhināpi paññāyapi vimuttiyāpi, na tassa tulā vā pamāṇam vā atthi, atulo appameyyo anuttaro rājarājo⁴ devadevo sakkānamatisakko brahmānamatibrahmā. Tenāha “sadevake loke bhikkhave -pa- sadevamanussāya Tathāgato abhibhū anabhibhūto aññadatthu daso vasavattī. Tasmā ‘Tathāgato’³ti vuccatī”³.

Tatrevaṃ padasiddhi veditabbā—agado viya agado. Ko panesa? Desanāvilāso ceva puññussayo ca. Tena hesa mahānubhāvo bhisakkā dibbāgadena sappe viya sabbaparappavādino sadevakañca lokam abhibhavati. Iti sabbalokābhibhavane tatho aviparīto desanāvilāso ceva puññussayo ca agado assāti dakārassa takāram katvā Tathāgatoti veditabbo. Evaṃ abhibhavanaṭṭhena Tathāgato. (8)

1. Dī 3. 111 piṭṭhe.

2. (Bhagavā hi yaṃ vācam bhāsati, tatheva kāyena karoti) (Ka)

3. Am 1. 332 piṭṭhe.

4. Rājātirājā (Ka)

Apica tathāya gatotipi Tathāgato, tatham gatotipi Tathāgato, gatoti avagato atīto patto paṭipannoti attho. Tattha sakalalokaṃ tīraṇapariññāya tathāya gato avagatoti Tathāgato. Lokasamudayaṃ pahānapariññāya tathāya gato atītoti Tathāgato, lokanirodhaṃ sacchikiriyāya tathāya gato pattoti Tathāgato, lokanirodhagāminiṃ paṭipadaṃ tathāya gato paṭipannoti Tathāgato. Tena yaṃ vuttaṃ Bhagavatā—

“Loko bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokasmā Tathāgato viṣaṃyutto. Lokasamudayo bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokasamudayo Tathāgatassa pahīno. Lokanirodho bhikkhave Tathāgatena abhisambuddho, lokanirodho Tathāgatassa sacchikato. Lokanirodhagāminī paṭipadā bhikkhave Tathāgatena abhisambuddhā, lokanirodhagāminī paṭipadā Tathāgatassa bhāvitā. Yaṃ bhikkhave sadevakassa lokassa -pa- sabbam taṃ Tathāgatena abhisambuddham. Tasmā ‘Tathāgato’ti vuccatī”¹.

Tassapi evaṃ attho veditabbo. Idampi ca Tathāgatassa Tathāgatabhāvadīpane mukhamattameva, sabbākārena pana Tathāgatova Tathāgatassa Tathāgatabhāvaṃ vaṇṇeyya.

Arahaṃ Sammāsambuddhoti padadvaye pana ārakattā, arīnaṃ arānañca hatattā, paccayādīnaṃ arahattā, pāpakaraṇe rahābhāvātī imehi tāva kāraṇehi Arahanti veditabbo. Sammā sāmañca sabbadhammānaṃ buddhattā pana **Sammāsambuddhoti** ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ padadvayaṃ Visuddhimage² Buddhānussatīvaṇṇanāyaṃ pakāsīanti.

171. Dutiye **pātubhāvoti** uppatti nipphatti. **Dullabho lokasminti** imasmiṃ sattaloke dullabho sudullabho paramadullabho. Kasmā dullabhōti? Ekavāraṃ dānapāramiṃ pūretvā Buddhena bhavituṃ na sakkā, dve vāre dasa vāre vīsati vāre paññāsa vāre vārasataṃ vārasahassaṃ vārasatasahassaṃ vārakoṭṭisatasahassampi dānapāramiṃ pūretvā Buddhena

1. Am 1. 331 piṭṭhe.

2. Visuddhi 1. 191 piṭṭhe.

bhavitum na sakkā. Tathā ekadivasaṃ dve divase dasa divase vīsati divase paññāsa divase divasasataṃ divasasahasasāṃ divasasatasahasasāṃ divasakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekamāsaṃ dve māse -pa- māsaakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekasaṃvaccharaṃ dve saṃvacchare -pa- saṃvaccharakoṭṭisatasahasasāṃ. Ekakappaṃ dve kappe -pa- kappakoṭṭisatasahasasāṃ. Kappānaṃ ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ dve asaṅkhyeyyāni tīṇi asaṅkhyeyyāni dānapāramiṃ pūretvā Buddhena bhavitum na sakkā. Sīlapāramīnekkhammapāramī -pa- upekkhāpāramīsūpi eseva nayo. Pacchimakoṭṭiyā pana kappasatasahasasādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni dasa pāramiyo pūretvā Buddhena bhavitum sakkāti iminā kāraṇena dullabho.

172. Tatiye **acchariyamanusso**ti acchariyo manusso. Acchariyoti andhassa pabbatārohaṇaṃ viya niccaṃ na hotīti attho. Ayaṃ tāva saddanayo. Ayaṃ pana Aṭṭhakathānayo—accharāyoggoti acchariyo, accharaṃ paharivā passitabboti attho. Apica “Tathāgatassa bhikkhave Arahato Sammāsambuddhassa pātubhāvā cattāro acchariyā abbhutā dhammā pātubhavanti”¹ti¹ evamādihi anekehi acchariyabbhutadhammehi samannāgatattāpi acchariyamanusso. Āciṇṇamanussotipi acchariyamanusso.

Abhinīhārassa hi sampādake aṭṭha dhamme samodhānetvā Ekabuddhassa sammukhe Mahābodhimaṇḍe mānaṃ bandhitvā nisajjanaṃ nāma² na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā Buddhānaṃ santike byākaraṇaṃ labhitvā anivattakena hutvā vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya Buddhakāradhammānaṃ pūraṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tathā pāramiyo gabbhaṃ gaṇhāpetvā Vessantarattabhāvasadise attabhāve ṭhatvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitānaṃ hatthīnaṃ sattasatāni assānaṃ sattasatānīti evaṃ sattasatakamahādānaṃ datvā Jālikumārasadisāṃ puttaṃ Kaṇhājināsadisāṃ dhītaraṃ Maddīdevisadisāṃ bhariyaṅca dānamukhe niyyātetvā yāvatāyukaṃ ṭhatvā dutiye attabhāve Tusitabhavane paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇaṃ, sabbaññubodhisattasseva āciṇṇaṃ. Tusitapure yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatānaṃ āyācanaṃ sampatichhitvā pañcamahāvīlokaṃ viloketvā

1. Am 1. 446 piṭṭhe.

2. Nipajjanaṃ nāma (Sī, Ka)

satassa sampajānassa Tusitapurā cavitvā mahābhogakule
 paṭisandhiggahaṇampi na aññassa kassaci āciṇṇam, sabbaññubodhisattasseva
 āciṇṇam. Tathā paṭisandhiggahaṇadivase dasasahassilokadhātukampanampi,
 satassa sampajānassa mātukucchiyaṃ nivāsoṇi, satassa sampajānassa
 mātukucchito nikkhamanadivase dasasahassilokadhātukampanampi,
 sampatijātassa sattapadavītiḥāragamanampi, dibbasetacchattadhāraṇampi,
 dibbavāḷabījanukkhepopi, sabbadisāsu sīhaviḷokanaṃ viloketvā attanā
 paṭisamaṃ kañci sattaṃ adisvā ‘aggohamasmi lokassā’^{ti} evaṃ
 sīhanādanadanampi, paripākagate ñāṇe mahāsampattiṃ pahāya
 mahābhinnikkhamanampi, Mahābodhimaṇḍe pallaṅkena nisinnassa
 māravijayaṃ ādim katvā pubbenivāsānussatidibbacakkhuvisodhanāni katvā
 paccūsasamaye sabbaññutaññāṇaḡaṇarāsipaṭividdhakkhaṇe
 dasasahassilokadhātukampanampi, paṭhamadhammadesanāya anuttaram
 tiparivaṭṭaṃ dhammacakkappavattanaṃ^{pīti} evamādi sabbaṃ na aññassa
 kassaci āciṇṇam, Sabbaññubuddhasseva āciṇṇam. Evaṃ āciṇṇamanussotipi
 acchariyamanusso.

173. Catutthe **kālakiriyā**ti ekasmim kāle pākaṭā kiriyāti kālakiriyā.
 Tathāgato hi pañcacattālisa vassāni ṭhatvā tīṇi piṭakāni pañca nikāye
 navaṅgaṃ Saṭthusāsaṇaṃ caturāsīti dhammakkhandaṣaṇāni pakāsetvā
 mahājanaṃ nibbānaninnaṃ nibbānapoṇaṃ katvā yamakasālānamantare
 nipanno bhikkhusaṃghaṃ āmantetvā appamādena ovaditvā sato sampajāno
 anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Ayamassa kiriyā¹ yāvajjatanā
 pākaṭāti ekasmim kāle pākaṭā kiriyāti kālakiriyā. **Anutappā**² hotīti
 anutāpakarā hoti. Tattha cakkavattirañño kālakiriyā ekacakkavāḷe
 devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Buddhānaṃ kālakiriyā
 dasasahassacakkavāḷesu devamanussānaṃ anutāpakarā hoti. Tena vuttaṃ
 “bahuno janassa anutappā hoti”^{ti}.

174. Pañcame **adutiyo**ti dutiyassa Buddhassa abhāvo adutiyo. Cattāro hi
 buddhā sutabuddho catusaccabuddho Paccekabuddho Sabbaññubuddhoti.
 Tattha bahussuto bhikkhu **sutabuddho** nāma. Khīṇāsavo **catusaccabuddho**

1. Kālakiriyā (Syā, Ka)

2. Ānutappā (Sī)

nāma. Kappasatasahassādhikāni dve asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā sāmāṃ paṭividdhapaccekabodhiññaṇo **Paccekabuddho** nāma. Kappasatasahassādhikāni cattāri vā aṭṭha vā soḷasa vā asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā tiṇṇaṃ mārānaṃ matthakaṃ madditvā paṭividdhasabbaññutaññāṇo **Sabbaññubuddho** nāma. Imesu catūsu buddhesu Sabbaññubuddhova adutiyo nāma. Na hi tena saddhiṃ añño Sabbaññubuddho nāma uppajjati.

Asahāyoti attabhāvena vā paṭividdhadhammehi vā sadiso sahāyo nāma assa natthīti asahāyo. “Laddhasahāyo kho pana so Bhagavā sekhānañceva paṭipadānaṃ”ti iminā pana pariyāyena sekhāsekhā Buddhānaṃ sahāyā nāma honti. **Appaṭimoti** paṭimā vuccati attabhāvo, tassa attabhāvasadisā añña paṭimā natthīti appaṭimo. Yāpi ca manussā suvaṇṇarajatādimayā paṭimā karonti, tāsu vālaggamattampi okāsaṃ Tathāgatassa attabhāvasadisāṃ kātuṃ samattho nāma natthīti sabbathāpi appaṭimo.

Appaṭisamoti attabhāvenevassa paṭisamo nāma koci natthīti appaṭisamo. **Appaṭibhāgoti** ye Tathāgatena “cattāro satipaṭṭhānā”ti-ādinā nayena dhammā desitā, tesu “na cattāro satipaṭṭhānā, tayo vā pañca vā”ti-ādinā nayena paṭibhāgaṃ kātuṃ samattho nāma natthīti appaṭibhāgo. **Appaṭipuggaloti** añño koci “ahaṃ Buddho”ti evaṃ paṭiññaṃ kātuṃ¹ samattho puggalo natthīti appaṭipuggalo. **Asamoti** appaṭipuggalattāva sabbasattehi asamo. **Asamasamoti** asamā vuccanti atitānāgatā Sabbaññubuddhā, tehi asamehi samoti asamasamo.

Dvipadānaṃ aggoti Sammāsambuddho apadānaṃ dvipadānaṃ catuppadānaṃ bahuppadānaṃ rūpīnaṃ arūpīnaṃ saññīnaṃ asaññīnaṃ nevasaññīnāsaññīnaṃ sattānaṃ aggoṇa, kasmā idha dvipadānaṃ aggoti vutto? Setṭhataravasena. Imasmiṃ hi loke setṭho nāma uppajjamāno apadacatuppadabahuppadesu na uppajjati, dvipadesuyeva uppajjati. Kataradvipadvesūti? Manussesu ceva devesu ca. Manussesu uppajjamāno tisahassimahāsahassilokadhātuṃ vase vattetuṃ

1. Dātuṃ (Sī, Syā)

samattho Buddho hutvā uppajjati. Devesu uppajjamāno dasasahassilokadhātum Vasavattī mahābrāhmā hutvā uppajjati. So tassa kappiyakārako vā ārāmiko vā sampajjati. Iti tatopi seṭṭhataravasenesa dvipadānam aggoti vutto.

175-186. Chaṭṭhādīsū **ekapuggalassa bhikkhave pātubhāvā mahato cakkhussa pātubhāvo hotīti** bhikkhave ekapuggalassa Tathāgatassa Arahato Sammāsambuddhassa pātubhāvena mahantassa cakkhussa pātubhāvo hoti. Tasmiṃ puggale pātubhūte taṃ pātubhūtameva hoti, na vinā tassa pātubhāvena pātubhavati. **Pātubhāvoti** uppatti nipphatti. Katamassa cakkhussāti? Paññācakkhussa. Kīvarūpassāti? Sāriputtattherassa vipassanāpaññāsadisassa Mahāmoggallānattherassa samādhipaññāsadisassāti. **Ālokādīsū**pi eseva nayo. Ubhinnaṃ aggasāvakanāṃ paññā-ālokasadisoyeva hi ettha āloko, paññā-obhāsasadisoyeva obhāso adhippeto. “Mahato cakkhussa, mahato ālokassa, mahato obhāsassā”ti imāni ca pana tīpi lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Channam anuttariyānanti uttaritaravirahitānam channam uttamadhammānam. Tattha dassanānuttariyam savanānuttariyam lābhānuttariyam sikkhānuttariyam pāricariyānuttariyam anussatānuttariyanti imāni cha anuttariyāni. Imesaṃ pātubhāvo hotīti attho. Āyasmā hi Ānandatthero sāyaṃpātaṃ Tathāgataṃ cakkhuvīññāṇena daṭṭhum labhati, idaṃ **dassanānuttariyam**. Aññopi sotāpanno vā sakadāgāmī vā anāgāmī vā Ānandatthero viya Tathāgataṃ dassanāya labhati, idampi dassanānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalaṃ dassanāya labhitvā taṃ dassanam vaḍḍhetvā sotāpattimaggaṃ pāpeti, idaṃ dassanameva nāma, mūladassanam pana dassanānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca abhikkhaṇaṃ Dasabalassa vacanam sotaviññāṇena sotum labhati, idaṃ **savanānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Tathāgatassa vacanam savanāya labhanti, idampi savanānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya

Tathāgatassa vacanaṃ sotuṃ labhitvā taṃ savanaṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, idaṃ savanameva nāma, mūlasavanaṃ pana savanānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabale saddham paṭilabhati, idaṃ **lābhānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabale saddhāpaṭilābham labhanti, idampi lābhānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabale saddhāpaṭilābham labhitvā taṃ lābham vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ lābhoyeva nāma, mūlalābho pana lābhānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhati, idaṃ **sikkhānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhanti, idampi sikkhānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalassa sāsane tisso sikkhā sikkhitvā tā sikkhā vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ sikkhāyeva nāma, mūlasikkhā pana sikkhānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca abhiñham Dasabalam paricarati, idaṃ **pāricariyānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya abhiñham Dasabalam paricaranti, idampi pāricariyānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalam paricaritvā taṃ pāricariyam vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ pāricariyāyeva nāma, mūlapāricariyā pana pāricariyānuttariyam nāma.

Ānandattheroyeva ca Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussarati, idaṃ **anussatānuttariyam**. Aññepi sotāpannādayo Ānandatthero viya Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussaranti, idampi anussatānuttariyam. Aparo pana puthujjanakalyāṇako Ānandatthero viya Dasabalassa lokiyalokuttare guṇe anussaritvā taṃ anussatiṃ vaḍḍhetvā sotāpattimaggam pāpeti, ayaṃ anussatiyeva nāma, mūlānussati pana anussatānuttariyam nāma. Imāni cha anuttariyāni, imesaṃ pātubhāvo hoti. Imāni ca pana cha anuttariyāni lokiyalokuttaramissakāni kathitānīti veditabbāni.

Catunnaṃ paṭisambhidānaṃ sacchikiriyā hotīti catasso hi paṭisambhidāyo atthapaṭisambhidā dhammapaṭisambhidā niruttipaṭisambhidā paṭibhānapaṭisambhidāti. Tattha atthesu ñāṇaṃ atthapaṭisambhidā, dhammesu ñāṇaṃ dhammapaṭisambhidā, atthadhammaniruttābhilāpe ñāṇaṃ niruttipaṭisambhidā, ñāṇesu ñāṇaṃ paṭibhānapaṭisambhidā. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro panetāsāṃ abhidhamme¹ āgatoyeva. Imāsāṃ catassannaṃ paṭisambhidānaṃ Buddhuppāde paccakkhakiriyā hoti, na vinā Buddhuppādā. Etāsāṃ sacchikiriyāti attho. Imāpi lokiya lokuttarāva kathitāti veditabbā.

Anekadhātupaṭivedhoti “cakkhudhātu rūpadhātū”ti-ādīnaṃ aṭṭhārasannaṃ dhātūnaṃ Buddhuppādeyeva paṭivedho hoti, na vinā Buddhuppādenāti attho. **Nānādhātupaṭivedho**ti ettha imāva aṭṭhārasa dhātuyo nānāsabhāvato nānādhātuyoti veditabbā. Yo panetāsāṃ “nānāsabhāvā etā”ti evaṃ nānākaraṇato paṭivedho, ayaṃ nānādhātupaṭivedho nāma. **Vijjāvimuttiphalasacchikiriyāti** ettha vijjāti phale ñāṇaṃ, **vimuttīti** tadavasesā phalasampayuttā dhammā. **Sotāpattiphalasacchikiriyāti** sototi paṭhamamaggo, tena sotena pattaḥḥaṃ phalanti² sotāpattiphalaṃ. **Sakadāgāmiphala**dīni pākāṭaneva.

187. **Anuttaranti** niruttaraṃ³. **Dhammacakkanti** seṭṭhacakkaṃ. Cakkasaddo hesa—

“Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa.
Soḷasāhi ca bāttimsa, atricchaṃ cakkamāsado.
Icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake”ti⁴—

ettha uracakke⁵ āgato. “Cakkasamāruḷhā jānapadā pariyāyanti”ti⁶ ettha iriyāpathacakke. “Atha kho so bhikkhave rathakāro yaṃ taṃ cakkaṃ chahi māsehi niṭṭhitaṃ, taṃ pavattesi”ti⁷ ettha dārucakke. “Addasā kho Doṇo brāhmaṇo Bhagavato pādesu cakkāni saḥassārāni”ti⁸ ettha lakkhaṇacakke. “Cattārimāni bhikkhave cakkāni, yehi samannāgatānaṃ

1. Abhi 2. 307 piṭṭhādīsu.

2. Pavattaphalanti (Sī)

3. Anuttariyaṃ (Ka)

4. Khu 5. 24, 132 piṭṭhesu.

5. Khuracakke (Ka)

6. Am 1. 179; Am 2. 58 piṭṭhesu.

7. Am 1. 110 piṭṭhe.

8. Am 1. 346 piṭṭhe.

devamanussānaṃ catucakkaṃ vattatī”¹ti ettha sampatticakke. “Dibbaṃ cakkaratanāṃ pātubhavatī”²ti ettha ratanacakke. Idha pana dhammacakke āgato.

Pavattitanti ettha ca dhammacakkaṃ abhinīharati nāma, abhinīhaṭaṃ nāma, uppādeti nāma, uppāditaṃ nāma, pavatteti nāma, pavattitaṃ nāmāti ayaṃ pabhedo veditabbo. Kuto paṭṭhāya dhammacakkaṃ **abhinīharati** nāmāti? Yadā Sumedhabrahmaṇo hutvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā sattasatakamahādānaṃ³ datvā isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesī, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīharati nāma.

Kuto paṭṭhāya **abhinīhaṭaṃ** nāmāti? Yadā aṭṭha dhamme samodhānetvā Dīpaṅkarapādamūle Mahābodhimaṇḍatthāya mānaṃ bandhitvā “byākaraṇaṃ aladdhā na vuṭṭhahissāmi”ti vīriyādhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhāya nipanno Dasabalassa santikā byākaraṇaṃ labhi, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ abhinīhaṭaṃ nāma.

Kuto paṭṭhāya **uppādeti** nāmāti? Tato paṭṭhāya dānapāramiṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Silapāramiṃ pūrentopi -pa-upekkhāpāramiṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo pūrentopi, pañca mahāpariccāge pariccajantopi, ñātattacariyaṃ pūrentopi dhammacakkaṃ uppādeti nāma. Vessantarattabhāve ṭhatvā sattasatakamahādānaṃ datvā puttadāraṃ dānamukhe niyyātetvā pāramikūṭaṃ gahetvā Tusitapure nibbattitvā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā devatāhi āyācito paṭiññaṃ datvā pañcamahāvilokanaṃ vilokentopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva nāma. Mātukucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhantopi, paṭisandhikkhaṇe dasasahassacakkavālaṃ kampentopi, mātukucchito nikkhantadivase tattheva lokaṃ kampentopi, sampatijāto satta padāni gantvā “aggohamasmi”ti sīhanādaṃ nadantopi, ekūnatimsa saṃvaccharāni agāramajjhe vasantopi, mahābhinikkhamanaṃ nikkhamantopi, Anomānaditīre pabbajantopi mahāpadhāne chabbassāni vīriyaṃ karontopi, Sujātāya dinnam madhupāyāsaṃ bhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā pavāhetvā sāyanhasamaye Bodhimaṇḍavaragato puratthimaṃ lokadhāturaṃ olokento nisīditvā sūriye dharamāneyeva mārabalaṃ vidhametvā

1. Am 1. 341 piṭṭhe. 2. Dī 2. 141; Ma 3. 211 piṭṭhesu. 3. Sattāhaṃ mahādānaṃ (Si)

paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussarantopi, majjhimayāme dibbacakkhum visodhentopi, paccūsakālasamanantare paccayākāraṃ sammasitvā sotāpattimaggaṃ paṭivijjhantopi, sotāpattiphalaṃ sacchikarontopi, sakadāgāmimaggaṃ sakadāgāmiphalaṃ anāgāmimaggaṃ anāgāmiphalaṃ sacchikarontopi, arahattamaggaṃ paṭivijjhantopi dhammacakkaṃ uppādetiyeva nāma.

Arahattaphalakkhaṇe pana tena dhammacakkaṃ **uppāditam** nāma. Buddhānaṃ hi sakalalokiyalokuttaraguṇarāsi arahattaphaleneva saddhiṃ ijjhati. Tasmā tena tasmīṃ khaṇe dhammacakkaṃ uppāditam nāma hoti.

Kadā **pavatteti** nāma? Bodhimaṇḍe sattasattāhaṃ vītināmetvā Isipatane migadāye Aññakoṇḍaññattheraṃ kāyasakkhim katvā Dhammacakkappavattanasuttantaṃ desento dhammacakkaṃ pavatteti nāma.

Yadā pana Aññakoṇḍaññattherena Dasabalassa desanāññānubhāva-nibbattaṃ savanaṃ labhitvā sabbapaṭhamam dhammo adhigato, tato paṭṭhāya dhammacakkaṃ **pavattitam** nāma hotīti veditabbaṃ. Dhammacakkanti cetam desanāññāṇassapi nāmaṃ paṭivedhaññāṇassapi. Tesu desanāññāṇam lokiyam, paṭivedhaññāṇam lokuttaram. Kassa desanāpaṭivedhaññānti? Na aññassa kassaci Sammāsambuddhasseva desanāññāṇa paṭivedhaññāṇācāti veditabbaṃ.

Sammadevāti hetunā nayena kāraṇeneva. **Anuppavatteti**ti yathā purato gacchantassa pacchato gacchanto taṃ anugacchati nāma, evaṃ paṭhamataram Satthārā pavattitam thero anuppavatteti nāma. Katham? Satthā hi “cattārome bhikkhave satipaṭṭhānā. Katame cattāro”ti kathento dhammacakkaṃ pavatteti nāma, dhammasenāpati Sāriputtattheropi “cattārome āvuso satipaṭṭhānā”ti kathento dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma. Sammappadhānādisupi eveda nayo. Na kevalaṇca bodhipakkiyadhammesu, “cattārimāni bhikkhave ariyasaccāni. Cattārome bhikkhave ariyavaṃsā”ti-ādisupi ayaṃ nayo netabbova. Evaṃ Sammāsambuddho dhammacakkaṃ pavatteti nāma, thero Dasabalena pavattitam dhammacakkaṃ anuppavatteti nāma.

Evaṃ dhammacakkaṃ anuppavattentena pana therena dhammo desitopi pakāsitopi Satthārāva desito pakāsito hoti. Yo hi koci bhikkhu vā bhikkhunī vā upāsako vā upāsikā vā devo vā Sakko vā

māro vā brahmā vā dhammaṃ desetu pakāsetu, sabbo so Satthārā desito pakāsitova nāma hoti, sesajano pana lekhaḥārapakkhe¹ ṭhitova nāma hoti. Kathaṃ? Yathā hi raññaṃ dinnam paṇṇam vācetvā yaṃ yaṃ kammaṃ karonti, taṃ taṃ kammaṃ yena kenaci katampi kārītampi raññaṃ kārīteva vuccati. Mahārājā viya hi Sammāsambuddho. Rājapaṇṇam viya tepiṭakaṃ Buddhavacanam. Paṇṇadānam viya tepiṭake nayamukhadānam paṇṇam vācetvā taṃtaṃkammānam karaṇam viya catunnam parisānam attano balena Buddhavacanam uggaṇhitvā paresam desanā pakāsanā. Tattha yathā paṇṇam vācetvā yena kenaci katampi kārītampi taṃ kammaṃ raññaṃ kārīteva hoti, evameva yena kenaci desitopi pakāsitopi dhammo Satthārā desito pakāsitova nāma hotīti veditabbo. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Ekapuggalavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 1. Paṭhamavagga

Etadaggapadavaṇṇanā

188. Etadaggesu paṭhamavaggassa paṭhame **etadagganti** etaṃ aggaṃ. Ettha ca ayaṃ aggasaddo ādikoṭikoṭṭhāsasetṭhesu dissati. “Ajjatagge sammadovārika āvarāmi dvāram Nigaṇṭhānam Nigaṇṭhīnam”ti-ādīsu² hi ādimhi dissati. “Teneva aṅgulaggena taṃ aṅgulaggaṃ parāmaseyya³, ucchaggaṃ veḷaggaṃ”ti-ādīsu koṭiyaṃ. “Ambilaggaṃ vā madhuraggaṃ vā tittakaggaṃ vā⁴, anujānāmi bhikkhave viharaggena vā pariveṇaggena vā bhājetun”ti-ādīsu⁵ koṭṭhāse. “Yāvatā bhikkhave sattā apadā vā -pa-Tathāgato tesam aggamakkhāyati”ti⁶ ādīsu seṭṭhe. Svāyamidha koṭiyampi vaṭṭati seṭṭhepi. Te hi therā attano attano ṭhāne koṭibhūtātipi aggā, seṭṭhabhūtātipi. Tasmā etadagganti esā koṭi eso seṭṭhoti ayamettha attho. Eseva nayo sabbasuttesu.

1. Lekhaḥārapakkhe nayamukhadāne (Si)

3. Abhi 4. 237 piṭṭhe.

5. Vi 4. 317 piṭṭhe.

2. Ma 2. 43 piṭṭhe.

4. Sam 3. 130 piṭṭhe.

6. Am 1. 343; Khu 1. 254 piṭṭhesu.

Ayañca etadaggasannikkhepo nāma catūhi kāraṇehi labbhati aṭṭhuppattito āgamanato ciñṇavasito guṇātirekatoti. Tattha koci thero ekena kāraṇena etadaggaṭṭhānaṃ labhati, koci dvīhi, koci tīhi, koci sabbeheva catūhi pi āyasmā Sāriputtatthero viya. So hi aṭṭhuppattitopi mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi āgamanādihi pi. Kathaṃ? Ekasmiṃ hi samaye Satthā Jetavanamahāvihāre viharanto Kaṇḍambarukkhamūle titthiyamaddanaṃ¹ yamakapāṭihāriyaṃ dassetvā “kahaṃ nu kho purimabuddhā yamakapāṭihāriyaṃ katvā vassaṃ upagacchanti”ti āvajjento “Tāvatiṃsabhavane”ti ñatvā dve padantarāni dassetvā tatiyena padena Tāvatiṃsabhavane paccuṭṭhāsi. Sakko devarājā Bhagavantaṃ disvā Paṇḍukambalasilāto uṭṭhāya saddhiṃ devagaṇena paccuggamaṇaṃ agamāsi. Devā cintayimsu “Sakko devarājā devagaṇaparivuto saṭṭhiyojanāyāmāya Paṇḍukambalasilāya nisīditvāsampattiṃ anubhavati, Buddhānaṃ nāma nisinnakālato paṭṭhāya na sakkā aññena ettha hatthampi ṭhapetun”ti. Satthāpi tattha nisinnō² tesāṃ cittācāraṃ ñatvā mahāpaṃsukūliko viya muṇḍapīṭhakaṃ³ sabbameva Paṇḍukambalasilaṃ avattharitvā nisīdi. Evaṃ nisīdanto pana attano vā sarīraṃ mahantaṃ katvā māpesi, Paṇḍukambalasilaṃ vā khuddakaṃ akāsīti na sallakkhetabbaṃ. Acinteyyo hi Buddhavisayo. Evaṃ nisinnō pana mātaraṃ kāyasakkehi katvā dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ “kusalā dhammā akusalā dhammā abyākatā dhammā”ti Abhidhammapīṭhakaṃ desesi.

Pāṭihāriyaṭṭhānēpi sabbāpi dvādasayojanikā parisā Anuruddhattheraṃ upasaṅkamitvā “kahaṃ bhante Dasabalo gato”ti pucchi. Tāvatiṃsabhavane Paṇḍukambalasilāyaṃ passaṃ upagantvā abhidhammakathaṃ⁴ desetum gatoti. Bhante na mayaṃ Satthāraṃ adisvā gamissāma, kadā Satthā āgamissatīti Satthu āgamanakālaṃ jānāthāti. Mahāmoggallānattherassa bhāraṃ karotha, so Buddhānaṃ santikaṃ gantvā sāsanaṃ āharissatīti. Kiṃ pana therassa tattha gantum balaṃ natthīti? Atthi, visesavantaṇaṃ pana visesaṃ passantūti evamāha. Mahājano Mahāmoggallānattheraṃ upasaṅkamitvā

1. Titthiyamathanaṃ (Sī)

3. Khuddapīṭhakaṃ (Sī, Ka)

2. Nisīdantova (Sī)

4. Abhidhammapīṭhakaṃ (Sī)

Satthu sāsanaṃ gahetvā āgamanatthāya yāci. Thero passanteyeva mahājane¹ pathaviyaṃ nimujjitvā antosinerunā gantvā Satthāraṃ vanditvā āha “bhante mahājano tumhākaṃ dassanakāmo, āgamanadivasaraṃ vo jānitum icchatī”ti. Tena hi “ito temāsaccayena Saṅkassanagaradvāre passathā”tissa vadehīti. Thero Bhagavato sāsanaṃ āharitvā mahājanassa kathesi. Mahājano tattheva temāsaṃ khandhāvāraṃ bandhitvā vasi. Cūḷa-anāthapiṇḍiko dvādasayojanāya parisāya temāsaṃ yāgubhattaṃ ādāsi.

Satthāpi sattappakaraṇāni desetvā manussalokaṃ āgamanatthāya ākappaṃ dasseti. Sakko devarājā Vissakammaṃ² āmantetvā Tathāgatassa otaraṇatthāya sopānaṃ māpetum āṇāpesi. So ekato sovaṇṇamayaṃ ekato rajatamayaṃ sopānaṃ māpetvā majjhe maṇimayaṃ māpesi. Satthā maṇimaye sopāne ṭhatvā “mahājano maṃ passatū”ti adhiṭṭhāsi. Attano ānubhāveneva “mahājano Avīcimahānirayaṃ passatū”tipi adhiṭṭhāsi. Nirayadassanena cassa uppannaṃ vegataṃ ṇatvā devalokaṃ dasseti. Athassa otarantassa mahābrahmā chattaṃ dhāresi, Sakko devarājā pattaṃ³ gaṇhi, Suyāmo devarājā dibbaṃ vāḷabijaniṃ bīji, Pañcasikho Gandhabbadevaputto Beluvapaṇḍuvīṇaṃ samapaññāsāya mucchanāhi mucchitvā⁴ vādentō purato otari. Buddhānaṃ pathaviyaṃ patiṭṭhitakāle “ahaṃ paṭhamāṃ vandissāmi, ahaṃ paṭhamāṃ vandissāmi”ti mahājano aṭṭhāsi. Saha mahāpathavī-akkamanena pana Bhagavato neva mahājano na asītimahāsāvakaṃ paṭhamakavandanaṃ sampāpuṇiṃsu, Dhammasenāpati Sāriputtattheroyeva pana sampāpuṇi.

Atha Satthā dvādasayojanāya parisāya antare “therassa paññānubhāvaṃ jānantū”ti puthujjanapañcakaṃ pañhaṃ ārabhi. Paṭhamāṃ lokiyamahājano sallakkhessatīti puthujjanapañhaṃ pucchi. Ye ye sallakkhiṃsu, te te kathayīṃsu. Dutiyāṃ puthujjanavisayaṃ atikkamitvā sotāpattimagge pañhaṃ pucchi. Puthujjanā tuṇhī ahesuṃ, sotāpannāva kathayīṃsu. Tato

1. Passantasseva mahājanassa (Sī)

2. Vissukammaṃ (Syā), Visukammaṃ (Ka)

3. Pattacīvaraṃ (Sī)

4. Mucchetvā (Sī)

sotāpaṇṇānaṃ visayaṃ atikkamitvā sakadāgāmimagge pañhaṃ pucchi. Sotāpaṇṇā tuṇhī ahesuṃ, sakadāgāminova kathayimsu. Tesampi visayaṃ atikkamitvā anāgāmimagge pañhaṃ pucchi. Sakadāgāmīno tuṇhī ahesuṃ, anāgāminova kathayimsu. Tesampi visayaṃ atikkamitvā arahattamagge pañhaṃ pucchi. Anāgāmīno tuṇhī ahesuṃ, arahantāva kathayimsu. Tato heṭṭhimakoṭito paṭṭhāya abhiññāte abhiññāte sāvake pucchi, te attano attano paṭisambhidāvisaye ṭhatvā kathayimsu. Atha Mahāmoggallānaṃ pucchi, sesasāvakaṃ tuṇhī ahesuṃ, therova kathesi. Tassāpi visayaṃ atikkamitvā Sāriputtattherassa visaye pañhaṃ pucchi. Mahāmoggallāno tuṇhī ahosi, Sāriputtattherova kathesi. Therassāpi visayaṃ atikkamitvā Buddhavisaye pañhaṃ pucchi. Dhammasenāpati āvajjentopi passituṃ na sakkoti, puratthimapacchimuttaradakkhiṇā catasso disā catasso anudisāti ito cito ca olovento pañhupattitṭhānaṃ sallakkhetuṃ nāsakkhi.

Satthā therassa kilamanabhāvaṃ jānitvā “Sāriputto kilamati, nayamukhamassa dassessāmi”ti “āgamehi tvaṃ Sāriputtā”ti vatvā “nāyaṃ tuyhaṃ visayo pañho, Buddhānaṃ esa visayo Sabbaññūnaṃ yasassīnaṃ”ti Buddhavisayabhāvaṃ ācikkhitvā “Bhūtamidanti Sāriputta samanupassasī”ti¹ āha. Thero “catumahābhūtikakāyapariggahaṃ me Bhagavā ācikkhatī”ti ñatvā “aññātaṃ Bhagavā, aññātaṃ Sugatā”ti āha. Etasmiṃ ṭhāne ayaṃ kathā udapādi—mahāpañño vata bho Sāriputtatthero, yatra hi nāma sabbehi anaññātaṃ pañhaṃ kathesi, Buddhahi ca dinnanaye ṭhatvā Buddhavisaye pañhaṃ kathesi, iti therassa paññānubhāvo yattakaṃ ṭhānaṃ Buddhānaṃ kittisaddena otthaṭaṃ, sabbaṃ ajjhottharivā gatoti evaṃ tāva thero **aṭṭhupattito** mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **āgamanato**? Imissāyeva hi aṭṭhupattiyā Satthā āha—Sāriputto na idāneva pañṇavā, atīte pañca jātisatāni isipabbajjaṃ pabbajitvāpi mahāpañño aho—

1. Passasīti (Sī, Syā)

“Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
 Pahāya kāmāni manoramāni.
 Taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,
 Parinibbutaṃ vandatha Sāriputtaṃ”ti.

Evam pabbajjaṃ upabrūhayamāno ekasmiṃ samaye Bārāṇasīyaṃ brāhmaṇakule nibbatto. Tayo vede uggaṇhitvā tattha sārāṃ apassanto “pabbajitvā ekaṃ mokkhaḍḍhammaṃ gavesituṃ vaṭṭati”ti cittaṃ uppādesi. Tasmim kāle bodhisattopi Kāsiraṭṭhe udiccabrāhmaṇamahāsālakule nibbatto vuddhimanvāya uggahitasippo kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā gharāvāsaṃ pahāya Himavantaṃ pavisitvā kaṣiṇaparikkammaṃ katvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā vanamūlaphalāhāro Himavantappadese¹ vasati. Sopi māṇavo nikkhamitvā tasseva santike pabbaji. Parivāro mahā ahosi pañcasatamattā isayo.

Athassa so jeṭṭhantevāsiko ekadesaṃ parisāṃ gahetvā loṇambilasevanatthaṃ manussapathaṃ agamāsi. Tasmim samaye bodhisatto tasmimyeva Himavantappadese kālaṃ akāsi. Kālakiriyasamayeva naṃ antevāsikā sannipatitvā pucchimsu “atthi tumhehi koci viseso adhigato”ti. Bodhisatto “natthi kiñcī”ti vatvā aparihīṇajjhāno Ābhassarabrahmaloke nibbatto. So kiñcāpi ākiñcaññāyatanassa lābhī, bodhisattānaṃ pana arūpāvacare paṭisandhi nāma na hoti. Kasmā? Abhabbaṭṭhānattā. Iti so arūpasamāpattilābhī samānopi rūpāvacare nibbatti. Antevāsikāpissa “ācariyo ‘natthi kiñcī’ti āha, moghā tassa kālakiriyā”ti na kiñci sakkārasammānaṃ akaṃsu. Atha so jeṭṭhantevāsiko atikkante vassāvāse āgantvā “kahaṃ ācariyo”ti pucchi. Kālaṃ katoti. Api nu ācariyena laddhaguṇaṃ pucchitthāti. Āma pucchimhāti. Kiṃ vadetīti. Natthi kiñcīti. Mayampi “ācariyena laddhaguṇo nāma natthī”ti nāssa sakkārasammānaṃ karimhāti. Tumhe bhāsitassa atthaṃ na jānittha, ācariyo ākiñcaññāyatanassa lābhīti.

1. Himavantapasse (Sī)

Atha te¹ jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na saddahimsu. So punappunaṃ kathentopi saddahāpetuṃ nāsakkihi. Atha bodhisatto āvajjamāno “andhabālo mahājano mayhaṃ jeṭṭhantevāsikassa kathaṃ na gaṇhāti, imaṃ kāraṇaṃ pākaṭaṃ karissāmi”ti brahmalokato otaritvā assamapadamatthake ṭhito ākāśagatova jeṭṭhantevāsikassa paññānubhāvaṃ vaṇṇetvā imaṃ gāthaṃ abhāsi—

“Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyuraṃ te vassasataṃ apañña.
Ekova seyyo puriso sapañña,
Yo bhāsitassa vijānāti atthan”ti².

Evam isigaṇaṃ saññāpetvā bodhisatto brahmalokameva gato sesa-isigaṇopi aparihīnajiḥhāno hutvā kālaṃ katvā brahmalokaparāyaṇo jāto. Tattha bodhisatto sabbaññutaṃ patto, jeṭṭhantevāsiko Sāriputtatthero jāto, sesā isayo Buddhaparisā jātāti evaṃ atītepi Sāriputto mahāpaññaova saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ jānituṃ samatthoti veditabbo.

Idameva ca puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Parosatañcepi samāgatānaṃ,
Jhāyeyyuraṃ te vassasataṃ apañña.
Ekova seyyo puriso sapañña,
So bhāsitassa vijānāti atthan”ti³—

imampi jātaṃ kathesi. Tassa purimajātake vuttanayeneva attho veditabbo.

Aparampi idameva puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Ye saññino tepi duggatā, yepi asaññino tepi duggatā.
Etaṃ ubhayaṃ vivajjaya, taṃ samāpattisukhaṃ anaṅgaṇaṃ”ti⁴—

1. Avasesā (Sī)

3. Khu 5. 24 piṭṭhe Jātake.

2. Khu 5. 23 piṭṭhe Jātake.

4. Khu 5. 31 piṭṭhe.

imaṃ Anaṅgaṇajātakaṃ kathesi. Ettha ca ācariyo kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “nevasaññī nāsaññī”ti āha. Sesaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Aparampi idameva puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Candābhaṃ sūriyābhañca, yodha paññāya gādhati.

Avitakkena jhānena, hoti ābhassarūpago”ti¹—

idaṃ Candābhajātakaṃ kathesi. Etthāpi ācariyo kālaṃ karonto antevāsikehi pucchito “odātakasiṇaṃ candābhaṃ nāma, pītakasiṇaṃ sūriyābhaṃ nāmāti taṃ ubhayaṃ yo paññāya gādhati pavisati pakkhandati, so avitakkena dutiyajjhānena ābhassarūpago hoti, tādiso ahan”ti sandhāya “candābhaṃ sūriyābhaṃ”ti āha. Sesaṃ purimanayeneva veditabbaṃ.

Idameva ca puthujjanapañcakaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā—

“Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.

Āsīsetheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, yathā icchiṃ tathā ahu.

Vāyametheva puriso, na nibbindeyya paṇḍito.

Passāmi vohaṃ attānaṃ, udakā thalamubbhataṃ.

Dukkhūpanītopi naro sapañño,

Āsaṃ na chindeyya sukhāgamāya.

Bahū hi phassā ahitā hitā ca,

Avitakkitā maccamupabbajanti².

Acintitampi bhavati, cintitampi vinassati.

Na hi cintāmayā bhogā, itthiyā purisassa vā.

1. Khu 5. 31 piṭṭhe.

2. Maccumukhaṃ vajanti (Syā)

Sarabhaṃ giriduggasmim, yaṃ tvaṃ anusarī pure.

Alīnacittassa tuvaṃ¹, vikkanta'manuḷḷasi.

Yo taṃ viduggā narakā samuddhari,

Silāya yoggaṃ sarabho karitvā.

Dukkūpanītaṃ maccumukhā pamocayi,

Alīnacittaṃ ta miggaṃ vadesi.

Kim tvaṃ nu² tattheva tadā ahosi,

Udāhu te koci naṃ etadakkhā.

Vivaṭṭacchaddo nu'si sabbadassī,

Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhimsarūpaṃ.

Na cevahaṃ tattha tadā ahosiṃ,

Na cāpi me koci naṃ etadakkhā.

Gāthāpadānaṃ subhāsitaṃ,

Atthaṃ ta'dānenti janinda dhīrā³—

imaṃ Terasanipāte Sarabhajātakaṃ kathesi. Imāni pana pañcapi jātakāni atītepi saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ mayhaṃ putto jānātīti Satthārā Dhammasenāpatīsāriputtattherassa paññānubhāvappakāsanatthameva kathitānīti evaṃ āgamanatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **ciṇṇavasitoti**? Ciṇṇaṃ kiretaṃ therassa catuparisamajjhe dhammaṃ kathento cattāri saccāni amuñcivā kathetīti evaṃ ciṇṇavasitopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Kathaṃ **guṇātirekatoti**? Ṭhapetvā hi Dasabalaṃ aṇṇo koci ekasāvakopi mahāpaññatāya Dhammasenāpatinā sadiso nāma natthīti evaṃ guṇātirekatopi thero mahāpaññatāya etadaggaṭṭhānaṃ labhi.

Yathā ca Sāriputtatthero, evaṃ **Mahāmoggallānattheropi** sabbeheva catūhipi imehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Kathaṃ? Thero hi mahiddhiko mahānubhāvo Nandopanandasadisampi nāgarājānaṃ dāsesīti evaṃ

1. Alīnacittaṃ tassa tvaṃ (Sī)

2. Tvaṃnu (Sī)

3. Khu 5. 272 piṭṭhe.

tāva aṭṭhuppattito labhi. Na panesa idāneva mahiddhiko mahānubhāvo. Atīte pañca jāṭisatāni isipabbajjaṃ pabbajitopi mahiddhiko mahānubhāvo ahoṣīti.

Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
Pahāya kāmāni manoramāni.
Taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,
Parinibbutaṃ vandatha Moggallā nanti.

Evam āgamanatopi labhi. Ciñṇaṃ cetaṃ therassa nirayaṃ gantvā attano iddhibalena nirayasattānaṃ assāsajananatthaṃ sītaṃ adhiṭṭhāya cakkamattaṃ padumaṃ māpetvā padumakaṇṇikāyaṃ nisīditvā dhammakathaṃ katheti, devalokaṃ gantvā devasaṃghaṃ kammagatiṃ jānāpetvā saccakathaṃ kathetīti evaṃ ciñṇavasito labhi. Ṭhapetvā ca Sammāsambuddhaṃ añño sāvako Mahāmoggallāno viya mahiddhiko mahānubhāvo natthīti evaṃ guṇāṭirekato labhi.

Yathā cesa, evaṃ **Mahākassapattheropi** sabbehevimehi kāraṇehi etadaggaṭṭhānaṃ labhi. Kathaṃ? Sammāsambuddho hi therassa tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamanaṃ katvā tīhi ovādehi upasampādetvā cīvaraṃ parivattetvā adāsi. Tasmim samaye mahāpathavī udakapariyantaṃ katvā kampi, mahājanassa abbhantare therassa kittisaddo ajjhottharivā gato. Evam aṭṭhuppattito labhi. Na cesa idāneva dhutadharo¹, atīte pañca jāṭisatāni isipabbajjaṃ pabbajitopi dhutadharova ahosi.

Yo pabbajī jāṭisatāni pañca,
Pahāya kāmāni manoramāni.
Taṃ vītarāgaṃ susamāhitindriyaṃ,
Parinibbutaṃ vandatha Mahākassapanti.

Evam āgamanatopi labhi. Ciñṇaṃ cetaṃ therassa catuparisamajjhagato dhammaṃ kathento dasa kathāvatthūni avijahitvāva kathetīti evaṃ ciñṇavasito labhi. Ṭhapetvā ca Sammāsambuddhaṃ añño sāvako terasahi dhutaguṇehi Mahākassapasadiso natthīti evaṃ guṇāṭirekato

1. Dhutavādo (Sī)

labhi. Imināva niyāmena tesaṃ tesaṃ therānaṃ yathālābhato guṇe kittetuṃ vaṭṭati.

Guṇavaseneva hi Sammāsambuddho yathā nāma rājā cakkavattī cakkaratanānubhāvena cakkavāḷagabbhe rajjasiriṃ¹ patvā “pattabbaṃ me pattaṃ, kiṃ me idāni mahājanena olokitenā”ti na appossukko hutvā rajjasiriṃyeva anubhoti, kālena pana kālaṃ vinicchayaṭṭhāne nisīditvā niggahetabbe niggaṇhāti, paggaḥetabbe paggaṇhāti, ṭhānantaresu ca ṭhapetabbayuttake ṭhānantaresu ṭhapeti, evamevaṃ Mahābodhimaṇḍe adhigatassa sabbaññutaññāṇassa ānubhāvena anuppattadhammarajjo Dhammarājāpi “kiṃ me idāni lokaṇa olokiteṇa, anuttaraṃ phalasamāpattisukhaṃ anubhavissāmi”ti appossukkataṃ anāpajjitvā catuparisamajjhe paññattavarabuddhāsane nisinno aṭṭhaṅgasamannāgataṃ brahmassaṃ nicchāretvā dhammaṃ desayamāno niggahetabbayutte kaṇhadhamme puggale Sinerupāde² pakkhipanto viya apāyabhayasantaḥḥjanena niggahetvā paggaḥetabbayutte kalyāṇadhamme puggale ukkhipitvā bhavagge nisīdāpento viya paggaṇhitvā ṭhānantaresu ṭhapetabbayuttake Aññāsikoṇḍaññattherādayo sāvake yāthāvasarasaguṇavaseneva ṭhānantaresu ṭhapento **etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ rattaññūnaṃ, yadidaṃ Aññāsikoṇḍaññoti-** ādimāha.

Aññāsikoṇḍaññattheravatthu

Tattha **etadaggaṃ**ti padaṃ vuttatthameva. **Rattaññūnaṃ**ti rattiyo jānantānaṃ. Ṭhapetvā hi Sammāsambuddhaṃ añño sāvako Aññāsikoṇḍaññattherato paṭhamataraṃ pabbajito nāma natthīti pabbajitakālato paṭṭhāya thero cirakālaṃ rattiyo jānātīti rattaññū. Sabbapaṭhamāṃ dhammassa paṭividdhattā yadā tena dhammo paṭividdho, cirakālato paṭṭhāya taṃ rattiṃ jānātītipi rattaññū. Apica khīṇāsavānaṃ rattidivasaparichedo pākaṭova hoti, ayaṇca paṭhamakhīṇāsavoti evampi rattaññūnaṃ sāvakānaṃ ayameva aggo purimakoṭibhūto seṭṭho. Tena vuttaṃ “rattaññūnaṃ yadidaṃ Aññāsikoṇḍañño”ti.

1. Cakkavattisiriṃ (Sī)

2. Sinerupapāde (Sī, Syā)

Ettha ca **yadidanti** nipāto, tassa theram avekkhitvā yo esoti, aggasaddam avekkhitvā yam etanti attho. **Aññāsikoṇḍañño** Ñātaṅḍañño Paṭividdhakoṇḍañño. Tenevāha “aññāsi vata bho Koṇḍañño, aññāsi vata bho Koṇḍañño. Iti hidam āyasmato Koṇḍaññassa Aññāsikoṇḍaññotveva nāmam aho”¹.

Ayam pana thero Katarabuddhakāle pubbatthanaṃ abhinīhāraṃ akāsi, kadā pabbajito, kadānena paṭhamam dhammo adhigato, kadā ṭhānantare ṭhapitoti iminā nayena sabbesupi etadaggesu pañhakammaṃ veditabbari.

Tattha imassa tāva therassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddho loke udapādi, tassa paṭividdhasabbaññutaññāṇassa Mahābodhipallāṅkato uṭṭhahantassa mahāpathaviyam ṭhapetum pāde ukkhittamatte pādasampañcchanattham mahantaṃ padumapupphaṃ uggañchi, tassa dhurapattāni navutihatthāni honti, kesaraṃ timsahattham, kaṇṇikā dvādasahatthā, pādena patiṭṭhitatṭhānam ekādasahattham. Tassa pana Bhagavato sarīraṃ aṭṭhapaṇṇāsahatthubbedham aho. Tassa padumakaṇṇikāya dakkhiṇapāde patiṭṭhahante mahātumbamattā reṇu uggantvā sarīraṃ okiramānā otari, vāmapādassa ṭhapanakālepi tathārūpaṃyeva padumam uggantvā pādam sampajicchi. Tatopi uggantvā vuttappamāṇāva reṇu sarīraṃ okiri. Tam pana reṇum abhibhavamānā tassa Bhagavato sarīrappabhā nikkhamitvā yantanālikāya vissatṭhasuvaṇṇarasadhārā viya samantā dvādasayojanaṭṭhānam ekobhāsam akāsi. Tatiyapādudharaṇakāle pathamuggataṃ padumam antaradhāyi, pādasampañcchanattham aññaṃ navam padumam uggañchi. Imināva niyāmena yattha yattha gantukāmo hoti, tattha tatthapi² mahāpadumam uggacchati. Tenevassa “Padumuttarasammāsambuddho”ti nāmam aho.

Evam so Bhagavā loke uppajjitvā bhikkhusatasahassaparivāro mahājanassa saṅghatthāya gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya caranto Haṃsavatīnagaraṃ sampāpuṇi. Tassa āgatabhāvaṃ sutvā pitā mahārājā

1. Sam 3. 371; Vi 3. 17 piṭṭhesu.

2. Pade pade (Sī, Syā)

paccuggamanam akāsi. Satthā tassa dhammakatham kathesi.
Desanāpariyosāne keci sotāpannā keci sakadāgāmī keci anāgāmī keci arahattam pāpuṇimsu. Rājā svātanāya Dasabalam nimantetvā punadivase kalam ārocāpetvā bhikkhusatasahassaparivārassa Bhagavato sakanivesane mahādānam adāsi. Satthā bhaddānumodanam katvā vihārameva gato. Teneva niyāmena punadivase nāgarā, punadivase rājāti dīghamaddhānam dānam adamsu.

Tasmim kāle ayam thero Hamsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbatto. Ekadivasam Buddhānam dhammadesanākāle Hamsavatīnagaravāsino gandhamālādihatthe yena Buddho, yena dhammo, yena saṅgho, tanninne tappoṇe tappabbhāre gacchante disvā tena mahājanena saddhim dhammadesanaṭṭhānam agamāsi. Tasmim ca samaye Padumuttaro Bhagavā attano sāsane paṭhamam paṭividdhadhammam ekam bhikkhum etadaggaṭṭhāne ṭhapesi. So kulaputto tam kāraṇam sutvā “mahā vatāyam bhikkhu, ṭhapetvā kira Buddhānam añño iminā paṭhamataram paṭividdhadhammo nāma natthi. Aho vatāhampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane paṭhamam dhammam paṭivijjhanasamattho bhavēyyam”ti cintetvā desanāpariyosāne Bhagavantam upasaṅkamitvā “sve mayham bhikkham gaṇhathā”ti nimantesi. Satthā adhivāsesi.

So Bhagavantam abhivādetvā padakkhiṇam katvā sakanivesanam gantvā sabbarattim Buddhānam nisajjanaṭṭhānam gandhadāmamālādāmādīhi¹ alaṅkaritvā paṇītam khādanīyam bhojanīyam paṭiyādāpetvā tassā rattiya accayena sakanivesane bhikkhusatasahassaparivārassa Bhagavato vicitrayāgukhajjakaparivāram nānārasasūpabyañjanam gandhasālibhojanam datvā bhaddakiccapariyosāne ticāvarapahonake vaṅgapaṭṭe² Tathāgatassa pādāmūle ṭhapetvā cintesi “nāham parittakassa ṭhānassatthāya carāmi, mahantam ṭhānam patthento carāmi, na kho pana sakkā ekameva divasam dānam datvā tam ṭhānantaram patthetun”ti “anupaṭipāṭiya satta divasāni mahādānam datvā patthessāmi”ti. So teneva niyāmena satta divasāni mahādānam datvā bhaddakiccapariyosāne dussakoṭṭhāgāram vivarāpetvā uttamasukhumavattham Buddhānam pādāmūle ṭhapetvā bhikkhusatasahassam ticāvarena acchādetvā

1. Gandhamālādāmādīhi (Sī)

2. Vatthayuge (Syā, Ka)

navanavuti kappasahassāni nava kappasatāni nava ca kappā samatikkantā.
 Ettakassa kālassa accayena ito ekanavutikappamatthake ayaṃ kulaputto
 Bandhumatīnagarassa dvārasamīpe gāme¹ kuṭumbiyagehe nibbato. Tassa
Mahākālōti² nāmaṃ ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa Cūlakālo nāma.

Tasmim samaye Vipassī bodhisatto Tusitapurā cavitvā
 Bandhumatīnagare Bandhumassa rañño aggamahesiyā kucchismim nibbato.
 Anukkamena sabbaññutaṃ patvā dhammadesanatthāya Mahābrahmunā
 āyācito “kassa nu kho paṭhamam dhammam desessāmī”ti cintetvā attano
 kaniṭṭham Khaṇḍam nāma rājakumāram Tissaṇca purohitaputtam
 “paṭhamam dhammam paṭivijjhitum samatthā”ti disvā “tesaṇca dhammam
 desessāmi, pitu ca saṅgham karissāmī”ti Bodhimaṇḍato ākāseveva āgantvā
 kheme migadāye otiṇṇo te pakkosāpetvā dhammam desesi.
 Desanāpariyosāne te dvepi janā caturāsītiyā pāṇasahashehi saddhim
 arahattaphale patiṭṭhahimsu.

Athāparepi bodhisattakāle anupabbajitā caturāsītisahasā kulaputtā taṃ
 pavattim sutvā Satthu santikam āgantvā dhammadesanam sutvā
 arahattaphale patiṭṭhahimsu. Satthā nam tattheva Khaṇḍattheram
 aggasāvakaṭṭhāne, Tissattheram dutiyasāvakaṭṭhāne ṭhapesi. Rājāpi taṃ
 pavattim sutvā “puttam passissāmī”ti uyyānam gantvā dhammadesanam
 sutvā tisu saraṇesu patiṭṭhāya Satthāram svātanāya nimantetvā abhivādetvā
 padakkhiṇam katvā pakkāmi.

So pāsādavaragato nisīditvā cintesi “mayham jeṭṭhaputto nikkhamitvā
 Buddho jāto, dutiyaputto me aggasāvako, purohitaputto dutiyasāvako. Ime
 ca avasesabhikkhū gihikālepi mayham puttameva parivāretvā vicarimsu,
 ime pubbepi dānipi mayhameva bhārā, ahameva te catūhi paccayehi
 upaṭṭhahissāmi, aññesaṃ okāsaṃ na dassāmī”ti vihāradvārakoṭṭhakato
 paṭṭhāya yāva rājagehadvārā ubhosu passesu khadirapākāram kāretvā
 vatthehi paṭicchādāpetvā upari suvaṇṇatārakavicittam
 samolambitātālakkhandhamattavividhapupphadāmaṃvitānam kāretvā

1. Dvāragāme (Sī)

2. Mahākālōti (Sī)

heṭṭhābhūmiṃ vicittattharaṇehi santharāpetvā anto ubhosu passesu mālāgacchakesu puṇṇaghaṭe¹ sakalamaggavāsathāya ca gandhantaresu² pupphāni pupphantaresu³ gandhe ca ṭhapāpetvā Bhagavato kālaṃ ārocāpesi. Bhagavā bhikkhusaṃghaparivuto antosāṇiyāva rājagehaṃ gantvā bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ paccāgacchati. Añño koci daṭṭhumpi na labhati, kuto pana bhikkhaṃ vā dātuṃ pūjaṃ vā kātuṃ.

Nāgarā cintesuṃ “ajja Satthu loka uppannassa sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni, mayaṇca daṭṭhumpi na labhāma, pageva bhikkhaṃ vā dātuṃ pūjaṃ vā kātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ. Rājā ‘mayhaṃ eva Buddho, mayhaṃdhammo, mayhaṃ saṃgho’ ti mamāyitvā sayameva upaṭṭhahati. Satthā ca uppajjamāno sadevakassa lokassa atthāya uppanno, na rañño yeve atthāya. Na hi rañño yeve nirayo⁴ uṇho, aññesaṃ nīluppalavanasadiso. Tasmā rājānaṃ evaṃ vadāma ‘sace no Satthāraṃ deti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce deti, rañña saddhiṃ yujjhivā saṃghaṃ gahetvā dānādāni puññāni karoma. Na sakkā kho pana suddhanāgareheva evaṃ kātuṃ, ekaṃ jeṭṭhakapurisampi gaṇhāmā’ ti” senāpatiṃ upasaṅkamitvā tassa tamatthaṃ ārocetvā “sāmi kiṃ amhākaṃ pakkho hohisi, udāhu rañño” ti āhaṃsu. So āha “tumhākaṃ pakkho homi, apica kho pana paṭhamadivaso mayhaṃ dātabbo” ti. Te sampatichimsu.

So rājānaṃ upasaṅkamitvā “nāgarā deva tumhākaṃ kupitā” ti āha. Kimatthaṃ tātāti. Satthāraṃ kira tumheva upaṭṭhahatha, amhe na labhāmāti. Sace idānipi labhanti⁵, na kuppanti. Alabhantā tumhehi saddhiṃ yujjhikāmā devāti. Yujjhāmi tāta, na bhikkhusaṃghaṃ demīti. Deva tumhākaṃ dāsā tumhehi saddhiṃ yujjhāmāti vadanti, tumhe kaṃ gaṇhitvā yujjhissathāti. Nanu tvaṃ senāpatīti. Nāgarehi vinā asamattho ahaṃ devāti. Tato rājā “balavanto nāgarā, senāpatipi tesāmyeva pakkho” ti ñatvā “aññāni sattamāsādhikāni satta saṃvaccharāni mayhaṃ bhikkhusaṃghaṃ dentū” ti āha. Nāgarā na sampatichimsu. Rājā “chabbassāni pañcavassāni” ti evaṃ hāpetvā aññe satta divase

1. Mālāgacchake suvaṇṇaghaṭe (Ka)

4. Narako (Sī)

2. Gandhantare (Sī)

5. Sace te aññepi patilabhanti (Ka)

3. Pupphantare (Sī)

yāci. Nāgarā “atikakkhaḷaṃ dāni raññā saddhiṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti anujānimsu. Rājā sattamāsādhikānaṃ sattannaṃ saṃvaccharānaṃ sajjitaṃ dānamukhaṃ sattannameva divasānaṃ sajjetvā cha divase kesañci apassantānaṃyeva dānaṃ datvā sattame divase nāgare pakkosāpetvā “sakkhissatha tātā evarūpaṃ dānaṃ dātun”ti āha. Tepi “nanu amheyeva nissāyetaṃ devassa uppannaṃ”ti vatvā “sakkhissāmā”ti āhaṃsu. Rājā piṭṭhihatthena assūni puñchamāno Bhagavantaṃ vanditvā “bhante aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassaṃ aññassu bhāraṃ akatvā yāvajīvaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmīti cintesiṃ, nāgarānaṃ dāni me anuññātaṃ, nāgarā hi ‘mayam dānaṃ dātuṃ na labhāmā’ti Bhagavā kuppanti. Sveva paṭṭhāya tesam anuggahaṃ karoṭhā”ti āha.

Atha dutiyadivase senāpati mahādānaṃ adāsi. Tato nāgarā raññā katasakkārato uttaritaraṃ sakkārasammānaṃ katvā dānaṃ adāmsu. Eteneva niyāmena sakalanagarassa paṭipāṭiyā gatāya dvāragāmaṃvāsino sakkārasammānaṃ sajjayimsu. Mahākālakuṭumbiko Cūlakālaṃ āha “Dasabalassa sakkārasammānaṃ sveva amhākaṃ pāpuṇāti, kiṃ sakkāraṃ karissāmā”ti. Tvameva bhātika jānāhīti. Sace mayhaṃ ruciyaṃ karosi, amhākaṃ soḷasakarīsamattesu khettesu gahitagabbhā sāliyo atthi. Sāligabbhaṃ phāletvā ādāya Buddhānaṃ anucchavikaṃ pacāpemāti. Evaṃ kayiramāne kassaci upakāro na hoti, tasmā netaṃ mayhaṃ ruccatīti. Sace tvaṃ evaṃ na karosi¹ ahaṃ mayhaṃ santakaṃ mamāyitum labhāmīti soḷasakarīsamattaṃ khettaṃ majjhe bhinditvā aṭṭhakarīsaṭṭhāne sīmaṃ ṭhapetvā sāligabbhaṃ phāletvā ādāya asammbhinne khīre pacāpetvā caturmadhuraṃ pakkhipitvā Buddhappamukhassa saṃghassa adāsi. Kuṭumbikassa kho gabbhaṃ² phāletvā gahitagahitaṭṭhānaṃ puna pūrati. Puthukakāle puthukaggaṃ nāma adāsi, gāmaṃvāsīhi saddhiṃ aggasassaṃ nāma adāsi, lāyane lāyanaggaṃ, veṇikaraṇe veṇaggam, kalāpādīsu kalāpaggam khalaggam khalabhaṇḍaggam koṭṭhagganti. Evaṃ so ekasasseva nava vāre aggaḍānaṃ adāsi. Tampi sassam atirekaṃ utṭhānasampannaṃ ahosi.

Yāva Buddho dharati, yāva ca saṃgho³ dharati, eteneva niyāmena kalyāṇakammaṃ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devesu

1. Evaṃ vadesi (Sī)

2. Tampi kho sāligabbhaṃ (Syā)

3. Sayam (Sī)

ceva manussesu ca saṁsaranto ekanavutikappe sampattiṁ anubhavitvā amhākaṁ Satthu loke uppannakāle Kapilavatthunagarassa avidūre Doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase **Koṇḍañña**māṇavoti nāmaṁ akaṁsu. So vuḍḍhimanvāya tayo vede uggahetvā lakkhaṇamantānaṁ pāraṁ agamāsi. Tena samayena amhākaṁ bodhisatto Tusitapurā cavitvā Kapilavatthupure nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase aṭṭhuttaraṁ brāhmaṇasataṁ ahatavatthehi acchādetvā appodakaṁ madhupāyāsaṁ pāyetvā tesāṁ antare aṭṭha jane uccinitvā mahātale nisīdāpetvā alaṅkatapaṭiyattaṁ jodhisattaṁ dukūlacumbaṭake nipajjāpetvā lakkhaṇapariggahaṇatthaṁ tesāṁ santikaṁ ānayiṁsu. Dhurāsane nisinnabrāhmaṇo mahāpurisassa sarīrasampattiṁ oloketvā dve aṅguliyo ukkhipi. Evaṁ paṭipāṭiyā satta janā ukkhipiṁsu. Tesāṁ pana sabbanavako Koṇḍañña māṇavo, so bodhisattassa lakkhaṇavaraniḥphattiṁ oloketvā “agāramajjhe ṭhānakāraṇaṁ natthi, ekantenesa vivaṭṭacchaddo Buddho bhavissati”ti ekameva aṅguliṁ ukkhipi. Itare pana satta janā “sace agāraṁ ajjhāvasissati, rājā bhavissati cakkavattī. Sace pabbajjissati, Buddho bhavissati”ti dve gatiyo disvā dve aṅguliyo ukkhipiṁsu. Ayaṁ pana Koṇḍañño katādhikāro pacchimabhavikasatto paññāya itare satta jane abhibhavitvā “imehi lakkhaṇehi samannāgatassa agāramajjhe ṭhānakāraṇaṁ nāma natthi, nissāmsayaṁ Buddho bhavissati”ti ekameva gatiṁ addasa, tasmā ekaṁ aṅguliṁ ukkhipi. Tato brāhmaṇā attano gharāni gantvā putte āmantayiṁsu “tātā amhe mahallakā, Suddhodanamahārājassa puttaṁ sabbaññutappattaṁ mayaṁ sambhāveyyāma vā no vā. Tumhe tasmīṁ kumāre sabbaññutaṁ patte tassa sāsane pabbajeyyāthā”ti.

Suddhodanamahārājāpi bodhisattassa dhātiyo ādiṁ katvā parihāraṁ upaṭṭhapento bodhisattaṁ vuddhiṁ āpādesi. Mahāsattopi vuddhippatto devo viya sampattiṁ anubhavitvā paripakke ñāṇe kāmesu ādīnavaṁ nekkhamme ca ānisaṁsaṁ disvā Rāhulakumārassa jātadivase Channasahāyo Kaṇḍakam āruyha devatāhi vivaṭṭena dvārena mahābhiniḥkhamanaṁ nikkhamitvā teneva rattibhāgena tīṇi rajjāni atikkamitvā Anomānadītīre pabbajitvā Ghaṭikāramahābrahmunā ābhate arahaddhaje

gahitamattayevea vassasatṭhikatthero viya¹ pāsādikena iriyāpathena Rājagahaṃ patvā tattha piṇḍāya caritvā Paṇḍavapabbatacchāyāya piṇḍapātaraṃ paribhuñjitvā raññā Māgadhena rajjasiriyā nimantiyamānopi taṃ paṭikkhipitvā anukkamena Uruvelaṃ gantvā “ramaṇīyo vata ayaṃ bhūmibhāgo, alaṃ vatidaṃ kulaputtassa padhānatthikassa padhānāyā”ti padhānābhimukhaṃ cittaṃ uppādetvā tattha vāsaṃ upagato.

Tena samayena itare satta brāhmaṇā yathākammaṃ gatā, sabbadaharo pana lakkhaṇapariggāhako Koṇḍaññaṃamāṇavo arogo. So “mahāpuriso pabbajito”ti sutvā tesaṃ brāhmaṇānaṃ putte upasaṅkamitvā evamāha “Siddhatthakumāro kira pabbajito. So hi nissamsayaṃ Buddho bhavissati. Sace tumhākaṃ pitaro arogā assu, ajja nikkhamitvā pabbajeyyuraṃ. Sace tumhepi icchatha, etha mayaṃ taṃ mahāpurisamanupabbajissāmā”ti. Te sabbe ekacchandā bhavituṃ nāsakkhimsu. Tayo janā na pabbajimsu, Koṇḍaññaṃbrāhmaṇaṃ jeṭṭhakaṃ katvā itare cattāro pabbajimsu. Ime pañca pabbajitvā gāmanigamarājadhānīsu bhikkhāya carantā bodhisattassa santikaṃ agamimsu. Te chabbassāni bodhisatte mahāpadhānaṃ padahante “idāni Buddho bhavissati idāni Buddho bhavissati”ti mahāsattaṃ upaṭṭhahamānā santikāvacarāvassa ahesuraṃ. Yadā pana bodhisatto ekatilaṇḍulādīhi vītināmentopi dukkarakārikāya ariyadhammapaṭivedhassa abhāvaṃ ñatvā oḷārikaṃ āhāraṃ āhari, tadā te pakkamitvā Isipatanaṃ agamaṃsu.

Atha bodhisatto oḷārikāhāraparibhogena chavimaṃsalohitapāripūriṃ katvā Visākhapuṇṇamadivase Sujātāya dinnāṃ varabhojanaṃ bhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā paṭisotaṃ khipitvā “ajja Buddho bhavissāmī”ti katasanniṭṭhāno sāyanhasamaye kālena² nāgarājena anekehi thutisatehi abhithaviyamāno Mahābodhimaṇḍaṃ āruyha acalaṭṭhāne pācīnalokadhātu-abhimukho pallaṅkena nisīditvā caturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ adhiṭṭhāya sūriye dhamaṇeyeva mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsaṃ anussaritvā majjhimayāme dibbacakkhuraṃ visodhetvā paccūsakālasamanantare paṭiccasamuppāde ñāṇaṃ otāretvā anulomapaṭilomaṃ

1. Vassasatikathero viya (Sī)

2. Kālena (Sī)

paccayākāraṇaṭṭam¹ sammāsanto sabbabuddhehi paṭividdham asādhāraṇam sabbaññutaññāṇam paṭivijjhivā nibbānārammaṇāya phalasamāpattiyā tattheva sattāham vītināmesi.

Eteneva upāyena sattasattāham Bodhimaṇḍe viharitvā Rājāyatanamūle madhupiṇḍikabhōjanam paribhuñjitvā puna Ajapālanigrodhamūlam āgantvā tattha nisinno dhammagambhīratam paccavekkhitvā appossukkatāya citte namante² mahābrahmunā yācito Buddhacakkhunā lokam volokento tikkhindriyādibhede satte disvā mahābrahmuno dhammadesanāya paṭiññam datvā “kassa nu kho aham paṭhamam dhammam desessāmī”ti Āḷarudakānam kālakatabhāvaṃ ñatvā puna cinto “bahūpakārā kho pana me pañcavaggiyā bhikkhū, ye maṃ padhānapahitattam upaṭṭhahimsu. Yannūnāham pañcavaggiyānam bhikkhūnam paṭhamam dhammam deseyyan”ti cittam uppādesi. Idam pana sabbameva Buddhānam parivitakkamattameva³, ṭhapetvā pana Koṇḍaññabrāhmaṇam añño koci paṭhamam dhammam paṭivijjhituṃ samattho nāma natthi. Sopi etadatthameva kappasatasahassam adhikārakammaṃ akāsi, Buddhappamukhassa bhikkhusamghassa nava vāre aggasassadānam adāsi.

Atha Satthā pattacīvaramādāya anupubbena Isipatanam gantvā yena Pañcavaggiyā bhikkhū tenupasaṅkami. Te Tathāgataṃ āgacchantam disvāva attano katikāya saṅṭhātuṃ nāsakkhimsu. Eko pattacīvaram paṭiggahehi, eko āsanam paññāpesi, eko pādodakam paccupaṭṭhāpesi, eko pāde dhovi, eko tālavaṇṭam gahetvā bījamāno ṭhito. Evaṃ tesu vattam dassetvā santike nisinnesu Koṇḍaññattheram kāyasakkhiṃ katvā Satthā anuttaram teparivaṭṭam Dhammacakkappavattanasuttantaṃ ārabhi. Manussaparisā pañca janāva ahesuṃ, devaparisā aparicchinnā. Desanāpariyosāne Koṇḍaññatthero aṭṭhārasahi mahābrahmakoṭṭhi saddhiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhito. Atha Satthā “mayā dukkarasatābhataṃ dhammam paṭhamameva aññāsīti Aññāsikoṇḍañño nāma ayan”ti theram ālapanto “aññāsi vata bho Koṇḍañño, aññāsi vata bho Koṇḍañño”ti āha. Tassa tadeva nāmaṃ jātam. Tena vuttam “iti

1. Paccayaṇṭam (Sī), paccayākāram (Syā)

2. Namite (Ka)

3. Parivitakkitamakkameva (Sī)

hidam āyasmato Koṇḍaññaassa Aññāsikoṇḍaññoṭveva nāmaṃ ahosi”ti.

Iti thero Āsāhipuṇṇamāyaṃ sotāpattiphale patiṭṭhito, pāṭipadadivase Bhaddiyatthero, dutiyapakkhadivase Vappatthero, tatiyapakkhadivase Mahānāmatthero, pakkhassa catutthiyaṃ Assajitthero sotāpattiphale patiṭṭhito. Pañcamiyā pana pakkhassa Anattalakkhaṇasuttantadesanā-pariyosāne sabbepi arahatte patiṭṭhitā.

Tena kho pana samayena cha loka arahanto honti. Tato paṭṭhāya Satthā Yasadārakappamukhe pañcapaññāsa purise, Kappāsiyavanasaṇḍe tiṃsamatte Bhaddavaggiye Gayāsīse piṭṭhipāsāṇe saḥassamatte purāṇajaṭileti evaṃ mahājanaṃ ariyabhūmiṃ otāretvā Bimbisārappamukhāni ekādasanahutāni sotāpattiphale, ekaṃ nahutaṃ saraṇattaye patiṭṭhāpetvā Jambudīpatale sāsanaṃ pupphitaphalitaṃ katvā sakalajambudīpamaṇḍalaṃ kāsāvapajjotaṃ isivātaṇḍitaṃ¹ karonto ekasmiṃ samaye Jetavanamahāvihāraṃ patvā tattha vasanto bhikkhusaṃghamajjhe paññattavarabuddhāsanagato dhammaṃ desento “paṭhamaṃ dhammaṃ paṭividdhabhikkhūnaṃ antare mama putto Koṇḍañño aggo”ti dassetuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapesi.

Theropi dve aggasāvake attano nipaccakāraṃ karonte disvā Buddhānaṃ santikā apakkamitukāmo hutvā “Puṇṇamāṇavo pabbajitvā sāsane aggadhammakathiko bhavissatī”ti disvā Doṇavatthubrāhmaṇagāmaṃ gantvā attano bhāgineyyaṃ Puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā “ayaṃ Buddhānaṃ santike vasissatī”ti tassa Buddhānaṃ antevāsikabhāvaṃ katvā sayāṃ Dasabalaṃ upasaṅkamitvā “Bhagavā mayhaṃ gāmantasenāsanaṃ asappāyaṃ, ākiṇṇo viharituṃ na sakkomi, Chaddantadahaṃ gantvā vasissāmī”ti Bhagavantāṃ anujānāpetvā uṭṭhāyāsanaṃ Satthāraṃ vanditvā Chaddantadahaṃ gantvā Chaddantahatthikulaṃ nissāya dvādasa vassāni vītināmetvā tattheva anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

1. Isi vātaparivātaṃ (Sī)

Sāriputta-moggallānattheravatthu

189-190. Dutiyatatiyesu **mahāpaññānanti** mahatiyā paññāya samannāgatānaṃ. **Iddhimantānanti** iddhiyā sampannānaṃ. **Sāriputto Moggallā** noti tesaṃ therānaṃ nāmaṃ.

Imesampi pañhakamme ayamanupubbikathā—ito satasahassakappādhike asaṅkhyeyyakappamatthake Sāriputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena Saradamāṇavo nāma ahosi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena Sirivaḍḍhanakuṭumbiyo nāma ahosi. Te ubhopi sahapamsukīlītava sahāyakā ahesuṃ. Saradamāṇavo pitu accayena kulasantakaṃ mahādhanāṃ paṭipajjitvā ekadivasāṃ rahogato cintesi “ahaṃ idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokattabhāvaṃ, jātasattānaṃ maraṇaṃ nāma dhuvaṃ, mayā ekaṃ pabbajjaṃ pabbajitvā mokkhadhammagavesanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti. So sahāyakaṃ upasaṅkamitvā āha “samma Sirivaḍḍhana ahaṃ pabbajitvā mokkhadhammaṃ gavesissāmi, tvaṃ mayā saddhiṃ pabbajituṃ sakkhissasī”ti. Na sakkhissāmi samma, tvaṃyeva pabbajāhīti. So cintesi “paralokaṃ gacchantā sahāye vā nātimitte vā gahetvā gatā nāma natthi, attanā kataṃ attanova hotī”ti. Tato ratanaakoṭṭhāgāraṃ vivarāpetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ mahādānaṃ datvā pabbatapādaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbaji. Tassa eko dve tayoti evaṃ anupabbajjaṃ pabbajitā catusattatisahassamattā jaṭilā ahesuṃ. So pañcābhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā tesampi jaṭilānaṃ kasiṇaparikammaṃ ācikkhi. Tepi sabbe pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesuṃ.

Tena samayena Anomadassī nāma Buddho loke udapādi. Nagaraṃ Candavatī nāma ahosi, pitā Yasavanto nāma khattiyo, mātā Yasodharā nāma devī, bodhi Ajjunarukkho, Nisabhatthero ca Anomatthero cāti dve aggasāvakā, Varuṇatthero nāma upaṭṭhāko, Sundarā ca Sumanā cāti dve aggasāvikā, āyu vassasatasahassaṃ ahosi, sarīraṃ aṭṭhapaññāsahatthubbedhaṃ, sarīrappabhā dvādasayojanaṃ phari, bhikkhusatasahassaparivāro ahosi.

Athekadivasam paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam volokento Saradatāpasam disvā “ajja mayham Saradatāpasassa santikam gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānam patthessati, tassa sahāyako Sirivaḍḍhanakuṭumbiyo dutiyasāvakaṭṭhānam, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahassajaṭilā arahattam pāpuṇissanti, mayā tattha gantum vaṭṭati”¹ti attano pattacīvaramādāya aññam kañci anāmantetvā siho viya ekacaro hutvā Saradatāpasassa antevāsikesu phalāphalatthāya gatesu “Buddhabhāvaṃ me jānātū”²ti tassa passantasseva Saradatāpasassa ākāśato otaritvā pathaviyaṃ patiṭṭhāsi. Saradatāpaso Buddhānubhāvaṃ ceva sarīrasampattiṃ¹ cassa disvā lakkhaṇamante sammāsivā “imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajanto loka vivaṭṭacchado Sabbaññubuddho hoti, ayaṃ puriso nissamsayaṃ Buddho”²ti jānitvā paccuggamaṇam katvā pañcapatiṭṭhiteṇa vanditvā āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi Bhagavā paññattāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikaṃ āsanaṃ gahetvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim samaye catusattatisahassajaṭilā paṇītapapaṇītaṇi ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santiddddkam sampattā Buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanaṃ oloketvā āhamsu “ācariya mayaṃ ‘imasmim loka tumhehi mahantataro natthi’³ti vicarāma, ayaṃ pana puriso tumhehi mahantataro maññe”⁴ti. Tātā kim vadatha, sāsapena saddhiṃ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedham Sinerum samaṃ kātum icchatha, Sabbaññubuddhena saddhiṃ mayham upamaṃ mā karittha puttakāti. Atha te tāpasā “sace ayaṃ ittarasatto abhavissa, na amhākaṃ ācariyo evarūpaṃ upamaṃ āhareyya, yāva mahā vatāyaṃ puriso”⁵ti sabbeva pādesu nipatitvā sirasā vandimsu.

Atha ne ācariyo āha “tātā amhākaṃ Buddhānaṃ anucchaviko deyyadhammo natthi, Satthā ca bhikkhācāravelāya idhāgato, mayaṃ yathābalaṃ deyyadhammaṃ dassāma. Tumhe yaṃ yaṃ paṇītaṃ phalāphalaṃ, taṃ taṃ āharathā”⁶ti āharāpetvā hatthe dhovitvā sayam Tathāgatassa patte

1. Sarīranipphattiṃ (Sī)

patiṭṭhāpesi. Satthārā ca phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojaṃ pakkhipiṃsu. Tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā hatthaṃ dhovitvā nisinne Satthari sabbe antevāsike pakkositvā Satthu santike sārāṇīyaṃ kathaṃ kathento nisīdi. Satthā “dve aggasāvakā bhikkhusaṃghena saddhiṃ āgacchantū”ti cintesi. Te Satthu cittaṃ ñatvā sataśahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tato Saradatāpaso antevāsike āmantesi “tātā Buddhānaṃ nisinnāsanampi nīcaṃ, samaṇasatasahassānampi āsanaṃ natthi, tumhehi ajja uḷāraṃ Buddhasakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā”ti. Kathanakālo papañco viya hoti, iddhiṃantaṃ pana visayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharitvā Buddhānaṃ yojanappamāṇaṃ pupphāsaṇaṃ paññāpesuṃ, ubhinnaṃ aggasāvakānaṃ tigāvutaṃ, sesabhikkhūnaṃ aḍḍhayaṃjanikādibhedaṃ, saṃghanaṇavakassa usabhamattaṃ ahosi. Evaṃ paññātesu āsanesu Saradatāpaso Tathāgatassa purato añjalīṃ paggaḥetvā ṭhito “bhante mayhaṃ dīgharattaṃ hitasukhatthāya imaṃ pupphāsaṇaṃ abhiruhathā”ti āha.

Nānāpupphaṇca gandhaṇca, sampādetvāna ekato.

Pupphāsaṇaṃ paññāpetvā, idaṃ vacanamabravim.

Idaṃ te āsanaṃ vīra, paññattaṃ tavanucchavim.

Mama cittaṃ pasādentō, nisīda pupphamāsane.

Sattarattidivaṃ Buddho, nisīdi pupphamāsane.

Mama cittaṃ pasādetvā, hāsavitvā sadevaketi.

Evaṃ nisinne Satthari dve aggasāvakā ca sesabhikkhū ca attano attano pattāsaṇesu nisīdiṃsu. Saradatāpaso mahantaṃ pupphacchattaṃ gaḥetvā Tathāgatassa matthake dhārayanto aṭṭhāsi. Satthā “jaṭilānaṃ ayaṃ sakkāro mahapphalo hotū”ti nirodhasamāpattiṃ samāpajji. Satthu samāpannabhāvaṃ ñatvā dve aggasāvakāpi sesabhikkhūpi

samāpattim samāpajjimsu. Tathāgate sattāhaṃ nirodhasamāpattim samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācārakāle sampatte vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñjitvā sesakāle Buddhānaṃ añjalim paggayha tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācārampi agantvā pupphacchattam gahitanīyāmeneva sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi.

Satthā nirodhato vuṭṭhāya dakkhiṇapasse nisinnam aggasāvakam Nisabhattheram āmantesi “Nisabha sakkārakārakānaṃ tāpasānaṃ pupphāsanānumodanaṃ karohī”ti. Thero cakkavattirañño santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho viya tuṭṭhamānaso sāvakaṇāmiṇāṇe ṭhatvā pupphāsanānumodanaṃ ārabhi. Tassadesanāvasāne dutiyasāvakam āmantesi “tvampi dhammaṃ desehi”ti. Anomatthero teṭṭakam Buddhavacanaṃ sammasitvā dhammaṃ kathesi. Dvinnam sāvakaṇānaṃ desanāya ekassapi abhisamayo nāhosi. Atha Satthā aparimāṇe Buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Saradatāpasam sabbepe catusattatisahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimsu. Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Tesam tāvadeva kesamassu antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ.

Saradatāpaso kasmā arahattaṃ na pattoti? Vikkhittacittatā. Tassa kira Buddhānaṃ dutiyāsane nisīditvā sāvakaṇāmiṇāṇe ṭhatvā dhammaṃ desayato aggasāvakassa desanaṃ sotum āradhakālato paṭṭhāya “aho vatāhampi anāgate uppajjanakassa Buddhassa sāsane imināva sāvakena laddhadhuraṃ labheyyan”ti cittaṃ udapādi. So tena parivitakkena maggaphalapaṭivedhaṃ kātum nāsakkhi. Tathāgataṃ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha “bhante tumhākaṃ anantarāsane nisinno bhikkhu tumhākaṃ sāsane ko nāma hoti”ti. Mayā pavattitaṃ dhammacakkaṃ anuppavattetā sāvakaṇāmiṇāṇassa koṭippatto soḷasa paññā paṭivijjhitaṃ ṭhito mayhaṃ sāsane aggasāvako Nisabhatthero nāma esoti. “Bhante yvāyaṃ mayā sattāhaṃ pupphacchattam dhārentena sakkāro kato, ahaṃ imassa phalena aññaṃ sakkattaṃ vā brahmattaṃ vā na patthemī, anāgate pana ayaṃ Nisabhatthero viya ekassa Buddhassa aggasāvako bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi.

Satthā “samijjhissati nu kho imassa purisassa patthanā”^{ti} anāgataṃsaññaṃ pesetvā olokeno kappasatasahassāmikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā samijjhanabhāvaṃ addasa. Disvā Saradatāpasam āha “na te ayaṃ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho loka uppajjissati. Tassa mātā Mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā Suddhodano nāma rājā¹, putto Rāhulo nāma, upaṭṭhako Ānando nāma, dutiyasāvako Moggallāno nāma, tvaṃ pana tassa aggasāvako Dhammasenāpati Sāriputto nāma bhavissasī”^{ti}. Evaṃ tāpasam byākaritvāddhammakathaṃ kathetvā bhikkhusaṃghaparivāro ākāsaṃ pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānaṃ santikaṃ gantvā sahāyakassa Sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṃ pesesi “bhante mama sahāyakassa vadetha ‘sahāyakena te Saradatāpasena Anomadassibuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthitaṃ, tvaṃ dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehī”^{ti}. Evaṃ pana vatvā therehi puretareva ekapassena gantvā Sirivaḍḍhanassa nivesanadvāre aṭṭhāsi.

Sirivaḍḍhano “cirassaṃ vata me ayyo āgato”^{ti} āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane² nisinno “antevāsikaparisā pana vo bhante na paññāyati”^{ti} pucchi. Āma samma amhākaṃ assamaṃ Anomadassī nāma Buddho āgato, mayaṃ tassa attano balena sakkāraṃ akarimha. Satthā sabbesaṃ dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṃ sesā arahattaṃ patvā pabbajimsūti. Tumhe kasmā na pabbajitāti. Ahaṃ Satthu aggasāvakaṃ Nisabhattheraṃ disvā anāgate uppajjanakassa Gotamassa nāma Buddhassa sāsane aggasāvakaṭṭhānaṃ patthesiṃ, tvampi tassa sāsane dutiyasāvakaṭṭhānaṃ patthehīti. Mayhaṃ Buddhahi saddhiṃ paricayo natthi bhanteti. Buddhahi saddhiṃ kathaṃ mayhaṃ bhāro hotu, tvaṃ mahantaṃ adhikāraṃ sajjehīti.

1. Suddhodanamahārājā nāma (Sī, Syā)

2. Nīcatare āsane (Sī, Syā)

Sirivaḍḍhano Saradatāpasassa vacanaṃ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ samatalaṃ kāretvā vālukaṃ okirāpetvā lājapañcamāni pupphāni vikiritvā nīluppalacchadanaṃ maṇḍapaṃ kāretvā Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādāpetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ sajjetvā Buddhānaṃ nimantanatthāya Saradatāpasassa saññaṃ adāsi. Tāpaso tassa vacanaṃ sutvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ gahetvā tassa nivesanaṃ agamāsi. Sirivaḍḍhano paccuggamaṇaṃ katvā Tathāgatassa hatthato pattaṃ gahetvā maṇḍapaṃ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ mahārahehi vatthehi acchādetvā “bhante nāyaṃ ārambho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṃ anukampaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā adhivāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā Bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggahetvā ṭhito āha “bhante mama sahāyo Saradatāpaso yassa Satthu aggasāvako homīti patthesi, ahampi tasseva dutiyasāvako bhavāmī”ti.

Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā byākāsi “tvaṃ ito kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ atikkamitvā Gotamabuddhassa dutiyasāvako bhavissasi”ti. Buddhānaṃ byākaraṇaṃ sutvā Sirivaḍḍhano haṭṭhapahaṭṭho ahosi. Satthāpi bhattānumodanaṃ katvā saparivāro vihārameva gato. Sirivaḍḍhano tato paṭṭhāya yāvajjīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā dutiyattavāre¹ kāmāvacaradevaloke nibbatto. Saradatāpaso cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmaloke nibbatto.

Tato paṭṭhāya imesaṃ ubhinnampi antarākammaṃ na kathitaṃ. Amhākaṃ pana Buddhassa nibbattito puretameva Saradatāpaso Rājagahanagaraṃ avidūre Upatissagāme Sāribrāhmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Taṃdivasameva cassa sahāyopi Rājagahasseva avidūre Kolitagāme Moggalibrāhmaṇiyā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Tāni kira dvepi kulāni

1. Dutiyacittavāre (Syā)

yāva sattamā kulaparivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva. Tesam dvinnampi ekadivasameva gabbhaparihāram adamsu. Dasamāsaccayena jātānampi tesam chasatṭhi dhātiyo upaṭṭhahimsu¹. Nāmaggaḥadivase Sāribrahmaṇiyā puttassa Upatissagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Upatisso**ti nāmaṃ akaṃsu, itarassa Kolitagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Kolito**ti nāmaṃ akaṃsu. Te ubhopi vuddhimanvāya sabbasippānaṃ pāraṃ agamaṃsu.

Upatissamānavassa kīlanatthāya nadiṃ vā uyyānaṃ vā pabbataṃ vā gamanakāle pañca suvaṇṇasavikāsatāni parivārā honti, Kolitamānavassa pañca ājāṇṇarathasatāni. Dvepi janā pañcapañcamānavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anusamvaccharaṃ giraggasamajjaṃ nāma hoti, tesam dvinnampi ekaṭṭhāneyeva pañcaṃ bandhanti. Dvepi janā ekatova nisīditvā samajjaṃ passantā hasitabbaṭṭhāne hasanti, samvegaṭṭhāne samvijjanti, dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyaṃ denti. Tesam imināva niyāmena ekadivasaṃ samajjaṃ passantānaṃ paripākagatatā ñāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā samvegaṭṭhāne samvejanaṃ vā dāyaṃ dātuṃ yuttaṭṭhāne dāyadānaṃ vā nāhosi. Dvepi pana janā evaṃ cintayimsu “kiṃ ettha oloketabbaṃ atthi, sabbepime appatte vassasate apaṇṇattikabhāvaṃ gamissanti. Amhehi pana ekaṃ mokkhadhammaṃ gavesituṃ vaṭṭatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā nisīdiṃsu.

Tato Kolito Upatisaṃ āha “samma Upatissa na tvaṃ aññesu divasesu viya haṭṭhapahaṭṭho, anattamanadhātukosi, kiṃ te sallakkhitaṃ”ti. Samma Kolita “etesam olokane sāro natthi, niratthakametaṃ, attano mokkhadhammaṃ gavesituṃ vaṭṭatī”ti idaṃ cintayanto nisinnomhīti, tvaṃ pana kasmā anattamanosīti. Sopi tatheva āha. Athassa attanā saddhiṃ ekajjhāsayataṃ ñatvā Upatisso taṃ evamāha “amhākaṃ ubhinnampi sucintitaṃ, mokkhadhammaṃ gavesantehi pana ekā pabbajjā laddhuṃ vaṭṭati, kassa santike pabbajāmā”ti.

Tena kho pana mayena Saṅcayo² paribbājako Rājagahe paṭivasati mahatiyā paribbājakaparisāya saddhiṃ. Te “tassa santike pabbajissāmā”ti

1. Upanayimsu (Sī, Syā)

2. Saṅjayo (Sī, Syā)

pañcahi māṇavakasatehi saddhim Sañcayassa santike pabbajimsu. Tesam pabbajitakālato paṭṭhāya Sañcayo¹ atirekalābhaggayasaggappatto ahosi. Te katipāheneva sabbam Sañcayassa samayaṃ pariggaṇhitvā “ācariya tumhākaṃ jānanasamayo ettakova, udāhu uttaripi atthi”ti pucchimsu. Sañcayo “ettakova, sabbam tumhehi nātan”ti āha. Te tassa katham sutvā cintayimsu ‘evaṃ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṃ mokkhadhamma gavesitum nikkhantā, so imassa santike uppādetum na sakkā. Mahā kho pana Jambudīpo, gāmanigamarājadhāniyo carantā mayaṃ avassam mokkhadhammadesakaṃ ekaṃ ācariyaṃ labhissāmā”ti. Te tato paṭṭhāya yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthiṭi suṇanti, tattha tattha gantvā pañhasākacchaṃ karonti. Tehi puṭṭhaṃ pañhaṃ aññe kathetum samatthā natthi, te pana tesam pañhaṃ vissajjenti. Evaṃ sakalajambudīpaṃ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā “samma Kolutayo paṭhamam amataṃ adhigacchati, so ārocetū”ti katikaṃ akaṃsu.

Tena samayena amhākaṃ Satthā paṭhamābhisambodhim patvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Rājagahaṃ sampatto hoti. Atha “ekasatṭhi arahanto loka uppannā honti”ti vuttakāle “caratha bhikkhave cārikaṃ bahujaṇahitāyā”ti ratanattayaguṇappakāsanattham uyyojitānaṃ bhikkhūnaṃ antare pañcavaggiyabbhantaro Assajitthero paṭinivattitvā Rājagahameva āgato. Punadivase pātova pattacīvaraṃ ādāya Rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi.

Tasmiṃ samaye Upatissaparibbājako pātova bhattakiccaṃ katvā paribbājakārāmaṃ gacchanto theram disvā cintesi “mayā evarūpo pabbajito nāma nadiṭṭhapubbo. Ye vata loka arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ayaṃ tesam bhikkhūnaṃ aññatara, yannūnāhaṃ imaṃ bhikkhum upasaṅkamitvā pañhaṃ puccheyyaṃ ‘kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesi’ti”. Athassa etadahosi ‘akālo kho imaṃ bhikkhum pañhaṃ pucchitum, antaraggharaṃ pavatṭho piṇḍāya carati, yannūnāhaṃ imaṃ bhikkhum piṭṭhito piṭṭhito anubandheyyaṃ atthikehi upaññātaṃ maggan”ti. So theram laddhapīṇḍapātāṃ

1. Sañjāyo (Sī, Syā)

aññataram okāsaṃ gacchantam disvā nisīditukāmatañcassa ñatvā attano paribbājakapīṭhakaṃ paññāpetvā adāsi. Bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṃ adāsi.

Evam ācariyavattam katvā katabhattakiccena therena saddhim madhurapaṭisanthāram katvā “vipasannāni kho te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesi”ti pucchi. Thero “atthāvuso mahāsamaṇo Sakyaputto Sakyakulā pabbajito, tāhaṃ Bhagavantam uddissa pabbajito, so ca me Bhagavā Satthā, tassevāhaṃ Bhagavato dhammaṃ rocemī”ti āha. Atha naṃ “kiṃ vādī panāyasmato Satthā, kimakkhāyī”ti pucchi. Thero cintesi “ime paribbājakā nāma sāsanaṃsa paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanaṃsa¹ gambhīrataṃ dassessāmī”ti. Attano navakabhāvaṃ dassento āha “ahaṃ kho āvuso navo acirapabbajito, adhunāgato imaṃ dhammavinayaṃ, na tāvāhaṃ sakkomi vitthārena dhammaṃ desetun”ti. Paribbājako “ahaṃ Upatisso nāma, tvaṃ yathāsattiyā appaṃ vā bahuṃ vā vada, etaṃ nayasatena nayasahassena paṭivijjhitaṃ mayhaṃ bhāro”ti cintetvā āha—

“Appaṃ vā bahuṃ vā bhāsaṃsu, atthaṃyeva me brūhi.
Attheneva me attho, kiṃ kāhasi byañjanaṃ bahun”ti².

Evam vutte thero “ye dhammā hetuppabhavā”ti³ gāthaṃ āha. Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā sahasanayasampanne sotāpattimagge paṭiṭṭhahi, itaraṃ padadvayaṃ sotāpannakāle niṭṭhāsi.

So sotāpanno hutvā uparivisese appavattente “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti sallakkhetvā theram āha “bhante mā upari dhammadesanaṃ vadḍhayittha, ettakameva hotu, kahaṃ amhākaṃ Satthā vasatī”ti. Veḷuvane paribbājakāti. Bhante tumhe purato yātha, mayhaṃ eko sahāyako atthi. Amhehi ca aññamaññaṃ katikā katā “yo paṭhamam amataṃ adhigacchati, so ārocetū”ti. Ahaṃ taṃ paṭiññaṃ mocetvā

1. Sāsane (Sī, Syā)

2. Vi 3. 51 piṭṭhe.

3. Vi 3. 51; Khu 3. 27 piṭṭhesu.

sahāyakam gahetvā tumhākam gatamaggeneva Satthu santikam āgamissāmīti pañcapaṭiṭṭhitena therassa pādesu nipatitvā tikkhattum padakkhiṇam katvā theram uyyojetvā paribbājakārāmābhimukho agamāsi.

Kolitaparibbājako tam dūratova āgacchantam disvā “ajja mayham sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññesu divasesu viya, addhā tena amataṁ adhigataṁ bhavissatī”ti amatādhigamam pucchi. Sopissa “āma āvuso amataṁ adhigataṁ”ti paṭijānitvā tameva gātham abhāsi. Gāthāpariyosāne Kolito sotāpattiphale paṭiṭṭhahitvā āha “kham kira samma Satthā vasatī”ti. “Veḷuvane kira samma vasatī”ti evam no ācariyena Assajittherena kathitanti. Tena hi samma āyāma, Satthāram passissāmāti. Sāriputtatthero ca nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyam Kolitamāṇavam evamāha “samma amhehi adhigataṁ amataṁ amhākam ācariyassa Sañcayaparibbājakassāpi kathessāma. Bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākam saddahitvā Satthu santikam gamissati, Buddhānam desanam sutvā maggaphalapaṭivedham karissatī”ti.

Tato dvepi janā Sañcayassa santikam gantvā “ācariya tvaṁ kim karosi, Buddho loke uppanno, svākkhāto dhammo, suppaṭipanno saṁgho. Āyāma Dasabalam passissāmā”ti. So “kim vadetha tātā”ti tepi vāretvā lābhaggayasaggappattimeva tesam dīpesi. Te “amhākam evarūpo antevāsikavāso niccomeva hotu, tumhākam pana gamanam vā agamanam vā jānāthā”ti āhaṁsu. Sañcayo “ime ettakam jānantā mama vacanam na karissanti”ti ñatvā “gacchatha tumhe tātā, aham mahallakakāle antevāsikavāsam vasitum na sakkomī”ti āha. Te anekehipi kāraṇehi tam bodhetum asakkontā attano ovāde vattamānam janam ādāya Veḷuvanam agamaṁsu. Atha tesam pañcasu antevāsikasatesu aḍḍhateyyasatā nivattiṁsu, aḍḍhateyyasatā tehi saddhiṁ agamaṁsu.

Satthā catuparisamajjhe dhammam desento te dūratova disvā bhikkhū āmantesi “ete bhikkhave dve sahāyā āgacchanti Kolito ca Upatisso ca, etam me sāvakayugam bhavissati aggam bhaddayugam”ti. Atha tesam parisāya cariyavasena dhammadeśanam vaḍḍhesi. Thapetvā dve aggasāvake sabbepi te aḍḍhateyyasatā paribbājakā arahattam

pāpuṇimsu. Satthā “ettha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Sabbesaṃ kesamassu antaradhāyi, iddhimayaṃ pattacīvaraṃ kāyappaṭibaddhaṃ ahoṣi. Dvinnāṃ aggasāvakaṇampi iddhimayaṃ pattacīvaraṃ āgataṃ, uparimaggattayakiccaṃ pana na niṭṭhāsi. Kasmā? Sāvakaṃ pāramiṇāṇassa mahantatāya.

Athāyasmā Mahāmoggallāno pabbajitadivasato sattame divase Magadharaṭṭhe Kallavālagāmakam¹ upanissāya samaṇadhammaṃ karonto thinamiddhe okkante Satthārā saṃvejito thinamiddhaṃ vinodetvā Tathāgatena dinnāṃ dhātukammaṭṭhānaṃ suṇantova uparimaggattayakiccaṃ niṭṭhāpetvā sāvakaṃ pāramiṇāṇassa matthakaṃ patto. Sāriputtattheropi pabbajitadivasato addhamāsaṃ atikkamitvā Satthārā saddhiṃ tameva Rājagahaṃ upanissāya Sūkarakhataleṇe viharanto attano bhāgineyyassa Dīghanakhapariḍḍakassa Vedanāpariggahasuttante² desiyamāne suttānusārena ṇāṇaṃ pesetvā parassa vaḍḍhitabhattaṃ bhuñjanto viya sāvakaṃ pāramiṇāṇassa matthakaṃ patto. Bhāgineyyo panassa desanāpariyosāne sotāpattiṃ phale patiṭṭhito. Iti dvinnampi mahāsāvakaṇāṃ Tathāgate Rājagahe viharanteyeva sāvakaṃ pāramiṇāṇakiccaṃ matthakaṃ pattam. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto “mahāpaṇṇānaṃ yadidaṃ Sāriputto, iddhimantānaṃ yadidaṃ Mahāmoggallāno”ti dvepi mahāsāvake ṭhānantare ṭhapesīti.

Mahākassapattheravatthu

191. Catutthe **dhutavādānanti** ettha dhuto veditabbo, dhutavādo veditabbo, dhutadhammā veditabbā, dhutaṅgāni veditabbāni. Tattha **dhutoti** dhutakilesa vā puggalo kilesadhunano vā³ dhammo.

Dhutavādoti ettha pana atthi dhuto na dhutavādo, atthi na dhuto dhutavādo, atthi neva dhuto na dhutavādo, atthi dhuto ceva dhutavādo ca. Tattha yo dhutaṅgena attano kilese dhuni, paraṃ pana dhutaṅgena na ovadati nānusāsati Bākulatthero viya, ayaṃ dhuto na dhutavādo. Yathāha “tayidaṃ⁴ āyasmā Bākulo⁵ dhuto na dhutavādo”ti. Yo

1. Kalaṇḍuvālagāmantam (Ka), Kallavālaputtagāme (Am 2. 461 piṭṭhe)

2. Ma 2. 168 piṭṭhe.

3. Kilese dhunanto vā (Ka)

4. Yadidaṃ (Ka)

5. Bakkulo (Sī, Syā)

pana dhutaṅgena attano kilese na dhuni, kevalaṃ aññe dhutaṅgena ovadati anusāsati Upanandatthero viya, ayaṃ na dhuto dhutavādo. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Upanando na dhuto dhutavādo”ti. Yo pana ubhayavipanno Lāḷudāyī viya, ayaṃ neva dhuto na dhutavādo. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Lāḷudāyī neva dhuto na dhutavādo”ti. Yo pana ubhayasampanno āyasmā Mahākassapatthero viya, ayaṃ dhuto ceva dhutavādo ca. Yathāha “tayidaṃ āyasmā Mahākassapo dhuto ceva dhutavādo cā”ti.

Dhutadhammā veditabbāti appicchatā santuṭṭhitā sallekhatā pavivekatā idamaṭṭhitāti ime dhutaṅgacetanāya parivārā pañca dhammā “appicchaṃyeva nissāya”ti-ādivacanato¹ dhutadhammā nāma. Tattha appicchatā ca santuṭṭhitā ca alobho, sallekhatā ca pavivekatā ca dvīsu dhammesu anupatanti alobhe ceva amohe ca, idamaṭṭhitā ñāṇameva. Tattha alobhena paṭikkhepavattḥusu lobhaṃ, amohena tesveva ādinavappaṭicchādakaṃ mohaṃ dhunāti. Ālobhena ca anuññātānaṃ paṭisevanamukhena pavattaṃ kāmasukhallikānuyogaṃ, amohena dhutaṅgesu atisallekhamukhena pavattaṃ attakilamathānuyogaṃ dhunāti. Tasmā ime dhammā dhutadhammāti veditabbā.

Dhutaṅgāni veditabbānīti terasa dhutaṅgāni veditabbāni paṃsukūlikaṅgaṃ -pa- nesajjikaṅganti.

Dhutavādānaṃ yadidaṃ Mahākassapoti yattakā dhutavādaṃ vadanti, tesaṃ sabbesampi antare ayaṃ Mahākassapatthero aggoti aggaṭṭhāne ṭhapesi. **Mahākassapoti** Uruvelakassapo Nadīkassapo Gayākassapo Kumārakassapoti ime khuddānukhuddake there upādāya ayaṃ mahā, tasmā Mahākassapoti vutto.

Imassāpi pañhakamme ayamanupubbikathā—atīte kira kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Satthā loke udapādi, tasmim̐ Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya khome migadāye viharante Vedeho nāma kuṭumbiko asītikoṭidhanavibhavo pātova subhojanaṃ bhuñjitvā uposathaṅgāni²

1. Am 2. 193; Vi 5. 233 piṭṭhesu.

2. Uposathaṃ (Ka)

adhiṭṭhāya gandhapupphādīni gahetvā vihāraṃ gantvā Satthāraṃ pūjetvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tasmim ca khaṇe Satthā Mahānisabhattheraṃ nāma tatiyasāvakaṃ “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakānaṃ bhikkhūnaṃ dhutavādānaṃ, yadidaṃ Nisabho”ti etadagge ṭhapesi. Upāsako taṃ sutvā pasanno dhammakathāvasāne mahājane uṭṭhāya gate Satthāraṃ vanditvā “bhante sve mayhaṃ bhikkhaṃ adhivāsethā”ti āha. Mahā kho upāsaka bhikkhusaṃghoti. Kittako Bhagavā ti. Aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassanti. Bhante ekaṃ sāmaṇerampi vihāre asasetvā bhikkhaṃ adhivāsethāti. Adhivāsesi Bhagavā tuṇhībhāvena. Upāsako Satthu adhivāsanaṃ viditvā gehaṃ gantvā mahādānaṃ sajjitvā punadivase Satthu kālaṃ ārocāpesi. Satthā pattacīvaramādāya bhikkhusaṃghaparivuto upāsakassa gharaṃ gantvā paññatte āsane nisinno dakkhiṇodakāvasāne yāgu-ādīni sampatṭicchanto bhattavissaggaṃ akāsi. Upāsakopi Satthu santike nisīdi.

Tasmim antare **Mahānisabhatthero** piṇḍāya caranto tameva vīthi paṭipajji. Upāsako disvā uṭṭhāya gantvā therāṃ vanditvā “pattaṃ bhante dethā”ti āha. Thero pattaṃ adāsi. Bhante idheva pavisatha, Satthāpi gehe nisinnoti. Na vaṭṭissati upāsakāti. Upāsako therassa pattaṃ gahetvā piṇḍapātassa pūretvā nīharitvā adāsi. Tato¹ therāṃ anugantvā nivatto Satthu santike nisīditvā evamāha “bhante Mahānisabhatthero ‘Satthā gehe nisinno’ti vuttepi pavisitum na icchi, atthi nu kho etassa tumhākaṃ guṇehi atireko guṇo”ti. Buddhānañca vaṇṇamaccheraṃ nāma natthi. Atha Satthā evamāha “upāsaka mayaṃ bhikkhaṃ āgamayamānā gehe nisidāma, so bhikkhu na evaṃ nisīditvā bhikkhaṃ udikkhati. Mayaṃ gāmantasanāsane vasāma, so araññasmiṃyeva vasati. Mayaṃ channe vasāma, so abbhokāsamhiyeva vasati. Iti tassa ayañca ayañca guṇo”ti mahāsamuddaṃ pūrayamāno viya kathesi. Upāsako pakatīyāpi jalamānadīpo telena āsitto² viya suṭṭhuturaṃ pasanno hutvā cintesi “kiṃ mayhaṃ aññāya sampattiyā, anāgate ekassa Buddhassa santike dhutavādānaṃ aggabhāvatthāya patthanaṃ karissāmī”ti.

1. Taṃ (Ka)

2. Jalamānadīpe tele āsitto (Sī)

So punapi Satthāraṃ nimantetvā teneva niyāmena satta divasāni mahādānaṃ datvā sattame divase Buddhappamukhassa mahābhikkhusaṃghassa ticīvarāni datvā Satthu pādamūle nipajjitvā evamāha “yaṃ me bhante satta divasāni dānaṃ dentassa mettaṃ kāyakammaṃ mettaṃ vacīkammaṃ mettaṃ manokammaṃ paccupaṭṭhitam, imināhaṃ na aññaṃ devasampattiṃ vā sakkamārabrahmasampattiṃ vā patthemī, idaṃ pana me kammaṃ anāgate ekassa Buddhassa santike etassa Mahānisabhattherena pattaṭṭhānantaraṃ pāpuṇanattṭhāya terasadhutaṅgadharānaṃ aggabhāvassa saccakāro¹ hotū”ti. Satthā “mahantaṃ ṭhānaṃ iminā patthitam, samijjhissati nu kho, no”ti olokeno samijjhanabhāvaṃ disvā āha “manāpaṃ te ṭhānaṃ patthitam, anāgate sataṣaṇṇakappāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa tvaṃ tatiyasāvako Mahākassapatthero nāma bhavissasi”ti. Taṃ sutvā upāsako “Buddhānaṃ dve kathā nāma natthi”ti punadivase pattaṭṭhaṃ viya taṃ sampattiṃ amaññittha. So yāvatāyukaṃ nānappakāraṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā nānappakāraṃ kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālaṃ kato sagge nibbatti.

Tato paṭṭhāya devamanussesu sampattiṃ anubhavanto ito ekanavutikappe Vipassisammāsambuddhe Bandhumatiṃ nissāya khome migadāye viharante devalokā cavitvā aññatarasmim pariṇiṇṇe brāhmaṇakule nibbatti. Tasmiṃca kāle Vipassī Bhagavā sattame sattame saṃvacchare dhammaṃ katheti, mahantaṃ kolāhalaṃ ahosi. Sakalajambudīpe devatā “Satthā dhammaṃ kathessati”ti ārocenti. Brāhmaṇo taṃ sāsanaṃ assosi. Tassa ca nivāsanasāṭako ekova hoti, tathā brāhmaṇiyā. Pārupanaṃ pana dvinnampi ekameva. Sakalanagare **Ekasāṭakabrāhmaṇoti** paññāyati. Brāhmaṇānaṃ kenacideva kiccena sannipāte sati brāhmaṇim gehe ṭhapetvā sayam gacchati. Brāhmaṇīnaṃ sannipāte sati sayam gehe tiṭṭhati, brāhmaṇī taṃ vatthaṃ pārupitvā gacchati. Tasmim pana divase brāhmaṇo brāhmaṇim āha “bhoti kiṃ rattiṃ dhammassavanaṃ suṇissasi, divā”ti. “Mayaṃ mātugāmajātikā nāma rattiṃ sotum na sakkoma, divā sossāmi”ti brāhmaṇaṃ gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārupitvā upāsikāhi saddhim divā gantvā Satthāraṃ

1. Paccayo (Syā, Ka, Saṃ-Ṭṭha 2. 169 piṭṭhe ca) Ṭikā pana passitabbā.

vanditvā ekamante nisinnā dhammaṃ sutvā upāsikāhiyeva saddhim āgamāsi. Atha brāhmaṇo brāhmaṇim gehe ṭhapetvā taṃ vatthaṃ pārupitvā vihāraṃ gato.

Tasmim ca samaye Satthā parisamajjhe alaṅkatadhammāsane nisinno cittabījanim ādāya ākāsagaṅgaṃ otārento viya Sinerum matthaṃ¹ katvā sāgaraṃ nimmathento viya dhammakathaṃ kathesi. Brāhmaṇassa parisante nisinnassa dhammaṃ suṇantassa paṭhamayāmasmimyeva sakalasarīraṃ pūrayamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So pārutavatthaṃ saṃgharitvā² “Dasabalassa dassāmi”ti cintesi. Athassa ādīnavasahassaṃ dassayamānaṃ maccheraṃ uppajji. So “brāhmaṇiyā ca mayhañca ekameva vatthaṃ, aññaṃ kiñci pārupanaṃ natthi, apārupitvā ca nāma bahi caritum na sakkā”ti sabbathāpi adātukāmo ahosi. Athassa nikkhante paṭhamayāme majjhimayāme pi tatheva pīti uppajji. So tatheva cintetvā tatheva adātukāmo ahosi. Athassa majjhimayāme nikkhante pacchimayāme pi tatheva pīti uppajji. So “taraṇaṃ vā hotu maraṇaṃ vā³, pacchāpi jānissāmi”ti vatthaṃ saṃgharitvā Satthu pādamūle ṭhapesi. Tato vāmahatthaṃ ābhujitvā dakkhiṇena hatthena tikkhattum apphoṭetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tayo vāre nadi.

Tasmim ca samaye Bandhumarājā dhammāsanassa pacchato antosāṇiyaṃ nisinno dhammaṃ suṇāti. Rañño ca nāma “jitaṃ me”ti saddo amanāpo hoti. So purisaṃ pesesi “gaccha etaṃ puccha kiṃ vadasī”ti. So tena gantvā pucchito āha “avasesā hatthiyānādīni āruyha asicammādīni gahetvā parasenaṃ jinanti, na taṃ jitaṃ acchariyaṃ, ahaṃ pana pacchato āgacchantassa duṭṭhagoṇassa muggarena sīsaṃ bhinditvā taṃ palāpento viya maccheracittaṃ madditvā pārutavatthaṃ Dasabalassa adāsim, taṃ me macchariyaṃ jitaṃ”ti āha. So puriso āgantvā taṃ pavattim rañño ārocesi. Rājā āha “amhe bhaṇe Dasabalassa anurūpaṃ na jānimha, brāhmaṇo jāni”ti vatthayugaṃ pesesi. Taṃ disvā brāhmaṇo cintesi “ayaṃ mayhaṃ tuṇhī nisinnassa paṭhamam kiñci adatvā Satthu guṇe

1. Sinerumatthakaṃ (Syā), Sinerum matthakaṃ (Ka)

2. Saṃharitvā (Sī)

3. Maraṇaṃ vā hotu amaraṇaṃ vā (Ka)

kathentassa adāsi, Satthu guṇe paṭicca uppanna mayhaṃ ko attho”ti tampi vatthayugaṃ Dasabalasseva adāsi. Rājāpi “kiṃ brāhmaṇena katan”ti pucchitvā “tampi tena vatthayugaṃ Tathāgatasseva dinnan”ti sutvā aññānīpi dve vatthayugāni pesesi, so tānīpi adāsi. Rājā aññānīpi cattārīti evaṃ yāva dvattiṃsavatthayugāni pesesi. Atha brāhmaṇo “idaṃ vaḍḍhetvā gahaṇaṃ viya hoti”ti attano atthāya ekaṃ, brāhmaṇiyā ekanti dve vatthayugāni gahetvā tiṃsa yugāni Tathāgatasseva adāsi. Tato paṭṭhāya cassa Satthu vissāsiko jāto.

Atha naṃ rājā ekadivasaṃ sītasamaye Satthu santike dhammaṃ suṇantaṃ disvā satasahassagghanakaṃ attano pārutarattakambalaṃ datvā āha “ito paṭṭhāya imaṃ pārupitvā dhammaṃ suṇāhi”ti. So “kiṃ me iminā kambalena imasmiṃ pūtikāye upanītenā”ti cintetvā antogandhakuṭiyam Tathāgataassa mañcassa upari vitānaṃ katvā agamāsi. Athekadivasaṃ rājā pātova vihāraṃ gantvā antogandhakuṭiyam Satthu santike nisīdi. Tasmīṃ ca samaye chabbaṇṇā Buddharasmiyo kambale paṭihaññanti, kambalo ativiya virocati. Rājā olokento sañjānitvā āha “bhante amhākaṃ esa kambalo, amhehi Ekasātakabrāhmaṇassa dinno”ti. Tumhehi mahārāja brāhmaṇo pūjito, brāhmaṇena mayaṃ pūjitāti. Rājā “brāhmaṇo yuttaṃ aññāsi, na mayan”ti pasīditvā yaṃ manussānaṃ upakārabhūtaṃ, taṃ sabbaṃ aṭṭhaṭṭhakaṃ katvā sabba-aṭṭhakaṃ nāma dānaṃ datvā purohitaṭṭhāne ṭhapesi. Sopi “aṭṭhaṭṭhakaṃ nāma catusaṭṭhi hoti”ti catusaṭṭhi salākābhattāni upanibandhāpetvā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā tato cuto sagge nibbatti.

Puna tato cuto imasmiṃ kappe Koṇāgamanassa ca Bhagavato Kassapadasabalassa cāti dvinnam Buddhānaṃ antare Bārāṇasīyam kuṭumbiyaghare nibbatto. So vuddhimanvāya gharāvāsaṃ vasanto ekadivasaṃ araṇṇe jaṅghavihāraṃ carati, tasmīṃ ca samaye Paccekabuddho nadītīre cīvarakammaṃ karonto anuvāte appahonte saṃgharitvā ṭhabetuṃ āraddho. So disvā “kasmā bhante saṃgharitvā ṭharethā”ti āha. Anuvāto

nappahotūti. “Iminā bhante karoṭhā”ti sāṭakaṃ datvā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kenaci parihāni mā hotū”ti patthanam paṭṭhapesi.

Atha gharepissa bhaginiyā saddhim bhariyāya kalahaṃ karontiyā Paccekabuddho piṇḍāya pāvisi. Athassa bhaginī Paccekabuddhassa piṇḍapātaṃ datvā tassa bhariyaṃ sandhāya¹ “evarūpaṃ bālaṃ yojanasatena parivajjeyyan”ti patthanam paṭṭhapesi. Sā gehadvāre² ṭhitā sutvā “imāya dinnam bhattam mā esa bhuñjatū”ti pattam gahetvā piṇḍapātaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Itarā disvā “bāle maṃ tāva akkosa vā pahara³ vā, evarūpassa pana dve asaṅkhyeyyāni pūritapāramissa patthato bhattam chaḍḍetvā kalalam dātuṃ na yuttan”ti āha. Athassa bhariyāya paṭisaṅkhānam uppajji. Sā “tiṭṭhatha bhante”ti kalalam chaḍḍetvā pattam dhovivā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānam Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātam me sarīraṃ hotū”ti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddho anumoditvā ākāsaṃ pakkhandi. Tepi dve jāyampatikā yāvatāyukaṃ kusalam katvā sagge nibbattitvā puna tato cavitvā upāsako Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṃ asītikoṭṭivibhavassa seṭṭhino putto hutvā nibbatti, itarāpi tādisasseva seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti.

Tassa vuddhippattassa tameva seṭṭhidhītaram ānayimsu. Tassā pubbe adinnavipākassa tassa kammassa ānubhāvena patikulaṃ pavaiṭṭhamattāya ummārabbhantare sakalasarīraṃ ugghāṭitavaccakuṭi viya duggandham jātam. Seṭṭhikumāro “kassāyaṃ gandho”ti pucchitvā “seṭṭhikaññāyā”ti sutvā “nīharathā”ti ābhataniyāmeneva⁴ kulagharam pesesi. Sā eteneva nīharena sattasu ṭhānesu paṭinivattitā.

Tena ca samayena Kassapadasabalo parinibbāyi, tassa ghanakoṭṭimāhi satahassagghanikāhi rattasuvaṇṇa-itṭhakāhi yojanubbedham cetiyam ārabhimsu. Tasmim cetiye kariyamāne sā seṭṭhidhītā cintesi “aham sattasu ṭhānesu paṭinivattitā, kim me jīvitenā”ti

1. Sandhāya evamāha (Sī, Syā, Ka)

2. Gehaṅgaṇe (Sī, Syā)

3. Paribhāsa (Syā, Ka)

4. Āgatayāneneva (Sī), āgataniyāmeneva (Syā)

attano sarīrābharanabhaṇḍakam¹ bhañjāpetvā suvaṇṇa-iṭṭhakam kāresi ratanāyataṃ vidatthivittinnam caturaṅgulubbedham. Tato haritālamanosilāpiṇḍam gahetvā aṭṭha uppalahatthake ādāya cetiyakaraṇaṭṭhānam gatā. Tasmim ca khaṇe ekā iṭṭhakāpanti parikkhipitvā āgacchamānā ghaṭaniṭṭhakāya unā hoti. Setṭhidhītā vaddhakim āha “imaṃ iṭṭhakam ettha ṭhapethā”ti. Amma bhaddake kāle āgatāsi, sayameva ṭhapehīti. Sā āruya telena haritālamanosilam yojetvā tena bandhanena iṭṭhakam patitṭhapetvā upari aṭṭhahi uppalahatthakehi pūjam katvā vanditvā “nibbattanibbattaṭṭhāne me kāyato candanagandho vāyatu, mukhato uppalagandho”ti patthanam katvā cetiyam vanditvā padakkhiṇam katvā agamāsi.

Atha tasmimyeva khaṇe yassa setṭhiputtassa paṭhamam geham nītā, tassa taṃ ārabha sati udapādi. Nagarepi nakkhattam saṅghuṭṭham hoti. So upaṭṭhāke āha “tadā idha ānītā setṭhidhītā atthi, kham sā”ti. Kulagehe sāmīti. Ānetha nam, nakkhattam kilissāmīti. Te gantvā taṃ vanditvā ṭhitā “kim tātā āgatatthā”ti tāya puṭṭhā taṃ pavattim ācikkhimsu. Tātā mayā ābharanabhaṇḍena cetiyam pūjitam, ābharanam me natthīti. Te gantvā setṭhiputtassa ārocesum. Ānetha nam, piḷandhanam labhissāmīti. Te ānayimsu. Tassā saha gharappavesanena sakalageham candanagandhañceva nīluppalagandhañca vāyi.

Setṭhiputto taṃ pucchi “paṭhamam tava sarīrato duggandho vāyi, idāni pana te sarīrato candanagandho, mukhato uppalagandho vāyati, kim etan”ti. Sā ādito paṭṭhāya attanā katakammaṃ ārocesi. Setṭhiputto “niyyānikam vata Buddhasāsanam”ti pasīditvā yojanikam suvaṇṇacetiyaṃ kambalakañcukena parikkhipitvā tattha tattha rathacakkappamāṇehi suvaṇṇapadumehi alaṅkari. Tesam dvādasahatthā olambakā honti. So tattha yāvatāyukam ṭhatvā sagge nibbattitvā tato cuto Bārāṇasito yojanamatte ṭhāne aññatarasmim amaccakule nibbatti. Setṭhikaññāpi devalokato cavitvā rājakule jeṭṭhadhītā hutvā nibbatti.

1. Ābharanabhaṇḍam (Sī)

Tesu vayapattesu kumārassa vasanagāme nakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ. So mātaraṃ āha “sāṭakaṃ me amma dehi, nakkhattaṃ kīḷissāmi”ti. Sā dhotavattthaṃ nīharitvā adāsi. Amma thūlaṃ idaṃ, aññaṃ dehīti. Aññaṃ nīharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Aññaṃ nīharitvā adāsi, tampi paṭikkhipi. Atha naṃ mātā āha “tāta yādise gehe mayaṃ jātā, natthi no ito sukhumatarassa paṭilābhāya puññaṃ”ti. Tena hi labhanaṭṭhānaṃ gacchāmi ammāti. Putta ahaṃ ajjeva tuyhaṃ Bārāṇasīnagare rajjapaṭilābhaṃ icchāmi. So mātaraṃ vanditvā āha “gacchāmi ammā”ti. Gaccha tātāti. Evaṃ kirassā cittaṃ ahosi “kahaṃ gamissati, idha vā ettha vā gehe nisīdissati”ti. So pana puññaniyāmena nikkhamitvā Bārāṇasīṃ gantvā uyyāne maṅgalasilāpaṭṭhesasīsaṃ pārupitvā nipajji. So ca Bārāṇasīrañño kālakatassa sattamo divaso hoti.

Amacco rañño sarīrakiccaṃ katvā rājaṅgaṇe nisīditvā mantayimsu “rañño ekā dhītava atthi, putto natthi, arājakaṃ rajjaṃ na vaṭṭati¹, ko rājā hoti”ti² mantetvā “tvaṃ hohi, tvaṃ hohi”ti āhaṃsu. Purohito āha “bahuṃ oloketuṃ na vaṭṭati, Phussarathaṃ vissajjemā”ti. Te kumudavaṇṇe cattāro sindhave yojetvā pañcavidhaṃ rājakakudhabhaṇḍaṃ setacchattañca rathasmimyeva ṭhapetvā rathaṃ vissajjetvā pacchato tūriyāni paggaṇhāpesuṃ. Ratho pācīnadvārena nikkhamitvā uyyānābhimukho ahosi. “Paricayena uyyānābhimukho gacchati, nivattemā”ti keci āhaṃsu. Purohito “mā nivattayitthā”ti āha. Ratho kumāraṃ padakkhiṇaṃ katvā ārohanasajjo hutvā aṭṭhāsi. Purohito pārupanakaṇṇaṃ apanetvā pādatalāni olokento “tiṭṭhatu ayaṃ dīpo, dvisahassadīpaparivāresu catūsu dīpesu eso rajjaṃ kāretuṃ³ yutto”ti vatvā “punapi tūriyāni paggaṇhatha, punapi tūriyāni paggaṇhathā”ti tikkhattuṃ tūriyāni paggaṇhāpesi.

Atha kumāro mukhaṃ vivaritvā oloketvā “kena kammaṇa āgatattthā”ti āha. Deva tumhākaṃ rajjaṃ pāpuṇātīti. Rājā kahanti. Devattaṃ gato⁴ sāmīti. Kati divasā atikkantāti. Ajja

1. Na nandati (Sī) 2. Hotūti (Sī) 3. Ekarajjaṃ kātuṃ (Sī) 4. Divaṅgato (Syā)

sattamo divasoti. Putto vā dhītā vā natthīti. Dhītā atthi deva, putto natthīti. Karissāmi rajjanti. Te tāvadeva abhisekamaṇḍapaṃ kāretvā rājadhītaraṃ sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānaṃ ānetvā kumārassa abhisekaṃ akaṃsu.

Athassa katābhisekassa saḥassagghanaṃ vatthaṃ upaharimsu. So “kimidaṃ tātā”ti āha. Nivāsanavattaṃ devāti. Nanu tātā thūlaṃ, aññaṃ sukhumataṃ natthīti. Manussānaṃ paribhogavatthesu ito sukhumataṃ natthi devāti. Tumhākaṃ rājā evarūpaṃ nivāsesīti. Āma devāti. Na maññe puññavā tumhākaṃ rājā, suvaṇṇabhiṅgāraṃ¹ āharatha, labhissāma vatthanti. Te suvaṇṇabhiṅgāraṃ āharimsu. So uṭṭhāya hatthe dhovitvā mukhaṃ vikkhāletvā hatthena udakaṃ ādāya puratthimāya disāya abbhukkiri, tāvadeva ghanapathaviṃ bhinditvā aṭṭha kapparukkhā uṭṭhahimsu. Puna udakaṃ gahetvā dakkhiṇaṃ pacchimaṃ uttaranti evaṃ catassopi disā abbhukkiri, sabbadisāsu aṭṭhaṭṭha katvā dvattimsa kapparukkhā uṭṭhahimsu. So ekaṃ dibbadussaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā “Nandarañño vijite suttakantikā itthiyo mā suttaṃ kantimsūti evaṃ bheriṃ carāpethā”ti vatvā chattaṃ ussāpetvā alaṅkatapaṭiyatto hatthikkhandhavaragato nagaraṃ pavisitvā pāsādaṃ āruya mahāsampattiṃ anubhavi.

Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ devī rañño mahāsampattiṃ disvā “aho tapassī”ti² kāruññākāraṃ dassesi. “Kimidaṃ devī”ti ca puṭṭhā “atimahaṭi te deva sampatti, atīte Buddhānaṃ saddahitvā kalyāṇaṃ akattha, idāni anāgatassa paccayaṃ kusalaṃ na karoṭhā”ti āha. Kassa dassāmi, sīlavanto natthīti. “Asuñño deva Jambudīpo arahantehi, tumhe dānameva sajjetha, ahaṃ arahante lacchāmī”ti āha. Rājā punadivase pācīnadvāre dānaṃ sajjāpesi. Devī pātova uposathaṅgāni adhiṭṭhāya uparipāsāde puratthābhimukhā urena nipajjitvā “sace etissā disāya arahanto atthi, sve āgantvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhantū”ti āha. Tassaṃ disāyaṃ arahanto nāhesuṃ, taṃ sakkāraṃ kapaṇayācakānaṃ adamsu.

1. Suvaṇṇabhiṅkāraṃ (Sī)

2. Aho vata tapassīti (Syā)

Punadivase dakkhiṇadvāre dānaṃ sajjetvā tatheva akāsi, punadivase pacchimadvāre. Uttaradvāre sajjanadivase pana deviyā tatheva nimantite Himavante vasantānaṃ Padumavatiyā puttānaṃ pañcasatānaṃ Paccekabuddhānaṃ jeṭṭhako Mahāpadumapaccekabuddho bhātike āmantesi “mārisā Nandarājā tumhe nimanteti, adhivāsetha tassā”ti. Te adhivāsetvā punadivase Anotattadahe mukhaṃ dhovitvā ākāseṇa āgantvā uttaradvāre otariṃsu. Manussā gantvā “pañcasatā deva Paccekabuddhā āgatā”ti rañño ārocesuṃ. Rājā saddhiṃ deviyā gantvā vanditvā pattāṃ gahetvā Paccekabuddhe pāsādaṃ āropetvā tatra tesāṃ dānaṃ datvā bhattakiccāvasāne rājā saṃghattherassa, devī saṃghanavakassa pādamūle nipajjitvā “ayyā paccayehi na kilamissanti, mayaṃ puññaṇa na hāyissāma, amhākaṃ yāvajjivaṃ idha nivāsāya paṭṭiññaṃ dethā”ti paṭiññaṃ karetvā uyyāne pañca paṇṇasālāsātāni pañca caṅkamasatānīti sabbākārena nivasaṭṭhānaṃ sampādetvā tattha vasāpesuṃ.

Evam kāle gacchante rañño paccanto kupito¹. So “ahaṃ paccantaṃ vūpasametuṃ gacchāmi, tvaṃ Paccekabuddhesu mā pamajji”ti devim ovaditvā gato. Tasmiṃ anāgateyeva Paccekabuddhānaṃ āyusaṅkhārā khīṇā. Mahāpadumapaccekabuddho tiyāmarattiṃ jhānakīlaṃ kīlītvā aruṇuggamane ālambanaphalakaṃ ālambitvā ṭhitakova anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi, etenupāyena sesāpīti sabbeva parinibbutā. Punadivase devī Paccekabuddhānaṃ nisīdanaṭṭhānaṃ haritupalittaṃ karetvā pupphāni vikiritvā dhūmaṃ datvā tesāṃ āgamaṇaṃ oloketi nisinnā āgamaṇaṃ apassanti purisaṃ pesesi “gaccha tāta jānāhi, kiṃ ayyānaṃ kiñci aphāsukaṃ”ti. So gantvā Mahāpadumassa paṇṇasālādvāraṃ vivaritvā tattha apassanto caṅkamaṇaṃ gantvā ālambanaphalakaṃ nissāya ṭhitaṃ disvā vanditvā “kālo bhante”ti āha. Parinibbutasarīraṃ kiṃ kathessati, so “niddāyati mañña”ti gantvā piṭṭhipāde hatthena parāmasitvā pādānaṃ sītalatāya ceva thaddhatāya ca parinibbutabhāvaṃ ñatvā dutiyassa santikaṃ agamāsi, evaṃ tatiyassāti sabbesaṃ parinibbutabhāvaṃ ñatvā rājakulaṃ gato “kahaṃ tāta Paccekabuddhā”ti puṭṭho “parinibbutā devī”ti

1. Kuppi (Sī, Syā)

āha. Devī kandaṇṭī rodantī nikkhamitvā nāgarehi saddhim tattha gantvā sādhuḷīḷitaṃ¹ kāretvā Paccekabuddhānaṃ sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo gahetvā cetiyaṃ paṭiṭṭhāpesi.

Rājā paccantaṃ vūpasametvā āgato paccuggamaṇaṃ āgataṃ devim pucchi “kiṃ bhadde Paccekabuddhesu nappamajji, nirogā ayyā”ti. Parinibbutā devāti. Rājā cintesi ‘evarūpānampi paṇḍitānaṃ maraṇaṃ uppajjati, amhākaṃ kuto makkho”ti. So nagaraṃ agantvā² uyyānameva pavisitvā jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā tassa rājāṃ paṭiyādetvā sayāṃ samaṇakapabbajjāṃ pabbaji. Devīpi “imasmim pabbajite ahaṃ kiṃ karissāmi”ti tattheva uyyāne pabbajitā. Dvepi jhānaṃ bhāvetvā tato cutā brahmaloke nibbattiṃsu.

Tesu tattheva vasantesu amhākaṃ Satthā loka uppajjitvā pavattitavaradhammacakko anupubbena Rājagahaṃ pāvīsi. Satthari tattha vasante ayaṃ Pippalimāṇavo³ Magadharatṭhe Mahātitthabrāhmaṇagāme Kapilabrāhmaṇassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatta, ayaṃ Bhaddā Kāpilānī Maddaratṭhe Sāgalanagare Kosiyagottabrāhmaṇassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbattā. Tesāṃ anukkamena vaḍḍhamānānaṃ Pippalimāṇavassa vīsatiṃ vasse Bhaddāya soḷasame vasse sampatte mātāpitaro puttaṃ oloketvā “tāta tvaṃ vayapatto, kulavaṃso nāma paṭiṭṭhāpetabbo”ti ativiya nippīlayiṃsu. Māṇavo āha “mayhaṃ sotāpathe evarūpaṃ kathaṃ mā kathetha, ahaṃ yāva tumhe dharatha, tāva paṭijaggissāmi, tumhākaṃ accayena⁴ nikkhamitvā pabbajissāmi”ti. Te katipāhaṃ atikkamitvā puna kathayiṃsu, sopi tattheva paṭikkhipi. Punapi kathayiṃsu, punapi paṭikkhipi. Tato paṭṭhāya mātā niraṇṭaraṃ kathesiyeva.

Māṇavo “mama mātaraṃ saññāpessāmi”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ datvā suvaṇṇakārehi ekaṃ itthirūpaṃ kārapetvā tassa majjanaghaṭṭanādikamma pariyoṣāne taṃ rattavatthaṃ nivāsāpetvā vaṇṇasampannehi pupphehi ceva nānā-alāṇkārehi ca alāṇkārapetvā mātaraṃ pakkosāpetvā āha “amma evarūpaṃ ārammaṇaṃ labhanto gehe vasissāmi⁵, alabhanto

1. Sādhukīḷikaṃ (Sī)

4. Pacchato (Sī)

2. Āgantvā (Sī)

3. Pippalimāṇavo (Sī, Syā)

5. Ṭhassāmi (Sī)

na vasissāmī”¹ti. Paṇḍitā brāhmaṇī cintesi “mayhaṃ putto puñṇavā dinnadāno katābhinihāro, puñṇaṃ karonto na ekakova akāsi, addhā etena saha katapuñṇā suvaṇṇarūpakapaṭibhāgāva bhavissatī”²ti aṭṭha brāhmaṇe pakkosāpetvā sabbakāmehi santappetvā suvaṇṇarūpakaṃ rathaṃ āropetvā “gacchatha tātā, yattha amhākaṃ jātigottabhogehi samānakule evarūpaṃ dārikaṃ passatha, imameva suvaṇṇarūpakaṃ paṇṇākāraṃ² katvā dethā”³ti uyyojesi.

Te “amhākaṃ nāma etaṃ kamman”⁴ti nikkhamitvā “kattha gamissāmā”⁵ti cintetvā “Maddaraṭṭhaṃ nāma itthākaro, Maddaraṭṭhaṃ gamissāmā”⁶ti Maddaraṭṭhe Sāgalanagaraṃ agamaṃsu. Tattha taṃ suvaṇṇarūpakaṃ nhānatitthe ṭhapetvā ekamante nisīdimsu. Atha Bhaddāya dhātī Bhaddaṃ nhāpetvā alaṅkaritvā sirigabbhe nisīdāpetvā nhāyitum āgacchantī taṃ rūpakaṃ disvā “ayyadhītā me idhāgatā”⁷ti saññāya santaṃjjetvā “dubbinīte kiṃ tvaṃ idhāgatā”⁸ti talasattikaṃ uggiritvā “gaccha sīghaṇ”⁹ti gaṇḍapasse pahari. Hattho pāsāṇe paṭihato viya kampittha³. Sā paṭikkamitvā “evaṃ thaddhaṃ nāma mahāgīvaṃ disvā ‘ayyadhītā me’¹⁰ti saññaṃ uppādesiṃ, ayyadhītāya hi me nivāsanapaṭiggāhikāyapi⁴ ayuttā”¹¹ti āha. Atha naṃ te manussā parivāretvā “evarūpā te sāmīdhītā”¹²ti pucchimsu. Kiṃ esā, imāya sataguṇena sahaṣṣaguṇena mayhaṃ ayyadhītā abhirūpatarā, dvādasahatthe gabbhe nisinnāya padīpakiccaṃ natthi, sarīrobbhāseneva tamaṃ vidhamatīti. “Tena hi āgacchā”¹³ti khujjaṃ gahetvā suvaṇṇarūpakaṃ rathaṃ āropetvā Kosiyaḡottassa brāhmaṇassa gharadvāre ṭhatvā āgamaṇaṃ nivedayimsu.

Brāhmaṇo paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatattā”¹⁴ti pucchi. Magadharaṭṭhe Mahātittthagāme Kapilabrāhmaṇassa gharatoti. Kiṃ kārāṇā āgatāti. Iminā nāma kārāṇenāti. “Kalyāṇaṃ tātā, samajātigottavibhavo amhākaṃ brāhmaṇo, dassāmi dārikaṇ”¹⁵ti paṇṇākāraṃ gaṇhi. Te Kapilabrāhmaṇassa sāsanaṃ paṇiṃsu “laddhā dārikā, kattabbaṃ karoṭhā”¹⁶ti. Taṃ sāsanaṃ sutvā Pippalimāṇavassa ārocayimsu “laddhā kira dārikā”¹⁷ti. Māṇavo “ahaṃ na labhissantīti cintesiṃ, ime laddhāti vadanti, anattthiko hutvā paṇṇaṃ pesessāmī”¹⁸ti rahogato

1. Na ṭhassāmīti (Sī)

3. Vikampittha (Sī)

2. Saccakāraṃ (Sī)

4. Nivāsanapaṭiggāhikāpi (Ka)

paṇṇaṃ likhi “Bhaddā attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭṭisārīṇi ahoṣi”ti. Bhaddāpi “asukassa kira maṃ dātukāmo”ti sutvā rahogatā paṇṇaṃ likhi “ayyaputto attano jātigottabhogānurūpaṃ gharāvāsaṃ labhatu, ahaṃ nikkhamitvā pabbajissāmi, mā pacchā vippaṭṭisārī ahoṣi”ti. Dve paṇṇāni antarāmagge samāgacchimsu. Idaṃ kassa paṇṇanti. Pippalimāṇavena Bhaddāya pahitanti. Idaṃ kassāti. Bhaddāya Pippalimāṇavassa pahitanti ca vutte dvepi vācetvā “passatha dāraṇānaṃ kamman”ti phāletvā araṇṇe chaḍḍetvā samānapaṇṇaṃ likhitvā ito ca etto ca pesesuṃ. Iti tesāṃ anicchamānānaṃyeva samāgamo ahoṣi.

Taṃdivasameva māṇavo ekaṃ pupphadāmaṃ gahetvā ṭhapesi¹ Bhaddāpi, tāni sayanamajjhe ṭhapesi². Bhuttasāyamāsā ubhopi “sayanaṃ abhiruhissāmā”ti samāgantvā māṇavo dakkhiṇapassena sayanaṃ abhiruhi. Bhaddā vāmapassena abhiruhitvā āha “yassa passe pupphāni milāyanti, tassa rāgacittaṃ uppannanti vijānissāma, imaṃ pupphadāmaṃ na allīyitabban”ti. Te pana aññamaññaṃ sarīrasamphassabhayaena tiyāmarattiṃ niddaṃ anokkamantāva vītināmenti, divā pana hāsamattampi nāhoṣi. Te lokāmisena asaṃsaṭṭhā yāva mātāpitaro dharanti, tāva kuṭumbaṃ avicāretvā tesu kālaṅkatesu vicārayimsu. Mahatī māṇavassa sampatti sattāsītikoṭṭidhanaṃ, ekadivasaṃ sarīraṃ ubbaṭṭetvā chaḍḍetabbaṃ suvaṇṇacūṇṇameva magadhanāḷiyā dvādasanāḷimattaṃ laddhuṃ vaṭṭati. Yantabaddhāni saṭṭhi mahātaḷākāni, kammanto dvādasayojaniko, anurādhapurappamaṇā cuddasa gāmā, cuddasa hatthānīkā, cuddasa assānīkā, cuddasa rathānīkā.

So ekadivasaṃ alaṅkata-assaṃ³ āruya mahājanaparivuto kammantaṃ gantvā khattakoṭṭiyaṃ ṭhito naṅgalehi bhinnaṭṭhānato kākādayo sakuṇe gaṇḍuppādāḍipāṇake uddharitvā khādante disvā “tātā ime kiṃ khādanti”ti pucchi. Gaṇḍuppāde ayyāti. Etehi kataṃ pāpaṃ kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyāti. So cintesi “sace ete hi kataṃ

1. Ganthitvā pesesi (Ka)

2. Tāni vāmena majjhe ṭhapetvā (Sī)

3. Alaṅkatarathaṃ (Sī)

pāpaṃ mayhaṃ hoti, kiṃ me karissati sattāsītikoṭṭidhanaṃ, kiṃ dvādasayojaniko kammanto, kiṃ saṭṭhiyantabaddhāni taḷākāni, kiṃ cuddasa gāmā, sabbametaṃ Bhaddāya Kāpilāniyā niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Bhaddāpi Kāpilānī tasmim̐ khaṇe antaravatthumhi tayo tilakumbhe pattharāpetvā dhātīhi parivutā nisinnā kāke tilapāṇake khādante disvā “ammā kiṃ ime khādanti”ti pucchi pāṇake ayyeti. Akusalaṃ kassa hotīti. Tumhākaṃ ayyeti. Sā cintesi “mayhaṃ catuhatthavatthaṃ nālīkodanamattañca laddhuṃ vaṭṭati, yadi panetaṃ ettakena janena kataṃ akusalaṃ mayhaṃ hoti, addhā bhavasahassenapi vaṭṭato sīsaṃ ukkhipitum̐ na sakkā, ayyaputte āgatamatteyeva sabbam̐ tassa niyyātetvā nikkhamma pabbajissāmi”ti.

Māṇavo āgantvā nhāyitvā pāsādaṃ āruya mahārahe pallaṅke nisīdi, athassa cakkavattino anucchavikaṃ bhojanaṃ sajjayiṃsu. Dvepi bhuñjitvā parijane nikkhante rahogatā phāsukaṭṭhāne nisīdiṃsu. Tato māṇavo Bhaddaṃ āha “bhadde imaṃ gharaṃ āgacchantī kittakaṃ dhanam̐ āharī”ti. Pañcapanṇāsa sakaṭasahassāni ayyāti. Etaṃ sabbam̐, yā ca imasmim̐ ghare sattāsīti koṭṭiyo yantabaddhā saṭṭhitaḷākādibhedā sampatti atthi, sabbam̐ tuyhaṃyeva niyyātemīti. Tumhe pana kahaṃ gacchatha ayyāti. Ahaṃ pabbajissāmīti. Ayya ahampi tumhākaṃyeva āgamanam̐ olokayamānā nisinnā, ahampi pabbajissāmīti. Tesam̐ ādittapaṇṇakuṭi viya tayo bhavā upaṭṭhahim̐su. Te antarāpaṇato kasāvarasapītāni vatthāni mattikāpatte ca āharāpetvā aññaamaññaṃ kese ohārāpetvā “ye loke arahanto, te uddissa amhākaṃ pabbajjā”ti vatvā thavikāya patte osāretvā¹ amse laggetvā pāsādato otariṃsu. Gehe dāsesu vā kammakāresu vā na koci sañjāni.

Atha ne brāhmaṇagāmato nikkhamma dāsagāmadvārena gacchante ākappakuttavasena dāsagāmavāsino sañjāniṃsu. Te rodantā pādesu nipatitvā “kiṃ amhe anāthe karotha ayyā”ti āhaṃsu. “Mayaṃ bhaṇe ādittapaṇṇasālā viya tayo bhavāti pabbajimhā, sace

1. Osāpetvā (Ka)

tumhesu ekekaṃ bhujissaṃ karoma, vassasatampi nappahoti. Tumheva tumhākaṃ sīsaṃ dhovitvā bhujissā hutvā jīvathā”ti vatvā tesāṃ rodantānaṃyeva pakkamiṃsu. Thero purato gacchanto nivattitvā olokento cintesi “ayaṃ Bhaddā Kāpilānī sakalajambudīpagghanikā itthī mayhaṃ pacchato āgacchati. Thānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ kocideva evaṃ cinteyya ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, ananucchavikaṃ karontī’ti. Koci vā pana amhesu manāṃ padūsetvā apāyapūrako bhaveyya¹. Imaṃ pahāya mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cittaṃ uppādesi.

So purato gacchanto dvedhāpathaṃ disvā tassa matthake aṭṭhāsi. Bhaddāpi āgantvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ āha “bhadde tādisiṃ itthiṃ mama pacchato āgacchantiṃ disvā ‘ime pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti’ti cintetvā amhesu paduṭṭhacitto mahājano apāyapūrako bhaveyya. Imasmiṃ dvedhāpathe tvaṃ ekaṃ gaṇha, ahaṃ ekena gamissāmi”ti. “Āma ayya pabbajitānaṃ mātugāmo nāma malaṃ, ‘pabbajitvāpi vinā na bhavanti’ti amhākaṃ dosaṃ dassanti², tumhe ekaṃ maggaṃ gaṇhatha, ahaṃ ekaṃ gaṇhitvā vinā bhavissāma”ti tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu thānesu pañcapatīṭṭhitena vanditvā dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ paggayha “satasahassakappappamāṇe addhāne kato mittasanthavo ajja bhijjati”ti vatvā “tumhe dakkhiṇajātikā nāma, tumhākaṃ dakkhiṇamaggo vaṭṭati. Mayaṃ mātugāmā nāma vāmajātikā, amhākaṃ vāmamaggo vaṭṭati”ti vanditvā maggaṃ paṭipannā. Tesāṃ dvedhābhūtakāle ayaṃ mahāpathavī “ahaṃ cakkavāḷagirisinerupabbate dhāretuṃ sakkontīpi tumhākaṃ guṇe dhāretuṃ na sakkomi”ti vadanti viya viravamānā akampi, ākāse asanisaddo viya pavatti, cakkavāḷapabbato unnadi³.

Sammāsambuddho Veḷuvanamahāvihāre Gandhakuṭiyaṃ nisinno pathavīkampanasaddaṃ sutvā “kassa nu kho pathavī kampatī”ti āvajjento “Pippalimāṇavo ca Bhaddā ca Kāpilānī maṃ uddissa appameyyaṃ sampattiṃ pahāya pabbajitā, tesāṃ viyogaṭṭhāne ubhinnampi guṇabalena ayaṃ pathavīkampo jāto, mayāpi etesaṃ saṅgahaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti Gandhakuṭito nikkhamma

1. Apāyūpago bhaveyya (Sī), apāyamuccako na bhaveyya (Ka)

2. Passanti (Ka)

3. Unnami (Sī), onami (Syā)

sayameva pattacīvaramādāya asītimahātheresu kañci anāmantetvā tigāvutaṃ maggaṃ paccuggamanam katvā Rājagahassa ca Nālandāya ca antare Bahuputtakanigrodharukkhamūle pallaṅkam ābhujitvā nisīdi. Nisīdanto pana aññatarapaṃsukūliko viya anisīditvā Buddhavesam gahetvā asītihatthā ghanabuddharasmiyo vissajjento nisīdi. Iti tasmim khaṇe paṇṇacchattasakaṭacakkakūṭāgārādippamāṇā Buddharasmiyo ito cito ca vipphandantiyo vidhāvantiyo candasahassasūriyasahassa-uggamanakālo¹ viya kurumānā taṃ vanantaṃ ekobhāsam akaṃsu. Dvattimsamahāpurisalakkhaṇasiriyā samujjalatārāgaṇam viya gaganam, supupphitakamala-kuvalayaṃ viya salilaṃ vanantaṃ virocittha. Nigrodharukkhasa khandho nāma seto hoti, pattāni nāma nīlāni, pakkāni rattāni. Tasmim pana divase satasākho nigrodho suvaṇṇavaṇṇova ahosi.

Mahākassapatthero “ayaṃ mayhaṃ satthā bhavissati, imāhaṃ uddissa pabbajito”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇato gantvā tīsu ṭhānesu vanditvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmi, Satthā me bhante Bhagavā, sāvako hamasmī”ti āha. Atha naṃ Bhagavā avoca “Kassapa sace tvaṃ imaṃ nipaccakāraṃ mahāpathaviyā kareyyāsi, sāpi dhāretuṃ na sakkuṇeyya. Tathāgatassa evaṃ guṇamahantataṃ jānatā² tayā kato nipaccakāro mayhaṃ lomampi cāletuṃ na sakkoti. Nisīda Kassapa, dāyajjaṃ te dassāmi”ti. Athassa Bhagavā tihi ovādehi upasampadaṃ adāsi. Datvā Bahuputtakanigrodhamūlato nikkhamitvā theram pacchāsamaṇam katvā maggaṃ paṭipajji. Satthu sarīraṃ dvattimsamahāpurisalakkhaṇavicittam, Mahākassapassa sattamahāpurisalakkhaṇapaṭimaṇḍitaṃ. So kañcanamahānāvāya pacchābandho viya Satthu padānupadikaṃ anugañchi. Satthā thokaṃ maggaṃ gantvā maggā okkamma aññatarasmim rukkkhamūle nisajjākāraṃ dassesi, therō “nisīditukāmo Satthā”ti ñatvā attano pārupanapilotikasaṅghāṭiṃ catugguṇam katvā paññāpesi.

Satthā tasmim nisīditvā hatthena cīvaraṃ parāmasitvā³ “mudukā kho tyāyaṃ Kassapa pilotikasaṅghāṭi”ti⁴ āha. Thero “Satthā

1. ...uggamanakāle (Sī)

2. Guṇamahantatāya (Syā), guṇamahantajātassa (Ka)

3. Parimaddanto (Sī)

4. Paṭapilotinaṃ saṅghāṭi (Sī)

me saṅghāṭiyā mudukabhāvaṃ katheti, pārupitukāmo bhavissatī”ti ñatvā “pārupatu bhante Bhagavā saṅghāṭin”ti āha. Kiṃ tvaṃ pārupissasi Kassapāti. Tumhākaṃ nivāsanaṃ labhanto pārupissāmi bhanteti. “Kiṃ pana tvaṃ Kassapa imaṃ paribhogajīṇṇaṃ paṃsukūlaṃ dhāretuṃ sakkhissasi. Mayā hi imassa paṃsukūlassa gahitadivase udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi, imaṃ Buddhānaṃ paribhogajīṇṇaṃ cīvaraṃ nāma na sakkā parittaguṇena dhāretuṃ, paṭibalenevidaṃ paṭipattipūraṇasamatthena jātipaṃsukūlikena gahetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā therena saddhiṃ cīvaraṃ parivattesi.

Evam pana cīvaraparivattaṃ katvā therena pārutacīvaraṃ Bhagavā pārupi, Satthu cīvaraṃ thero pārupi. Tasmiṃ samaye acetanāpi ayaṃ mahāpathavī “dukkaraṃ bhante akattha, attanā pārutacīvaraṃ sāvakassa dīnnapubbaṃ nāma natthi, ahaṃ tumhākaṃ guṇaṃ dhāretuṃ na sakkomi”ti vadantī viya udakapariyantaṃ katvā kampi. Theropi “laddhaṃ dāni mayā Buddhānaṃ paribhogacīvaraṃ, kiṃ me idāni uttari kattaḃbaṃ atthī”ti unnatiṃ akatvā Buddhānaṃ santikeyeva terasa dhutaguṇe samādāya sattadivasamattaṃ puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthāpi “Kassapo bhikkhave candūpamo kulāni upasaṅkamati, apakasseva kāyaṃ apakassa cittaṃ niccānavako¹ kulesu appagabbho”ti² evamādīhi suttehi therāṃ thometvā aparabhāge etadeva Kassapasaṃyuttaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā “mama sāsane dhutavādānaṃ bhikkhūnaṃ Mahākassapo aggo”ti therāṃ ṭhānantare ṭhapesīti.

Anuruddhattheravatthu

192. Pañcame **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ Anuruddhoti** dibbacakkhukabhikkhūnaṃ Anuruddhatthero aggoti vadati. Tassa ciṇṇavasitāya aggabhāvo veditabbo. Thero kira bhojanapapañcamattaṃ ṭhapetvā sesakālaṃ ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhukānaṃ satte olokontova viharati. Iti ahorattaṃ ciṇṇavasitāya esa dibbacakkhukānaṃ aggo nāma jāto. Apica kappasatasahassaṃ patthitabhāvenapesa dibbacakkhukānaṃ aggova jāto.

1. Niccaṃ navo (Sī, Ṭikāyaṃ ca)

2. Saṃ 1. 402 piṭṭhe.

Tatrassa pañhakamme¹ ayamanupubbikathā—ayampi hi kulaputto Padumuttarasseva Bhagavato kāle pacchābhattaṃ dhammassavanatthaṃ vihāraṃ gacchantena mahājanena saddhiṃ agamāsi. Ayaṃ hi tadā aññataro apākaṭaṇāmo issarakuṭumbiko ahosi. So Dasabalaṃ vanditvā parisapariyante ṭhito dhammakathaṃ suṇāti. Satthā desanaṃ yathānusandhikaṃ ghaṭetvā² ekaṃ dibbacakkhukaṃ bhikkhuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapesi.

Tato kuṭumbikassa etadahosi “mahā vatāyaṃ bhikkhu, yaṃ evaṃ Satthā sayāṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. Aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti cittaṃ uppādetvā parisantarena gantvā svātanāya Bhagavantaṃ bhikkhusaṃghena saddhiṃ nimantetvā punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “mahantaṃ ṭhānantaraṃ mayā patthitaṃ”ti teneva niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā satta divasāni mahādānaṃ pavattetvāsaparivārassa Bhagavato uttamavattthāni datvā “Bhagavā nāhaṃ imaṃ sakkāraṃ dibbasampattiyā na manussasampattiyā atthāya karomi, yaṃ pana tumhe ito sattadivasamatthake bhikkhuṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapyittha, ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane so bhikkhu viya dibbacakkhukānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ katvā pādamūle nipajji. Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ñatvā evamāha “ambho purisa anāgate kappasatasahassapariyosāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ dibbacakkhukānaṃ aggo Anuruddho nāma bhavissasi”ti. Evañca pana vatvā bhattānumodanaṃ katvā vihārameva agamāsi.

Kuṭumbikopi yāva Buddho dharati, tāva avijahitameva kalyāṇakammaṃ katvā parinibbute Satthari niṭṭhite sattayojanike suvaṇṇacetiye bhikkhusaṃghaṃ upasaṅkamtivā “bhante kiṃ dibbacakkhussa parikammaṃ”ti pucchi. Padīpadānaṃ nāma dātuṃ vaṭṭati upāsakāti. Sādhu bhante karissāmīti sahassadīpānaṃyeva tāva dīparukkhānaṃ sahassaṃ kāresi, tadanantaraṃ tato parittatare, tadanantaraṃ tato parittatareti anekasahassee dīparukkhe kāresi. Sesadīpā pana aparimāṇā ahesuṃ.

1. Pubbakamme (Syā, Ka)

2. Yathānusandhiṃ gahetvā (Sī)

Evam yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devesu ca manussesu ca saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamitvā Kassapasammāsambuddhassa kāle Bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyagehe nibbattitvā parinibbute Satthari niṭṭhite yojanike cetiye bahū kaṃsapātiyo kārāpetvā sappimaṇḍassa pūretvā majjhe ekekaṃ guḷapiṇḍaṃ ṭhapetvā ujjaletvā¹ mukhavaṭṭiyā mukhavaṭṭiṃ phusāpento² cetiyaṃ parikkhipāpetvā attano sabbamahantaṃ kaṃsapātiṃ kārētvā sappimaṇḍassa pūretvā tassā mukhavaṭṭiyaṃ samantato vaṭṭisahassaṃ jālāpetvā majjhaṭṭhāne thūpikaṃ pilotikāya veṭhetvā jālāpetvā kaṃsapātiṃ sisenādāya³ sabbarattiṃ yojanikaṃ cetiyaṃ anupariyāyi. Evam tenāpi attabhāvena yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devaloke nibbato.

Puna anuppanne Buddhe tasmiṃyeva nagare duggatakulassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā Sumanaseṭṭhiṃ nāma nissāya vasi, **Annabhārotissa** nāmaṃ ahosi. So pana Sumanaseṭṭhi devasikaṃ kapaṇaddhikavaṇṇibbakayācakānaṃ gehadvāre mahādānaṃ deti. athekadivasam Upariṭṭho nāma Paccekabuddho Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattiṃ samāpanno, tato vuṭṭhāya “ajja kassa anuggahaṃ kātum vaṭṭatī”ti vīmaṃsi. Paccekabuddhā ca nāma duggatānukampakā honti, so “ajja mayā Annabhārassa anuggahaṃ kātum vaṭṭatī”ti cintetvā “idāni Annabhāro aṭavito attano gehaṃ āgamiṣṣatī”ti ñatvā pattacīvaramādāya Gandhamādanapabbatā vehāsaṃ abbhuggantvā gāmadvāre Annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi.

Annabhāro Paccekabuddhaṃ tucchapattahatthaṃ disvā Paccekabuddhaṃ abhivādetvā “api bhante bhikkhaṃ labhitthā”ti pucchi. Labhissāma mahāpuñṇāti. “Bhante thokaṃ idheva hothā”ti vegena gantvā attano gehe mātugāmaṃ pucchi “bhadde mayhaṃ ṭhapitaṃ bhāgabhattaṃ atthi, natthī”ti. Atthi sāmīti. So tatova gantvā Paccekabuddhassa hatthato pattamādāya āgantvā “bhadde mayaṃ purimabhava kalyāṇakammaṃ akatattā bhattaṃ paccāsīsamānā

1. Majjhe ekekaṅgulantarikaṃ ṭhapetvā (Syā)

2. Ghaṃsāpento (Sī)

3. Taṃ pātiṃ sīse ṭhapetvā (Sī)

viharāma¹, amhākaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti,
deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāma, ajja me
Upariṭṭhapaccekabuddho diṭṭho, bhāgabhattañca atthi, mayhaṃ
bhāgabhattaṃ imasmiṃ patte pakkhipāhī”ti.

Byattā itthī “yato mayhaṃ sāmiko bhāgabhattaṃ deti, mayāpi imasmiṃ
dāne bhāginiyā bhavitabban”ti attano bhāgabhattampi Upariṭṭhassa
Paccekabuddhassa patte paṭiṭṭhapetvā adāsi. Annabhāro pattam āharitvā
Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “bhante evarūpā dujjīvitā² mucāmā”ti
āha. Evaṃ hotu mahāpuññāti. So attano uttarasāṭakaṃ ekasmiṃ padese
attharitvā “bhante idha nisīditvā paribhuñjathā”ti āha. Paccekabuddho tattha
nisīditvā navavidhaṃ pāṭikulyaṃ paccavekkhanto paribhuñji. Paribhuttakāle
Annabhāro pattadhovana-udakaṃ adāsi. Paccekabuddho
niṭṭhitabhattakicco—

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva³ samijjhatu.

Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso⁴ yathā”ti—

anumodanaṃ katvā maggaṃ paṭipajji. Sumanaseṭṭhissa chatte adhivatthā
devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ upariṭṭhe suppatiṭṭhitaṃ”ti tikkhattuṃ
vatvā sādhuḱāraṃ adāsi. Sumanaseṭṭhi “kiṃ tvaṃ maṃ ettakaṃ kālaṃ
dānaṃ dadamānaṃ na passasī”ti āha. Nāhaṃ tava dāne sādhuḱāraṃ demi,
Annabhārena Upariṭṭhapaccekabuddhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā
sādhuḱāraṃ demīti.

Sumanaseṭṭhi cintesi “acchariyaṃ vatidaṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ
dento devataṃ⁵ sādhuḱāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ, ayaṃ Annabhāro maṃ
nissāya vasanto anurūpassa⁶ paṭiggāhakaḱapuggalassa laddhattā
ekapiṇḍapātadāneneva sādhuḱāraṃ dāpesi, etassa anucchavikaṃ datvā etaṃ
piṇḍapātaṃ mama santakaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti Annabhāraṃ pakkosāpetvā
“ajja tayā kassaci kiñci dānaṃ dinnan”ti pucchi. Āma ayya,
Upariṭṭhapaccekabuddhassa me attano bhāgabhattaṃ dinnanti. Handa bho
kahāpaṇaṃ gaṇhitvā etaṃ piṇḍapātaṃ mayhaṃ dehīti. Na demi ayyāti. So
yāva sahaṣsaṃ vaḍḍhesi, Annabhāro

1. Bhojanaṃ paccāsimsamānā vicarāma (Sī), bhatimpaccāsimsamānā viharāma (Syā)

2. Dujjīvikā (Sī)

3. Khippameva (Ka)

4. Pannarasī (Sī)

5. Devatāhi (Sī), devatā (Syā)

6. Sādhurūpassa (Sī)

“Sahassenāpi na demī”ti āha. Hotu bho, yadi piṇḍapātāṃ na desi, sahaṣsaṃ gaṇhitvā pattim me dehīti. “Etampi dātuṃ yuttaṃ vā ayuttaṃ vā na jānāmi, ayyaṃ pana Upariṭṭhapaccekaḥbuddhaṃ pucchitvā sace dātuṃ yuttaṃ bhavissati, dassāmi”ti gantvā Paccekaḥbuddhaṃ sampāpuṇitvā “bhante Sumanaseṭṭhi mayhaṃ sahaṣsaṃ datvā tumhākaṃ dinnapiṇḍapāte pattim yācati, dammi vā na dammi vā”ti. Upamaṃ te paṇḍita karissāmi, seyyathāpi kulasatike gāme ekasmiṃyeva ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano attano telenā vaṭṭim temetvā jālāpetvā gaṇheyyuṃ, purimadīpassa pabhā atthi, natthīti. Atirekatarā bhante pabhā hotīti. Evameva paṇḍita uḷunkayāgu vā hotu kaṭacchubhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattim dentassa satassa vā detu sahaṣsassa vā, yattakānaṃ deti, tattakānaṃ puññaṃ vaḍḍhati¹. Tvaṃ dento ekameva piṇḍapātāṃ adāsi, Sumanaseṭṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko ca tassāti.

So Paccekaḥbuddhaṃ abhivādetvā Sumanaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “piṇḍapāte pattim gaṇha sāmī”ti āha. Handa kahāpaṇasahaṣsaṃ gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātāṃ vikkiṇāmi, saddhāya pana tumhākaṃ pattim demīti. Tāta tvaṃ mayhaṃ saddhāya pattim desi, ahaṃ pana tuyhaṃ guṇaṃ pūjento sahaṣsaṃ demi, gaṇha tātāti. So “evaṃ hotū”ti sahaṣsaṃ gaṇhi. Tāta tuyhaṃ sahaṣsaṃ laddhakālato paṭṭhāya sahatthā kammakaraṇakiccaṃ natthi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena tuyhaṃ attho, taṃ maṃ āharāpetvā gaṇhāhīti. Nirodhasamāpattito Vuṭṭhitapaccekaḥbuddhassa dinnapiṇḍapāto nāma taṃdivasameva vipākaṃ deti. Tasmā Sumanaseṭṭhi aññaṃ divasaṃ Annabhāraṃ gahetvā rājakulaṃ agacchantopi taṃdivasaṃ pana gahetvāva gato.

Annabhāraṃ puññaṃ āgama rājā seṭṭhiṃ anoloketvā Annabhārameva olokesi. Kiṃ deva imaṃ purisaṃ ativiya olokesīti. Aññaṃ divasaṃ adiṭṭhapubbattā olokemīti. Oloketabbayuttako esa devāti. Ko panassa oloketabbayuttako guṇoti. Ajja attano bhāgabhataṃ sayam abhuñjitvā Upariṭṭhapaccekaḥbuddhassa dinnattā mama hatthato sahaṣsaṃ labhi devāti. Konāmo esoti. Annabhāro

1. Yattakaṃ deti, tattakaṃ vaḍḍhati (Sī, Ka)

sutvā “gacchatha bhaṇe mama puttaṃ ānethā”ti pitarā pahite
 sahasasahasaparivāre dasa amacce ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā
 Kāḷudāyittherena cārikāgamanam āyācito Rājagahato
 vīsatisahasabhikkhuparivāro nikkhamitvā Kapilavatthupuram gantvā
 nātisamāgame anekehi iddhipāṭihāriyehi sappāṭihāriyam
 vicitradhammadesanam katvā mahājanam amatapānam pāyetvā dutiyadivase
 pattacīvaramādāya nagaradvāre ṭhatvā “kiṃ nu kho kulanagaram āgatānam
 Sabbaññubuddhānam āciṇṇam”ti āvajjamāno “sapaḍānam piṇḍāya caraṇam
 āciṇṇam”ti nātva sapaḍānam piṇḍāya caranto “putto me¹ piṇḍāya caratī”ti
 sutvā āgatassa rañño dhammam kathetvā tena sakanivesanam pavesetvā
 katasakkārasammāno tattha kātabbam nātijanānuggaham katvā
 Rāhulakumāram pabbājetvā nacirasseva Kapilavatthupurato Mallaratṭhe
 cārikam caramāno Anupiya-ambavanam agamāsi.

Tasmim samaye Suddhodanamahārājā Sākiyajanam² sannipātetvā āha
 “sace mama putto agāram ajjhāvasissa, rājā abhavissa cakkavattī
 sattaratanasamannāgato. Nattāpi me Rāhulakumāro khattiyagaṇena saddhim
 tam parivāretvā acarissa, tumhepi etamattham jānātha. Idāni pana me putto
 Buddho jāto, khattiyāvassa parivārā hontu. Tumhe ekekakulato ekekam
 dārakam dethā”ti. Evaṃ vutte ekappahāreneva sahasakhattiyakumārā
 pabbajimsu. Tasmim samaye Mahānāmo kuṭumbasāmiko hoti. So
 Anuruddhasakkaṃ upasaṅkamitvā etadavoca “etarahi tāta Anuruddha
 abhiññātā abhiññātā Sakyakumārā Bhagavantam pabbajitam anupabbajanti,
 amhākam kule natthi koci agāasmā anagāriyam pabbajito. Tena hi tvaṃ vā
 pabbaja, aham vā pabbajissāmī”ti. So tassa vacanam sutvā gharāvāse rucim
 akatvā attasattamo agāasmā anagāriyam pabbajito. Tassa pabbajjānukkamo
 Saṃghabhedakakkhandhake³ āgatova.

Evaṃ Anupiya-ambavanam gantvā pabbajitesu pana tesu tasmimyeva
 antovasse Bhaddiyatthero arahattam pāpuṇi, Anuruddhatthero
 dibbacakkhum nibbattesi, Devadatto aṭṭha samāpattiyo nibbattesi,
 Ānandatthero

1. Tc (Sī)

2. Sākiyānam gaṇam (Sī)

3. Vi 4. 336 piṭṭhe.

sotāpatti-phale paṭiṭṭhāsi, Bhagutthero ca Kimilatthero¹ ca pacchā arahattaṃ pāpuṇimsu. Tesāṃ pana sabbesampi therānaṃ attano attano āgataṭṭhāne pubbapatthanābhinihāro āgamiṣṣati². Ayaṃ pana Anuruddhatthero Dhammasenāpatissa santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā Cetiyaaraṭṭhe Pācīnavaṃsamigadāyaṃ gantvā samaṇadhammaṃ karonto satta mahāpurisavitaṅke vitakkesi, aṭṭhame kilamati. Satthā “Anuruddho aṭṭhame mahāpurisavitaṅke kilamati”ti ñatvā “tassa saṅkappaṃ pūressāmī”ti tattha gantvā paññattavarabuddhāsane nisinno aṭṭhamaṃ mahāpurisavitaṅkaṃ pūretvā catupaccayasantosabhāvanārāmapaṭimaṇḍitaṃ mahā-ariyavaṃsa-paṭipadaṃ³ kathetvā ākāse uppatitvā Bhesakalāvaṇameva gato.

Thero Tathāgate gatamatteyeva teviḷḷo mahākhināsavo hutvā “Satthā mayhaṃ manāṃ jānitvā āgantvā aṭṭhamaṃ mahāpurisavitaṅkaṃ pūretvā adāsi, so ca me manoratho matthakaṃ patto”ti Buddhānaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ attano ca paṭividdhadhammaṃ ārabha imā gāthā abhāsi⁴—

“Mama saṅkappamaññāya, Satthā loke anuttaro.
Manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkami.

Yadā⁵ me ahu saṅkappo, tato uttari desayi.
Nippapañcarato Buddhho, nippapañcamadesayi.

Tassāhaṃ dhammamaññāya, viḥasiṃ sāsane rato.
Tisso viḷḷā anuppattā⁶, kataṃ Buddhassa sāsanaṃ”ti⁷.

Atha naṃ aparabhāge Satthā Jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane dibbacakkhukānaṃ Anuruddho aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Bhaddiyattheravatthu

193. Chaṭṭhe **uccākulikānanti** ucce kule jātānaṃ. **Bhaddiyoti** Anuruddhattherena saddhiṃ nikkhamanto Sakya-rājā. **Kāligodhāya** puttoti kālavaṇṇā sā devī, Godhātī panassā nāmaṃ. Tasmā Kāligodhātī

1. Kimbilatthero (Sī)

3. Am 3. 62 piṭṭhe.

5. Yathā (Sī, Syā) Am 3. 68 piṭṭhe ca.

7. Khu 2. 336 piṭṭhe Theragāthāyaṃ.

2. Āvi bhavissati (Sī)

4. Udānagāthā āha (Sī)

6. Anuppatto (Syā, Ka)

vuccati, tassā puttoti attho. Kasmā panāyaṃ uccākulikānaṃ aggoti vutto, kiṃ tato uccākulikatarā natthīti? Āma natthi. Tassa hi mātā Sākiyānīnaṃ antare vayena sabbajeṭṭhikā, soyeva ca Sākiyakule sampattaṃ rajjaṃ pahāya pabbajito. Tasmā uccākulikānaṃ aggoti vutto. Apica pubbapatthanānubhāvena cesa anupaṭipāṭiyā pañca jāṭisatāni rājakule nibbattitvā rajjaṃ kāresiyeva. Imināpi kāraṇena uccākulikānaṃ aggoti vutto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā—ayampi hi atīte Padumuttarabuddhakāle mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya gato. Taṃdivasaṃ Satthāraṃ¹ ekaṃ bhikkhuṃ uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ² disvā “mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggena bhavitum vaṭṭati”ti Tathāgataṃ nimantetvā satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa dānassa phalena nāññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhaveyyaṃ”ti patthayitvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ olokento samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassavasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane uccākulikānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā bhattānumodanaṃ katvā vihāraṃ agamāsi. Sopi taṃ byākaraṇaṃ labhitvā uccākulikasaṃvattanikakammaṃ pucchitvā dhammāsanāni kāretvā tesu paccattharaṇāni santharāpetvā dhammabījaniyo dhammakathikavaṭṭaṃ uposathāgāre padīpateladānanti evaṃ yāvajīvaṃ bahuvidhaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tattha kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto Kassapadasabalassa ca amhākaṇca Bhagavato antare Bārāṇasiyaṃ kuṭumbiyaghare nibbatto.

Tena ca samayena sambahulā Paccekabuddhā Gandhamādanapabbatā āgamma Bārāṇasiyaṃ Gaṅgāya tīre phāsukaṭṭhāne nisīditvā piṇḍapātaṃ paribhuñjanti, so kuṭumbiyo tesaṃ nibaddhameva tasmim̐ ṭhāne bhattavissaggakaraṇaṃ

1. Satthārā (Ka)

2. Ṭhapitaṃ (Ka)

ñatvā aṭṭha pāsāṇaphalakāni attharivā yāvajīvaṃ Paccekabuddhe upaṭṭhahi. Athekam Buddhantaram devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kapilavatthunagare khattiyakule nibbatti. Nāmaggaṇadivase cassa **Bhaddiyakumāro**ti nāmaṃ akaṃsu. So vyaṃ āgamma heṭṭhā Anuruddhasutthe vuttanayeneva channaṃ khattiyānaṃ abbhantaro hutvā Satthari Anupiya-ambavane viharante Satthu santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha Satthā aparabhāge Jetavanamahāvihāre viharanto “mama sāsane uccākulikānaṃ Kālīgoddhāya putto Bhaddiyatthero aggo”ti aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

194. Sattame **mañjussarā**ṇanti madhurassarānaṃ. **Lakuṇḍakabhaddiyoti** ubbedhena rasso, nāmena Bhaddiyo. Tassāpi pañhakamme ayaṃ anupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto vuttanayeneva dhammassavanatthāya vihāraṃ gato. Tasmim samaye Satthāraṃ ekaṃ mañjussaraṃ bhikkhuṃ etadagge ṭhapentaṃ disvā “aho vatāhampi anāgate ayaṃ bhikkhu viya ekassa Buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavēyyaṃ”ti cittaṃ uppādetvā Satthāraṃ nimantetvā satta divasāni Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa dānassa phalena na aññaṃ sampattiṃ ākaṅkhāmi, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavēyyaṃ”ti patthayitvā Satthu pādamūle nipajji. Satthā anāgataṃ olokento samijjhanabhāvaṃ disvā “samijjhissati te idaṃ kammaṃ, ito kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddhō uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggo bhavissasī”ti byākāritvā vihāraṃ agamāsi.

Sopi taṃ byākaraṇaṃ labhitvā yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā tato kālakato devesu ca manussesu ca saṃsaranto Vipassīsaṃmāsambuddhakāle **Cittapattakokilo** nāma hutvā kheme migadāye vasanto ekadivasaṃ Himavantaṃ gantvā madhuraṃ ambaphalaṃ tuṇḍena gahetvā āgacchanto bhikkhusaṃghaparivutaṃ Satthāraṃ disvā cintesi “ahaṃ aññesu divasesu rittako Tathāgataṃ passāmi, ajja pana me imaṃ ambapakkāṃ

puttakānaṃ atthāya ābhataṃ. Tesāṃ aññampi āharitvā dassāmi, imaṃ pana Dasabalassa dātuṃ vaṭṭatī”ti otaritvā ākāse carati. Satthā tassa cittaṃ ñatvā Asokattheraṃ nāma upaṭṭhākaṃ olokesi, so pattaṃ nīharitvā Satthu hatthe ṭhapesi. So Kokilo Dasabalassa patte ambapakkāṃ patiṭṭhāpesi. Satthā tattheva nisīditvā taṃ paribhuñji. Kokilo pasannacitto punappunaṃ Dasabalassa guṇe āvajjetvā Dasabalaṃ vanditvā attano kulāvakaṃ gantvā sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi. Ettakaṃ tasmim attabhāve kalyāṇakammaṃ, imināssa kammena¹ saro madhuro ahosi.

Kassapasammāsambuddhakāle pana cetiye āraddhe “kiṃ pamāṇaṃ karoma, sattayojanappamāṇaṃ. Atimahantaṃ etaṃ, chayojanaṃ karoma. Idampi atimahantaṃ, pañcayojanaṃ karoma, catuyojanaṃ, tiyojanaṃ, dviyojanaṃ”ti vutte ayaṃ tadā jeṭṭhavaḍḍhakī hutvā “etha bho anāgate sukhaṭṭijaggiyaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā rajjuṃ ādāya parikkhipanto gāvutamattake ṭhatvā “ekekāṃ mukhaṃ gāvutaṃ gāvutaṃ hotu, cetiyaṃ yojanāvattaṃ yojanubbedhaṃ bhavissatī”ti āha. Te tassa vacane aṭṭhaṃsu. Iti appamāṇassa Buddhassa pamāṇaṃ akāsīti. Tena kammena nibbattanibbattaṭṭhāne aññehi hīnatarappamāṇo ahosi. So amhākaṃ Satthu kāle Sāvattiyaṃ mahābhogakule nibbatti. “Bhaddiyo”tissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto Satthari Jetavanamahāvihāre paṭivasante vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā aparabhāge ariyavaragaṇamajjhe nisinna mañjussarānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Piṇḍolabhāradvājattheravatthu

195. Aṭṭhame **sīhanādikānanti** sīhanādaṃ nadantānaṃ.

Piṇḍolabhāradvājoti so kira arahattaṃ pattadivase avāpuraṇaṃ ādāya vihārena vihāraṃ pariveṇena pariveṇaṃ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṃ pucchatū”ti sīhanādaṃ nadanto vicari. Buddhānampi purato ṭhatvā

1. Iminā puññakammena (Sī)

“Imasmim bhante sāsane kattabbakiccaṃ mayhaṃ matthakaṃ pattan”ti sīhanādaṃ nadi. Tasmā sīhanādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle pabbatapāde sīhayoniyāṃ nibbatto. Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa hetusampattiṃ disvā Haṃsavatiyaṃ piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ sīhe gocarāya pakkante tassa vasanaguhaṃ pavisitvā ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā nirodhaṃ samāpajjitvā nisīdi. Sīho gocaraṃ labhitvā nivatto guhādvāre t̥hito antoguhāyaṃ Dasabalaṃ nisinnaṃ disvā “mama vasanaṭṭhānaṃ āgantvā añño satto nisīdituṃ samattho nāma natthi, mahanto vatāyaṃ puriso, yo antoguhāyaṃ pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinno. Sarīrappabhāpissa samantā pharitvā¹ gatā, mayā evarūpaṃ acchariyaṃ nadiṭṭhapubbaṃ. Ayaṃ puriso imasmim loke pūjaneyyānaṃ aggo bhavissati, mayāpissa yathāsatti yathābalaṃ sakkāraṃ kāturuṃ vaṭṭatī”ti jalajathalajāni nānākusumāni āharitvā bhūmito yāva nisinnapallaṅkaṭṭhānā pupphāsanaṃ santharitvā sabbarattiṃ sammukhaṭṭhāne Tathāgataṃ namassamāno aṭṭhāsi. Punadivase purāṇapupphāni apantvā navapupphehi āsanaṃ santhari.

Eteneva niyāmena satta divasāni pupphāsanaṃ paññāpetvā balavapītisomanassaṃ nibbattetvā guhādvāre ārakkhaṃ gaṇhi. Sattame divase Satthā nirodhato vuṭṭhāya guhādvāre aṭṭhāsi. Sīhopi migarājā Tathāgataṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu t̥hānesu vanditvā paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Satthā “vaṭṭissati ettako upanissayo etassā”ti vehāsaṃ abbhuggantvā vihārameva gato.

Sopi sīho Buddhaviyogena dukkhito kālaṃ katvā Haṃsavatīnagare mahāsālakule² paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto ekadivasaṃ nagaravāsīhi saddhiṃ vihāraṃ gantvā dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ sīhanādikānaṃ aggaṭṭhāne t̥hapentaṃ disvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā taṃ t̥hānantaraṃ patthetvā Satthārā samijjhanabhāvaṃ³ disvā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tattha kālakato devesu ca

1. Pattharitvā (Sī)

2. Mahābhogakule (Sī)

3. Anantarāyaṃ (Sī)

manussesu ca saṁsaranto imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Nāmena Bhāradvājo nāma ahosi. So vayappatto tayo vede uggahetvā pañca māṇavasatāni mante vācento vicarati. So attano jeṭṭhakabhāvena nimantanaṭṭhānesu sabbesaṁ bhikkhaṁ sayameva sampaṭicchi. Eso kira īsakaṁ loladhātuko ahosi. So tehi māṇavehi saddhim “kuhim yāgu kuhim bhattan”ti yāgubhattakhajjakāneva pariyesamāno carati. So gatagataṭṭhāne piṇḍameva paṭimānento caratīti **Piṇḍolabhāradvājoteva** paññāyi.

So ekadivasaṁ Satthari Rājagahamanuppatte dhammakathaṁ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanāya kammaṁ karonto arahattaṁ pāpuṇi. Arahattaṁ pattavelāyameva avāpuraṇaṁ ādāya vihārena vihāraṁ pariveṇena pariveṇaṁ gantvā “yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṁ pucchatū”ti sīhanādaṁ nadanto vicari. So ekadivasaṁ Rājagahasetṭhinā¹ veḷuparamparāya ussāpetvā ākāse laggitāṁ jayasumanavaṇṇaṁ candanasārapattaṁ iddhiyā ādāya sādhuḥkārāṁ dadantena mahājanena parivuto vihāraṁ āgantvā Tathāgatassa hatthe ṭhapesi. Satthā jānantova paṭipucchi “kuto te Bhāradvāja ayaṁ patto laddho”ti. So laddhakāraṇaṁ kathesi. Satthā “tvaṁ evarūpaṁ uttarimanussadhammaṁ² mahājanassa dassesi, akattabbaṁ tayā katan”ti anekapariyāyena vigarahitvā “na bhikkhave gihīnaṁ uttarimanussadhammaṁ iddhipāṭihāriyaṁ dassetabbaṁ, yo dasseyya, āpatti dukkaṭassā”ti³ sikkhāpadaṁ paññāpesi.

Atha bhikkhusaṁghamajjhe kathā udapādi “Sīhanādiyatthero arahattaṁ pattadivase bhikkhusaṁghamajjhe ‘yassa magge vā phale vā kaṅkhā atthi, so maṁ pucchatū’ti kathesi. Buddhānampi sammukhe attano arahattappattiṁ kathesi, aññe sāvakā tuṇhī ahesuṁ. Attano sīhanādiyabhāveneva mahājanassa pasādaṁ janetvā vehāsaṁ abbhuggantvā candanasārapattañca gaṇhī”ti. Te bhikkhū ime tayopi guṇe ekato katvā Satthu kathayimṣu. Buddhā ca nāma garahitabbayuttakaṁ garahanti, pasaṁsitabbayuttakaṁ pasaṁsantīti imasmim ṭhāne therassa pasaṁsitabbayuttameva aṅgaṁ gahetvā “tiṇṇaṁ kho pana bhikkhave indriyānaṁ bhāvitattā

1. Rājagahasetṭhino (Ka)

2. Uttamasāradhammaṁ (Sī)

3. Vi 4. 247 piṭṭhe.

bahulīkatattā Bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmī’ti. Katamesaṃ tiṇṇaṃ, satindriyassa samādhindriyassa paññandriyassa. Imesaṃ kho bhikkhave tiṇṇaṃ indriyānaṃ bhāvitattā bahulīkatattā Bhāradvājo bhikkhu aññaṃ byākāsi ‘khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ itthattāyāti pajānāmī’ti”¹ therāṃ pasaṃsitvā sīhanādikānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Mantāniputta-puṇṇattheravatthu

196. Navame **Puṇṇo Mantāniputtoti** nāmena Puṇṇo, Mantāṇibrahmaṇiyā pana so puttoti Mantāniputto. Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttaradasabalassa uppattito puretameva Haṃsavatīnagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase Gotamoti nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā sabbasippesu kovido hutvā pañcamāṇavakasataparivāro vicaranto tayopi vede oloketvā mokkhaḍhammaṃ adisvā² “idaṃ vedatthayaṃ nāma kadalikkhandho viya bahi maṭṭhaṃ anto nissāraṃ, imaṃ gaḥetvā vicaraṇaṃ thusakoṭṭanasadisam³ hoti, kiṃ me iminā”ti isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmavihāre nibbattetvā “aparihīṇajjhāno brahmalokūpapanno bhavissāmī”ti⁴ pañcahi māṇavakasatehi saddhiṃ pabbatapādaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbaji. Tassa parivārāni aṭṭhārasa jaṭṭasahassāni ahesuṃ. So pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tesampi kaṣiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbepi pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesuṃ.

Addhāne atikkante tassa Gotamatāpasassa mahallakakāle Padumuttaradasabalo paṭhamābhisambodhiṃ⁵ patvā pavattitavaradhammacakko bhikkhusatasahassaparivāro Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya vihāsi. So ekadivasaṃ paccūsasamaye lokaṃ oloketto Gotamatāpasassa

1. Saṃ 3. 197 piṭṭhe.

2. Gavesanto (Sī)

3. Thusabhojanasadisam (Syā), thusakoṭṭhasadisam (Ka)

4. Brahmaloḥkaṃ kampaṇto gamissāmīti (Sī)

5. Paramābhisambodhiṃ (Sī, Syā)

parisāya arahattūpanissayaṃ Gotamatāpasassa ca “ahaṃ anāgate uppajjamānakabuddhassa sāsane dhammakathikabhikkhūnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanabhāvaṇca disvā pātova sarīrapaṭijaggaṇaṃ katvā attano pattacīvaraṃ sayameva gahetvā aññātakavesena Gotamatāpasassa antevāsikesu vanamūlaphalāphalattṭhāya gatesu gantvā Gotamassa paṇṇasālādvāre aṭṭhāsi. Gotamo Buddhānaṃ uppannabhāvaṃ ajānantopi dūrato va Dasabalaṃ disvā “ayaṃ puriso lokato mutto hutvā paññāyati, yathā assa sarīranipphatti yehi ca lakkhaṇehi samannāgato agāramajjhe vā tiṭṭhanto cakkavattī rājā hoti, pabbajanto vā vivaṭṭacchado Sabbaññubuddho hoti”ti ñatvā paṭhamadassaneneva Dasabalaṃ abhivādetvā “ito etha Bhagavā”ti Buddhāsaṇaṃ paññāpetvā adāsi. Tathāgato tāpasassa dhammaṃ desayamāno nisīdi.

Tasmim samaye te jaṭilā “paṇītapāṇītaṃ vanamūlaphalāphalaṃ ācariyassa datvā sesakaṃ paribhuñjissāmā”ti āgacchantā Dasabalaṃ uccāsane, ācariyaṃ pana nīcāsane nisinnaṃ disvā “passatha, mayaṃ ‘imasmim loke amhākaṃ ācariyena uttaritaro natthi’ti vicārāma, idāni pana no ācariyaṃ nīcāsane nisīdāpetvā uccāsane nisinnako eko paññāyati, mahanto vatāyaṃ puriso bhavissati”ti piṭakāni gahetvā āgacchanti. Gotamatāpasaso “ime maṃ Dasabalassa santike vandeyyun”ti bhīto dūrato āha “tātā mā maṃ vandittha, sadevake loke aggapuggalo sabbesaṃ vandanāraho puriso idha nisinno, etaṃ vandathā”ti. Tāpasā “na ajānitvā ācariyo kathessati”ti¹ sabbeva Tathāgatassa pāde vandimsu. “Tātā amhākaṃ aññaṃ Dasabalassa dātabbayuttakaṃ bhojanaṃ natthi, imaṃ vanamūlaphalāphalaṃ dassāmā”ti paṇītapāṇītaṃ Buddhānaṃ patte patiṭṭhāpesi. Satthā vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñji. Tadanantaraṃ tāpasopi saddhim antevāsikehi paribhuñji, Satthā bhattakiccaṃ katvā “dve aggasāvaka bhikkhusatasahassaṃ gahetvā āgacchantū”ti cintesi. Tasmim khaṇe aggasāvako Mahādevaḥ² “kahaṃ nu kho

1. Kathesīti (Syā, Ka)

2. Mahādevatthero (Sī), Mahādevilatthero (Ka)

Satthā gato”ti āvajjento “Satthā amhākaṃ āgamanam paccāsīsatī”ti bhikkhusatasahassam gahetvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā namassamāno aṭṭhāsi.

Gotamo antevāsike āha “tātā amhākaṃ añño sakkāro natthi, bhikkhusaṃgho dukkhena¹ ṭhito. Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa pupphāsanaṃ paññāpessāma, jalajathalajapupphāni āharathā”ti. Te tāvadeva pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni iddhiyā āharitvā Sāriputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva āsanāni paññāpayimsu. Nirodhasamāpattisamāpajjanampi chattadhāraṇampi sabbaṃ vuttanayeneva veditabbaṃ.

Satthā sattame divase nirodhato vuṭṭhāya parivāretvā ṭhite tāpase disvā dhammakathikabhāve etadaggappattaṃ sāvakaṃ āmantesi “iminā bhikkhu isigaṇena mahāsakkāro² kato, etesaṃ pupphāsanaṇumodanaṃ karohī”ti. So Satthu vacanaṃ sampatichhitvā tīpi piṭakāni sammāsītva anumodanaṃ akāsi. Tassa desanāpariyosāne Satthā sayam brahmaghosam nicchāretvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Gotamatāpasam sesā aṭṭhārasa sahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimsu.

Gotamo pana tenattabhāvena paṭivedhaṃ kātuṃ asakkonto Bhagavantaṃ āha “Bhagavā yena bhikkhunā paṭhamam dhammo desito, ko nāma ayaṃ tumhākaṃ sāsane”ti. Ayaṃ Gotama mayham sāsane dhammakathikānaṃ aggoti. “Ahampi bhante imassa satta divasāni katassa adhikārassa phalena ayaṃ bhikkhu viya anāgate ekassa Buddhassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhavēyyan”ti patthanaṃ katvā pādamūle nipajji.

Satthā anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ ñatvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane dhammakathikānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā te arahattappatte tāpase “etha bhikkhavo”ti āha. Sabbe antarahitakesamassū iddhimayapattacīvaradharā

1. Dukkham (Sī)

2. Buddhasakkāro (Sī)

vassasaṭṭhikattherasadisā¹ ahesuṃ. Satthā bhikkhusaṃghamādāya vihāraṃ gato.

Gotamopi yāvajīvaṃ Tathāgataṃ paricaritvā yathābalaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā amhākaṃ Bhagavato kāle Kapilavatthunagarassa avidūre Doṇavatthubrāhmaṇagāme brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nāmaggaḥaṇadivase Puṇṇamāṇavoti nāmaṃ akaṃsu. Satthari abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakke anupubbena āgantvā Rājagahaṃ upanissāya viharante Aññāsikoṇḍaññatthero Kapilavatthum gantvā² attano bhāgiṇeyyaṃ Puṇṇamāṇavaṃ pabbājetvā punadivase Dasabalassa santikaṃ āgantvā Bhagavantaṃ vanditvā āpucchitvā nivāsatthāya Chaddantadahaṃ gato. Puṇṇopi Mantāṇiputto mātulena Aññāsikoṇḍaññattherena saddhiṃ Dasabalassa santikaṃ āgantvā “mayhaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetvāva Dasabalassa santikaṃ gamissāmi”ti Kapilavatthusmiṃyeva ohīno yonisomanasikāre kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa santike pabbajitakulaputtāpi pañcasatā ahesuṃ. Thero sayāṃ dasakathāvatthulābhitāya tepi dasahi kathāvatthūhi ovadati. Te tassa ovāde ṭhatvā sabbeva arahattaṃ pattā.

Te attano pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattāṃ ṇatvā upajjhāyaṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu “bhante amhākaṃ kiccaṃ matthakaṃ pattāṃ, dasannaṅca mahākathāvatthūnaṃ lābhino, samayo no Dasabalaṃ passitun”ti. Thero tesāṃ kathaṃ sutvā cintesi “mama dasakathāvatthulābhitāṃ Satthā jānāti, ahaṃ dhammaṃ desento dasa kathāvatthūni amuñcantova³ desemi. Mayi gacchante sabbepime bhikkhū parivāretvā gacchissanti, evaṃ gaṇasaṅgaṇikāya gantvā pana ayuttaṃ mayhaṃ Dasabalaṃ passitun, ime tāva gantvā passantū”ti te bhikkhū āha “āvuso tumhe purato gantvā Tathāgataṃ passatha, mama vacanena Dasabalassa pāde vandatha, ahampi tumhākaṃ gatamaggena gamissāmi”ti.

Te therā sabbepi Dasabalassa jātibhūmiratṭhavāsino sabbe khīṇāsavā sabbe dasakathāvatthulābhino attano upajjhāyassa ovādaṃ abhinditvā⁴

1. Vassasatikattherasadisā (Sī)

3. Amuñcitvāva (Sī)

2. Āgantvā (Syā, Ka)

4. Amadditvā therāṃ vanditvā (Sī)

anupubbena cārikaṃ carantā saṭṭhiyojanamaggaṃ atikkamma Rājagahe Veḷuvanamahāvihāraṃ gantvā Dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Āciṇṇaṃ kho panetaṃ Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ āgantukehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisammoditunti Bhagavā tehi saddhiṃ “kacci bhikkhave khamanīyaṃ”ti-ādinā nayena madhurapaṭisanthāraṃ katvā “kuto ca tumhe bhikkhave āgacchathā”ti pucchi. Tehi “jātibhūmito”ti vutte “ko nu kho bhikkhave jātibhūmiyaṃ jātibhūmakānaṃ bhikkhūnaṃ sabrahmacārīhi¹ evaṃ sambhāvito attanā ca appiccho appicchakathaṃca bhikkhūnaṃ kattā”ti dasakathāvatthulābhiṃ bhikkhuṃ pucchi. Tepi “Puṇṇo nāma bhante āyasmā Mantāniputto”ti ārocayimsu. Taṃ kathaṃ sutvā āyasmā Sāriputto therassa dassanakāmo ahoṣi.

Atha Satthā Rājagahato Sāvattiṃ agamāsi. Puṇṇatthero Dasabalassa tattha āgatabhāvaṃ sutvā “Satthāraṃ passissāmī”ti gantvā antogandhakuṭiyaṃyeva Tathāgataṃ sampāpuṇi. Satthā tassa dhammaṃ desesi. Thero dhammaṃ sutvā Dasabalaṃ vanditvā paṭisallānatthāya Andhavanaṃ gantvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe divāvihāraṃ nisīdi. Sāriputtattheropi tassa gamanaṃ sutvā sīsānulokiko gantvā okāsaṃ sallakkhetvā taṃ rukkhamaṇaṃ upasaṅkamitvā therena saddhiṃ sammoditvā sattavisuddhikkamaṃ² pucchi. Theropissa pucchitaṃ pucchitaṃ byākāsi. Te aññamaññaṃ subhāsitaṃ samanumodimsu. Atha Satthā aparabhāge bhikkhusaṃghamaṃjhe nisinno therāṃ dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākaccānattheravatthu

197. Dasame **saṃkhittena bhāsita**sāti saṃkhittena kathitadhammassa. **Vitthārena atthaṃ vibhajantā**nanti taṃ desanaṃ vitthāretvā atthaṃ vibhajamānānaṃ. Aññe kira Tathāgatassa saṅkhepavacanāṃ atthavasena vā pūretuṃ sakkonti byañjanavasena vā, ayaṃ pana thero ubhayavasenaṃ sakkoti. Tasmā aggoti vutto. Pubbapatthanāpi cassa evarūpāva.

1. Sabrahmacārīnaṃ (Syā, Ka)

2. Ma 1. 200 piṭṭhe.

Ayaṃ panassa pañhakamme anupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarasammāsambuddhakāle gahapatimahāsālakule nibbattitvā vuddhippatto ekadivasāṃ vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ attanā¹ saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “mahanto vatāyaṃ bhikkhu, yaṃ Satthā evaṃ vaṇṇeti, mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti Satthāraṃ nimantetvā vuttanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa sakkārassa phalena na aññaṃ sampattiṃ patthemī, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane ito sattadivasamatthake tumhehi ṭhānantare ṭhapitabhikkhu viya ahampi taṃ ṭhānantaraṃ labheyyaṃ”ti patthanāṃ katvā pādamūle nipajji. Satthā anāgataṃ olokeno “samijjhissati imassa kulaputtassa patthanā”ti disvā “ambho kulaputta anāgate kappasatasahassāvāsāne Gotamo nāma Buddhō uppajjissati, tvaṃ tassa sāsane saṃkhittena bhāsitassa vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ agga bhavissasī”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā Satthari parinibbute suvaṇṇacetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā satasahassagghanikāya suvaṇṇiṭṭhakāya pūjaṃ katvā “Bhagavā mayhaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hotū”ti patthanāṃ akāsi. Tato yāvajjivaṃ kusalakammaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Dasabalassa uppattikāle Ujjeninagare purohitassa gehe nibbatti. Tassa nāmaggaṇadivase “mayhaṃ putto suvaṇṇavaṇṇasarīro attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato”ti Kañcanamāṇavotevassa nāmaṃ akaṃsu. So vuddhimanvāya tayo vede uggaṇhitvā pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ labhi. So gottavasena Kaccāno nāma jāto.

Caṇḍapajjotarājā amacce sannipātetvā āha “Buddho loke nibbatto, taṃ ānetuṃ samatthā gantvā ānetha tātā”ti. Deva añño Dasabalaṃ ānetuṃ samattho nāma natthi, ācariyo

Kaccānabrāhmaṇova samattho, taṃ paṇṇathāti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “tāta Dasabalassa santikaṃ gacchāhi”ti āha. Gantvā pabbajitum labhanto gamissāmi mahārājāti. Yamkiñci katvā Tathāgataṃ ānehi tātāti. So “Buddhānaṃ santikaṃ gacchantassa mahāparisāya kammaṃ natthi”ti attatṭhamo agamāsi. Athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne saddhiṃ sattahi janehi saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Taṃkhaṇaṃyeva sabbeva antarahitakesamassū iddhimayapattacīvaradharā vassasatṭhikattherā viya jātā.

Thero attano kicce matthakaṃ patte tuṇḥibhāvena anisīditvā Kāludāyitthero viya Satthu Ujjenigamanatthāya gamanavaṇṇaṃ¹ kathesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “Kaccāno attano jātibhūmiyaṃ mama gamanaṃ² paccāsīsatī”ti aññāsi. Buddhā ca nāma ekaṃ kāraṇaṃ paṭicca gantum ayuttaṭṭhānaṃ na gacchanti. Tasmā therā āha “tvaṃyeva bhikkhu gaccha, tayi gatepi rājā pasīdissatī”ti. Thero “Buddhānaṃ dve kathā nāma natthi”ti Tathāgataṃ vanditvā attanā saddhiṃ āgatehi sattahi bhikkhūhi saddhiṃ Ujjenim gacchanto antarāmagge Telapanāḷi nāma nigamo, tattha piṇḍāya cari. Tasmim ca nigame dve seṭṭhidhītarō. Tāsu ekā pariṇiṇṇakule nibbattā duggatā mātāpitūnaṃ accayena dhātīm nissāya jīvati. Attabhāvo panassā samiddho, kesā aññāhi ativiya dīghā. Tasmimyeva nigame aññā issaraseṭṭhikulassa dhītā nikkesikā, sā tato pubbe tassā samīpaṃ pesetvā “sataṃ vā sahasaṃ vā dassāmi”ti vatvāpi kese āharāpetum nāsakkhi.

Tasmim pana divase sā seṭṭhidhītā Mahākaccānattheraṃ sattahi bhikkhūhi parivutaṃ tucchapattaṃ āgacchantam³ disvā “ayaṃ suvaṇṇavaṇṇo eko brahmabandhubhikkhu yathādhoteneva pattena āgacchati⁴, mayhañca aññaṃ dhanam natthi. Asukaseṭṭhidhītā pana imesaṃ kesānaṃ atthāya pesesi. Idāni ito laddha-uppādena sakkā therassa deyyadhammaṃ dātun”ti dhātīm pesetvā there nimantetvā antogehe nisīdāpesi. Therānaṃ nisinnakāle gabbhaṃ pavisitvā dhātiyā attano kese kappāpetvā

1. Maggassa vaṇṇaṃ (Ka)

3. Gacchantam (Sī, Syā)

2. Jātibhūmigamanaṃ (Sī)

4. Gacchati (Sī, Syā)

“Amma ime kese asukāya nāma seṭṭhidhītāya datvā yaṃ sā deti, taṃ āhara, ayyānaṃ piṇḍapātaṃ dassāma”ti. Dhāti piṭṭhihatthena assūni puñchitvā ekena hatthena hadayamaṃsaṃ sandhāretvā therānaṃ santike paṭicchādetvā te kese ādāya tassā seṭṭhidhītāya santikaṃ gatā.

Paṇiyāṃ nāma sāravantampi sayāṃ upanītaṃ gāravaṃ na janeti, tasmā sā seṭṭhidhītā cintesi “ahaṃ pubbe bahunāpi dhanena ime kese āharāpetuṃ nāsakkhiṃ, idāni pana chinnakālato paṭṭhāya na yathāmūlameva labhissatī”ti dhātīm āha “ahaṃ pubbe tava sāminim bahunāpi dhanena kese āharāpetuṃ nāsakkhiṃ, yattha katthaci vinipātā pana nijjīvakasā¹ nāma aṭṭha kahāpaṇe agghantī”ti aṭṭheva kahāpaṇe adāsi. Dhāti kahāpaṇe āharitvā seṭṭhidhītāya adāsi. Seṭṭhidhītā ekekaṃ piṇḍapātaṃ ekekakahāpaṇagghanakaṃ katvā therānaṃ dāpesi. Thero āvajjitvā seṭṭhidhītāya upanissayaṃ disvā “kahaṃ seṭṭhidhītā”ti pucchi. Gabbhe ayyāti. Pakkosatha nanti. Sā ca theresu gāravena ekavacaneneva āgantvā there vanditvā balavasaddhaṃ uppādesi. Sukhette patiṭṭhitapiṇḍapāto diṭṭheva dhamme vipākaṃ detīti saha therānaṃ vandanena kesā pakatibhāveyeva aṭṭhaṃsu. Therāpi taṃ piṇḍapātaṃ gahetvā passantiyāyeva seṭṭhidhītāya vehāsaṃ abbhuggantvā Kañcanavanuuyāne otarimsu.

Uyyānapālo theram² disvā rañño santikaṃ gantvā “deva me ayyo purohito Kaccāno pabbajitvā uyyānamāgato”ti āha. Rājā Caṇḍapajjoto³ uyyānaṃ gantvā katabhattakiccaṃ theram pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinno “kahaṃ bhante Bhagavā”ti pucchi. Satthā sayāṃ anāgantvā maṃ pesesi mahārājāti. Kahaṃ bhante ajja bhikkhaṃ alatthāti. Thero rañño pucchāsabhāgena sabbaṃ seṭṭhidhītāya kataṃ dukkaraṃ ārocesi. Rājā therassa vasanaṭṭhānaṃ paṭiyādetvā theram nimantetvā nivesanaṃ gantvā seṭṭhidhītaraṃ āṇāpetvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Imissā itthiyā diṭṭhadhammikova yasapaṭilābho ahoṣi.

1. Nītā pana jīvakasā (Sī)

2. There (Sī)

3. Chandajāto (Sī)

Tato paṭṭhāya rājā therassa mahāsakkāraṃ karoti. Theressa dhammakathāya pasīditvā mahājano therassa santike pabbaji. Tato paṭṭhāya sakalanagaraṃ ekakāsāvapajjotaṃ isivātaṭṭhānaṃ¹ ahosi. Sāpi devī gabbhaṃ labhitvā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi. Tassa nāmaggaḥaḍḍivase Gopālakumārōti mātāmahaṣeṭṭhino² nāmaṃ akaṃsu. Sā puttassa nāmavasena Gopālamātā nāma devī jātā. Sā devī there ativiya pasīditvā rājānaṃ sampaṭicchāpetvā Kañcanavanuyyāne therassa vihāraṃ kāresi. Thero Ujjeninagaraṃ pasādetvā puna Satthu santikaṃ gato. Atha Satthā aparabhāge Jetavane viharanto Madhupiṇḍikasuttaṃ³ Kaccānapeyyālaṃ⁴ Pārāyanasuttanti ime tayo suttante aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ saṃkhittena bhāsitaṃ vitthārena atthaṃ vibhajantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 2. Dutiyavagga

Cūḷapanthakattheravatthu

198-200. Dutiyassa paṭhame **manomayanti** manena nibbattitaṃ. “Manomayena kāyena, iddhiyā upasaṅkamī”ti⁵ vuttaṭṭhānaṃ hi manena katakāyo manomayakāyo nāma jāto. “Aññataraṃ manomayaṃ kāyaṃ upapajjati”ti⁶ vuttaṭṭhāne manena nibbattitakāyo manomayakāyo nāma jāto. Ayamidha adhippeto. Tattha aññe bhikkhū manomayaṃ kāyaṃ nibbattentā tayo vā cattāro vā nibbattenti, na bahuke. Ekasadiṣeṣeva ca katvā nibbattenti ekavidhameva kammaṃ kurumāne. Cūḷapanthakatthero⁷ pana ekāvajjanena samaṇasahassaṃ māpesi. Dvepi ca jane na ekasadiṣe akāsi na ekavidhaṃ kammaṃ kurumāne. Tasmā manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ aggo nāma jāto.

1. Isivātaparivātaṃ (Sī)

2. Pitāmahaṣeṭṭhino (Syā)

3. Ma 1. 154 piṭṭhe.

4. Ma 3. 231 piṭṭhe.

5. Khu 2. 336 piṭṭhe.

6. Vi 4. 342 piṭṭhe.

7. Cūḷapanthakatthero (Sī, Syā)

Cetovivaṭṭakusalānampi Cūḷapanthakova aggo, saññāvivaṭṭakusalānaṃ pana Mahāpanthakatthero aggoti vutto. Tattha Cūḷapanthakatthero catunnaṃ rūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “cetovivaṭṭakusalo”ti vutto, Mahāpanthakatthero catunnaṃ arūpāvacarajjhānānaṃ lābhitāya “saññāvivaṭṭakusalo”ti vutto. Cūḷapanthako ca samādhikusalatāya cetovivaṭṭakusalo nāma, Mahāpanthako vipassanākusalatāya saññāvivaṭṭakusalo nāma. Eko cettha samādhilakkhaṇe cheko, eko vipassanālakkhaṇe. Tathā eko samādhigāḷho, eko vipassanāgāḷho. Eko cettha āṅgasamkhitte cheko, eko ārammaṇasamkhitte. Tathā eko āṅgavavatthāne¹ cheko, eko ārammaṇavavatthāneti evamettha yojanā kātābbā.

Apica Cūḷapanthakatthero rūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti cetovivaṭṭakusalo, Mahāpanthako arūpāvacarajjhānalābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pattoti saññāvivaṭṭakusalo. Ubhopi panthe jātattā panthakā nāma jātā. Tesam paṭhamajāto Mahāpanthako nāma, pacchājāto Cūḷapanthako nāma.

Imesaṃ pana ubhinnampi pañhakamme ayamanupubbikathā—atīte kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagaravāsino dve bhātikā kuṭumbikā saddhā pasannā nibaddhaṃ Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇanti. Tesu ekadivasaṃ kaniṭṭho Satthāraṃ dvīhaṅgehi samannāgataṃ ekaṃ bhikkhuṃ “mama sāsane manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānaṃca ayaṃ bhikkhu aggo”ti etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā cintesi “mahā vatāyaṃ bhikkhu eko hutvā dve āṅgāni paripūretvā carati, mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane āṅgadvayapūrakena hutvā vicarituṃ vaṭṭati”ti. So purimanayeneva Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā evamāha “yaṃ bhante bhikkhuṃ tumhe ito sattadivasamatthake manomayaṅgena ca cetovivaṭṭakusalaṅgena ca ‘ayaṃ mama sāsane aggo’ti etadagge ṭhapayittha, ahampi imassa adhikāraṃkamassa phalena so bhikkhu viya āṅgadvayapūrako bhavēyyaṃ”ti patthanānaṃ akāsi.

1. Āṅgava vatthāpane (Ṭikā)

Satthā anāgataṃ oloketvā anantarāyenassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, so taṃ imasmim̐ ṭhānadvaye ṭhapessatī”ti byākaritvā anumodanaṃ katvā pakkāmi. Bhātāpissa ekadivasaṃ Satthāraṃ saññāvivaṭṭakusalaṃ bhikkhuṃ etadaggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā tatheva adhikāraṃ katvā patthanaṃ akāsi, Satthāpi taṃ byākāsi.

Te ubhopi janā Satthari dharamāne kusalakammaṃ karitvā Satthu parinibbutakāle sarīracetiye suvaṇṇapūjaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattā. Tesāṃ devamanussesu saṃsarantānaṃyeva kappasatasahassaṃ atikkantaṃ. Tattha Mahāpanthakassa antarā katakalyāṇakammaṃ na kathiyati, Cūḷapanthako pana Kassapabhagavato sāsane pabbajitvā vīsati vassasahassāni odātakasiṇakammaṃ katvā devapure nibbatti. Atha amhākaṃ Satthā abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko Rājagahaṃ upanissāya Veḷuvanamahāvihāre paṭivasati.

Imasmim̐ ṭhāne ṭhatvā imesaṃ dvinnaṃ nibbattiṃ kathetuṃ vaṭṭati. Rājagahe kira dhanaseṭṭhikulassa dhītā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā “aññepi me imaṃ kammaṃ jāneyyun”ti cintetvā¹ evamāha “amhehi imasmim̐ ṭhāne vasituṃ na sakkā, sace me mātāpitāro imaṃ dosaṃ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍaṃ karissanti, videsaṃ gantvā vasissāmā”ti hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu.

Tesaṃ ekasmim̐ ṭhāne vasantānaṃ saṃvāsamanvāya tassā kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhassa paripākaṃ āgamma sāmikena saddhiṃ mantesi “gabbho me paripākaṃ gato, ñātimittādivirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnampi amhākaṃ dukkhameva, kulagehameva gacchāmā”ti. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkamāpesi. Sā cintesi “ayaṃ bālo attano dosamahantatāya gantuṃ na ussahati, mātāpitāro ca nāma ekantahitā, ayaṃ gacchatu vā mā vā, mayā gantuṃ vaṭṭatī”ti. Tasmim̐ gehā nikkhante sā gehe parikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ² ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

1. Bhītā (Sī)

2. Antikagharavāsīnaṃ (Ka)

Atha so puriso gharaṃ āgato taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā “kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. So “kiṃ idaṃ bhadde”ti pucchi. Sāmi eko putto jātoti. Idāni kiṃ karissāmāti. Yassa atthāya mayam kulagharaṃ gacchāma, taṃ kammaṃ antarāva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattāmāti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa dārakassa ca panthe jātattā Panthakoti nāmaṃ akaṃsu. Tassā nacirasseva aparopi gabbho paṭiṭṭhahi. Sabbaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassapi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa Mahāpanthakoti nāmaṃ katvā pacchājātassa¹ Cūlapanthakoti nāmaṃ akaṃsu.

Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesam tattha vasantānaṃ ayaṃ Mahāpanthakadārako aññe dārakajane “cūlapitā mahāpitā ayyako ayyikā”ti vadante sutvā mātaraṃ paṭipucchi “amma aññe dārakā kathenti ‘ayyako ayyikā’ti, kiṃ amhākaṃ ñātakā natthi”ti. Āma tāta tumhākaṃ ettha ñātakā natthi, Rājagahanagare pana vo dhanasetṭhi nāma ayyako, tattha tumhākaṃ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha ammāti. Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikamāha “ime dārakā ativiya maṃ kilamenti, kiṃ no mātāpitāro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi dārakānaṃ ayyakakulaṃ dassemā”ti. Ahaṃ sammukhā bhavituṃ na sakkhissāmi, taṃ pana nayissāmīti. “Sādhu sāmi yena kenaci upāyena dārakānaṃ ayyakakulameva daṭṭhuṃ vaṭṭati”ti dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya nivāsaṃ katvā dārakamātā dve dārake gahetvā āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi.

Te taṃ sāsaṇaṃ sutvā saṃsāre saṃsarantānaṃ na putto na dhītā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātuṃ. Ettakaṃ pana dhaṇaṃ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentūti. Setṭhidhītā mātāpitūhi pesitaṃ dhaṇaṃ gahetvā dārake āgataḍḍutānaṃ hattheyeva datvā

1. Itarassa (Sī)

pesesi. Dārakā ayyakakule vaḍḍhanti. Tesu Cūlapanthako atidaharo, Mahāpanthako pana ayyakena saddhim Dasabalassa dhammakatham sotoṃ gacchati. Tassa niccam Satthu sammukhe dhammaṃ suṇantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha “sace tumhe anujāneyyātha¹, ahaṃ pabbajeyyan”ti. “Kiṃ vadesi tāta, mayhaṃ sakalalokassapi pabbajjato taveva pabbajjā bhaddikā. Sace sakkosi, pabbaja tātā”ti sampañicchitvā Satthu santikaṃ gato. Satthā “kiṃ mahāseṭṭhi dārako te laddho”ti. “Āma bhante, ayaṃ dārako mayhaṃ nattā, tumhākaṃ santike pabbajāmīti vadatī”ti āha.

Satthā aññataraṃ piṇḍacārikaṃ “imaṃ dārakaṃ pabbājehī”ti āṇāpesi. Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṃ Buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhi. Upasampanno hutvā yonisomanasikāre kammaṃ karonto catunnaṃ arūpāvacarajjhānānaṃ lābhī hutvā jhānaṅgehi vuṭṭhāya arahattaṃ pāpuṇi. Iti so saññāvivaṭṭakusalānaṃ aggo jāto. So jhānasukhena phalasukhena² vītināmento cintesi “sakkā nu kho imaṃ sukhaṃ Cūlapanthakassa dātun”ti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā “mahāseṭṭhi sace tumhe sampañicchatha, ahaṃ Cūlapanthakaṃ pabbājeyyan”ti āha. Pabbājetha bhanteti. Thero Cūlapanthakadārakaṃ pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi. Cūlapanthakasāmaṇero bhātikassa santike.

“Padumaṃ yathā kokanadaṃ³ sugandhaṃ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṃ.
Aṅgīrasaṃ passa virocamānaṃ,
Tapantaṃ mādiccamivantalikkhe”ti⁴—

imaṃ gāthaṃ gaṇhāti. Gahitagahitapadaṃ uparūparipadaṃ gaṇhantassa nassati. Tassa imaṃ gāthaṃ gahetuṃ vāyamantasseva cattāro māsā atikkantā. Atha naṃ Mahāpanthako āha “Cūlapanthaka tvaṃ imasmiṃ sāsane abhabbo, catūhi māsēhi ekagāthampi gahetuṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana tvaṃ

1. Sampañicchatha (Sī, Syā)

2. Jhānasukhena maggasukhena phalasukhena nibbānasukhena ca (Sī, Syā)

3. Kokanudaṃ (Ka)

4. Saṃ 1. 81; Aṃ 2. 209 piṭṭhesu.

kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito”ti. So therena paṇāmito vihārapaccante rodamāno atṭhāsi.

Tena samayena Satthā Rājagahaṃ upanissāya Jīvakambavane viharati. Tasmim samaye Jīvako purisaṃ pesesi “pañcahi bhikkhusatehi saddhim Satthāraṃ nimantehi”ti. Tena kho pana samayena Mahāpanthako bhadduḍḍesako hoti. So “pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ bhikkhaṃ sampatichchatha bhante”ti vutto “Cūḷapanthakaṃ¹ ṭhapetvā sesānaṃ sampatichchāmī”ti āha. Cūḷapanthako taṃ kathaṃ sutvā bhiyyoso mattāya domanassappatto ahosi. Satthā Cūḷapanthakassa khedaṃ disvā “Cūḷapanthako mayi gate bujjhissatī”ti gantvā avidūre ṭhāne attānaṃ dassetvā “kiṃ tvaṃ panthakarodasi”ti āha. Bhātā maṃ bhante paṇāmetīti. Panthaka tuyhaṃ bhātikassa parapuggalānaṃ āsayānusayañāṇaṃ natthi, tvaṃ Buddhaveneyyapuggalo nāmāti iddhiyā abhisankharitvā suddhaṃ colakhaṇḍaṃ adāsi “imaṃ gahetvā ‘rajoharaṇaṃ rajoharaṇa’ti vatvā bhāvehi panthakā”ti.

So Satthārā dinnāṃ colakhaṇḍaṃ “rajoharaṇaṃ rajoharaṇa”ti hatthena parimajjanto nisīdi. Tassa parimajjantassa lomāni kiliṭṭhadhātukāni jātāni. Puna parimajjantassa ukkhaliparipuñchanasadisāṃ jātāṃ. So ñāṇaparipākāṃ āgamma tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā cintesi “idaṃ colakhaṇḍaṃ pakatiyā paṇḍaraṃ parisuddhaṃ, upādinnaḥkasaṃ nissāya kiliṭṭhaṃ jātāṃ, idaṃ cittampi evaṃgatikamevā”ti samādhim bhāvetvā cattāri rūpāvacarajjhānāni pādakāni katvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. So manomayajjhānalābhī² hutvā eko hutvā bahudhā, bahudhā hutvā eko bhavitum samatto ahosi. Arahattamaggeneva cassa tepiṭakañca cha abhiññā ca āgamiṃsu.

Punadvase Satthā ekūnehi pañcahi bhikkhusatehi saddhim gantvā Jīvakassa nivesane nisīdi. Cūḷapanthako pana attano bhikkhāya asampatichchittāyeva na gato. Jīvako yāgum dātuṃ ārabhi, Satthā hatthena pattāṃ pidahi. Kasmā bhante na gaṇhathāti. Vihāre eko bhikkhu atthi

1. Vutte bāḷapanthakaṃ (Sī)

2. Manomayañāṇalābhī (Sī)

Jīvakāti. So purisaṃ paṇiṇi “gaccha bhaṇe vihāre nisinnaṃ ayyaṃ gahetvā ehī”ti. Cūḷapanthakattheropi tassa purisassa pure āgamanāyeva bhikkhusahassaṃ nimminivā ekampi ekena asadisāṃ, ekassapi ca cīvaravicāraṇādisamaṇakammaṃ aññena asadisāṃ akāsi. So puriso vihāre bhikkhūnaṃ bahubhāvaṃ disvā gantvā Jīvakassa kathesi “bhante imasmim vihāre¹ bhikkhusaṃgho bahutaro, tato pakkositabbaṃ bhadantaṃ na jānāmi”ti. Jīvako Satthāraṃ paṭipucchi “konāmo bhante vihāre nisinnabhikkhū”ti. Cūḷapanthako nāma jīvakāti. Gaccha bho “Cūḷapanthako nāma kataro”ti pucchitvā ānehīti. So vihāraṃ gantvā “Cūḷapanthako nāma bhante kataro”ti pucchi. “Ahaṃ Cūḷapanthako ahaṃ Cūḷapanthako”ti bhikkhusahassampi kathesi. So punāgantvā Jīvakassa kathesi “sahassamattā bhikkhū sabbepi ‘ahaṃ Cūḷapanthako ahaṃ Cūḷapanthako’ti kathenti, ahaṃ ‘asuko nāma pakkositabbo’ti na jānāmi”ti. Jīvakopi paṭividdhasaccatāya “iddhimā bhikkhū”ti nayato ñatvā “paṭhamāṃ kathanabhikkhumeva ‘tumhe Satthā pakkosati’ti vatvā cīvarakaṇṇe gaṇha tātā”ti āha. So vihāraṃ gantvā tathā akāsi, tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyimsu. So therāṃ gahetvā agamāsi. Satthā tasmim khaṇe yāguṃ gaṇhi.

Dasabale bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate dhammasabhāyaṃ kathā udapādi “yāva mahantā vata Buddhā nāma cattāro māse ekagāthaṃ gaṇhituṃ asakkontaṃ bhikkhuṃ evaṃmahiddhikaṃ akaṃsū”ti. Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ñatvā gantvā paññattāsane nisajja “kiṃ vadetha bhikkhave”ti pucchi. Na Bhagavā aññaṃ kiñci kathema, Cūḷapanthakena tumhākaṃ santikā mahālābho laddhoti tumhākaṃyeva guṇaṃ kathemāti. Anacchariyaṃ bhikkhave idāni mayhaṃ ovādaṃ katvā lokuttaradāyajjalābho, ayaṃ atītepi aparipakkaññaṇe t̥hitassa mayhaṃ ovādaṃ katvā lokiyaadāyajjaṃ labhīti. Bhikkhū “kadā bhante”ti āyācimsu. Satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ atītaṃ āharitvā dassesi.

Bhikkhave atīte Bārāṇasīnagare Brahmaddatto nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tasmim samaye Cūḷaseṭṭhi² nāma paṇḍito byatto

1. Bhante imasmā bhikkhusaṃghā vihāre (Sī)

2. Cūḷakaseṭṭhi (Syā, Ka)

sabbanimittāni jānāti. So ekadivasam rājūpaṭṭhānam gacchanto antaravithiyam matamūsikam¹ disvā tasmim khaṇe nakkhattam samānetvā idamāha “sakkā cakkumatā kulaputtēna imam undūram gahetvā dārabharaṇaṇca kātum kammante ca payojetun”ti. Aññataro duggatakulaputto tam seṭṭhissa vacanam sutvā “nāyam ajānitvā kathessatī”ti mūsikam gahetvā ekasmim āpaṇe biḷarassattāya datvā kākāṇikam labhi. Tāya kākāṇikāya phāṇitam kiṇitvā² ekena kuṭena pānīyam gaṇhitvā³ araṇṇato āgacchante mālākāre disvā thokathokam phāṇitakhaṇḍam datvā uḷunkena pānīyam adāsi. Te tassa ekekaṁ pupphamuṭṭhim adamsu. So tena pupphamūlena punadivasepi phāṇitaṇca pānīyaghaṭaṇca gahetvā pupphārāmameva gato. Tassa tamdivasam mālākārā aḍḍha-ocitake pupphagacche datvā agamamsu. So nacirasseva iminā upāyena aṭṭha kahāpaṇe labhi.

Puna ekasmim vātavuṭṭhidivase chaḍḍita-uyyānam gantvā patitadārūnam rāsim katvā nisinno rājakumbhakārassa santikā soḷasa kahāpaṇe labhi, so catuvisatiyā kahāpaṇesu jātesu “atthi ayam upāyo mayhan”ti nagaradvārato avidūre ṭhāne ekaṁ pānīyacātim⁴ ṭhapetvā pañcasate tiṇahārake pānīyena upaṭṭhahi. Te āhamsu “tvaṁ samma amhākaṁ bahupakāro, kim te karomā”ti. Sopi “mayham kicce uppanne karissathā”ti vatvā ito cito ca vicaranto thalapathakammikena ca jalapathakammikena ca saddhim mittasanthavam akāsi. Tassa thalapathakammiko “sve imam nagaram assavāṇijako pañca assasatāni gahetvā āgamissatī”ti ācikkhi, so tassa vacanam sutvā tiṇahārakānam saññam datvā ekekaṁ tiṇakalāpaṁ diguṇam katvā āharāpesi. Atha so assānam nagaram pavīṭṭhavelāya tiṇakalāpasahassam antaradvāre rāsim katvā nisīdi. Assavāṇijo sakalanagare assānam cārim⁵ alabhivā tassa sahasam datvā tam tiṇam gaṇhi.

Tato katipāhaccayenassa samuddakammikasaḥāyako ārocesi “paṭṭanam mahānāvā āgatā”ti. So “atthi ayam upāyo”ti

1. Pūtimūsikam (Sī)

2. Gahetvā (Sī)

3. Gaṇhi, so (Sī)

4. Pānīyaghaṭam (Syā, Ka)

5. Haritam (Syā), gocaram (Ka)

aṭṭhahi kahāpaṇehi sabbaparivārasampannaṃ tāvakālikam ratham gahetvā
 nāvāpaṭṭanaṃ gantvā ekaṃ aṅgulimuddikaṃ nāvikassa¹ saccakāraṃ datvā
 avidūre ṭhāne sāṇim² parikkhipāpetvā tattha nisinno purise āṇāpesi
 “bāhirakesu³ vāṇijesu āgatesu tatiyena paṭihārena ārocethā”ti. “Nāvā
 āgatā”ti sutvā Bārāṇasito satamattā vāṇijā “bhaṇḍaṃ gaṇhāmā”ti āgamaṃsu.
 Bhaṇḍaṃ tumhe na labhissatha, asukaṭṭhāne nāma mahāvāṇijena saccakāro
 dinnoti. Te tesam sutvā tassa santikaṃ āgatā, pādamūlikapurisā
 purimasaññāvasena tatiyena paṭihārena tesam āgatabhāvaṃ ārocesuṃ. Te
 satamattāpi vāṇijā ekekaṃ sahaṣsaṃ datvā tena saddhiṃ nāvāya pattikā
 hutvā puna ekekaṃ sahaṣsaṃ datvā pattim vissajjāpetvā bhaṇḍaṃ attano
 santakaṃ akaṃsu. So puriso dve sataśaṣṣāni gahetvā Bārāṇasiṃ āgantvā
 “kataññunā bhavitum vaṭṭatī”ti ekaṃ sataśaṣṣaṃ gahetvā cūḷaseṭṭhiṣsa
 santikaṃ gato.

Atha taṃ cūḷaseṭṭhi “kiṃ te tāta katvā idaṃ dhaṇaṃ laddhaṃ”ti pucchi.
 So “tumhehi kathita-upāye ṭhatvā catumāsabbhantareyeva laddhaṃ”ti āha.
 Seṭṭhi tassa vacanaṃ sutvā ‘idāni evarūpaṃ dāraṃ parasantakaṃ kātum
 na vaṭṭatī”ti vayappattaṃ dhītaraṃ datvā sakalakuṭumbassa sāmikaṃ akāsi.
 Sopi kulaputto seṭṭhino accayena tasmim nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ gahetvā
 yāvatāyukaṃ ṭhatvā yathākammaṃ gato. Satthā dve vatthūni kathetvā
 anusandhiṃ ghaṭetvā Abhisambuddhakāle imaṃ gāthamāha—

“Appakenapi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.

Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggaṃva sandhaman”ti⁴.

Iti Satthā dhammasabhāyaṃ sannisinnānaṃ imaṃ kāraṇaṃ dassesi.
 Ayaṃ dvinnampi mahāsāvakānaṃ pubbatthanaṃ paṭṭhāya anupubbikathā.
 Aparabhāge pana Satthā ariyagaṇaparivuto dhammāsane nisinno
 manomayaṃ kāyaṃ abhinimminantānaṃ cetovivaṭṭakusalānaṃ
 Cūḷapanthakattheraṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi, saññāvivaṭṭakusalānaṃ
 Mahāpanthakanti.

1. Nāvāya (Syā, Ka)

3. Bāhirato (Sī, Syā)

2. Sāṇiyaṃ (Syā), sāṇiyā (Ka)

4. Khu 5. 2 piṭṭhe Jātake.

Subhūtittheravatthu

201. Tatiye **araṇavihārīnanti** nikkilesavīhārīnaṃ. **Raṇanti** hi rāgādayo kilesā vuccanti, tesāṃ abhāvena nikkilesavīhāro araṇavihāro nāma. So yesāṃ atthi, te araṇavihārīno. Tesāṃ araṇavihārīnaṃ Subhūtitthero aggoti. Kiñcāpi hi aññepi khīṇāsavā araṇavihārīnova, therena pana dhammadesanāya etaṃ nāmaṃ laddhaṃ. Aññe hi bhikkhū dhammaṃ desento uddissakaṃ¹ katvā vaṇṇaṃ vā avaṇṇaṃ vā kathenti, thero pana dhammaṃ desento Satthārā desitaniyāmato anokkamitvā² deseti, tasmā araṇavihārīnaṃ aggo nāma jāto.

202. Catutthe **dakkhiṇeyyānanti** dakkhiṇārahānaṃ. Tattha kiñcāpi aññepi khīṇāsavā aggadakkhiṇeyyā, thero pana piṇḍāya caranto ghare ghare mettājhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya bhikkhaṃ gaṇhāti “evaṃ bhikkhādāyakānaṃ mahapphalaṃ bhavissatī”ti. Tasmā dakkhiṇeyyānaṃ aggoti vutto. Attabhāvo panassa susamiddho³, alaṅkatatoraṇaṃ viya cittapaṭo viya ca ativiya virocati. Tasmā Subhūtitī vuccati.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttare Bhagavati anuppanneyeva Haṃsavatīnagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, Nandamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā tattha sāraṃ apassanto attano parivārehi catucattālīsāya māṇavakasahashehi saddhiṃ pabbatapāde isipabbajjaṃ pabbajitvā pañca abhiññā aṭṭha samāpattiyo nibbattesi, antevāsikepi jhānalābhino akāsi.

Tasmiṃ samaye Padumuttaro Bhagavā loka nibbattitvā Haṃsavatīnagaraṃ upanissāya viharanto ekadivasaṃ paccūsasamaye lokaṃ olokeno Nandatāpasassa antevāsikānaṃ jaṭilānaṃ arahattūpanissayaṃ Nandatāpasassa ca dvīhaṅgehi samannāgatassa sāvakassa ṭhānantarapatthanaṃ disvā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā pubbaṇhasamayaṃ pattacīvaramādāya Sāriputtattherassa vatthumhi vuttanayeneva Nandatāpasassa assamaṃ agamāsi.

1. Odissakaṃ (Sī)

2. Anukkamitvā (Ka)

3. Suṭṭhu bhūtivā samiddho (Sī), Subhūtiyā samiddho (Syā)

Tattha phalāphaladānañca pupphāsanapaññāpanañca
nirodhasamāpattisamāpajjanañca vuttanayeneva veditabbañ.

Satthā pana nirodhā vuṭṭhito araṇavihāri-aṅgena ca padakkhiṇeyyaṅgena cāti dvīhaṅgehi samannāgataṃ ekaṃ sāvakaṃ “isigaṇassa pupphāsanānumodanaṃ karohī”ti āṇāpesi. So attano visaye ṭhatvā tepiṭakaṃ sammasitvā anumodanaṃ akāsi. Tassa desanāvasāne Satthā sayam dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sabbe catucattālīsasahassāpi tāpasā arahattaṃ pāpuṇimsu. Nandatāpaso pana anumodakassa bhikkhuno nimittaṃ gaṇhitvā Satthu desanānusāreṇa ñāṇaṃ pesetuṃ nāsakkhi. Satthā “etha bhikkhavo”ti sesabhikkhūnaṃ hatthaṃ pasāresi, sabbepe antarāhitakesamassū iddhimayaparikkhārā vassasatṭhikattherā viya¹ ahesuṃ.

Nandatāpaso Tathāgataṃ vanditvā sammukhe ṭhito āha “bhante yena bhikkhunā isigaṇassa pupphāsanānumodanā katā, konāmoyaṃ tumhākaṃ sāsane”ti. Araṇavihāri-aṅgena ca dakkhiṇeyyaṅgena ca² etadaggaṃ patto esoti. “Bhante ahampi iminā sattāhakatena adhikārakammena aññaṃ sampattiṃ na patthemī, anāgate panāhaṃ ekassa Buddhassa sāsane ayaṃ thero viya dvīhaṅgehi samannāgato bhavēyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā byākartivā pakkāmi. Nandatāpasopi kālena kālaṃ Dasabalassa santike dhammaṃ sutvā aparihīṇajjhāno brahmaloke nibbatto. Idamassa kalyāṇakammaṃ. Antarā pana kammaṃ na kathiyati.

So kappasatasahassaṃ atikkamitvā Sāvattiyaṃ Sumanaseṭṭhissa gehe nibbatti, **Subhūṭi**tissa nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge amhākaṃ Satthā loke nibbatto Rājagahaṃ upanissāya viharati. Tadā Anāthapiṇḍiko seṭṭhi Sāvattiyaṃ uṭṭhānakabhaṇḍaṃ gahetvā attano sahāyakassa Rājagahaseṭṭhino gharaṃ gato Satthu uppannabhāvaṃ ñatvā Satthāraṃ Sītavane viharantaṃ upasaṅkamitvā paṭhamadassaneneva sotāpattiphale

1. Vassasatikattherā viya (Sī)

2. Araṇavihāraṅge ca dakkhiṇeyyaṅge ca (Sī)

patiṭṭhāya Satthāraṃ Sāvattṭhiṃ āgamanatthāya yācivā pañcaccattālīsajoyane magge yojane yojane sataṣaḥṣaṣapariṇāṣeṇa viḥāre patiṭṭhāpetvā Sāvattṭhiyaṃ rājamānena attṭhakarīsappamāṇaṃ Jetarājakumārassa uyyānabhūmiṃ koṭṭisānṭhārena kiṇṭvā tattha Bhagavato viḥāraṃ kāretvā adāsi. Viḥāramahadivase ayaṃ Subhūṭikuṭumbiko Anāthapiṇḍikaseṭṭhinā saddhiṃ gantvā dhammaṃ suṇanto saddhaṃ paṭilābhivā pabbaji. So upasampanno dve mātikā paṇḍitaṃ katvā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā araṇṇe samaṇadhammaṃ karonto vipassanaṃ vaḍḍhetvā mettājhānaṃ pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Dhammaṃ desento vuttanayeneva dhammaṃ katheti, piṇḍāya caranto vuttanayeneva mettājhānato vuṭṭhāya bhikkhaṃ gaṇhāti. Atha naṃ Satthā imaṃ kāraṇadvayaṃ paṭicca araṇaviḥārīnaṃ dakkhiṇeyyānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khadiravanīyarevatattheravatthu

203. Pañcame āraṇṇakānanti araṇṇavāsīnaṃ. **Revato Khadiravanīyoti** Dhammasenāpatiṭṭherassa kaniṭṭhabhātiko. So yathā aṇṇe therā araṇṇe vasamānā vanasabhāgaṃ udakasabhāgaṃ¹ bhikkhācārasabhāgaṃ sallakkhetvā araṇṇe vasanti, na evaṃ vasi. Etāni pana sabhāgāni anādiyitvā ujjāṅgalasakkharapāsāṇavisame Khadiravane paṭivasati. Tasmā āraṇṇakānaṃ aggoti vutto.

Tassa pañhakamme ayaṃ anupubbikathā—ayaṃ kira atīte Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare nibbato Mahāgaṇḍāya payāgapatiṭṭhānatitthe nāvākammaṃ karonto paṭivasati. Tasmīṃ samaye Satthā sataṣaḥṣabhikkhuparivāro cārikaṃ caranto payāgapatiṭṭhānatitthaṃ² sampāpuṇi. So Dasabalaṃ disvā cintesi “mayhaṃ kālena kālaṃ Buddhadassanaṃ nāma natthi, ayaṃ me kalyāṇakammāyūhanakkhaṇo”ti nāvāsaṅghāṭaṃ bandhāpetvā upari celavitānaṃ kāretvā gandhamālādāmāni osāretvā heṭṭhā varapottṭhakaṃ cittattharaṇaṃ attharāpetvā saparivāraṃ Satthāraṃ paratīraṃ tāresi.

1. Utusabhāgaṃ (Ka)

2. Payāgatitthe (Ka)

Tasmiṃ samaye Satthā ekaṃ ārañṇakaṃ bhikkhuṃ etadagge ṭhapesi. So nāviko taṃ disvā “mayāpi evamevaṃ anāgate ekassa Buddhassa sāsane ārañṇakānaṃ aggena bhavitum vaṭṭatī”ti Satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā Satthu pādamūle nipajjitvā ‘bhante tumhehi etadagge ṭhapito so bhikkhu viya ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane ārañṇakānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane tvaṃ ārañṇakānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi. Antarā pana aññaṃ kammaṃ na kathiyati.

So yāvajjivaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Magadhakkhette Nālakabrāhmaṇagāme Sārībrāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gahetvā tiṇṇaṃ bhātikānaṃ tissannaṇca bhaginīnaṃ sabbakaniṭṭho hutvā nibbatti, **Revatotissa** nāmaṃ akaṃsu. Athassa mātāpitaro cintesuṃ “vaḍḍhitavaḍḍhite dārake samaṇā Sakyaputtiyā netvā pabbājenti, amhākaṃ puttaṃ Revataṃ daharameva gharabandhanena bandhissāmā”ti samānakulato dārikaṃ ānetvā Revatassa ayyikaṃ¹ vandāpetvā “amma tava ayyikāya mahallakatarā hohi”ti² āhaṃsu. Revato tesāṃ kathaṃ sutvā cintesi “ayaṃ dārikā daharā paṭhamavaye ṭhitā, imissā kira evaṃvidhaṃ rūpaṃ³ mama ayyikāya rūpasadisāṃ bhavissati, pucchissāmi tāva nesaṃ adhippāyan”ti cintetvā āha “tumhe kiṃ kathethā”ti. Tāta “ayaṃ dārikā ayyikā viya te jaraṃ pāpuṇātū”ti vadāmāti. So “imissā rūpaṃ evaṃvidhaṃ bhavissatī”ti pucchi. Tāta kiṃ vadesi, mahāpuṇṇā evaṃvidhā hontīti.

So cintesi “idaṃ kira rūpaṃ iminā niyāmena valittacaṃ bhavissati palitakesaṃ⁴ khaṇḍadantaṃ, ahaṃ evarūpe rūpe rajjitvā kiṃ karissāmi, mama bhātikānaṃ gatamaggameva gamissāmī”ti kīlanto viya hutvā samavaye taruṇadārake āha “etha bho vidhāvanikaṃ karissāmā”ti nikkhami. Tāta maṅgaladivase mā bahi gacchāti. So dārakehi saddhiṃ kīlanto⁵ viya attano dhāvanavāre sampatte thokaṃ gantvā papañcetvā

1. Ayyakaṃ (Sī)

2. Ayyikā viya mahallakatarā hotūti (Ka)

3. Evarūpaṃ (Ka)

4. Palitasāsaṃ (Sī)

5. Tiṭṭhanto (Sī)

āgacchati. Puna dutiyavāre sampatte tato turitaṃ viya¹ gantvā āgato, tatiyavāre sampatte “ayaṃ me kālo”ti ñatvā sammukhaṭṭhānena palāyitvā paṃsukūlikabhikkhūnaṃ nivāsaṭṭhānaṃ araṇṇaṃ gantvā there abhivādetvā pabbajjaṃ yāci. Sappurisa mayaṃ taṃ na jānāma “kassāsi² putto”ti, tvaṅca alaṅkataniyāmeneva āgato, ko taṃ pabbājetuṃ ussahissatīti³. So ubho bāhā paggayha “vilumpanti maṃ vilumpanti maṃ”ti mahāravaṃ viravi. Ito cito ca bhikkhū sannipatitvā “sappurisa imasmim̐ ṭhāne tava vatthaṃ vā piḷandhanaṃ vā koci gaṇhanto nāma natthi, tvaṅca ‘vilumpanti’ti vadasi, kiṃ sandhāya vadasi”ti. Bhante nāhaṃ vatthālaṅkāraṃ sandhāya vadāmi, tissannaṃ pana me sampattīnaṃ vilopo vattati, taṃ sandhāya vadāmi. Maṃ tāva tumhe mā pabbājeyittha, bhātaraṃ pana me jānāthāti. Konāmo pana te bhātāti. Gihikāle Upatisso nāma, idāni pana Sāriputto nāma jātoti vadantīti. “Āvuso evaṃ sante ayaṃ kulaputto amhākaṃ kaniṭṭhabhātiko nāma hoti, jeṭṭhabhātiko no Dhammasenāpati puretaraṃyeva āha ‘amhākaṃ ñātakā sabbeva micchādiṭṭhikā, yo koci amhākaṃ ñātīti āgacchati, taṃ yena tenupāyena pabbājeyyāthā’ti. Ayaṃ pana therassa ajjhatabhātiko⁴, pabbājetha naṃ”ti vatvā tacapaṇcākakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājeyiṃsu. Atha naṃ paripuṇṇavassaṃ upasampādetvā kammaṭṭhāne yojayiṃsu.

Thero kammaṭṭhānaṃ gahetvā ācariyupajjhāyānaṃ avidūre ṭhāne vuttappakāraṃ Khadiravanaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karoti. Tassa “arahattaṃ appatvā Dasabalaṃ vā bhātikattheraṃ vā na passissāmī”ti vāyamantasseva tayo māsā atikkantā, sukhumālakulaputtassa lūkhabhojanaṃ bhuñjantassa cittaṃ valitaṃ nāma hoti⁵, kammaṭṭhānaṃ vimokkhaṃ na gataṃ. So temāsaccayena pavāretvā vutthavasso hutvā tasmiṃyeva ṭhāne samaṇadhammaṃ karoti. Tassa samaṇadhammaṃ karontassa⁶ cittaṃ ekaggaṃ ahosi, so vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

1. Anantare sampatte tato dūrataṃ (Sī)

3. Ussahatīti (Sī)

5. Paṇītaṃ nāma na hoti (Sī)

2. Kassāpi (Sī)

4. Ajjhatikabhātiko (Sī)

6. Parikammaṃ karontassa karontassa (Sī)

Athāyasmā Sāriputto Satthāraṃ āha “bhante mayhaṃ kira kaniṭṭhabhātā Revato pabbajito, so abhirameyya vā na vā, gantvā naṃ passissāmi”ti. Bhagavā Revatassa āradhavi-passakabhāvaṃ ñatvā dve vāre paṭikkhipitvā tatiyavāre yācito arahattaṃ pattabhāvaṃ ñatvā “Sāriputta ahampi gamissāmi, bhikkhūnaṃ ārocehi”ti. Thero bhikkhusaṃghaṃ sannipādetvā “āvuso Satthā cārikaṃ caritukāmo, gantukāma āgacchantū”ti sabbesaṃyeva ārocesi. Dasabalassa cārikatthāya gamanakāle ohīnakabhikkhū nāma appakā honti, “Satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ passissāma, madhuradhammakathaṃ vā suṇissāma”ti yebhuyyena gantukāmāva bahukā honti. Iti Satthā mahābhikkhusaṃghaparivāro “Revataṃ passissāmi”ti nikkhanto.

Athekasmiṃ padese Ānandatthero dvedhāpathaṃ patvā Bhagavantaṃ pucchi “bhante imasmiṃ tṭhāne dve maggā, kataramaggena saṃgho gacchatū”ti. Kataramaggo Ānanda ujukoti. Bhante ujumaggo tiṃsayojano amanussapatho, parihāramaggo pana saṭṭhiyojaniko khemo subhikkhoti. Ānanda Sīvali amhehi saddhiṃ āgatoti. Āma bhante āgatoti. Tena hi saṃgho ujumaggameva gaṇhatu, Sīvalissa puññaṃ vīmaṃsissāmāti. Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Sīvalittherassa puññavīmaṃsanatthaṃ aṭavimaggaṃ abhiruhi. Maggaṃ abhiruhanaṭṭhānato paṭṭhāya devasaṃgho yojane yojane tṭhāne nagaraṃ māpetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa vasanaṭṭhāya vihāre paṭiyādesi. Devaputtā rañña pesitakammakārā viya hutvā yāgukhajjakādīni gahetvā “kahaṃ ayyo Sīvali, kahaṃ ayyo Sīvali”ti pucchantā gacchanti. Thero taṃ sakkārasammānaṃ gaṇhāpetvā Satthu santikaṃ gacchati. Satthā bhikkhusaṃghena saddhiṃ paribhuñji.

Imināva niyāmena Satthā sakkārasammānaṃ anubhavanto devasikaṃ yojanaparamaṃ gantvā tiṃsayojanikaṃ kantāraṃ atikkamma Khadiravaniyattherassa sabhāgaṭṭhānaṃ¹ patto, thero Satthu āgamaṇaṃ ñatvā attano vasanaṭṭhāne Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa pahonakavihāre Dasabalassa Gandhakuṭiṃ rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīni ca iddhiyā māpetvā Tathāgatassa

1. Vasanaṭṭhānaṃ (Ka)

paccuggamanam gato. Satthā alaṅkatapaṭiyattena maggena vihāram pāvisi. Atha Tathāgate Gandhakuṭim paviṭṭhe bhikkhū vassaggena pattasenāsanāni pavisiṃsu. Devatā “akālo āhārassā”ti aṭṭhavidham pānakam āharisṃsu. Satthā saṃghena saddhim pānakam pivi. Imināva niyāmena Tathāgatassa sakkārasammānam anubhavantasseva addhamāso atikkanto.

Athekacce ukkaṇṭhitabhikkhū¹ ekasmiṃ ṭhāne nisīditvā katham uppādayisṃsu “Satthā Dasabalo ‘mayham aggasāvakassa kaniṭṭhabhātā’ti vatvā evarūpaṃ navakammikabhikkhuṃ passitum āgato, imassa vihārassa santike Jetavanamahāvihāro vā Veḷuvanavihārādayo vā kiṃ karissanti. Ayampi bhikkhu evarūpassa navakammassa kārako, kiṃ nāma samaṇadhammaṃ karissatī”ti. Atha Satthā cintesi “mayi ciram vasante idam ṭhānam ākiṇṇam bhavissati, āraññakā bhikkhū nāma pavivekatthikā honti, Revatassa aphāsuvihāro bhavissatī”ti tato Revatassa divāṭṭhānam gato. Thero ekakova caṅkamanakoṭiyam ālambanaphalakam² nissāya pāsāṇaphalake nisinno Satthāram dūratova āgacchantam disvā paccuggantvā vandi.

Atha nam Satthā pucchi “Revata imam vālamigaṭṭhānam, caṇḍānam hatthi-assādīnam saddam sutvā kinti karosī”ti. Tesam me bhante saddam suṇato araṇṇarati nāma³ uppajjatīti. Satthā tasmimṭhāne Revatattherassa pañcahi gāthāsatehi araṇṇe nivāsānisamsam nāma kathetvā punadivase avidūre ṭhāne piṇḍāya caritvā Revatattheram nivattetvā⁴ yehi bhikkhūhi therassa avanṇo kathito, tesam kattarayaṭṭhi-upāhanātelanāḷichattānam pamussanabhāvam akāsi. Te attano parikkhāratthāya nivattā āgata maggeneva gacchantāpi tam ṭhānam sallakkhetum na sakkonti. Paṭhamam hi te alaṅkatapaṭiyattena maggena gantvā tamdivasam pana visama maggena gacchantā tasmim tasmim ṭhāne ukkuṭikam nisīdanti, jāṇukena gacchanti. Te gumbhe ca gacche ca kaṇṭake ca maddantā attano vasitasabhāgaṭṭhānam gantvā tasmim tasmim khadirakhāṇuke attano chattaṃ sañjānanti, upāhanam kattarayaṭṭhim telanāḷim sañjānanti. Te tasmim samaye

1. Uddhatabhikkhū (Sī)

3. Pīti nāma (Sī)

2. Ālambanabāham (Sī)

4. Āmantetvā (Ka)

“Iddhimā ayaṃ bhikkhū”ti ñatvā attano parikkhāre ādāya “Dasabalassa paṭiyattasakkāro nāma evarūpo hoti”ti vadantā āgamaṃsu.

Purato¹ gatabhikkhū Visākhā upāsikā attano gehe nisinnakāle pucchati “manāpaṃ nu kho bhante Revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ”ti. Manāpaṃ upāsike nandanavanacittalatādipaṭibhāgaṃ taṃ senāsananti. Atha nesaṃ sabbapacchato āgatabhikkhū pucchi “manāpaṃ ayyā Revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ”ti. Mā puccha upāsike, kathetuṃ ayuttaṭṭhānametaṃ, ujjāṅgalaṃ sakkharapāsāṇavisamaṃ Khadiravanaṃ etaṃ, tattha so bhikkhu viharatīti. Visākhā purimānañca pacchimānañca bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā “kesaṃ nu kho kathā saccā”ti pacchābhatte gandhamālaṃ ādāya Dasabalassa upaṭṭhānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā Satthāraṃ pucchi “bhante Revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ ekacce ayyā vaṇṇenti, ekacce nindanti, kiṃ nāmetaṃ bhante”ti. Visāke ramaṇīyaṃ vā hotu mā vā, yasmiṃ ṭhāne ariyānaṃ cittaṃ ramati, tadeva ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ nāmāti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Gāme vā yadi vā raññe, ninne vā yadi vā thale.

Yattha arahanto viharanti, taṃ bhūmirāmaṇeyyakan”ti².

Atha Satthā aparabhāge Jetavanamahāvihāre ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ āraññakānaṃ bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kaṅkhārevatattheravatthu

204. Chaṭṭhe **jhāyīnanti** jhānalābhīnaṃ³ jhānābhiratānaṃ. So kira thero yā jhānasamāpattiyo Dasabalo samāpajjati, tato appataraṃ ṭhapetvā bahutarā samāpajjati. Tasmā jhāyīnaṃ aggo nāma jāto. Kaṅkhāyanabhāvena **Kaṅkhārevatoti** vuccati. Kaṅkhā nāma kukkuccaṃ, kukkuccakoti attho. Kiṃ pana aññe kukkuccakā natthīti? Atthi, ayaṃ pana thero kappiyepi kukkuccaṃ uppādesi. Tenassa kukkuccakatā atipākaṭā jātāti Kaṅkhārevatotveva saṅkhaṃ gato.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito

1. Purato purato (Sī)

2. Khu 1. 27; Saṃ 1. 234 piṭṭhe.

3. Jhānasīlānaṃ (Sī)

dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ jhānābhīratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti desanāvasāne Satthāraṃ nimantetvā purimanayeneva sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā Bhagavantaṃ āha “bhante ahaṃ iminā adhikāraḥkammaṇa na aññaṃ sampattiṃ patthemī, yathā pana so tumhehi ito sattadivasamatthake bhikkhu jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapito, evaṃ ahampi anāgate ekassa Buddhassa sāsane jhāyīnaṃ aggo bhavēyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi. Satthā anāgataṃ oloketvā samijjhanabhāvaṃ disvā “anāgate kappasatasahassāvasāne Gotamo nāma Buddhō uppajjissati, tassa sāsane tvaṃ jhāyīnaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

So yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Bhagavato kāle Sāvatthinagare mahābhogakule nibbatta pacchābhattaṃ dhammassavanatthaṃ gacchantena mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito Dasabalassa dhammakathaṃ sutvā saddhaṃ paṭilabhitvā pabbajito¹ upasampadaṃ labhitvā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā jhānaparikkammaṃ karonto jhānalābhī hutvā jhānameva pādakaṃ katvā arahattaphalaṃ pāpuṇi. So Dasabalena samāpajjitabbasamāpattīnaṃ appatarā ṭhapetvā bahutarā samāpajjanto ahorattaṃ jhānesu ciṇṇavasī ahosi. Atha naṃ aparabhāge Satthā imaṃ guṇaṃ gahetvā jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi. “Akappiyo āvuso guḷo, akappiyo muggā”ti² evaṃ pana kappiyesveva vatthūsu kukkuccassa uppāditatāya kukkuccasaṅkhātāya kaṅkhāya bhāvena Kaṅkhārevatoti saṅkhaṃ gatoti.

Soṇakoḷivisattheravatthu

205. Sattame āraddhavīriyānanti paggaḥitavīriyānaṃ paripuṇṇavīriyānaṃ. Soṇo Koḷivisoti Soṇoti tassa nāmaṃ, Koḷivisoti gottaṃ. Koṭivessoti vā attho, issariyena koṭippattassa vessakulassa dāraḥkoti adhippāyo. Yasmā pana aññesaṃ bhikkhūnaṃ vīriyaṃ nāma vaḍḍhetabbaṃ hoti, therassa pana hāpetabbameva ahosi. Tasmā esa āraddhavīriyānaṃ aggo nāma jāto.

1. Pabbaji, pabbajito (Sī)

2. Vi 3. 303 piṭṭhe.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira atīte Padumuttarabuddhakāle seṭṭhikule nibbatti, Sirivaḍḍhakumārotissa nāmaṃ akamsu. So vayappatto purimanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ āraddhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭatī”ti desanāpariyosāne Dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā vuttanayeneva patthanaṃ akāsi. Satthā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā purimanayeneva byākaritvā vihāraṃ gato.

Sopi Sirivaḍḍhasēṭṭhi yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto kappasatasahassaṃ atikkamitvā imasmiṃ kappe parinibbuta Kassapadasabale anuppanne amhākaṃ Bhagavati Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. So attano sahāyakehi saddhiṃ Gaṅgāyaṃ kīḷati. Tasmim¹ samaye eko jiṇṇacīvariko Paccekabuddho “Bārāṇasiṃ upanissāya Gaṅgātīre paṇṇasālaṃ katvā vassaṃ upagacchissāmi”ti udakena samupabyūḷhe daṇḍake ca valliyo ca saṃkaḍḍhati. Ayaṃ kumāro sahāyakehi saddhiṃ gantvā abhivādetvā ṭhito “bhante kiṃ karoṭhā”ti pucchi. Kumāra upakaṭṭhe antovasse pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭatīti. “Bhante ajjeva ekadivasaṃ ayyo yathā tathā āgametu, ahaṃ sve ayyassa vasanaṭṭhānaṃ karissāmi”ti āha. Paccekabuddho “tasseva kumārassa saṅghaṃ karissāmi”ti āgatattā adhivāsesi. So tassa adhivāsaṇaṃ viditvā gato punadivase sakkārasammānaṃ sajjetvā Paccekabuddhassa āgamaṇaṃ olokento aṭṭhāsi. Paccekabuddhopi “kahaṃ nu kho² ajja bhikkhācāraṃ labhissāmi”ti āvajjento ñatvā³ tasseva gehadvāraṃ agamāsi.

Kumāro Paccekabuddhaṃ disvā sampiyāyamāno pattaṃ ādāya bhikkhaṃ datvā “imaṃ antovassaṃ mayhaṃ gehadvārameva āgacchatha bhante”ti paṭiññaṃ gahetvā Paccekabuddhe bhattakiccaṃ katvā pakkante attano sahāyakehi saddhiṃ gantvā ekadivaseneva Paccekabuddhassa vasanaṇṇasālaṇca caṅkamaṇaṇca rattitṭhānadivāṭṭhānāni ca kārāpetvā adāsi. Tasseva⁴ paṇṇasālaṃ

1. Atha ekasmiṃ (Syā, Ka)

3. Āvajjetvā (Syā), āvajjento gantvā (Ka)

2. Kiṃ nu kho (Ka)

4. Tassa ca (Sī)

pavisanavelāya haritūpalittāya¹ bhūmiyā “pādesu kalalaṃ mā laggi”ti attano pārupanaṃ sataśahassagghanaṃ rattakambalaṃ bhūmattharaṇaṃ santharivā kambalassa vaṇṇena saddhiṃ Paccekabuddhassa sarīrappabhaṃ ekasadisāṃ disvā ativiya pasanno hutvā āha “yathā tumhehi akkantakālato paṭṭhāya imassa kambalassa ativiya pabhā virocati, evameva mayhampi nibbattanibbattaṭṭhāne hatthapādānaṃ vaṇṇo bandhujīvakaṃ pupphavaṇṇo hotu, satakkhattuṃ vihatakappāsapaṭalaphassasadisova phasso hotū”ti. So temāsāṃ Paccekabuddhaṃ upaṭṭhahitvā pavāritakāle ticīvaraṃ adāsi. Paccekabuddho paripuṇṇapattacīvaro Gandhamādanameva gato.

Sopi kulaputto devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Bhagavato kāle Kāḷacampānagare upaseṭṭhissa² ghare paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇakālato paṭṭhāya seṭṭhikulaṃ³ anekāni paṇṇākārasahassāni āgacchanti. Jātadivase ca sakalanagaraṃ ekasakkārasammānaṃ ahosi. Athassa nāmaggaṇadivase mātāpitāro “amhākaṃ putto attano nāmaṃ gaṇhitvāva āgato, rattasuvaṇṇarasaparisittā⁴ viyassa sarīracchavi”ti Soṇakumārotvevassa nāmaṃ akaṃsu.

Athassa saṭṭhi dhātiyo upanetvā devakumāraṃ viya naṃ sukhena vadḍhesuṃ. Tassa evarūpaṃ āhāravidhānaṃ ahosi—saṭṭhikarīsamattaṃ ṭhānaṃ kasitvā⁵ tividhena udakena posenti. Kedāre pavisantīsu udakamātikāsu khīrodakassa ca gandhodakassa ca anekāni cāṭisahassāni āsiṃcanti. Sālisīsānaṃ khīraggaṇakāle sukādināṃ pāṇānaṃ ucchiṭṭhakarāṇanivāraṇatthaṃ vihigabbhānaṃ sukhumālabbhāvattathānaṃ pariyaṇtaparikkhepe ca antarantarā ca thambhe nikhanitvā upari daṇḍake datvā kilaṇjehi chādetvā samantā sāṇiyā parikkhipitvā sabbapariyante ārakkhaṃ gaṇhanti. Sasse nipphanne koṭṭhe catujātigandhehi paribhaṇḍaṃ katvā upari uttamagandhehi paribhāventi. Anekasahassapurisā khettaṃ oruyha sālisīsāni vaṇṇesu chinditvā muṭṭhimuṭṭhiyo katvā rajjukehi bandhitvā sukkhāpentī. Tato koṭṭhakassa heṭṭhimatale⁶ gandhe santharivā upari sālisīsāni santharanti. Evaṃ ekantarikaṃ katvā santharantā koṭṭhakaṃ pūretvā dvāraṃ

1. Haritupattāya (Sī)

2. Seṭṭhikulamhi (Sī, Syā)

3. Tāva ṭhānaṃ vāpitvā (Sī)

2. Usabhasēṭṭhissa (Sī, Syā)

4. Rattasuvaṇṇarasāṃ siṃcanto (Ka)

6. Heṭṭhā samatale (Ka)

pidahanti, tivassasampattakāle koṭṭhakaṃ vivaranti. Vivaṭakāle sakalanagaraṃ sugandhagandhikaṃ hoti. Sālimhi pahate dhuttā thuse kiṇitvā gaṇhanti, kuṇḍakaṃ pana Cūḷupaṭṭhakā labhanti. Musalaghaṭṭitake¹ sālitaṇḍule vicinitvā gaṇhanti. Te suvaṇṇahīrakapacchiyaṃ pakkhipitvā satakālaṃ parissāvetvā gahite pakkuthitajātirase² ekavāraṃ pakkhipitvā uddharanti, pamukhaṭṭhānaṃ³ sumanapupphasadisāṃ hoti. Taṃ bhojanaṃ suvaṇṇasarake pakkhipitvā pakkuthita-appodakamadhupāyāsapūritassa rajatathālassa upari katvā ādāya gantvā seṭṭhiputtassa purato ṭhapenti.

So attano yāpanamattaṃ bhuñjitvā gandhavāsitena udakena mukhaṃ vikkhāletvā hatthapāde dhovati. Athassa dhotahatthapādassa nānappakāraṃ mukhavāsaṃ upanenti. Tassa akkamanaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇaṃ attharanti. Hatthapādatalānissa bandhujīvakaupphavaṇṇāni honti, satakālavihatakkappāsassa viya phasso, pādatalesu maṇikuṇḍalāvattavaṇṇāni lomāni jāyimsu. So kassacideva kujjhitvā “ājānāhi bhūmiṃ akkamissāmī”ti vadati. Tassa vayappattassa tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavike tayo pāsāde kāretvā nāṭakāni ca upaṭṭhāpesuṃ. So mahāsampattiṃ anubhavanto devo maññe paṭivasati.

Atha amhākaṃ Satthari sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakke Rājagahaṃ upanissāya viharante pādalomadassanatthaṃ rañña Māgadheṇa pakkosāpetvā asītiyā gāmiyasahasseehi saddhiṃ Satthu santikaṃ pahito dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho Satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ Bhagavā “anuññātosi mātāpitūhi”ti pucchitvā ananuññātabhāvaṃ sutvā “na kho Soṇa Tathāgatā mātāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ pabbājenti”ti paṭikkhipi. So “sādhu Bhagavā”ti Tathāgatassa vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā mātāpitūnaṃ santikaṃ gantvā anujānāpetvā Satthu santikaṃ āgamma aññatarassa bhikkhuno santike pabbaji. Ayamettha saṅkhhepo, vitthārato panassa pabbajjāvidhānaṃ Pāliyaṃ⁴ āgatameva.

Tassa pabbajjaṇca upasampadaṇca labhitvā Rājagahe viharantassa sambahulā ñātisālohitā ca sandiṭṭhasambhattā ca sakkārasammānaṃ āharanti,

1. Ghaṭṭitakāle (Sī)

3. Rasato muttamuttaṭṭhānaṃ (Sī)

2. Pakkuthitajātipiṇḍarase (Sī)

4. Vi 3. 267 piṭṭhe.

rūpanipphattiyā vaṇṇaṃ kathenti, aññepi janā passitum āgacchanti. Thero cintesi “mama santikaṃ bahū janā āgacchanti, kammaṭṭhāne vā¹ vipassanāya vā kammaṃ kātum kathaṃ sakkhissāmi, yannūnāhaṃ Satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā Sītavanasusānaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kareyyaṃ. Tatra hi susānanti jigucchitvā bahū janā nāgamissanti, evaṃsante mama kiccaṃ matthakaṃ pāpuṇissatī”ti Satthu santike kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā Sītavanaṃ gantvā samaṇadhammaṃ kātum ārabhi. So cintesi “mayhaṃ sarīraṃ paramasukhumālaṃ na kho pana sakkā sukheva sukhaṃ pāpuṇitum, kāyaṃ kilametvāpi samaṇadhammaṃ kātum vaṭṭatī”ti. Tato ṭhānacaṅkamameva adhiṭṭhāya padhānamakāsi. Tassa sukhumālānaṃ pādatalānaṃ antantehi phoṭā uṭṭhāya bhijjimsu, caṅkamo ekalohitova ahosi. Pādesu avahantesu jaṇṇukehipi hatthehipi vāyamitvā caṅkamati. Evaṃ vīriyaṃ daḷhaṃ karontopi obhāsamattampi nibbattetum asakkonto cintesi “sace aññopi āraddhavīriyo bhaveyya, mādisova bhaveyya. Ahaṃ kho pana evaṃ vāyamantopi maggaṃ vā phalaṃ vā uppādetum na sakkomi, addhā nevāhaṃ² ugghaṭṭitaññū, na vipaṇcitaññū, na neyyo, padaparamena mayā bhavitabbaṃ. Kim me pabbajjāya, hīnāyāvattitvā bhoge ca bhuñjissāmi puññāni ca karissāmi”ti.

Tasmiṃ samaye Satthā therassa vitakkaṃ ñatvā sāyanhasamaye bhikkhusaṃghaparivuto tattha gantvā lohiteṇa phuṭṭhaṃ caṅkamaṃ disvā therāṃ vīṇovādena³ ovaḍitvā vīriyasamathayojanatthāya⁴ tassa kammaṭṭhānaṃ kathetvā Gijjhakūṭameva gato. Soṇattheropi Dasabalassa sammukhā ovādaṃ labhitvā nacirasseva arahatte patiṭṭhāsi. Atha Satthā aparabhāge Jetavane bhikkhusaṃghaparivuto dhammaṃ desento therāṃ āraddhavīriyaṇaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇakuṭikaṇṇattheravatthu

206. Atṭhame **kalyāṇavākkaraṇānanti** vākkaraṇaṃ vuccati vacanakiriyā, madhuravacanānanti attho⁵. Ayañhi thero Dasabalena saddhim ekagandhakuṭiyā

1. Kammaṭṭhānāya vā (Syā, Ka)

2. Nevamhi (Sī)

3. Vi 3. 269 piṭṭhe.

4. Vīriyasamatayojanatthāya (Ka)

5. Vākkaraṇaṃ vuccati vacanaṃ, kalyāṇavākkaraṇaṃ madhuravacananti attho (Ka)

Tathāgatassa madhurena sarena dhammakathaṃ kathesi. Athassa Satthā sādhu-kāraṃ adāsi. Tasmā so kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo nāma jāto. **Soṇoti** tassa nāmaṃ, koṭi-agghanakaṃ pana kaṇṇapiḷandhanaṃ dhāresi. Tasmā **Kuṭikaṇṇoti** vuccati, Koṭikaṇṇoti attho.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi Padumuttarabuddhakāle purimanayeneva mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhatvā Satthu dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate ekassa Buddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggena bhavitum vaṭṭati”ti cintetvā Dasabalaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante yaṃ bhikkhuṃ tumhe ito sattadivasamatthake kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapyittha, ahampi imassa adhikāra-kammassa phalena anāgate ekassa Buddhassa sāsane tathārūpo bhaveyyaṃ”ti patthanaṃ akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggo bhavissasi”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa uppattito puretameva devalokā cavitvā Kāḷiyā nāma Kuraragharikāya¹ upāsikāya kucchismiṃ² paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā paripakke gabbhe Rājagahanagare attano kulanivesanaṃ āgatā.

Tasmiṃ samaye amhākaṃ Satthā sabbaññutaṃ patto Isipatane dhammacakkaṃ pavattesi. Dhammacakkapavattane dasasahassacakkavāḷadevatā sannipatiṃsu. Tattha eko aṭṭhavīsatiyā yakkhasenāpatīnaṃ abbhantare Sātāgiro nāma yakkho Dasabalassa dhammakathaṃ sutvā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya cintesi “kiṃ nu kho ayaṃ evaṃ madhuradhammakathā mama sahāyena Hemavatenā sutā na sutā”ti. So devasaṃghassa antare olokeno taṃ apassitvā “addhā mama sahāyo tiṇṇaṃ ratanānaṃ uppannabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi Dasabalassa ceva vaṇṇaṃ kathessāmi, paṭividdhadhammañca ārocessāmi”ti attano parisāya saddhiṃ Rājagahamatthakena tassa santikaṃ pāyāsi.

1. Kulagharikāya (Syā, Ka)

2. Kālī nāma Kuraragharikā upāsikā, tassā kucchismiṃ (Sī)

Hemavatopi tiyojanasahassam Himavantam akālapupphitam disvā
 “mama sahāyena Sātāgirena saddhim Himavantakīlitaṃ kīlissāmī”ti attano
 parisāya saddhim Rājagahamatthakeneva pāyāsi. Tesam dvinnampi
 aggabalakāyā kulagharikāya Kālī-upāsikāya nivesanamatthake samāgantvā
 “tumhe kassa parisā¹, mayam Sātāgirassa. Tumhe kassa parisā, mayam
 Hemavatassā”ti āhaṃsu. Te haṭṭhatuṭṭhāva gantvā tesam yakkhasenāpatīnaṃ
 ārocayimsu. Tepi tamkhaṇaṇṇeva upāsikāya nivesanamatthake
 samāgacchimsu. Sātāgiro Hemavataṃ āha “kham samma gacchasi”ti. Tava
 santikaṃ sammāti. Kiṃ kārāṇāti. Himavantam pupphitam disvā tayā
 saddhim tattha kīlissāmīti. Tvaṃ pana samma kham gacchasi. Tava
 santikaṃ sammāti. Kiṃ kārāṇāti. Tvaṃ Himavantassa kena pupphitabhāvaṃ
 jānāsīti. Na jānāmi sammāti. Suddhodanamahārājassa putto
 Siddhatthakumāro dasasahassilokadhātum kampetvā
 paṭividdhasabbaññutaññāṇo dasasahassacakkavāḷadevatānaṃ majjhe
 anuttaram dhammacakkaṃ pavattesi, tassa pavattitabhāvaṃ na jānāsīti. na
 jānāmi sammāti. Tvaṃ ettakameva ṭhānaṃ pupphitanti aññasi², tassa pana
 purisassa sakkāratthāya sakaladasasahassacakkavāḷaṃ ekamālāguḷasadisam³
 ajja jātaṃ sammāti. Mālā tāva pupphantu, tayā so Satthā akkhini pūretvā
 diṭṭhoti. Āma samma Satthā ca me diṭṭho, dhammo ca suto, amatañca pītaṃ.
 Aham “etaṃ amatadhammaṃ tampi jānāpessāmī”ti tava santikaṃ āgatosmi
 sammāti. Tesam aññamaññaṃ kathentānaṃyeva upāsikā sirisayanato
 uṭṭhāya nisinnā taṃ kathāsallāpaṃ sutvā sadde nimittaṃ gaṇhi. “Ayaṃ
 saddo uddham, na heṭṭhā amanussabhāsito, no manussabhāsito”ti
 sallakkhetvā ohitasotā paggaḥitamānasā hutvā nisīdi, tato—

“Ajja pannaraso uposatho, (Iti Sātāgiro yakkho),

Dibbā ratti upaṭṭhitā.

Anomanāmaṃ Satthāraṃ,

Handa passāma Gotamaṃ”ti—

1. Purisā (Sī)

2. Maññasi (Sī)

3. Mālāguḷasadisam (Sī)

Evam Sātāgirena vutte—

“Kacci mano supaṇihito, (Iti Hemavato yakkho,)
 Sabbabhūtesu tādino.
 Kacci itthe anitthe ca,
 Saṅkappa’ssa vasīkatā”¹—

Evam Hemavato Satthu kāyasamācāraṇca ājīvaṇca manosamācāraṇca
 pucchi. Pucchitaṃ pucchitaṃ Sātāgiro vissajjesi. Evam Satthu
 sarīraṇṇaṇṇaṇṇaṇṇakathanavasena Hemavatasuttante niṭṭhite Hemavato
 sahāyakassa dhammadesanānusārena ñāṇaṃ pesetvā sotāpattiṭṭhale
 patiṭṭhahi.

Atha Kālī² upāsikā parassa dhamme desīyamāne Tathāgataṃ
 adiṭṭhapubbāva hutvā anussavappasādaṃ uppādetvā parassa vaḍḍhitaṃ
 bhojanaṃ bhuñjamānā viya sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi. Sā sabbamātugāmānaṃ
 antare paṭhamakasotāpannā sabbajetṭhikā ahosi. Tassā saha sotāpattiṭṭhāvena
 tameva rattiṃ gabbhavuṭṭhānaṃ jātaṃ, paṭiladdhadārakassa
 nāmaggaṇaḍivase Soṇoti nāmaṃ akāsi. Sā yathāruciya kulagehe vasitvā
 kulaghameva agamāsi.

Tasmiṃ samaye Mahākaccānatthero taṃ nagaraṃ upanissāya upavatte³
 pabbate paṭivasati. Upāsikā therāṃ upaṭṭhāti. Thero nibaddhaṃ tassā
 nivesanaṃ gacchati. Soṇadārakopi nibaddhaṃ therassa santike vicaranto
 vissāsiko ahosi. So aparena samayena therassa santike pabbaji. Thero taṃ
 upasampādetukāmo tīṇi vassāni gaṇaṃ pariyesitvā upasampādesi. So
 upasampanno kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ
 patvā therasseva santike Suttanipātaṃ uggaṇhitvā vutthavasso pavāretvā
 Satthāraṃ passitukāmo hutvā upajjhāyaṃ āpucchi. Thero āha “Soṇa tayi
 gate Satthā taṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasāpetvā dhammaṃ ajjhesissati, tvaṃ
 dhammaṃ kathessasi. Satthā tava dhammakathāya pasīditvā tuyhaṃ varaṃ
 dassati. Tvaṃ varaṃ gaṇhanto imaṇca imaṇca gaṇhāhi, mama vacanena
 Dasabalassa pāde vandāhi”^{ti}. So upajjhāyena anuññāto mātu-upāsikāya
 gehaṃ gantvā ārocesi. Sāpi

1. Khu 1. 302 piṭṭhe Suttanipāte.

2. Ayampi Kālī (Sī)

3. Pavatte (Sī)

“Sādhu tāta tvaṃ Dasabalaṃ passituṃ gacchanto imaṃ kambalaṃ āharitvā Satthu vasanagandhakuṭiyā bhūmattharaṇaṃ katvā attharāhī”ti kambalaṃ adāsi. Soṇatthero taṃ ādāya senāsaṇaṃ saṃsāmetvā anupubbena Satthu vasanaṭṭhānaṃ gantvā Dasabalassa Buddhāsane nisinnavelāyameva upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā Ānandattheraṃ āmantesi “Ānanda imassa bhikkhussa senāsaṇaṃ jānāhī”ti. Thero Satthu adhippāyaṃ ñatvā Antogandhakuṭiyāmyeva bhūmattharaṇaṃ¹ ussārento viya² atthari.

Atha kho Bhagavā bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāraṃ pāvīsi, āyasmāpi kho Soṇo bahudevarattiṃ ajjhokāse vītināmetvā vihāraṃ pāvīsi. Satthā pacchimayāme sīhaseyyaṃ kappetvā paccūsasamaye vuṭṭhāya nisīditvā “ettakena kālena Soṇassa kāyadaratho paṭippassaddho bhavissatī”ti ñatvā āyasmantaṃ Soṇaṃ ajjhesi³ “paṭibhātu taṃ bhikkhu dhammo bhāsitaṃ”ti. Soṇatthero madhurassarena ekabyañjanaṃpi avināsento aṭṭhakavaggiyāni suttāni⁴ abhāsi. Kathāpariyosāne Bhagavā sādhukāraṃ datvā “suggahito⁵ te bhikkhu dhammo, mayā desitakāle ca ajja ca ekasadisāva desanā, kiñci ūnaṃ vā adhikaṃ vā natthī”ti pasannabhāvaṃ pakāsesi. Soṇattheropi “ayaṃ okāso”ti sallakkhetvā upajjhāyassa vacanena Dasabalaṃ vanditvā vinayadharapañcamena gaṇena upasampadaṃ ādiṃ katvā sabbe vare yāci, Satthā adāsi. Puna thero mātu-upāsikāya vacanena vanditvā “ayaṃ bhante upāsikāya tumhākaṃ vasanagandhakuṭiyaṃ bhūmattharaṇatthaṃ kambalo pahito”ti kambalaṃ datvā uṭṭhāyāsanā Satthāraṃ vanditvā padakkhiṇaṃ katvā pakkāmi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana therassa pabbajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ sutte⁶ āgatameva.

Iti thero Satthu santikā aṭṭha vare labhitvā upajjhāyassa santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Punadivase mātu-upāsikāya nivesanadvāraṃ gantvā bhikkhāya aṭṭhāsi. Upāsikā “putto kira me dvāre ṭhito”ti sutvā vegena āgantvā abhivādetvā hatthato pattaṃ

1. Bhummattharaṇaṃ (Sī)

2. Ussāpento viya (Sī)

3. Ajjhabhāsi (Sī)

4. Khu 1. 399 piṭṭhe.

5. Sukathito (Ka)

6. Vi 3. 286 piṭṭhe.

gahetvā antonivesane nisīdāpetvā bhojanaṃ adāsi. Atha naṃ bhattakiccapariyosāne āha “diṭṭho te tāta Dasabalo”ti. Āma upāsiketi. Vandito te mama vacanenāti. Āma vandito, sopi ca me kambalo Tathāgatassa vasanaṭṭhāne bhūmattharaṇaṃ katvā atthatoti. Kiṃ tāta tayā kira Satthu dhammakathā kathitā, Satthārā ca te sādhu-kāro dinnoti. Tayā kathāṃ nātaraṃ upāsiketi. Tāta mayhaṃ gehe adhivatthā devatā Dasabalena tuyhaṃ sādhu-kāraṃ dinnadivase “sakaladasasahassacakkavāḷe devatā sādhu-kāraṃ adamsū”ti āha, tāta tayā kathitadhammakathaṃ Buddhānaṃ kathitaniyāmeneva mayhampi kathetum paccāsīsāmīti¹. Thero mātu kathāṃ sampañicchi. Sā tassa adhivāsanaṃ viditvā dvāre maṇḍapaṃ kāretvā Dasabalassa kathitaniyāmeneva attano dhammakathaṃ kathāpesīti vatthu ettha samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ kalyāṇavākkaraṇānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Sīvalittheravatthu

207. Navame **lābhīnaṃ yadidaṃ Sīvalīti** ṭhapetvā Tathāgataṃ lābhīnaṃ bhikkhūnaṃ Sīvalitthero aggoti dasseti. Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi atīte Padumuttarabuddhakāle vuttanayeneva vihāraṃ gantvā parisapariyante ṭhito dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ lābhīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti Dasabalaṃ nimantetvā purimanayeneva sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “Bhagavā ahampi iminā adhikārakammena aññaṃ sampattiṃ na patthemī, anāgate pana ekassa Buddhassa sāsane ahampi tumhehi so etadagge ṭhapitabhikkhu viya lābhīnaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanāṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “ayaṃ te patthanā anāgate Gotamassa Buddhassa sāsane² samijjhissatī”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Vipassībuddhakāle Bandhumatīnagarato avidūre ekasmiṃ gāme paṭisandhiṃ gaṇhi. Tasmīnsamaye Bandhumatīnagaravāsino raññā saddhiṃ sākacchitvā sākacchitvā

1. Kathehi, taṃ bujjhissāmīti (Ka)

2. Santike (Syā)

Dasabalassa dānaṃ denti. Te ekadivasam sabbeva ekato hutvā dānaṃ dentā “kiṃ nu kho amhākaṃ dānamukhe natthi”¹ti madhuñca guḷadadhiñca na addasaṃsu. Te “yato kutoci āharissāmā”²ti janapadato nagaram pavisanamagge purisaṃ ṭhapesuṃ. Tadā esa kulaputto attano gāmato guḷadadhivāraṃ gahetvā “kiñcideva āharissāmī”³ti nagaram gacchanto mukhaṃ dhovivā “dhotahatthapādo pavisissāmī”⁴ti phāsukaṭṭhānaṃ olokento naṅgalasīsamattaṃ nimmakkhikaṃ daṇḍakamadhuṃ disvā “puññaṃ me idaṃ uppannaṃ”¹ti gahetvā nagaram pavisati. Nāgarehi ṭhapitapuriso taṃ disvā “bho purisa kassimaṃ āharasī”²ti pucchi. Na kassaci sāmi, vikkīṇitum pana me idaṃ ānīanti. Tena hi bho purisa imaṃ kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ madhuñca guḷadadhiñca dehīti.

So cintesi “idaṃ na bahumūlaṃ ayañca ekappahāreṇeva bahuṃ deti, vīmaṃsitum vaṭṭatī”¹ti. Tato naṃ “nāhaṃ ekakahāpaṇena demī”²ti āha. Yadi evaṃ, dve gahetvā dehīti. Dvīhipi na demīti. Etenupāyena vadḍhantaṃ vadḍhantaṃ sahaṃsaṃ pāpuṇi. So cintesi “ati-añchitum na vaṭṭati, hotu tāva, imassa kattabbakiccaṃ pucchissāmī”³ti. Atha naṃ āha “idaṃ na bahu-agghanakaṃ, tvañca bahuṃ desi, kena kammaṇa idaṃ gaṇhāsī”⁴ti. Idha bho nagaravāsino rañña saddhiṃ paṭivirujjhivā Vipassīdasabalassa dānaṃ dentā idaṃ dvayaṃ dānamukhe apassantā pariyesanti. Sace idaṃ dvayaṃ na labhissanti, nāgarānaṃ parājayo bhavissati. tasmā sahaṃsaṃ datvā gaṇhāmīti. Kiṃ panetaṃ nāgarāṇameva vaṭṭati, na aññesaṃ dātuṃ vaṭṭatīti. Yassa kassaci dātuṃ avāritametanti. Atthi pana koci nāgarānaṃ dāne ekadivasam sahaṃsaṃ dātāti. Natthi sammāti. Imesaṃ pana dvinnam sahaṃsagghanakabhāvaṃ jānāsīti. Āma jānāmīti. Tena hi gaccha, nāgarānaṃ ācikkha “eko puriso imāni dve mūlena na deti, sahattheneva dātukāmo, tumhe imesaṃ dvinnam kāraṇā nirussukkā”² hothā”³ti. Tvaṃ pana me imasmim dānamukhe jeṭṭhakabhāvassa³ kāyasakkhī hohīti.

So gāmaṃ paṭibbayaṭṭhaṃ gahitaṃ pañcakaṭukaṃ gahetvā cuṇṇaṃ katvā dadhito kañjiyaṃ vāhetvā⁴ tattha madhupaṭalaṃ piḷetvā pañcakaṭukacuṇṇena yojetvā ekasmim paduminipatte pakkhipitvā taṃ saṃvidahitvā

1. Nipphannanti (Sī) 2. Nibbitakkā (Sī) 3. Jeṭṭhakabhāve (Ka) 4. Gahetvā (Ka)

ādāya Dasabalassa avidūre tṭhāne nisīdi. Mahājanena āhariyamānassa sakkārassa antare attano pattavāraṃ¹ olokayamāno okāsaṃ ñatvā Satthu santikaṃ gantvā “Bhagavā ayaṃ mayhaṃ duggatapaṇṇākāro, imaṃ me anukampaṃ paṭicca gaṇhathā”ti. Satthā tassa anukampaṃ paṭicca catumahārājadattiyena selamayena pattena taṃ paṭiggahetvā yathā aṭṭhasaṭṭhibhikkhusatasahassassa diyyamānaṃ na khīyati, evaṃ adhiṭṭhāsi. Sopi kulaputto niṭṭhitabhattakiccaṃ Bhagavantam abhivādetvā ekamantaṃ tṭhito āha “diṭṭho me Bhagavā ajja Bandhumatīnagaravāsikehi tumhākaṃ sakkāro āhariyamāno, ahampi imassa kammassa nissandena nibbattanibbattabhava lābhaggayasaggappatto bhaveyyaṃ”ti. Satthā “evaṃ hotu kulaputtā”ti vatvā tassa ca nagaravāsīnañca bhattānumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Suppavāsāya rājadhītāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya sāyaṃ pātañca paṇṇākārasatāni pāpuṇanti, Suppavāsā sampattiṃ gacchati². Atha naṃ puñṇavīmaṃsanatthaṃ hatthena bījapacchiṃ phusāpenti, ekekaḃjato salākasatampi salākasahassampi nigacchati. Ekakaṃsakhettato pañṇāsampi saṭṭhipi sakaṭāni uppajjanti. Koṭṭhapūraṇakālepi koṭṭhadvāraṃ hatthena phusāpenti, rājadhītāya puñṇena gaṇhantānaṃ gahitagahitaṭṭhānaṃ puna pūراتi. Paripuṇṇabhattakumbhitopi “rājadhītāya puñṇaṃ”ti vatvā yassa kassaci dentānaṃ yāva na ukkaḍḍhanti, na tāva bhattaṃ khīyati. Dārake kucchigateyeva satta vassāni atikkamimsu.

Gabbhe pana paripakke sattāhaṃ mahādukkhaṃ anubhosi. Sā sāmikaṃ āmantetvā “pure maraṇā jīvamānāva dānaṃ dassāmī”ti Satthu santikaṃ pesesi “gaccha imaṃ pavattiṃ Satthu ārocetvā Satthāraṃ nimantehi, yañca Satthā vadeti, taṃ sādhukaṃ upalakkhetvā āgantvā mayhaṃ katthehi”ti. So gantvā tassā sāsaṇaṃ Bhagavato ārocesi. Satthā “sukhinī hotu Suppavāsā Koliyadhītā, sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti āha. Rājā taṃ sutvā Bhagavantam abhivādetvā antogāmābhimukho³ pāyāsi. Tassa pure āgamanāyeva Suppavāsāya

1. Hatthavāraṃ (Sī)

2. Sāyaṃpātāni pañca pañca paṇṇākārasatāni suppavāsā sampatiṭṭhanti (Sī)

3. Attano gāmābhimukho (Ka)

kucchito dhamakaraṇā udakaṃ viya gabbho nikkhami, parivāretvā nisinnajano assumukhova hasituṃ āradḍho. Haṭṭhatuṭṭho mahājano raṇṇo puttasaṇaṃ ārocesuṃ agamāsi.

Rājā tesāṃ iṅgitaṃ disvāva “Dasabalena kathitakathā nipphannā mañṇe”ti cintesi. So āgantvā Satthu sāsaṇaṃ rājadhītāya ārocesi. Rājadhītā “tayā nimantitaṃ jīvitaḥhattameva maṅgalabhattaṃ bhavissati, gaccha sattāhaṃ Dasabalaṃ nimantehi”ti. Rājā tathā akāsi. Sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ pavattayimsu. Dārako sabbesaṃ nātinaṃ santattacittaṃ nibbāpento jātoti **Sīvalidārakot**vevassa nāmaṃ akaṃsu. So satta vassāni gabbhe vasitattā jātakālato paṭṭhāya sabbakammakkhamo ahosi. Dhammasenāpati Sāriputto sattame divase tena saddhiṃ kathāsallāpaṃ akāsi. Satthāpi Dhammapade gāthaṃ abhāsi—

“Yomaṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā.
Tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī.
Anupādāya nibbuto, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti¹.

Atha naṃ thero evamāha “kiṃ pana tayā evarūpaṃ dukkharāsiṃ anubhavitvā pabbajituṃ na vaṭṭati”ti. Labhamāno pabbajeyyaṃ bhanteti. Suppavāsā taṃ dārakaṃ therena saddhiṃ kathentaṃ disvā “kiṃ nu kho me putto Dhammasenāpatinā saddhiṃ katheti”ti therāṃ upasaṅkamitvā pucchi “mayhaṃ putto tumhehi saddhiṃ kiṃ katheti bhadante”ti. Attanā anubhūtaṃ gabbhavāsadukkhaṃ kathetvā tumhehi anuññāto pabbajissāmīti vadatīti. Sādhū bhante pabbājetha nanti. Thero taṃ vihāraṃ netvā tacapaṇcakkammaṭṭhānaṃ datvā pabbājento “Sīvali na tuyhaṃ añṇena ovādena kammaṃ atthi, tayā satta vassāni anubhūtaḍukkhameva paccavekkhāhi”ti. Bhante pabbājanameva tumhākaṃ bhāro, yaṃ pana mayā kātuṃ sakkā, tamahaṃ jānissāmīti. So paṭhamakesavaṭṭiyā ohāritakkhaṇeyeva sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi, dutiyāya ohāritakkhaṇe sakadāgāmiphale, tatiyāya anāgāmiphale. Sabbesaṃyeva pana kesānaṃ oropanaṇca arahattasacchikiriyā ca apacchā apurimā ahosi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya bhikkhusaṅghassa cattāro paccayā yadicchakaṃ uppañjanti. Evaṃ ettha vatthu samuṭṭhitaṃ.

1. Khu 1. 72 piṭṭhe.

Aparabhāge Satthā Sāvattthim agamāsi. Thero Satthāraṃ abhivādetvā “bhante mayhaṃ puññaṃ vīmaṃsissāmi, pañca me bhikkhusatāni dethā”ti āha. Gaṇha Sīvalīti. So pañcasate bhikkhū gahetvā Himavantābhimukhaṃ gacchanto aṭavimaggam gacchati. Tassa paṭhamam diṭṭhā nigrodhe adhivatthā devatā satta divasāni dānam adāsi. Iti so—

Nigrodham paṭhamam passi, dutiyam Paṇḍavapabbatam.
Tattham Aciravatiyam, catuttham Varasāgaram.

Pañcamam Himavantam so, chaṭṭham Chaddantupāgami¹.
Sattamam Gandhamādanam, aṭṭhamam atha Revatanti.

Sabbaṭṭhānesu satta satta divasāneva dānam adamsu.
Gandhamādanapabbate pana Nāgadattadevarājā nāma sattadivasesu ekadivasam khirapiṇḍapātāṃ adāsi, ekadivasam sappiṇḍapātāṃ adāsi. Bhikkhusaṃgho āha “āvuso imassa devarañño neva dhenuyo duyhamānā paññāyanti, na dadhinimmathanaṃ, kuto te devarāja imam uppajjati”ti. “Bhante Kassapadasabalassa kāle khīrasalākabhaddadānassetam phalan”ti devarājā āha. Aparabhāge Satthā Khadiravaniyarevatassa paccuggamanam aṭṭhuppattim katvā theram attano sāsane lābhaggayasaggappattānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalitttheravattthu

208. Dasame **saddhādhimuttānanti** saddhāya adhimuttānam, balavasaddhānam bhikkhūnam Vakkalittthero aggoti dasseti. Aññesaṃ hi saddhā vaḍḍhetabbā hoti, therassa pana hāpetabbā jātā. Tasmā so saddhādhimuttānam aggoti vutto. **Vakkalīti** panassa nāman.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi atīte Padumuttarabuddhakāle vuttanayeneva vihāram gantvā parisapariyante ṭhito dhammam suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapaṇam disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavitum vaṭṭati”ti vuttanayeneva Satthāraṃ nimantetvā sattāham mahādānam datvā Dasabalam vanditvā “bhante ahampi iminā adhiṇakārammena tumhehi saddhādhimuttānam etadagge ṭhapitabhikkhu viya

1. Chaddantamāgami (Si)

anāgate ekassa Buddhassa sāsane saddhādhimuttānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanam akāsi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi.

Sopi yāvajjivam kusalam katvā devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Satthukāle Savatthiyaṃ brāhmaṇakule paṭisandhim gaṇhi, Vakkalītissa nāmaṃ akaṃsu. So vuddhippatto tayo vede uggaṇhitvā Dasabalaṃ bhikkhusaṃghaparivutaṃ Sāvattthiyaṃ carantaṃ disvā Satthu sarīrasampattiṃ olovento¹ sarīrasampattidassanena atitto Dasabalena saddhimyeva vicarati. Vihāraṃ gacchantena saddhim vihāraṃ gantvā sarīranipphattiṃ olokontova tiṭṭhati. Dhammasabhāyaṃ nisīditvā dhammaṃ kathentassa sammukhaṭṭhāne ṭhito dhammaṃ suṇāti. So saddham paṭilabhitvā “agāramajjhe vasanto nibaddham Dasabalassa dassanaṃ² na labhissāmi”ti pabbajjaṃ yācitvā Satthu santike pabbaji.

Tato paṭṭhāya ṭhapetvā āhārakaraṇavelaṃ avasesakāle yattha ṭhiteṇa³ sakkā Dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhito yonisomanasikāraṃ pahāya Dasabalaṃ olokontova viharati. Satthā tassa nāṇaparipākāṃ āgamento dīghampi addhānaṃ tasmim rūpadassanavaseneva vicarante kiñci avatvā “idānissa nāṇaṃ paripākagataṃ, sakkā etaṃ bodhetun”ti ṇatvā evamāha “kiṃ te Vakkali iminā pūtikāyena diṭṭhena, yo kho Vakkali dhammaṃ passati, so maṃ passati. Yo maṃ passati, so dhammaṃ passati. Dhammaṃ hi Vakkali passanto maṃ passati, maṃ passanto dhammaṃ passati”ti.

Satthari evaṃ ovadantepi thero Dasabalassa dassanaṃ pahāya neva aññattha gantuṃ sakkoti. Tato Satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhitvā bujjhissati”ti upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya Rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi Vakkali”ti theram paṇāmeti. Buddhā ca nāma ādeyyavacanā⁴ honti, tasmā thero Satthāraṃ paṭippharitvā ṭhātuṃ asakkonto temāsaṃ Dasabalassa sammukhe āgantun avisahanto “kiṃ dāni sakkā kātuṃ, Tathāgatenamhi paṇāmito, sammukhībhāvaṃ na labhāmi, kiṃ mayham jīvitenā”ti Giṃhakūṭapabbate papātaṭṭhānaṃ abhiruhi. Satthā tassa kilamanabhāvaṃ ṇatvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā assāsaṃ

1. Oloketvā (Sī)

2. Daṭṭhuṃ (Ka)

3. Ṭhito (Ka)

4. Advejjhavacanā (Ka)

alabhanto maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ dassetuṃ obhāsaṃ vissajjesi. Athassa Satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya eva mahantaṃ sokasallaṃ pahīnaṃ. Satthā sukkhataḷāke oghaṃ āharanto viya Vakkalittherassa balavapītisomanassaṃ uppādetuṃ Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno Buddhasāsane.

Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ”ti¹.

Vakkalittherassa ca “ehi Vakkalī”ti hatthaṃ pasāresi. Thero “Dasabalo me diṭṭho, ehīti avhāyanampi² laddhaṃ”ti balavapītiṃ uppādetvā “kuto gacchāmi”ti attano gamanabhāvaṃ³ ajānitvāva Dasabalassa sammukhe ākāse pakkhanditvā paṭhamapādena pabbate ṭhitoyeva Satthārā vuttagāthaṃ āvajjento ākāseyeva pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā Tathāgataṃ vandamānova otari. Aparabhāge Satthā ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

14. Etadaggavagga 3. Tatiyavagga

209. Tatiyavaggassa paṭhame **sikkhākāmānanti** tisso sikkhā kāmayaṃmānānaṃ sampiyāyitvā sikkhantānanti attho. **Rāhuloti** attano puttaṃ Rāhulatheraṃ dasseti. Thero kira pabbajitadivasato paṭṭhāya pātova uṭṭhahanto hatthapūraṃ vālikaṃ ukkhipitvā “aho vatāhaṃ ajja Dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānañca santikā⁴ ettakaṃ ovādañceva anusāsaniñca labheyyaṃ”ti pattheti. Tasmā sikkhākāmānaṃ aggo nāma jātoti.

210. Dutīye **saddhāpabbajitānanti** saddhāya pabbajitānaṃ. **Raṭṭhapālōti** raṭṭhaṃ pāletuṃ samattho, bhinnaṃ vā raṭṭhaṃ sandhāretuṃ samatthe kule

1. Khu 1. 68 piṭṭhe Dhammapade.

3. Patanabhāvaṃ (Sī)

2. Avhānampi (Sī, Syā)

4. Santike (Ka)

jātotipi Raṭṭhapālōti saṅkhaṃ gato. So hi Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho cuddasabhattacchede¹ katvā mātāpitaro pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajito. Tasmā saddhāpabbajitānaṃ aggo nāma jāto.

Rāhula-raṭṭhapālatheravattu

Imesaṃ pana ubhinnampi therānaṃ pañhakamme ayamanupubbikathā—ete kira dvepi atīte Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare gahapatimahāsālakule nibbattiṃsu. Tesāṃ daharakāle nāmaṃ vā gottāṃ vā na kathiyati. Vayappattā pana gharāvāse patiṭṭhāya attano attano pitu accayena ubhopi attano attano ratanakoṭṭhāgārakammike pakkosāpetvā aparimāṇaṃ dhaṇaṃ disvā “imaṃ ettakaṃ dhanarāsiṃ ayyakapayyakādayo² attanā saddhiṃ gahetvā gantuṃ nāsakkhiṃsu, amhehi dāni yena kenaci upāyena imaṃ dhaṇaṃ gahetvā gantuṃ vaṭṭati”ti te ubhopi janā catūsu ṭhānesu³ kapaṇaddhikādīnaṃ mahādānaṃ dātuṃ āradhā. Eko attano dānagge āgatāgatajanaṃ pucchitvā yāgukhajjakādīyu yassa yaṃ paṭibhāti, tassa taṃ adāsi, tassa teneva kāraṇena āgatapākoti⁴ nāmaṃ jātāṃ. Itaro apucchitvāva gahitagahitabhājanaṃ pūretvā pūretvā deti, tassapi teneva kāraṇena anaggapākoti⁵ nāmaṃ jātāṃ, appamāṇapākoti attho.

Te ubhopi ekadivasaṃ pātova mukhadhovanatthaṃ bahigāmaṃ agamaṃsu. Tasmīṃ samaye Himavantato dve mahiddhikā tāpasā bhikkhācārathāya ākāseṇa āgantvā tesāṃ sahāyakānaṃ avidūre otarivā “mā no⁶ ete passiṃsū”ti ekapasse aṭṭhaṃsu. Te ubhopi janā tesāṃ lābubhājanādiparikkhāraṃ saṃvidhāya antogāmaṃ sandhāya bhikkhāya gatānaṃ⁷ santikaṃ āgamma vandīṃsu. Atha ne tāpasā “kāya velāya āgatattha mahāpuñña”ti āhaṃsu. Te “adhunāva bhante”ti

1. Cuddasabhattacchedaṃ (Ka) 2. Ayyakapeyyakādayo (Syā) 3. Dvāresu (Sī)

4. Āgatayācakoti (Sī), āgatavācakoti (Syā)

5. Anāgatavācakoti (Syā), anaggatapākoti (Ka)

6. Otariyamānā (Ka)

7. Sandhāya payātānaṃ (Sī), sandhāya sanupayātānaṃ (Syā)

vatvā tesam hatthato lābubhājanam gahetvā attano attano geham netvā bhattakiccapariyosāne nibaddham bhikkhāgahaṇattham paṭiññam gaṇhimsu.

Tesu eko tāpaso sapariḷāhakāyadhātuko hoti, so attano ānubhāvena mahāsamudda-udakam dvedhā katvā Pathavindharanāgarājassa bhavanam gantvā divāvihāram nisīdati. So utusappāyam gahetvā paccāgantvā attano upaṭṭhākassa gehe bhattānumodanam karonto “Pathavindharanāgabhavanam viya hotū”ti vadati. Atha nam ekadivasam upaṭṭhāko pucchi “bhante tumhe anumodanam karontā ‘Pathavindharanāgabhavanam viya hotū’ti vadatha, mayamassa attham na jānāma, kim vuttam hoti idam bhante”ti. Āma kuṭumbiya aham “tumhākam sampatti Pathavindharanāgarājasampattisadisā hotū”ti vadāmi. Kuṭumbiko tato paṭṭhāya Pathavindharanāgarājabhavane cittaṃ ṭhapesi.

Itaro tāpaso Tāvatisabhavanam gantvā suññe Serisakavimāne divāvihāram karoti. So āgacchanto gacchanto ca Sakkassa devarājassa sampattiṃ disvā attano upaṭṭhākassa anumodanam karonto “Sakkavimānam viya hotū”ti vadati. Atha nam sopi kuṭumbiyo itaro sahāyako tam tāpasam viya pucchi. So tassa vacanam sutvā Sakkabhavane cittaṃ ṭhapesi. Te ubhopi patthitaṭṭhānesu ye va nibbattā.

Pathavindharabhavane nibbatto Pathavindharanāgarājā nāma jāto. So nibbattakkhaṇe attano attabhāvam disvā “amanāpassa vata me ṭhānassa kulupakatāpaso vaṇṇam kathesi, urena parisakkitvā vicaraṇaṭṭhānametaṃ, nūna so aññam ṭhānam na jānāti”ti vipaṭṭisārī ahosi. Athassa tamkhaṇe ye va alaṅkatapaṭiyattāni nāganāṭakāni sabbadisāsu tūriyāni paggaṇhimsu. So tasmiṃ ye va khaṇe tam attabhāvam vijahitvā māṇavakavaṇṇī ahosi. Anvaddhamāsaṇca cattāro mahārājāno Sakkassa upaṭṭhānam gacchanti. Tasmā sopi Virūpakkhena nāgaraññā saddhim Sakkassa upaṭṭhānam gato. Sakko tam dūratova āgacchantam disvā sañjāni. Atha nam samīpe āgantvā ṭhitakāle “kham nibbattosi sammā”ti pucchi. Mā kathesi mahārāja, urena parisakkanaṭṭhāne nibbattomhi, tumhe pana kalyāṇamittaṃ labhitthāti. Samma tvaṃ “aṭṭhāne nibbattomhi”ti mā

vitakkayī¹, Padumuttaradasabalo loka nibbatta, tassa adhikārakammaṃ katvā imaṃyeva tṭhānaṃ patthehi, ubho sukhaṃ vasissāmāti. So “evaṃ deva karissāmi”ti gantvā Padumuttaradasabalaṃ nimantetvā attano nāgabhavane nāgaparisāya saddhiṃ sabbarattiṃ sakkārasammānaṃ sajjesi.

Satthā punadivase uṭṭhite aruṇe attano upaṭṭhākaṃ Sumanattheraṃ āmantesi “Sumana ajja Tathāgato dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, mā puthujjanabhikkhū āgacchantu, tepiṭakā paṭisambhidāppattā chaḷabhiññāva āgacchantū”ti. Thero Satthu vacanaṃ sutvā sabbesaṃ ārocesi. Satthārā saddhiṃ satasahassā bhikkhū ākāsaṃ pakkhandimsu. Pathavindharo nāgaparisāya saddhiṃ Dasabalassa paccuggamaṃ āgato Satthāraṃ parivāretvā samuddamatthake² maṇivaṇṇā ūmiyo maddamānaṃ bhikkhusaṃghaṃ oloketvā ādito Satthāraṃ, pariyosāne saṃghanavakaṃ Tathāgatassa puttaṃ Uparevatasāmaṇeraṃ nāma oloketto “anacchariyo sesasāvakaṇaṃ evarūpo iddhānubhāvo, imassa pana taruṇabālādāraḥ³ evarūpo iddhānubhāvo ativiya acchariyo”ti pītipāmojjaṃ uppādesi.

Athassa bhavane Dasabale nisinne sesabhikkhūsu koṭito paṭṭhāya nisīdantesu Satthu sammukhaṭṭhāneyeva Uparevatasāmaṇerassa āsanaṃ pāpuṇi. Nāgarājā yāguṃ dentopi khajjakaṃ dentopi sakiṃ Dasabalaṃ oloketi, sakiṃ Uparevatasāmaṇeraṃ. Tassa kira sarīre Satthu sarīre viya dvattiṃsa mahāpurisalakkhaṇāni paññāyanti. Tato nāgarājā “ayaṃ sāmaṇero Buddhānaṃ sadiso paññāyati, kiṃ nu kho hotī”ti avidūre nisinnaṃ aññataraṃ bhikkhuṃ pucchi “ayaṃ bhante sāmaṇero Dasabalassa kiṃ hotī”ti. Putto mahārājāti. So cintesi “mahā vatāyaṃ bhikkhu, evarūpassa sobhaggappattassa⁴ Tathāgatassa puttabhāvaṃ labhi. Sarīrampissa ekadesena Buddhānaṃ sarīrasadisāni paññāyati, mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭati”ti sattāhaṃ mahādānaṃ datvā “bhante ahaṃ imassa adhikārakammasānubhāvena ayaṃ Uparevato viya anāgate ekassa Buddhassa putto bhavēyyan”ti patthanaṃ akāsi.

1. Vitakkāhi (Ka)

2. Samuddamatthakena (Sī)

3. Taruṇalalitadāraḥ (Sī)

4. Evaṃ rūpaggayasaggapattassa (Sī)

Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa putto bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi.

Pathavindharopi puna addhamāse sampatte Virūpakkhena saddhim Sakkassa upaṭṭhānaṃ gato. Atha naṃ samīpe ṭhitam Sakko pucchi “patthito te samma ayaṃ devaloko”ti. Na patthito mahārājāti. Kiṃ dosaṃ addasāti. Doso natthi mahārāja, ahaṃ pana Dasabalassa puttaṃ Uparevatasāmaṇeraṃ passim. Tassa me diṭṭhakālato paṭṭhāya aññattha cittaṃ na nami, svāhaṃ “anāgate ekassa Buddhassa evarūpo putto bhaveyyan”ti patthanam akāsim. Tvampi mahārāja ekaṃ patthanam karohi, te mayaṃ nibbattaṭṭhāne na vinā bhavissāmāti. Sakko tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā ekaṃ mahānubhāvaṃ bhikkhuṃ disvā “katarakulā nu kho nikkhamitvā ayaṃ kulaputto pabbajito”ti āvajjento “ayaṃ bhinnaṃ raṭṭhaṃ sandhāretum samatthassa kulassa putto hutvā cuddasa bhattacchede katvā mātāpitāro pabbajjaṃ anujānāpetvā pabbajito”ti aññāsī. Nātvā ca pana ajānanto viya Dasabalaṃ pucchitvā sattāhaṃ mahāsakkāraṃ katvā “bhante ahaṃ imassa kalyāṇakammasa nissandena tumhākaṃ sāsane ayaṃ kulaputto viya anāgate ekassa Buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanam akāsī. Satthā anantarāyaṃ disvā “tvaṃ mahārāja anāgate Gotamassa Buddhassa sāsane saddhāpabbajitānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi. Sakkopi attano devapurameva gato.

Te ubhopi nibbattaṭṭhānato cavitvā devamanussesu saṃsaraṇā anekasahassakappe atikkamimsu. Ito pana dvānavutikappamatthake Phusso nāma Buddho loke udapādi. Tassa pitā Mahindo nāma rājā ahosi, vemātikā tayo kaniṭṭhabhātaro. Rājā divase divase “mayhaṃyeva Buddho mayhaṃ dhammo mayhaṃ saṃgho”ti mamāyanto sayameva Dasabalaṃ nibaddhaṃ bhojanaṃ bhojēti.

Athassa ekadivasaṃ paccanto kupito. So putte āmantesi “tātā paccanto kupito, tumhehi vā mayā vā gantabbaṃ. Yadi ahaṃ gacchāmi, tumhehi iminā niyāmena Basabalo paricaritabbo”ti. Te tayopi ekappahāreneva āhaṃsu “tāta tumhākaṃ gamanakiccaṃ natthi,

mayam core vidhamissāmā”ti pitaram vanditvā paccantaṃ gantvā core vidhamitvā vijitasāṅgāmā hutvā nivattiṃsu. Te antarāmagge pādamūlikehi saddhiṃ mantayimṃsu “tātā amhākaṃ gatakkhaṇeyeva pitā varam dassati, kataram varam gaṇhāmā”ti. Ayyā tumhākaṃ pitu accayena dullabham nāma natthi, tumhākaṃ pana jeṭṭhabhātikaṃ Phussabuddham paṭijagganavaram gaṇhathā”ti āhaṃsu. Te “kalyāṇam tumhehi vuttan”ti sabbepi ekacittā hutvā gantvā pitaram addasaṃsu. Tadā pitā tesam pasīditvā varam adāsi. Te “temāsam Tathāgataṃ paṭijaggissāmā”ti varam yāciṃsu. Rājā “ayaṃ dātum na sakkā, aññaṃ varam gaṇhathā”ti āha. Tāta amhākaṃ aññaṃ varena kiccaṃ natthi, sace tumhe dātukāmā, etaṃyeva no varam dethāti. Rājā tesu punappunam kathentesu attanā paṭiññātattā “na sakkā na dātun”ti cintetvā āha “tātā aham tumhākaṃ varam demi, apica kho pana Buddhā nāma durāsadā honti sīhā viya ekacarā, Dasabalam paṭijaggantā appamattā bhaveyyāthā”ti.

Te cintayimṃsu “amhehi Tathāgataṃ paṭijaggantehi anucchavikaṃ katvā paṭijaggitum vaṭṭatī”ti sabbepi ekacittā hutvā dasasīlāni samādāya nirāmagandhā hutvā Satthu dānaggaparivahanake tayo purise ṭhapyimṃsu. Tesu eko dhanadhaññuppādako ahosi, eko māpako, eko dānasamvidhāyako. Tesu dhanadhaññuppādako¹ paccuppanne Bimbisāro mahārājā jāto, māpako Visākho upāsako, dānasamvidhāyako Raṭṭhapālatheroti. So tattha yāvajīvaṃ kusalam katvā devapure nibbatto. Ayaṃ pana Rāhulathero nāma Kassapadasabalassa kāle Kikissa Kāsirañño jeṭṭhaputto hutvā nibbatti, Pathavindharakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. Tassa satta bhaginiyo-ahesuṃ. Tā Dasabalassa satta pariveṇāni kārayimṃsu. Pathavindharo oparajjam labhi. So tā bhaginiyo āha “tumhehi kāritapariveṇesu mayhampi ekaṃ dethā”ti. Bhātika tumhe uparajāṭṭhāne ṭhitā, tumhehi nāma amhākaṃ dātabbam, tumhe aññaṃ pariveṇaṃ karoṭhāti. So tāsam vacanaṃ sutvā pañca vihārasatāni kāresi. Pañca pariveṇasatānītipi vadanti. So tattha yāvajīvaṃ kusalam katvā devapure nibbatti. Imasmiṃ pana Buddhuppāde Pathavindharakumāro amhākaṃ

1. Tesam uppādako (Sī)

bodhisattassa aggamahesiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, tassa sahāyako Kururaṭṭhe Thullakoṭṭhitanigame Raṭṭhapālasaṭṭhigehe nibbatti.

Atha amhākaṃ Dasabalo abhisambodhiṃ patvā pavattitavaradhammacakko anupubbena¹ Kapilavatthuṃ āgantvā Rāhulakumāraṃ pabbājesi. Tassa pabbajjāvidhānaṃ Pāliyaṃ² āgatameva. Evaṃ pabbajitassa panassa Satthā abhiṇṇha-ovādavasena Rāhulovādasuttaṃ abhāsi. Rāhulopi pātova vuṭṭhāya hatthena vālukaṃ ukkhipitvā “Dasabalassa ceva ācariyupajjhāyānaṃca santikā ajja ettakaṃ ovādaṃ labheyyan”ti vadati. Bhikkhusaṃghamajjihe kathā udapādi “ovādakkhamo vata Rāhulasāmaṇero pitu anucchaviko putto”ti. Satthā bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ṇatvā “mayi gate ekā dhammadesanā ca vaḍḍhissati, Rāhulassa ca guṇo pākaṭo bhavissati”ti gantvā dhammasabhāyaṃ Buddhāsāne nisinno bhikkhū āmantesi “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinna”ti. Rāhulasāmaṇerassa ovādakkhamabhāvaṃ kathema Bhagavā ti. Satthā imasmiṃ ṭhāne ṭhatvā Rāhulassa guṇadīpanatthaṃ Migajātaṃ āharitvā kathesi—

“Migaṃ tipallatthamanekamāyaṃ,
Aṭṭhakkhuraṃ aḍḍharattā papāyiṃ.
Ekena sotena chamā’ssasanto,
Chahi kalāhitibhoti bhāgineyyo”ti³.

Athassa sattavassikasāmaṇerakāle “mā heva kho Rāhulo daharabhāvena kīḷanattāyapi sampajānamusā bhāseyyā”ti Ambalaṭṭhiyarāhulovādaṃ⁴ desesi. Aṭṭhārasavassikasāmaṇerakāle Tathāgatassa pacchato piṇḍāya pavisantassa Satthu ceva attano ca rūpasampattiṃ disvā gehasitaṃ vitakkaṃ vitakkentassa “yaṃkiñci Rāhula rūpan”ti-ādinā nayena Mahārāhulovādasuttantaṃ⁵ kathesi. Saṃyuttake⁶ pana Rāhulovādopi Aṅguttare⁷ Rāhulovādopi therassa vipassanācāroyeva. Athassa Satthā ñāṇaparipākaṃ ṇatvā avassikabhikkhukāle Andhavane nisinno Cūḷarāhulovādaṃ⁸ kathesi. Desanāpariyosāne Rāhulatthero koṭisatasahassadevatāhi saddhiṃ arahattaṃ pāpuṇi,

1. Anukkamena (Sī)

4. Ma 2. 77 piṭṭhe.

7. Am 1. 483 piṭṭhe.

2. Vi 3. 115 piṭṭhe.

5. Ma 2. 84 piṭṭhe.

3. Khu 5. 5 piṭṭhe Jātake.

6. Saṃ 2. 324 piṭṭhe.

8. Ma 3. 324 piṭṭhe.

sotāpannasakadāgāmi-anāgāmidēvatānaṃ gaṇanā natthi. Atha Satthā aparabhāge ariyaśaṃghamajjhe nisinno therāṃ imasmiṃ sāsane sikkhākāmaṇaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesi.

Satthari pana Kururaṭṭhe cārikāya nikkhamitvā Thullakoṭṭhitaṃ anuppatte Raṭṭhapālo kulaputto Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho mātāpitaro anujānāpetvā Dasabalaṃ upasaṅkhamitvā Satthu āṇattiyā aññatarassa therassa santike pabbaji. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya seṭṭhigahapati bhikkhū attano nivesanadvārena gacchante disvā “kiṃ tumhākaṃ imasmiṃ gehe kammaṃ, ekova puttako ahosi, taṃ gaṇhitvā gatattha, idāni kiṃ karissathā”ti akkosati paribhāsati. Satthā addhamāsaṃ Thullakoṭṭhite vasitvā puna Sāvattṭhimeva agamāsi. Tatthā yasmā Raṭṭhapālo yoniso manasikaronto kammaṃ katvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. So Satthāraṃ anujānāpetvā mātāpitaro dassanattṭhaṃ Thullakoṭṭhitaṃ gantvā tattha sapadānaṃ piṇḍāya caranto pitu nivesane ābhidosikaṃ kummāsaṃ labhitvā taṃ amataṃ viya paribhuñjanto pitarā nimantito adhvāsetvā dutiyadvāse pitu nivesane piṇḍapātāṃ paribhuñjitvā alaṅkatapaṭiyatte itthijane asubhasaññaṃ uppādetvā ṭhitakova dhammaṃ desetvā jiyā mutto viya nārāco ākāsaṃ uppatitvā Korabyaraṇṇo Migacīraṃ¹ gantvā maṅgalasilāpaṭṭe nisinno dassanattṭhāya āgatassa raṇṇo catupārijuṇṇapaṭimaṇḍitaṃ dhammaṃ² desetvā anupubbena cārikaṃ caramāno puna Satthu santikaṃyeva āgato. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ imasmiṃ sāsane saddhāpabbajitānaṃ kulaputtānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kuṇḍadhānattheravatthu

211. Tatiye **paṭhamāṃ salākaṃ gaṇhantānanti** sabbapaṭhamāṃ salākagāhakānaṃ bhikkhūnaṃ Kuṇḍadhānatthero aggoti dasseti. So kira therō Mahāsubhaddāya nimantitadvāse Tathāgate Ugganagaraṃ gacchante “ajja Satthā dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, puthujjanā salākaṃ mā gaṇhantu,

1. Korabbaraṇṇo migājīnaṃ (Ka)

2. Ma 2. 254 piṭṭhe.

pañcasatā khīṇāsavāva gaṇhantū”ti vutte paṭhamameva sihanādaṃ naditvā salākaṃ gaṇhi. Cūḷasubhaddāya nimantitadivase Tathāgate Sāketam gacchantepi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ antare paṭhamameva salākaṃ gaṇhi, Sunāparantajanapadaṃ gacchantepi. Imehi kāraṇehi thero paṭhamam salākaṃ gaṇhantānaṃ aggo nāma jāto. **Kuṇḍadhānoti** panassa nāmaṃ.

Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato vuttanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭhamam salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā Buddhānaṃ adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā Satthārā anantarāyaṃ disvā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devesu ca manussesu ca saṃsaranto Kassapabuddhakāle bhūmaṭṭhakadevatā hutvā nibbatti.

Dīghāyukabuddhānaṃ nāma na anvaddhamāsiko uposatho hoti. Vipassīdasabalassa hi chabbassantare chabbassantare uposatho ahosi, Kassapadasabalo pana chaṭṭhe chaṭṭhe māse pātimokkhaṃ osāresi. Tassa pātimokkhaṃ osāraṇakāle disāvāsikā dve sahāyakā bhikkhū “uposathaṃ karissāma”ti gacchanti. Ayaṃ bhummadevatā cintesi “imesaṃ dvinnaṃ bhikkhūnaṃ metti ativiya dalhā, kiṃ nu kho bhedake sati bhijjeyya, na bhijjeyya”ti tesaṃ okāsaṃ olokayamānā tesaṃ avidūreneva gacchati.

Atheko thero ekassa hatthe pattacīvaraṃ datvā sarīraṇaṃ janatthaṃ udakaphāsukaṭṭhānaṃ gantvā dhotahatthapādo hutvā gumbasabhāgato nikkhamati. Bhummadevatā tassa therassa pacchato pacchato uttamarūpā itthi hutvā kese vidhunitvā saṃvidhāya bandhanti viya piṭṭhito paṃsum puñchamānā viya sātakaṃ saṃvidhāya nivāsayaṃ mānā viya ca hutvā therassa padānupadikā hutvā gumbato nikkhantā. Ekamante ṭhito sahāyakatthero imaṃ kāraṇaṃ disvā domanassajāto “naṭṭho dāni me iminā bhikkhūnaṃ saddhiṃ dīgharattānugato sineho. Sacāhaṃ evamidhabhāvaṃ¹ jāneyyaṃ, ettakaṃ addhānaṃ iminā saddhiṃ vissāsaṃ na kareyyaṃ”ti cintetvā āgacchantassevassa “handāvuso tuyhaṃ pattacīvaraṃ, tādīsena pāpena sahāyena saddhiṃ ekamaggaṃ na gacchāmi”ti āha. Taṃ kathaṃ sutvā

1. Evaṃ ṭhitabhāvaṃ (Ka)

tassa lajjibhikkhuno hadayaṃ tikhīṇasattim gahetvā viddhaṃ viya ahosi. Tato naṃ āha “āvuso kiṃ nāmetaṃ vadasi, ahaṃ ettakaṃ kālāṃ dukkaṭamattampi āpattim na jānāmi. Tvaṃ pana maṃ ajja ‘pāpo’ti vadasi, kiṃ te diṭṭhan”ti. Kiṃ aññena diṭṭhena, kiṃ tvaṃ evaṃvidhena alaṅkatapaṭiyattena mātugāmena saddhim ekaṭṭhāne hutvā nikkhantoti. Natthetaṃ āvuso mayhaṃ, nāhaṃ evarūpaṃ mātugāmaṃ passāmīti. Tassa yāvataṭṭhiyaṃ kathentassāpi itaro thero kathaṃ asaddahitvā attanā diṭṭhakāraṇaṃyeva atthaṃ gahetvā¹ tena saddhim ekamaggena agantvā aññena maggena Satthu santikaṃ gato. Itaropi aññena maggena Satthu santikaṃyeva gato.

Tato bhikkhusaṃghassa uposathāgāraṃ pavisaṇavelāya so bhikkhu taṃ bhikkhuṃ uposathagge sañjānitvā “imasmim uposathagge evarūpo nāma pāpabhikkhu atthi, nāhaṃ tena saddhim uposathaṃ karissāmī”ti nikkhamitvā bahi aṭṭhāsi. Bhummadevatā “bhāriyaṃ mayā kammaṃ katan”ti mahallaka-upāsakavaṇṇena tassa santikaṃ gantvā “kasmā bhante ayyo imasmim ṭhāne ṭhito”ti āha. Upāsaka imaṃ uposathaggaṃ eko pāpabhikkhu pavitṭho, ahaṃ tena saddhim uposathaṃ na karomīti vatvā nikkhamitvā bahi ṭhitomhīti. Bhante mā evaṃ gaṇhatha, parisuddhasīlo esa bhikkhu. Tumhehi diṭṭhamātugāmo nāma ahaṃ, mayā tumhākaṃ vīmaṃsanatthāya “dalhā nu kho imesaṃ therānaṃ metti, no dalhā”ti lajji-alajjibhāvaṃ oloketena taṃ kammaṃ katanti. Ko pana tvaṃ sappurisāti. Ahaṃ ekā bhummadevatā bhanteti. Devaputto kathentova dibbānubhāvena ṭhatvā therassa pādesu patitvā “mayhaṃ bhante khamatha, etaṃ dosaṃ thero na jānāti, uposathaṃ karoṭhā”ti therāṃ yācitvā uposathaggaṃ pavesesi. So thero uposathaṃ tāva ekaṭṭhāne akāsi, mittasanthavavasena na puna tena saddhim ekaṭṭhāne ahosīti. Imassa therassa kammaṃ na kathiyati, cudītakatthero pana aparāparaṃ vipassanāya kammaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi.

Bhummadevatā tassa kammassa nissandena ekaṃ Buddhantaram apāyato na muccittha. Sace pana kālena kālāṃ manussattaṃ āgacchati, aññena yena kenaci kato doso tasseva upari patati. So amhākaṃ

1. Aṭṭhim katvā (Ka)

Bhagavato kāle Sāvattthiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, Dhānamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā mahallakakāle Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji, tassa upasampannadivasato paṭṭhāya ekā alaṅkatapaṭiyattā itthī tasmiṃ gāmaṃ pavisante saddhimyeva gāmaṃ pavisati, nikkhamante nikkhamati. Vihāraṃ pavisantepi pavisati, tiṭṭhantepi tiṭṭhatīti evaṃ niccānubandhā¹ paññāyati. Thero taṃ na passati, tassa pana purimassa kammassa nissandena sā aññesaṃ² upaṭṭhāti.

Gāme yāgubhikkhaṃ dadamānā itthiyo “bhante ayaṃ eko yāgu-uḷuṅko tumhākaṃ, eko imissā amhākaṃ sahāyikāyā”ti parihāsaṃ karonti. Therassa mahatī vihesā hoti. Vihāraṃ gatampi naṃ sāmaṇerā ceva daharabhikkhū ca parivāretvā “Dhāno koṇḍo jāto”ti parihāsaṃ karonti. Athassa teneva kāraṇena Kuṇḍadhānattheroti nāmaṃ jātaṃ. So uṭṭhāya samuṭṭhāya tehi kayiramānaṃ keḷiṃ sahituṃ asakkonto ummādaṃ gahetvā “tumhe koṇḍā, tumhākaṃ upajjhāya koṇḍā, ācariyā koṇḍā”ti vadati. Atha naṃ Satthu ārocesaṃ “Kuṇḍadhāno daharasāmaṇerehi saddhiṃ evaṃ pharusavācaṃ vadatī”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ Bhagavā”ti vutte “kasmā evaṃ vadesī”ti āha. Bhante nibbaddhaṃ vihesaṃ asahanto evaṃ kathemīti. “Tvaṃ pubbe katakammaṃ yāvajjadvivasā jīrāpetuṃ na sakkosi, puna evarūpaṃ pharusāṃ mā vada bhikkhū”ti vatvā āha—

“Māvoca pharusāṃ kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ.

Dukkhaṃ hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā.

Esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjati”ti³.

Imaṇca pana tassa therassa mātugāmena saddhiṃ vicaraṇabhāvaṃ Kosalaraññopi kathayimāsu. Rājā “gacchatha bhaṇe vīmaṃsathā”ti pesetvā sayampi mandeneva parivārena saddhiṃ therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā ekamante olokento aṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe thero sūcikkammaṃ karonto nisinna hoti, sāpissa itthī avidūre ṭhāne ṭhitā viya paññāyati.

1. Niccānubaddhā (Sī, Syā) 2. So aññesaṃ (Sī) 3. Khu 1. 33 piṭṭhe Dhammapade.

Rājā taṃ disvā “atthidaṃ kāraṇaṃ”ti tassā ṭhitaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā tasmim āgacchante therassa vasanapaṇṇasālaṃ pavittṭhā viya ahosi. Rājāpi tāya saddhimyeva paṇṇasālaṃ pavisitvā sabbattha olokento adisvā “nāyaṃ mātugāmo, therassa eko kammavipāko”ti saññaṃ katvā paṭhamāṃ therassa samīpeṇa gacchantopi therāṃ avanditvā tassa kāraṇassa abhūtabhāvaṃ ñatvā āgamma therāṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “kacci bhante piṇḍakena na kilamathā”ti pucchi. Thero “vaṭṭati mahārāja”ti āha. “Jānāmi bhante ayyassa kathaṃ, evarūpeṇa ca parikkilesena saddhim carantānaṃ tumhākaṃ ke nāma pasīdissanti, ito paṭṭhāya vo katthaci gamanakiccaṃ natthi, ahaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi, tumhe yonisomanasikāre mā pamajjitthā”ti nibaddhaṃ bhikkhaṃ paṭṭhapesi. Thero rājānaṃ upatthambhakaṃ labhitvā bhojanasappāyena ekaggacitto hutvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya sā itthi antaradhāyi.

Mahāsubhaddā Ugganagare micchādiṭṭhikule vasamānā “Satthā maṃ anukampatū”ti uposathaṃ adhiṭṭhāya nirāmagandhā hutvā uparipāsādatale ṭhitā “imāni pupphāni antare aṭṭhatvā Dasabalassa matthake vitānaṃ hutvā tiṭṭhantu, Dasabalo imāya saññāya sve pañcahi bhikkhusatehi saddhim mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhatū”ti saccakiriyaṃ katvā aṭṭha sumanapupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā dhammadesanāvelāya Satthu matthake vitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Satthā taṃ sumanapupphavitānaṃ disvā citteneva Subhaddāya bhikkhaṃ adhivāsetvā punadivase aruṇe uṭṭhite Ānandattheraṃ āha “Ānanda mayaṃ ajja dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissāma, puthujjanānaṃ adatvā ariyānaṃyeva salākaṃ dehī”ti. Thero bhikkhūnaṃ ārocesi “āvuso Satthā ajja dūraṃ bhikkhācāraṃ gamissati, puthujjanā mā gaṇhantu, ariyāva salākaṃ gaṇhantū”ti. Kuṇḍadhānatthero “āharāvuso salākaṃ”ti paṭhamāṃyeva hatthaṃ pasāresi. Ānando¹ “Satthā tādisānaṃ bhikkhūnaṃ salākaṃ na dāpeti² ariyānaṃyeva dāpeti”ti vitakkaṃ uppādetvā gantvā Satthu ārocesi. Satthā “āharāpentassa salākaṃ dehī”ti āha. Thero cintesi “sace Kuṇḍadhānassa salākā dātum

1. Āvuso (Sī)

2. Na gāhāpesi (Ka)

na yuttā assa, atha Satthā paṭibāheyya, bhavissati ekaṃ kāraṇaṃ”ti

“Kuṇḍadhānassa salākaṃ dassāmi”ti gamanaṃ abhinīhari.

Kuṇḍadhānatthero tassa pure āgamanāva abhiññāpādakaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā iddhiyā ākāse ṭhatvā “āharāvuso Ānanda, Satthā maṃ jānāti, mādisaṃ bhikkhuṃ paṭhamāṃ salākaṃ gaṇhantaṃ na Satthā vāreti”ti hatthaṃ pasāretvā salākaṃ gaṇhi. Satthā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ imasmim sāsane paṭhamāṃ salākaṃ gaṇhantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vaṅḡisattheravatthu

212. Catutthe **paṭibhānavantānanti** sampannapaṭibhānānaṃ Vaṅḡisatthero aggoti dasseti. Ayaṃ kira thero Dasabalassa santikaṃ upasaṅkamanto cakkhupathato paṭṭhāya candena saddhiṃ upametvā, sūriyena, ākāseṇa, mahāsamuddena, hatthināgena, sīhena migaraññā saddhiṃ upametvāpi anekehi padasatehi padasahashehi Satthu vaṇṇaṃ vadantoyeva upasaṅkamati. Tasmā paṭibhānavantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayampi kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā purimanayeneva vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā Satthu adhikāraṃ katvā “ahampi anāgate paṭibhānavantānaṃ aggo bhaveyyan”ti patthanaṃ katvā Satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti. Vaṅḡisamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhanto ācariyaṃ ārādhettvā chavasīsamantaṃ nāma sikkhitvā chavasīsaṃ nakkena ākoṭetvā “ayaṃ satto asukayoniyaṃ nāma nibbatto”ti jānāti.

Brāhmaṇā “ayaṃ amhākaṃ jīvikamaggo”ti ñatvā Vaṅḡisamāṇavaṃ paṭicchannayāne nisīdāpetvā gāmanigamarājadhāniyo carantā nagaradvāre vā nigamadvāre vā ṭhapetvā mahājanassa rāsibhūtabhāvaṃ ñatvā “yo Vaṅḡisaṃ passati, so dhanāṃ vā labhati, yasaṃ vā labhati, saggaṃ vā gacchati”ti vadanti. Tesāṃ kathaṃ sutvā bahū janā lañjaṃ datvā passitukāmaṃ honti.

Rājarājamahāmattā tesam santikaṃ gantvā “ko ācariyassa jānanaviseso”ti pucchanti. Tumhe na jānātha, sakalajambudīpe amhākaṃ ācariyasadiso añño paṇḍito nāma natthi, tivassamatthake matakānaṃ sīsaṃ āharāpetvā nakhena ākoṭetvā “ayaṃ satto asukayoniyam¹ nibbatto”ti jānāti. Vaṅgīso mahājanassa kaṅkhacchedanattam te te jane āvāhetvā attano attano gatiṃ kathāpeti. Tam nissāya mahājanassa hatthato satampi sahasampi labhati.

Brāhmaṇa Vaṅgīsamāṇavaṃ ādāya yathārucaṃ vicaritvā puna Sāvattim āgamaṃsu. Vaṅgīso Jetavanamahāvihārassa avidūratṭhāne ṭhito cintesi “samaṇo Gotamo paṇḍitoti vadanti, na kho pana sabbakālaṃ mayā imesaṃyeva vacanaṃ karontena carituṃ vaṭṭati, paṇḍitānampi santikaṃ gantuṃ vaṭṭati”ti. So brāhmaṇe āha “tumhe gacchatha, ahaṃ na bahukehi saddhim gantvā samaṇaṃ Gotamaṃ passissāmi”ti. Te āhaṃsu “Vaṅgīsa mā te rucci samaṇaṃ Gotamaṃ passituṃ. Yo hi naṃ passati, taṃ so māyāya āvaṭṭeti”ti. Vaṅgīso tesam kathaṃ anādiyitvā Satthu santikaṃ gantvā madhurapaṭiṣanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ Satthā pucchi “Vaṅgīsa kiñci sippaṃ jānāsī”ti. Āma bho Gotama chavasīsamantaṃ nāmekam jānāmīti. Kiṃ so manto karotīti. Tivassamatthake matānampi taṃ mantaṃ jappitvā sīsaṃ nakhena ākoṭetvā nibbattaṭṭhānaṃ jānāmīti. Satthā tassa ekaṃ niraye uppannassa sīsaṃ dassesi, ekaṃ manussesu uppannassa, ekaṃ devesu, ekaṃ parinibbutassa sīsaṃ dassesi. So paṭhamam sīsaṃ ākoṭetvā “bho Gotama ayaṃ satto nirayaṃ gato”ti āha. Sādhū sādhū Vaṅgīsa sudiṭṭhaṃ tayā, ayaṃ satto kahaṃ gatoti pucchi. Manussalokaṃ bho Gotamāti. Ayaṃ satto kahaṃ gatoti. Devalokaṃ bho Gotamāti tiṇṇampi gataṭṭhānaṃ kathesi. Parinibbutassa pana sīsaṃ nakhena ākoṭento neva antaṃ na koṭim passati. Atha naṃ Satthā “na sakkosi tvaṃ Vaṅgīsā”ti pucchi. “Passatha bho Gotama, upaparikkhāmi tāvā”ti punappunaṃ parivatteti². Bāhirakamantena khīṇāsavassa gatiṃ kathaṃ jānissati, athassa matthakato sedo mucci. So lajjitvā tuṇhībhūto atṭhāsī. Atha naṃ

1. Asukaṭṭhāne (Syā, Ka)

2. Parivattetvāpi (Sī)

Satthā “kilamasi Vaṅḡisā”ti āha. Āma bho Gotama, imassa sattassa gatattḥānaṃ jānituṃ na sakkomi. Sace tumhe jānātha, kathethāti. “Vaṅḡisa ahaṃ etampi jānāmi ito uttaritarampī”ti vatvā Dhammapade imā dve gāthā abhāsi—

“Cutim yo vedi sattānaṃ, upapattim ca sabbaso.
Asattaṃ Sugataṃ Buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ.
Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusa.
Khīṇāsavaṃ arahantaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti¹.

Tato Vaṅḡiso āha “bho Gotama vijjāya vijjaṃ dentassa nāma parihāni natthi, ahaṃ attanā jānanakaṃ mantaṃ tumhākaṃ dassāmi, tumhe etaṃ mantaṃ mayhaṃ dethā”ti. Vaṅḡisa na mayaṃ mantena mantaṃ dema, evameva demāti. “Sādhū bho Gotama, detha me mantaṃ”ti apacitim dassetvā hatthakacchapakam² katvā nisīdi. Kiṃ Vaṅḡisa tumhākaṃ samaye mahagghamantaṃ vā kiñci vā gaṇhantānaṃ parivāso nāma na hotīti. Hoti bho Gotamāti. Amhākaṃ pana manto nipparivāsoti saññaṃ karosīti. Brāhmaṇā nāma mantehi atittā honti, tasmā so Bhagavantaṃ āha “bho Gotama tumhehi kathitaniyāmaṃ karissāmi”ti. Bhagavā āha “Vaṅḡisa mayaṃ imaṃ mantaṃ dentā amhehi samānalingassa demā”ti. Vaṅḡiso “yaṃkiñci katvā mayā imaṃ mantaṃ gaṇhitvā gantuṃ vaṭṭati”ti brāhmaṇe āha. Tumhe mayi pabbajante mā cintayittha, ahaṃ imaṃ mantaṃ gaṇhitvā sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi. Evaṃ sante tumhākampi bhaddakam³ bhavissati”ti mantattḥāya Satthu santike pabbaji. Satthā “mantaparivāsaṃ tāva vasāhi”ti dvattimsākāraṃ ācikkhi. Paññavā satto dvattimsākāraṃ sajjhāyantova tattha khayavayaṃ paṭṭhapetvā vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi.

Tasmim arahattaṃ patte brāhmaṇā “kā nu kho⁴ Vaṅḡisassa pavatti, passissāma⁵ nan”ti tassa santikaṃ gantvā “kiṃ bho Vaṅḡisa samaṇassa Gotamassa santike sippaṃ sikkhitaṃ”ti pucchimsu. Āma sikkhitanti. Tena

1. Khu 1. 73 piṭṭhe.

3. Sātthakam (Ka)

2. Hatthakacchāpakam (Syā), hatthakucapakam (Ka)

4. Kiṃ nu kho (Syā)

5. Vīmaṇissāma (Si)

hi ehi gamissāmāti. Gacchatha tumhe, tumhehi saddhiṃ gantabbakiccaṃ mayhaṃ niṭṭhanti. Paṭhamameva amhehi tuyhaṃ kathitaṃ “samaṇo Gotamo attānaṃ passituṃ āgate māyāya āvaṭṭeti”ti. Tvaṃ hi idāni samaṇassa Gotamassa vasaṃ āpanno, kiṃ mayaṃ tava santike karissāmāti āgatamaggeneva pakkamiṃsu. Vaṅṅisattheropi yaṃ yaṃ velaṃ Dasabalaṃ passituṃ gacchati, ekaṃ thutiṃ karontova gacchati. Tena taṃ Satthā saṃghamajjhe nisinno paṭibhānavantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upasenavaṅgantaputtattheravattu

213. Pañcame **samantapāsādikā**naṃti sabbapāsādikānaṃ. **Upasenoti** tassa therassa nāmaṃ. Vaṅgantabrāhmaṇassa pana so putto, tasmā **Vaṅgantaputti**ti vuccati. Ayaṃ pana thero na kevalaṃ attanāva pāsādiko, parisāpissa pāsādikā, iti parisarṃ nissāya laddhanāmasena samantapāsādikānaṃ aggo nāma jāto.

Pañhakamme panassa ayaṃ amanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato vayaṃ āgamma purimanayeneva Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇamāno Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ samantapāsādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā Satthu adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Nālakabrāhmaṇagāme Sāribrāhmaṇiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, Upasenadārakotissa nāmaṃ akaṃsu.

So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā Dasabalassa santike dhammaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampadāya ekavassiko hutvā “ariyagabbhaṃ vaḍḍhemī”ti ekaṃ kulaputtaṃ attano santike pabbājetvā upasampādesi. So pavāretvā saddhivihārikassa ekavassikakāle attanā duvasso “Dasabalo maṃ passitvā tusissatī”ti saddhivihārikaṃ ādāya Dasabalaṃ passituṃ āgato. Satthā taṃ vanditvā ekamante nisinnaṃ pucchi “kativassosi tvaṃ bhikkhū”ti. Duvasso ahaṃ Bhagavā ti. Ayaṃ pana bhikkhu kativassoti. Ekavasso Bhagavā ti. Kintāyaṃ bhikkhu hotīti. Saddhivihāriko me Bhagavā ti. Atha naṃ Satthā “atilahuṃ

kho tvaṃ moghapurisa bāhullāya āvatto”ti vatvā anekapariyāyena vigarahi. Thero Satthu santikā garahaṃ labhivā Bhagavantaṃ vanditvā “imināva puṇṇacandasassirikena mukhena Satthāraṃ parisameva nissāya sādhuḥkāraṃ dāpessāmī”ti taṇḍivaseyeva ekaṃ ṭhānaṃ gantvā vipassanāya kammaṃ katvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Tato yasmā thero mahākulato nikkhamitvā pabbajito pathavighuṭṭhadhammakathikova, tasmā tassa dhammakathāya ceva pasīditvā mittāmaccañātikulehi ca nikkhamitvā bahū kuladārakā therassa santike pabbajanti. “Ahaṃ āraññaṃ, tumhepi āraññaṃ bhavituṃ sakkontā pabbajathā”ti terasa dhutaṅgāni ācikkhitvā “sakkhissāma bhante”ti vadante pabbajeti. Te attano balena taṃ taṃ dhutaṅgaṃ adhiṭṭhahanti. Thero attano dasavassakāle vinayaṃ paṇaṇaṃ katvā sabbeva upasampādesi. Evaṃ upasampannā cassa pañcasatamattā bhikkhū parivārā ahesuṃ.

Tasmiṃ samaye Satthā Jetavanamahāvihāre vasanto “icchāmahaṃ bhikkhave addhamāsaṃ paṭisallīyitun”ti bhikkhusaṃghassa ārocetvā ekavihārī hoti. bhikkhusaṃghopi “yo Bhagavantaṃ dassanāya upasaṅkamati, so pācittiyaṃ desāpetabbo”ti¹ katikaṃ akāsi. Tadā Upasenatthero “Bhagavantaṃ passissāmī”ti attano parisāya saddhiṃ Jetavanaṃ gantvā Satthāraṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ aññataraṃ therassa saddhivihārikaṃ āmantesi “manāpāni te bhikkhu paṃsukūlānī”ti. “Na kho me bhante manāpāni paṃsukūlānī”ti vatvā upajjhāye gāravena paṃsukūlikabhāvaṃ ārocesi. Imasmiṃ ṭhāne Satthā “sādhu sādhu Upasenā”ti therassa sādhuḥkāraṃ datvā anekapariyāyena guṇakathaṃ kathesi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana idaṃ vatthu Pāliyaṃ¹ āgatameva. Atha Satthā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno imasmiṃ sāsane therāṃ samantapāsādikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Vi 1. 337 piṭṭhe.

Dabbattheravatthu

214. Chaṭṭhe **senāsanapaññāpakānanti** senāsanam paññāpentānam. Therassa kira senāsanapaññāpanakāle aṭṭhārasasu mahāvihāresu asammaṭṭham pariveṇam vā apaṭijaggitaṃ senāsanam vā asodhitaṃ mañcapīṭham vā anupaṭṭhitaṃ pāṇiyaparibhojanīyam vā nāhosi. Tasmā senāsanapaññāpakānam aggo nāma jāto. **Dabbotissa** nāmam. Mallarājakule pana uppannattā **Mallaputtonāma** jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayañhi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbattitvā vayappatto vuttanayeneva vihāram gantvā dhammam suṇanto Satthāram ekaṃ bhikkhum senāpanapaññāpakānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammarā katvā taṃ ṭhānantaram patthetvā Satthārā byākato yāvajīvaṃ kusalam katvā devamanussesu saṃsaritvā Kassapadasabalassa sāsana¹ osakkanakāle pabbaji, tadā tena saddhim apare cha janāti satta bhikkhū ekacittā hutvā aññe sāsane agāravaṃ karonte disvā “idha kiṃ karoma, ekamante samaṇadhammaṃ katvā dukkhassantaṃ karissāmā”ti nisseṇim bandhitvā uccapabbatasikharam abhiruhitvā “attano cittabalaṃ jānantā nisseṇim pātentu, jīvite sālayā otarantu, mā pacchānutāpino ahuvatthā”ti vatvā sabbe ekacittā hutvā nisseṇim pātetvā “appamattā hotha āvuso”ti aññamaññaṃ ovaditvā cittaruciyesu ṭhānesu nisīditvā samaṇadhammaṃ kātuṃ ārabhiṃsu.

Tatreko thero pañcame divase arahattaṃ patvā “mama kiccaṃ nipphannaṃ, ahaṃ imasmiṃ ṭhāne kiṃ karissāmī”ti iddhiyā Uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharitvā “āvuso imaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjatha, bhikkhācārakiccaṃ mamāyattaṃ hotu, tumhe attano kammaṃ karoṭhā”ti āha. Kiṃ nu kho mayaṃ āvuso nisseṇim pātentā evaṃ avocumhā “yo paṭhamam dhammaṃ sacchikaroti, so bhikkham āharatu, tena ābhataṃ sesā paribhuñjitvā samaṇadhammaṃ karissanti”ti. Natthi āvusoti. Tumhe attano pubbahetunā labhittha, mayampi sakkontā vaṭṭassantaṃ karissāma, gacchatha

1. Sāsane (Sī, Syā)

tumheti. Thero te saññāpetum asakkonto phāsukaṭṭhāne piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā gato. Aparo thero sattame divase anāgāmiphalaṃ patvā tato cuto Suddhavāsabrahmaloke nibbatto.

Itarepi therā tato cutā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde tesu tesu kulesu nibbattā. Eko Gandhāraraṭṭhe Takkasīlanagare¹ Rājagehe nibbatto, eko Pabbateyyaraṭṭhe² paribbājikāya kucchimhi nibbatto, eko Bāhiyaraṭṭhe kuṭumbikagehe nibbatto, eko Rājagehe kuṭumbikagehe nibbatto. Ayaṃ pana Dabbatthero Mallaraṭṭhe Anupīyanagare ekassa Mallarañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Tassa mātā upavijaññakāle kālamakāsi, matasarīraṃ susānaṃ netvā dārucitakaṃ āropetvā aggiṃ adaṃsu. Tassā aggivegasantattaṃ udarapaṭalaṃ dvedhā ahosi. Dārako attano puññabalena uppatitvā ekasmiṃ dabbatthambhe nipati. Taṃ dārakaṃ gahetvā ayyikāya adaṃsu. Sā tassa nāmaṃ gaṇhantī dabbatthambhe nipatitvā laddhajīvitattā Dabbotissa nāmaṃ akāsi.

Tassa sattavassikakāle Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Mallaraṭṭhe cārikaṃ caramāno Anupīyanigamaṃ patvā Anupīyambavane viharati. Dabbakumāro Satthāraṃ disvā dassaneneva pasīditvā pabbajitukāmo hutvā “ahaṃ Dasabalassa santike pabbajissāmī”ti ayyikaṃ āpucchi. Sā “sādhu tātā”ti Dabbakumāraṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā “bhante imaṃ kumāraṃ pabbājethā”ti āha. Satthā aññatarassa bhikkhuno saññaṃ adāsi “bhikkhu imaṃ dārakaṃ pabbājehī”ti. So thero Satthu vacanaṃ sutvā Dabbakumāraṃ pabbājento tacapañcakaṃ kammaṭṭhānaṃ ācikkhi. Pubbahetusampanno katābhinihāro satto paṭhamakesavaṭṭiyā oropiyamānāya³ sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi, dutiyakesavaṭṭiyā oropiyamānāya sakadāgāmiphale, tatiyāya anāgāmiphale. Sabbakesānaṃ pana oropanañca arahattaphalasacchikiriyā ca apacchā apure ahosi.

Satthā Mallaraṭṭhe yathābhirantaṃ viharitvā Rājagahaṃ gantvā Veḷuvane vāsaṃ kappesi. Tatrāyasmā Dabbo Mallaputto rahogato attano

1. Takkasīlānagare (Sī, Syā)

2. Pabbatiyaraṭṭhe (Sī)

3. Paṭhamakesavaṭṭi-oropanaṅkhaṇe (Sī)

kiccanipphattiṃ oloketvā saṃghassa veyyāvaccakaraṇe kāyaṃ yojetukāmo cintesi “yannūnāhaṃ saṃghassa senāsanañca paññāpeyyaṃ, bhattāni ca uddiseyyan”ti. So Satthu santikaṃ gantvā attano parivitakkaṃ ārocesi. Satthā tassa sādhu-kāraṃ datvā senāsanapaññāpakattañca bhattuddesakattañca sampaṭicchi. Atha naṃ “ayaṃ Dabbo daharova samāno mahantaṭṭhāne ṭhito”ti sattavassikakāleyeva upasampādesi. Thero upasampannakālatoyeva paṭṭhāya Rājagahaṃ upanissāya viharantānaṃ sabbabhikkhūnaṃ senāsanaṃ ca paññāpeti, bhikkhañca sampaṭicchitvā uddisati. Tassa senāsanapaññāpakabhāvo sabbadisāsu pākaṭo ahosi ‘Dabbo kira Mallaputto sabhāgasabhāgānaṃ¹ bhikkhūnaṃ ekaṭṭhāne senāsanaṃ paññāpeti, dūrepi senāsanaṃ paññāpetiyeva. Gantuṃ asakkonte iddhiyā netīti.

Atha naṃ bhikkhū kālepi vikālepi “amhākaṃ āvuso Jīvakaṃbavane senāsanaṃ paññāpehi, amhākaṃ Maddakucchismiṃ migadāye”ti evaṃ senāsanaṃ uddisāpetvā tassa iddhiṃ passantā gacchanti. Sopi iddhiyā manomaye kāye abhisankharitvā ekekassa therassa ekekaṃ attanā sadisaṃ bhikkhuṃ nimminitvā² aṅguliyaṃ jalamānāya purato purato gantvā “ayaṃ mañco idaṃ piṭhan”ti-ādīni vatvā senāsanaṃ paññāpetvā puna attano vasantaṭṭhānameva āgacchatī. Ayamettha sankhepo, vitthārato panidaṃ vatthu Pāḷiyaṃ³ āgatameva. Satthā idameva kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā aparabhāge ariyagaṇamajjhe nisinno therāṃ senāsanapaññāpakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Pilindavacchattheravatthu

215. Sattame **devatānaṃ piyamanāpānanti** devatānaṃ piyānañceva manāpānañca Pilindavacchatthero⁴ aggoti dasseti. So kira anuppanne Buddhē cakkavattī rājā hutvā mahājanaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā saggaparāyaṇaṃ akāsi. Yebhuyyena kira chasu kāmasaggesu nibbattadevatā tasseva ovādaṃ labhitvā nibbattanibbattaṭṭhāne attano sampattiṃ oloketvā “kaṃ nu kho nissāya imaṃ saggasampattiṃ labhimhā”ti

1. Sabhāgānaṃ sabhāgānaṃ (Ka)

3. Vi 1.243; Vi 4. 191 piṭṭhesu.

2. Datvā (Sī)

4. Piṇḍivacchatthero (Sī)

āvajjamānā imaṃ theram disvā “theram nissāya amhehi sampatti laddhā”ti sāyaṃpātāṃ theram namassanti. Tasmā so devatānaṃ piyamanāpānaṃ aggo nāma jāto. **Pilindoti** panassa gottam, **Vacchoti** nāmaṃ¹. Tadubhayam saṃsandetvā Pilindavacchoti vuccati.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto purimanayeneva Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ devatānaṃ piyamanāpaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti. Pilindavacchotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparena samayena Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā upasampanno vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. So gihīhipi bhikkhūhipi saddhiṃ kathento “ehi vasala, gaccha vasala, āhara vasala, gaṇha vasalā”ti vasalavādeneva samudācarati. Taṃ kathaṃ āharitvā Tathāgataṃ pucchimsu “Bhagavā ariyā nāma pharusavacanā na honti”ti. Bhikkhave ariyānaṃ paravambhanavasena pharusavācā nāma natthi, apica kho pana bhavantare āciṇṇavasena bhavyeyyāti. Bhante Pilindavacchatthero utṭhāya samuṭṭhāya gihīhipi bhikkhūhipi saddhiṃ kathento “vasala vasalā”ti katheti, kimettha kāraṇaṃ Bhagavā ti. Bhikkhave na mayhaṃ puttassa etaṃ idāneva āciṇṇaṃ, atīte panesa pañca jātisatāni vasalavādibrāhmaṇakule nibbatti. Iccesa bhavāciṇṇeneva kathesi, na pharusavasena. Ariyānañhi vohāro pharusopi samāno cetanāya aphaṇusabhāvena parisuddhova, appamattakampettha pāpaṃ na upalabbhatīti vatvā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Akakkasaṃ viññāpaniṃ, giraṃ saccamudīraye.

Yāya nābhisaje kañci, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti².

Athekadivasam thero Rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekaṃ purisaṃ pippalīnaṃ bhājanaṃ pūretvā ādāya antonagaraṃ pavisantaṃ disvā “kim te vasala bhājane”ti āha. So cintesi “ayaṃ samaṇo mayā saddhiṃ pātova pharusakathaṃ kathesi, imassa anucchavikameva vatturaṃ vaṭṭati”ti

1. Pilindoti panassa nāmaṃ, vacchoti gottam (Ka) Theragāthāṭṭhakathāyaṃ ca.

2. Khu 1. 72 piṭṭhe Dhammapade.

“Mūsikavaccam me bhante bhājane”ti āha. Evaṃ bhavissati vasalāti. Tassa therassa dassanam vijahantassa sabbam mūsikavaccameva ahosi. So cintesi “imā pippaliyo mūsikavaccasadisā paññāyanti, sabhāvo nu kho no”ti vīmaṃsanto hatthena uppīlesi. Athassa undūravaccabhāvaṃ ñatvā balavadomanassam uppajji. So “imāyeva nu kho evarūpā, udāhu sakaṭepī”ti gantvā olokeno sabbāpi pippaliyo tādisāva disvā hadayaṃ hatthena sandhāretvā “idam na aññassa kammaṃ, mayā pātova diṭṭhabhikkhussetaṃ kammaṃ, addhā ekaṃ upāyaṃ bhavissati”¹, tassa gataṭṭhānam anuvicinitvā etaṃ kāraṇam jānissāmi”ti therassa gatamaggaṃ pucchitvā pāyāsi.

Atheko puriso taṃ ativiya caṇḍikataṃ gacchantam disvā “bho purisa tvaṃ ativiya caṇḍikatoḃa gacchasi, kena kammena gacchasi”ti pucchi. So tassa taṃ pavattiṃ ārocesi. So tassa katham sutvā evamāha “bho mā cintayi, mayham ayyo Pilindavaccho bhavissati, tvaṃ etadeva bhājanaṃ pūretvā ādāya gantvā therassa purato tiṭṭha. ‘kiṃ nāmetaṃ vasalā’ti vuttakāle ca ‘pippaliyo bhante’ti vada, thero ‘evaṃ bhavissati vasalāti vakkhati. Puna sabbāpi pippaliyo bhavissanti”ti. So tathā akāsi. Sabbā pippaliyo paṭipākatikā ahesuṃ. Idamettakaṃ² vatthu. Aparabhāge pana Satthā devatānaṃ piyamaṇāpakāraṇameva vatthuṃ katvā theram devatānaṃ piyamaṇāpānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bāhiyadārucīriyattheravatthu

216. Aṭṭhame **khippābhiññānanti** khippaṃ adhigata-abhiññānaṃ Dārucīriyatthero aggoti dasseti. Ayañhi thero saṃkhittadhamma-desanāpariyosāne arahattaṃ pāpuṇi, maggaphalānaṃ parikammakiccaṃ nāhosi. Tasmā khippābhiññānaṃ aggo nāma jāto. Bāhiyaraṭṭhe pana jātattā **Bāhiyotissa** nāmaṃ ahosi³. So aparabhāge dārucīraṃ nivesesi⁴, tasmā **Dārucīriyo** nāma jāto.

1. Ekaṃ māyaṃ jānissati (Sī)

3. Akāmsu (Syā, Ka)

2. Idam ettakaṃ (Syā), idam ekaṃ (Ka)

4. Dārucīrāni dhāresi (Sī)

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṁsavatīnagare kulagehe nibbatto Dasabalassa dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapadasabalassa sāsanaṃ osakkanakāle heṭṭhā vuttehi bhikkhūhi saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā paripuṇṇasīlo jīvitakkhayaṃ patvā devaloke nibbatti.

So ekaṃ Buddhantaṃ devaloke vasitvā imasmiṃ Buddhuppāde Bāhiyaraṭṭhe kulagehe nibbatto. Vayaṃ āgamma gharāvāsaṃ vasanto “vohāraṃ karissāmi”ti Suvannaḥbhūmigamaṇīyaṃ nāvaṃ abhiruhi. Nāvā icchitaṃ desaṃ appatvāva samuddamajjhe bhinnā, mahājano macchakacchapabhakkho ahoṣi. Ayaṃ pana ekaṃ dārukhaṇḍaṃ gahetvā sattame divase Suppārakapaṭṭane uttiṇṇo manussāvāsaṃ patvā¹ “acelakaniyāmena manusse upasaṅkamitum² ayuttan”ti avidūre ṭhāne ekaṃ mahātaḷākā sevālaṃ gahetvā sarīraṃ veḷhetvā ekasmiṃ ṭhāne patitaṃ ekaṃ kapālaṃ ādāya bhikkhāya pāvisi.

Manussā taṃ disvā cintesuṃ “sace loke arahantā nāma atthi, evaṃvidhehi bhavitabbaṃ. Kiṃ nu kho ayyo ukkaṭṭhabhāvena vatthaṃ na gaṇhāti, udāhu diyyamaṇaṃ gaṇheyyā”ti vīmaṃsantā nānādisāhi vatthāni āharīmsu. So cintesi ‘sacāhaṃ na iminā niyāmena āgamiṣsaṃ, na me ete paṣīdeyyuṃ, yaṃkiñci katvā ime vañcetvā jīvikupāyaṃ³ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatthāni na paṭiggaṇhi. Manussā bhiyyoso mattāya pasannā mahāsakkāraṃ karīmsu. Sopi bhattakiccaṃ katvā avidūraṭṭhāne devakulaṃ gato. Mahājano tena saddhiṃyeva gantvā devakulaṃ paṭijaggitvā adāsi. So cintesi “ime mayhaṃ sevāle nivāsanamatte paṣīditvā evaṃvidhaṃ sakkāraṃ karonti, etesaṃ mayā ukkaṭṭheneva bhavitum vaṭṭatī”ti sallahukāni rukkhaphalakāni gahetvā tacchetvā vākesu āvuṇitvā cīraṃ katvā nivāsetvā pārupitvā jīvikaṃ kappento vasi.

1. Manussavāsabhāvaṃ ñatvā (Sī)

2. Passitum (Sī)

3. Jīvikopāyaṃ (Sī), jīvitupāyaṃ (Syā)

Atha yo so Kassapabuddhakāle sattasu janesu samaṇadhammaṃ karontesu eko bhikkhu Suddhāvāsabrāhmaloke nibbatto, so nibbattasamanantameva attano brahmasampattiṃ oloketvā āgataṭṭhānaṃ āvajjento sattannaṃ janānaṃ pabbataṃ āruyha samaṇadhammakaraṇaṭṭhānaṃ disvā sesānaṃ channaṃ nibbattaṭṭhānaṃ āvajjento¹ ekassa parinibbutabhāvaṃ itaresaṃ pañcannaṃ kāmāvacaradevaloke nibbattabhāvaṃ ñatvā kālānukālaṃ te pañca jane āvajjeti. Imasmiṃ pana kāle “kahaṃ nu khoti āvajjento Dārucīriyaṃ Suppārakapaṭṭanaṃ upanissāya kuhanakammena jīvikaṃ kappentaṃ disvā “naṭṭho vatāyaṃ bālo, pubbe samaṇadhammaṃ karonto ati-ukkaṭṭhabhāvena arahatāpi ābhataṃ piṇḍapātaṃ aparibhuñjitvā idāni udaratthāya anarahāva arahattaṃ paṭijānitvā lokaṃ vañcento vicarati, Dasabalassa ca nibbattabhāvaṃ na jānāti, gacchāmi naṃ saṃvejetvā Dasabalassa nibbattabhāvaṃ jānāpemi”ti taṃkhaṇaṃyeva brahmalokato Suppārakapaṭṭane rattibhāgasamanantare Dārucīriyassa sammukhe pāturahosi.

So attano vasanaṭṭhāne obhāsaṃ disvā bahi nikkhamitvā ṭhito mahābrahmaṃ oloketvā añjalim paggayha “ke tumhe”ti pucchi. Ahaṃ tuyhaṃ porāṇakasahāyo anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbatto. Amhākaṃ pana sabbajettṭhako arahattaṃ patvā parinibbuto, tumhe pañca janā devaloke nibbattā. Svāhaṃ taṃ imasmiṃ ṭhāne kuhanakammena jīvantaṃ disvā dametuṃ āgatoti vatvā idaṃ kāraṇamāha “na kho tvaṃ bāhiya arahā, napi arahattamaggaṃ² samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvaṃ arahā vā assa³ arahattamaggaṃ vā samāpanno”ti. Athassa Satthu uppannabhāvaṃ Sāvattiyaṃ vasanabhāvaṃ ācikkhitvā “Satthu santikaṃ gacchāhi”ti taṃ uyyojetvā brahmalokameva agamāsi.

Dārucīriyo mahābrahmunā saṃvejito “mokkhamaggaṃ gavesissāmi”ti vīsayojanasataṃ maggaṃ ekarattivāseṇa gantvā Satthāraṃ piṇḍāya pavittṭhaṃ antaraghare sampāpuṇitvā Satthu pādesu nipatitvā “desetu me bhante Bhagavā dhammaṃ, desetu Sugato dhammaṃ”ti yāvatatiyaṃ yāci. Satthā “ettāvatā Bāhiyassa ñāṇaṃ paripākaṃ gataṃ”ti ñatvā “tasmātiha te Bāhiya evaṃ sikkhitabbaṃ diṭṭhe diṭṭhamattaṃ bhavissati”ti⁴ iminā ovādena

1. Āvajjetvā (Ka) 2. Arahamaggaṃ (Sī) 3. Assasi (Sī) 4. Khu 1. 85 piṭṭhe.

ovadi. Sopi desanāpariyosāne antaravīthiyaṃ ʈhitova desanānusārena ñāṇaṃ pesetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

So attano kiccaṃ matthakappattaṃ ñatvā Bhagavantaṃ pabbajjaṃ yācitvā aparipuṇṇapattacīvaratāya pattacīvaraṃ pariyesanto saṅkāraṭṭhānato coḷakkhaṇḍāni¹ saṃkaḍḍhati. Atha naṃ pubbaveriko amanusso ekissā taruṇavacchāya gāviyā sarīre adhimuccitvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Satthā Sāvattthito nikkhamanto antaravīthiyaṃ Bāhiyaṃ saṅkāraṭṭhāne patitaṃ disvā “gaṇhatha bhikkhave Bāhiyassa Dārucīriyassa sarīraṇ”ti nīharāpetvā sarīrakiccaṃ kāretvā cātumahāpathe cetiyaṃ kārāpesi. Tato saṃghamajjhe kathā udapādi “Tathāgato bhikkhusaṃghena Bāhiyassa sarīrajjhāpanakiccaṃ kāresi, dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kāresi, kataramaggo nu kho tena sacchikato, sāmaṇero nu kho so, bhikkhu nu kho”ti cittaṃ uppādayiṃsu. Satthā taṃ aṭṭhuppattiṃ katvā “paṇḍito bhikkhave Bāhiyo”ti upari dhammadesanaṃ vaḍḍhetvā tassa parinibbutabhāvaṃ pakāsesi. Puna saṃghamajjhe kathā udapādi “na ca Satthārā Bāhiyassa bahu dhammo desito, arahattaṃ pattoti ca vadati, kiṃ nāmetan”ti. Satthā “dhammo mando bahūti akāraṇaṃ, visapītakassa agado viya ceso”ti vatvā Dhammapade gāthamāha—

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasaṃhitā.

Ekam gāthāpadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti².

Desanāpariyosāne caturāsīti pāṇasahassāni amatapāṇaṃ pivīṃsu. Idañca pana Bāhiyattherassa vatthu sutte³ āgatattā vitthārena na kathitaṃ. Aparabhāge pana Satthā saṃghamajjhe nisinno, Bāhiyattheraṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ʈhapesīti.

Kumārakassapattheravatthu

217. Navame **cittakathikānaṃ**ti vicittaṃ katvā dhammaṃ kathentānaṃ. Thero kira ekassapi dvinnampi dhammaṃ kathento bahūhi upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍayitvā bodhento katheti. Tasmā cittakathikānaṃ aggo nāma jāto.

1. Coḷakkhaṇḍaṇi (Ka)

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

3. Khu 1. 84 piṭṭhe Udāne.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṁsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto Dasabalassa dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthetvā devamanussesu saṁsaranto Kassapabuddhasāsano-sakkanakāle sattannaṃ bhikkhūnaṃ abbhantaro hutvā pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā aparihīnasīlo tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sampattiṃ anubhavamāno amhākaṃ Satthu kāle Rājagahe ekissā kuladārikāya kucchimhi uppanno. Sā ca paṭhamāṃ mātāpitara yācitvā pabbajjaṃ alabhamānā kulagharaṃ gatā gabbhaṃ gaṇhi. Tampi¹ ajānantī sāmikaṃ ārādhetvā tena anuññātā bhikkhunīsu pabbajitā. Tassā gabbhanimittaṃ disvā bhikkhuniyo Devadattaṃ pucchimsu, so “assamaṇī”ti āha. Dasabalaṃ pucchimsu, Satthā Upālitttheraṃ paṭicchāpesi. Thero Sāvattihinagaravāsīni kulāni Visākhaṇca upāsikaṃ pakkosāpetvā sodhento “pure laddho gabbho, pabbajjā arogā”ti āha. Satthā “suvinicchitaṃ adhikaraṇaṃ”ti therassa sādhuṃkāraṃ adāsi.

Sā bhikkhunī suvaṇṇabimbasadisaṃ puttaṃ vijāyi. Taṃ gahetvā rājā Pasenadikosalo posāpesi, Kassapoti cassa nāmaṃ katvā aparabhāge alaṅkaritvā Satthu santikaṃ netvā pabbājesi. Kumārakāle pana pabbajitattā Bhagavatā “Kassapaṃ pakkosatha, idaṃ phalaṃ vā khādanīyaṃ vā Kassapassa dethā”ti vutte “katarakassapassāti. Kumārakassapassā”ti evaṃ gahitaṇāmattā tato paṭṭhāya vuḍḍhakālepi **Kumārakassap**otveva vuccati. Apica rañño posāvanikaputtattāpi Kumārakassapoti taṃ sañjānimsu.

So pabbajitakālato paṭṭhāya vipassanāya ceva kammaṃ karoti, Buddhavacanaṇca gaṇhāti. Atha so tena saddhiṃ pabbatamatthake samaṇadhammaṃ katvā anāgāmi-phalaṃ patvā Suddhāvāse nibbatto mahābrahmā tasmīṃ samaye āvajjento Kumārakassapaṃ disvā “sahāyako me vipassanāya kilamati, gantvā tassa vipassanāya nayamukhaṃ dassetvā maggaphalapattiyā² upāyaṃ karissāmī”ti brahmaloke ṭhitova pañcadasa

1. Gabbhaṃ saṇṭhitampi (Sī)

2. Maggaphalupattiyā (Sī)

pañhe abhisañkharitvā rattibhāgasamanantare Kumārakassapattherassa vasanaṭṭhāne Andhavane pāturahosi. Thero ālokaṃ disvā “ko etthā”ti āha. “Ahaṃ pubbe tayā saddhiṃ samaṇadhammaṃ katvā anāgāmiphalaṃ patvā Suddhāvāse nibbatabrahmā”ti āha. Kena kammena āgatattḥāti. Mahābrahmā attano āgatakāraṇaṃ dīpetuṃ te pañhe ācikkhitvā “tvaṃ ime pañhe uggaṇhitvā aruṇe uṭṭhite Tathāgataṃ upasaṅkamtivā puccha, ṭhapetvā hi Tathāgataṃ añño ime pañhe kathetuṃ samattho nāma natthi”ti vatvā brahmalokameva gato.

Theropi punadivase Satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā mahābrahmunā kathitaniyāmeneva pañhe pucchi. Satthā Kumārakassapattherassa arahattaṃ pāpetvā pañhe kathesi. Thero Satthārā kathitaniyāmeneva uggaṇhitvā Andhavanaṃ gantvā vipassanaṃ gabbhaṃ gāhāpetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tato paṭṭhāya catunnaṃ parisānaṃ dhammakathaṃ kathento bahukāhi¹ upamāhi ca kāraṇehi ca maṇḍetvā cittakathameva katheti. Atha naṃ Satthā Pāyāsirañño pañcadasahi pañhehi paṭimaṇḍetvā suttante² desite taṃ suttantaṃ aṭṭhuppattim katvā imasmiṃ sāsane cittakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākoṭṭhitattheravatthu

218. Dasame **paṭisambhidāpattānanti** catasso paṭisambhidā patvā ṭhitānaṃ Mahākoṭṭhitatthero aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero attano paṭisambhidāsu ciṇṇavasibhāvena³ abhiññāte abhiññāte mahāsāvake upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi Dasabalaṃ upasaṅkamtivā pañhaṃ pucchantopi paṭisambhidāsuyeva pañhaṃ pucchati. Iti iminā ciṇṇavasibhāvena paṭisambhidāpattānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare mahābhogakule nibbatto aparena samayena Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ

1. Bahukānampi abahukānampi (Sī, Syā) 2. Dī 2. 253 piṭṭhe. 3. Ciṇṇavasena (Sī)

brāhmaṇakule nibbatti. Koṭṭhitamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto tayo vede uggaṇhitvā ekadivasaṃ Satthu dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So upasampannakālato paṭṭhāya vipassanāya kammaṃ karonto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā niccakālaṃ paṭisambhidāsu ciṇṇavasī hutvā pañhaṃ pucchanto paṭisambhidāsuyeva pucchati. Atha naṃ Satthā aparabhāge Mahāvedallasuttaṃ¹ aṭṭhuppattiṃ katvā paṭisambhidāpattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Tatiyavaggavaṇṇanā

14. Etadaggavagga 4. Catutthavagga

Ānandattheravattṭhu

219-223. Catutthassa paṭhame **bahussutānanti**-ādīsu aññepi therā bahussutā satimantā gatimantā dhitimantā upaṭṭhākā ca atthi, ayaṃ panāyasmā Buddhavacanaṃ uggaṇhanto Dasabalassa sāsane bhaṇḍāgārikapariyattiyaṃ ṭhatvā gaṇhi. Tasmā bahussutānaṃ aggo nāma jāto. Imasseva ca therassa Buddhavacanaṃ gahetvā dhāraṇakasati aññehi therehi balavatarā ahosi, tasmā **satimantānaṃ** aggo nāma jāto. Ayameva cāyasmā ekapade ṭhatvā saṭṭhi padasahassāni gaṇhanto Satthārā tathitaniyāmeneva sabbapadāni jānāti, tasmā **gatimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tasseva cāyasmato Buddhavacanaṃ uggaṇhanavīriyaṃ sajjhāyanavīriyaṃ dhāraṇavīriyaṃ Satthu upaṭṭhānavīriyaṃ aññehi asadisāṃ ahosi, tasmā **dhitimantānaṃ** aggo nāma jāto. Tathāgataṃ upaṭṭhahanto cesa na aññesaṃ upaṭṭhākabhikkhūnaṃ upaṭṭhānākārena² upaṭṭhahi, aññe hi Tathāgataṃ upaṭṭhahantā na ciraṃ upaṭṭhahiṃsu, na ca Buddhānaṃ manāṃ gahetvā upaṭṭhahiṃsu. Ayaṃ thero pana upaṭṭhākattṭhānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya āraddhavīriyo hutvā Tathāgatassa manāṃ gahetvā upaṭṭhahi. Tasmā **upaṭṭhākānaṃ** aggo nāma jāto.

1. Ma 1. 365 piṭṭhe.

2. Upaṭṭhahanākārena (Sī)

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ito kira satasahassamatthake kappe Padumuttaro nāma Satthā loke uppajji. Tassa Haṃsavatī nāma nagaraṃ ahosi, Nando nāma rājā pitā, Sumedhā nāma devī mātā, bodhisatto Uttarakumāro nāma ahosi. So puttassa jātadivase mahābhinnikkhamanaṃ nikkhamma pabbajitvā padhānamanuyutto anukkamena sabbaññutaṃ patvā “anekajātisaṃsāraṇaṃ”ti udānaṃ udānetvā sattāhaṃ Bodhipallaṅke vītināmetvā “pathaviyaṃ ṭhappessāmi”ti pādaṃ abhinihari. Atha pathaviṃ bhinditvā heṭṭhā vuttappamāṇaṃ padumaṃ uṭṭhāsi. Tadupādāya Bhagavā Padumuttaroteva paññāyittha. Tassa Devalo ca Sujāto ca dve aggasāvaka ahesuṃ, Amitā ca Asamā ca dve aggasāvikā, Sumano nāma upaṭṭhāko. Padumuttaro Bhagavā pitu saṅghaṃ kurumāno bhikkhusatasahassaparivāro Haṃsavatīyā rājadhāniyā vasati.

Kaṇiṭṭhabhātā panassa Sumanakumāro nāma. Tassa rājā Haṃsavatito vīsayojanasate bhogagāmaṃ adāsi. So kadāci kadāci āgantvā pitaraṇca Satthāraṇca passati. Athekadivasam paccanto kupito Sumano rañño pesesi. Rājā “tvaṃ mayā tattha kasmā ṭhapito”ti paṭipesesi. So core vūpasametvā “upasanto deva janapado”ti rañño pesesi. Rājā tuṭṭho “sīghaṃ mama putto āgacchatū”ti āha. Tassa saḥassamattā amaccā honti. So tehi saddhiṃ antarāmagge mantesi “mayhaṃ pitā tuṭṭho sace me varaṃ deti, kiṃ gaṇhāmi”ti. Atha naṃ ekacce “hatthiṃ gaṇhatha, assaṃ gaṇhatha, janapadaṃ gaṇhatha, satta ratanāni gaṇhathā”ti āhaṃsu. Apare “tumhe pathavissarassa¹ puttā, na tumhākaṃ dhanam dullabhaṃ, laddhampi cetam sabbaṃ pahāya gamanīyaṃ, puñṇameva ekaṃ ādāya gamanīyaṃ. Tasmā deve varaṃ dadamāne temāsaṃ Padumuttarabhagavantaṃ upaṭṭhātuṃ varaṃ² gaṇhathā”ti āhaṃsu. So “tumhe mayhaṃ kalyāṇamittā, na metaṃ cittaṃ atthi, tumhehi pana uppāditam, evaṃ karissāmi”ti gantvā pitaraṃ vanditvā pitarā āliṅgetvā matthake cumbetvā “varaṃ te putta demī”ti vutte “icchāmaḥ mahārāja Bhagavantaṃ temāsaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahanto jīvitaṃ avaṇjhaṃ kātuṃ, imaṃ me deva varaṃ dehi”ti āha. Na sakkā tāta, aññaṃ varehīti. Deva khattiyānaṃ nāma

1. Puthuvissarassa (Sī)

2. Upaṭṭhānavaraṃ (Ka)

dve kathā natthi, etadeva me vara dehi, na mama aññena atthoti. Tāta Buddhānaṃ nāma cittaṃ dujjānaṃ, sace Bhagavā na icchissati, mayā dinnepi kiṃ bhavissatīti. “Sādhu deva ahaṃ Bhagavato cittaṃ jānissāmi”ti vihāraṃ gato.

Tena ca samayena bhattakiccaṃ niṭṭhāpetvā Bhagavā Gandhakuṭiṃ pavittṭho hoti, so maṇḍalamāle sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ santikaṃ agamāsi. Te naṃ āhaṃsu “rājaputta kasmā āgatosī”ti. Bhagavantam dassanāya, dassetha me Bhagavantanti. Na mayaṃ rājaputta icchiticchitakkhaṇe Satthāraṃ daṭṭhuṃ labhāmāti. Ko pana bhante labhatīti. Sumanatthero nāma rājaputtāti. So “kuhiṃ bhante thero”ti therassa nisinnaṭṭhānaṃ pucchitvā gantvā vanditvā “icchāmahaṃ bhante Bhagavantam passitum, dassetha me Bhagavantam”ti āha. Thero passantasseva rājakumārassa āpokasiṇajjhānaṃ samāpajjitvā mahāpathaviṃ udakaṃ adhiṭṭhāya pathaviyaṃ nimujjitvā Satthu Gandhakuṭiyaṃyeva pāturahosi. atha naṃ Bhagavā “Sumana kasmā āgatosī”ti āha. Rājaputto bhante Bhagavantam dassanāya āgatoti. Tena hi bhikkhu āsanaṃ paññāpehīti. Puna thero passantasseva rājakumārassa Buddhāsaṇaṃ gahetvā antogandhakuṭiyaṃ nimujjitvā bahipariveṇe pātubhavitvā pariveṇe āsanaṃ paññāpesi. Rājakumāro imāni dve acchariyākārāni¹ disvā “mahanto vatāyaṃ bhikkhū”ti cintesi.

Bhagavāpi Gandhakuṭito nikkhamitvā paññatte āsane nisīdi. Rājaputto Bhagavantam vanditvā paṭisanthāraṃ akāsi. “Kadā āgatosi rājaputtā”ti vutte “bhante tumhesu Gandhakuṭim² pavittṭhesu, bhikkhū pana ‘na mayaṃ icchiticchitakkhaṇe Bhagavantam daṭṭhuṃ labhāmā’ti maṃ therassa santikaṃ pāhesum. Thero pana ekavacaneneva dasseti, thero bhante tumhākaṃ sāsane vallabho maññe”ti. Āma rājakumāra, vallabho esa bhikkhu mayhaṃ sāsaneti. Bhante Buddhānaṃ sāsane kiṃ katvā vallabhā hotīti. Dānaṃ datvā sīlaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā kumārāti. Bhagavā ahaṃ thero viya Buddhasāsane vallabho hotukāmo sve mayhaṃ bhikkhaṃ adhivāsethāti. Adhivāsesi Bhagavā

1. Acchariyakārāṇi (Sī, Syā)

2. Gandhakuṭiyaṃ (Syā)

tuṇhībhāvena. Rājakumāro attano vasanaṭṭhānaṃ gantvā sabbarattim mahāsakkāraṃ sajjetvā satta divasāni khandhāvārabhattaṃ nāma adāsi.

Sattame divase Satthāraṃ vanditvā bhante mayā pitu santikā temāsaṃ antovassaṃ tumhākaṃ paṭijagganavaro laddho, temāsaṃ me vassāvāsaṃ adhivāsethāti. Bhagavā “atthi nu kho tattha gatena attho”ti oloketvā “atthi”ti disvā “suññāgāre kho rājakumāra Tathāgatā abhiraṃanti”ti āha. Kumāro “aññātaṃ Bhagavā aññātaṃ Sugatā”ti vatvā “ahaṃ bhante purimataraṃ gantvā vihāraṃ kāremi, mayā pesite bhikkhusatasahassena saddhim āgacchathā”ti Bhagavantaṃ paṭiññaṃ gāhāpetvā¹ pitu santikaṃ gantvā “dinnā me deva Bhagavatā paṭiññā, mayā pahite Bhagavantaṃ peseyyāthā”ti vatvā pitaraṃ vanditvā nikkhamitvā yojane yojane vihāraṃ kārento vīsayojanasataṃ addhānaṃ gato. Gantvā ca attano nagare vihāraṭṭhānaṃ vicinanto Sobhananāma² kuṭumbikassa uyyānaṃ disvā satasahassena kiṇitvā satasahassaṃ vissajjetvā vihāraṃ kāresi. Tattha Bhagavato Gandhakuṭim sesabhikkhūnaṃ rattiṭṭhānadivāṭṭhānatthāya kuṭileṇamaṇḍape kāretvā pākāraparikkhepaṃ dvārakoṭṭhakaṃ niṭṭhāpetvā³ pitu santikaṃ pesesi “niṭṭhitaṃ mayhaṃ kiccaṃ, Satthāraṃ paṇiṇathā”ti.

Rājā Bhagavantaṃ bhojetvā “Bhagavā Sumanassa kiccaṃ niṭṭhitaṃ, tumhākaṃ gamanaṃ paccāsīsatī”ti āha. Bhagavā bhikkhusatasahassaparivuto⁴ yojane yojane vihāresu vasamāno agamāsi. Kumāro “Satthā āgacchatī”ti sutvā yojanaṃ paccuggantvā gandhamālādīhi pūjayamāno vihāraṃ pavesetvā—

“Satasahassena me kītaṃ, satasahassena māpitaṃ.

Sobhanaṃ nāma uyyānaṃ, paṭiggaṇha Mahāmunī”ti—

vihāraṃ niyyādesi. So vassūpanāyikādivase dānaṃ datvā attano puttadāre ca amacce ca pakkosāpetvā āha “Satthā amhākaṃ santikaṃ dūratova āgato, Buddhā ca nāma dhammagarukā na

1. Gahetvā (Syā)

3. Niṭṭhāpetvā (Sī)

2. Sobhanassa nāma (Sī)

4. Satasahassabhikkhuparivāro (Sī)

āmisacakkhukā¹. Tasmā ahaṃ imaṃ temāsaṃ dve sātake nivāsetvā dasa sīlāni samādiyitvā idheva vasissāmi, tumhe khīṇāsavasatasahassassa imināva nīhārena temāsaṃ dānaṃ dadeyyāthā”ti.

So Sumanattherassa vasanaṭṭhānasabhāgeyeva ṭhāne vasanto yaṃ thero Bhagavato vattaṃ karoti, taṃ sabbaṃ disvā “imasmiṃ ṭhāne ekantavallabho esa thero, etasseva me ṭhānantaraṃ patthetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā upakaṭṭhāya pavāraṇāya gāmaṃ pavisitvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā sattame divase bhikkhusatasahassassa pādamūle ticīvaraṃ ṭhapetvā Bhagavantaṃ vanditvā “bhante yadetaṃ mayā sattāhaṃ khandhāvāradānato paṭṭhāya puññaṃ kataṃ, taṃ neva sakkasampattiṃ, na mārabrahmasampattiṃ patthayantena, Buddhassa pana upaṭṭhākabhāvaṃ patthentena kataṃ. Tasmā ahampi Bhagavā anāgate Sumanatthero viya ekassa Buddhassa upaṭṭhāko homi”ti pañcapaṭiṭṭhitena paṭiṭṭhahitvā vandi. Satthā tassa anantarāyaṃ disvā byākaritvā pakkāmi. Kumāro taṃ sutvā “Buddhā ca nāma advejjhakathā honti”ti dutiyadivase Gotamabuddhassa pattacīvaraṃ gahetvā piṭṭhito piṭṭhito gacchanto viya ahoṣi.

So tasmim Buddhuppāde vassasatasahassaṃ dānaṃ datvā sagge nibbattitvā Kassapabuddhakāle piṇḍāya carato therassa pattaggahaṇatthaṃ uttarisāṭakaṃ datvā pūjaṃ akāsi, puna sagge nibbattitvā tato cuto Bārāṇasirājā hutvā uparipāsādavaragato Gandhamādanato ākāseṇa āgacchante aṭṭha Paccekabuddhe disvā nimantāpetvā bhojetvā attano maṅgala-uyyāne tesāṃ aṭṭha paṇṇasālāyo kāretvā tesāṃ nisīdanatthāya attano nivesane aṭṭha sabbaratanamayāni piṭṭhāni ceva maṇi-ādhārake ca paṭiyādetvā dasa vassasahassāni upaṭṭhānaṃ akāsi. Etāni pākaṭaṭṭhānāni.

Kappasatasahassaṃ pana dānaṃ dadamānova amhākaṃ bodhisattena saddhiṃ Tusitapure nibbattitvā tato cuto Amitodanasakkassa gehe nibbatti. Athassa sabbeva ñātake ānandite pamudite karonto jātoti Ānandotveva nāmaṃ akaṃsu. So anupubbena katābhiniikkhamane sammāsambodhiṃ patvā paṭhamagamanena Kapilavatthum āgantvā

1. Na āmisagarukā (Syā, Ka)

tato nikkhante Bhagavati Bhagavato parivārattham rājakumāresu pabbajantesu Bhaddiyādīhi saddhim nikkhamitvā Bhagavato santike pabbajitvā nacirasseva āyasmato Puṇṇassa Mantāṇiputtassa santike dhammakatham sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tena kho pana samayena Bhagavato paṭhamabodhiyam vīsati vassāni anibaddhā upaṭṭhākā ahesum. Ekadā nāgasamālo pattacīvaram gahetvā vicari ekadā Nāgito, ekadā Upavāno, ekadā Sunakkhatto, ekadā Cundo samaṇuddeso, ekadā Sāgato, ekadā Rādho, ekadā Meghiyo. Tattha ekadā Bhagavā Nāgasamālattherena saddhim addhānamaggappaṭipanno dvedhāpatham patto. Thero maggā okkamma¹ “Bhagavā aham iminā maggena gacchāmī”ti āha. Atha nam Bhagavā “chi bhikkhu, iminā maggena gacchāmā”ti āha. So “handa Bhagavā tumhākam pattacīvaram gaṇhatha, aham iminā maggena gacchāmī”ti vatvā pattacīvaram bhūmiyam ṭhapetum āraddho. Atha nam Bhagavā “āhara bhikkhū”ti vatvā pattacīvaram gahetvā gato. Tassapi bhikkhuno itarena maggena gacchato corā pattacīvaraṇceva harimsu, sīsaṇca bhindimsu. So “Bhagavā idāni me paṭisaraṇam, na añño”ti cintetvā lohiteṇa galanteṇa Bhagavato santikam āgami. “Kimidam bhikkhū”ti ca vutte tam pavattim ārocesi. Atha nam Bhagavā “mā cintayi bhikkhu, etassa kāraṇāyeva tam nivārayimhā”ti vatvā samassāsesi.

Ekadā pana Bhagavā Meghiyattherena saddhim Pācīnavamse migadāye jantugāmaṁ agamāsi. Tatrāpi Meghiyo jantugāme piṇḍāya caritvā nadītire pāsādikam ambavanam disvā “Bhagavā tumhākam pattacīvaram gaṇhatha, aham tasmim ambavane samaṇadhammam karomī”ti vatvā Bhagavatā tikkhattum nivāriyamānopi gantvā akusalavitakkehi anvāsatto paccāgantvā tam pavattim ārocesi. Tampi Bhagavā “imameva te kāraṇam sallakkhetvā nivārayimhā”ti vatvā anupubbena Sāvatthim agamāsi. Tattha Gandhakuṭipariveṇe paññattavarabuddhāsane nisinno bhikkhusamghaparivuto bhikkhū āmantesi “bhikkhave idānimhi mahallako, ‘ekacce bhikkhū iminā maggena gacchāmā’ti vutte aññena gacchanti, ekacce mayham pattacīvaram bhūmiyam nikkhipanti, mayham nibaddhupaṭṭhākam ekam

1. Ukkamma (Sī)

bhikkhum jānāthā”ti. Bhikkhūnaṃ dhammasaṃvego udapādi. Athāyasmā Sāriputto utṭhāyāsanaṃ Bhagavantam vanditvā “aham bhante tumheyeva patthayamāno satasahassakappādhikam asaṅkhyeyyam pāramiyo pūrayim, nanu mādiso mahāpaṇṇo upaṭṭhāko nāma vaṭṭati, aham upaṭṭhahissāmī”ti āha. Tam Bhagavā “alam Sāriputta yassam disāyam tvam viharasi, asuñṇā ve sā disā, tava hi ovādo Buddhānaṃ ovādasadiso, na me tayā upaṭṭhākakiccam atthī”ti paṭikkhipi. Eteneva upāyena Mahāmoggallānaṃ ādim katvā asīti mahāsāvakaṃ utṭhahimsu. Te sabbe Bhagavā paṭikkhipi.

Ānandatthero pana tuṇhīyeva nisīdi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu “āvuso Ānanda bhikkhusaṃgho upaṭṭhākattṭhānaṃ yācati, tvampi yācāhī”ti. Yācitvā laddhattṭhānaṃ nāma āvuso kīdisaṃ hoti, kiṃ maṃ Satthā na passati. Sace Satthā rocissati, “Ānando maṃ upaṭṭhahatū”ti vakkhatīti. Atha Bhagavā “na bhikkhave Ānando aññehi ussāhetabbo, sayameva jānitvā maṃ upaṭṭhahissatī”ti āha. Tato bhikkhū utṭhehi āvuso Ānanda, utṭhehi āvuso Ānanda, Dasabalam upaṭṭhākattṭhānaṃ yācāhī”ti āhaṃsu. Thero utṭhahitvā cattāro paṭikkhepā catasso ca āyācanāti aṭṭha vare yāci.

Cattāro paṭikkhepā nāma—“sace me bhante Bhagavā attanā laddham paṇītaṃ cīvaram na dassati, piṇḍapātaṃ na dassati, ekagandhakuṭiyam vasitum na dassati, nimantanam gahetvā na gamissati, evāham Bhagavantam upaṭṭhahissāmī”ti vatvā “kam panettha Ānanda ādīnavam addasā”ti vutte āha “sacāham bhante imāni vatthūni labhissāmi, bhavissanti vattāro ‘Ānando Dasabalena laddham paṇītaṃ cīvaram paribhuñjati, piṇḍapātaṃ paribhuñjati, ekagandhakuṭiyam vasati, ekato nimantanam gacchati. Etaṃ lābham labhanto Tathāgataṃ upaṭṭhāti, ko evam upaṭṭhahato bhāro’ti”. Ime cattāro paṭikkhepe yāci.

Catasso āyācanā nāma—“sace bhante Bhagavā mayā gahitanimantanam gamissati, sacāham tiroraṭṭhā tirojanapadā Bhagavantam daṭṭhum āgataṃ parisam āgatakkhaṇeyeva Bhagavantam dassetum lacchāmi, yadā me kaṅkhā uppajjati, tasmimyeva khaṇe Bhagavantam upasaṅkamitum lacchāmi, tathā yaṃ Bhagavā mayham parammukhe dhammam deseti, tam āgantvā mayham kathessati,

evāhaṃ Bhagavantaṃ upaṭṭhahissāmi”ti vatvā “kaṃ panettha Ānanda ānisaṃsaṃ passasī”ti vutte āha “idha bhante saddhā kulaputtā Bhagavato okāsaṃ alabhantā maṃ evaṃ vadanti ‘sve bhante Ānanda Bhagavatā saddhiṃ amhākaṃ ghare bhikkhaṃ gaṇheyyāthā’ti. Sace Bhagavā tattha na gamissati, icchiticchitakkhaṇeveyeva paṇisaṃ dassetuṃ, kaṅkhaṇca vinodetuṃ okāsaṃ na lacchāmi, bhavissanti vattāro ‘kiṃ Ānando Dasabalaṃ upaṭṭhāti. Ettakampissa Bhagavā anuggahaṃ na karotī’ti. Bhagavato ca parammukhā maṃ pucchissanti ‘ayaṃ āvuso Ānanda gāthā, idaṃ suttaṃ, idaṃ jātaṃ kattha desitaṃ’ti. Sacāhaṃ taṃ na sampādayissāmi¹, bhavissanti vattāro ‘ettakampi āvuso na jānāsi, kasmā tvaṃ chāyā viya Bhagavantaṃ avijahanto dīgharattaṃ vicarasī’ti. Tenāhaṃ parammukhā desitassapi dhammassa-una kathanāṃ icchāmi”ti. Imā catasso āyācana yāci. Bhagavāpissa adāsi.

Evaṃ ime aṭṭha vare gahetvā nibaddhupaṭṭhāko ahosi. Tasseva ṭhānantarassa atthāya kappasatasahassaṃ pūritānaṃ pāramīnaṃ phalaṃ pāpuṇi. So upaṭṭhākaṭṭhānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya Dasabalassa duvidhena udakena tividhena dantakaṭṭhena hatthapādaparikammaṇa piṭṭhiparikammaṇa Gandhakuṭipariveṇasammajjanenāti evamādihi kiccehi upaṭṭhahanto “imāya nāma velāya Satthu imaṃ nāma laddhuṃ vaṭṭati, idaṃ nāma kātuṃ vaṭṭati”ti divasabhāgaṃ santikāvacaro hutvā rattibhāgasamanantare daṇḍadīpikaṃ gahetvā ekarattiṃ Gandhakuṭipariveṇaṃ nava vāre anupariyāyati. Evañhissa ahosi “sace me thinamiddhaṃ okkameyya, Dasabale pakkosante paṭivacanaṃ dātuṃ na sakkuṇeyyaṃ”ti. Tasmā sabbarattiṃ daṇḍadīpikaṃ hatthena na muñcati. Idamettakaṃ vatthu. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto anekapariyāyena Dhammabhaṇḍāgārika-ānandattherassa vaṇṇaṃ kathetvā therāṃ imasmim sāsane bahussutānaṃ satimantānaṃ gatimantānaṃ dhitimantānaṃ upaṭṭhākānaṃca bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uruvelakassapattheravatthu

224. Dutiye **mahāparisānanti** mahāparivārānaṃ Uruvelakassapo aggoti dasseti. Aññesañhi therānaṃ kañci kālāṃ parivāro mahā hoti

1. Sampāyissāmi (Sī)

kañci kālāṃ appo, imassa pana therassa dvīhi bhātikehi saddhiṃ ekaṃ samaṇasahassaṃ nibaddhaparivārova ahosi. Tesu ekekaṃ ekekaṃ pabbājente dve samaṇasahassāni honti, dve dve pabbājente tīṇi saḥassāni honti. Tasmā so mahāparivārānaṃ aggo nāma jāto. **Kassapoti** panassa gottāṃ. Uruvelāyaṃ pabbajitattā **Uruvelakassapoti** paññāyittha.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ mahāparisānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā “mayāpi anāgate evarūpena bhavituṃ vaṭṭatī”ti sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā ticīvarena acchādetvā Satthāraṃ vanditvā mahāparisānaṃ aggabhāvatthaṃ patthanaṃ akāsi. Satthā anantarāyaṃ disvā “anāgate Gotamabuddhassa sāsane mahāparisānaṃ aggo bhavissasī”ti byākaritvā pakkāmi.

Sopi kulaputto yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto ito dvenavutikappamatthake¹ Phussabuddhassa vemātikakaniṭṭhabhātā hutvā nibbatto, pitā Mahindarājā nāma. Apare panassa dve kaniṭṭhabhātaro ahesuṃ. Evaṃ te tayo bhātaro visuṃ visuṃ ṭhānantaraṃ labhiṃsu. Te heṭṭhā vuttanayeneva kupitaṃ paccantaṃ vūpasametvā pitu santikā varaṃ labhitvā “temāsaṃ Dasabalaṃ paṭijaggissāmā”ti varaṃ gaṇhiṃsu. Atha nesaṃ etadahosi “amhehi Dasabalaṃ paṭijaggantehi anucchavikaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti ekaṃ amaccaṃ uppādakaṭṭhāne ṭhapetvā ekaṃ āyavayaajānanakaṃ katvā ekaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa parivesakaṭṭhāne ṭhapetvā attanā dasa sīlāni samādāya temāsaṃ sikkhāpadāni rakkiṃsu. Te tayo amaccā heṭṭhā vuttanayeneva imasmiṃ Buddhuppāde Bimbisāraṇasākharaṭṭhapālā jātā.

Te pana rājakumārā vutthavasse Dasabale sahatthā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paccayapūjāya pūjetvā yāvajīvaṃ kalyāṇakammaṃ katvā amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva brāhmaṇakule nibbattitvā attano

1. Dvānavutikappamatthake (Sī, Syā)

gottavasena tayopi janā Kassapā eva nāma jātā. Te vayappattā tayo vede uggaṇhimṣu. Tesam jeṭṭhabhātikassa pañca māṇavakasatāni parivāro ahosi, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te attano ganthe sāraṃ oloketā diṭṭhadhammikameva passiṃsu, na samparāyikaṃ. Atha nesam jeṭṭhabhātā attano parivārena saddhim Uruvelaṃ gantvā isipabbajjaṃ pabbajitvā Uruvelakassapo nāma jāto, Mahāgaṇḍānādīvaṅke pabbajito Nadīkassapo nāma jāto, Gayāsīse pabbajito Gayākassapo nāma jāto.

Evam tesu isipabbajjaṃ pabbajitvā tattha vasantesu bahūnaṃ divasānaṃ accayena amhākaṃ bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamitvā paṭividdha¹ sabbaññutaññāṇo anukkamena dhammacakkaṃ pavattetvā pañcavaggiye there arahatte paṭiṭṭhāpetvā Yasadāraṇakappamukhe pañcapanñāsa saḥāyakepi vinetvā saṭṭhi arahante “caratha bhikkhave cārikaṇ”ti bahujaṇahitāya cārikaṃ pesetvā Bhaddavaggiye vinetvā Uruvelakassapassa hetum disvā “mayi gate tayo bhātikā saparivārā arahattaṃ pāpuṇissanti”ti ñatvā ekako adutiyo Uruvelakassapassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vasanaṭṭhāya agyāgāraṃ yācitvā tattha kataṃ nāgaḍamaṇaṃ ādiṃ katvā aḍḍhuḍḍhasahashehi pāṭihāriyehi Uruvelakassapaṃ saparivāraṃ vinetvā pabbājesi. Tassa pabbajitabhāvaṃ ñatvā itarepi dve bhātaro saparivārā āgantvā pabbajimṣu, sabbehi chibhikkhū iddhiṃ mayapattacīvaradharā ahesuṃ.

Satthā taṃ samaṇasahassaṃ ādāya Gayāsīsaṃ gantvā piṭṭhipāsāṇe nisinno “kathaṃ rūpā nu kho etesaṃ dhammadeśanā sappāyā”ti oloketto “ime aggaṃ paricarantā vicariṃsu, imesaṃ tayo bhava ādittāgārasadise katvā dassetuṃ vaṭṭati”ti Ādittapariyāyasuttaṃ² desesi. Desanāpariyosāṇe sabbeva arahattaṃ pattā. Satthā tehi parivuto pubbe Bimbisārarañño dinnapaṭiññattā Rājagahaṇagare Laṭṭhivaṇuyyānaṃ agamāsi. Rājā Dasabalassa āgatabhāvaṃ sutvā dvāḍasaṇaḥ tehi brāhmaṇagahapatikehi saddhim Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā sabbāvantaṃ paṇisaṃ oloketvā mahājānaṃ Uruvelakassapassa nipaccakāraṃ karontaṃ disvā “ime mayhaṃ vā Kassapassa

1. Paṭiladdha (Sī, Syā)

2. Vi 3. 44 piṭṭhe.

vā mahantabhāvaṃ na jānanti, savitakkā ca nāma desanaṃ sampatṭicchitum na sakkontī”ti cintetvā “Kassapa tuyhaṃ upatṭhākānaṃ vitakkaṃ chindā”ti therassa saññaṃ adāsi. Thero Satthu vacanaṃ sampatṭicchitvā uṭṭhāyāsanaṃ Satthāraṃ pañcapatitṭhitena vanditvā tālappamāṇaṃ ākāsaṃ uppatitvā iddhivikubbanam dassetvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi, Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmi”ti vatvā oruyha Dasabalassa pāde vandi, etenupāyena sattame vāre sattatālappamāṇaṃ ākāsaṃ abbhuggantvā puna āgantvā Dasabalassa pāde vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim kāle mahājano “ayaṃ loke mahāsamaṇo”ti Satthari nibbitakko jāto, athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne rājā ekādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhim sotāpattiphale patitṭhito, ekanahutaṃ upāsakattaṃ paṭivedesi. Tepi Uruvelakassapassa parivārā sahasamattā bhikkhū attano āsevanavasena cintesuṃ “amhākaṃ pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattaṃ, bahi gantvā kiṃ karissāmā”ti Uruvelakassapattheraṃyeva parivāretvā vicariṃsu. Tesu ekekasmim ekekaṃ nissitakaṃ gaṇhante dve sahasāni honti, dve dve gaṇhante tīṇi sahasāni honti. Tato paṭṭhāya yattakā tesam nissitakā, tattake kathetum vaṭṭatīti. Idamettha vatthu¹. Aparabhāge pana Satthā Jetavane viharanto theram mahāparisānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kāḷudāyittheravatthu

225. Tatiye **kulappasādakānanti** kulaṃ pasādentānaṃ. Ayaṃ hi thero adiṭṭhabuddhadassanaṃyeva Suddhodanamahārājassa nivesanaṃ pasādesi, tasmā kulappasādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbatto Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā

1. Idamettakaṃ vatthu (Sī, Syā)

devamanussesu saṁsaranto amhākaṁ bodhisattassa mātukucchiyaṁ paṭisandhiggahaṇadivase Kapilavatthusmiṁyeva amaccagehe paṭisandhiṁ gaṇhi. Jātadivase bodhisattena saddhiṁyeva jātoti taṁdivasaṁyeva taṁ dukūlacumbuṭake¹ nipajjāpetvā bodhisattassa upaṭṭhānatthāya nayiṁsu. Bodhisattena hi saddhiṁ Bodhirukkho Rāhulamātā catasso nidhikumbhiyo ārohaniyahatthi Kaṇḍako² Channo Kāḷudāyīti ime satta ekadivase jātattā sahajātā nāma ahesuṁ. Athassa nāmaggaṇadivase sakalanagarassa udaggacittadivase jātoti Udāyīteva nāmaṁ akaṁsu. Thokaṁ kāladhātukattā pana **Kāḷudāyī** nāma jāto. So bodhisattena saddhiṁ kumārakīlaṁ kīlanto vuddhiṁ agamāsi.

Aparabhāge bodhisatto mahābhiniikkhamanaṁ nikkhamitvā anukkamena sabbaññutaṁ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṁ karonto Rājagahaṁ upanissāya viharati. Tasmim samaye Suddhodanamahārājā “Siddhatthakumāro abhisambodhiṁ patvā Rājagahaṁ upanissāya Veḷuvane viharatī”ti sutvā purisasahassaparivāraṁ ekaṁ amaccaṁ “puttaṁ me idha ānehi”ti pesesi. So saṭṭhiyojanamaggaṁ gantvā Dasabalassa catuparisamajjhe nisīditvā dhammadesanāvelāya vihāraṁ pāvīsi. So “tiṭṭhatu tāva rañña pahitasāsanā”ti parisapariyante ṭhito Satthu dhammadesanaṁ sutvā yathāṭhitova saddhiṁ purisasahashehi arahattaṁ pāpuṇi. Atha nesaṁ Satthā “etha bhikkhavo”ti hatthaṁ pasāresi, sabbe taṁkhaṇaṁyeva iddhiṁayapattacīvaradharā vassasaṭṭhikattherā viya ahesuṁ. Arahattaṁ pattakālato paṭṭhāya pana ariyā nāma majjhattāva hontīti rañña pahitasāsanāṁ Dasabalassa na katesi. Rājā “neva gato āgacchati, na sāsanaṁ suyyatī”ti “ehi tāta tvaṁ gacchā”ti teneva niyāmena aññaṁ amaccaṁ pesesi. Sopi gantvā purimanayeneva saddhiṁ parisāya arahattaṁ patvā tuṇhī ahoṣi. Evaṁ navahi amaccehi saddhiṁ nava purisasahassāni pesesi. Sabbe attano kiccaṁ niṭṭhāpetvā tuṇhī ahesuṁ.

Atha rājā cintesi “ettakā janā mayi sinehābhāvena Dasabalassa idhāgamanatthāya na kiñci kathayīṁsu, aññe gantvāpi Dasabalaṁ

1. Dukūlacumbaṭe (Sī), dukūlacumbiṭake (Syā)

2. Kanthako (Sī, Syā)

ānetum na sakkhissanti. Mayham kho pana putto Udāyī Dasabalena saddhim ekavayo sahapamsukīlīko, mayi cassa sineho atthī”ti Kāludāyīm pakkosāpetvā “tāta purisasahassaparivāro gantvā Dasabalam ānehī”ti āha. Paṭhamam gatapurisā viya pabbajitum labhanto ānessāmi devāti. Yamkiñci katvā mama puttam dassēhīti. “Sādhu devā”ti rañño sāsanam ādāya Rājagaham gantvā Satthu dhammadesanāvelāya parisapariyante ṭhito dhammam sutvā saparivāro arahattaphalam patvā chibhikkhubhāve patiṭṭhāsi. Tato cintesi “na tāva Dasabalassa kulanagaram gantum esa kālo, vasantasamaye¹ supupphitesu vanasaṇḍesu haritaṭṭasañchannāya pathaviyā esa kālo bhavissati”ti kalam paṭimānento tassa kālassa āgatabhāvam ṇatvā—

“Nātisītam nāti-uṇham, nātidubbhikkhachātakam.

Saddalā haritā bhūmi, esa kālo Mahāmuni”ti—

saṭṭhimattāhi gāthāhi Dasabalassa kulanagaram gamanattṭhāya gamanavaṇṇam vaṇṇesi. Satthā “Udāyī gamanavaṇṇam katheti, Kapilavatthunagaram gantum esa kālo”ti vīsatisahassabhikkhuparivāro aturitagamanena cārikam nikkhami.

Udāyitthero Satthu nikkhantabhāvam ṇatvā “pitu mahārājassa saññam dātum vaṭṭati”ti vehāsam abbhuggantvā rañño nivesane pāturahosi. Suddhodanamahārājā theram disvā tuṭṭhacitto mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā attano paṭiyāditassa nānaggarasabhojanassa pattam pūretvā adāsi. Thero uṭṭhāya gamanākappam² dassesi. Nisīditvāva bhuñja tātāti. Satthu santikam gantvā bhuñjissāmi mahārājāti. Kaham pana tāta Satthāti. Vīsatisahassabhikkhuparivāro tumhākam dassanattṭhāya cārikam nikkhanto mahārājāti. Tumhe imam piṇḍapātam paribhuñjitvā yāva mama putto imam nagaram sampāpuṇāti, tāvassa itova piṇḍapātam harathāti. Thero bhattakiccam katvā Dasabalassa āharitabbam bhattam gahetvā dhammakatham kathetvā Dasabalassa adassaneneva sakalarājanivesanam saddhāpaṭilābham labhāpetvā sabbesam passantānaññeva pattam

1. Vasantakālasamaye (Ka)

2. Gamanākāram (Sī)

ākāse vissajjetvā sayampi vehāsaṃ abbhuggantvā piṇḍapātaṃ ādāya Satthu hatthe ṭhapesi, Satthā taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñji. Thero satṭhiyojanamaggaṃ yojanaparamaṃ¹ gacchantassa Satthuno divase divase rājagehato bhattaṃ āharitvā adāsi. Evaṃ vatthu veditabbaṃ. Atha² aparabhāge Satthā “mayhaṃ pitu mahārājassa sakalanivesanaṃ pasādesī”ti theram kulappasādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bākulattheravatthu

226. Catutthe **appābādhānanti** nirābādhānaṃ. **Bākuloti**³ dvīsu kulesu vaḍḍhitattā evaṃladdhanāmo thero.

Tassa pañhakamme ayaṃanupubbikathā—ayaṃ kira atīte ito kappasatasahassādhike asaṅkhyeyyamattake Anomadassidasabalassa nibbattito puretameva brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayaṃ āgama uggahitavedo vedattaye sāraṃ apassanto “samparāyikatthaṃ gavesissāmi”ti pabbatapāde isipabbajjaṃ pabbajitvā pañcābhiññā-aṭṭhasamāpattilābhī hutvā jhānakīlītāya⁴ vītināmesi. Tasmim samaye Anomadassī bodhisatto sabbaññutaṃ⁵ patvā ariyagaṇaparivuto cārikaṃ carati. Tāpaso “tīṇi ratanāni upannāni”ti sutvā Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ sutvā desanāpariyosāne saraṇesu paṭiṭṭhito, attano ṭhānaṃ pana vijahitum nāsakkhi. So kālena kālaṃ Satthu dassanāya ceva gacchati, dhammañca suṇāti.

Athekasmim samaye Tathāgatassa udaravāto uppajji. Tāpaso Satthu dassanattāya āgato “Satthā gilāno”ti sutvā “ko bhante ābādhō”ti. “Udaravāto”ti vutte “ayaṃ kālo mayhaṃ puññaṃ kātun”ti pabbatapādaṃ gantvā nānāvidhāni bhesajjāni samodhānetvā “idaṃ bhesajjaṃ Satthu upanethā”ti upaṭṭhakattherassa adāsi. Saha bhesajjassa upayogena udaravāto paṭippassambhi. So Satthu phāsukakāle gantvā evamāha “bhante yadidaṃ mama bhesajjena Tathāgatassa phāsukaṃ jātaṃ, tassa me nissandena nibbattanibbattabhava gaddūhanamattampi⁶

1. Satṭhiyojanaparamamaggaṃ (Ka)

3. Bakkuloti (Sī)

5. Sabbaññutaññānaṃ (Sī)

2. Athassa (Syā)

4. Jhānakīlīkāya (Sī)

6. Guduhaṇamattampi (Ka)

sarīre byādhi nāma mā hotū”ti. Idamassa tasmim attabhāve kalyāṇakammaṃ.

So tato cuto brahmaloke nibbattitvā ekaṃ asaṅkhyeyyaṃ devamanussesu saṃsaranto Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhim gahetvā Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ appābādhanāṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiṅkarakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvatāyukaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Vipassīdasabalassa nibbattito puretameva Bandhumatīnagare brāhmaṇakule nibbatto purimanayeneva isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānalābhi hutvā pabbatapāde vasati.

Vipassībodhisattopi sabbaññutaṃ patvā aṭṭhasaṭṭhibhikkhusata-sahassaparivāro Bandhumatīnagaraṃ upanissāya pitu mahārājassa saṅghaṃ karonto kheme migadāye viharati. Athāyaṃ tāpaso Dasabalassa loke nibbattabhāvaṃ ṇatvā āgantvā Satthu dhammakathaṃ sutvā saraṇesu paṭiṭṭhāsi, attano pabbajjaṃ jahitum nāsakkhi, kālena kālaṃ pana Satthu upaṭṭhānaṃ gacchati.

Athekasmim samaye ṭhapetvā Satthārañceva dve aggasāvake ca Himavati pupphitānaṃ visarukkhānaṃ vātasamphassena sesabhikkhūnaṃ matthakarogo nāma udapādi. Tāpaso Satthu upaṭṭhānaṃ āgato bhikkhū sasīsaṃ pārupitvā nipanne disvā “kiṃ bhante bhikkhusaṃghassa aphāsukaṃ”ti pucchi. Bhikkhūnaṃ tiṇapupphakarogo¹ āvusoti. Tāpaso cintesi “ayaṃ kālo mayhaṃ bhikkhusaṃghassa kāyaveyyāvatikakammaṃ katvā puññaṃ nibbattetun”ti attano ānubhāvena nānāvidhāni bhesajjāni saṃkaḍḍhitvā yojetvā adāsi. Sabbabhikkhūnaṃ rogo taṃkhaṇaṃyeva vūpasanto.

So yāvatāyukaṃ ṭhatvā brahmaloke nibbattitvā ekanavutikappe devamanussesu saṃsaranto Kassapabuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbatto gharāvāsaṃ vasanto “mayhaṃ vasanagehaṃ dubbalaṃ, paccantaṃ gantvā dabbasambhāraṃ āharitvā gehaṃ karissāmi”ti vaḍḍhakīhi saddhim gacchanto antarāmagge ekaṃ jiṇṇaṃ mahāvihāraṃ disvā “tiṭṭhatu tāva mayhaṃ gehakammaṃ, na taṃ mayā saddhim gamissati, yaṃkiñci katvā pana saddhim gamanakammaṃeva puretaraṃ

1. Visapuppharogo (Syā, Ka) Ma-Ṭṭha 4. 139 piṭṭhepi passitabbaṃ.

kātuṃ vaṭṭati”ti teheva vaḍḍhakīhi dabbasambhāraṃ gāhāpetvā tasmim vihare uposathāgāraṃ kāresi, bhojanasālaṃ aggisālaṃ dīghacaṅkamaṃ jantāgharaṃ kappiyakuṭim vaccakuṭim ārogyasālaṃ kāresi, yaṃkiñci bhikkhusaṃghassa upabhogaparibhogaṃ bhesajjaṃ nāma sabbaṃ paṭiyādetvā ṭhapesi.

So yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretarameva Kosambiyam seṭṭhigehe paṭisandhim gaṇhi. Tassa paṭisandhiggahaṇadivasato paṭṭhāya taṃ seṭṭhikulaṃ lābhaggayasaggappattaṃ ahosi. Athassa mātā puttā vijāyitvā cintesi “ayaṃ dārako puñṇavā katādhikāro¹, yattakaṃ kālā arogo dīghāyuko hutvā tiṭṭhati, tattakaṃ amhākaṃ sampattidāyako bhavissati. Jātadivaseyeva Mahāyamunāya nhātadārakā² nirogā hontī”ti nhāpanatthāya naṃ pesesi. “Pañcame divase sīsāṃ³ nhāpetvā nadīkīḷanatthāya naṃ pesesi”ti Majjhimabhāṇakā. Tattha dhātiyā⁴ dārakaṃ nimujjanummujjanavasena kīḷāpentiyā⁵ eko macchodārakaṃ disvā “bhakkho me ayan”ti mañṇamāno mukhaṃ vivaritvā upagato. Dhātī dārakaṃ chaḍḍetvā palātā, maccho taṃ gili. Puñṇavā satto dukkhaṃ na pāpuṇi, sayanagabbhaṃ pavisitvā nipanno viya ahosi. Maccho dārakassa tejena tattaphālaṃ⁶ gilitvā ḍayhamāno viya vegena tiṃsayojanaṃ gantvā Bārāṇasinagaravāsino macchabandhassa jālaṃ pāvīsi. Mahāmacchā nāma jālena baddhā māriyamānāva maranti, ayaṃ pana dārakassa tejena jālato nīhaṭamattova mato. Macchabandhā ca mahāmacchaṃ⁷ labhitvā phāletvā vikkiṇanti, taṃ pana dārakassa ānubhāvena aphāletvā sakalameva kājena haritvā “sahassena demā”ti vadantā nagare vicarimṣu, koci na gaṇhāti.

Tasmim pana nagare aputtakaṃ asītikoṭivibhavaṃ seṭṭhikulaṃ atthi, tassa dvāramūlaṃ patvā “kiṃ gahetvā dethā”ti vuttā “kahāpaṇaṃ”ti āhaṃsu. Tehi kahāpaṇaṃ datvā gahito. Seṭṭhibhariyāpi aññesu divasesu macche na keḷāyati, taṃdivasaṃ pana macchaṃ phalake ṭhapetvā sayameva phālesi. Macchañca nāma kucchito phāleti, sā pana piṭṭhito

1. Katābhinihāro (Sī, Syā)

4. Dhātiyo (Ka)

7. Matamacchaṃ (Sī, Syā)

2. Nahāpitā dārakā (Sī)

5. Kīḷāpentiyō (Ka)

3. Sasīsāṃ (Ka)

6. Tattakapālaṃ (Syā, Ka)

phālentī macchakucchiyaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ dāraḥ disvā
 “macchakucchiyaṃ me putto laddho”ti nādaṃ naditvā dāraḥ ādāya
 sāmikassa santikaṃ agamāsi. Setṭhi tāvadeva bheriṃ carāpetvā
 dāraḥmādāya rañño santikaṃ gantvā “macchakucchiyaṃ me deva dāraḥ
 laddho, kiṃ karomā”ti āha. Puñṇavā esa, yo macchakucchiyaṃ arogo vasi,
 posehi nanti.

Assosi kho itaraṃ kulaṃ “Bārāṇasiyaṃ kira ekaṃ setṭhikulaṃ
 macchakucchiyaṃ dāraḥ labhī”ti. Te tattha agamaṃsu. Athassa mātā
 dāraḥ alaṅkaritvā kīḷāpiyamānaṃ disvā “manāpo vatāyaṃ dāraḥ”ti
 gahetvā pakatiṃ¹ ācikkhi. Itarā “mayhaṃ putto”ti āha. Kahaṃ te laddhoti.
 Macchakucchiyanti. Na tuyhaṃ putto, mayhaṃ puttoti. Kahaṃ te laddhoti.
 Mayā dasa māse kucchiyā dhārito, atha naṃ nadiyā kīḷāpiyamānaṃ maccho
 gilīti. Tuyhaṃ putto aññaṃ macchena gilīto bhavissati, ayaṃ pana mayā
 macchakucchiyaṃ laddhoti ubhopi rājakulaṃ agamaṃsu. Rājā āha “ayaṃ
 dasa māse kucchiyā dhāritattā amātā kātuṃ na sakkā, macchaṃ gaṇhantāpi
 vakkayakanādīni bahi katvā gaṇhantā nāma natthīti macchakucchiyaṃ
 laddhattā ayampi amātā kātuṃ na sakkā, dāraḥ ubhinnampi kulānaṃ
 dāyādo hotū”ti. Tato paṭṭhāya dvepi kulāni ativiya lābhaggaṃsaggappattāni
 ahesuṃ. Tassa dvīhi kulehi vaḍḍhitattā Bākulakumāroti nāmaṃ karimsu.

Tassa viññutaṃ pattassa dvīsipi nāgaresu tayo tayo pāsāde kāretvā
 nāṭakāni paccupaṭṭhapesuṃ. Ekekasmim nagare cattāro cattāro māse vasati,
 ekasmim nagare cattāro māse vutthassa saṅghāṇānāvāsu maṇḍapaṃ kāretvā
 tattha naṃ saddhiṃ nāṭakehi āropenti. So sampattiṃ anubhavamāno catūhi
 māsehi itaraṃ nagaraṃ gacchati. Taṃnagaravāsīni nāṭakāni “dvīhi māsehi
 upaḍḍhamaggaṃ āgato bhavissati”ti paccuggantvā taṃ parivāretvā dvīhi
 māsehi attano nagaraṃ nenti, itarāni nāṭakāni nivattitvā attano nagarameva
 gacchanti. Tattha cattāro māse vasitvā teneva niyāmena puna itaraṃ
 nagaraṃ gacchati. Evamassa sampattiṃ anubhavantassa asīti vassāni
 paripuṇṇāni.

1. Pavattiṃ (Syā)

Tasmiṃ samaye amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko anukkamena cārikaṃ caramāno Kosambim pāpuṇi, Bārāṇasinti majjhimabhāṇakā. Bākulo seṭṭhipi kho “Dasabalo āgato”ti sutvā bahuṃ gandhamālaṃ ādāya Satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbaji. So sattāhameva puthujjano hutvā aṭṭhame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassa dvīsu naguesu gihikāle paricārikamātugāmā¹ attano kulagharāni āgantvā tattha vasamānā cīvarāni katvā pahīṇiṃsu. Thero ekaṃ addhamāsaṃ Kosambivāsikehi pahitaṃ cīvaraṃ bhuñjati, ekaṃ addhamāsaṃ Bārāṇasivāsikehīti. Eteneva niyāmena dvīsupi naguesu yaṃ yaṃ uttamaṃ, taṃ taṃ therasseva āhariyati. Therassa asīti vassāni agāramajjhe vasantassa dvīhaṅgulehi gandhapiṇḍaṃ gahetvā upasiṅghanamattampi kālaṃ na koci ābādho nāma ahosi. Asītime vasse sukheneva pabbajjaṃ upagato. Pabbajitassāpissa appamattakopi ābādho vā catūhi paccayehi vekallaṃ vā nāhosi. So pacchime kāle parinibbānasamayepi purāṇagihisahāyakassa Acelakassapassa attano kāyikacetasikasukhadīpanavaseneva sakalaṃ Bākulasuttaṃ² kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi. Evaṃ aṭṭhuppatti samuṭṭhitā³. Satthā pana therassa dharamānakāleyeva there yathā paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Bākulattheraṃ imasmim sāsane appābādhānaṃ aggatṭhāne ṭhapesīti.

Sobhitattheravatthu

227. Pañcame **pubbenivāsaṃ anussarantānanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussaraṇasamatthānaṃ Sobhitatthero aggoti dasseti. So kira pubbenivāsaṃ anupaṭipāṭiyā anussaramāno pañca kappasatāni asaṇṇibhave acittakapaṭisandhiṃ nayato aggahesi ākāse padaṃ dassento viya. Tasmā pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃanupubbikathā—ayampi kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā vayappatto Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ pubbenivāsaññalābhīnaṃ

1. Paricitaṃātugāmā (Sī, Syā)

2. Ma 3. 165 piṭṭhe.

3. Vatthu samuṭṭhitaṃ (Sī)

bhikkhūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaḥkammaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattṭhiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti, **Sobhitotissa** nāmaṃ akaṃsu.

So aparena samayena Satthu dhammadeśanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ patvā pubbenivāsañāṇe ciṇṇavasī ahosi. So anupaṭipāṭiyā attano nibbattaṭṭhānaṃ anussaranto yāva asaṇṇibhave acittakapaṭisandhi, tāva paṭisandhiṃ addasa. Tato paraṃ antare¹ pañca kappasatāni pavattiṃ adisvā avasāne cutiṃ disvā “kiṃ nāmetan”ti āvajjamāno nayavasena “asaṇṇibhavo² bhavissati”ti niṭṭhaṃ agamāsi. Satthā imaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ pubbenivāsaṃ anussarantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Upālitttheravattu

228. Chaṭṭhe **vinayadharānaṃ yadidaṃ Upālīti** vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ Upālittthero aggoti dasseti. Thero kira Tathāgatasseva santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tathāgatasseva santike Vinayapiṭakaṃ uggaṇhitvā Bhārukacchakavattum³ Ajjukavattum⁴ Kumārakassapavattuntū imāni tṭhi vatthūni sabbaññutaññāṇena saddhiṃ saṃsandetvā kathesi. Tasmā vinayadharānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃanupubbikathā—Padumuttarabuddhakāle kiresa⁵ Haṃsavattiyaṃ kulaghare nibbatto ekadivasaṃ Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde kappakagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Upālīdāraḥkotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto channaṃ khattiyānaṃ pasādhako hutvā Tathāgate Anupiyambavane viharante pabajjattṭhāya nikkhamantehi tehi chahi khattiyehi saddhiṃ nikkhamitvā pabbaji. Tassa pabbajjāvidhānaṃ Pāliyaṃ⁶ āgatameva.

1. Anantare (Syā, Ka)

3. Bharukacchakavattum (Sī) Vi 1.49 piṭṭhe.

5. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle (Syā)

2. Asaṇṇibhave (Syā)

4. Vi 1.84 piṭṭhe.

6. Vi 4. 336 piṭṭhe.

So pabbajitvā upasampanno Satthāraṃ kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā “mayhaṃ bhante araṇṇāvāsaṃ anujānāthā”ti āha. Bhikkhu tava araṇṇe vasantassa ekameva dhuraṃ vaḍḍhissati, amhākaṃ pana santike vasantassa vipassanādhuraṇca¹ ganthadhuraṇca paripūressatīti. Thero Satthu vacanaṃ sampañcchitvā vipassanāya kammaṃ karonto nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā sayameva sakalaṃ Vinayapiṭakaṃ uggaṇhāpesi. So aparabhāge heṭṭhā vuttāni tīṇi vatthūni vinicchini, Satthā ekekasmim vinicchite sādhuḥkārāṃ datvā tayopi vinicchaye aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandakattheravattu

229. Sattame **bhikkhunovādakānaṃ yadidaṃ Nandakoti** ayaṃ hi thero dhammakathaṃ kathento ekasamodhāne pañca bhikkhunīsātāni arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhunovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayañhi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe nibbato Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhunovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddho Satthu santike pabbajitvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi², pubbenivāsañāṇe ca ciṇṇavasī ahosi. So catūsu parisāsu sampattāsu “sabbesaṃyeva manaṃ gahetvā kathetuṃ sakkotī”ti Dhammakathikanandako nāma jāto. Tathāgatopi kho Rohiṇīnadītīre³ cumbaṭakakalahe⁴ nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ Sākiyakumārasatānaṃ anabhiratiyā uppannāya te bhikkhū ādāya Kuṇāladaḥaṃ gantvā Kuṇālajātakakathāya⁵ nesaṃ saṃviggabhāvaṃ ñatvā catusaccakathaṃ kathetvā sotāpattiṃphale patiṭṭhāpesi. Aparabhāge Mahāsamayasuttaṃ⁶ kathetvā aggaṇḍhalaṃ arahattaṃ pāpesi. Tesāṃ therānaṃ purāṇadutiyaikā “amhe dāni idha kiṃ karissāmā”ti vatvā sabbāva

1. Vāsadhuraṇca (Sī)

4. Cumbaṭakalahato (Ka)

2. Pāpuṇitvā (Sī)

5. Khu 6. 113 piṭṭhe.

3. Rohaṇīnadītīre (Ka)

6. Dī 2. 203 piṭṭhe.

ekacittā hutvā Mahāpajāpatiṃ upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yācimsu. Tāpi pañcasatā theriyā santike pabbajjañca upasampadañca labhimsu. Atītānantarāya pana jātiyā sabbāva tā Nandakattherassa rājaputtabhāve¹ ṭhitassa pādapāricārikā ahesum.

Tena samayena Satthā “bhikkhū bhikkhuniyo ovadantū”ti āha. Thero attano vāre sampatte tāsāṃ purimabhāve attano pādapāricārikabhāvaṃ ñatvā cintesi “maṃ imassa bhikkhunisaṃghassa majjhe nisinnaṃ upamāyo ca kāraṇāni ca āharitvā dhammaṃ kathayamānaṃ disvā añño pubbenivāsaññalābhī bhikkhu imaṃ kāraṇaṃ oloketvā ‘āyasmā Nandako yāvajjādivasā orodhe na vissajjeti, sobhatāyamaṃyasmā orodhaparivuto’ti vattabbaṃ maññeyyā”ti. Tasmā sayāṃ agantvā aññaṃ bhikkhuṃ pesesi. Tā pana pañcasatā bhikkhuniyo therasseva ovādaṃ paccāsanti. Iminā kāraṇena Bhagavā “attano vāre sampatte aññaṃ apesetvā sayameva gantvā bhikkhunisaṃghaṃ ovadāhi”ti therāṃ āha. So Satthu kathaṃ paṭibāhituṃ asakkonto attano vāre sampatte cātuddase bhikkhunisaṃghassa ovādaṃ datvā sabbāva tā bhikkhuniyo saḷāyatanapaṭimaṇḍitāya dhammadesanāya² sotāpattiphale paṭiṭṭhāpesi.

Tā bhikkhuniyo therassa dhammadesanāya attamaṇā hutvā Satthu santikaṃ gantvā attano paṭividdhaguṇaṃ ārocesum. Satthā “kasmim nu kho dhammaṃ desente imā bhikkhuniyo uparimaggaphalāni pāpuṇeyyun”ti āvajjento puna “taṃyeva Nandakassa dhammadesanaṃ sutvā pañcasatāpi etā arahattaṃ pāpuṇissanti”ti disvā punadivasepi therasseva santikaṃ dhammassavanatthāya pesesi. Tā punadivase dhammaṃ sutvā sabbāva arahattaṃ pattā. Taṃdivasaṃ Bhagavā tāsāṃ bhikkhunīnaṃ attano santikaṃ āgatakāle dhammadesanāya saphalabhāvaṃ ñatvā “hiyyo Nandakassa dhammadesanā cātuddasiyaṃ candasadisī ahosi, ajja pannarasiyaṃ candasadisī”ti vatvā therassa sādhuḥkāraṃ datvā tadeva ca kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā therāṃ bhikkhunovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Rājattabhāve (Sī)

2. Ma 3. 314 piṭṭhe.

Nandattheravatthu

230. Aṭṭhame **indriyesu guttadvārānanti** chasu indriyesu pihitadvārānaṃ Nandatthero aggoti dasseti. Kiñcāpi hi Satthusāvakā aguttadvārā nāma natthi, Nandatthero pana dasasu disāsu yaṃ yaṃ disaṃ oloketukāmo hoti, na taṃ catusampajaññavasena aparicchinditvā oloketi. Tasmā indriyesu guttadvārānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā vayappatto Satthu santike dhammaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ indriyesu guttadvārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajjīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kapilavattupure Mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassa nāmaggaḥaṇadivase ñātisaṃghaṃ nandayanto tosentō jātoti **Nandakumāro**teva nāmaṃ akaṃsu.

Mahāsattopi sabbaññutaṃ patvā pavattitavaradhammacakko lokānuggahaṃ karonto Rājagahato Kapilavattupuraṃ gantvā paṭhamadassaneneva pitaraṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhāpesi. Punadivase pitu nivesanaṃ gantvā Rāhulamātāya ovādaṃ datvā sesajanassapi dhammaṃ kathesi. Punadivase Nandakumārassa abhisekagehapavesana-āvāhamaṅgalesu vattamānesu tassa nivesanaṃ gantvā kumāraṃ pattaṃ gāhāpetvā pabbājetuṃ¹ viharābhimukho pāyāsi. Nandakumāraṃ abhisekamaṅgalaṃ na tathā pīlesi, pattaṃ ādāya gamanakāle pana Janapadakalyāṇī uparipāsādavaragatā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā “tuvaṭaṃ kho ayyaputta āgaccheyyāsi”ti yaṃ vācaṃ nicchāresi. Taṃ sutvā gehasitachandarāgavasena oloketō panesa Satthari gāravena yathāruciyaṃ nimittaṃ gahetuṃ nāsakkhi, tenassa cittasantāpo ahosi. Atha naṃ “imasmiṃ ṭhāne nivattessati, imasmiṃ ṭhāne nivattessati”ti cintentameva Satthā viharāṃ netvā pabbājesi. Pabbajitopi² paṭibāhituṃ asakkonto tuṇhī ahosi. Pabbajitadivasato paṭṭhāya pana Janapadakalyāṇiyā vuttavacanameva sarati. Athassa sā āgantvā

1. Pabbajāpetuṃ (Ka)

2. Pabbajantepi (Sī)

avidūre ṭhitā viya ahosi. So anabhiratiyā pīlito thokaṃ ṭhānaṃ gacchati, tassa gumbaṃ vā gacchaṃ vā atikkamantasseva Dasabalo purato ṭhitako viya ahosi. So aggimhi pakkhittaṃ kukkuṭapattaṃ viya paṇinivattitvā attano vasanaṭṭhānameva pavisati.

Satthā cintesi “Nando ativiya pamatto viharati, anabhiratiṃ vūpasametum na sakkoti, etassa cittaṇibbāpanaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Tato naṃ āha “ehi Nanda devacārikaṃ gacchissāmā”ti. Bhagavā kathāhaṃ iddhiṃ gantabbaṭṭhānaṃ gamissāmīti. Tvaṃ kevalaṃ gamanacittaṃ uppādehi, gantvā passissasīti. So Dasabalassa ānubhāvena Tathāgateneva saddhiṃ devacārikaṃ gantvā Sakkassa devarañño nivesanaṃ oloketvā pañca accharāsatāni addasa. Satthā Nandattheraṃ subhanimittavasena tā olokentaṃ disvā “Nanda imā nu kho accharā manāpā, atha Janapadakalyāṇī”ti pucchi. Bhante Janapadakalyāṇī imā accharā upanidhāya kaṇṇanāsacchinnakā makkaṭi viya¹ khāyatīti. Nanda evarūpā accharā samaṇadhammaṃ karontānaṃ na dullabhāti. Sace me bhante Bhagavā pāṭibhogo hoti, ahaṃ samaṇadhammaṃ karissāmīti. Vissattho tvaṃ Nanda samaṇadhammaṃ karohi. Sace te sappāṭisandhikā kālakiriyaṃ bhavissati², ahaṃ etāsaṃ paṭilābhathāya pāṭibhogoti. Iti Satthā yathāruciyaṃ devacārikaṃ caritvā Jetavanaṃ paccāgañchi.

Tato paṭṭhāya Nandatthero accharānaṃ hetu rattindivaṃ samaṇadhammaṃ karoti. Satthā bhikkhū āṇāpesi “tumhe Nandassa vasanaṭṭhāne ‘eko kira bhikkhu Dasabalaṃ pāṭibhogaṃ katvā accharānaṃ hetu samaṇadhammaṃ karoti’ti tattha tattha kathentā vicarathā”ti. Te Satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā “bhatako kirāyasmā Nando, upakkitako kirāyasmā Nando, accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati, Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsatānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ”ti³ therassa savanūpacāre kathentā vicaranti. Nandatthero taṃ kathaṃ sutvā “ime bhikkhū na aññaṃ kathenti, maṃ ārabba kathenti, ayuttaṃ mama kammā”ti paṭisaṅkhānaṃ uppādetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa arahattapattakkhaṇe ya

1. Kaṇṇanāsacchinnā kāṇamakkaṭi viya (Sī)

2. Appaṭisandhikā kālakiriyaṃ na bhavissati (Ka)

3. Kukkuṭapādīkānanti (Ka)

aññatarā devatā Bhagavato etamatthaṃ ārocesi, sayampi Bhagavā aññāsiyeva. Punadivase Nandatthero Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā evamāha “yaṃ me bhante Bhagavā paṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādīnaṃ, muñcāmahaṃ bhante Bhagavantaṃ etasmā paṭissavā”ti. Evaṃ vatthu¹ samuṭṭhitaṃ. Satthā aparabhāge Jetavanavihāre viharanto therāṃ indriyesu guttadvārānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahākappinattheravatthu

231. Navame **bhikkhu-ovādakānanti** bhikkhū ovaḍantānaṃ Mahākappinatthero aggoti dasseti. Ayaṃ kira thero ekasamodhānasmimīyeva dhammakathaṃ kathento bhikkhusahassaṃ arahattaṃ pāpesi. Tasmā bhikkhu-ovādakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayaṃ amanupubbikathā—ayaṃ pi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulaghare nibbattitvā aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ bhikkhu ovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā purisasahassassa gaṇajetṭhako hutvā gabbhasahassapaṭimaṇḍitaṃ mahāpariveṇaṃ kāresi. Te sabbepi janā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā Kappina-upāsakaṃ jetṭhakaṃ katvā saputtadārā devaloke nibbattā. Ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarimīsu.

Atha amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva ayaṃ Kappino paccantadese Kukkuṭavatīnagare Rājagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, sesapurisā² tasmiṃyeva nagare amaccakulesu nibbattimīsu. Tesu Kappinakumāro pitu accayena chattaṃ ussāpetvā Mahākappinarājā nāma jāto. Pubbe kalyāṇakammakaraṇakāle tassa gharasāminī itthi samānajātike rājakule nibbattitvā Mahākappinarañño aggamahesī jātā, anojāpupphasadisavaṇṇatāya panassā Anojādevītveva nāmaṃ ahoṣi. Mahākappinarājāpi sutavittako³ ahoṣi. So pātova uṭṭhāya catūhi

1. Khu 1. 103 piṭṭhe Udāne.

2. Sesapurisā (Syā)

3. Sutacittako (Sī, Syā)

dvārehi sīgham dūte pesesi “yattha bahussute sutadhare passatha, tato nivattitvā mayham ārocethā”ti.

Tena kho pana samayena amhākaṃ Satthā loke nibbattitvā Sāvattthim upanissāya paṭivasati. Tasmim kāle Sāvattthinagaravāsino vāṇijā Sāvattthiyam utṭhānakabhaṇḍam gahetvā taṃ nagaram gantvā bhaṇḍam paṭisāmetvā “rājānam passissāmā”ti paṇṇākāram gahetvā¹ rājakuladvāram gantvā “rājā uyyānam gato”ti sutvā uyyānam gantvā dvāre thitā paṭihārakassa ārocayimsu. Atha rañño nivedi, te² rājā pakkosāpetvā niyyātita paṇṇākāre³ vanditvā thite “tātā kuto āgacchathā”ti pucchi. Sāvattthito devāti. Kacci vo raṭṭham subhikkham, dhammiko rājāti. Āma devāti. Atthi pana tumhākaṃ dese kiñci sāsanti. Atthi deva, na pana sakkā ucchiṭṭhamukhehi kathetunti. Rājā suvaṇṇabhiṅgārena udakaṃ dāpesi. Te mukham vikkhāletvā Dasabalabhimukhā añjaliṃ paggahetvā “deva amhākaṃ dese Buddharatanam nāma uppannam”ti āhaṃsu. Rañño “Buddho”ti vacane sutamatteyeva sakalasārīram pharamānā pīti uppajji. Tato “Buddhoti tātā vadathā”ti āha. Buddhoti deva vadāmāti. Evaṃ tikkhattum vadāpetvā “Buddhotipadam aparimāṇam, nāssa sakkā parimāṇam kātun”ti tasmimyeva pade pasanno satasahassam datvā “aparam kim sāsanan”ti pucchi. Deva dhammaratanam nāma uppannanti. Tampi sutvā tatheva tikkhattum paṭiññam gahetvā aparampi satasahassam datvā puna “aññam kim sāsanan”ti pucchi. Saṃgharatanam deva uppannanti. Tampi sutvā tatheva paṭiññam gahetvā aparampi satasahassam datvā dinnabhāvam paṇṇe likhitvā “tātā deviyā santikaṃ gacchathā”ti pesesi. Tesu gatesu amacce pucchi “tātā Buddho loke uppanno, tumhe kim karissathā”ti. Deva tumhe kim kattukāmāti. Aham pabbajissāmīti. Mayampi pabbajissāmāti. Te sabbepi gharam vā kuṭumbam vā anapaloketvā⁴ ye asse āruyha gatā teheva nikkhamimsu.

1. Paṇṇākārahathā (Sī)

2. Nivedite (Sī)

3. Niyyātite paṇṇākāre (Syā), niyyātitena paṇṇākārena (Ka)

4. Anavaloketvā (Sī)

Vāṇijā Anojādeviyā santikaṃ gantvā paṇṇaṃ dassetuṃ. Sā taṃ vācetvā “rañña tumhākaṃ bahū kahāpaṇā¹ dinnā, kiṃ tumhehi kataṃ tātā”ti pucchi. Piyasāsaṇaṃ devī ānīanti. Amhepi sakkā tātā suṇāpetunti. Sakkā devī, ucchiṭṭhamukhehi pana vattuṃ na sakkāti. Sā suvaṇṇabhiṅgārena udakaṃ dāpesi. Te mukhaṃ vikkhāletvā rañño ārocitanīyāmeneva ārocesuṃ. Sāpi taṃ sutvā uppannapāmojjā teneva nayena ekekasmim̐ pade tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā² paṭiññāgaṇaṇāya tīṇi tīṇi katvā³ nava satasahassāni adāsi. Vāṇijā sabbānīpi dvādasa satasahassāni labhimsu. Atha ne “rājā kahaṃ tātā”ti pucchi. Pabbajissāmīti nikkhanto devīti. “Tena hi tātā tumhe gacchathā”ti uyyojetvā rañña saddhiṃ gatānaṃ amaccānaṃ mātugāme pakkosāpetvā “tumhe attano sāmikānaṃ gataṭṭhānaṃ jānātha amma”ti pucchi. Jānāma ayye, rañña saddhiṃ uyyānakīlaṃ gatāti. Āma amma gatā, tattha pana gantvā “Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno”ti sutvā “Dasabalassa santike pabbajissāmā”ti gatā, tumhe kiṃ karissathāti. Tumhe pana ayye kiṃ kattukāmāti. Ahaṃ pabbajissāmi, na tehi vantavamaṇaṃ jivhagge haṭṭhanti. “Yadi evaṃ, mayampi pabbajissāmā”ti sabbāpi rathe yojetvā nikkhamimsu.

Rājāpi amaccasahashehi saddhiṃ Gaṅgātīraṃ pāpuṇi, tasmim̐ samaye Gaṅgā pūrā hoti. Atha naṃ disvā “ayaṃ Gaṅgā pūrā hoti caṇḍamacchākīṇṇā, amhehi ca saddhiṃ āgatā dāsā vā manussā vā natthi, ye no nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā katvā dadeyyuṃ. Etassa pana Satthu guṇā nāma heṭṭhā Avīcīto upari yāva Bhavaggā patthaṭā. Sace esa Satthā Sammāsambuddho, imesaṃ assānaṃ khurapiṭṭhāni mā tementū”ti udakapiṭṭhena asse pakkhandāpesuṃ. Ekassa assassāpi khurapiṭṭhamattaṃ na temi, rājamaggena gacchantā viya paratīraṃ patvā parato aññaṃ mahānadiṃ pāpuṇimsu. (“Dutiyā kinnāmā”ti pucchi. Nīlavāhinī nāma gambhīratopi puthulatopi aḍḍhayaḍḍhanamattā devāti.)⁴ Tattha añña saccakiriyaṃ natthi, tāya eva

1. Paṇṇākārā (Ka)

2. Gāhāpetvā (Syā)

3. Datvā (Syā)

4. () etthantare pāṭho Sīhaḷapoththake ca Saṃ-Tīṭha 2. 225 piṭṭhe ca natthi.

saccakiriyāya tampi adḍhayanavittṭhāraṃ nadim atikkamimsu. Atha tatiyaṃ Candabhāgaṃ nāma mahānadim patvā tampi tāya eva saccakiriyāya atikkamimsu.

Satthāpi taṃdivasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam olovento “ajja Mahākappino tiyojanasatikam rajjam pahāya amaccasahassaparivāro mama santike pabbajitum āgacchatī”¹ ti disvā “mayā tesam paccuggamanam kātum yuttan” ti pātova sarīrapaṭijagganam katvā bhikkhusamghaparivāro Sāvatthiyam piṇḍāya caritvā pacchābhattam piṇḍapātaṭikkanto “sayameva pattacīvaram gahetvā ākāse uppatitvā candabhāgāya tīre tesam uttaraṇatittha-abhimukhaṭṭhāne mahānigrodharukkho atthi, tattha pallaṅkena nisīditvā parimukham satim upaṭṭhapetvā chabbaṇṇabuddharasmiyo vissajjesi. Te tena titthena uttarantā Buddharasmiyo ito cito ca dhāvantiyo oloketvā Dasabalassa punṇacandasassirikam mukham disvā “yam Satthāraṃ uddissa mayam pabbajitā, addhā so eso” ti dassaneneva niṭṭham gantvā diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇamitvā vandamānā āgamma Satthāraṃ vandimsu. Rājā gopphakesu gahetvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhim amaccasahassena. Satthā tesam dhammakatham kathesi. Desanāpariyosāne sabbeva arahatte paṭiṭṭhāya Satthāraṃ pabbajam yācimsu. Satthā “pubbe ime cīvaradānassa dinnattā attano pattacīvarāni gahetvāva āgatā” ti suvaṇṇavaṇṇam hattham pasāretvā “etha bhikkhavo, svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyam sammā dukkhassa antakiriyāyā” ti āha. Sāva tesam āyasmantānam pabbajjā ca upasampadā ca ahosi, vassasaṭṭhikattherā² viya Satthāraṃ parivārayimsu.

Anojāpi devī rathasahassaparivārā Gaṅgātīraṃ patvā rañño atthāya³ ābhataṃ nāvaṃ vā uḷumpaṃ vā adisvā attano byattatāya cintesi “rājā saccakiriyam katvā gato bhavissati, so pana Satthā na kevalam tesameva atthāya nibbatto, sace so Satthā Sammāsambuddho, amhākaṃ rathā mā udake nimujjimsū” ti udakapiṭṭhena rathe pakkhandāpesi. Rathānam nemivaṭṭimattampi na temi. Dutīyanadimpī tatiyanadimpī teneva saccakārena uttari. Uttaramānā eva ca nigrodharukkhamūle

1. Āgacchissatīti (Sī, Syā)

2. Vassasatikattherā (Sī)

3. Uttaraṇatthāya (Syā, Ka)

Satthāraṃ addasa. Satthāpi “imāsaṃ attano sāmike passantīnaṃ chandarāgo uppajjitvā maggaphalānaṃ antarāyaṃ kareyya, dhammaṃ sotuṃ ca na sakkhissanti”ti yathā aññamaññaṃ na passanti, tathā akāsi. Tā sabbāpi titthato uttaritvā Dasabalaṃ vanditvā nisīdimsu. Satthā tāsāṃ dhammakathaṃ kathesi. Desanāpariyosāne sabbā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya aññamaññaṃ passimsu. Satthā “Uppalavaṇṇā āgacchatū”ti cintesi. Therī āgantvā sabbā pabbājetvā ādāya bhikkhuni-upassayaṃ gatā, Satthā bhikkhusahassaṃ gahetvā ākāseṇa Jetavanaṃ agamāsi.

Athāyaṃ Mahākappinatthero attano kiccaṃ matthakappattaṃ ñatvā appossukko hutvā phalasamāpattisukhena vītināmento araṇṇagatopi rukkhamaṇagatopi suññāgāragatopi “aho sukhaṃ aho sukhaṃ”ti abhiṇhaṃ¹ udānaṃ udānesi. Bhikkhū kathaṃ uppādesuṃ “Kappinatthero rajjasukhaṃ anussaranto udānaṃ udāneti”ti. Te Tathāgatassa ārocesuṃ. Bhagavā “mama putto maggasukhaṃ phalasukaṃ ārabba udānaṃ udānesi”ti vatvā Dhammapade imarṃ gāthamāha—

“Dhammapīti sukhaṃ seti, vipprasannena cetasā.

Ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti².

Athekadivasaṃ Satthā tassa antevāsikabhikkhusahassaṃ āmantetvā āha “kacci vo bhikkhave ācariyo dhammaṃ desetī”ti. Na Bhagavā deseti, appossukko diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyutto viharati, kassaci ovādamattampi na detīti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ Kappina antevāsikānaṃ ovādamattampi na desī”ti. Saccaṃ Bhagavā ti. Brāhmaṇa mā evaṃ kari, ajja paṭṭhāya antevāsikānaṃ dhammaṃ desehīti. “Sādhu bhante”ti thero Satthu kathaṃ siravarena sampaṭicchitvā ekasamodhāneyeva samaṇasahassassa dhammaṃ desetvā sabbe arahattaṃ pāpesi. Aparabhāge Satthā saṃghamajjhe nisinno paṭipāṭiyā there ṭhānantaressu ṭhapento Mahākappinattheraṃ bhikkhu-ovādakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Abhikkhaṇaṃ (Sī)

2. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

8. Sāgatattheravattu

232. Dasame **tejodhātukusalānanti** tejodhātum samāpajjitum kusalānam Sāgatatthero aggoti dasseti. Ayañhi thero tejodhātusamāpattiyā Ambatitthanāgassa tejasā tejam pariyādiyivā taṃ nāgaṃ nibbisevanam akāsi. Tasmā tejodhātukusalānam aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge Satthu dhammadesanam suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhum tejodhātukusalānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ brāhmaṇakule nibbatti¹, Sāgatamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. So aparabhāge Satthu dhammadesanam sutvā paṭiladdhasaddho pabbajitvā aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā tattha vasībhavaṃ pāpuṇi.

Athekadivasam Satthā cārikaṃ caramāno Kosambinagarasamīpaṃ agamāsi. Tena ca samayena nadītitthe porāṇakanāvikkassa bahū āgantukagamikā verino hutvā taṃ pothetvā mārayiṃsu. So viruddhena cittaṇa patthanam paṭṭhapetvā² tasmiṃyeva titthe mahānubhāvo nāgarājā hutvā nibbatto. So viruddhacittatā akāleyeva vassāpeti, kāle pana na vassāpeti, sassāni na sammā sampajjanti. Sakalapaṭṭhavāsino ca tassa vūpasamanattham anusaṃvaccharaṃ balikammaṃ karonti³, vasanatthāya cassa ekaṃ geham akaṃsu. Satthāpi teneva tittkena uttaritvā bhikkhusaṃghaparivuto “tasmiṃyeva padese rattiṃ vasissāmī”ti agamāsi.

Athāyaṃ thero “caṇḍo kirettha nāgarājā”ti sutvā “imaṃ nāgarājānam dametvā nibbisevanam katvā Satthu vasanaṭṭhānam pariyādetum vaṭṭati”ti nāgarājassa vasanaṭṭhānam pavisitvā pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Nāgo kujjhivā “konāmāyaṃ muṇḍako mayham vasanaṭṭhānam pavisitvā nisinno”ti dhūpāyi, thero uttaritaram dhūpāyi⁴. Nāgo pajjali, theropi uttaritaram pajjalitvā tassa tejam pariyādiyi. So “mahanto

1. Nibbatto (Ka)

2. Patthetvā (Ka)

3. Karontā (Syā)

4. Dhūmāyi (Syā)

vatāyaṃ bhikkhū”ti therassa pādamūle nipatitvā¹ “bhante tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi”ti āha. Mayhaṃ saraṇagamanakiccaṃ natthi, Dasabalassa saraṇaṃ gacchāti. So “sādhū”ti saraṇagato hutvā ()² tato paṭṭhāya na kañci viheṭṭeti, devampi sammā vassāpeti, sassāni sammā sampajjanti.

Kosambivāsino “ayyena kira Sāgatenā Ambatitthanāgo damito”ti sutvā Satthu āgamaṇaṃ udikkhamānā Dasabalassa mahāsakkāraṃ sajjayimsu. Te Dasabalassa mahāsakkāraṃ katvā chabbaggiyānaṃ vacanena sabbagehesu kāpotikaṃ pasannaṃ paṭiyādetvā punadivase Sāgatattherassa piṇḍāya carantassa gehe gehe thokaṃ thokaṃ adamsu. Thero apaññatte sikkhāpade manussehi yāciyamāno gehe gehe

1. Nipajjitvā (Sī, Syā)

2. (So gacchatīti saraṇaṃ, nibbānārammaṇampi ca. Vilīnacittaṃ unnataṃ, dibbe sotaṃ niraṇṭaraṃ.

Pavaṇaṃ sokadvayañce, kasiṇaṃ nīla-ādikaṃ.
Sokātikkantaṃ vacanaṃ, samayā yugalaṃ subhaṃ.

Dibbacakkhu paññācakkhu, samantacakkhu dhammikaṃ.
Maṃsacakkhu gotrabhūṇaṇe, catumaggañca yānikaṃ.

Maggaphalaṃ vimuttañca, pavaṇaṃ gaṇakadvayaṃ.
Nava lokuttarā dantā, varaṇaṃ pavaṇaṃ madāṃ.

Sattatimsavaraṃ bodhi, pakkhaññañca dantaṃ.
Catumaggañca ñaṇaṇca, vilāsitaṃ caturādhakaṃ.

Catusaccañca divaṇca, appaṭihatañca ñaṇaṃ.
Pavaṇaṃ pāṇukañceva, anuttaravimuttakaṃ.

Vimuttādhikaṃ kattañca, tilakkhaṇavipassanaṃ.
Ñāṇaṇca pavaracchedaṃ, vilāsitaṃ gavirājitaṃ.

Catuvessārajjāṃ bāhañca, dasa santi ca ñāṇakaṃ.
Dhanaṃ yugalaṃ pavaṇaṃ, dasakulañca ñāṇakaṃ.

Pavaramajjhimaṇaṇca, samuppādañca nābhikaṃ.
Hirottappapaṃsukūlaṃ, chāditaṃ kāyasaṃvaram.

Satipaṭṭhānacīvaraṃ, kāyabandhanavijjakaṃ.
Caturiddhipādapādañca, Buddho iti virāgatoti.
Bhagavā sabbaññutaṃ sīsaṃ gato.) (Ka)

thokaṃ thokaṃ pivitvā avidūraṃ¹ gantvāva anāhārikabhāvena² satim̐
vissajjetvā saṅkāraṭṭhāne pati.

Satthā katabhattakicco nikkhamanto taṃ disvā gāhāpetvā vihāraṃ
gantvā vigarahitvā sikkhāpadaṃ paññāpesi. So punadivase satim̐ labhitvā
attanā katakāraṇaṃ sutvā accayaṃ desetvā Dasabalaṃ khamāpetvā
uppannasam̐vego vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Evaṃ vatthu
vinaye³ samuṭṭhitaṃ. Taṃ tattha āgatanayeneva vitthārato veditabbaṃ.
Aparabhāge pana Satthā Jetavane mahāvihāre nisīditvā paṭipāṭiyā there
ṭhānantaressu ṭhapento Sāgatattheraṃ tejodhātukusalānaṃ aggaṭṭhāne
ṭhapesīti.

Rādhatttheravattu

233. Ekādasame **paṭibhāneyyakānanti** Satthu
dhammadesanāpaṭibhānassa paccayabhūtānaṃ paṭibhājanakānaṃ
bhikkhūnaṃ⁴ Rādhattthero aggoti dasseti. Therassa hi diṭṭhisamudācāraṇa
okappaniyasaddhaṇa āgamma Dasabalassa navanavā dhammadesanā
paṭibhāti. Tasmā thero paṭibhāneyyakānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi
Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā aparabhāge
Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhūṃ
paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā
taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ Tathāgataṃ paricaritvā
devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare
brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Rādhamaṇavotissa nāmaṃ akaṃsu.

So mahallakakāle attano puttadārena abahumato⁵ “pabbajitvā kālāṃ
vītināmessāmi”ti vihāraṃ gantvā there pabbajjaṃ yāci, “jiṇṇo
mahallakabrāhmaṇo”ti na koci pabbājetuṃ icchi. Athekadivasaṃ brāhmaṇo
Satthu santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa
upanissayasampattiṃ disvā kathaṃ samuṭṭhāpetukāmo “kiṃ brāhmaṇa
puttadārā taṃ paṭijagganti”ti. Kuto bho Gotama paṭijagganaṃ,

1. Satthu avidūraṃ (Sī)

2. Anarahabhāvena (Sī), anāhārikabhāvena (Syā)

3. Vi 2. 144 piṭṭhe.

4. Paṭibhānakabhikkhūnaṃ (Ka)

5. Abahumāno (Syā, Ka)

mahallakoti maṃ bahi nīharim̐su. Kiṃ pana te brāhmaṇa pabbajitum na vaṭṭatīti. Ko maṃ bho Gotama pabbājessati, mahallakabhāvena maṃ na koci icchatīti. Satthā Sāriputtattherassa saññaṃ adāsi, thero Satthu vacanaṃ sirasā sampaṭicchitvā Rādhabrāhmaṇaṃ pabbājetvā cintesi “Satthā imaṃ brāhmaṇaṃ Sādarena¹ pabbajāpesi, na kho me etaṃ anādarena pariharitum vaṭṭatī”ti Rādhatheraṃ ādāya gāmakāvāsaṃ agamāsi. Tatrassa adhunā pabbajitattā kicchālābhisa thero attano pattaraṃ āvāsaṃ deti, attano pattaraṃ paṇītapinḍapātampi tasseva datvā sayaraṃ piṇḍāya carati. Rādhathero senāsanasappāyaṇca bhojanasappāyaṇca labhitvā Sāriputtattherassa santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi.

Atha naṃ thero gahetvā Dasabalaṃ passitum āgato. Satthā jānantova pucchi “yo te mayā Sāriputta nissitako dinno, kīdisaṃ tassa, na ukkaṇṭhatī”ti. Bhante sāsane abhiraṃmitabhikkhu² nāma evarūpo bhavēyyāti. Athāyasmato Sāriputtassa “Sāriputtatthero kataññū katavedī”ti saṃghamaṃjhe kathā udapādi. Taṃ sutvā Satthā bhikkhū āmantesi “anacchariyaṃ bhikkhave Sāriputtassa idāni kataññūkataveditā, so atīte ahetukapaṭisaṇḍhiyaṃ nibbattopi kataññūkatavedīyeva ahoṣī”ti. Katarasmim̐ kāle Bhagavā ti.

Atīte bhikkhave pabbatapādamaṃ pañcasatamattā vaḍḍhakupurisaṃ mahā-araññaṃ pavasitvā dabbasambhāre chinditvā mahā-uḷumpaṃ bandhitvā nadiyā otārenti. Atheko hatthināgo ekasmiṃ visamaṭṭhāne soṇḍāya sākhaṃ gaṇhanto sākhabhaṅgavegaṃ sandhāretum asakkonto tikhiṇakhāṇuke pādena avatthāsi, pādo viddho, dukkhavedanā vattanti. So gamaṇaṃ abhinīharitum asakkonto tattheva nipajji. So katipāhaccayena te vaḍḍhakī attano samīpena gacchante disvā “ime nissāyāhaṃ jīvitaṃ labhissāmi”ti tesam̐ anupadaṃ agamāsi. Te nivattitvā hatthim̐ disvā bhītā palāyanti. So tesam̐ palāyanabhāvaṃ ñatvā aṭṭhāsi, puna ṭhitakāle anubandhi.

Vaḍḍhakiṇṇakā cintesi “ayaṃ hatthī amhesu tiṭṭhantesu anubandhati, palāyantesu tiṭṭhati, bhavissati tattha kāraṇaṃ”ti. Sabbe taṃ taṃ rukkhaṃ

1. Ādarena (Sī)

2. Abhiramaṇakabhikkhu (Sī), abhiramako bhikkhu (Syā)

āruyha tassa āgamanam paṭimānentā nisīdimṣu. So tesam santikam āgantvā attano pādam dassento parivattetvā¹ nipajji. Tadā vaḍḍhakīnam saññā udapādi “gilānabhāvena bho esa āgacchati, na aññena kāraṇenā”ti tassa santikam gantvā pāde pavittṭhakhāṇukam disvā “iminā kāraṇena esa āgato”ti tikhiṇavāsiyā khāṇukakoṭṭiyam odhim datvā dalhāya rajjuyā bandhitvā kaḍḍhitvā nīharimṣu. Athassa vaṇamukham piḷetvā pubbalohitam nīharitvā kasāvodakena dhovitvā attano jānanabhesajjam makkhetvā nacirasseva phāsukam akaṃsu.

Hatthināgo gilānā vuṭṭhito cintesi “ime mayham bahupakārā, ime mayā nissāya jīvitam laddham, mayā imesam kataññunā katavedinā bhavitum vaṭṭatīti attano vasanaṭṭhānam gantvā setam gandhahatthipotakam ānesi. Vaḍḍhakino hatthipotakam disvā “amhākam hatthi puttampi gahetvā āgato”ti ativiya tuṭṭhacittā ahesum. Hatthināgo cintesi “mayi tiṭṭhante ‘kim nu kho ayam āgato’ti mama āgatakāraṇam na jānissanti”ti thitaṭṭhānato pakkāmi. Hatthipotako pitu pacchato pacchato kanupāyāsi. Hatthināgo tassa āgatabhāvam ñatvā nivattanatthāya saddasaññam adāsi. So pitu katham sutvā nivattitvā vaḍḍhakīnam santikam gato. Vaḍḍhakino “imam hatthipotakam amhākam dātum āgato bhavissati eso”ti ñatvā “amhākam santike tayā kattabbakiccam natthi, pitu santikamyeva gacchā”ti pahiṇimṣu. Hatthināgo yāvattiyam attano santikam āgatampi puna vaḍḍhakīnamyeva samīpam pesesi. Tato paṭṭhāya vaḍḍhakino hatthipotakam attano santike katvā paṭijagganti. Bhojanakāle ekekam bhattapiṇḍam denti, bhattam tassa yāvadattham ahosi. So vaḍḍhakīhi antogahane koṭṭitam² dabbasambhāram āharitvā aṅgaṇaṭṭhāne rāsim karoti. Eteneva niyāmena aññampi upakārakammaṃ karoti.

Satthā imam kāraṇam āharitvā pubbepi Sāriputtassa kataññūkatavedibhāvam dīpeti. Sāriputtatthero hi tadā mahāhatthi ahosi, aṭṭhuppattiyam āgato ossaṭṭhavīriyo bhikkhu hatthipotako ahosi. Saṃyuttanikāyam pana patvā sakalam Rādhasamnyuttam, Dhammapade ca—

1. Parivattetvā dassento (Sī)

2. Attano gahaṇakoṭṭikam (Ka)

“Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinaṃ.
Niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje.
Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo”ti¹—

gāthā therassa dhammadesanā nāma. Aparabhāge pana Satthā paṭipāṭiyā there ṭhānantaresu ṭhapento Rādhatheraṃ paṭibhāneyyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mogharājattheravatthu

234. Dvādasame **lūkhacīvaradharānanti** lūkhacīvaraṃ dhārentānaṃ Mogharājā aggoti dasseti. Ayaṃ hi thero satthalūkhaṃ² suttalūkhaṃ rajanalūkhanti tividhenapi lūkhena samannāgataṃ paṃsukūlaṃ dhāresi. Tasmā lūkhacīvaradharānaṃ aggo nāma jāto.

Tassa pañhakamme ayamanupubbikathā—ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehapaṭisandhiṃ gahetvā nibbatti, tato aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaranto Kassapadasabalassa nibbattito puretameva Kaṭṭhavāhananagare amaccagehe paṭisandhiṃ gaṇhi. Aparabhāge vayappatto Kaṭṭhavāhanarājānaṃ upaṭṭhahanto amaccaṭṭhānaṃ labhi.

Tasmiṃ kāle Kassapadasabalo loka uppajji. Kaṭṭhavāhanarājā “Buddho kira loka uppanno”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā āha “tāta Buddho kira loka uppanno, imaṃ paccantanagaraṃ ekappahāreneva ubhoḥi amhehi tucchaṃ kātuṃ na sakkā, tvaṃ tāva Majjhimadesaṃ gantvā Buddhassa uppannabhāvaṃ ñatvā Dasabalaṃ imaṃ nagaraṃ ānehi”ti purisasahassena saddhiṃ pesesi. So anupubbena Satthu santikaṃ gantvā dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddho tattheva pabbajitvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsi. Tena saddhiṃ gatapurisā pana sabbepi nivattitvā puna rañño santikaṃ āgatā.

Ayaṃ thero paripuṇṇasīlo kālaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaranto amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva

1. Khu 1. 24 piṭṭhe Dhammapade.

2. Vatthalūkhaṃ (Ka)

Sāvatthiyaṃ brāhmaṇakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Mogharājamāṇavotissa nāmaṃ akaṃsu. Kaṭṭhavāhanarājāpi Kassapassa Bhagavato adhikārakammaṃ katvā ekaṃ Buddhantaraṃ saparivāro devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Dasabalassa nibbattito puretameva Sāvatthiyaṃ purohitagehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Bāvarimāṇavotissa¹ nāmaṃ akaṃsu. So aparena samayena tayo vede uggaṇhitvā soḷasannaṃ māṇavakasahassānaṃ sippaṃ vācento carati. Athassa Pasenadikosalarañño kāle pitu accayena purohitaṭṭhānaṃ adamsu. Tadā ayampi Mogharājamāṇavo Bāvaribrāhmaṇassa² santike sippaṃ gaṇhāti.

Athekadivasam Bāvaribrāhmaṇo rahogato attano sippe sāraṃ olokento samparāyikaṃ sāraṃ adisvā “ekaṃ pabbajjaṃ pabbajitvā samparāyikaṃ gavesessāmi”ti Kosalarājānaṃ upasaṅkamitvā attano pabbajjaṃ anujānāpesi. So tena anuññāto soḷasahi māṇavakasahassehi parivuto pabbajjatthāya nikkhami. Kosalarājāpi tena saddhiṃyeva ekaṃ amaccam kahāpaṇasahassaṃ datvā pesesi³ “yasmiṃ ṭhāne ācariyo pabbajati, tatrasa vasanaṭṭhānaṃ gahetvā dethā”ti. Bāvaribrāhmaṇo phāsukaṭṭhānaṃ olokento⁴ Majjhimadesato paṭikkamma Assakarañño ca Mulhakarañño⁵ ca sīmantare Godhāvaritīre⁶ attano vasanaṭṭhānaṃ kāresi.

Atheko puriso jaṭilānaṃ dassanāya gato tesam santake⁷ bhūmiṭṭhāne tehi anuññāto attano vasanaṭṭhānaṃ akāsi. Tena kataṃ disvā aparaṃ kulasataṃ gehasataṃ kāresi. Te sabbepi sannipatitvā “mayam ayyānaṃ santake bhūmibhāge vasāma, mudhā vasitum na kāraṇaṃ, sukhavāsaṃ vo dassāmā”ti⁸ ekeko ekekaṃ

1. Bāvarimāṇavotissa (Sī)

2. Bāvaribrāhmaṇasseva (Sī)

3. Saddhiṃyeva kahāpaṇānaṃ sataśahassaṃ pesesi (Sī), saddhiṃyeva kahāpaṇasahassaṃ pesesi (Syā)

4. Oloketukāmo (Syā, Ka)

5. Cūḷakarañño (Sī), Malarañño (Syā)

6. Godhāvarivaṇke (Sī, Syā)

7. Santike (Sī, Syā)

8. Vasantā sukhaṃ vasitum sakkoma, kāraṇaṃ sukhavāsaṃ te dassāmāti (Ka)

kaḥāpaṇaṃ Bāvaribrāhmaṇassa vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Sabbehipi ābhatakaḥāpaṇā sataṣaḥassamattā ahesuṃ. Bāvaribrāhmaṇo “kimatthaṃ ete ābhata”ti āha. Sukhavāsadānattāya bhanteti. Sacāhaṃ hiraññasuvaṇṇena atthiko assaṃ, ahaṃ mahantaṃ dhanarāsiṃ pahāya na pabbajeyyaṃ. Tumhākaṃ kaḥāpaṇe gaṇhitvā gacchathāti. Amhehi ayyassa pariccattaṃ na puna gaṇhāma, anusaṃvaccharaṃ pana eteneva niyāmena āharissāma, ime gahetvā ayyo dānaṃ detūti. Brāhmaṇo adhivāsetvā kapaṇaddhikavaṇṇibbaka-yācakānaṃ dānamukhe niyyātesi. Tassa aparāparaṃ dāyakabhāvo sakalajambudīpe paññāyittha.

Tato Kālīngaraṭṭhe Dunniviṭṭhe nāma gāme Jūjakabrāhmaṇassa vaṃse jātabrāhmaṇassa brāhmaṇī uṭṭhāya samuṭṭhāya brāhmaṇaṃ codeti “Bāvarī kira dānaṃ deti, gantvā tato hiraññasuvaṇṇaṃ āharā”ti. So tāya codiyamāno saṇṭhātum¹ asakkonto Bāvarissa santikaṃ gacchamāno Bāvarimhi dānaṃ datvā paṇṇasālaṃ pavisitvā nipajjitvā dānaṃ anussaramāne gato. Gantvā ca “dānaṃ me brāhmaṇa dehi, dānaṃ me brāhmaṇa dehi”ti āha. Akāle tvaṃ brāhmaṇa āgato, sampattayācakānaṃ me dinnaṃ idāni kaḥāpaṇaṃ natthīti. Na mayhaṃ brāhmaṇa bahūhi kaḥāpaṇehi attho, tava ettakaṃ dānaṃ dadantassa na sakkā kaḥāpaṇehi vinā bhavitum, mayhaṃ pañca kaḥāpaṇasatāni dehīti. Brāhmaṇa pañcapi satāni natthi, puna dānakāle sampatte labhissasīti. Kiṃ paṇāhaṃ tava dānakāle āgamissāmīti Bāvaribrāhmaṇassa paṇṇasālādvāre vālukaṃ thūpaṃ katvā samantato rattavaṇṇāni pupphāni vikiritvā mantaṃ jappento viya oṭṭhe cāletvā cāletvā “muddhā phalatu sattadhā”ti vadati.

Bāvaribrāhmaṇo cintesi “ayaṃ mahātapo tapacāraṃ gaṇhitvā caraṇabrāhmaṇako mayhaṃ sattadivasamatthake ‘sattadhā muddhā phalatū’ti² vadati, mayhañca imassa dātabbāni pañca kaḥāpaṇasatāni natthi, ekaṃsena maṃ esa ghātessatī”ti. Evaṃ tasmīṃ sokasallasamappite nipanne rattibhāgasamanantare anantarattabhāve Bāvarissa mātā devatā hutvā nibbatti. Sā puttassa sokasallasamappitabhāvaṃ disvā āgantvā āha

1. Sandhāretum (Ka)

2. Muddhaṃ phālemīti (Sī)

“Tāta esa muddhaṃ vā muddhaphālanāṃ vā na jānāti, tvampi loke Buddhānaṃ uppannabhāvaṃ na jānāsi. Sace te saṃsayo atthi, Satthu santikaṃ gantvā puccha, so te etaṃ kāraṇaṃ kathessatī”ti. Brāhmaṇo devatāya kathaṃ sutakālato paṭṭhāya assāsaṃ labhitvā punadivase uṭṭhite aruṇe sabbeva antevāsike pakkositvā¹ “tātā Buddho kira loke uppanno, tumhe sīghaṃ gantvā ‘Buddho vā no vā’ti ñatvā āgantvā mayhaṃ ārocetha, ahaṃ Satthu santikaṃ gamissāmi. Apica kho pana mayhaṃ mahallakabhāvena jīvitantarāyo dujjāno, tumhe tassa santikaṃ gantvā iminā ca iminā ca niyāmena pañhe pucchathā”ti muddhaphālanapañhaṃ nāma abhisankharitvā adāsi.

Tato cintesi “sabbe ime māṇavā paṇḍitā, Satthu dhammakathaṃ sutvā attano kicce matthakaṃ patte puna mayhaṃ santikaṃ āgaccheyyūṃ vā no vā”ti. Atha attano bhāgineyyassa Ajitamāṇavassa² nāma saññaṃ adāsi “tvaṃ pana ekanteneva mama santikaṃ āgantūṃ arahasi, tayā paṭiladdhaguṇaṃ āgantvā mayhaṃ katheyyāsī”ti. Atha te soḷasa saḥassajaṭilā Ajitamāṇavaṃ jeṭṭhakaṃ katvā soḷasahi jeṭṭhantevāsikehi saddhiṃ “Satthāraṃ pañhaṃ pucchissāmā”ti cārikaṃ carantā gatagataṭṭhāne “ayyā kahaṃ gacchatha kahaṃ gacchathā”ti pucchitā “Dasabalassa santikaṃ pañhaṃ pucchitūṃ gacchāmā”ti koṭito paṭṭhāya parisāṃ saṃkaḍḍhantā anekayojanasataṃ maggaṃ gatā. Satthā “tesaṃ āgamanadivase aññaṃ³ okāso na bhavissati, idaṃ imissā parisāya anucchavikaṭṭhānaṃ”ti gantvā pāsāṇacetiye piṭṭhipāsāṇe nisīdi. So Ajitamāṇavopi sapariso⁴ taṃ piṭṭhipāsāṇaṃ āruyha Satthu sarīrasampattiṃ disvā “ayaṃ puriso imasmiṃ loke vivaṭacchado Buddho bhavissati”ti attano ācariyena pahite pañhe manasā pucchantova gato⁵.

Taṃdivasaṃ tasmiṃ ṭhāne sampattaparisā dvādasayojanikā ahosi. Tesaṃ soḷasannaṃ antevāsikānaṃ antare Mogharājamāṇavo “ahaṃ sabbehi paṇḍitataro”ti mānatthaddho, tassa etadahosi “ayaṃ Ajitamāṇavo sabbesaṃ jeṭṭhako, etassa paṭhamataraṃ mama pañhaṃ pucchitūṃ na

1. Pakkosāpetvā (Syā)

2. Piṅgiyamāṇavassa (Ka)

3. Aññattha (Ka)

4. Sāpi parisā (Sī)

5. Pucchantāva gatā (Sī)

yuttan”ti tassa lajjāyanto paṭhamataram pañham apucchitvā tena pucchite dutiyo hutvā Satthāram pañham pucchi. Satthā “mānatthaddho Mogharājamāṇavo,¹ na tāvassa ñāṇam paripākam gacchati, assa mānam nivāritum¹ vaṭṭati”ti cintetvā āha “tiṭṭha tvaṃ Mogharāja, aññe tāva pañhe pucchantū”ti. So Satthu santikā apasādam² labhitvā cintesi “aham ettakam kalam mayā paṇḍitataro nāma natthīti vicarāmi, Buddhā ca nāma ajānitvā na kathenti. Satthārā mama pucchāya doso diṭṭho bhavissatī”ti tuṇhī ahosi. So aṭṭhahi janehi paṭipāṭiyā pañhe pucchite adhivāsetum asakkonto navamo hutvā puna utṭhāsi. Punapi naṃ Satthā apasādesi.

So punapi tuṇhī hutvā “saṃghanavako dāni bhavitum na sakkhissāmī”ti pañcadasamo hutvā pañham pucchi. Atha Satthā ñāṇassa paripākabhāvam³ ñatvā pañham kathesi. So desanāpariyosāne attano parivārena jaṭilasahassena saddhiṃ arahattam pāpuṇi. Imināva niyāmena sesānipi pannarasa jaṭilasahassāni arahattam pāpuṇimsu. Sabbepi iddhimayapattacīvaradharā ehibhikkhūva ahesum. Sesajanā pana na kathiyanti. Ayaṃ Mogharājatthero tato paṭṭhāya tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaram dhāreti. Evaṃ Pārāyane⁴ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā pana aparabhāge Jetavane nisinno there paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento Mogharājattheram imasmiṃ sāsane lūkhacīvaradharānam aggaṭṭhāne ṭhapento “etadaggaṃ bhikkhave mama sāvakanam bhikkhūnam lūkhacīvaradharānam yadidaṃ Mogharājā”ti āha.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Ekacattālīsasuttamattāya therapāḷiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

1-1. Yāvassa ñāṇam paripākam gacchati, athassa mānam nīharitum (Sī), na ca tāvassa ñāṇam paripākam gacchati, assa mānampi nīharitum (Syā)

2. Apasādanam (Sī)

3. Paripākam gatabhāvam (Sī)

4. Khu 1. 429 piṭṭhe.

14. Etadaggavagga 5. Pañcamavagga

Mahāpajāpatigotamītherīvatthu

235. Theripāḷiyā paṭhame yadidaṃ Mahāpajāpatigotamīti Mahāpajāpatigotamī therī rattaññūnaṃ aggāti dasseti.

Tassā pañhakamme pana ayamanupubbikathā—ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhim gaṇhitvā aparena samayena Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ rattaññūnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhitvā tato cutā devaloke nibbattitvā puna ekasmiṃ Buddhantare devalokato cavitvā Bārāṇasiyaṃ pañcannaṃ dāsisatānaṃ jeṭṭhakadāsī hutvā nibbatti. Atha vassūpanāyikasamaye pañca Paccekabuddhā¹ Nandamūlakapabbhārato Isipatane otaritvā nagare piṇḍāya caritvā Isipatanaṃ eva gantvā “vassūpanāyikakuṭiyā atthāya hatthakammaṃ yācissāmā”ti cintesuṃ. Kasmā? Vassaṃ upagacchantena hi nālakapaṭipadaṃ paṭipannenaṃ pañcannaṃ chadanānaṃ aññatarena chadanena channe sadvārabaddhe senāsane upagantabbaṃ. Vuttañhetuṃ “na bhikkhave asenāsānikena vassaṃ upagantabbaṃ, yo upagaccheyya, āpatti dukkaṭassa ti”². Tasmā vassakāle upakaṭṭhe sace senāsanaṃ labhati, iccetaṃ kusalaṃ. No ce labhati, hatthakammaṃ pariyesitvāpi kātabbaṃ. Hatthakammaṃ alabhantena sāmampi kātabbaṃ, na tveva asenāsānikena vassaṃ upagantabbaṃ. Ayamanudhammatā. Tasmā te Paccekabuddhā “hatthakammaṃ yācissāmā”ti cīvaraṃ pārupitvā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisitvā seṭṭhissa gharadvāre aṭṭhaṃsu. Jeṭṭhakadāsī kuṭaṃ gahetvā udakatitthaṃ gacchantī Paccekabuddhe nagaraṃ pavisante addasa. Seṭṭhi tesāṃ āgatakāraṇaṃ sutvā “amhākaṃ okāso natthi, gacchantū”ti āha.

Atha te nagarā nikkhante jeṭṭhakadāsī kuṭaṃ gahetvā pavisantī disvā kuṭaṃ otāretvā vanditvā onamitvā mukhaṃ ukkhipitvā³ “ayyā nagaraṃ pavitṭhamattāva nikkhantā, kiṃ nu kho”ti pucchi. Vassūpanāyikakuṭiyā hatthakammaṃ yācituṃ āgatamhāti. Laddhaṃ bhanteti. Na laddhaṃ upāsiketi.

1. Pañcasatapaccekabuddhā (Syā)

2. Vi 3. 212 piṭṭhe.

3. Pidhāya (Sī)

Kiṃ panesā kuṭi issareheva kātabbā, udāhu duggatehipi sakkā kātunti. Yena kenaci sakkā kātunti. Sādhū bhante mayaṃ karissāma, sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathāti nimantetvā puna¹ kuṭaṃ gahetvā āgamanatitthamagge² ṭhatvā āgatāgatā avasesadāsiyo “ettheva hothā”ti vatvā sabbāsaṃ āgatakāle āha “ammā kiṃ niccameva parassa dāsikammaṃ karissatha, udāhu dāsibhāvato muccitum icchathā”ti. Ajeva muccitum icchāma ayyeti. Yadi evaṃ, mayā Paccekabuddhā hatthakammaṃ alabhantā svātanāya nimantitā, tumhākaṃ sāmikehi ekadivasaṃ hatthakammaṃ dāpethāti. Tā “sādhū”ti sampaṭicchitvā sāyaṃ aṭavito āgatakāle sāmikānaṃ ārocesum. Te “sādhū”ti jeṭṭhakadāsassa gehadvāre sannipatiṃsu.

Atha ne jeṭṭhakadāsī “sve tātā Paccekabuddhānaṃ hatthakammaṃ dethā”ti ānisaṃsaṃ ācikkhitvā yepi na kātukāmā, te gālḥena ovādena tajjetvā sabbepi sampaṭicchāpesi. Sā punadivase Paccekabuddhānaṃ bhattaṃ datvā sabbesaṃ dāsaputtānaṃ saññaṃ adāsi. Te tāvadeva araṇṇaṃ pavisitvā dabbasambhāre samodhānetvā sataṃ sataṃ hutvā ekekaṃ kuṭiṃ caṅkamanādiparivāraṃ katvā mañcapīṭhapānīyaparibhojanīyādīni ṭhapetvā Paccekabuddhānaṃ temāsaṃ tattheva vasanattḥāya paṭiññaṃ karetvā vārabhikkhaṃ paṭṭhapesum³. Yā attano vāradivase na sakkoti, tassā jeṭṭhakadāsī sakagehato nīharitvā deti. Evaṃ temāsaṃ paṭijaggitvā jeṭṭhakadāsī ekekaṃ dāsiṃ ekekaṃ sātakaṃ sajjāpesi, pañca thūlasātakasatāni ahesum. Tāni parivattāpetvā pañcannaṃ Paccekabuddhānaṃ ticīvarāni katvā adāsi. Paccekabuddhā tāsāṃ passantīnaṃyeva ākāseṇa Gandhamādanapabbataṃ agamaṃsu.

Tāpi sabbā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattiṃsu. Tāsu jeṭṭhikā tato cavitvā Bārāṇasiyā avidūre Pesakāragāme pesakārajeṭṭhakassa gehe nibbatti. Athekadivasaṃ Padumavatiyā puttā pañcasatā Paccekabuddhā Bārāṇasirañña nimantitā rājadvāraṃ āgantvā kañci olokontampi adisvā nivattitvā nagaradvārena nikkhamitvā taṃ

1. Udakaṃ netvā puna (Sī)

2. Āgamma tittamagge (Sī)

3. Vāraṃ bhikkhaṃ upaṭṭhapesum (Syā), vāreṇa bhikkhaṃ upaṭṭhapesum (Ka)

Pesakāragāmaṃ agamaṃsu. Sā itthī Paccekabuddhe disvā sampiyāyamānā sabbe vanditvā bhikkhaṃ adāsi. Te bhattakiccaṃ katvā Gandhamādanameva agamaṃsu.

Sāpi yāvajjivaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Devadahanagare Mahāsuppabuddhassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Gotamītissā nāmaṃ akaṃsu. Mahāmāyāya kaniṭṭhabhaginiṃ hoti. Mantajjhāyakā brāhmaṇā lakkaṇāni pariggaṇhantā¹ “imāsaṃ dvinnampi kucchiyaṃ vasitadārakā cakkavattino bhavissantī”ti byākarimṃsu. Suddhodanamahārājā vayappattakāle tā dvepi maṅgalaṃ katvā attano gharaṃ ānesi. Aparabhāge amhākaṃ bodhisatto Tusitapurā cavitvā Mahāmāyāya deviyā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Mahāmāyā tassa jātadivasato sattame divase kālāṃ katvā Tusitapure nibbatti. Suddhodanamahārājā mahāsattassa mātucchaṃ Mahāpajāpatigotamīṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Tasmīṃ kāle Nandakumāro jāto. Ayaṃ Mahāpajāpati Nandakumāraṃ dhātīnaṃ datvā sayāṃ bodhisattaṃ parihari.

Aparena samayena bodhisatto mahābhinnikkhamaṇaṃ nikkhamitvā sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anukkamena Kapilavatthum patvā nagaraṃ piṇḍāya pāvisi. Athassa pitā Suddhodanamahārājā antaravithiyaṃyeva dhammakathaṃ sutvā sotāpanno ahosi, atha dutiyadivase Nando pabbaji, sattame divase Rāhulo. Satthā aparena samayena Vesālīṃ upanissāya Kūṭāgārasālāyaṃ viharati. Tasmīṃ samaye Suddhodanamahārājā setacchattassa heṭṭhā arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyi. Tadā Mahāpajāpatigotamī pabbajjāya cittaṃ uppādesi. Tato Rohiṇīnadītīre Kalahavivādasuttapariyosāne² nikkhamitvā pabbajitānaṃ pañcannaṃ kumārasatānaṃ pādaparicārikā sabbāva ekacittā hutvā “Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā sabbāva Satthu santike pabbajissāmā”ti Mahāpajāpatiṃ jeṭṭhikaṃ katvā Satthu santikaṃ gantvā pabbajitukāmā ahesuṃ. Ayaṃ Mahāpajāpati paṭhamameva ekavāraṃ Satthāraṃ pabbajjaṃ yācamānā nālattha, tasmā kappakaṃ pakkosāpetvā kese chindāpetvā kāsāyāni acchādetvā sabbā tā sākiyāniyo ādāya

1. Paṭiggaṇhantā (Sī)

2. Khu 1. 413 piṭṭhe Suttanipāte.

Vesālim gantvā Ānandattherena Dasabalaṃ yācāpetvā¹ aṭṭhahi garudhammehi pabbajjañca upasampadañca alattha. Itarā pana sabbāpi ekatova upasampannā ahesuṃ. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu Pāliyaṃ² āgatameva.

Evam upasampannā pana Mahāpajāpati Satthāraṃ upasaṅkamitvā abhivādetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi, athassā Satthā dhammaṃ desesi. Sā Satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā arahattaṃ pāpuṇi. Sesā pañcasatā bhikkhuniyo Nandakovādasuttapariyosāne³ arahattaṃ pāpuṇimsu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Mahāpajāpatiṃ rattaññunaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khemātherīvatthu

236. Dutiye **Khemā**ti evaṃnāmikā bhikkhunī. Ito paṭṭhāya ca panassā pañhakamme ayamanupubbikathāti avatvā sabbattha abhinīhāraṃ ādim katvā vattabbameva vakkhāma.

Atīte kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ ayaṃ parapariyāpannā hutvā nibbatti. Athekadivasāṃ tassa Bhagavato aggasāvikāṃ Sujātattheriṃ nāma piṇḍāya carantaṃ disvā tayo modake datvā taṃdivasameva attano kese vissajjetvā theriyā dānaṃ datvā “anāgate Buddhuppāde tumhe viya mahāpaññā bhaveyyan”ti patthanāṃ katvā yāvajīvaṃ kusalakammesu appamattā hutvā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsarantī⁴ Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gahetvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni geheyeva komāribrahmacariyaṃ caritvā tāhi bhaginīhi saddhiṃ Dasabalassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde Maddaraṭṭhe Sāgalanagare rājakule paṭisandhiṃ gaṇhi, Khemātissā nāmaṃ akaṃsu. Tassā sarīraṇaṃ suvaṇṇarasapiṇḍaro viya ahosi. Sā vayappattā Bimbisārarañño gehaṃ agamāsi.

1. Yācetvā (Sī) 2. Vi 4. 442 piṭṭhe. 3. Ma 3. 314 piṭṭhe. 4. Saṃsaritvā (Sī)

Sā Tathāgate Rājagaham upanissāya Veḷuvane viharante “Satthā kira rūpe dosam dasseti”ti rūpamadammattā hutvā “mayhampi rūpe dosam dasseyyā”ti bhayena Dasabalam dassanāya na gacchati. Rājā cintesi “aham Satthu aggupattṭhako, mādisassa ca nāma ariyasāvakassa aggamaheṣi Dasabalam dassanāya na gacchati, na me etaṃ rucati”ti. So kavīhi Veḷuvanuyyānassa vaṇṇam¹ bandhāpetvā “Khemāya deviyā savanūpacāre gāyathā”ti āha. Sā uyyānassa vaṇṇam sutvā gantukāmā hutvā rājānam paṭipucchi. Rājā “uyyānam gaccha, Satthāram pana adisvā āgantum na labhissasi”ti āha. Sā rañño paṭivacanam adatvāva maggam paṭipajji. Rājā tāya saddhim gacchante purise āha “sace devī uyyānato nivattamānā Dasabalam passati, iccetam kusalam. Sace na passati, rājāṇāya nam dassethā”ti. Atha kho sā devī divasabhāgam uyyāne caritvā nivattanti Dasabalam adisvāva gantum āraddhā. Atha nam rājapurisā attano aruciyāva devim Satthu santikam nayimsu.

Satthā tam āgacchantim disvā iddhiyā ekaṃ devaccharam nimminivā tālavanṭam gahetvā bījamānam viya akāsi. Khemā devī tam disvā cintesi “mānamhi natṭhā², evarūpā nāma devaccharappaṭibhāgā itthiyo Dasabalassa avidūre tiṭṭhanti, aham etāsam paricārikāpi nappahomi, mānamadam hi nissāya pāpacittassa vasena natṭhā”ti tam nimittam gahetvā tameva itthim olokayamānā atṭhāsi. Athassā passantiyāva Tathāgatassa adhiṭṭhānabalena sā itthi paṭhamavayam atikkamma majjhimavaye ṭhitā viya majjhimavayam atikkamma pacchimavaye ṭhitā viya ca valittacā palitakesā khaṇḍaviraḷadantā³ ahosi. Tato tassā passantiyāva saddhim tālavanṭena parivattitvā paripati. Tato Khemā pubbahetusampannattā tasmiṃ ārammaṇe āpāthagate evam cintesi “evamvidhampi nāma sarīram evarūpaṃ vipattim pāpuṇāti, mayhampi sarīram evamgatikameva bhavissati”ti. Athassā evam cintitakkhaṇe Satthā imam Dhammapade gāthamāha—

1. Vaṇṇe (Sī)

2. Manam vatamhi natṭhā (Sī), ahañcamhi natṭhā (Syā)

3. Khaṇḍasithiladantā (Sī), khaṇḍitapatitadantā (Syā)

“Ye rāgarattā nupatanti sotam,
 Sayamkataṃ makkaṭakova jālam.
 Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
 Anapekkhino sabbadukkhaṃ¹ pahāyā”ti².

Sā gāthāpariyosāne t̥hitapade t̥hitāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Agāramajjhe vasantena³ nāma arahattaṃ pattena taṃdivasameva parinibbāyitabbaṃ vā pabbajitabbaṃ vā hoti, sā pana attano āyusaṅkhārānaṃ pavattanabhāvaṃ⁴ ñatvā “attano pabbajjaṃ anujānāpessāmi”ti Satthāraṃ vanditvā rājanivesanaṃ gantvā rājānaṃ anabhivādetvāva aṭṭhāsi. Rājā ingiteneva⁵ aññāsi “ariyadhammaṃ⁶ pattā bhavissati”ti. Atha naṃ āha “devi gatā nu kho Satthudassanāyā”ti. Mahārāja tumhehi diṭṭhadassanaṃ parittaṃ, ahaṃ pana Dasabalaṃ sudiṭṭhamakāsim, pabbajjaṃ me anujānāthāti. Rājā “sādhu devī”ti sampaṭicchitvā suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ upanetvā pabbājesi, athassā “Khemātherī nāma gihibhāve t̥hatvā arahattaṃ pattā”ti mahāpaññabhāvo pākaṭo ahosi. Idamettha vatthu. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā t̥hānantare t̥hapento Khemātheriṃ mahāpaññānaṃ aggaṭṭhāne t̥hapesīti.

Uppalavaṇṇātherīvatthu

237. Tatiye Uppalavaṇṇāti nīluppalaḡabbhasadiseneva vaṇṇena samannāgatattā evaṃladdhanāmā therī. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge mahājanena saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ iddhiṃantīnaṃ aggaṭṭhāne t̥hapentaṃ disvā sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā taṃ t̥hānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsarantī Kassapabuddhakāle Bārāṇasinaḡare Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati

1. Kāmasukhaṃ (Sī, Syā, Ka)

3. Agāramajjhāvasantena (Sī)

5. Ingitasaññāpēna (Syā), ekadesaññāpēna (Ka)

2. Khu 1. 63 piṭṭhe Dhammapade.

4. Pavattanakabhāvaṃ (Sī)

6. Ariyadhammaṃ arahattaṃ (Sī)

vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ katvā devaloke nibbattā.

Tato cavitvā puna manussalokaṃ āgacchantī ekasmiṃ gāme sahatthā kammaṃ katvā jīvanakaṭṭhāne nibbattā. Sā ekadivasaṃ khettaḷaṃ gacchantī antarāmagge ekasmiṃ sare pātova pupphitaṃ padumapupphaṃ disvā taṃ saraṃ oruyha tañceva pupphaṃ lājapakkhipanattāya paduminiyā pattañca gahetvā kedāre sālisīsāni chinditvā kuṭikāya nisinnā lāje bhajjitvā pañca lājasatāni gaṇesi. Tasmīṃ khaṇe Gandhamādanapabbate nirodhasamāpattito vuṭṭhito eko Paccekabuddho āgantvā tassā avidūre aṭṭhāsi. Sā Paccekabuddhaṃ disvā lājeḥi saddhiṃ padumapupphaṃ gahetvā kuṭito oruyha lāje Paccekabuddhassa patte pakkhipitvā padumapupphena pattam pidhāya adāsi. Athassā Paccekabuddhe thokaṃ gate etadahosi “pabbajitā nāma pupphena anattikā, ahaṃ pupphaṃ gahetvā piḷandhissāmi”ti gantvā Paccekabuddhassa hatthato pupphaṃ gahetvā puna cintesi “sace ayyo pupphena anattiko abhavissa, pattamatthake ṭhapetum na adassa, addhā ayyassa attho bhavissati”ti puna gantvā pattamatthake ṭhapetvā Paccekabuddhaṃ khamāpetvā “bhante imesaṃ me lājānaṃ nissandena lājagaṇanāya puttā assu, padumapupphassa nissandena nibbattanibbattaṭṭhāne me pade pade padumapupphaṃ uṭṭhahatū”ti patthanam akāsi. Paccekabuddho tassā passantiyāva ākāseṇa Gandhamādanapabbataṃ gantvā taṃ padumaṃ Nandamūlakapabbhāre Paccekabuddhānaṃ akkamanasopānasamīpe pādapuñchanam katvā ṭhapesi.

Sāpi tassa kammaṃ nissandena devaloke paṭisandhiṃ gaṇhi, nibbattakālato paṭṭhāya cassā pade pade mahāpadumapupphaṃ uṭṭhāsi. Sā tato cavitvā pabbatapāde ekasmiṃ padumassare padumagabbhe nibbatti. Taṃ nissāya eko tāpaso vasati, so pātova mukhadhovanattāya saraṃ gantvā taṃ pupphaṃ disvā cintesi “idaṃ pupphaṃ sesehi mahantataram, sesāni ca pupphitaṇi, idaṃ makuḷitameva, bhavitabbamettha kāraṇenā”ti udakaṃ otaritvā taṃ pupphaṃ gaṇhi. Taṃ tena gahitamattameva pupphitaṃ. Tāpaso antopadumagabbhe nipannadārikaṃ addasa. Diṭṭhakālato paṭṭhāya ca dhītusineham labhitvā padumeneva saddhiṃ paṇṇasālaṃ netvā mañcake nipajjāpesi.

Athassā¹ puññānubhāvena aṅguṭṭhake khīraṃ nibbatti. So tasmim̐ pupphe milāte aññaṃ navapupphaṃ āharitvā taṃ nipajjāpesi. Athassā ādhāvanavidhāvanena² kīlitaṃ samatthakālato paṭṭhāya padavāre padavāre padumapupphaṃ uṭṭhāsi, kuṅkumarāsissa viyassā sarīravaṇṇo ahosi. Sā appattā devavaṇṇaṃ, atikkantā mānusaṇṇaṃ ahosi. Sā pitari phalāphalathāya gate paṇṇasālāyaṃ ohīyati.

Athekadivasam̐ tassā vayappattakāle pitari phalāphalathāya gate eko vanacarako taṃ disvā cintesi “manussānaṃ nāma evaṃvidhaṃ rūpaṃ natthi, vīmaṃsissāmi naṃ”ti tāpasassa āgamaṇaṃ udikkhanto nisīdi. Sā pitari āgacchante paṭipathaṃ gantvā tassa hatthato kājakamaṇḍalaṃ aggahesi, āgantvā nisinnassa cassa attanā karaṇavattaṃ dassesī. Tadā so vanacarako manussabhāvaṃ ñatvā tāpasam̐ abhivādetvā nisīdi. Tāpaso taṃ vanacarakaṃ vanamūlaphalāphalehi ca pāṇīyena ca nimantetvā “bho purisa imasmiṃyeva ṭhāne vasissasi, udāhu gamissasi”ti pucchi. Gamissāmi bhante, idha kiṃ karissāmīti. Idaṃ tayā diṭṭhakāraṇaṃ etto gantvā akathetuṃ sakkhissasīti. Sace ayyo na icchatī, kiṃ kāraṇā kathessāmīti tāpasam̐ vanditvā puna āgamanakāle maggasañjānanatthaṃ sākhasaññaṇca rukkhasaññaṇca karonto pakkāmi.

So Bārāṇasim̐ gantvā rājānaṃ addasa, rājā “kasmā āgatosī”ti pucchi. “Ahaṃ deva tumhākaṃ vanacarako pabbatapāde acchariyaṃ itthiratanam̐ disvā āgatomhī”ti sabbaṃ pavattim̐ kathesi. So tassa vacanaṃ sutvā vegena pabbatapādaṃ gantvā avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ nivesetvā vanacarakena ceva aññehi³ ca purisehi saddhim̐ tāpasassa bhattakiccaṃ katvā nisinnavelāya tattha gantvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Rājā tāpasassa pabbajitaparikkhārabhaṇḍaṃ pādamūle ṭhapetvā “bhante imasmiṃ ṭhāne kiṃ karoma, gacchāmā”ti āha. Gaccha mahārājāti. Āma gacchāmi bhante, ayyassa pana samīpe visabhāgaparisā atthīti assumha, asāruppā esā⁴ pabbajitānaṃ, mayā saddhim̐ gacchatu bhanteti. Manussānaṃ cittaṃ nāma duttonayaṃ, kathaṃ⁵ bahūnaṃ majjhe

1. Atha tassā (Sī)

2. Ādhāvanaparidhāvanena (Ka)

3. Appehi (Sī)

4. Papañco eso (Sī), papañcā esā (Syā)

5. Nāma cittaṃ duṭṭhaṃ, ayaṃ kathaṃ (Ka)

vasissatīti. Amhākaṃ rucitakālato paṭṭhāya sesānaṃ jeṭṭhakaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggissāmi¹ bhanteti.

So rañño kathaṃ sutvā daharakāle gahitanāmaseneva “amma Padumavatī”ti dhītaṃ pakkosi, sā ekavacaneneva paṇṇasālato nikkhamitvā pitaraṃ abhivādetvā aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā āha “tvaṃ amma vayappattā, imasmiṃ ṭhāne raññā diṭṭhakālato paṭṭhāya vasituṃ ayuttā², raññā saddhiṃ gaccha amma”ti. Sā “sādhu tātā”ti pitu vacanaṃ sampaṭicchitvā abhivādetvā parodamānā aṭṭhāsi³. Rājā “imissā pitu cittaṃ gaṇhāmi”ti tasmiṃyeva ṭhāne kahāpaṇarāsīmhi ṭhapetvā abhisekaṃ akāsi. Atha naṃ gahetvā attano nagaraṃ ānetvā⁴ āgatakālato paṭṭhāya sesa-itthiyo anoloketvā tāya saddhiṃyeva ramati. Tā itthiyo issāpakatā taṃ rañño antare paribhinditukāmā evamāhaṃsu “nāyaṃ mahārāja manussajātikā, kahaṃ nāma tumhehi manussānaṃ vicaraṇaṭṭhāne padumāni uṭṭhahantāni diṭṭhapubbāni, addhā ayaṃ yakkhinī, nīharatha naṃ mahārājā”ti. Rājā tāsāṃ kathaṃ sutvā tuṇhī ahosi.

Athassa aparena samayena paccanto kupito. So “garugabbhā⁵ Padumavatī”ti taṃ nagare ṭhapetvā paccantaṃ agamāsi. Atha tā itthiyo tassā upaṭṭhāyikāya lañjaṃ datvā “imissā dāraṃ jātamattameva apantvā ekaṃ dārugaṭikaṃ lohiteṇa makkhetvā santike ṭhapehī”ti āhaṃsu. Padumavatiyāpi nacirasseva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Mahāpadumakumāro ekakova kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, avasesā ekūnapaṇcasatā dārakā Mahāpadumakumārassa mātukucchito nikkhamitvā nipannakāle saṃsedajā hutvā nibbattiṃsu. Athassa “na tāvāyaṃ satim paṭilabhatī”ti ñatvā upaṭṭhāyikā ekaṃ dārugaṭikaṃ lohiteṇa makkhetvā samīpe ṭhapetvā tāsāṃ itthīnaṃ saññaṃ adāsi. Tā paṇcasatāpi itthiyo ekekā ekekaṃ dāraṃ gahetvā cundakāraṇaṃ santikaṃ⁶ pesetvā karaṇḍake

1. Paṭijaggituṃ sakkhissāma (Sī)

2. Aphāsukaṃ (Sī), aphāsukā (Syā)

3. Rodamānā gacchati (Syā, Ka) 4. Gantvā (Ka) 5. Garubhārā (Sī)

6. Cundānaṃ santikaṃ (Sī), cundakāraṇaṃ santike (Syā), cundakārasantikaṃ (Ka)

āharāpetvā attanā attanā gahitadārake tattha nipajjāpetvā bahi lañchanam katvā ṭhapayimsu.

Padumavatīpi kho saññaṃ labhitvā taṃ upaṭṭhāyikaṃ “kiṃ vijātamhi amma”ti pucchi. Sā taṃ santajjetvā “kuto tvaṃ dārakaṃ labhissasī”ti vatvā “ayaṃ te kucchito nikkhantadārako”ti lohitaṃ labhitaṃ dārugaṭikaṃ purato ṭhapesi. Sā taṃ disvā domanassappattā “sīghaṃ naṃ phāletvā apanehi, sace koci passeyya, lajjitabbaṃ bhaveyyā”ti āha. Sā tassā kathaṃ sutvā atthakāma viya dārugaṭikaṃ phāletvā uddhane pakkhipi.

Rājāpi paccantato āgantvā nakkhattaṃ paṭimānento bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā¹ nisīdi. Atha tā pañcasatā itthiyo rañño paccuggamaṇaṃ āgantvā āhaṃsu “tvaṃ mahārāja na amhākaṃ saddahasi, amhehi vuttaṃ akāraṇaṃ viya hoti. Tvaṃ mahesiyā upaṭṭhāyikaṃ pakkosāpetvā paṭipuccha, dārugaṭikaṃ te devī vijātā”ti. Rājā taṃ kāraṇaṃ na upaparikkhitvāva “amanussajātikā bhavissatī”ti taṃ gehato nikkadḍhi. Tassā rājagehato saha nikkhamaneneva padumapupphāni antarādhāyimsu, sarīracchavīpi vivaṇṇā ahosi. Sā ekikāva antaravīthiyā pāyāsi. Atha naṃ ekā vayappattā mahallikā itthi disvā dhītusinehaṃ uppādetvā “kahaṃ gacchasi amma”ti āha. Āgantukamhi, vasanaṭṭhānaṃ oloketi vicarāmīti. Idhāgaccha ammaṃti vasanaṭṭhānaṃ datvā bhojanaṃ paṭiyādesi.

Tassā imināva niyāmena tattha vasamānāya tā pañcasatā itthiyo ekacittā hutvā rājānaṃ āhaṃsu “mahārāja tumhesu yuddhaṃ² gatesu amhehi Gaṅgādevatāya ‘amhākaṃ deve vijitasāṅgāme āgate balikammaṃ katvā udakakīlaṃ karissāma’ti patthitaṃ atthi, etamatthaṃ deva jānāpema”ti. Rājā tāsāṃ vacanena tuṭṭho Gaṅgāyaṃ udakakīlaṃ kātuṃ agamāsi. Tāpi attanā attanā gahitaṃ karaṇḍakaṃ paṭicchannaṃ katvā ādāya naḍiṃ gantvā tesāṃ karaṇḍakānaṃ paṭicchādanatthaṃ pārupitvā pārupitvā udake patitvā karaṇḍake vissajjesuṃ. Tepi kho karaṇḍakā sabbe saha gantvā heṭṭhāsote pasāritajālamhi laggimsu. Tato udakakīlaṃ kilītvā

1. Māpetvā (Sī)

2. Khandhāvāraṃ (Sī, Syā)

rañño uttiṇṇakāle jālaṃ ukkhipantā te karaṇḍake disvā rañño santikaṃ ānayimsu. Rājā karaṇḍake disvā¹ “kiṃ tātā karaṇḍakesū”ti āha. Na jānāma devāti. so te karaṇḍake vivarāpetvā olokento paṭhamam Mahāpadumakumārassa karaṇḍakaṃ vivarāpesi. Tesam pana sabbesampi karaṇḍakesu nipajjāpitadivaseyeva puññiddhiyā aṅguṭṭhato² khīraṃ nibbatti. Sakko devarājā tassa rañño nikkakhabhāvatthaṃ antokaraṇḍake akkharāni likhāpesi “ime kumārā Padumavatiyā kucchimhi nibbattā Bārāṇasirañño puttā, atha ne Padumavatiyā sapattiyo pañcasatā itthiyo karaṇḍakesu pakkhipitvā udake khipimsu, rājā imaṃ kārāṇaṃ jānātū”ti. Karaṇḍake vivaritamatte rājā akkharāni vācetvā dāraḥ disvā Mahāpadumakumāraṃ ukkhipitvā “vegena rathe yojettha, asse kappetha, ahaṃ ajja antonagaraṃ pavisitvā ekaccānaṃ mātugāmānaṃ piyaṃ karissāmi”ti pāsādaṃ āruya hatthigīvāya saḥassabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā bheriṃ carāpesi “yo Padumavatiṃ passati, so imaṃ saḥassaṃ gaṇhatū”ti.

Taṃ kathaṃ sutvā Padumavatiṃ mātuyā saññaṃ adāsi “hatthigīvato saḥassaṃ gaṇha amma”ti. Ahaṃ evarūpaṃ gaṇhituṃ na visahāmi. Sā dutiyampi tatiyampi vutte “kiṃ vatvā gaṇhāmi amma”ti āha. “Mama dhītā Padumavatiṃ devīṃ passati”ti vatvā gaṇhāhīti. Sā “yaṃ vā taṃ vā hotū”ti gantvā saḥsaccaṅkoṭakaṃ gaṇhi. Atha naṃ manussā pucchimsu “Padumavatiṃ devīṃ passasi amma”ti. “Ahaṃ na passāmi, dhītā kira me passati”ti āha. Te “kahaṃ pana sā amma”ti vatvā tāya saddhiṃ gantvā Padumavatiṃ sañjānitvā pādesu nipatimsu. Tasmiṃ kāle sā “Padumavatiṃ devī ayan”ti ñatvā “bhāriyaṃ vata itthiyā kammaṃ kataṃ, yā evaṃvidhassa rañño mahesī samānā evarūpe ṭhāne nirārakkhā vasi”ti āha. Tepi rājapurisā Padumavatiyā nivesanaṃ setasāñhi parikkhipāpetvā dvāre ārakkhaṃ ṭhapetvā rañño ārocesuṃ. Rājā suvaṇṇasivikaṃ pesesi. Sā “ahaṃ evaṃ na gamissāmi, mama vasanaṭṭhānato paṭṭhāya yāva rājagehaṃ etthantare varapottṭhakacittattharaṇe attharāpetvā upari suvaṇṇatāraḥavacittam celavitānaṃ bandhāpetvā

1. Oloketvā (Sī)

2. Aṅguṭṭhake (Sī), aṅguṭṭhakesu (Syā)

pasāadhanatthāya sabbālaṅkāresu pahitesu padasāva gamissāmi, evaṃ me nāgarā sampattiṃ passissantī”ti āha. Rājā “Padumavatiyā yathāruciṃ karoṭhā”ti āha. Tato Padumavatī sabbapasāadhanam pasādhetvā “rājageham gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Athassā akkanta-akkantaṭṭhāne varapotthakacittattharaṇāni bhinditvā padumapupphāni uṭṭhahimsu. Sā mahājanassa attano sampattiṃ dassetvā rājanivesanam āruyha sabbe cittattharaṇe tassā mahallikāya posāvanikamūlaṃ katvā dāpesi.

Rājāpi kho tā pañcasatā itthiyo pakkosāpetvā “imāyo te devi dāsiyo katvā demī”ti āha. Sādhu mahārāja, etāsaṃ mayham dinnabhāvaṃ sakalanagare jānāpehīti. Rājā nagare bheriṃ carāpesi “Padumavatiyā dubbhikā¹ pañcasatā itthiyo etissā eva dāsiyo katvā dinnā”ti. Sā “tāsaṃ sakalanāgarena² dāsibhāvo sallakkhito”ti ñatvā “ahaṃ mama dāsiyo bhujissā kātuṃ labhāmi devā”ti rājānaṃ pucchi. Tava icchā devīti. Evaṃ sante tameva bhericārikam³ pakkosāpetvā “Padumavatideviyā attano dāsiyo katvā dinnā pañcasatā itthiyo sabbāva bhujissā katāti puna bheriṃ carāpethā”ti āha. Sā tāsaṃ bhujissabhāve kate ekūnāni pañcasataputtāni tāsaṃyeva hatthe posanattāya datvā sayam Mahāpadumakumāraṃyeva gaṇhi.

Atha aparabhāge tesam kumārānaṃ kīlanavaye sampatte rājā uyyāne nānāvidham kīlanatṭhānaṃ kāresi. Te attano soḷasavassuddesikakāle sabbeva ekato hutvā uyyāne padumasañchannāya maṅgalapokkharāṇiyā kīlantā navapadumāni pupphitāni purāṇapadumāni ca vaṇṭato patantāni disvā “imassa tāva anupādinnaṃ evarūpā jarā pāpuṇāti, kimaṅgaṃ pana amhākaṃ sarīrassa. Idampi hi evaṃgatikameva bhavissatī”ti ārammaṇaṃ gaṇetvā sabbeva paccekabodhiñāṇaṃ nibbattetvā uṭṭhāyutṭhāya padumakaṇṇikāsu pallaṅkena nisīdimsu.

Atha tehi saddhiṃ āgatā rājapurisā bahugataṃ divasaṃ ñatvā “ayyaputtā tumhākaṃ velaṃ jānāthā”ti āhaṃsu. Te tuṇhī ahesuṃ.

1. Dūbhikā (Sī)

2. Sakalanagare (Ka)

3. Bherivādakaṃ (Sī)

Te purisā gantvā rañño ārocesuṃ “kumārā deva padumakaṇṇikāsu nisinnā, amhesu kathentesupi vacībhedam na karontī”ti. Yathāruciyā tesam nisīditum dethāti. Te sabbarattim gahitārakkhā padumakaṇṇikāsu nisinnaniyāmeneva aruṇam utṭhāpesuṃ. Purisā punadivase upasaṅkamitvā “devā velam jānāthā”ti āhaṃsu. Na mayam devā, Paccekabuddhā nāma mayanti. Ayyā tumhe bhāriyam katham kathetha, Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, dvaṅgulakesamassudharā kāye paṭimukka-aṭṭhaparikkhārā hontīti. Te dakkhiṇahatthena sīsam parāmasiṃsu, tāvadevagihiliṅgam antaradhāyi, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ. Tato passantasseva mahājanassa ākāseṇa Nandamūlakapabbhāram agamaṃsu.

Sāpi kho Padumavatī devī “aham bahuputtā hutvā niputtā jātā”ti hadayasokam¹ patvā teneva sokena² kālam katvā Rājagahanagaradvāragāmake sahatthena kammam katvā jīvanakaṭṭhāne nibbatti. Aparabhāge kulagharam gantvā ekadivasam sāmikassa khetam yāguṃ haramānā tesam attano puttānam antare aṭṭha Paccekabuddhe bhikkhācāraṇelāya ākāseṇa gacchante disvā sīgham sīgham gantvā sāmikassa ārocesi “passa ayya Paccekabuddhe, ete nimantetvā bhojessāmā”ti. So āha “samaṇasakuṇā nāmete aññatthāpi³ evam caranti, na ete Paccekabuddhā”ti. Te tesam kathentānamyeva avidūre ṭhāne otariṃsu. Sā itthi tamdivasam attano bhattachajjabhojanam⁴ tesam datvā “svepi aṭṭha janā mayham bhikkham gaṇhathā”ti āha. Sādhu upāsike, tava sakkāro ettakova hotu, āsanāni ca aṭṭheva hontu, aññepi bahū Paccekabuddhe disvā tava cittam pasādeyyāsīti⁵. Sā punadivase aṭṭha āsanāni paññāpetvā aṭṭhannam sakkārasammānam paṭiyādetvā nisīdi.

Nimantitapaccekabuddhā sesānam saññam adamsu “mārisā ajja aññattha agantvā sabbeva tumhākam mātu saṅgham karoṭhā”ti. Te tesam vacanam sutvā sabbeva ekato ākāseṇa āgantvā mātu gehadvāre pāturahesuṃ. Sāpi paṭhamam laddhasaññatāya bahūpi disvā na kampittha, sabbepe

1. Hadayasosam (Sī, Syā)

2. Rogena (Sī, Syā)

3. Aññadāpi (Sī)

4. Attanā labhanakam khajjabhojjanam (Sī)

5. Sandhāreyyāsīti (Sī), saṇṭhāreyyāsīti (Syā)

te gehaṃ pavesetvā āsanesu nisīdāpesi. Tesu paṭipāṭiyā nisīdantesu navamo aññāni aṭṭha āsanāni māpetvā sayam dhurāsane nisīdi. Yāva āsanāni vadḍhanti, tāva gehaṃ vadḍhati. Evaṃ tesu sabbesupi nisinnesu sā itthi aṭṭhannaṃ Paccekabuddhānaṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ pañcasatānampi yāvadatthaṃ datvā aṭṭha nīluppalahatthake āharitvā nimantitapaccekabuddhānaṃyeva pādamūle ṭhapetvā āha “mayhaṃ bhante nibbattanibbattaṭṭhāne sarīravaṇṇo imesaṃ nīluppalānaṃ antogabbhavaṇṇo viya hotū”ti patthanaṃ akāsi. Paccekabuddhā mātu anumodanaṃ katvā Gandhamādanaṃyeva agamaṃsu.

Sāpi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi, nīluppalagabbhasamānavāṇṇatāya cassā Uppalavaṇṇatveva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīparājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ paḥiṇiṃsu “dhītaṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi “ahaṃ sabbesaṃ manaṃ gaḥetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panaṃ karissāmi”ti dhītaṃ pakkosāpetvā “pabbajituṃ amma sakkhissāsi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā pitu vacanaṃ sīse āsittasatapākatelaṃ viya ahosi, tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi tātā”ti āha. So tassā sakkāraṃ katvā bhikkhuni-upassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro¹ pāpuṇi. Sā dīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā punappunaṃ² olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tadeva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Arahattaphalena saddhimyeva ca iddhivikubbane ciṇṇavasī ahosi. Sā aparabhāge Satthu yamakapāṭihāriyakaraṇadivase “ahaṃ bhante pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti sīhanādaṃ nadi. Satthā idaṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā Jetavanavihāre nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ iddhimantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Tālavāro (Sī)

2. Gaṇhitvā ṭhatvāva punappunaṃ (Sī)

Paṭācārātherīvattu

238. Catutthe **vinayadharānaṃ yadidaṃ Paṭācārāti** Paṭācārā therī vinayadharānaṃ¹ aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ vinayadharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa pariveṇaṃ katvā puna devaloke nibbattitvā ekaṃ Buddhantaraṃ sampattiṃ anubhavitvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhigehe paṭisandhiṃ gaṇhi.

Sā aparabhāge vayappattā attano gehe ekena kammakārena saddhiṃ santhavaṃ katvā aparabhāge attano samānajātikaṃ kulaṃ gacchantī katasanthavassa purisassa saññaṃ adāsi “na tvaṃ sveva paṭṭhāya maṃpaṭihārasatenapi daṭṭhūṃ labhissasi, sace te kammaṃ atthi, idāni maṃ gaṇhitvā gacchāhi”ti. So “evaṃ hotū”ti anucchavikaṃ hatthasāraṃ gahetvā taṃ ādāya nagarato tiṇi cattāri yojanāni paṭikkamitvā ekasmim gāmake vāsaṃ kappesi.

Atha aparabhāge tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsi. Sā gabbhe paripakke “idaṃ amhākaṃ anāthaṭṭhānaṃ, kulagehaṃ gacchāma sāmī”ti āha. So “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti gantuṃ asakko kālāṃ vītinaṃesi. Sā tassa kāraṇaṃ ñatvā “nāyaṃ bālo maṃ nessatī”ti tasmim bahi gate “ekikāva kulagehaṃ gamissāmī”ti maggaṃ paṭipajji. So āgantvā taṃ gehe apassanto paṭivissake pucchitvā “kulagehaṃ gatā”ti sutvā “maṃ nissāya kuladhītā anāthā jātā”ti padānupadikaṃ gantvā sampāpuṇi. Tassā antarāmaggeva gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Tato “yassatthāya mayaṃ gaccheyyāma, so attho antarāmaggeva nipphanno, idāni gantvā kiṃ karissāmā”ti paṭinivattiṃsu. Puna tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsīti purimanayeneva vitthāretabbaṃ.

1. Vinayadhārīnaṃ (Ka)

Antarāmagge panassā gabbhavuṭṭhāne jātamatteyeva catūsu disāsu mahāmegho uṭṭhahi¹. Sā taṃ purisaṃ āha “sāmi avelāya catūsu disāsu meggo uṭṭhito, attano vasanaṭṭhānaṃ² kātum vāyamāhi”ti. So “evaṃ karissāmi”ti daṇḍakehi kuṭikaṃ katvā “chadanatthāya tiṇaṃ āharissāmi”ti ekasmiṃ mahāvammikapāde tiṇaṃ chindati, atha naṃ vammike nipanno kaṇhasappo pāde ḍaṇṣi, so tasmiṃyeva ṭhāne patito. Sāpi “idāni āgamiṣṣati, idāni āgamiṣṣati”ti sabbarattiṃ khepetvā “addhā maṃ so ‘anāthā esā’ti magge chaḍḍetvā gato bhaviṣṣati”ti āloke sañjāte padānusārena oloketi vammikapāde patitaṃ disvā “maṃ nissāya naṭṭho puriso”ti paridevitaṃ daharadārakaṃ passenādāya mahallakaṃ aṅgulīhi³ gāhāpetvā maggena gacchanti antarāmagge ekaṃ uttānanadiṃ disvā “dvepi dārake ekappahāreneva ādāya gantum na sakkhissāmi”ti jeṭṭhakaṃ orimatīre ṭhapetvā daharaṃ paratīraṃ netvā pilotikacumbaṭake nipajjāpetvā puna nivattitvā “itaraṃ⁴ gahetvā gamissāmi”ti nadiṃ otari.

Athassā nadīmajjhaṃ pattakāle eko seno “maṃsapiṇḍo ayan”ti saññāya dārakaṃ vijjhitaṃ āgacchati⁵. Sā hatthaṃ pasāretvā senaṃ palāpesi⁶. Tassā taṃ hatthavikāraṃ disvā mahallakadārako “maṃ pakkosati”ti saññāya nadiṃ otaritvā sote patito yathāsotaṃ agamāsi. Sopi seno tassā asampattāya eva taṃ daharadārakaṃ gaṇhitvā agamāsi. Sā balavasokābhībhūtā antarāmagge imaṃ vilāpagitaṃ gāyantī gacchati—

“Ubho puttā kālaṅkatā, panthe mayhaṃ patī mato”ti.

Sā evaṃ vilapamānāva Sāvattiṃ patvā kulasabhāgam⁷ gantvāpi sokavaseneva attano gehaṃ vavatthapetuṃ asakkonti “imasmiṃ ṭhāne evaṃ vidhaṃ nāma kulaṃ atthi, kataṃ taṃ gehaṃ”ti paṭipucchi. Tvaṃ taṃ kulaṃ paṭipucchitvā kiṃ karissasi, tesaṃ vasanagehaṃ vātappahārena patitaṃ, tattheva te sabbe pi jīvitakkhayaṃ pattā, atha ne khuddakamahallake ekacitakasmīyeva jhāpenti, passa esā dhūmavaṭṭi paññāyatīti. Sā taṃ kathaṃ sutvāva

1. Mahāmeghā uṭṭhahimsu (Sī)

2. Anovassakaṭṭhānaṃ (Sī)

3. Aṅgulīṃ (Syā, Ka)

4. Imaṃ (Ka)

5. Gahetvā gacchati (Ka)

6. Apasādesi (Ka)

7. Kulagehaṃ (Ka)

Kiṃ tumhe vadathā”ti attano nivatthasāṭakam sandhāretum asakkontī jātaniyāmeneva bāhā paggayha kandamānā nātīnam citakaṭṭhānam gantvā tam vilāpagītāṃ paripuṇṇam katvā paridevamānā—

“Ubho puttā kālakatā, panthe mayham patī mato.

Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitakasmim ḍayhare”ti—

āha. Aññena janena sāṭakam dinnampi phāletvā phāletvā chaḍḍeti. Atha nam diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne mahājano parivāretvā carati. Athassā “ayaṃ paṭācārā¹ paṭapariharaṇam vinā carati”ti **Paṭācārā**veva nāmaṃ akaṃsu. Yasmā cassā naggabhāvena² alajjī-ācāro pākaṭo ahosi, tasmā patito³ ācāro assāti Paṭācārāveva nāmaṃ akaṃsu.

Sā ekadivasam Satthari mahājanassa dhammam desente vihāram pavisitvā parisapariyante aṭṭhāsi. Satthā mettāpharaṇena pharitvā “satim paṭilabha bhagini satim paṭilabha bhagini”ti āha. Tassā Satthu vacanam sutvā balavahirottappam āgataṃ, sā tattheva bhūmiyam nisīdi. Avidūre ṭhito puriso uttarisāṭakam khipitvā adāsi, sā tam nivāsetvā dhammam assosi. Satthā tassā cariyavasena imā Dhammapade gāthā āha—

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.

Antakenādhipannassa, natthi nātīsu tāṇatā.

Etamatthavasam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto.

Nibbānagamanam maggam, khippameva visodhaye”ti⁴.

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale paṭiṭṭhāya Satthāram upasaṅkamitvā vanditvā pabbajjam yāci. Satthā tassā “bhikkhuni-upassayam gantvā pabbajā”ti pabbajjam sampañicchi. Sā pabbajitvā nacirasseva arahattam patvā Buddhavacanam gaṇhantī Vinayapiṭake ciṇṇavasī ahosi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Paṭācārāṃ vinayadharānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Paṭācārā (Syā, Ka)

2. So naggabhāvena (Sī)

3. Paṭu (Sī)

4. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

Dhammadinnātherīvatthu

239. Pañcame **dhammakathikānanti** dhammakathikānaṃ bhikkhunīnaṃ Dhammadinnā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ parāyattaṭṭhāne nibbattitvā Padumuttarassa Bhagavato aggasāvakassa Sujātattherassa adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā sagge nibbatti. Sabbaṃ heṭṭhā Khemātheriyā abhinīhāraseneva veditabbaṃ. Phussabuddhakāle panesā Satthu vemātikānaṃ tiṇṇaṃ bhātikānaṃ dānādhikāre ṭhapitakammikassa¹ gehe vasamānā “ekaṃ dehi”ti vuttā dve adāsi. Evaṃ sabbaṃ aparihāpentī datvā² dvenavutikappe atikkamma Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā sattannaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni brahmacariyaṃ caritvā bhikkhusaṃghassa vasaṇapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ Buddhuppāde kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge Visākhasetṭhino gehaṃ gatā. Visākhasetṭhi nāma Bimbisārassa sahāyako rañña saddhiṃ Dasabalassa paṭhamadassanaṃ gantvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhito, aparabhāge anāgāmiphalaṃ sacchākāsi.

So taṃdivasaṃ gharaṃ gantvā sopānamatthake ṭhitāya Dhammadinnāya hatthe pasārite hatthaṃ anālambitvāva pāsādaṃ abhiruhi. Bhuñjamānopi “imaṃ detha, imaṃ harathā”ti na byāhari. Dhammadinnā kaṭacchuṃ gahetvā parivisaṃmānā cintesi “ayaṃ me hatthālambakaṃ dentiyaṃpi³ hatthaṃ na ālambi, bhuñjamānopi kiñci na katheti, ko nu kho mayhaṃ doso”ti. Atha naṃ bhuttāvaṃ “ko nu kho me ayya doso”ti pucchi. Dhammadinne tuyhaṃ doso natthi, ahaṃ pana ajja paṭṭhāya santhavavasena tumhākaṃ santike nisīdituṃ vā ṭhātuṃ vā āharāpetvā khādituṃ vā bhuñjituṃ vā abhabbo. Tvaṃ sace icchasi, imasmiṃ gehe vasa. No ce icchasi, yattakena te dhanena attho, taṃ gaṇhitvā kulagharaṃ gacchāhīti. Ayyaputta evaṃ sante ahaṃ tumhehi chaḍḍitakheḷaṃ vamiṭavamaṇaṃ sīsena ukkhipitvā na carissāmi, mayhaṃ pabbajjaṃ anujānāthāti. Visākho “sādhū Dhammadinne”ti rañño ārocetvā Dhammadinnaṃ suvaṇṇasivikāya bhikkhuni-upassayaṃ pabbajjatthāya pesesi.

1. Ṭhapitakuṭumbikassa (Ka)

2. Caritvā (Ka)

3. Karontiyāpi (Ka)

Sā pabbajitvā cintesi “ayaṃ tava seṭṭhi gharamajjhe ʈhitova dukkhassantaṃ akāsi, pabbajjaṃ laddhakālato paṭṭhāya pana mayāpi dukkhassantaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti ācariyupajjhāyānaṃ santikaṃ gantvā “ayye mayhaṃ ākiṇṇaṭṭhāne cittaṃ na ramati, gāmakāvāsaṃ gacchāmi”ti āha. Theriyo tassā mahākulā nikkhamma pabbajitabhāvena cittaṃ vāretuṃ¹ asakkontiyo taṃ gahetvā gāmakāvāsaṃ agamaṃsu. Sā atīte madditasāṅkhārātāya² nacirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Athassā etadahosi “mayhaṃ kiccaṃ matthakaṃ pattaṃ, idha vasitvā kiṃ karissāmi, Rājagahameva gacchāmi, tatra maṃ nissāya bahu ñātisaṃgho puñṇāni karissatī”ti theriyo gahetvā nagarameva paccāgatā.

Visākho tassā āgatabhāvaṃ ñatvā “sīghaṃ āgatā ukkaṇṭhitā nu kho bhavissatī”ti sāyanhasamaye tassā santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinno “ukkaṇṭhitabhāvaṃ pucchituṃ ayuttan”ti pañcakkhandhādivasena pañhe pucchi, Dhammadinnā khaggena uppalanālaṃ chindantī viya pucchitaṃ pucchitaṃ vissajjesi. Upāsako Dhammadinnātheriyā ñāṇassa sūrabhāvaṃ ñatvā attano adhigataṭṭhāne paṭipāṭiyā tīsu maggesu sabbākārena pañhe pucchitvā uggahavasena arahattamaggepi pucchi. Dhammadinnātherīpi upāsakassa yāva anāgāmiphalāva visayabhāvaṃ ñatvā “idāni attano visayaṃ atikkamitvā dhāvatī”ti taṃ nivattentī “accasarā āvuso Visākha pañhe³, nāsakkhi pañhānaṃ pariyaṇtaṃ gahetuṃ, nibbānogadhañhi āvuso Visākha brahmacariyaṃ nibbānaparāyaṇaṃ nibbānapariyosānaṃ. Ākaṅkhamāno ca tvaṃ āvuso Visākha Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ puccheyyāsi. Yathā ca te Bhagavā byākaroti, tathā naṃ dhāreyyāsi”ti⁴ āha.

Visākho Satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ pucchāvissajjananayaṃ kathesi⁵. Satthā tassa vacanaṃ sutvā “mama dhītāya atītānāgatapaccuppannesu khandhesu taṇhā natthī”ti vatvā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ.
Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇaṃ”ti⁶.

1. Kopetuṃ (Sī, Syā)

2. Majjitasāṅkhārātāya (Sī)

3. Pañhā (Ka)

4. Ma 1. 379 piṭṭhe.

5. Pucchāvissajjanaṃ nayantaṃ kathaṃ kathesi (Ka)

6. Khu 1. 74 piṭṭhe Dhammapade.

Tato Dhammadinnāya sādhuḥkāraṃ datvā Visākhaṃ upāsakaṃ etadavoca “paṇḍitā Visākha Dhammadinnā bhikkhunī, mahāpaññā Visākha Dhammadinnā bhikkhunī. Maṃ cepi tvaṃ Visākha etamatthaṃ puccheyyāsi, ahampi taṃ evameva byākareyyaṃ, yathā taṃ Dhammadinnāya bhikkhuniyā byākataṃ, eso cevetassa attho, evañca naṃ dhārehīti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento idameva Cūḷavedallaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā theriṃ imasmiṃ sāsane dhammakathikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nandātherīvatthu

240. Chaṭṭhe **jhāyīnaṃ yadidaṃ Nandā**ti jhānābhiratānaṃ Nandā therī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge Satthu dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ jhānābhiratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā tato kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Mahāpajāpatigotamiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi, Nandātissā nāmaṃ akaṃsu, Rūpanandātipi vuccati. Sā aparabhāge uttamarūpabhāvena Janapadakalyāṇī nāma jātā.

Sā amhākaṃ Dasabale sabbaññutaṃ patvā anupubbena Kapilavatthuṃ āgantvā Nandaṃca Rāhulaṃca pabbājetvā pakkante Suddhodanamahārājassa parinibbutakāle “Mahāpajāpatigotamī ca Rāhulamātā ca nikkhamitvā Satthu santike pabbajitā”ti ñatvā “imāsaṃ pabbajitakālato paṭṭhāya mayhaṃ idha kiṃ kamman”ti Mahāpajāpatiyā santikaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitadivasato paṭṭhāya “Satthā rūpaṃ garahatī”ti Satthu upaṭṭhānaṃ na gacchati, ovādavāre sampatte aññaṃ pesetvā ovādaṃ āharāpeti. Satthā tassā rūpamadamattabhāvaṃ ñatvā “attano ovādaṃ attanāva āgantvā gaṇhantu, na bhikkhunihi aññaṃ pesetabbā”ti āha. Tato Rūpanandā aññaṃ maggaṃ apassantī akāmā ovādaṃ agamāsi.

Satthā tassā caritavasena iddhiyā ekaṃ itthirūpaṃ nimminitvā tālavaṇṇaṃ gahetvā bijamānaṃ viya akāsi. Rūpanandā taṃ disvā cintesi “ahaṃ akāraṇeneva pamattā hutvā nāgacchāmi, evarūpāpi itthiyo Satthu

santike vissatthā caranti. Mama rūpaṃ etāsaṃ rūpassa kalaṃ nāgghati soḷasiṃ, ajānitvāva ettakaṃ kālaṃ na āgataṃhī”ti tameva itthinimittam gaṇhivā oloketi atṭhāsi. Satthā tassā pubbahetusampannatāya¹ “atṭhīnaṃ nagaraṃ katan”ti² Dhammapade gāthaṃ vatvā—

“Caram vā yadi vā tiṭṭham, nisinno uda vā sayan”ti³—

suttaṃ abhāsi. Sā tasmimyeva rūpe khayavayaṃ paṭṭhapetvā arahattaṃ pāpuṇi. Imasmiṃ ṭhāne idaṃ vatthu heṭṭhā Khemātheriyā vatthunā sadisamevāti na vitthāritaṃ. Tato paṭṭhāya Rūpanandā jhānābhiratānaṃ antare dhurappattā ahoṣi. Satthā aparabhāge Jetavane nisinno paṭipāṭiyā bhikkhuniyo ṭhānantare ṭhapento Nandātheriṃ jhāyīnaṃ⁴ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Soṇātherīvattu

241. Sattame āradbhavīriyānanti paggaḥitaparipuṇṇavīriyānaṃ Soṇā aggaṭi dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīnagare kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge dhammaṃ suṇanti Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ āradbhavīriyānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḥārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge gharāvāse vutthā⁵ bahū puttadhītaro labhivā sabbeṃ viṣuṃ viṣuṃ gharāvāse patiṭṭhāpesi. Te tato paṭṭhāya “ayaṃ amhākaṃ kiṃ karissatī”ti taṃ attano santikaṃ āgataṃ “mātā”ti saññampi na karimṣu. Bahuputtikasoṇā tesāṃ attani agāravabhāvaṃ ñatvā “gharāvāseṇa kiṃ karissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji. Atha naṃ bhikkhuniyo “ayaṃ vattaṃ⁶ na jānāti, ayuttaṃ karotī”ti daṇḍakammaṃ karonti. Puttadhītaro taṃ daṇḍakammaṃ āharantiṃ disvā “ayaṃ yāvajjādivasā sikkhāmatampi⁷ na jānāti”ti diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne uppaṇḍesum⁸. Sā tesāṃ vacanaṃ sutvā uppannaṃvega “attano gativisodhanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti nisinnaṭṭhānepi

1. Pubbhahetusampannāya (Sī)

3. Khu 1. 307 piṭṭhe Suttanipāte.

5. Patiṭṭhitā (Sī)

7. Sikkhāpadamattampi (Sī)

2. Khu 1. 36 piṭṭhe Dhammapade.

4. Jhāyīnīnaṃ (Sī)

6. Mattaṃ (Sī)

8. Ujjhāyanti (Sī), uppaṇḍenti (Syā)

ṭhitatṭhānepi dvattiṃsākāraṃ sajjhāyati. Sā¹ yatheva pubbe Bahuputtikasoṇattherīti paññāyittha, evaṃ pacchā Āraddhavīriyasoṇattherīti pākaṭā jātā.

Athekadivasam bhikkhuniyo vihāraṃ gacchantiyo
 “bhikkhunisaṃghassa udakaṃ tāpeyyāsi Soṇe”ti vatvā agamaṃsu. Sāpi
 udakatāpanato puretameva aggisālāya caṅkamitvā caṅkamitvā
 dvattiṃsākāraṃ sajjhāyanti vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā Gandhakuṭiyam
 nisinnova imaṃ obhāsagāthaṃ abhāsi—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ dhammamuttamaṃ.

Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato dhammamuttaman”ti².

Sā gāthāpariyosāne arahataṃ patvā cintesi “ahaṃ arahattaṃ pattā,
 āgantukajano ca anupadhāretvāva mayi avaññāya³ kiñci vatvā bahuṃ
 apuññampi pasaveyya, tasmā⁴ saṃlakkhaṇakāraṇaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Sā
 udakabhājanaṃ uddhanaṃ āropetvā heṭṭhā aggim na akāsi. Bhikkhuniyo
 āgantvā uddhanaṃ olokentiyo aggim adisvā “imaṃ mahallikaṃ
 ‘bhikkhunisaṃghassa udakaṃ tāpehi’ti avocumha, ajjāpi uddhane aggimpi
 na karotī”ti āhaṃsu. Ayye kiṃ tumhākaṃ agginā, uṇhodakena nhāyitukāmā
 bhājanato udakaṃ gahetvā nāyathāti. Tāpi “bhavissati ettha kāraṇaṃ”ti
 gantvā uduke hatthaṃ otāretvā uṇhabhāvaṃ ñatvā ekakuṭam āharitvā
 udakaṃ gaṇhanti, gahitagahitattṭhānaṃ paripūrati. Tadā sabbāva tassā
 arahatte ṭhitabhāvaṃ ñatvā daharatarā⁵ tāva pañcapaṭiṭṭhitena pādesu patitvā
 “mayam ayye ettakaṃ kalam tumhe anupadhāretvā viheṭhetvā viheṭhetvā⁶
 kathayimha, khamatha no”ti khamāpesuṃ. Vuddhatarāpi ukkuṭikaṃ
 nisīditvā “khama ayye”ti khamāpesuṃ. Tato paṭṭhāya “mahallakakāle
 pabbajitvāpi āraddhavīriyabhāvena nacirasseva aggaphale paṭiṭṭhitā”ti
 theriyā guṇo pākaṭo ahoṣi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā
 bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Soṇattherim āraddhavīriyānaṃ
 aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Sajjhāyanti (Syā)

3. Avamaññāya (Syā, Ka)

5. Daharadahaṛā (Ka)

2. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

4. Tassa (Sī)

6. Heṭhetvā viheṭhetvā (Sī), viheṭhetvā (Syā)

Bakulātherīvatthu

242. Aṭṭhame **dibbacakkhukānaṃ yadidaṃ Bakulāti**¹ dibbacakkhukānaṃ Bakulā therī aggāti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devesu ca manussesu ca saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ kulagehe nibbattitvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā pabbajitvā nacirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Sā tato paṭṭhāya dibbacakkhumhi ciṇṇavasī ahosi. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinna bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therīṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kuṇḍalakesātherīvatthu

243. Navame **khippābhiññānanti khippābhiññānaṃ bhikkhunīnaṃ** Bhaddā Kuṇḍalakesā aggāti dasseti. Ayampi hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammakathaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe sattanaṃ bhaginīnaṃ abbhantarā hutvā vīsati vassasahassāni dasa sīlāni samādāya komārikabrahmacariyaṃ carantī saṃghassa vasanapariveṇaṃ kāretvā ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi, Bhaddātissā nāmaṃ akaṃsu.

Taṃdivasaṃyeva ca tasmiṃ nagare purohitaputto jāto. Tassa jātavelāya rājanivesanaṃ ādiṃ katvā sakalanagare āvudhāni pajjalimsu. Purohito pātova rājakulaṃ gantvā rājānaṃ sukhasēyyaṃ pucchi. Rājā “kuto me ācariya sukhasēyyā, ajja sabbarattim rājanivesane āvudhāni pajjalitāni disvā bhayappattā ahumhā”ti āha. Mahārāja tappaccayā mā cintayittha, na tumhākaṃyeva gehe āvudhāni pajjalimsu, sakalanagare evaṃ ahosīti. Kiṃ kārāṇā ācariyā ti

1. Sakulāti (Sī), saṃkulāti (Syā)

amhākaṃ gehe coranakkhattena dārako jāto, so sakalanagarassa sattū hutvā uppanno, tassetam pubbanimittam. Tumhākaṃ upaddavo natthi, sace pana icchatha, hārema¹ nanti. Amhākaṃ pīlaya asatiyā hāraṇakammam² natthi. Purohito “mama putto attano nāmam gahetvā āgato”ti Sattukotevassa nāmam akāsi. Setṭhigehepi Bhaddā vaḍḍhati, purohitagehepi Sattuko vaḍḍhati. So attano ādhāvanavidhāvanena kīlitum samatthakālato paṭṭhāya attano vicaraṇaṭṭhāne yaṃ yaṃ passati, taṃ taṃ sabbam āharitvā mātāpitūnam geham pūreti. Pitā naṃ kāraṇasahassampi vatvā vāretum nāsakkhi.

Aparabhāge panassa vayappattassa sabbākārenāpi vāretum asakkuṇṇeyyabhāvam ṇatvā dve nīlasātake datvā sandhicchedana-upakaraṇaṇca siṅghāṭakayantaṇca hatthe datvā “tvaṃ imināva kammena jīvāhi”ti naṃ vissajjesi. So taṃdivasato paṭṭhāya siṅghāṭakayantaṃ khipitvā kulānam pāsāde āruya sandhiṃ chinditvā parakulesu nikkhattabhaṇḍam attanā ṭhapitaṃ viya gahetvā gacchati. Sakalanagare tena aviluttageham nāma nāhosi. Ekadivasam rājā rathena nagare vicaranto sārathim pucchi “kiṃ nu kho imasmim nagare tasmim tasmim ghare chiddameva paññāyati”ti. Deva imasmim nagare Sattuko nāma coro bhittim chinditvā kulānam santakam haratīti. Rājā nagaraguttikaṃ pakkosāpetvā “imasmim kira nagare evarūpo nāma coro atthi, kasmā naṃ na gaṇhasi”ti āha. Mayaṃ deva taṃ coram sahoḍḍham³ passitum na sakkomāti. Sace ajja naṃ coram gaṇhasi, jīvasi. Sace na gaṇhasi, rājāṇam te⁴ karissāmīti. Evaṃ devāti nagaraguttiko sakalanagare manusse cāretvā⁵ taṃ bhittim chinditvā parabhaṇḍam avaharantaṃ sahoḍḍhameva gahetvā rañño dassesi. Rājā “imaṃ coram dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātethā”ti āha. Nagaraguttiko rañño paṭissuṇitvā taṃ coram catukke catukke pahārasahassena tālento gāhāpetvā dakkhiṇadvāram gacchati.

1. Hāretha (Syā), mārema (Ka)

3. Sahodham (Syā)

5. Āṇāpetvā (Syā), codetvā (Ka)

2. Hārakammam (Syā), māritakammam (Ka)

4. Rājadaṇḍe (Ka)

Tasmiṃ samaye ayaṃ Bhaddā nāma seṭṭhidhītā mahājanassa kolāhalasaddena¹ sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā oloketi taṃ Sattukaṃ coraṃ tathā nīyamānaṃ disvā ubho hi hatthehi hadayaṃ sandhārenti gantvā sirisayane adhomukhā nipajji. Sā ca tassa kulassa ekadhītā, tenassā ñātakā appamattakampi mukhavikāraṃ sahituṃ na sakkonti. Atha naṃ mātā sayane nipannaṃ disvā “kiṃ karosi amma”ti pucchi². Etaṃ vajjhaṃ katvā nīyamānaṃ coraṃ addasa ammaṃti. Āma ammaṃti³. Etaṃ labhamānā jīvissāmi, alabhamānāya me maraṇamevāti. Te taṃ nānappakārenapi⁴ saññāpetuṃ asakkontā “maraṇā jīvitaṃ seyyo”ti sallakkhesuṃ. Athassa pitā nagaraguttikassa santikaṃ gantvā sahaṃsaṃ lañjaṃ datvā “mayhaṃ dhītā core paṭibaddhacittā, yena kenaci upāyena imaṃ muñcā”ti āha. So “sādhū”ti seṭṭhissa paṭissuṇitvā coraṃ gahetvā yāva sūriyassa atthaṅgamaṇā ito cito ca papañcāpetvā sūriye atthaṅgate cārakato⁵ ekaṃ manussaṃ nīharāpetvā Sattukassa bandhanaṃ mocetvā Sattukaṃ seṭṭhigehaṃ pesetvā tena bandhanena itaraṃ bandhitvā dakkhiṇadvārena nīharitvā ghātesi. Seṭṭhidāsāpi Sattukaṃ gahetvā seṭṭhino nivesanaṃ āgamaṃsu. Taṃ disvā seṭṭhi “dhītu maṇaṃ pūressāmi”ti Sattukaṃ gandhodakena nhāpetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ kāretvā pāsādaṃ pesesi. Bhaddāpi “paripuṇṇo me saṅkappo”ti anekālaṅkārena alaṅkaritvā taṃ paricarati.

Sattuko katipāhaṃ vītināmetvā cintesi “imissā pasādhanabhaṇḍakaṃ mayhaṃ bhavissati, kenaci upāyena imaṃ ābharaṇaṃ gahetuṃ vaṭṭati”ti samīpe sukhena nisinnakāle Bhaddaṃ āha “mayhaṃ ekaṃ vacanaṃ vattabbaṃ atthi”ti. Seṭṭhidhītā sahaṃsalābhaṃ labhitvā viya tuṭṭhamānasā “vissatthaṃ vadehi ayyā”ti āha. Tvaṃ cintesi “maṃ nissāya iminā jīvitaṃ laddhaṃ”ti, ahaṃ pana gahitamattova corapapātapabbate adhivatthāya devatāya “sacāhaṃ jīvitaṃ labhissāmi, balikammaṃ te dassāmi”ti āyācim. Taṃ nissāya mayā jīvitaṃ

1. Kalakalasaddena (Sī)

2. Pucchiṃsu (Sī)

3. Addasathāti. Āma amma addasāmaṃti (Sī)

4. Anekapiyāyenapi (Sī)

5. Corabhāvaṃ katvā (Syā), corabhāgaṃ (Ka)

laddhaṃ, sīghaṃ balikammaṃ sajjāpehīti. Bhaddā “ahaṃ tassa manañ
pūressāmī”ti balikammaṃ sajjāpetvā sabbaṃ pasādhanañ pasādhetvā
ekayāne āruyha sāmikena saddhiṃ corapapātapabbataṃ gantvā
“pabbatadevatāya balikammaṃ karissāmī”ti abhiruhitum āradhā. Sattuko
cintesi “sabbesu abhiruhantesu mama imissā ābharaṇañ gaHetum na okāso
bhavissatī”ti tameva balibhājanañ gāhāpetvā pabbataṃ abhiruhi.

So Bhaddāya saddhiṃ kathento piyakathaṃ na katheti. Sā iṅgiteneva
tassa adhippāyaṃ aññāsī. Atha naṃ so āha “bhadde tava uttarisātakañ
omuñcitvā kāyāruḷhaṃ te pasādhanañ ettha bhaṇḍikaṃ karohī”ti. Sāmi
mayhaṃ ko aparādhoti. Kiṃ paṇāhaṃ bāle balikammatthaṃ āgatoti saññaṃ
karosi. Ahañhi imissā devatāya yakanañ ubbaṭṭetvā dadeyyañ¹,
balikammāpadesena pana tava ābharaṇañ gaṇhitukāmo hutvā āgatomhīti.
Kassa pana ayya pasādhanañ, kassa ahanti. Mayaṃ evarūpaṃ na jānāma,
aññaṃ tava santakaṃ, aññaṃ mama santakanti. Sādhū ayya, ekaṃ pana me
adhippāyaṃ pūretha, alaṅkataniyāmeneva me purato ca pacchato ca
ālīṅgitum dethāti. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ
ñatvā purato ālīṅgitvā pacchato ālīṅgantī viya hutvā pabbatapapāte pātesi.
So patanto ākāseyeva cuṇṇavicuṇṇo ahosi. Tāya kataṃ vicitrabhāvaṃ disvā
pabbate adhivatthā devatā guṇakittanavasena imā gāthā āha—

“Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

Na so sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.

Itthīpi paṇḍitā hoti, muhuttamapi cintaye”ti².

Tato Bhaddā cintesi “na sakkā mayā iminā niyāmena puna gehañ
gantum, itova gantvā ekaṃ pabbajjaṃ pabbajissāmī”ti Nigaṇṭhārāmaṃ
gantvā Nigaṇṭhe pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ te āhaṃsu “kena niyāmena
pabbajjā hotū”ti. Yaṃ tumhākaṃ pabbajjāya uttamaṃ, tadeva karoṭhāti. Te
“sādhū”ti tassā tālaṭṭhinā kese luñcitvā pabbājesum. Kesā

1. Khādeyyañ (Si), mā dadeyyañ (Ka)

2. Khu 4. 242 piṭṭhe Therī-apadāne.

puna vaḍḍhantā rāsirāsivasena kuṇḍalāvattā hutvā vaḍḍhiṃsu. Sā teneva kāraṇena Kuṇḍalakesā nāma jātā. Sā attano pabbajitaṭṭhāne sabbasipparṇaṃ uggaṇhitvā “etesarṇaṃ ito uttari viseso natthī”ti ñatvā gāmanigamarājadhāniyo vicarantī yattha yattha paṇḍitā atthi, tattha tattha gantvā tesarṇaṃ jānanasipparṇaṃ sabbameva uggaṇhāti. Athassā bahūsu ṭhānesu sikkhitabhāvena paṭivādaṃ dātum samatthā na honti. Sā attanā saddhiṃ kathetum samattham adisvā yaṃ gāmaṃ vā nigamaṃ vā pavisati, tassa dvāre vālukārāsīm katvā tattha jambusākhaṃ ṭhapeti. “yo mama vādaṃ āropetum sakkoti, so imaṃ sākhaṃ maddatū”ti samīpe ṭhitānaṃ dārakānaṃ saññaṃ deti. Taṃ sattāhampi maddantā na honti. Atha naṃ gahetvā pakkamati.

Tasmim samaye amhākaṃ Bhagavā loke nibbattitvā Sāvattim upanissāya Jetavane viharati. Kuṇḍalakesāpi kho anupubbena Sāvattim patvā antonagaraṃ pavisaṃmānā porāṇakaniyāmeneva vālukārāsīmhi sākhaṃ ṭhapetvā dārakānaṃ saññaṃ datvā pāvisi. Tasmim samaye Dhammasenāpati bhikkhusaṃghe pavitṭhe ekakova nagaraṃ pavisanto vālukāthūpe jambusākhaṃ disvā “kasmā ayaṃ ṭhapitā”ti pucchi. Dārakā taṃ kāraṇaṃ aparihāpetvā kathesum. Evaṃ sante imaṃ gahetvā maddatha dārakāti. Tesu therassa vacanaṃ sutvā ekacce madditum na visahiṃsu, ekacce taṃkhaṇeyeva madditvā cuṇṇavicuṇṇaṃ akaṃsu. Kuṇḍalakesā bhattakiccaṃ katvā nikkhamantī taṃ sākhaṃ madditaṃ disvā “kassetarṇaṃ kamman”ti pucchi. Athassā Dhammasenāpatinā kārapitabhāvaṃ kathayiṃsu. Sā “attanō thāmaṃ ajānanto imaṃ sākhaṃ maddāpetum no visahissati, addhā mahanto eso bhavissati. Ahampi pana khuddikā bhavantī na sobhissāmi, antogāmaṃmeva pavisitvā parisāya saññaṃ dātum vaṭṭatī”ti cintetvā tathā akāsi. Asītikulasahassanivāse nagare sabhāgasabhāgavasena sabbeva sañjāniṃsūti veditabbaṃ.

Theropi bhattakiccaṃ katvā aññatarasmiṃ rukkhamaṇe nisīdi. Athāyaṃ Kuṇḍalakesā mahājanaparivutā therassa santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhatvā “bhante tumhehi sākhaṃ maddāpitā”ti pucchi. Āma mayā maddāpitāti. Evaṃ sante tumhehi saddhiṃ amhākaṃ vādo hotu

bhanteti. Hotu Bhaddeti. Kassa pucchā hotu¹ kassa vissajjananti. Pucchā nāma amhākaṃ pattā, tvaṃ pana tuyhaṃ jānanakaṃ pucchāti. Sā therena dinna-anumatiyā sabbameva attano jānanakaṃ vādaṃ pucchi, thero sabbhaṃ vissajjesi. Sā sabbhaṃ pucchitvā tuṇhī ahosi. Atha naṃ thero āha “tayā bahu pucchitaṃ, mayampi ekaṃ pañhaṃ pucchāmā”ti. Pucchatha bhanteti. Ekaṃ nāma kinti. Kuṇḍalakesā “na jānāmi bhante”ti āha. Tvaṃ ettakampi na jānāsi, aññaṃ kiṃ jānissasīti. Sā therassa pādesu patitvā “tumhākaṃ saraṇaṃ gacchāmi bhante”ti āha. Mama saraṇagamanakammaṃ natthi, sadevake loke aggapuggalo dhuravihāre vasati, taṃ saraṇaṃ gacchāhīti. Sā “evaṃ karissāmi bhante”ti sāyanhasamaye Satthu dhammadesanāvelāya Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā tassā madditasāṅkhārāya cariyāvasena Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṃhitā.

Ekaṃ gāthapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammatī”ti².

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yāci, Satthā tassā pabbajjaṃ sampaṭicchi. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji. Aparabhāge catuparisamajjhe kathā udapādi “mahantā vatāyaṃ Bhaddā Kuṇḍalakesā, yā catuppadikagāthāvasāne arahattaṃ pattā”ti. Satthā taṃ kāraṇaṃ aṭṭhuppattim katvā therim khippābhiññānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākāpilānītherīvattu

244. Dasame **pubbenivāsanti** pubbe nivutthakkhandhasantānaṃ anussarantīnaṃ Bhaddā Kāpilānī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā anuppanne Buddhe Bārāṇasiyaṃ kulagehe paṭisandhim gaṇhitvā attano sāmibhaginiyā³ saddhim kalahaṃ karontī tāya Paccekabuddhassa

1. Hoti (Sī)

2. Khu 1. 28 piṭṭhe Dhammapade.

3. Bhātujāyāya (Sī)

piṇḍapāte dinne “ayaṃ imassa piṇḍapātaṃ datvā attano vasaṃ vatteti”ti Paccekabuddhassa hatthato pattaṃ gaṇhitvā bhattaṃ chaḍḍetvā kalalassa pūretvā adāsi. Mahājano “bālā ayan”ti garahitvā “yāya te saddhiṃ kalaho kato, tassā kiñci na karosi, Paccekabuddho te kiṃ aparajjhatī”ti āha. Sā tesāṃ vacanena lajjāyamānā puna pattaṃ gahetvā kalalaṃ hāretvā dhovitvā gandhacuṇṇena ubbaṭṭetvā catumadhurassa pūretvā upari āsittena padumagabbhavaṇṇena sappinā vijjotamānaṃ Paccekabuddhassa hatthe ṭhapetvā “yathā ayaṃ piṇḍapāto obhāsajāto, evaṃ obhāsajātaṃ me sarīraṃ hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesīti sabbaṃ Mahākassapattherassa vatthumhi vuttanayeneva veditabbaṃ.

Mahākassapatthero pana dakkhiṇamaggaṃ gahetvā Dasabalassa santikaṃ Bahuputtakanigrodhamūlaṃ gato, ayaṃ Bhaddā Kāpilānī vāmamaggaṃ gaṇhitvā mātugāmassa pabbajjāya ananuññātabhāvena paribbājikārāmaṃ agamāsi. Yadā pana Mahāpajāpatigotamī pabbajjaṇca upasampadaṇca labhi, tadā sā therī theriyā santike pabbajjaṇca upasampadaṇca labhitvā aparabhāge vipassanāya kammaṃ karontī arahattaṃ patvā pubbenivāsaṇṇe ciṇṇavasī ahosi. Atha Satthā Jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ theriṃ pubbenivāsaṃ anussarantīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Bhaddākaccānātherīvatthu

245. Ekādasame **mahābhiññāppattānanti** mahatiyo abhiññāyo pattānaṃ Bhaddā Kaccānā nāma aggāti dasseti. Ekassa hi Buddhassa cattārova janā mahābhiññā honti, na avasesasāvakā. Avasesasāvakā hi kappasatasahassameva anussarituṃ sakkonti, na tato paraṃ. Mahābhiññāppattā pana kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ anussaranti. Amhākampi Satthu sāsane dve aggasāvakā Bākulatthero Bhaddā Kaccānāti ime cattāro ettakaṃ anussarituṃ sakkhimsu. Tasmā ayaṃ therī mahābhiññāppattānaṃ aggā nāma jātā. Bhaddā Kaccānāti tassā nāmaṃ. Bhaddakaṇcanassa hi uttamasuvaṇṇassa viya

tassā sarīraṇaṃ ahoṣi, sā tasmā Bhaddakañcaṇāti nāmaṃ labhi, sā pacchā Kaccānātveva saṅkhaṃ gatā¹. Rāhulamātāyetaṃ adhivacanaṃ.

Sā hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gahetvā aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ mahābhīṇṇāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Suppabuddhasakkassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, Bhaddā Kaccānātissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā vayappattā bodhisattassa gehaṃ agamāsi. Sā aparabhāge Rāhulakumāraṃ nāma puttaṃ vijāyi. Tassa jātadivaseva bodhisatto nikkhamitvā Bodhimaṇḍe sabbaññutaṃ patvā lokānuggahaṃ karonto anupubbena Kapilavatthuṃ āgamma ñātinaṃ saṅghaṃ akāsi. Aparabhāge parinibbute Suddhodanamahārāje Mahāpajāpatigotamī pañcahi mātugāmasatehi saddhiṃ Satthu santike pabbajī. Rāhulamātāpi Janapadakalyāṇīpi theriyā santikaṃ gantvā pabbajī. Sā pabbajitakālato paṭṭhāya Bhaddakaccānattherīveva pākāṭā ahoṣi. Sā aparabhāge vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ patvā abhiññāsu ciṇṇavasī ahoṣi, ekapallaṅkena nisinnā ekāvajjanena kappasatasahassādhikaṃ asaṅkhyeyyaṃ anussarati. Tassā tasmīṃ guṇe pākāṭe jāte Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therīṃ mahābhīṇṇāppattānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kisāgotamītherīvatthu

246. Dvādasame **lūkhacīvaradharānanti** tihi lūkhehi samannāgataṃ paṃsukūlaṃ dhārentīnaṃ Kisāgotamī aggāti dasseti. Gotamīti tassā nāmaṃ, thokaṃ kisadhātukattā² pana **Kisāgotamī**ti vuccati. Ayampi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbattitvā Satthu dhammaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhuniṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ

1. Tasmā Bhaddakaccānātveva saṅkhaṃ gatā (Ka)

2. Kilantadhātukattā (Sī)

devamanussesu saṁsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvatthiyaṁ duggatakule nibbattitvā vayappattakāle ekaṁ kulaṁ agamāsi, tattha naṁ “duggatakulassa dhītā”ti paribhaviṁsu.

Sā aparabhāge puttāṁ vijāyi, athassā sammānamakaṁsu. So panassā dārako ādhāvitvā paridhāvitvā kīlanavaye ṭhito kālamakāsi, tassā soko udapādi. Sā “ahaṁ imasmimyeva gehe hatalābhasakkārā hutvā puttassa jātakālato paṭṭhāya sakkāraṁ pāpuṇim, ime mayhaṁ puttāṁ bahi chaḍḍetumpi vāyameyyun”ti¹ puttāṁ aṅkenādāya “puttassa me bhesajjaṁ dethā”ti gehadvārappaṭipāṭiyā vicarati. Diṭṭhadiṭṭhaṭṭhāne manussā “kattha te matakassa bhesajjaṁ diṭṭhapubban”ti pāṇim paharitvā parihāsaṁ karonti. Sā tesāṁ kathāya neva saññattim² gacchati. Atha naṁ eko paṇḍitapuriso disvā “ayaṁ puttasaṁcittavikkhepaṁ pattā bhavissati, etissā pana bhesajjaṁ na añño jānissati, Dasabalova jānissati”ti cintetvā evamāha “amma tava puttassa bhesajjaṁ añño jānanto nāma natthi, sadevake pana loke aggapuggalo Dasabalo dhuravihāre vasati, tassa santikaṁ gantvā pucchāhi”ti. Sā “saccaṁ puriso katheti”ti puttamādāya Tathāgatassa Buddhāsane nisinnavelāya parisapariyante ṭhatvā “puttassa me bhesajjaṁ detha Bhagavā”ti āha.

Satthā tassā upanissayaṁ disvā “Bhaddakaṁ te Gotami kataṁ bhesajjatthāya idhāgacchantiyā, gaccha nagaraṁ pavisitvā koṭito paṭṭhāya sakalanagaraṁ caritvā yasmiṁ gehe koci matapubbo natthi, tato siddhatthakaṁ āharā”ti āha. Sā “sādhu bhante”ti tuṭṭhamānasā antonagaraṁ pavisitvā paṭhamageheya “Dasabalo mama puttassa bhesajjatthāya siddhatthakaṁ āharāpeti, siddhatthakaṁ me dethā”ti āha. “handa Gotamī”ti nīharitvā adāṁsu. “ahaṁ³ evaṁ gahetuṁ na sakkomi⁴, imasmim gehe koci matapubbo nāma natthi. Kiṁ vadesi Gotami, ko idha mataka gahetuṁ sakkoti. “tena hi alaṁ nāhaṁ gaṇhissāmi, Dasabalo maṁ yattha matapubbo natthi, tato naṁ gaṇhāpeti”ti āha. Sā imināva niyāmena

1. Vāyamissantīti (Ka)

2. Paññattim (Ka)

3. Ayaṁ (Sī)

4. Na sakkā (Sī)

tatiyagharaṃ gantvā cintesi “sakalanagare ayameva niyāmo bhavissati, idaṃ hitānukampakena Buddhena diṭṭhaṃ bhavissati”ti samvegaṃ labhitvā tatova bahi nikkhamitvā āmakasusānaṃ gantvā¹ puttāṃ hatthena gahetvā “puttaka ahaṃ imaṃ maraṇaṃ taveva uppannanti cintesiṃ, na panetaṃ taveva, mahājanasādhāraṇo esa dhammo”ti vatvā puttāṃ āmakasusāne chaḍḍetvā imaṃ gāthamāha—

“Na gāmadhammo no nigamassa dhammo,
Na cāpiyaṃ ekakulassa dhammo.
Sabbassa lokassa sadevakassa,
Eseva dhammo yadidaṃ aniccatā”ti².

Evañca pana vatvā Satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ Satthā “laddho te Gotami siddhatthako”ti āha. Niṭṭhitaṃ³ bhante siddhatthakena kammaṃ, patiṭṭhaṃ pana me⁴ dethāti āha. Athassā Satthā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Taṃ puttapasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ.
Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti⁵.

Sā gāthāpariyosāne yathāṭṭhitāva sotāpattiphale patiṭṭhāya pabbajjaṃ yāci, Satthā pabbajjaṃ anujāni. Sā tikkhattuṃ Satthāraṃ padakkhiṇaṃ katvā vanditvā bhikkhuni-upassayaṃ gantvā pabbajjañca upasampadañca labhitvā nacirasseva yonisomanasikāre kammaṃ karontī vipassanaṃ vaḍḍhesi. Athassā Satthā imaṃ obhāsagāthamāha—

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ.
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ padan”ti⁶.

Sā gāthāpariyosāne arahattaṃ patvā parikkhāravalañje paramukkaṭṭhā hutvā tīhi lūkhehi samannāgataṃ cīvaraṃ pārupitvā vicari. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ theriṃ lūkhacīvaradharānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Netvā (Sī)

3. Natthi (Syā, Ka)

5. Khu 1. 54 piṭṭhe Dhammapade.

2. Khu 4. 246 piṭṭhe Therī-apadāne.

4. Tumhe (Ka)

6. Khu 1. 30 piṭṭhe Dhammapade.

Sīṅgālakamātātherivattu

247. Terasame **saddhādhimuttānanti** saddhālakkhaṇe abhiniviṭṭhānam Sīṅgālakamātā¹ aggāti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulaghare nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ bhikkhunim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare seṭṭhikule nibbattā samānajātikaṃ kulāṃ gantvā ekaṃ puttāṃ vijāyi, tassa Sīṅgālakakumāroti nāmaṃ akaṃsu. Sāpi teneva kāraṇena Sīṅgālakamātā nāma jātā. Sā ekadivasāṃ Satthu dhammakathaṃ sutvā paṭiladdhasaddhā Satthu santikaṃ gantvā pabbaji. Pabbajitakālato paṭṭhāya saddhindriyaṃ adhimattaṃ paṭilabhi. Sā dhammassavanatthāya vihāraṃ gantvā Dasabalassa sarīrasampattiṃ² olokayamānāva tiṭṭhati. Satthā tassā saddhālakkhaṇe abhiniviṭṭhabhāvaṃ ṇatvā sappāyaṃ katvā pasādanīyameva dhammaṃ desesi. Sāpi therī saddhālakkhaṇameva dhuraṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ Satthā aparabhāge Jetavane nisīditvā bhikkhuniyo paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento imaṃ therim saddhādhimuttānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Terasasuttapaṭimaṇḍitāya theripāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavagga 6. Chatṭhavagga

Tapussa-bhallikavatthu

248. Upāsakapāṭiyā³ paṭhame **paṭthamaṃ saraṇaṃ gacchantānanti** sabbapaṭthamaṃ saraṇaṃ gacchantānaṃ Tapusso⁴ ca Bhalliko cāti ime dve vāṇijā aggāti dasseti. Ime kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ suṇantā Satthāraṃ dve upāsake paṭthamaṃ saraṇaṃ gacchantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthayimsu. Te kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā

1. Sīgālakamātā (Sī)

3. Upāsakapāṭiyaṃ (Sī), upāsakapāṭivaṇṇanāya (Ka)

2. Sarīranipphattiṃ (Sī)

4. Tapasso (Sī)

amhākaṃ bodhisattassa sabbaññutaññāṇapattito puretameva
Asitañjananagare kuṭumbiyagehe nibbattiṃsu. Jeṭṭhabhātiko Tapusso nāma
ahosi, kaniṭṭho Bhaliko nāma.

Te aparena samayena gharāvāsam vasantā kālena kālam pañca
sakaṭasatāni yojāpetvā vāṇijakammam¹ karontā caranti. Tasmim samaye
amhākaṃ bodhisatto sabbaññutaṃ patvā sattasattāhaṃ Bodhimaṇḍe
viharitvā aṭṭhame sattāhe Rājāyatanamūle nisīdi. Tasmim samaye te vāṇijā
pañcamattehi sakaṭasatehi taṃ ṭhānaṃ anuppattā ahesuṃ. Tesam anantare
attabhāve mātā tasmim padese devatā hutvā nibbatti. Sā cintesi “idāni
Buddhānaṃ āhāro laddhuṃ vaṭṭati. Na hi sakkā ito paraṃ nirāhārehi²
yāpetuṃ. Ime ca me puttā iminā maggena gacchanti, tehi ajja Buddhānaṃ
piṇḍapātaṃ dāpetuṃ³ vaṭṭati”ti pañcasu sakaṭasatesu yuttagoṇānaṃ
gamanupacchedaṃ akāsi. Te “kim nāmetan”ti nānāvidhāni nimittāni
olokenti. Atha tesam kilamanabhāvaṃ ñatvā ekassa purisassa sarīre
adhimuccitvā “kimkāraṇa kilamatha, tumhākaṃ añño yakkhavaṭṭo vā
bhūtavaṭṭo vā nāgavaṭṭo vā natthi, ahaṃ pana vo atītattabhāve⁴ mātā
imasim ṭhāne bhummadevatā hutvā nibbattā. Esa Dasabalo
Rājāyatanamūle nisinno, tassa paṭhamam piṇḍapātaṃ dethā”ti.

Te tassā katham sutvā tuṭṭhamānasā hutvā manthañca madhupiṇḍikañca
suvaṇṇathālakena ādāya Satthu santikaṃ gantvā “imaṃ bhojanaṃ
paṭiggaṇhatha bhante”ti āhaṃsu. Satthā atītābuddhānaṃ āciṇṇam olokesi,
athassa cattāro mahārājāno selamaye patte upanāmesuṃ. Satthā “tesam
mahapphalaṃ hotū”ti cattāropi patte “ekova patto hotū”ti adhiṭṭhāsi.
Tasmim khaṇe te vāṇijā Tathāgatassa patte manthañca madhupiṇḍikañca
patiṭṭhapetvā paribhuttakāle udakaṃ datvā bhattakiccapariyosāne Satthāraṃ
abhivādetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Atha nesaṃ Satthā dhammaṃ desesi,
desanāpariyosāne dvepi janā dhevācike saraṇe patiṭṭhāya Satthāraṃ
abhivādetvā attano nagaraṃ

1. Vāṇijakammam (Sī)

3. Dātuṃ (Syā)

2. Nirāhārena (Ka)

4. Pañcame attabhāve (Syā, Ka)

gantukāmā “bhante amhākaṃ Paricaraṇacetiyaṃ dethā”ti vadiṃsu. Satthā dakkhiṇena hatthena sīsaṃ parāmasitvā dvinnampi janānaṃ aṭṭha kesadhātuyo¹ adāsi. Te ubhopi janā kesadhātuyo suvaṇṇasamuggesu ṭhapetvā attano nagaraṃ netvā Asitañjananagaradvāre jīvakesadhātuyā cetiyaṃ paṭiṭṭhāpesuṃ. Upasathadivase cetiyato nīlarasmiyo niggacchanti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Satthā pana aparabhāge Jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento ime dve jane paṭhamāṃ saraṇaṃ gacchantānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

249. Dutiye **dāyakānanti** dānābhiratānaṃ Sudatto gahapati Anāthapiṇḍiko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ dāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Sāvattiyaṃ Sumanaseṭṭhissa gehe nibbatti, Sudattotissa nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse paṭiṭṭhito dāyako dānapati hutvā teneva guṇena patthaṇānāmadheyyo Anāthapiṇḍiko nāma ahosi. So pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya Rājagahe attano piyasahāyakassa seṭṭhino gehaṃ gantvā tattha Buddhassa Bhagavato uppannabhāvaṃ sutvā balavapaccūsakāle devatānubhāvena vivaṭena dvārena Satthāraṃ upasaṅkamitvā dhammaṃ sutvā sotāpattiphale paṭiṭṭhāya dutiyadivase ca Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā Sāvattiṃ āgamanatthāya Satthu paṭiññaṃ gahetvā antarāmagge pañcacattālīsayaṇamagge satasahassaṃ satasahassaṃ datvā yojanikavihāre kāretvā Jetavanaṃ koṭisanthārena santharitvā aṭṭhārasahi koṭhi kiṇitvā aṭṭhārasahi koṭhi vihāraṃ kāretvā vihāre niṭṭhite catunnaṃ parisānaṃ purehattapacchābhattesu yadicchakaṃ dānaṃ dadanto aṭṭhārasahi koṭhi vihāramahaṃ niṭṭhāpesi. Vihāramaho navahi māsehi niṭṭhānaṃ

1. Aṭṭha kesadhātumuṭṭhiyo (Sī)

agamāsi, “pañcahī”ti apare. Temāse pana sabbācariyānam¹ vivādo natthi.

Evam catupaṇṇāsakoṭṭidhanam vissajjetvā niccakālam gehe evarūpaṃ dānam pavattesi. Devasikaṃ pañca salākabhaddasatāni honti, pañca pakkhikabhaddasatāni, pañca salākayāgusātāni, pañca pakkhikayāgusātāni, pañca dhurabhaddasatāni², pañca āgantukabhaddasatāni, pañca gamikabhaddasatāni, pañca gilānabhaddasatāni, pañca gilānupaṭṭhākabaddasatāni, pañca āsanasatāni gehe niccapaññattāneva hontīti. Atha naṃ aparabhāge Satthā Jetavane nisinno upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento dāyakānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Cittagahapatiwatthu

250. Tatiye **dhammakathikānanti** dhammakathikānam upāsakānam Citto gahapati aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto aparabhāge dhammakatham suṇanto Satthāram ekaṃ upāsakaṃ dhammakathikānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Migaluddakagehe nibbatto aparabhāge araṇṇe kammaṃ kātum samatthakāle ekadivasam deve vassante migamāraṇatthāya sattim³ ādāya araṇṇaṃ gantvā migarūpāni olokento ekasmiṃ akatapabbhāre sasāsam paṃsukūlaṃ pārūpitvā pāsāṇaphalake nisinnaṃ ekaṃ bhikkhuṃ disvā “eko ayyo samaṇadhammaṃ karonto nisinno bhavissati”ti saṇṇaṃ uppādetvā vegena gharaṃ gantvā ekasmiṃ uddhane hiyyo ābhatamaṃsaṃ, ekasmiṃ bhattaṃ pacāpetvā piṇḍācārike dve bhikkhū disvā tesam pattaṃ ādāya paññattāsane nisīdāpetvā bhikkhaṃ samādapetvā “ayye parivisathā”ti aṇṇe āṇāpetvā taṃ bhattaṃ kuṭe pakkhipitvā paṇṇena mukhaṃ bandhitvā kuṭam ādāya gacchanto antarāmagge nānāvidhāni pupphāni ocinitvā pattapuṭakena⁴ gahetvā therassa nisinnaṭṭhānam gantvā kuṭam otāretvā ekamante ṭhapetvā

1. Tesam pana sabbācariyānam (Syā)

2. Pañca dhuvabhaddasatāni (Syā, Ka)

3. Satthim (St)

4. Bhattakuṭena (Ka)

“Mayhaṃ bhante saṅghaṃ karoṭhā”ti vatvā therassa pattaṃ ādāya bhattassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭhapetvā tehi missakapupphehi theram pūjetvā ekamante ṭhito “yathāyaṃ rasapiṇḍapātena saddhiṃ pupphapūjā cittam paritoseti, evaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne me paṇṇākārasahassāni ceva āgacchantu pañcavaṇṇakusumavassañca vassatū”ti āha.

Thero tassa upanissayaṃ disvā dvattimsākārakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā adāsi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇumattena odhinā dibbapupphavassaṃ vassi, sayaṃca aññāhi devatāhi adhikatarena rūpena samannāgato ahosi. So ekaṃ Buddhantaram devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Magadharatṭhe Macchikāsaṇḍanagare seṭṭhikule nibbatti, jātakālevassa sakalanagare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇakusumavassaṃ vassi. Athassa mātāpitara “amhākaṃ putto attanāva attano nāmaṃ gahetvā āgato, jātadivasevassa sakalanagaraṃ pañcavaṇṇehi pupphehi vicittam jātan”ti **Cittakumāro**ti nāmaṃ¹ akāmsu.

So aparabhāge gharāvāse patiṭṭhito pitu accayena tasmiṃ nagare seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tasmiṃ samaye pañcavaggiyattherānaṃ abbhantaro Mahānāmatthero nāma Macchikāsaṇḍanagaraṃ agamāsi. Citto gahapati tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṃ ādāya gehaṃ ānetvā² piṇḍapātena patimānetvā katabhattakiccaṃ Ambāṭakārāmaṃ nāma uyyānaṃ netvā tatthassa vasanaṭṭhānaṃ kāretvā nibaddhaṃ attano gehe piṇḍapātaṃ gahetvā vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. Theropi tassa upanissayaṃ disvā dhammaṃ desento saḷāyatanavibhattimeva desesi. Citto gahapati purimabhava madditasāṅkhārātāya nacirasseva anāgāmiphalaṃ sampāpuṇi. Athekadivasaṃ Isidattatthero tattha gantvā viharanto seṭṭhissa nivesane bhattakiccapariyosāne āyasmatā therena pañhaṃ vissajjetuṃ asakkontena ajjhiṭṭho upāsakassa pañhaṃ vissajjetvā tena pubbe gihisahāyakabhāve ñāte “na idāni idha vatthabban”ti yathāsukhaṃ pakkāmi. Punekadivasaṃ seṭṭhi gahapati Mahānāmattheraṃ iddhipāṭihāriyakaraṇatthaṃ

1. Cittakumārotissa nāmaṃ (Syā)

2. Netvā (Sī)

yāci. Sopi tassa tejosamāpattipāṭihāriyaṃ dassetvā “idāni idha vasitum na yuttan”ti yathāsukhaṃ pakkāmi.

Athekadivasam dve aggasāvaka bhikkhusahassaparivārā Ambāṭakārāmaṃ agamaṃsu¹. Setṭhi gahapati tesam mahāsakkāraṃ sajjesi. Sudhammatthero taṃ asahamāno setṭhiṃ tilasaṅgulikāvādena khumsetvā tena paṇāmito Satthu santikaṃ gantvā ovādaṃ labhivā Dasabalassa ovāde ṭhito Cittaṃ gahapatiṃ khamāpetvā tattheva Ambāṭakārāme viharanto vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇi. Tadā upāsako cintesi “ahaṃ Dasabalaṃ adisvāva ciraṃ vītināmesim, Satthu santikaṃ gacchantena pana ayuttaṃ tucchahatthena gantun”ti pañcahi sakāṣasatehi telamadhuphāṇitādīni ādāya “ye Dasabalaṃ passitukāmā, te mayā saddhiṃ āgacchantū”ti nagare bherim carāpetvā dvīhi purisasahashehi parivuto Satthāraṃ passitum pakkāmi. Timsayojane magge² devatā paṇṇākāraṃ upaṭṭhapesum. So Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena Satthāraṃ vandi, tasmiṃ khaṇe ākāsa pañcavaṇṇānaṃ pupphānaṃ vassaṃ³ vassī.

Satthā tassa ajjhāsayavasena saḷāyatanavibhattimeva kathesi. Tassa aḍḍhamāsamattaṃ Dasabalassa dānaṃ dentassāpi sakanivesanato nītāni taṇḍulatelamadhuphāṇitādīni na khīyimsu. Rājagahavāsikehi pahitapaṇṇākārova alaṃ ahosi. So Satthāraṃ passitvā attano nagaraṃ gacchanto sakāṣehi ābhataṃ sabbaṃ bhikkhusaṃghassa adāsī. Sakāṣesu tucchesu jātamattesveva⁴ devatā satta ratanāni pūrayimsu. Mahājanantare kathā udapādi “yāva sakkārasammānappatto vatāyaṃ Citto gahapatī”ti. Taṃ sutvā Satthā Dhammapade imaṃ gāthamāha—

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.

Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti⁵.

So tato paṭṭhāya ariyasāvakaṇāmyeva upāsakānaṃ pañcahi satehi⁶ parivuto vicarati. Atha naṃ Satthā aparabhāge upāsake

1. Āgamaṃsu (Ka)

2. Timsayojanamagge (Sī) Yojane yojane magge (Syā)

3. Pañcavaṇṇānaṃ pupphānaṃ pupphavassaṃ (Sī), pañcavaṇṇapupphavassaṃ (Syā)

4. Gatamattesveva (Ka)

5. Khu 1. 56 piṭṭhe Dhammapade.

6. Purisasatehi (Syā)

paṭipāṭiyā ṭhānantare ṭhapento Cittasaṃyuttam¹ aṭṭhuppattim katvā dhammakathikānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Hatthaka-āḷavakavatthu

251. Catutthe **catūhi saṅgahavatthūhīti** catubbidhena saṅgahavatthunā parisam saṅgaṇhantānam Hatthako Āḷavako aggoti dasseti. Ayam kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyam kulaghare nibbatto aparabhāge Satthu dhammakatham suṇanto Satthāram catūhi saṅgahavatthūhi samannāgataṃ ekaṃ upāsakaṃ ṭhānantare ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaram patthesi. So kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Āḷavirattṭhe Āḷavinagare Āḷavakassa rañño gehe paṭisandhim gaṇhi², sve bhattachāṭiyā saddhim Āḷavakassa pesetabbo ahosi.

Tatrāyam anupubbikathā—ekadivasam kira Āḷavako rājā migavatthāya³ araṇṇam gantvā ekaṃ migam anubandhitvā ghātetvā chinditvā dhanukoṭīyam lagetvā⁴ nivattetvā āgacchanto vātātapena kilantakāyo⁵ ekaṃ sandacchāyam⁶ nigrodharukkhamulam pavisitvā nisīdi. Atha nam muhuttam daratham vinodetvā nikkhamantaṃ rukkhe adhivatthā devatā “tiṭṭha tiṭṭha, bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. So daḷham gahitattā añṇam upāyam apassanto “devasikam te ekekapurisenā⁷ saddhim cāṭibhattam pesessāmī”ti vatvā nagaram gato. Tato paṭṭhāya bandhanāgārato ekekamanussena saddhim cāṭibhattam pesesi. Eteneva niyāmena bandhanāgāre manussesu khīṇesu “mahallakamanussesu gayhamānesu raṭṭhakhobho hotī”ti te aggahetvā daharakumāre gaṇhitum ārabhimso. Tato paṭṭhāya nagare dārakamātaro⁸ ca gabbhiniyo ca añṇam raṭṭham gacchanti.

Tasmiṃ samaye Satthā paccūsasamayante⁹ lokam volokento Āḷavakakumārassa tiṇṇam maggaphalānam upanissayam disvā “ayam kumāro

1. Saṃ 2. 474 piṭṭhe.

2. Gehe nibbatto (Sī)

3. Migavadhāya (Ka)

4. Laketvā (Sī), laggetvā (Syā)

5. Vātātapakilantatāya (Sī)

6. Saṇḍacchāyam (Syā), sītacchāyam (Ka)

7. Ekena purisena (Sī)

8. Daharakumārā (Sī)

9. Paccūsasamanantare (Sī, Syā)

kappasatasahassam patthitapatthano devalokā cavitvā Āḷavakarañño gehe nibbatto, aññaṃ kumāraṃ alabhantā sve kumāraṃ cāṭibhattena saddhiṃ gahetvā gacchissanti”ti cintetvā sāyanhasamaye aññātakavesena Āḷavakassa yakkhassa bhavanadvāraṃ gantvā tassa dovārikaṃ Gadrabham nāma yakkham bhavanam pavisanatthāya yāci. So āha “Bhagavā tumhe pavisatha, mayham pana Āḷavakassa anārocanaṃ nāma ayuttan”ti. So Himavante yakkhasamāgamaṃ gatassa Āḷavakassa santikaṃ agamāsi. Satthāpi taṃ bhavanam pavisitvā Āḷavakassa nisīdanapallaṅke nisīdi.

Tasmim samaye Sātāgirahevavatā Āḷavakassa bhavanamatthakena yakkhasamāgamaṃ gacchantā attano gamane asampajjamāne “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjentā Satthāraṃ Āḷavakassa bhavane nisinnaṃ disvā Satthu santikaṃ gantvā vanditvā yakkhasamāgamaṃ gantvā Āḷavakassa tuṭṭhiṃ pavedayimsu “lābhā¹ te āvuso Āḷavaka, yassa² te sadevake loke aggapuggalo bhavane nisinno, gantvā Satthu santike dhammaṃ suṇāhi”ti. So tesam katham sutvā cintesi “ime ekassa muṇḍakasamaṇassa mama pallaṅke nisinnabhāvaṃ kathenti”ti anattamano³ kodhābhibhūto hutvā “ajja mayham etena samaṇena saddhiṃ saṅgāmo bhavissati, tattha me sahāyā nāma hothā”ti⁴ dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā satṭhiyojanamattaṃ pabbatakūṭaṃ akkami, taṃ bhijjitvā dvidhā ahosi. Ito patṭhāya Āḷavakayuddham vitthāretabbaṃ. Āḷavako pana sabbarattim Tathāgatena saddhiṃ nānappakārena yujjhantopi kiñci⁵ kātuṃ asakkonto Satthāraṃ upasaṅkamitvā aṭṭha pañhe pucchi, Satthā vissajjesi. Desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāsi. Vitthāretvā kathetukāmena Āḷavakasuttavaṇṇanā⁶ oloketabbā.

Punadvase utṭhite aruṇe cāṭibhattāharaṇavelāya sakalanagare gahetabbayuttaṃ dāraṃ adisvā rañño ārocesuṃ. Rājā āha “gaṇhituṃ ayuttaṭṭhāne pana atthi tātā”ti. Āma deva ajja rājakule putto jātoti. Gacchatha tātā, mayam jīvantā puttaṃ labhissāma, cāṭibhattena

1. Mahālābho (Syā, Ka)

2. Yam (Ka)

3. Tato (Sī)

4. Hontīti (Sī)

5. Yamkiñci (Syā)

6. Sam-Ṭṭha 1. 289 piṭṭhe.

naṃ pesethāti. Te deviyā vikkandamānāya dāraṃ gahetvā cāṭibhattena saddhiṃ Āḷavakassa bhavanadvāraṃ gantvā “handa ayya¹ tava bhāgaṃ paṭicchāhi”ti āhaṃsu. Āḷavako tesāṃ kathāṃ sutvā ariyasāvakaṭṭhā lajjamāno adhomukho nisīdi. Atha naṃ Satthā āha “idāni te Āḷavaka lajjanakiccaṃ natthi, dāraṃ gahetvā mama hatthe ṭhappehi”ti. Te rājapurisā Āḷavakakumāraṃ Āḷavakassa hatthe ṭhapesuṃ, Āḷavako taṃ ādāya Dasabalassa hatthe ṭhapesi, Satthā paṭiggaṇhitvā puna Āḷavakassa hatthe ṭhapesi, Āḷavako taṃ gahetvā rājapurisānaṃ hatthe ṭhapesi. Itissa hatthato hatthaṃ gatattā “Hatthako Āḷavako”tveva nāmaṃ akaṃsu.

Atha naṃ te rājapurisā tuṭṭhamānasā ādāya rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā taṃ disvā “ajja cāṭibhattaṃ na sampatiṇṇhatī”ti saññaṃ katvā “kasmā tātā evameva āgatattā”ti āha. Deva rājakulassa tuṭṭhi ca vaddhi ca, Satthā Āḷavakassa bhavane nisīditvā Āḷavakaṃ dametvā upāsakatte patiṭṭhāpetvā kumāraṃ amhākaṃ dāpesīti. Satthāpi Āḷavakaṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā Āḷavinagarābhimukho pāyāsi. So nagaraṃ upasaṅkamanto lajjitvāva osakkati². Satthā naṃ oloketvā “lajjasi Āḷavakā”ti pucchi. Āma bhante nagaravāsino maṃ nissāya mātimaṇaṃ pitimaṇaṃ puttadāraṃ paṇaṇaṃ pāpuṇiṃsu, te maṃ passitvā daṇḍehi paḍḍhipi paharissanti. Tasmā osakkāmi bhanteti. “Āḷavaka natthi te mayā saddhiṃ gacchantassa bhayaṃ, vissattho ehi”ti vatvā nagarassa avidūre ṭhāne vanasaṇḍe aṭṭhāsi. Āḷavakarājāpi nāgare gahetvā Satthu paccuggamaṇaṃ gato. Satthā sampattaparisāya dhammaṃ desesi, desanāvasāne caturāsīti paṇasahassāni amatapānaṃ pivīsi. Te Āḷavakassa tattheva vasanaṭṭhānaṃ katvā anusaṃvaccharaṃ balikammaṃ paṭṭhapesuṃ.

Āḷavakopi nāgare dhammikāya rakkhāya saṅgaṇhi. Sopi Āḷavakakumāro vuḍḍhipatto Satthu dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggaphālāni paṭivijjhi. So sabbakālaṃ ariyasāvaka-upāsakānaṃ pañcahi satehi³ parivuto carati. Athekadivasā tehi upāsakehi saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā suvinītaṃ parisāṃ disvā

1. Handa gaṇha (Sī)

2. Lajjitvā paccosakkati (Sī, Syā)

3. Parivārasatehi (Ka)

“mahatī te Ālavaka parisā, katham taṃ saṅgaṇhāsī”ti āha. Bhagavā dānena tussantaṃ dānena saṅgaṇhāmi, piyavacanena tussantaṃ piyavacanena saṅgaṇhāmi, uppannesu kiccesu tesam nittharaṇena tussantaṃ uppannakiccanittharaṇena saṅgaṇhāmi, samānattaṭṭhānena tussantaṃ samānattatāya saṅgaṇhāmīti. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisīditvā upāsake ṭhānantaressu ṭhapento Hatthakam Ālavakam catūhi saṅgahavatthūhi parisam saṅgaṇhantānam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Mahānāmasakkavatthu

252. Pañcame **paṇītaḍāyakānanti** paṇītarasadāyakānam Mahānāmo Sakko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatta Satthu dhammakatham suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ paṇītarasadāyakānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kapilavatthupure Sakyarājakule¹ nibbattitvā vayappatto Dasabalassa paṭhamadassaneyeva² sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi.

Athekasmim samaye Satthā Verañjāyaṃ vassāvāsaṃ vasitvā anupubbena Kapilavatthupuraṃ gantvā Nigrodhārāme paṭivasati. Mahānāmo “Satthā āgato”ti sutvā Satthu santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ nisinna Satthāraṃ evamāha “Bhagavā sutametaṃ ‘bhikkhusaṃgho kira Verañjāyaṃ bhikkhācārena kilamatī’ti, mama catumāsaṃ bhikkhusaṃghassa paṭijaggane paṭiññaṃ³ detha, ahaṃ bhikkhusaṃghassa sarīre ojaṃ pavesessāmi”ti. Satthā adhivāsesi. So Satthu adhivāsaṃ viditvā punadivasato paṭṭhāya Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ paṇītarasabhojanacatumadhurādīhi paṭijaggitvā puna catumāsaṃ paṭiññaṃ gahetvā aṭṭha māse pūretvā puna catumāsaṃ paṭiññaṃ gahetvā sakalasaṃvsaṃsāraṃ paṭijaggi. Satthā tato paraṃ paṭiññaṃ nādāsi. Mahānāmo pana tato paṭṭhāya aparāparaṃ sampattabhikkhusaṃghassa teneva niyāmena sakkāraṃ karoti, tassa so guṇo sakalajambudīpe pākaṭo jāto. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ.

1. Sakkarājakule (Syā) 2. Paṭhamakadassaneyeva (Sī) 3. Paṭijagganapaṭiññaṃ (Syā)

Satthā pana aparabhāge Jetavane nisīditvā Mahānāmaṃ Sakkaṃ paṇītaḍāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggagahapativatthu

253. Chaṭṭhe **manāpadāyakānanti** manāpaṃ cittarucitabhojanaṃ dāyakānaṃ Uggo gahapati Vesāliko aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbato aparabhāge Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Vesāliyaṃ seṭṭhikule nibbatti. Tassa jātakāle nāmaṃ aniyāmitaṃ. Aparabhāge paṇassa attabhāvopi uggato ahosi samiddho, alaṅkatatoraṇaṃ viya ussitacittapaṇo viya ca ativirocittṭha. Guṇāpissa uggatā ahesuṃ. So imesaṃ dvinnampi uggatattā **Uggasetṭṭhi**veva saṅkhaṃ gato. So paṇāyaṃ Dasabalassa paṭhamadassaneyeva sotāpattiphale patiṭṭhāya aparabhāge tīṇipi maggaphalāni sacchākāsi. So attano mahallakakāle rahogato nisīditvā cintesi “yaṃ yaṃ mayhaṃ piyaṃ manāpaṃ, taṃ tadeva Dasabalassa dassāmi, idaṃ me Satthu sammukhāpi¹ sutāṃ ‘manāpadāyī labhate manāpan’ti”. Athassa etadahosi “api nu kho me cittaṃ jānitvā Satthā nivesanadvāraṃ āgaccheyyā”ti.

Satthāpi kho tassa cittaṃ ñatvā bikkhusaṃghaparivuto nivesanadvāreyeva pāturahosi. So “Satthā āgato”ti sutvā ativiya ussāhajāto Dasabalassa santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā Satthu pattāṃ paṭiggahetvā gharaṃ pavesetvā paññattavarabuddhāsane Satthāraṃ, avasesa-āsanesu bhikkhusaṃghaṃ nisīdāpetvā Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nānaggarasehi parivisitvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīditvā evamāha “sammukhā metāṃ bhante Bhagavato sutāṃ sammukhā paṭiggahitaṃ ‘manāpadāyī labhate manāpan’ti. Yaṃ yaṃ bhante manāpaṃ, taṃ taṃ mayā Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa dinnamevā”ti Satthāraṃ jānāpetvā tato paṭṭhāya yaṃ yaṃ tassa manāpaṃ, taṃ taṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa deti. Taṃ pana sabbaṃ

1. Santikāpi (Sī)

Pañcakanipāte Uggasutte¹ vitthārato āgamissati. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitam. Satthā aparabhāge Jetavane viharanto taṃ upāsakaṃ manāpadāyakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uggatagahapativatthu

254. Sattame saṃghupaṭṭhākānanti bhikkhusaṃghassa upaṭṭhākānaṃ Hatthigāmakko Uggato gahapati aggoti dasseti. Sopi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ saṃghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇtaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Hatthigāme seṭṭhikule nibbatti, tassa Uggatakumāroti nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge gharāvāse paṭiṭṭhito pitu accayena seṭṭhiṭṭhānaṃ pāpuṇi. Tena samayena Satthā bhikkhusaṃghaparivuto cārikaṃ caranto Hatthigāmaṃ patvā Nāgavanuyyāne viharati, tadā ayaṃ Uggataseṭṭhi sattāhaṃ pānamadamatto hutvā nātakehi parivuto Nāgavanuyyānaṃ gantvā paricārayamāno Dasabalaṃ disvā balavahirottappaṃ paccupaṭṭhāpesi. Athassa Satthāraṃ upasaṅkamantassa sabbo surāmaḍo abbatthamā agamāsi. So Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa Satthā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne tīṇi maggaphalāni paṭivijjhi. Tato paṭṭhāya nātakāni “tumhe yathāsukhaṃ gacchathā”ti vissajjetvā dānābhirato hutvā bhikkhusaṃghassa dānameva deti. Devatā rattibhāgasamanantare āgantvā seṭṭhissa ārocenti² “gahapati asuko bhikkhu tevijjo, asuko bhikkhu chaḷabhiñño, asuko sīlavā, asuko dussīlo”ti. So tāsāṃ vacanaṃ sutvāpi guṇaṃ tāva³ yathābhūtaṃ jānāti, deyyadhammaṃ pana samacitteneva deti. Satthu santike nisīditvāpi tameva guṇaṃ katheti. Aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā taṃ gahapatiṃ saṃghupaṭṭhākānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

1. Am 2. 42 piṭṭhe.

2. Ārocesuṃ (Ka)

3. Guṇavante (Sī)

Sūrambaṭṭhavatthu

255. Aṭṭhame **aveccappasannānanti** avigacchanasabhāvena acalena pasādena samannāgatānaṃ Sūrambaṭṭho aggoti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe nibbatto Satthu dhammakathaṃ sutvā Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhiḱārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Sāvattiyaṃ seṭṭhikule nibbatti, Sūrambaṭṭhotissa² nāmaṃ akaṃsu.

So aparabhāge vayappatto gharāvāse patiṭṭhāya aññatitthiyānaṃ upaṭṭhāko hutvā carati. Atha Satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento tassa sotāpattimaggaḥetuṃ disvā bhikkhācāraṇelāya nivesanadvāraṃ agamāsi. So Dasabalaṃ disvā cintesi “samaṇo Gotamo mahākule ceva jāto, loka ca abhiññāto³, tenassa santikaṃ agamanaṃ nāma na yuttan”ti Satthu santikaṃ gantvā pādesu vanditvā pattaṃ gahetvā gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā bhikkhaṃ datvā bhattakiccapariyosāne ekamantaṃ nisīdi. Satthā tassa caritavasena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi. Satthāpi taṃ dametvā vihārameva gato.

Tato māro cintesi “ayaṃ Sūrambaṭṭho nāma amhākaṃ santako, Satthā panassa ajja gehaṃ gato, kiṃ nu kho Satthu dhammaṃ sutvā maggaṇābhāvaṃ akariṭṭhāti yāvassa mama visayā atikkantabhāvaṃ vā anatikkantabhāvaṃ vā jānāmī”ti attano kāmarūpitāya Dasabalassa sarikkhakaṃ rūpaṃ māpetvā cīvaraggahaṇampi pattaḍḍhaṇampi Buddhākappeneva katvā dvattimsalakkaḍḍhaḍḍharo hutvā Sūrambaṭṭhassa gehadvāre aṭṭhāsi. Sūrambaṭṭhopi “puna Dasabalo āgato”ti sutvā “Buddhānaṃ aniyānikagamaṇaṃ nāma natthi, kena nu kho kāraṇena āgato”ti vegena “Dasabalo”ti saññāya tassa santikaṃ gantvā abhivādetvā ekamantaṃ ṭhito “bhante tumhe idāneva imasmim gehe bhattakiccaṃ katvā gatā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ paṭicca puna āgatatthā”ti āha. “Sūrambaṭṭha mayā dhammaṃ kathentena ekaṃ

1. Surabandho (Syā, Ka)

2. Surabandhotissa (Ka)

3. Atipaññāto (Sī, Syā)

anupadhāretvā kathitaṃ. Mayā hi pañcakkhandhā ‘sabbeva aniccā dukkhā anattā’¹ti kathitā, na panete sabbeva evarūpā. Ekacce hi khandhā niccā dhuvaṃ sassatā atthi²”ti āha.

Tato Sūrambaṭṭho cintesi “ayaṃ kathā ativiya bhāriyā. Buddhānañhi anupadhāretvā kathanāṃ nāma natthi¹, Dasabalassa māro kira paṭipakkho, addhā ayaṃ māro bhavissati²”ti cintetvā “mārosi tvaṃ”ti āha. Ariyasāvakena kathitakathā tassa pharasuppahāro viya ahosi, tasmā sakabhāvena ṭhātum² asakkonto “āma Sūrambaṭṭha ahaṃ māro”ti āha. “Tādisānaṃ³ mārānaṃ satampi sahasampi āgantvā mama saddhaṃ cāletum na sakkoti, Mahāgotamo Dasabalo mayhaṃ dhammaṃ desento ‘sabbe saṅkhārā aniccā’⁴ti bodhetvā desesi, mā me gharadvāre tiṭṭhā”ti accharaṃ pahari. Māro tassa vacanaṃ sutvā paṭippharivā kathetum asakkonto tattheva antaradhāyi. Sūrambaṭṭhopi sāyanhasamaye Satthu santikaṃ gantvā mārena katakiriyaṃ kathetvā “bhante evaṃ māro mama saddhaṃ cāletum vāyamiṭṭhā”ti āha. Satthā etadeva kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā imasmim sāsaṇe Sūrambaṭṭhaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Jīvakaṇḍa

256. Navame **puppalappasannānanti** puggaliyappasādena samannāgatānaṃ upāsakānaṃ Jīvako Komārabhacco aggoti dasseti. So hi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto Satthu dhammakathaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ puggalappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapaṇaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Rājagahanagare Abhayarājakumāraṃ paṭicca Sālavatiyā nāma rūpūpajīvinīyā kucchimhi nibbatto. Rūpūpajīvinīyo ca nāma vijātakāle sace putto hoti, chaḍḍenti. Sace dhītā, paṭijagganti. Iti sā taṃ dāraṃ kattarasuppakena saṅkārakūṭe chaḍḍāpesi. Atha naṃ Abhayo rājakumāro rājupaṭṭhānaṃ gacchanto taṃ disvā “kiṃ bhaṇe etaṃ kākehi samparikiṇṇaṃ”⁴ti manusse⁴ pesetvā

1. Buddhānañhi dve kathā nāma natthīti upadhāretvā (Ka)

2. Tūmādisānaṃ (Ka)

2. Sandhāretum (Ka)

4. Purise (Syā, Ka)

dārako devāti. Jīvati bhaṇeti. “Jīvati devā”ti sutvā attano antepure posāpesi. Tassa jīvātīti kathitattā Jīvakoti nāmaṃ akaṃsu, kumārena posāpitoti Komārabhaccoti nāmaṃ akaṃsu.

So attano soḷasavassuddesikakāle Takkasilam gantvā vejjasippanṃ uggaṇhitvā Bimbisārarañño santikā sakkāraṃ labhitvā Caṇḍapajjotassa rañño rogaṃ phāsukaṃ akāsi. So tassa pañca taṇḍulasakaṭasatāni soḷasa kahāpaṇasahassāni dussasahassaparivāraṃ¹ anagghaṃ siveyyakaṃ² dussayugañca pesesi. Tasmiṃ samaye Satthā Rājagahaṃ upanissāya Gijjhakūṭe pabbate viharati. Jīvako Satthu ussannadhātuke kāye virecanaṃ datvā bhesajjaṃ karonto “cattāro paccayā mama santakāva hontū”ti Satthāraṃ attano vihare vasāpetvā Satthu bhesajjaṃ katvā taṃ dussayugaṃ upanetvā “idaṃ bhante tumheyyeva paribhogaṃ karoṭhā”ti vatvā tena saddhiṃ laddhaṃ dussasahassaṃ³ bhikkhusaṃghassa adāsi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārena pana Jīvakavatthu Khandhake⁴ āgatameva. Satthā aparabhāge Jetavane viharanto Jīvakaṃ Komārabhaccaṃ puggalappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulapitugahapativatthu

257. Dasame **vissāsakānanti** vissāsikakathaṃ kathentānaṃ upāsakānaṃ antare Nakulapitā gahapati aggoti dasseti. So kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbatto Satthu dhammadesanaṃ suṇanto Satthāraṃ ekaṃ upāsakaṃ vissāsakānaṃ⁵ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. So kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Bhaggaraṭṭhe Susumāragirinagare⁶ seṭṭhikule nibbatti. Satthāpi bhikkhusaṃghaparivuto cārikaṃ caramāno taṃ nagaraṃ patvā Bhesakaḷāvane viharati. Athāyaṃ Nakulapitā gahapati Susumāragirivāsīhi saddhiṃ Satthu santikaṃ gantvā paṭhamadassanen’eva so ca bhariyā cassa Dasabalaṃ “ayaṃ amhākaṃ putto”ti saññaṃ paṭṭhapetvā

1. Rūpasahassaparivāraṃ (Sī)

2. Sīveyyakaṃ (Sī)

3. Rūpasahassaṃ (Sī)

4. Vi 3. 377 piṭṭhe.

5. Vissāsikānaṃ (Sī, Syā)

6. Sumsumāragirinagare (Sī, Syā), Saṃsumāragirinagare (Ka)

ubhopi Satthu pādesu nipatitvā “tāta tvaṃ ettakaṃ kālaṃ amhe chaḍḍetvā kahaṃ vicarasī”ti āhaṃsu. Ayaṃ kira Nakulapitā gahapati pubbe pañca jātisatāni Dasabalassa pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā, pañca jātisatāni mātulo, Nakulamātāpi pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā, pañca jātisatāni pitucchā. Iti dīgharattaṃ anugatasinehattā Dasabalaṃ disvāva “putto”ti saññaṃ katvā saṇṭhātum nāsakkhimsu. Satthā yāva tesāṃ cittaṃ saññattim na gacchati, tāva “apethā”ti nāvoca. Atha nesaṃ yathāmaneneva satim paṭilabhitvā majjhhattabhūtānaṃ āsayaṃ ñatvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Satthā aparabhāge tesāṃ mahallakakāle puna taṃ nagaraṃ agamāsi. Te “Satthā āgato”ti sutvā Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā svātanāya nimantetvā punadivase attano nivesane Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ nānaggarasehi parivisitvā Satthāraṃ katabhattakiccaṃ upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdimsu. Ekamantaṃ nisinno kho Nakulapitā gahapati Bhagavantaṃ etadavoca, “yato me bhante Nakulamātā gahapatānī daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi Nakulamātaraṃ gahapatānīm manasāpi aticaritā¹, kuto pana kāyena? Iccheyyāma mayaṃ bhante diṭṭhe ceva dhamme aññaṃaṇñaṃ passitum abhisamparāyaṇca aññaṃaṇñaṃ passitun”ti. Nakulamātāpi kho gahapatānī Bhagavantaṃ etadavoca “yato ahaṃ bhante Nakulapituno gahapatissa daharasseva daharā ānītā, nābhijānāmi Nakulapitaraṃ gahapatim manasāpi aticaritā, kuto pana kāyena? Iccheyyāma mayaṃ bhante diṭṭhe c’eva dhamme aññaṃaṇñaṃ passitum abhisamparāyaṇca aññaṃaṇñaṃ passitun”ti. Atha aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā upāsake paṭipāṭiyā ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ imesaṃ dvinnampi kathaṃ aṭṭhuppattim katvā Nakulapitaraṃ gahapatim vissāsakānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dasasuttapaṭimaṇḍitāya upāsakapāṭiyā vaṇṇanā niṭṭhitā.

14. Etadaggavagga 7. Sattamavagga

Sujātāvatthu

258. Upāsikāpāliya paṭhame **paṭhamam saraṇam gacchantīnanti** sabbapaṭhamam saraṇesu paṭiṭṭhitānam upāsikānam Sujātā nāma Seniyadhītā¹ aggāti dasseti. Sāpi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyam kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammakatham suṇantī Satthāram ekaṃ upāsikaṃ paṭhamam saraṇam gacchantīnam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāram katvā taṃ ṭhānantaram patthesi. Sā kappasatasahassam devamanussesu saṃsaritvā amhākaṃ Satthu nibbattito puretameva Uruvelāyam Senānigame Seniyakuṭumbikassa² gehe nibbattitvā vayappattā ekasmiṃ nigrodhamūle patthanam akāsi “sace samajātikaṃ kulagharam gantvā paṭhamagabbhe puttam labhissāmi, anusaṃvaccharam balikammaṃ karissāmi”ti. Tassā sā patthanā samijjhi.

Sā mahāsattassa dukkarakārikaṃ karontassa chaṭṭhe vasse paripuṇṇe Visākhapuṇṇamadivase “pātova balikammaṃ karissāmi”ti rattiya paccūsasamayaṃ paccuṭṭhāya dhenuyo duhāpesi. Vacchakā dhenūnam thanamūlam na āgamaṃsu, thanamūle navabhājanamhi³ upanītamatte attanova dhammatāya khīradhārā patimsu. Tam acchariyaṃ disvā Sujātā sahattheneva khīram gaṇhitvā navabhājane pakkhipitvā sahattheneva aggim katvā pacitum⁴ ārabhi. Tasmim pāyāse paccamāne mahantamahantā pubbuḷā⁵ uṭṭhahitvā dakkhiṇāvattā hutvā sañcaranti, ekaphusitampi bahi na niggacchati. Mahābrahmā chattaṃ dhāresi, cattāro lokapālā khaggahatthā ārakkham gaṇhiṃsu, Sakko alātāni samānento aggim jālesi. Devatā catūsu dīpesu ojaṃ saṃharitvā tattha pakkhipiṃsu. Sujātā ekadivaseyeva imāni acchariyāni disvā Puṇṇādāsīm āmantesi “amma Puṇṇe ajja amhākaṃ devatā ativiya pasannā, mayā ettakaṃ kālam evarūpaṃ acchariyaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, vegena gantvā devaṭṭhānam paṭijaggāhi”ti. Sā “sādhu ayye”ti tassā vacanam sampaṭicchitvā turitaturitā rukkhamaṃ agamāsi.

1. Sujātā senānīdhītā (Sī)

2. Senānīnigame senānīkuṭumbikassa (Sī)

3. Agamaṃsu, thanamūlena ca bhojanamhi (Sī)

4. Pacitukāmā (Ka)

5. Bubbuḷā (Sī), pupphuḷā (Ka)

Bodhisattopi kho bhikkhācārakālaṃ āgamayamāno pātova gantvā rukkhamūle nisīdi. Rukkhamūlaṃ sodhanatthāya gatā Puṇṇā āgantvā Sujātāya ārocesi “devatā rukkhamūle nisinnā”ti. Sujātā “sace je saccam bhaṇasi, adāsim karomī”ti vatvā sabbapasādhanaṃ pasādhelvā sataṣaṣṣagghanaṃ suvaṇṇathāle pāyāsaṃ vaḍḍheltvā aparāya suvaṇṇapātiyā pidahitvā setavatthena sampalivethelvā samantā gandhadāmaṃālādāmaṃ osāretvā ukkhipitvā gantvā mahāpurisaṃ disvā balavapītiṃ uppādetvā diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya oṇatoṇatā gantvā sīsato thālaṃ otāretvā vivaritvā saheva pātiyā pāyāsaṃ mahāpurisassa hatthe ṭhapetvā vanditvā “yathā mayhaṃ manoratho nipphanho, evaṃ tumhākampi nipphajjātū”ti vatvā pakkāmi. Bodhisatto Nerañjarāya nadiyā tīraṃ gantvā suvaṇṇathālaṃ tīre ṭhapetvā nhatvā paccuttaritvā ekūnapaṇṇāsa piṇḍe karonto pāyāsaṃ paribhuñjitvā suvaṇṇapātiṃ nadiyā sampavāheltvā anukkamena Bodhimaṇḍaṃ āruya sabbaññutaṃ patvā sattasattāhaṃ Bodhimaṇḍe¹ atikkamitvā Isipatane migadāye pavattitavaradhammacakko Sujātāya puttassa Yasadārakassa upanissayaṃ disvā gantvā aññatarasmim rukkhamūle nisīdi.

Yasopi kulaputto rattibhāgasamanantare vivaṭaṃ itthāgāraṃ disvā sañjātasamvego “upaddutaṃ vata bho, upasaṭṭhaṃ vata bho”ti vatvā nivesanato nikkhamitvāva bahinagare Satthu santikaṃ gantvā dhammadesanaṃ sutvā tīṇi maggaphalāni paṭivijjhi. Athassa pitā padānupadikaṃ gantvā² Bhagavantaṃ upasaṅkamitvā Yasassa pavattiṃ pucchi. Satthā Yasaṃ kulaputtaṃ paṭicchādetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne so seṭṭhigahapati sotāpattiphale paṭiṭṭhāsi, Yaso arahattaphalaṃ pāpuṇi. Taṃ Bhagavā “ehi bhikkhū”ti āha, tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, iddhimayapattacīvaradharo ahosi. Pitāpissa Satthāraṃ nimantesi. Satthā Yasaṃ kulaputtaṃ pacchāsamaṇaṃ katvā tassa gharaṃ gantvā katabhattakicco dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne Yasassa mātā Sujātā, purāṇadutiyaikā ca sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsu. Taṃdivasaṃ ayaṃ Sujātā tevācikasaraṇe paṭiṭṭhāsi saddhiṃ suṇisāya. Ayamettha

1. Bodhipallāṅke (Sī)

2. Āgantvā (Sī)

saṅkhepo, vitthārato panetaṃ vatthu Khandhake¹ āgatameva. Satthā aparabhāge paṭipāṭiyā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento imaṃ upāsikaṃ paṭhamam saraṇam gacchantīnam aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Visākhāvatthu

259. Dutīye **dāyikānanti** dānābhiratānam² upāsikānam Visākhā Migāramātā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammadesanam suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ dāyikānam aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā Kassapabuddhakāle Kikissa Kāsirañño gehe sattannaṃ bhaginīnam sabbakaniṭṭhā hutvā nibbatti. Tadā kira—

Samaṇī Samaṇaguttā ca, Bhikkhunī Bhikkhudāyikā³.

Dhammā ceva Sudhammā ca, Saṃghadāsī ca sattamātī⁴.

Imā satta bhaginiyo ahesuṃ. Tā etarahi—

Khemā Uppalavaṇṇā ca, Paṭācārā ca Gotamī.

Dhammadinnā Mahāmāyā, Visākhā ceva sattamīti—

evaṃnāmā hutvā nibbattā. Tatrāyaṃ Saṃghadāsī ekaṃ Buddhantaraṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Aṅgaratṭhe Bhaddiyanagare Meṇḍakaseṭṭhiputtassa Dhanañcayaseṭṭhino⁵ aggamahesiyā Sumanadeviyā nāma kucchismiṃ nibbatti, **Visākhā**tissā nāmaṃ akaṃsu. Tassā sattavassikakāle Dasabalo Selabrāhmaṇassa ca aññesaṇca bodhaneyyabandhavānaṃ upanissayasampattiṃ disvā mahābhikkhusaṃghaparivāro cārikaṃ caramāno tasmīṃ ratṭhe taṃ nagaraṃ pāpuṇi.

Tasmīṃ ca samaye Meṇḍako gahapati tasmīṃ nagare pañcannaṃ mahāpuññaṇaṃ jeṭṭhako hutvā seṭṭhiṭṭhānaṃ kāresi. **Pañca mahāpuñña** nāma Meṇḍako seṭṭhi, Candapadumā nāma tasseva aggamahesī, tassa ca putto Dhanañcayo nāma, tassa bhariyā Sumanadevī nāma, Meṇḍakaseṭṭhissa

1. Vi 3. 21 piṭṭhe.

2. Dānābhiratīnam (Syā, Ka)

3. Bhikkhudāsikā (Syā)

4. Sattimātī (Sī)

5. Dhanañjayaseṭṭhino (Sī)

dāso Puṇṇo nāmāti. Na kevalañca Meṇḍakaseṭṭhiyeva,
 Bimbisāramahārājassa pana āṇāpavattiṭṭhāne **pañca amitabhogā** nāma
 ahesuṃ Jotiko Jaṭilo Meṇḍako Puṇṇo Kākavaliyoti. Tesu ayaṃ
 Meṇḍakaseṭṭhi Dasabalassa attano nagaraṃ sampattabhāvaṃ sutvā puttassa
 Dhanañcayaseṭṭhino dhītaraṃ Visākhādārikaṃ pakkositvā evamāha “amma
 tuyhampi maṅgalaṃ amhākampi maṅgalaṃ, tava paricārikāhi¹ pañcadārikā
 satehi saddhiṃ pañca rathasatāni āruyha pañcahi dāsīsatehi parivutā
 Dasabalassa paccuggamaṇaṃ karohi”ti. Sā pitāmahassa vacanaṃ sutvā tathā
 akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena
 gantvā yānā paccorohitvā pattikāva Satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā
 ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassā caritavasena Satthā dhammaṃ desesi.
 Desanāpariyosāne pañcahi dārikāsatehi saddhiṃ sotāpattiphale patiṭṭhāsi.
 Meṇḍakaseṭṭhipi kho Satthu santikaṃ gantvā Satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ
 aṭṭhāsi, atha Satthā tassapi caritavasena dhammaṃ desesi. So
 desanāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāraṃ svātanāya nimantetvā
 punadivase attano nivesane paṇītena khādanīyena bhojanīyena
 Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṃghaṃ parivisitvā etenupāyena aḍḍhamāsaṃ
 mahādānaṃ adāsi. Satthā Bhaddiyanagare yathābhirantaṃ viharitvā
 pakkāmi.

Ito paraṃ aññaṃ kathāmaggaṃ vissajjetvā Visākhāya uppattikathāva
 kathetabbā. Sāvattiyañhi Kosalarājā Bimbisārassa santikaṃ pesesi “mama
 āṇāpavattiṭṭhāne amitabhogavindanakulaṃ nāma natthi, amhākaṃ
 amitabhogavindanakulaṃ pesetū”ti. Rājā amaccehi saddhiṃ mantesi.
 Amaccā “mahākulaṃ pesetuṃ na sakkā, ekaṃ pana seṭṭhiputtaṃ
 pesessāmā”ti Meṇḍakaseṭṭhino puttaṃ Dhanañcayaseṭṭhiṃ āyācimsu². Rājā
 tesāṃ vacanaṃ sutvā taṃ pesesi. Atha naṃ Kosalarājā Sāvattitho
 sattayojanamattake Sāketanagare seṭṭhiṭṭhānaṃ datvā vāsesi.

Sāvattiyañca Migāraseṭṭhino putto Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma
 vayappatto ahosi. Athassa pitā “putto me vayappatto, gharāvāsenassa

1. Paricārikehi (Ka)

2. Ārocayimsu (Sī)

ābandhanasamayo”ti ñatvā “amhākaṃ samānajātike kule dārikaṃ pariyesathā”ti kāraṇākāraṇakusale purise pesesi. Te Sāvattṭhiyaṃ attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā Sāketam agamaṃsu. Tamdivasañca Visākhā attano samānavayehi pañcahi kumārikāsatehi parivāritā nakkhattakīlanatthāya ekaṃ mahāgāmaṃ¹ agamāsi. Tepi purisā antonagare caritvā attano rucitaṃ dārikaṃ adisvā bahinagaradvāre aṭṭhaṃsu. Tasmiṃ samaye devo vassitum ārabhi. Atha tā Visākhāya saddhiṃ nikkhantā dārikā temanabhayena vegena sālaṃ pavisimṃsu. Te purisā tāsampi antare yathārucitaṃ dārikaṃ na passimṃsu. Tāsaṃ pana sabbapacchato Visākhā devaṃ vassantampi agaṇetvā aturitagamanena temayamānāva sālaṃ pāvisi. Te purisā taṃ disvā cintayimṃsu “rūpavatī tāva kaññā etaparamā² bhaveyya, rūpaṃ panetaṃ ekaccāya kārītapattaṃ³ viya hoti, kathaṃ samuṭṭhāpetvā kathentā jānissāma madhuravacanā vā no vā”ti. Tato naṃ āhaṃsu “ativiya pariṇatavayā itthī viya yāsi ammā”ti⁴. Kiṃ disvā kathetha tātāti. Aññā tayā saddhiṃ kīlanakumāriyo temanabhayena vegena āgantvā sālaṃ pavitṭhā, tvaṃ pana mahallikā viya padavāraṃ atikkamma nāgacchasi, sātākassa temanabhāvampi na gaṇesi. Sace taṃ hatthī vā asso vā anubandheyya, kiṃ evamevaṃ kareyyāsīti. Tātā sātākā nāma na dullabhā, sulabhā mayhaṃ kule sātākā. Vayappattā mātugāmā pana paṇiyabhaṇḍasadisā, hatthe vā pāde vā bhagge aṅgavikalaṃ mātugāmaṃ jigucchantā niṭṭhubhitvā gacchanti, tasmā saṇikaṃ āgatāmhīti.

Te cintayimṃsu “imāya sadisā imasmiṃ Jambudīpe itthī nāma natthi, yādisā rūpena, kathāyapi tādīsāva. Kāraṇākāraṇaṃ ñatvā kathetī”ti tassā upari mālāguḷaṃ khipimṃsu. Atha Visākhā cintesi “ahaṃ pubbe apariggahitā, idāni pana pariggahitāmhī”ti vinītenākārena bhūmiyaṃ nisīdi. Atha naṃ tattheva sāṇiyā parikkhipimṃsu. Sā paṭicchannabhāvaṃ ñatvā dāsigaṇaparivutā gehaṃ agamāsi. Tepi Migāraseṭṭhino purisā tāya saddhiṃyeva Dhanañcayaseṭṭhissa santikaṃ agamaṃsu.

1. Mahāvāpiṃ (Sī, Syā)

2. Rūpavatī nāma aññāpi etaparamāva (Sī)

3. Karakapakkaṃ (Sī), kārīkaṃ cakkam(Syā)

4. Itthivaṇṇā viyasi ammāti (Sī, Syā)

“Kataragāmaṁvāsino tātā tumhe”ti pucchitā “Sāvatthinagare Migāraseṭṭhino purisaṁhā”ti vatvā “mayāṁ amhākaṁ seṭṭhinā tumhākaṁ gehe vayappattā dārikā atthīti sutvā pesitā”ti. Sādhū tātā, tumhākaṁ seṭṭhi kiñcāpi bhogena amhehi asadiso, jātiyā pana sadiso. Sabbākārasampanno nāma dullabho gacchatha tumhe seṭṭhissa amhehi sampañcchitabhāvaṁ ārocethāti.

Te tassa vacanaṁ sutvā Sāvatthiṁ gantvā Migāraseṭṭhissa tuṭṭhiṁ vadḍhiṁ ca pavedetvā “laddhā no sāmī Sākete Dhanañcayaseṭṭhissa gehe dārikā”ti āhaṁsu. Taṁ sutvā Migāraseṭṭhi “mahākulagehe kira no dārikā laddhā”ti tuṭṭhamānaso hutvā tāvadeva Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanaṁ paṇiṇi “idāneva dārikaṁ ānayissāma, kattabbakiccaṁ karontū”ti. Sopissa paṭisaṁsanaṁ pesesi “nayidaṁ amhākaṁ bhāriyaṁ, seṭṭhi pana attano kattabbakiccaṁ karontū”ti. So Kosalarañño santikaṁ gantvā ārocesi “deva ekā me maṅgalakiriya atthi, dāsassa te Puṇṇavaddhanassa Dhanañcayaseṭṭhino dhītaraṁ Visākhaṁ nāma dārikaṁ ānessāmi, Sāketagamaṇaṁ me anujānāthā”ti. Sādhū mahāseṭṭhi, kiṁ pana amhehipi āgantabbanti. Deva tumhādisānaṁ gamaṇaṁ laddhum¹ sakkāti. Rājā² mahākulassa saṅgahaṁ kātukāmo “hotu seṭṭhi, āgamiṣāmi”ti sampañcchitvā Migāraseṭṭhinā saddhiṁ Sāketanagaraṁ agamāsi. Dhanañcayaseṭṭhi “Migāraseṭṭhi kira Kosalarājānaṁ gahetvā āgato”ti sutvā paccuggamaṇaṁ katvā rājānaṁ gahetvā attano nivesanaṁ agamāsi. Tāvadeva rañño ca rājabalassa ca Migāraseṭṭhino ca vasaṇaṭṭhānaṁ ceva mālāgandhabhattādīni ca sabbāni³ paṭiyādesi. “Idaṁ imassa laddhum vaṭṭati, idaṁ imassā”ti sabbaṁ attanāva jānāti. Te te janā cintayimṁsu “seṭṭhi amhākameva sakkāraṁ karotī”ti.

Athekadivasāṁ rājā Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanaṁ paṇiṇi “na sakkā seṭṭhinā⁴ cirakālaṁ amhākaṁ bharaṇaposaṇaṁ kātuṁ, dārikāya gamaṇakālaṁ jānātū”ti. Sopi rañño sāsanaṁ pesesi “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsāṁ vicarituṁ, tumhākaṁ balakāyassa yaṁ yaṁ

1. Kathaṁ laddhum (Sī, Syā)

3. Mālāgandhavatthādīni ca (Sī)

2. Mahārājā (Ka)

4. Seṭṭhi (Ka)

laddhuṃ vaṭṭati, sabbaṃ taṃ mama bhāro. Kevalaṃ devo mayā pesitakāle gacchatū”ti. Tato paṭṭhāya Sāketanagaraṃ niccanakkhattagāmo viya ahosi. Evaṃ tayo māsā atikkantā. Dhanañcayaseṭṭhino pana dhītāya mahālatāpasāadhanam na tāva niṭṭham gacchati. Athassa kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā ārocayimsu “sesaṃ asantaṃ nāma natthi, balakāyassa pana bhattapacanadārūni nappahontī”ti. Gacchatha tātā, hatthisālā assasālā viyojetvā bhattaṃ pacathāti. Evaṃ pacantānampi aḍḍhamāso atikkanto. Tato puna ārocayimsu “dārūni sāmi nappahontī”ti. Tātā imasmiṃ kāle dārūni laddhuṃ na sakkā, dussakoṭṭhāgāraṃ pana vivaritvā thūlasātake¹ gahetvā vaṭṭiyo katvā telacāṭiyaṃ temetvā bhattaṃ pacathāti. Iminā niyāmena pacantānaṃ cattāro māsā pūrayimsu.

Tato Dhanañcayaseṭṭhi dhītuyā mahālatāpasāadhanassa niṭṭhitabhāvaṃ ñātvā “sve dārikaṃ pesessāmi”ti dhītaraṃ samīpe nisīdāpetvā “amma patikule vasantiyā nāma imañcimañca ācāraṃ sikkhituṃ vaṭṭati”ti ovādaṃ adāsi. Ayaṃ Migāraseṭṭhi anantaragabbhe nisinno² Dhanañcayaseṭṭhino ovādaṃ assosi. Sopi seṭṭhi dhītaraṃ evaṃ ovadi—

Amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo, bahi-aggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbaṃ, adadantassa na dātabbaṃ, dadantassapi adadantassapi dātabbaṃ, sukhaṃ nisīditabbaṃ, sukhaṃ paribhuñjitabbaṃ, sukhaṃ nipajjitabbaṃ, aggi paricaritabbo, antodevatā namassitabbāti.

Imaṃ dasavidhaṃ ovādaṃ datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā rājasenāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā “sace me dhītu gatattḥāne doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti vatvā navakoṭi-agghanakena mahālatāpasāadhanena dhītaraṃ pasādhettvā³ nhānacuppaṇṇamūlaṃ catupaṇṇāsasakaṭasataṃ dhanam⁴ datvā dhītāya saddhiṃ nibaddhaṃ gamanacāriniyo⁵ pañcasatā dāsiyo⁶ pañca ājaññarathasatāni

1. Thūlathūle sātāke (Sī)

2. Pasādhāpetvā (Sī)

3. Sahacāriniyo (Sī), paricāriniyo (Syā)

4. Anantare gabbhe nipanno (Sī)

5. Catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ (Ka)

6. Rūpadāsiyo (Syā, Ka)

sabbūpakāraṇca¹ sataṃ sataṃ datvā Kosalarājānaṇca Migāraseṭṭhiṇca vissajjetvā dhītu gamanavelāyaṃ vajādhiṭṭhāyake purise pakkosāpetvā “tātā mama dhītāya gataṭṭhāne khīrapānattham dhenūhi, yānayojanattham usabhehi ca attho hoti, tasmā mama dhītu gamanamagge vajadvāraṃ vivaritvā puthulato aṭṭha usabhāni gogaṇena pūretvā tigāvutamattthake asukā nāma kandarā atthi, aggagoyūthe² taṃ ṭhānaṃ patte bherisaññāya vajadvāraṃ pidaheyyāthā”ti. Te “sādhū”ti seṭṭhissa vacanaṃ sampañcchitvā tathā akaṃsu. Vajadvāre vivaṭe ulāruḷārāyeva gāviyo nikkhamiṃsu. Dvāre pidahite pana Visākhāya puññabalena balavagāvo ca dammagāvo ca bahi laṅghitvā maggaṃ paṭipajjiṃsu. Atha Visākhā Sāvattthinagaradvāraṃ pattakāle cintesi “pañcchannayānasmiṃ nu kho nisīditvā pavisāmi, udāhu rathe ṭhatvā”ti. Athassā etadahosi “pañcchannayānena me pavisantiyā mahālatāpasāadhanassa viseso na paññāyissatī”ti. Sā sakalanagarassa attānaṃ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṃ pāvisi. Sāvattthivāsino Visākhāya sampattiṃ disvā “esā kira Visākhā nāma evarūpā³, ayaṇca sampatti etissāva anucchavikā”ti āhaṃsu. Iti sā mahāsampattiya Migāraseṭṭhino gehaṃ pāvisi. Āgatadivase cassā⁴ sakalanagaravāsino “amhākaṃ Dhanañcayaseṭṭhi attano nagaraṃ sampattānaṃ mahāsakkāraṃ akāsi”ti yathābalaṃ paṇṇākāraṃ paṇiṃsu. Visākhā pahitapahitaṃ paṇṇākāraṃ tasmiṃyeva nagare aññamaññesu kulesu sabbatthakameva dāpesi⁵. Athassā rattibhāgasamanantare ekissā ājaññaṇaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā dāsīhi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā vaḷavaṃ uṇhodakena nhāpetvā telena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi.

Migāraseṭṭhipi sattāhaṃ puttassa āvāhasakkāraṃ karonto dhuravihāre vasantampi Tathāgataṃ amanasikatvā sattame divase sakalanivesanaṃ pūrento naggasamaṇake nisīdāpetvā “āgacchatu me dhītā, arahante vandatū”ti Visākhāya sāsaṇaṃ paṇiṇi. Sā “arahantā”ti vacanaṃ sutvā sotāpannā ariyasāvikā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesam

1. Sabbasakkāraṇca (Sī)

2. Attano yūthe (Ka)

3. Etaṃ rūpaṃ (Sī)

4. Gatadivaseyevassā (Sī)

5. Sabbatthakaṃ pesesi (Ka)

nisinnaṭṭhānaṃ gantvā te oloketvā “na evarūpā nāma arahantā honti, hirottappavivajjitānaṃ¹ nāma santikaṃ kasmā maṃ sasuro pakkosāpetī”ti “dhīdhi”ti garahitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Naggasamaṇā taṃ disvā sabbe ekappahāreneva seṭṭhiṃ garahiṃsu “kiṃ tvaṃ gahapati aññaṃ nālattha, samaṇassa Gotamassa sāvikaṃ mahākāḷakaṇṇiṃ² kasmā imaṃ gehaṃ pavesesi, vegena naṃ imasmā gehā nīharāhi”ti. Tato seṭṭhi “na sakkā mayā imesaṃ vacanena imaṃ gehā nīharitum, mahākulassa dhītā ayan”ti cintetvā “ācariyā daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyum, tumhe tuṇhi hothā”ti nagge uyyojetvā mahāpallaṅke nisīdāpetvā suvaṇṇakaṭacchum gahetvā Visākhāya parivisiyamāno suvaṇṇapātiyaṃ appodakamadhupāyāsaṃ paribhuñji.

Tasmiṃ samaye eko piṇḍacāriko thero piṇḍāya caranto seṭṭhissa gharadvāraṃ pāpuṇi. Visākhā taṃ disvā “sasurassa ācikkhitum na yuttan”ti yathā so theram passati, evaṃ apagantvā aṭṭhāsi. So pana bālo theram disvāpi apassanto viya hutvā adhomukho pāyāsameva bhuñjati. Visākhā “theram disvāpi me sasuro saññaṃ na karotī”ti ñatvā theram upasaṅkamitvā “aticchatha bhante, mayhaṃ sasuro purāṇaṃ khādatī”ti āha. So Nigaṇṭhehi tāva kathitakāle adhivāsesi, “purāṇaṃ khādatī”ti vuttakkhaṇeyeva pana hatthaṃ apānetvā “imaṃ pāyāsaṃ ito haratha, etaṇca imasmā gehā nīharatha. Ayaṃ hi maṃ evarūpe maṅgalagehe asucikhādakaṃ nāma karotī”ti āha. Tasmiṃ kho pana nivesane sabbepi dāsakammakarā Visākhāya santakāva, ko naṃ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena kathetum samatthopi nāma natthi. Tato Visākhā sasurassa kathaṃ sutvā āha “tāta na ettakena vacanena mayaṃ nikkhamāma, nāhaṃ tumhehi udakatitthato kumbhadāsikā viya ānītā. Dharamānakamātāpitūnaṃ dhītaro nāma na ettakeneva nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanadivase aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā ‘sace me dhītaraṃ upādāya doso uppajjati,

1. Hirottappavissajjitānaṃ (Ka)

2. Mahākāḷakaṇṇiṃ (Sī, Ka)

sodheyyāthā’ti vatvā tesam hatthe ṭhapesi. Te pakkosāpetvā mayham dosādosam sodhāpethā’ti.

Tato seṭṭhi “kalyāṇam esā kathetī”ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā “ayaṃ dārikā sattame divase aparipuṇṇeyeva maṅgalagehe nisinnam maṃ ‘asucikhādako’ti vadatī”ti āha. Evaṃ kira ammāti. “Tātā mayham sasuro asuciṃ khāditukāmo bhavissati, aham pana evaṃ katvā na kathemi. Ekasmiṃ pana piṇḍapātikatthere gharadvāre ṭhite ayaṃ appodakamadhupāyāsam bhuñjanto na taṃ manasi karoti, aham iminā kāraṇena ‘aticchatha bhante mayham sasuro imasmiṃ attabhāve puñṇam na karoti, purāṇapuñṇam khādatī”ti ettakaṃ kathayinti¹ āha. Ayya idha doso natthi, amhākaṃ dhītā kāraṇam katheti, tvaṃ kasmā kujjhasīti. Ayyā esa tāva doso mā hotu, ayaṃ pana dārikā āgatadivaseyeva mama putte saññaṃ akatvā attano icchitaṭṭhānaṃ agamāsīti. Evaṃ kira ammāti. Tātā nāhaṃ icchitaṭṭhānaṃ gacchāmi, imasmiṃ pana gehe ājāṇīyaḷavāya vijātāya saññaṃpi akatvā nisīdanam nāma ayuttanti daṇḍadīpikā gāhāpetvā dāsīhi parivutā tattha gantvā ḷavāya vijātaparihāraṃ kārāpesinti. Ayya amhākaṃ dhītā tava gehe dāsīhipi akattabbakammaṃ akāsi, tvaṃ ettha kiṃ dosam passasīti.

Ayyā esa tāva guṇo hotu, imissā pana pitā idhāgamanadivase ovādam dento **“anto-aggi bahi na nīharitabbo”**ti āha, kiṃ pana sakkā amhehi ubhato paṭivissakagehānaṃ aggim adatvā vasitunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā na mayham pitā etaṃ aggim upādāya kathesi, yā pana antonivesane sassu-ādīnam² rahassakathā uppajjati, sā dāsīdāsānaṃ na kathetabbā. Evarūpā hi kathā vaḍḍhamānā kalahāya samvattati, idaṃ sandhāya mayham pitā kathesi tātāti.

Ayyā etaṃ tāva evaṃ hotu, imissā pitā **“bāhirato aggī na anto pavesetabbo”**ti āha, kiṃ sakkā amhehi anto-aggimhi nibbute bāhirato aggim anāharitunti. Evaṃ kira ammāti. Tātā mayham pitā etaṃ aggim sandhāya na kathesi, yaṃ pana dosam dāsakammakārehi kathitaṃ hoti, taṃ automānusakānaṃ na kathetabbaṃ -pa-.

1. Kathemīti (Ka)

2. Sassu-ādīnaṃ mātugāmānaṃ (Sī, Syā)

Yampi tena **“ye dadanti, tesamīveva dātabban”**ti vuttaṃ, taṃ
 “yācitaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye paṭidanti, tesamīveva dātabban”ti
 sandhāya vuttaṃ.

“Ye na dadanti”ti idampi yācitaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye na
 paṭidanti, tesam na dātabbanti sandhāya vuttaṃ.

“Dadantassapi adadantassapi dātabban”ti idaṃ pana duggatesu
 ñātimittesu sampattesu paṭidātuṃ sakkontu vā mā vā, dātumeva vaṭṭatīti
 sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nisīditabban”ti idampi sassusasure disvā uṭṭhātabbaṭṭhāne
 nisīdituṃ na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ bhuñjitabban”ti idaṃ pana sassusasurasāmikehi puretaraṃ
 abhuñjitvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdhaṃ ñatvā pacchā sayam
 bhuñjitum vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nipajjitabban”ti idampi sassusasurasāmikehi puretameva
 sayanaṃ āruya na nipajjitabbaṃ, tesam kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ
 katvā pacchā sayam nipajjitum yuttanti idaṃ sandhāya vuttaṃ.

“Aggi paricaritabbo”ti idaṃ pana sassumpi sasurampi sāmikampi
 aggikkhandhaṃ viya uragarājānaṃ viya ca katvā passituṃ vaṭṭatīti idaṃ
 sandhāya vuttanti.

Ete tāva ettakā guṇā hontu, imissā pana pitā **antodevatā namassāpeti**¹,
 imassa ko atthoti. Evaṃ kira ammaṃti. Āma tātā, etampi hi me pitarā idaṃ
 sandhāya vuttaṃ “āveṇikagharāvāsaṃ vasanakālato paṭṭhāya attano
 gharadvāraṃ sampattapabbajitaṃ disvā yaṃ ghare khādanīyaṃ bhojanīyaṃ
 atthi, tato pabbajitānaṃ datvāva khādituṃ vaṭṭatī”ti. Atha naṃ te āhaṃsu
 “tuyhaṃ pana mahāseṭṭhi pabbajite disvā adānameva² ruccati maññeti. So
 aññaṃ paṭivacanaṃ apassanto adhomukho nisīdi.

Atha naṃ kuṭumbikā “kiṃ seṭṭhi aññaṃ amhākaṃ dhītu doso atthi”ti
 pucchimsu. Natthi ayyāti. Kasmā pana naṃ niddosaṃ akāraṇā

1. Antodevatā namassitabbāti (Ka)

2. Adātabbameva (Syā, Ka)

gehato nīharāpesīti. Tasmim̐ khaṇe Visākhā āha “paṭhamam̐ tāva mayham̐ mama sasurassa vacanena gamanam̐ na yuttam̐, mayham̐ pana āgamanadivase mama dosādosam̐ sodhanatthāya mama pitā tumhākam̐ hatthe ṭhapetvā adāsi, idāni mayham̐ gantum̐ sukhan”ti dāsīdāse “yānādīni sajjāni karoṭhā”ti āṇāpesi. Atha nam̐ seṭṭhi te kuṭumbike gahetvā “amma mayā ajānitvā kathitam̐, khamāhi mayhan”ti āha. Tātā tumhākam̐ khamitabbam̐ tāva khamāmi, aham̐ pana Buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayam̐ vinā bhikkhusam̐ghena vattāma. Sace mama ruciyā bhikkhusam̐gham̐ paṭijaggitum̐ labhāmi vasissāmīti. Amma tvaṃ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggāhīti.

Tato Visākhā Dasabalam̐ nimantāpetvā punadivase nivesanam̐ pūrentī Buddhappamukham̐ bhikkhusam̐gham̐ nisīdāpesi. Naggaparisāpi Satthu Migāraseṭṭhino geham̐ gatabhāvam̐ sutvā tattha gantvā geham̐ parivāretvā nisīdim̐su. Visākhā dakkhiṇodakam̐ datvā “sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā Dasabalam̐ parivisatū”ti sāsanam̐ pesesi. So Nigaṇṭhānam̐ vacanam̐ sutvā “mama dhītā Sammāsambuddham̐ parivisatū”ti āha. Visākhā nānaggarasehi Dasabalam̐ parivisitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanam̐ pahiṇi “sasuro me āgantvā Dasabalassa dhammakatham̐ suṇātū”ti. Atha nam̐ “idāni agamanam̐ nāma ativiya akāraṇam̐”ti dhammakatham̐ sotukamyatāya gacchantam̐ naggasamaṇā āham̐su “samaṇassa Gotamassa dhammam̐ suṇanto bahisāṇiyam̐ nisīditvā suṇāhi”ti. Puretameva ca gantvā sāṇiyā parikkhipim̐su. Migāraseṭṭhi gantvā bahisāṇiyam̐ nisīdi. Tathāgato “tvaṃ bahisāṇiyam̐ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāle vā nisīda. Aham̐ Buddho nāma sakkomi tam̐ mama saddam̐ sāvetun”ti suvaṇṇavaṇṇaphalam̐ ambarukkham̐ khandhe gahetvā cāleno viya dhammakatham̐ kathesi, desanāpariyosāne seṭṭhi sotāpattiphale paṭiṭṭhāya sāṇim̐ ukkhipitvā Satthu pāde pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā Satthu santikeyeva ca “tvaṃ amma ajja ādim̐ katvā mama mātā”ti Visākhām̐ attano mātutṭhāne ṭhapesi. Tato paṭṭhāya Visākhā **Migāramātā** nāma jātā.

Sā ekadivasm̐ nakkhattasamaye vattante “antonagare guṇo natthī”ti dāsīhi parivutā Satthu dhammakatham̐ sotum̐ gacchantī “Buddhānam̐ santikam̐

uddhatavesena¹ gantum ayuttan”ti mahālatāpasādhanaṃ omuñcitvā dāsiyā hatthe datvā Satthāraṃ upasaṅkamtivā abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, Satthā dhammakathaṃ kathesi. Sā dhammadesanāpariyosāne Dasabalaṃ vanditvā nagarābhimukhā pāyāsi. Sāpi dāsi attanā gahitapasāadhanassa ṭhapitaṭṭhānaṃ asallakkhetvā gacchantī pasādhanatthāya paṭinivatti. Atha naṃ Visākhā “kahaṃ pana te taṃ ṭhapitaṃ”ti paṭipucchi. Gandhakuṭipariveṇe ayyeti. Hotu je gantvā āhara, Gandhakuṭipariveṇe ṭhapitakālato paṭṭhāya āharāpanaṃ² nāma amhākaṃ ayuttaṃ. Tasmā taṃ vissajjetvā daṇḍakammaṃ karissāma. Tattha pana ṭhapite ayyānaṃ balibodho hotīti.

Punadvase Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Visākhāya nivesanadvāraṃ sampāpuṇi. Nivesane ca nibaddhapaññattāni āsanāni. Visākhā Satthu pattaṃ gaṇhitvā Satthāraṃ gehaṃ pavesetvā paññattāsanesueva nisīdāpetvā katabhattakicce Satthari taṃ pasādhanam āharitvā Satthu pādamūle nikkhipitvā “idaṃ bhante tumhākaṃ dammi”ti āha. Satthā “alaṅkāro nāma pabbajitānaṃ na vaṭṭatī”ti paṭikkhipi. Jānāmi bhante, ahaṃ pana imaṃ agghāpetvā dhanam gahetvā tumhākaṃ vasanagandhakuṭim kāressāmīti. Tadā Satthā adhvāsesi. Sāpi taṃ agghāpetvā navakoṭṭidhanam gahetvā gabbhasahassapaṭimaṇḍite Pubbārāmaṇihāre Tathāgatassa vasanagandhakuṭim kāresi. Visākhāya pana nivesanam pubbaṇhasamaye kāsāvapajjotaṃ isivātapavātameva³ hoti Anāthapiṇḍikassa gehaṃ viya. Tassāpi gehe sabbabhaddhāni paṭiyattāneva ahesuṃ. Sā pubbaṇhasamaye bhikkhusaṃghassa āmisasaṅgham katvā pacchābhatte bhesajjāni ceva aṭṭhavidhapānāni ca gaṇhāpetvā vihāraṃ gantvā bhikkhusaṃghassa datvā pacchā Satthu dhammadesanaṃ sutvā āgacchati. Satthā aparabhāge upāsikāyo paṭipāṭiyā ṭhānantaressu ṭhapento Visākhā Migāramātaraṃ dāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Khujjuttarā-sāmāvatīvattu

260-261. Tatiyacatutthesu **bahussutānaṃ yadidaṃ Khujjuttarā, mettāvihārīnaṃ yadidaṃ Sāmāvatīti** bahussutānaṃ upāsikānaṃ Khujjuttarā,

1. Uttamavesena (Ka)

2. Āharaṇam (Ka)

3. Isivātaparivātameva (Si)

mettāvihārīnaṃ Sāmāvatī aggāti dasseti. Tā kira dvepi Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatīyaṃ kulagehe paṭisandhiṃ gaṇhitvā aparabhāge “Satthu dhammakathaṃ sossāmā”ti vihāraṃ agamaṃsu. Tattha Khujjuttarā Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ bahussutānaṃ aggatṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sāmāvatīpi ekaṃ upāsikaṃ mettāvihārīnaṃ aggatṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ kammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Tāsaṃ dvinnampi yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsaraṇtīnaṃ yeva kappasatasahassaṃ atikkantaṃ.

Atha amhākaṃ Satthu nibbattito puretaraṃ eva Allakappaṇaṭṭhe¹ ahivātakarogo nāma udapādi. Ekekasmaṃ gehe ekappahāreṇeva dasapi vīsampi tiṃsampi janā² maranti, tiroraṭṭhaṃ gatā pana jīvitaṃ labhanti. Taṃ³ ñatvā eko puriso attano puttadāraṃ ādāya “aññaṃ raṭṭhaṃ gamissāmī”ti tato nikkhami. Athassa ghare gahitapaṭtheyyaṃ antarāmagge kantāre anuttiṇṇeyeva⁴ parikkhayaṃ agamāsi. Tesāṃ sarīrabalaṃ parihāyi, sakiṃ mātā puttaṃ ukkhipati, sakiṃ pitā. Athassa pitā cintesi “amhākaṃ sarīrabalaṃ parihīnaṃ, puttaṃ ukkhipitvā gacchantā kantāraṃ nittharituṃ na sakkhissāmā”ti. So tassa mātaraṃ ajānāpetvā uḍakakiccena ohīno viya puttaṃ magge nisīdāpetvā ekakova maggaṃ paṭipajji. Athassa bhariyā āgamaṇaṃ olokayamānā ṭhitā hatthe puttaṃ adisvā viravamānā gantvā kahaṃ me sāmi putto”ti āha. Ko te puttena attho, jīvamānā puttaṃ labhissāmāti. Sā “atisāhasiko vatāyaṃ puriso”ti vatvā “gaccha tvaṃ, nāhaṃ tādīsena saddhiṃ gamissāmī”ti āha. So “anupadhāretvā me bhadde kataṃ, khametaṃ mayhan”ti vatvā puttaṃ ādāyāgato⁵.

Te taṃ kantāraṃ samatikkamitvā sāyaṃ ekaṃ gopālakakulaṃ sampāpuṇiṃsu. Taṃdivasaṇca gopālakakulavāsino nirudakapāyāsaṃ pacīṃsu. Te te disvā “ime ativiya chātakā”ti pāyāsassa mahābhājanaṃ pūretvā uḷuṅkapūraṃ sappiṃ āsiṇcitvā adaṃsu. Tesu taṃ pāyāsaṃ bhuñjantesu sā itthī pamāṇeṇeva bhuñji, puriso pana pamāṇatikkantaṃ

1. Vajjiraṭṭhe (Sī), Mallaraṭṭhe (Ka)

2. Dasapi vīsatipi janā (Sī)

3. Labhantīti (Ka)

4. Atiṇṇeyeva (Syā)

5. Ādāya gato (Ka)

bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto rattibhāgasamanantare kālamakāsi. So kālaṃ karonto tesu sālayabhāvena gopālakānaṃ gehe sunakhiyā kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sunakhī nacirasseva vijātā. Gopālako taṃ kukkuraṃ sassirikaṃ disvā piṇḍena palobhetvā attani uppannasinehaṃ gahetvā saddhimeva carati.

Athekadivasam eko Paccekabuddho bhikkhācāraelāya gopālakassa gharadvāraṃ sampatto. Sopi taṃ disvā bhikkhaṃ datvā attānaṃ nissāya vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. Paccekabuddho gopālakakulassa avidūre ṭhāne ekasmiṃ vanasaṇḍe vāsaṃ upagato. Gopālako tassa santikaṃ gacchanto taṃ kukkuraṃ gahetvāva gacchati, antarāmagge ca vālamigaṭṭhāne vālamigānaṃ palāyanatthaṃ rukkhe vā pāsāṇe vā pahāraṃ deti, sopi kukkuro tassa karaṇavidhānaṃ vavatthapeti. Athekadivasam so gopālako Paccekabuddhassa santike nisīditvā “bhante amhākaṃ sabbakālaṃ āgamaṇaṃ nāma na hoti. Ayaṃ pana kukkuro cheko, imassa āgatasāññāya amhākaṃ gehadvāraṃ āgaccheyyāthā”ti āha. So ekadivasam “Paccekabuddhaṃ gaṇhitvā ehi”ti kukkuraṃ pesesi. Kukkuro tassa vacanaṃ sutvā bhikkhācāraelāya gantvā Paccekabuddhassa pādamūle urena nipajji. Paccekabuddho “ayaṃ mama santikaṃ āgato”ti ñatvā pattacīvaraṃ ādāya maggaṃ paṭipajji. So tassa vīmaṃsanatthāya ukkamitvā¹ aññaṃ maggaṃ gaṇhi, kukkuro purato ṭhatvā gopālakamaggaṃ paṭipannakāle apasakki. Yasmiṃ ca yasmiṃ ca ṭhāne vālamigānaṃ palāyanatthaṃ gopālako rukkhaṃ vā pāsāṇaṃ vā pahari, taṃ taṃ ṭhānaṃ patvā kukkuro mahāviraṇaṃ viravi. Tassa saddena vālamigā palāyanti. Paccekabuddhopi bhattakiccavelāya mahantaṃ siniddhapiṇḍaṃ tassa deti. Sopi piṇḍalābhena Paccekabuddhe uttaritaṃ sinehaṃ karoti.

Gopālako temāsaṃ vutthassa Paccekabuddhassa ticīvarappahonaṃ sāṭakaṃ datvā “bhante sace vo ruccati, idheva vasatha. No ce ruccati, yathāsukhaṃ gacchathā”ti āha. Paccekabuddho gamaṇākāraṃ dasseti. So gopālako Paccekabuddhaṃ anugantvā nivattati. Kukkuro Paccekabuddhassa aññaṭṭha gamaṇabhāvaṃ ñatvā atisinehena uppannabalavasoko hadayaphālaṇaṃ patvā kālaṃ katvā Tāvatisapure nibbatti. Athassa

1. Nikkhamitvā (Ka)

Paccekabuddhena saddhim gamanakāle uccāsaddam katvā vālamigānam palāpitabhāvena devatāhi saddhim kathentassa saddo sakaladevapuram chādetvā aṭṭhāsi. So teneva nāmadheyyam labhitvā **Ghosakadevaputto** nāma jāto. Athassa tasmim sampattim anubhavantassa manussapathe Kosambinagare Udeno nāma rājā rajjam paṭipajji. Tassa vatthu Majjhimaṇṇāsake Bodhirājakumārasuttavaṇṇanāyam¹ vuttanayeneva veditabbam.

Tasmim pana rajjam kārayamāne Ghosakadevaputto cavitvā Kosambiyam ekissā rūpūpajiviniyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sā dasamāsaccayena vijāyitvā puttabhāvam ṇatvā saṅkarakūṭe chaḍḍāpesi. Tasmim khaṇe Kosambiseṭṭhino kammantiko pātova seṭṭhigharam gacchanto “kiṃ nu kho imam kākehi samparikiṇṇan”ti gantvā dārakam disvā “mahāpuṇṇavā esa dārako bhavissatī”ti ekassa purisassa hatthe geham pesetvā seṭṭhigharam agamāsi. Seṭṭhipi rājūpaṭṭhānavelāya rājakulam gacchanto antarāmagge purohitam disvā “ajja kiṃ nakkhattan”ti pucchi. So tattheva ṭhito gaṇetvā asukam nāma nakkhattan, ajja iminā nakkhattena jātadārako imasmim nagare seṭṭhiṭṭhānam labhissatī”ti āha. So tassa katham sutvā vegena gharam pesesi “imassa purohitassa dve kathā nāma natthi, gharaṇī ca me garugabbhā, jānātha tāva nam vijātā vā no vā”ti. Te gantvā jānitvā “ayya na tāva vijātā”ti āhaṃsu. Tena hi gacchatha, imasmim nagare ajja jātadārakam pariyesathāti. Te pariyesantā tassa seṭṭhino kammantikassa gehe tam dārakam disvā seṭṭhino ārocayimsu. Tena hi gacchatha bhaṇe, tam kammantikam pakkosathāti. Te tam pakkosimsu. Atha nam seṭṭhi “gehe kira te dārako atthī”ti pucchi. Āma ayyāti. Tam dārakam amhākam dehīti. Na demi ayyāti. Handa sahasam gaṇhitvā dehīti. So “ayam jīveyya vā mareyya vā, dujjānamidan”ti sahasam gaṇhitvā adāsi.

Tato seṭṭhi cintesi “sace me bhariyā dhītaram vijāyissati, imameva puttam karissāmi. Sace puttam vijāyissati, māressāmi”ti. Cintetvā gehe posesi. Athassa bhariyā katipāhaccayena puttam vijāyi. Tato seṭṭhi “evam tam gāvo madditvā māressantī”ti cintetvā

1. Ma-Ṭṭha 3. 222 piṭṭhe.

“Imaṃ dāraṃ vajadvāre nipajjāpethā”ti āha. Taṃ tattha nipajjāpesuṃ. Atha naṃ yūthapati usabho paṭhamāṃ nikkhamanto disvā “evaṃ taṃ aññe na maddissanti”ti catunnaṃ pādānaṃ antare katvā aṭṭhāsi. Atha naṃ gopālakā disvā “mahāpuñño esa dāraṃ bhavissati, yassa tiracchānagatāpi guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāma naṃ”ti attano gehaṃ nayiṃsu.

Sopi seṭṭhi tassa matabhāvaṃ anuvijjanto “gopālakehi nīto”ti sutvā puna sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā āmakasusāne chaḍḍāpesi. Tasmim ca kāle seṭṭhissa ghare ajapālako susānaṃ nissāya ajikā cāreti. Atheḷā dhenu ajikā dāraḷassa puññaṇa maggā okkamma gantvā dāraḷassa khīraṃ datvā gatā. Tato nivattamānāpi tattheva gantvā khīramadāsi. Ajapālako cintesi “ayaṃ ajikā pātopi imasmā ṭhānā okkamitvā gatā, kiṃ nu kho etaṇ”ti gantvā oloḷento taṃ dāraḷaṃ disvā “mahāpuñño esa dāraḷo, tiracchānagatāpissa guṇaṃ jānanti, paṭijaggissāmi naṃ”ti gaḷetvā gehaṃ gato.

Punadivase¹ seṭṭhi “mato nu kho dāraḷo, na mato”ti oloḷāpento ajapālakena gaḷitabhāvaṃ ñatvā sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā “sve imaṃ nagaraṃ eko satthavāhaputto pavissati, imaṃ dāraḷaṃ netvā cakkamagge ṭhapetha, evaṃ taṃ sakaṭacakkaṃ chindantaṃ gamissati”ti āha. Taṃ tattha nikkhittaṃ satthavāhaputtassa purimasakaṭe goṇā disvā cattāro pāde thambhe viya otāretvā aṭṭhaṃsu. Satthavāho “kiṃ nu kho etaṇ”ti tesāṃ ṭhitakāraṇaṃ oloḷento dāraḷaṃ disvā “mahāpuñño dāraḷo, paṭijaggitum vaṭṭati”ti gaṇhitvā agamāsi.

Seṭṭhipi tassa cakkapathe matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā oloḷāpento satthavāhena gaḷitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahaṃsaṃ datvā āṇāpetvā nagarato avidūre ṭhāne papāte pātāpesi. So tattha papatanto naḷakārānaṃ kammakaraṇaṭṭhāne ekasālāya² patito. Sā tassa puññānubhāvena satavihataḷappāsāpicusamphassasadisā ahosi. Atha naṃ naḷakārajeṭṭhako “puññavā esa dāraḷo, paṭijaggitum

1. Punapi (Syā, Ka)

2. Naḷakārasālāyaṃ (St), naḷakārasālāya (Syā)

vaṭṭatī”ti gaṇhitvā gehaṃ gato. Seṭṭhi dārakassa papātato patitaṭṭhāne matabhāvaṃ vā amatabhāvaṃ vā pariyesāpento naḷakārajeṭṭhakena gahitabhāvaṃ ñatvā tassapi sahaṣsaṃ datvā āṇāpesi.

Aparabhāge seṭṭhissa sakaputtopi sopi ubho vayappattā ahesuṃ. Seṭṭhi puna Ghosakadārakassa¹ māraṇupāyaṃ cinto attano kumbhakārassa gehaṃ gantvā “ambho mayhaṃ gehe evarūpo eko avajātaḍḍako atthi, taṃ dāraṃ yaṃkiñci katvā māretuṃ vaṭṭati rahassena”ti āha². So ubhopi kaṇṇe pidahitvā “evarūpaṃ nāma bhāriyaṃ kathaṃ kathetuṃ na vaṭṭatī”ti āha. Tato seṭṭhi “ayaṃ mudhā na karissatī”ti cintetvā “handā bho sahaṣsaṃ gaṇhitvā etaṃ kammaṃ nipphādehi”ti āha. Lañjaṃ nāma abhinnaṃ bhindati, tasmā so sahaṣsaṃ labhitvā sampaṭicchitvā “ahaṃ ayya asukadivase nāma āvāpaṃ³ ālimpessāmi, tadā taṃ dāraṃ asukavelāya nāma pesehi”ti āha. Seṭṭhipi kho tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya divase gaṇento kumbhakārena vuttadivasassa sampattabhāvaṃ ñatvā Ghosakakumāraṃ pakkosāpetvā “amhākaṃ tāta asukadivase nāma bahūhi bhājanehi attho, tvaṃ amhākaṃ kumbhakārassa santikaṃ gantvā ‘pitarā kira me tumhākaṃ ekaṃ kathitaṃ atthi, taṃ ajja nipphādehi’ti vadehi”ti āha. So “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā nikkhami.

Atha naṃ antarāmagge seṭṭhissa sakaputto guḷakīlaṃ kīlanto disvā vegena gantvā “ahaṃ bhātika dārahehi saddhiṃ kīlanto ettakaṃ nāma jito, taṃ me paṭijinitvā dehi”ti āha. So “mayhaṃ idāni okāso natthi, pitā maṃ accāyikakammena kumbhakārassa santikaṃ pahīnī”ti āha. Itaro “ahaṃ bhātika tattha gamissāmi, tvaṃ imehi saddhiṃ kīlitvā mayhaṃ lakkhaṃ paccāharitvā dehi”ti āha. “Tena hi gacchā”ti attano kathitasāsaṇaṃ tassa kathetvā dārahehi saddhiṃ kīli. Sopi kumāro kumbhakārassa santikaṃ gantvā taṃ sāsaṇaṃ ārocesi. So “sādhū tāta nipphādessāmi”ti taṃ kumāraṃ gabbhaṃ pavesetvā⁴ tikhiṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā⁵ cāṭiyaṃ pakkhipitvā cāṭimukhaṃ

1. Punassa dārakassa (Ka)

4. Gabbhe ṭhapetvā (Ka)

2. Vaṭṭatīti rahassena āha (Sī, Syā)

3. Āmaṇ (Ka)

5. Katvā (Sī)

pidahitvā bhājanantare ṭhapetvā āvāpaṃ¹ ālimpesi. Ghosakakumāro bahū jinitvā kaniṭṭhassa āgamanam olokento nisīdi. So tam cirāyamānam nātvā “kiṃ nu kho cirāyatī”ti kumbhakāragehasabhāgam² gantvā katthaci aditvā “geham gato bhavissatī”ti nivattitvā geham agamāsi.

Seṭṭhi nam dūratova āgacchantam disvā “kiṃ nu kho kāraṇam bhavissati, mayā esa māraṇatthāya kumbhakārassa santikam pahito, so dāni puna idhevāgacchatī”ti āgacchantamyeva nam “kiṃ tātā kumbhakārassa santikam na gatosī”ti āha. Āma tātā na gatomhīti. Kasmā tātāti. So attano nivattakāraṇaṃ kaniṭṭhabhātikassa tattha gatakāraṇaṃ ārocesi. Seṭṭhi tassa vacanassa sutakālato paṭṭhāya mahāpathaviyā ajjhotthaṭo viya hutvā “kiṃ nāmetam tvaṃ vadasī”ti vipphandacitto³ vegena kumbhakārassa santikam gantvā aññesam santike akathanīyabhāvena “pekkha bho, pekkha bho”ti āha. Kiṃ pekkhāpesi tvaṃ, niṭṭhitam etam kammanti. So tatova nivattitvā geham agamāsi. Tato paṭṭhāya cassa cetasikarogo uppajji.

So tasmim kāle tena saddhim abhuñjitvā (āsam bhinditvā)⁴ “yena kenaci upāyena mama puttassa sattuno antarameva⁵ passitum vaṭṭatī”ti ekam paṇṇam likhitvā Ghosakakumāram pakkositvā “tvaṃ imam paṇṇam ādāya asukagāme nāma amhākam kammantiko atthi, tassa santikam gantvā imam paṇṇam datvā ‘imasmim kira paṇṇe sāsanaṃ sīgham karohī’ti vada. Antarāmagge amhākam sahāyako gāmakaseṭṭhi nāma eko seṭṭhi atthi, tassa gharam gantvā bhattam bhuñjitvā gaccheyyāsī”ti ca mukhasāsanam⁶ adāsi. So seṭṭhim vanditvā paṇṇam gahetvā nikkhanto antarāmagge gāmakaseṭṭhissa vasanaṭṭhānam gantvā tassa geham pucchitvā tam bahidvārakoṭṭhake nisīditvā massuparikammaṃ karontam vanditvā aṭṭhāsi. “Kuto āgacchasi tātā”ti ca vutte “Kosambiseṭṭhino puttomhi tātā”ti āha. So “amhākam sahāyaseṭṭhino putto”ti haṭṭhatuṭṭho ahosi.

1. Āmam (Ka)

3. Kinnāmetam saccam vadasīti utrastacitto (Sī)

5. Anattameva (Sī)

2. Kumbhakārageham vegena (Ka)

4. () natthi Sīhaḷapottṭhake.

6. Sukhasāsanam (Ka)

Tasmiṃ ca khaṇe tassa seṭṭhino dhītāya ekā dāsī seṭṭhidhītu pupphāni āharitum gacchati. Atha naṃ seṭṭhi āha “tvam amma etaṃ kammaṃ ṭhapetvā Ghosakakumārassa pāde dhovitvā sayanaṃ attharitvā dehī”ti. Sā tathā katvā āpaṇaṃ gantvā seṭṭhidhītu pupphāni āhari. Seṭṭhidhītā taṃ disvā “tvam ajja ciraṃ bahi papañcesī”ti tassā kujjhitvā “kiṃ te ettakaṃ kālaṃ ettha katan”ti āha. “Mā kathesi ayye, mayā evarūpo nadiṭṭhapubbo, tuyhaṃ kira pitu sahāyakaseṭṭhino putto eko, na sakkā tassa rūpasampattim kathetum. Seṭṭhi maṃ pupphānaṃ atthāya gacchantim ‘tassa kumārassa pāde dhovitvā sayanaṃ attharitvā dehī’ti āha, tenāhaṃ bahi ciraṃ papañcesin”ti. Sāpi kho seṭṭhidhītā tassa kumārassa catutthe attabhāve gharasāmini ahosi, tasmā tassā vacanassa sutakālato paṭṭhāya neva attano ṭhitabhāvaṃ, na nisinnabhāvaṃ aññāsī. Sā tameva dāsiṃ gahetvā tassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā taṃ niddāyamānaṃ oloketvā dussante¹ paṇṇaṃ disvā “kiṃ nu kho etaṃ paṇṇaṃ”ti kumāraṃ anuṭṭhapetvā paṇṇaṃ gahetvā vācetvā”Ayaṃ attano maraṇapaṇṇaṃ sayameva gahetvā āgacchati”ti taṃ paṇṇaṃ phāletvā tasmiṃ appabuddheyeva “mayā tava santikaṃ putto pesito, sahāyakassa me gāmakaseṭṭhissa vayappattā dārikaṃ atthi, tvam sīghaṃ amhākaṃ āṇāpavattiṭṭhāne uppādaṃ dhanam gaṇhitvā sabbasatena mama puttassa gāmakaseṭṭhino dhītaraṃ gahetvā maṅgalaṃ karohi. Maṅgale ca niṭṭhite ‘iminā me vidhānena² katan’ti mayhaṃ sāsanaṃ pesehi. Ahaṃ tava idha kattabbaṃ jānissāmī”ti paṇṇaṃ likhitvā tameva lañchanam datvā paṭṭhamam baddhaniyāmeneva dussante bandhi.

Sopi kho kumāro taṃdivasaṃ tattha vasitvā punadivase seṭṭhiṃ āpucchitvā kammantikassa gāmaṃ gantvā paṇṇaṃ adāsī. Kammantiko paṇṇaṃ vācetvā gāmike sannipādetvā “tumheva maṃ na gaṇetha, mama sāmī attano jeṭṭhaputtassa sabbasatena dārikaṃ ānetum³ mayhaṃ santikaṃ pesesi, vegena imasmiṃ ṭhāne uppādaṃ sampiṇḍethā”ti sabbaṃ maṅgalasakkāraṃ sajjetvā gāmakaseṭṭhissa sāsanaṃ pesetvā sampaṭicchāpetvā sabbasatena maṅgalakiriyaṃ niṭṭhāpetvā Kosambiseṭṭhissa paṇṇaṃ pahīni “mayā tumhehi pahitapaṇṇe sāsanaṃ sutvā idaṇcidaṇca katan”ti.

1. Dasante (Sī)

2. Vivāhena (Ka)

3. Ānetūti (Syā, Ka)

Seṭṭhi taṃ sāsanaṃ sutvā aggidaḍḍho viya “idāni naṭṭhomhī”ti cintanavasena lohitapakkhandikarogaṃ patvā “yena kenaci taṃ upāyena pakkosivā¹ mama santakassa assāmikaṃ karissāmī”ti “maṅgalassa niṭṭhitakālato paṭṭhāya kasmā mayhaṃ putto bahi hoti, sīghaṃ āgacchatū”ti sāsanaṃ pesesi. Sāsanaṃ sutvā kumāre gantuṃ āraddhe² seṭṭhidhītā cintesi “ayaṃ bālo maṃ³ nissāya imaṃ sampattiṃ alatthanti na jānāti, yaṃkiñci katvā imassa gamanapaṭibāhanupāyo kātuṃ vaṭṭatī”ti. Tato naṃ āha “kumāra mā ativegena gacchāhi⁴, kulagāmaṃ gacchantena nāma attano parivacchaṃ katvā gantuṃ vaṭṭatī”ti.

Kosambakaseṭṭhipi tassa cirāyanabhāvaṃ ñatvā puna sāsanaṃ paḥiṇi “kasmā me putto cirāyati, ahaṃ lohitapakkhandikarogaṃ patto, jīvantameva maṃ āgantvā datṭhuṃ vaṭṭatī”ti. Tasmim kāle seṭṭhidhītā tassa ārocesi “na eso tava pitā, tvaṃ pana ‘pitā’ti saññaṃ karosi. Esa tava māraṇatthāya kammantikassa paṇṇaṃ paḥiṇi, ahaṃ taṃ paṇṇaṃ apanetvā aññaṃ sāsanaṃ likhitvā tava etaṃ sampattiṃ uppādayim. Esa taṃ ‘aputtaṃ⁵ karissāmī”ti pakkosati, etassa kālakiriyaṃ āgamehī”ti. Athassa dharamānakasseva kālakatabhāvaṃ sutvā⁶ Kosambinagaraṃ agamāsi. Seṭṭhidhītāpi tassa bahiyeva⁷ saññaṃ adāsi “tvaṃ pavisanto sakalagehe tava ārakkhaṃ ṭhapentova pavisāhi”ti. Sayampi seṭṭhiputtana saddhimeva pavisitvā ubho hatthe ukkhipitvā rodantī viya hutvā andhakāraṭṭhāne nipannaṃ kassa seṭṭhissa santikaṃ gantvā sīseneva hadayaṃ pahari. So dubbalatāya teneva pahārena kālamakāsi.

Kumāropi pitu sarīrakiccaṃ katvā “tumhe mahāseṭṭhissa maṃ sakaputtoti⁸ vadathā”ti pādamūlikānaṃ lañjaṃ adāsi. Tato sattame divase rājā “seṭṭhiṭṭhānārahaṃ ekaṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti “seṭṭhissa saputtakaniputtakabhāvaṃ jānāthā”ti pesesi. Seṭṭhipādamūlikā rañño seṭṭhissa saputtabhāvaṃ⁹ kathayimsu. Rājā “sādhū”ti sampañcchitvā

1. Pakkosāpetvā (Ka)

2. Kumāro gantuṃ āraddho (Sī)

3. Kaṃ (Sī)

4. Mā ativegāyi (Sī)

5. Tava aputtattam (Ka)

6. Dharamāne agantvā tassa dubbalabhāvaṃ sutvā (Ka)

7. Seṭṭhidhītāpissa pageva (Sī)

8. Puttoti (Ka)

9. Sakaputtabhāvaṃ (Sī)

tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So Ghosakaseṭṭhi nāma jāto. Atha naṃ bhariyā āha “ayyaputta tvampi avajāto, ahampi duggatakule nibbattā. Pubbe katakusalavasena pana evarūpaṃ sampattiṃ alabhimha, adhunāpi kusalaṃ karissāmā”ti. So “sādhu bhadde”ti sampañicchitvā devasikaṃ sahaṃsaṃ vissajjetvā dānaṃ paṭṭhapesi.

Tasmim samaye tāsāṃ dvinnāṃ janānaṃ Khujjuttarā¹ devalokato cavitvā Ghosakaseṭṭhissa gehe dhātiyā kucchismiṃ paṭisandhim gaṇhi. Sā jātakāle khujjā ahoṣi Khujjuttarātevassā nāmaṃ akaṃsu. Sāmāvatīpi devalokato cavitvā Bhaddavatiyaraṭṭhe Bhaddiyanagare Bhaddavatiyaseṭṭhissa gehe paṭisandhim gaṇhi, Sāmātissā nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge tasmim nagare chātakabhayaṃ uppajji, manussā chātakabhayaabhītā yena vā tena vā gacchanti. Tadā ayaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhi bhariyāya saddhim mantesi “bhadde imasmim² chātakabhayassa anto na paññāyati, Kosambinagare amhākaṃ sahāyakassa Ghosakaseṭṭhissa santikaṃ gacchāma, na so amhe disvā pamajjissatī”ti. Tassa kira so seṭṭhi adiṭṭhasahāyako ahosi, tasmā evamāha. So sesajanaṃ nivattāvetvā bhariyañca dhītarañca gaṇhitvā Kosambinagarassa maggaṃ paṭipajji. Te tayopi antarāmagge mahādukkhaṃ anubhavantā anupubbena Kosambim patvā ekāya sālāya nivāsaṃ akaṃsu.

Ghosakaseṭṭhipi kho attano gharadvāre kapaṇaddhikavanibbakayācakānaṃ mahādānaṃ dāpesi. Athāyaṃ Bhaddavatiyaseṭṭhi cintesi “na sakkā amhehi imināva kapaṇavesena sahāyakassa attānaṃ dassetuṃ, sarīre pākatike jāte sunivatthā supārutā seṭṭhim passissāmā”ti. Te ubhopi dhītaraṃ Ghosakaseṭṭhissa dānaggaṃ paḥiṇimsu. Sā attano bhattaṃ āharaṇatthāya bhājanaṃ gahetvā dānaggaṃ gantvā ekasmim okāse lajjamānarūpā aṭṭhāsi. Taṃ disvā dānakammiko cintesi “sesajana³ sammukhasammukhaṭṭhāne kevaṭṭā macchavilope⁴ viya mahāsaddaṃ katvā gaṇhitvā gacchanti, ayaṃ pana dārikā kuladhītā bhavissati, upadhisampadāpissā atthī”ti.

1. Uttarā (Sī) 2. Imassa (Ka) 3. Ime janā (Ka) 4. Macchaṃ vilopantā (Ka)

Tato naṃ āha “tvaṃ amma kasmā sesajano viya gaṇhitvā na gacchasi”ti. Tāta evarūpaṃ sambādhaṭṭhānaṃ kinti katvā pavisāmīti. Amma kati pana janā tumheti. Tayo janā tātāti. So tayo bhattapiṇḍe adāsi. Sā taṃ bhattaṃ mātāpitūnaṃ adāsi, pitā dīgharattaṃ chātakattā¹ atirekaṃ bhuñjitvā kālamakāsi. Sā punadivase gantvā dveveva bhattapiṇḍe gaṇhi. Taṃdivasaṃ seṭṭhibhāriyā bhattena ca kilantatāya seṭṭhino ca maraṇasokena rattibhāgasamanantare kālamakāsi. Sā punadivase seṭṭhidhītā ekameva bhattapiṇḍaṃ gaṇhi. Dānakammiko tassā kiriyaṃ upadhāretvā “amma tayā paṭhamadivase tayo piṇḍā gahitā, punadivase dve, ajja ekameva gaṇhasi. Kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti pucchi. Sā taṃ kāraṇaṃ kathesi. Kataragāmaṃvāsino pana amma tumheti. Sā tampi kāraṇaṃ nippadesato kathesi. “Amma evaṃ sante tvaṃ amhākaṃ seṭṭhidhītā² nāma ahosi, mayhañca aññā dārikā natthi, tvaṃ ito paṭṭhāya mama dhītā amma”ti taṃ dhītaraṃ katvā gaṇhi.

Sā uṭṭhāya samuṭṭhāya dānagge mahāsaddaṃ sutvā “kasmā ayaṃ tāta uccāsaddamahāsaddo”ti āha. Amma mahājanassa antare nāma appasaddaṃ kātuṃ na sakkāti. Ahamettha upāyaṃ jānāmi tātāti. Kiṃ kātuṃ vaṭṭati ammāti. Samantā vatiṃ katvā dve dvārāni yojetvā anto bhājanāni ṭhapāpetvā ekena dvārena pavisitvā bhattaṃ gaṇhitvā ekena dvārena nikkhamanaṃ karoṭṭhā tātāti. Sādhū ammāti punadivasato paṭṭhāya tathā kāresi. Tato paṭṭhāya dānaggaṃ padumassaraṃ³ viya sannisinnaṃ saddaṃ ahosi.

Tato Ghosakaseṭṭhi pubbe dānaggasmiṃ uccāsaddamahāsaddaṃ sutvā tadā taṃ asuṇanto dānakammikaṃ pakkosāpetvā pucchi “tvaṃ ajja dānaṃ na dāpesi”ti. Dinnaṃ ayyāti. Atha kasmā pubbe viya dānagge saddo na suyyatīti. Āma ayya ekā me dhītā atthi, ahaṃ tāya kathita-upāye ṭhatvā dānaggaṃ nissaddamakāsinti. Tava dhītā nāma natthi, kuto te dhītā laddhāti. So vañcetuṃ asakkuṇeyyabhāvena seṭṭhissa sabbaṃ dhītu āgamanavidhānaṃ kathesi. Kasmā pana bho tvaṃ evarūpaṃ bhāriyaṃ kammamakāsi. Tvaṃ ettakaṃ addhānaṃ mama dhītaraṃ attano santike vasamānaṃ

1. Chātajjhatto (Sī, Syā)

2. Dhītā (Ka)

3. Pakkadhūpanaṃ (Sī), vūpasamanaṃ (Syā), dhūpasaraṃ (Ka)

nārocesi, vegena taṃ amhākaṃ gehaṃ āṇāpehīti. So tassa vacanaṃ sutvā akāma¹ āṇāpesi. Tato paṭṭhāya seṭṭhi taṃ dhītuṭṭhāne ṭhapetvā “dhītu sakkāraṃ karomī”ti attano samānajātikehi kulehi dhītu samānavayāni pañca kumārikasatāni tassā parivāramakāsi.

Athekadivasam Udeno rājā nagare anusañcaranto taṃ Sāmāvatim tāhi kumārīhi parivāritaṃ kīlamānaṃ disvā “kassāyaṃ dārikā”ti pucchitvā “Ghosakaseṭṭhissa dhītā”ti sutvā sassāmika-assāmikabhāvaṃ pucchi. Tato assāmikabhāve kathite “gacchatha seṭṭhino kathetha ‘tumahākaṃ dhītaraṃ rājā icchatī’ti”. Taṃ sutvā seṭṭhi “amhākaṃ aññā dārikā natthi, ekadhītikaṃ sapattivāse dātum na sakkomā”ti. Rājā taṃ kathaṃ sutvā seṭṭhim ca seṭṭhibhariyañca bahi katvā sakalagehaṃ lañchāpesi. Sāmāvatī bahi kīlitvā āgacchantī mātāpitara bahi nisinnake disvā “ammatātā kasmā idha nisinnatthā”ti. Te taṃ kāraṇaṃ kathayimsu. Ammatātā kasmā tumhe imaṃ paṭivacanaṃ na jānātha² “mama dhītā sapattivāse vasantī ekikā vasitum na sakkhissati, sacassā parivārā pañcasatā kumāriyo vasāpetha, evaṃ vasissati”ti. Idāni evaṃ kathāpetha tātāti. “Sādhu amma mayaṃ tava cittaṃ na jānimhā”ti vatvā te tathā kathayimsu. Rājā uttaritaraṃ pasīditvā sahaṃsampi hotu, sabbā ānethā”ti āha. Atha naṃ bhaddakena nakkhattamuhuttakena pañcamātugāmasataparivāraṃ rājagehaṃ nayimsu. Rājā tā pañcasatāpi tassāyeva parivāraṃ katvā abhisekaṃ katvā visum³ ekasmim pāsāde vasāpesi.

Tena ca samayena Kosambiyaṃ Ghosakaseṭṭhi Kukkuṭaseṭṭhi Pāvārikaseṭṭhīti tayo janā aññamaññaṃ sahāyakā honti. Te tayopi janā pañcasate tāpase paṭijagganti. Tāpasāpi cattāro māse tesāṃ santike vasitvā aṭṭha māse Himavante vasanti. Athekadivasam te tāpasā Himavantato āgacchantā mahākantāre tasitā kilantā ekaṃ mahantaṃ vaṭarukkhaṃ patvā tattha adhivattāya devatāya santikā saṅghaṃ paccāsīsaṃtā nisīdimsu. Devatā sabbālaṅkāravibhūsitā hatthaṃ

1. Akāmato (Syā)

2. Na jānittha (Sī)

3. Datvā seṭṭhidhītaraṃ (Sī)

pasāretvā tesam pāṇīyapānakādīni datvā kilamatham paṭivinodesi. Te devatāya ānubhāvena vimhitā pucchimsu “kiṃ nu kho devate kammaṃ katvā tayā ayaṃ sampatti laddhā”ti. Devatā āha—loke Buddho nāma Bhagavā uppanno, so etarahi Sāvattthiyaṃ viharati. Anāthapiṇḍiko gahapati taṃ upaṭṭhāti. So uposathadivasesu attano bhatakānaṃ pakatibhattavetanameva datvā uposatham kārāpesi. Athāhaṃ ekadivasaṃ majjhanhike pātarāsattṭhāya āgato kañci bhatakaṃ kammaṃ karontaṃ adisvā “ajja manussā kasmā kammaṃ na karonti”ti pucchim. Tassa me etamattham ārocesum. Athāhaṃ etadavocaṃ “idāni upaḍḍhadivaso gato, sakkā nu kho upaḍḍha-uposatham¹ kātun”ti. Tato seṭṭhissa paṭivedetvā “sakkā kātun”ti āha². Svāhaṃ upaḍḍhadivasaṃ uposatham samādiyitvā tadaheva kālaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhanti.

Atha te tāpasā “Buddho kira uppanno”ti sañjātapītimojjā tato Sāvattthim gantukāmā hutvāpi “bahūpakārā no upaṭṭhākaṣeṭṭhino, tesampi imamattham ārocessāmā”ti Kosambim gantvā seṭṭhihi katasakkārābahumānā “tadaheva mayaṃ gacchāmā”ti āhaṃsu. “Kiṃ bhante turitattha, nanu tumhe pubbe cattāro pañca māse vasitvā gacchathā”ti vuttā taṃ pavattiṃ ārocesum. “Tena hi bhante saheva³ gacchāmā”ti ca vutte “gacchāma mayaṃ, tumhe saṇikaṃ āgacchathā”ti Sāvattthim gantvā Bhagavato santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇimsu.

Tepi seṭṭhino pacchā pañcasatapañcasatasakaṭaparivārā Sāvattthim gantvā Jetavanato avidūre ṭhāne khandhāvāraṃ bandhitvā Satthu santikaṃ gantvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Satthā tesam cariyāvasena dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne tayopi sotāpattiphale paṭiṭṭhāya svātanāya nimantetvā punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvā teneva niyāmena ajjatanāya svātanāyāti nimantetvā addhamāsaṃ khandhāvārabhattaṃ nāma datvā Satthāraṃ attano nagaraṃ āgamanattṭhāya yācimsu. Satthā “suññāgāre Tathāgatā abhiramanti”ti⁴ kathesi. Te “aññātaṃ bhante”ti vatvā “tumhe amhehi pahitasāsanena āgaccheyyāthā”ti

1. Uposatham (Ka)

2. Sakkā karotūti āhaṃsu (Sī)

3. Sabbe (Syā, Ka)

4. Tathāgatānaṃ abhiratabhāvaṃ (Sī)

vatvā Satthāraṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā attano nagarameva āgantvā tayopi janā sake sake uyyāne vihāre kārāpesuṃ. Ghosakaseṭṭhinā kārīto Ghositārāmo nāma jāto, Kukkuṭaseṭṭhinā kārīto Kukkuṭārāmo nāma jāto, Pāvārikaseṭṭhinā kārītaṃ Pāvārikambavanaṃ nāma jātāṃ. Te vihāre kārāpetvā Satthu dūtaṃ paṇiṇiṃsu “Satthā amhākaṃ saṅgahaṃ kātuṃ imaṃ nagaraṃ āgacchatu”ti. Satthā “Kosambīṃ gamissāmi”ti mahābhikkhusaṃghaparivāro cārikaṃ nikkhamanto antarāmagge Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa arahattūpanissayaṃ disvā gamanaṃ vicchinditvā Kururaṭṭhe Kammāsadammaṃ nāma nigamaṃ agamāsi.

Tasmiṃ samaye Māgaṇḍiyo sabbarattim bahigāme aggim juhitvā pātova antogāmaṃ pavisati. Satthāpi punadivase antogāmaṃ piṇḍāya pavisanto paṭipathe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa attānaṃ dassesi. So Dasabalaṃ disvā cintesi “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ mama dhītu rūpasampattiyā sadisaṃ dāraṃ pariyesanto carāmi, rūpasampattiyā ca satipi evarūpaṃ gahitapabbajjameva patthesiṃ¹. Ayaṃ kho pana pabbajito abhirūpo dassaṇīyo mama dhītuyeva anucchaviko”ti vegena gehaṃ agamāsi. Tassa kira brāhmaṇassa pubbe eko pabbajitavaṃso atthi, tenassa pabbajitameva disvā cittaṃ namati. So brāhmaṇim āmantesi “bhadde mayā ()² evarūpo pabbajito nāma nadiṭṭhapubbo suvaṇṇavaṇṇo brahmavaṇṇo mama dhītuyeva anucchaviko, siṅhaṃ me dhītaraṃ alaṅkarohi”ti. Brāhmaṇiyā dhītaraṃ alaṅkarontiyāva Satthā attano ṭhitaṭṭhāne³ padacetiyaṇi dassetvā antonagaraṃ pāvisi.

Atha brāhmaṇo brāhmaṇiyā saddhim dhītaraṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ āgacchanto antogāmaṃ paviṭṭhakāle āgatattā ito cito ca olokento Dasabalaṃ adisvā brāhmaṇim paribhāsati “tava kāraṇaṃ bhaddakaṃ nāma natthi, tayi papañcaṃ karontiyāva so pabbajito nikkhamitvā gato”ti. Brāhmaṇa gato tāva hotu, kataradisābhāgena gatoti. Iminā disābhāgenāti Satthu gataṭṭhānaṃ olokentova padacetiyaṇi disvā “bhadde imāni tassa purisassa padāni, ito gato bhavissati”ti āha. Atha brahmaṇī Satthu Padacetiyaṃ disvā

1. Patthemī (Sī, Syā)

2. (Evarūpaṃ pabbajjaṃ patthemī, ayaṃ kho pana) (Ka)

3. Diṭṭhaṭṭhāne (Syā)

cintesi “bālo vatāyaṃ brāhmaṇo attano ganthamattassāpi atthaṃ na jānātī”ti tena saddhiṃ parihāsaṃ karontī āha “yāva bālo cāsi brāhmaṇa, evarūpassa nāma purisassa dhītaraṃ dassāmīti vadasi¹. Rāgena hi rattassa dosena duṭṭhassa mohena mūlḥassa purisassa adaṃ nāma evarūpaṃ na hoti. Loke pana vivaṭacchadassa² Sabbaññubuddhassa etaṃ padaṃ passa brāhmaṇa—

Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ.
Mūlḥassa hoti sahasānupīlitaṃ,
Vivaṭacchadassa idamīdisaṃ padaṃ”ti.

So brāhmaṇiyā ettakaṃ kathentiyaṃpi asutvā “tvaṃ nāma caṇḍā mukharā”ti āha. Tesāṃ dvinnampi aññamaññaṃ vivādaṃ³ karontānaṃyeva Satthā piṇḍāya caritvā saddhiṃ bhikkhusaṃghena katabhattakicco brāhmaṇassa dassanūpacāreneva nikkhami. Brāhmaṇo Satthāraṃ dūratova āgacchantāṃ disvā brāhmaṇiṃ apasādetvā “ayaṃ so puriso”ti haṭṭhapahaṭṭho Dasabalassa purato ṭhatvā “bho pabbajita ahaṃ pātova paṭṭhāya taṃ pariyesanto carāmi, imasmiṃ Jambudīpe mama dhītāya samānarūpā itthī nāma natthi, purisopi tayā saddhiṃ samānarūpo nāma natthi, mama dhītaraṃ tuyhaṃ posanattāya dammi, gaṇhāhi naṃ”ti āha. Atha naṃ Satthā “ahaṃ brāhmaṇa kāmaggavāsiniyo⁴ uttamarūpadharā nānāvaṇṇaṃ kathaṃ kathentiyo mama palobhanattameva⁵ āgantvā santike ṭhitā devadhītāpi na icchiṃ, kimaṅgaṃ pana imaṃ gaṇhissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha—

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragaṇca,
Nāhosi chando api methunasmim.
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti⁶.

Māgaṇḍiyā cintesi “anattikena nāma ‘alan’ti vattumeva vaṭṭati. Ayaṃ pana mama sarīraṃ muttakarīsapuṇṇaṃ nāma katvā ‘pādāpi naṃ samphusituṃ na

1. Carasi (Sī)

3. Vādapaṭivādaṃ (Sī)

5. Posanattameva (Ka)

2. Vivattacchaddassa (Sī)

4. Kāmasaṃsaggavāsino (Ka)

6. Khu 1. 409 piṭṭhe Suttanipāte.

icche'ti avoca, ekaṃ issariyaṭṭhānaṃ labhantī antamevassa¹ passissāmī"ti āghātaṃ bandhi. Satthā taṃ amanasikatvā cariyavasena brāhmaṇassa dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ubhopi jāyampatikā anāgāmiphale paṭiṭṭhāya "idāni amhākaṃ gharāvāsena attho natthī"ti dhītaraṃ Māgaṇḍiyam² cūlapitaraṃ sampaṭicchāpetvā ubhopi pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇṇimsu. Atha rājā Udeno Cūlamāgaṇḍiyena saddhiṃ vohāraṃ katvā Māgaṇḍiyadārikaṃ rājānubhāvena gehaṃ ānetvā abhisekaṃ katvā tassā pañcamātugāmasataparivārāya vasanaṭṭhānaṃ³ visum pāsādaṃ adāsi.

Satthāpi kho anupubbena cārikaṃ caramāno Kosambinagaraṃ sampāpuṇi. Setṭhino Satthu āgamaṇaṃ sutvā paccuggamaṇaṃ katvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisinnā Bhagavantaṃ etadavocum "ime bhante tayo viharā tumhe uddissa katā, paṭiggaṇhatha bhante vihare cātuddisassa saṃghassa saṅgahatthāyā"ti. Paṭiggaṇhesi Bhagavā vihare. Tepi setṭhino Satthāraṃ svātanāya nimantetvā abhivādetvā gharaṃ agamaṇsu.

Māgaṇḍiyāpi kho Satthu āgatabhāvaṃ sutvā chinnabhinnake dhutte pakkosāpetvā tesam lañjaṃ datvā "tumhe samaṇaṃ Gotamaṃ iminā iminā ca niyāmena akkosatha"ti vatvā uyyojesi. Te Satthu antogāmaṃ pavisanavelāya saparivāraṃ Satthāraṃ nānāvidhehi akkosehi akkosimsu. Āyasmā Ānando Satthāraṃ āha "bhante evarūpe akkosanaṭṭhāne na vasissāma, aññaṃ nagaraṃ gacchāmā"ti. Satthā Ānanda Tathāgatā nāma aṭṭhahi lokadhammehi na kampanti, ayampi saddo sattāhaṃ nātikkamissati, akkosakānaṃyeva upari patissati, tvaṃ mā vitakkayitthā"ti. Tepi tayo nagarasetṭhino mahāsakkārena Bhagavantaṃ pavesetvā mahādānaṃ adaṃsu. Tesam aparāparaṃ dānaṃ dadantānaṃyeva māso atikkamī, atha nesaṃ etadahosi "Buddhā nāma sabbalokaṃ anukampamānā uppajjanti, aññesaṃpi okāsaṃ dassāmā"ti. Tato te Kosambinagaravāsinopi janassa okāsaṃ akaṃsu. Tato paṭṭhāya nāgarāpi vīthisabhāgena gaṇasabhāgena mahādānaṃ denti.

1. Antamevassa (Sī)

2. Māgaṇḍiyam (Sī)

3. Vasanaṭṭhāya (Sī)

Athekadivasam Satthā bhikkhusaṅghaparivuto mālākārajetṭhakassa gehe nisīdi. Tasmim̐ khaṇe Sāmāvatīyā upaṭṭhāyikā Khujjuttarā aṭṭha kahāpaṇe ādāya mālathāya taṃ gehaṃ agamāsi. Mālākārajetṭhako taṃ disvā “amma Uttare ajja tuyhaṃ pupphāni dātuṃ khaṇo natthi, ahaṃ Buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivissāmi¹. Tvampi parivesanāya sahāyikā hohi, evaṃ ito paresaṃ veyyāvaccakaraṇato muccissatī”ti āha. Tato Khujjuttarā attanā laddhaṃ bhojanaṃ bhuñjitvā Buddhānaṃ bhattagge veyyāvaccam̐ akāsi. Sā Satthārā upanisinnakathāvasena kathitaṃ dhammaṃ sabbameva uggaṇhi. Anumodanaṃ pana sutvā sotāpattiphale patitṭhāsi.

Sā aññesu divasesu cattārova kahāpaṇe datvā pupphāni gahetvā gacchati, tasmim̐ pana divase diṭṭhasaccabhāvena parasantake cittaṃ anuppādetvā sabbeva aṭṭha kahāpaṇe datvā pacchim̐ pūretvā pupphāni ādāya Sāmāvatīyā santikaṃ agamāsi. Atha naṃ sā pucchi “amma Uttare tvaṃ aññesu divasesu na bahūni pupphāni āharasi, ajja pana bahukāni, kiṃ no rājā uttaritaraṃ pasanno”ti. Sā musāvāde abhabbatāya atīte attanā kataṃ aniguhitvā sabbaṃ kathesi. “Atha kasmā ajja bahūni pupphāni āharasī”ti vuttā ca² evamāha “ahaṃ ajja Dasabalassa dhammaṃ sutvā amataṃ sacchākāsim̐, tasmā tumhe na vañcemī”ti. Taṃ sutvā “amma Uttare tayā laddhaṃ amatadhammaṃ ambhākampi dehī”ti sabbāva hatthaṃ pasārayim̐su. Ayye evaṃ dātuṃ na sakkā, ahaṃ pana Satthārā kathitaniyāmena tumhākaṃ dhammaṃ desessāmi, tumhe attano hetumhi sati taṃ dhammaṃ labhissathāti. Tena hi amma Uttare kathehīti. “Evaṃ kathetuṃ na sakkā, mayhaṃ uccaṃ āsanaṃ paññāpetvā tumhe nīcāsanesu nisīdathā”ti āha. Tā pañcasatāpi itthiyo Khujjuttarāya uccāsanaṃ datvā sayam̐ nīcāsanaṃ gahetvā nisīdim̐su. Khujjuttarāpi sekkhapaṭisambhidāsu ṭhatvā tāsam̐ dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne Sāmāvatim̐ jetṭhikaṃ katvā sabbāva sotāpattiphale patitṭhahim̐su. Tato paṭṭhāya Khujjuttaraṃ veyyāvaccakaraṇato apanetvā “tvaṃ Satthu dhammakathaṃ sutvā āharitvā amhe sāvehī”ti āharim̐su. Khujjuttarāpi tato paṭṭhāya tathā akāsi.

1. Parivissāmi (Syā)

2. Āharitthāti ca vuttā (Sī)

Kasmā panesā dāsī hutvā nibbattāti? Sā kira Kassapadasabalassa sāsane ekāya sāmaṇeriyā attano veyyāvaccaṃ kāresi. Tena kammena pañca jātisatāni paresaṃ dāsīyeva hutvā nibbatti. Kasmā pana khujjā ahoṣīti? Anuppanne kira Buddhē ayaṃ Bārāṇasirañño gehe vasantī ekaṃ rājakulūpakam Paṇḍitabuddham khujjadhātukam disvā attanā sahaṇḍasīnam mātugāmānam purato parihāsam karontī khujjākārena vicari. Tasmā khujjā hutvā nibbatti. Kim pana katvā sā pañṇavantī¹ jātāti? Anuppanne Buddhē ayaṃ Bārāṇasirañño gehe vasantī aṭṭha Paṇḍitabuddhe rājagehato uṇhapāyāsassa pūrite patte gahetvā gacchante disvā “ettha ṭhapetvā gacchatha bhante”ti aṭṭha suvaṇṇakāṭake omuñcitvā adāsi. Tassa kamma nissandena pañṇavantī hutvā nibbatti.

Atha kho tā Sāmāvatīyā parivārā pañcasatā itthiyo paṭividdhasaccāpi samānā rañño assaddhabhāvena kālena kālam Satthu santikam gantvā Buddhadasanam na labhanti. Tasmā Dasabale antaravithim paṭipanne vātapānesu nappahontesu attano attano gabbhesu chiddam katvā tehi oloketi. Athekadivasam Māgaṇḍīyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsam vasanaṭṭhānam gantvā gabbhacchiddam disvā “kimidan”ti pucchi. Tāhi tassā Satthari baddhāghātataṃ ajānantīhi “Satthā imam nagaram āgato, mayam ettha ṭhatvā Satthāram passāma ceva pūjema cā”ti vutte “idānissa kattabham jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsampi kattabham jānissāmi”ti cintetvā gantvā raññā saddhim rahogatakāle “mahārāja Sāmāvatimissakānam bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitam māressanti, Sāmāvatī saparivārā tumhesu sineham vā pemaṃ vā na karoti, samaṇam pana Gotamam antaravithiyā gacchantam disvā vātapānesu appahontesu tāni khaṇḍitvāpi okāsam katvā oloketi”ti āha. Rājā “na tā evarūpaṃ karissanti”ti na saddahati. Puna vuttepi na saddahatiyeva. Atha nam tikkhattum vuttepi assaddahantaṃ “sace me vacanam na saddahasi, tāsam vasanaṭṭhānam gantvā upadhārehi mahārāja”ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddam disvā “idam kin”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite tāsam akkujjhivā

kiñci avatvā chiddāni pidahāpesi. Rājā tato paṭṭhāya tāsāṃ pāsāde uddhacchiddakajālavātapānāni kāresi.

Sā tena kāraṇena rājānaṃ kopetum asakkontī “deva etāsāṃ tumhesu pemaṃ atthi vā natthi vāti jānissāma, aṭṭha kukkuṭe pesetvā tumhākaṃ atthāya pacāpethā”ti āha. Rājā tassā vacanaṃ sutvā “ime pacitvā pesetū”ti Sāmāvatīyā aṭṭha kukkuṭe pahīni. sotāpannā ariyasāvikā jīvamāne kukkuṭe kiṃ pacissati, alanti vatvā pana hatthenapi phusitum na icchi. Māgaṇḍiyā “hotu mahārāja, eteveya ca kukkuṭe samaṇassa Gotamassa pacanatthāya pesehī”ti. Rājā tathā akāsi. Māgaṇḍiyā antarāmaggeyeva kukkuṭe mārāpetvā “ime kukkuṭe pacāpetvā samaṇassa Gotamassa detū”ti pahīni. Sā tesāṃ matabhāvena¹ Dasabalañca uddissa pahitabhāvena pacitvā Dasabalassa pesesi. Māgaṇḍiyā “passa mahārāja”ti vatvā ettakenapi rājānaṃ kopetum nāsakkhi.

Ayaṃ pana Udeno tāsū ekekissā vasanaṭṭhāne satta satta divasāni vasi. Athāyaṃ Māgaṇḍiyā ekaṃ kaṇhasappapotakaṃ veḷupabbe pakkhipāpetvā attano vasanaṭṭhāne ṭhapesi. Rañño ca yattha katthaci gacchantassa hatthikantavīṇaṃ ādāyaveva gamanaṃ āciṇṇaṃ, Māgaṇḍiyā rañño attano santikaṃ āgamanakāle taṃ sappapotakaṃ antovīṇāya pakkhipitvā chiddaṃ pidahāpesi. Atha naṃ Sāmāvatīyā santikaṃ gamanakāle “mahārāja Sāmāvatī nāma samaṇassa Gotamassa pakkhā, tumhe na gaṇeti. Yaṃ kiñci katvā tumhākaṃ dosameva cinteti, appamattā hothā”ti āha. Rājā Sāmāvatīyā vasanaṭṭhāne sattāhaṃ vītināmetvā puna sattāhe Māgaṇḍiyāya nivesanaṃ agamāsi. Sā tasmīṃ āgacchanteyeva “kacci te mahārāja Sāmāvatī otāraṃ na gavesatī”ti kathentī viya rañño hatthato vīṇaṃ gahetvā cāletvā “kiṃ nu kho mahārāja ettha abbhantare vicarati”ti vatvā sappassa nikkhamanokāsaṃ katvā “abbhumme anto sappo”ti vīṇaṃ chaḍḍetvā palāyi. Tasmīṃ kāle rājā padittam² veḷuvanaṃ viya pakkhittaloṇaṃ uddhanaṃ viya ca dosena³ taṭataṭāyanto

1. Tathāsajjitabhāvena (Ka)

2. Ādittam (Sī)

3. Rosena (Sī, Syā)

“Vegena saporivāraṃ Sāmāvatīṃ pakkosathā”ti āha. Rājapurisā gantvā pakkosiṃsu.

Sā rañño kuddhabhāvaṃ ñatvā sesamātugāmānaṃ saññamadāsi. “Rājā tumhe ghātetukāmo pakkosati, ajja divasaṃ odissakena mettāpharaṇena rājānaṃ pharathā”ti āha. Rājā tā itthiyo pakkosāpetvā sabbāva paṭipāṭiyā ṭhapetvā¹ mahādhanuṃ ādāya visapītakaṇḍaṃ² sannayhitvā dhanuṃ pūretvā³ aṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe sabbāva tā Sāmāvatippamukhā itthiyo odhiso mettaṃ phariṃsu. Rājā kaṇḍaṃ neva khipitum⁴ na apanetum sakkoti, gattehi sedā muccanti⁵, sarīraṃ vedhati, mukhato kheḷo patati, gahetabbagahaṇaṃ⁶ na passati. Atha naṃ Sāmāvatī “kiṃ mahārāja kilamasi”ti āha. Āma devi kilamāmi, avassayo me hohīti. Sādhu mahārāja kaṇḍaṃ mahāpathavimukhaṃ karohīti. Rājā tathā akāsi. Sā “rañño hatthato kaṇḍaṃ muccatū”ti adhiṭṭhāsi. Tasmiṃ khaṇe kaṇḍaṃ mucci. Rājā taṃkhaṇaṃyeva udake nimujjitvā āgamma allakeso allavatto Sāmāvatiyā pādesu patitvā “khama devi mayhaṃ, bhedaḥkānaṃ me vacanena anupadhāretvā etaṃ katan”ti āha. Khamāmi devāti. Sādhu devi, evaṃ tayā mayhaṃ khamitaṃ nāma hoti. Ito paṭṭhāya tumhākaṃ yathāruciyaṃ Dasabalassa dānaṃ detha, pacchābhattaṃ vihāraṃ gantvā dhammakathaṃ suṇātha, ajja vo⁷ paṭṭhāya parihāraṃ dammīti. Tena hi deva ajja paṭṭhāya ekaṃ bhikkhuṃ yācitvā ānetha, yo no dhammaṃ vācessatīti. Rājā Satthu santikaṃ gantvā yācanto Ānandattheraṃ labhi. Tato paṭṭhāya tā pañcasatā itthiyo therāṃ pakkosāpetvā sakkārasammānaṃ katvā katabhattakiccassa therassa santike dhammaṃ pariyāpuṇanti.

Tā ekadivasaṃ therassa anumodanāya pasannā therassa pañca uttarāsaṅgasatāni adāsi. Thero kira pubbe tunnavāyakāle⁸ ekassa Paccekabuddhassa ekāya sūciyā saddhiṃ hatthatalamattaṃ coḷakhaṇḍaṃ adāsi. So sūciyā phalena imasmiṃ attabhāve mahāpañño ahosi, coḷakhaṇḍassa phalena imināva niyāmena pañcasatakkhattuṃ dussāni paṭilabhi.

1. Ṭhapāpetvā (Sī)

3. Pure katvā (Ka)

5. Muccīṃsu (Syā, Ka)

7. Ajjato (Ka)

2. Visapītaṃ sallaṃ (Ka)

4. Neva kaṇḍaṃ pakkhipitum (Sī)

6. Gahetabbagahaṇakaṃ (Sī)

8. Tunnavāyakule (Ka)

Tato Māgaṇḍiyā aññaṃ kātappaṃ apassanti “uyyānaṃ gacchāma mahārājā”ti āha. Sādhu devīti. Sā rañño¹ sampañcchitabhāvaṃ ñatvā cūḷapitaraṃ pakkosāpetvā āha “amhākaṃ uyyānaṃ gatakāle Sāmāvatīyā vasanaṭṭhānaṃ gantvā Sāmāvatīyaṃ saparivāraṃ antokarivā ‘rañño āṇā’ti vatvā dvāraṃ pidahitvā palālana paliveṭhetvā gehe aggim dethā”ti. Māgaṇḍiyo tassā vacanaṃ sutvā tathā akāsi. Tasmiṃ divase sabbāpi tā itthiyo pubbe katassa upapīlakakammassānubhāvena samāpattiṃ appetum nāsakkhimsu, ekappahāreṇeva bhusamuṭṭhi viya jhāyimsu. Tasaṃ ārakkhapurisā rañño santikaṃ gantvā “deva idaṃ nāma karimsū”ti ācikkhimsu.

Rājā “kena katan”ti pariyesanto Māgaṇḍiyāya kāritabhāvaṃ ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadda bhaddakaṃ tayā kammaṃ katan mayā kātappaṃ karontiya, ‘uṭṭhāya samuṭṭhāya mayhaṃ vadhāya parisakkamānā ghātītā, pasannosmi, tuyhaṃ sampattiṃ dassāmi”ti tava ñātake pakkosāpehi”ti āha. Sā rañño kathaṃ sutvā aññātakepi ñātake katvā pakkosāpesi. Rājā sabbesaṃ sannipatitabhāvaṃ ñatvā rājāṅgaṇe galappamāṇesu āvātesu nikhanitvā upari ṭhitāni sīsāni bhindāpento mahantehi ayanaṅgalehi kasāpesi². Māgaṇḍiyampi khaṇḍākhaṇḍikaṃ chindāpetvā pūvapacanakaṭāhe pacāpesi³.

Kim pana Sāmāvatīyā saparivārāya agginā jhāpanakammanti⁴. Sā kira anuppanne Buddhe teheva pañcahi mātugāmasatehi saddhiṃ Gaṅgāya kīḷitvā bahititthe⁵ ṭhitā sīte jāte avidūraṭṭhāne Paccekabuddhassa paṇṇasālaṃ disvā anto asodhetvāva bahi aggim datvā visibbesum⁶. Antopaṇṇasālāya Paccekabuddho nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinno. Tā jālāsu pacchinnāsu Paccekabuddhaṃ disvā “kim amhehi katan, ayaṃ Paccekabuddho rañño kulūpako, imaṃ disvā rājā amhākaṃ kujjhissati, idāni naṃ sujjhāpitaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti aññānapi dārūni pakkhipitvā aggim adamsu. Puna jālāya pacchinnāya Paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya tāsāṃ passantīnaṃyeva cīvarāni papphoṭetvā vehāsaṃ uppatitvā gato. Tena

1. Sādhu devīti ca rañño (Ka)

3. Pūvapacanakaṭāheva bhajjāpesi (Sī)

5. Bahitīre (Sī)

2. Kasāpetvā (Sī)

4. Jhāyanakammanti (Ka)

6. Visivesum (Sī)

kammena niraye paccitvā pakkāvasesena imaṃ byasanam pāpuṇimsu. Catuparisamajjhe pana kathā udapādi “bahussutā vata Khujjuttarā, mātugāma-attabhāve ṭhatvā pañcannaṃ mātugāmasatānaṃ dhammaṃ kathetvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi. Sāmāvatīpi raññā attano appitaṃ kaṇḍaṃ mettāpharaṇena pharitvā paṭibāhi”ti tassāpi mahājano guṇaṃ kathesi. Evametam vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha Satthā aparabhāge Jetavane nisinno tadeva kāraṇaṃ aṭṭhuppattiṃ katvā Khujjuttaraṃ bahussutānaṃ, Sāmāvatīṃ mettāvihārīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Uttarānandamātāvatthu

262. Pañcame **jhāyīnanti** jhānābhiratānaṃ upāsikānaṃ Uttarā Nandamātā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Hamsavatiyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ jhānābhiratānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikārakammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare Sumanasetṭhiṃ nissāya vasantassa Puṇṇasīhassa¹ nāma bhariyāya kucchismiṃ paṭisandhiṃ gaṇhi, Uttarātissā nāmaṃ akaṃsu.

Athekasmiṃ nakkhattamahadivase Rājagahasetṭhi Puṇṇaṃ pakkosāpetvā āha “tāta Puṇṇa nakkhattaṃ vā uposatho vā duggatassa kiṃ karissati, evaṃ santepi vadehi ‘kiṃ nakkhattaparibbayaṃ² gahetvā nakkhattaṃ kīṭissasi, balavagoṇe ca phālaṇca naṅgalaṇca³ gahetvā kasissasi’ti”. “Mama bhariyāya saddhiṃ mantetvā jānissāmi ayyā”ti taṃ kathaṃ bhariyāya ārocesi. “Setṭhi nāma ayyo issaro, tassa tayā saddhiṃ kathentassa kathā sobhati, tvaṃ pana attano kasikammaṃ mā vissajjesi”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā kasibhaṇḍaṃ ādāya kasituṃ gato.

Taṃdivasaṇca Sāriputtatthero nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa ajja mayā saṅghaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti āvajjento imassa Puṇṇassa upanissayaṃ disvā bhikkhācāraṇelāya pattacīvaramādāya Puṇṇassa kasaṇaṭṭhānaṃ gacchanto avidūre attānaṃ dassesi. Puṇṇo theram disvā kasim

1. Puṇṇasetṭhiṃ (Syā, Ka)

2. Paribbayaṃ (Ka)

3. Phālakam naṅgalaṇca (Sī)

ṭhapetvā therassa santikaṃ gantvā pañcapatiṭṭhitena vandi. Thero taṃ oloketvā udakasabhāgaṃ pucchi. Tassa etadahosi “ayyo mukhaṃ dhovitukāmo bhavissatī”ti. Tato vegena gantvā dantakaṭṭhaṃ āharitvā kappiyaṃ katvā therassa adāsi. There dantakaṭṭhaṃ khādante pattena saddhiṃ dhammakaraṇaṃ nīharitvā udakassa pūretvā āhari. Thero mukhaṃ dhovitvā bhikkhācāramaggaṃ¹ paṭipajji. Puṇṇo cintesi “thero aññesu divasesu imaṃ maggaṃ na paṭipajjati, ajja pana mayhaṃ saṅgahattṭhāya paṭipanno bhavissati. Aho vata me bhariyā mamattṭhāya āharaṇakaṃ āhāraṃ therassa patte patiṭṭhapeyyā”ti.

Athassa bhariyā “ajja nakkhattadivaso”ti pātova attano labhanakaniyāmena khādanīyabhojanīyaṃ saṃvidhāya gahetvā sāmikassa kasanaṭṭhānaṃ āgacchantī² antarāmagge therāṃ disvā cintesi “aññesu divasesu mayhaṃ therāṃ disvā deyyadhammo na hoti, deyyadhamme santepi mama ayyaṃna assāmi, ajja pana dvinnampi sammukhībhāvo jāto. Mama sāmikassa puna sampādetvā āharissāmi, imaṃ tāva āhāraṃ therassa dassāmī”ti tīhi cetanāhi sampayuttaṃ katvā taṃ bhojanaṃ Sāriputtatherassa patte patiṭṭhapetvā “evaṃvidhā duggatajīvitā muccāmī”ti āha. Theropi “tava ajjhāsayo pūratū”ti tassānumodanaṃ katvā tato nivattitvā vihāraṃ agamāsi.

Sāpi puna attano gehaṃ gantvā sāmikassa āhāraṃ sampādetvā ādāya kasanaṭṭhānaṃ gantvā sāmikassa kujjhanabhāvato bhītā “sāmi ajja ekadivasaṃ tava manāṃ sandhārehī”ti āha. Kiṃ kārāṇatī. Ahaṃ ajja tāva āhāraṃ āharantī antarāmagge therāṃ disvā tava bhāgabhattaṃ therassa patte patiṭṭhapetvā puna gehaṃ gantvā āhāraṃ pacitvā ādāya āgatāmhīti. Manāpaṃ te bhadde kataṃ, mayāpi pātova therassa dantakaṭṭhaṃca mukhodakaṃca dinnāṃ. Ajja amhākaṃ supphāṭaṃ, sabbampi therassa amhākaṃ santakameva jātanti dvinnampi janānaṃ ekasadisameva cittaṃ ahosi. Atha Puṇṇo āhāraṃkatvā katvā bhariyāya ūrumhi sīsaṃ katvā muhuttaṃ nipajji. Athassa niddā okkami. So thokaṃ niddāyitvā pabuddho

1. Bhikkhācāraṇaṃ maggaṃ (Sī)

2. Āgantvā (Syā), gantvā (Ka)

kasitaṭṭhānaṃ olokesi, olokitolokitaṭṭhānaṃ mahākosātakipupphehi samparikiṇṇaṃ viya ahosi. So bhariyaṃ āha “bhadde kinnāmetaṃ ajja idaṃ kasitaṭṭhānaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ hutvā khāyatī”ti. Ayya ajja te sakaladivasāṃ kilantatāya akkhīni maññe bhamantīti. Bhadde mayhaṃ assaddahantī sayāṃ olokehīti. Tasmim kāle sā oloketvā sabhāvaṃ ayya kathesi, evametaṃ bhavissatīti.

Puṇṇo utṭhāya ekaṃ kaṭṭhim¹ gahetvā naṅgalasīse pahari, guḷapiṇḍo viya naṅgalasīse allīyitvā aṭṭhāsi. So bhariyaṃ pakkositvā āha “bhadde aññesaṃ vapitabījaṃ nāma² tihi vā catūhi vā māsehi phalaṃ deti, amhākaṃ pana ayyassa Sāriputtattherassa antare ropitena saddhābījena ajjeva avassaṃ phalaṃ dinnāṃ. Imasmim karīsamatte padese āmalakamattopi paṃsupiṇḍo asuvaṇṇo nāma³ natthī”ti. Idāni kiṃ karissāma ayyāti. “Bhadde imaṃ ettakaṃ suvaṇṇaṃ thenetvā khādituṃ nāma na sakkā”ti bhariyaṃ tasmim ṭhāne ṭhapetvā bhattassa pūretvā ābhataṃ pātiṃ suvaṇṇassa pūretvā gantvā rañño ārocāpesi “eko manusso suvaṇṇapātiṃ gahetvā ṭhito”ti. Rājā taṃ pakkosāpetvā “kahaṃ te tāta laddhaṃ”ti pucchi. “Deva mayhaṃ ekaṃ kasitaṭṭhānaṃ sabbaṃ suvaṇṇameva jātaṃ, paḥiṇitvā āharāpethā”ti āha. Tvaṃ kinnāmosīti. Puṇṇo nāma ahaṃ devāti. Gacchatha bhaṇe sakaṭāni yojetvā Puṇṇassa kasitaṭṭhānato suvaṇṇamāharathāti.

Sakaṭehi saddhim gatarājapurisā “rañño puññaṃ”ti vatvā suvaṇṇapiṇḍe gaṇhanti, gahitagahitampi kasitaleḍḍuyeva hoti. Te gantvā rañño ārocesuṃ. Tena hi bhaṇe gantvā “Puṇṇassa puññaṃ”ti vatvā gaṇhathāti. Gahitagahitaṃ suvaṇṇameva hoti. Te sabbampi taṃ suvaṇṇaṃ āharitvā rājaṅgaṇe rāsīm akaṃsu. Rāsi ubbedhena tālappamāṇo ahosi. Rājā vāṇije pakkosāpetvā “kassa gehe ettakaṃ suvaṇṇaṃ atthī”ti pucchi. Natthi deva kassacīti. Ettakassa pana dhanassa sāmino kiṃ kātuṃ vaṭṭatīti. Dhanasetṭhim nāma naṃ kātuṃ vaṭṭati devāti. Tena hi Puṇṇaṃ imasmim nagare Dhanasetṭhim nāma karoṭhāti sabbaṃ taṃ suvaṇṇaṃ tasseva datvā taṃdivasaṃyevassa setṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So setṭhi

1. Vatīm (Syā), vaṭṭīm (Ka)

2. Vappe vapite bījaṃ nāma (Sī)

3. Paṃsucupṇo asuvaṇṇaṃ nāma (Sī)

maṅgalaṃ karonto sattāhaṃ Buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa
mahādānaṃ adāsi. Sattame divase Dasabalassa bhattānumodanāya
Puṇṇasetṭhipi bhariyāpi dhītāpi sabbe sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Aparabhāge Rājagahasetṭhi “Puṇṇasetṭhino vayappattā dārikā atthi”ti
sutvā attano puttassa kāraṇā tassa gehaṃ pesesi. So tassa sāsanaṃ sutvā
“nāhaṃ dhītaraṃ dassāmi”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Sumanasetṭhipi puna pesesi
“tvaṃ mama gehaṃ nissāya vasitvā idāni ekappahāreneva issaro hutvā
mayhaṃ dārikaṃ na desī”ti. Tato Puṇṇasetṭhi āha “imaṃ tāva tumhākaṃ
setṭhi sabhāvameva kathesi, puriso nāma sabbakāle evaṃvidhoyevāti na
sallakkhetabbo. Ahañhi idāni tādise purise dāse katvā gahetuṃ sakkomi,
tuyhaṃ pana jātiṃ vā gottaṃ vā na kopemi. Apica kho mama dhītā
sotāpannā ariyasāvikā devasikaṃ kahāpaṇagghanakehi pupphehi pūjaṃ
karoti, tamahaṃ tumhādisassa micchādīṭṭhikassa gehaṃ na pesessāmi”ti¹.
Evaṃ Puṇṇasetṭhissa paṭibāhakabhāvaṃ ñatvā Rājagahasetṭhi puna sāsanaṃ
pesesi “porāṇakaṃ vissāsaṃ mā bhindatu²ahaṃ mayhaṃ suṇisāya
devasikaṃ dvinnaṃ kahāpaṇānaṃ agghanakāni pupphāni sajjāpessāmi”ti. So
“sādhū”ti sampaṭicchitvā dhītaraṃ tassa gharaṃ pesesi.

Athekadivasāṃ sā Puṇṇasetṭhino dhītā Uttarā attano sāmikaṃ evamāha
“ahaṃ attano kulagehe māsassa aṭṭha divasāni nibaddhaṃ uposathakammaṃ
karomi, idānipi tumhesu sampaṭicchantesu uposathaṅgāni adhiṭṭhaheyyan”ti.
So “na sakkā”ti taṃ na sampaṭicchi. Sā taṃ saññāpetuṃ asakkontī tuṇhī
ahosi. Puna antovasse “uposathikā bhavissāmi”ti tadāpi okāsaṃ karentī neva
alattha. Sā antovasse aḍḍhatīyesu māsesu atikkantesu aḍḍhamāse avasiṭṭhe
mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi “ahaṃ tumhehi cārake pakkhittā ettake
addhāne³ ekadivasampi uposathaṅgāni adhiṭṭhātuṃ na labhāmi, pañcadasa
me kahāpaṇasahassāni pesethā”ti. Te dhītu sāsanaṃ

1. Na paṇiṇissāmīti (Sī)

2. Mā maddatu (Sī)

3. Ettakesu ṭhānesu (Ka)

sutvā “kiṃkāraṇā”ti apucchitvāva paṇiṃsu. Uttarā te kahāpaṇe gaṇhitvā tasmim̐ nagare Sirimā nāma gaṇikā atthi, taṃ pakkosāpetvā “amma Sirime ahaṃ imaṃ aḍḍhamāsaṃ uposathaṅgāni adhiṭṭhahissāmi, tvaṃ imāni pañcadasa kahāpaṇasahassāni gaḥetvā imaṃ aḍḍhamāsaṃ seṭṭhiputtaṃ paricarāhi”ti. Sā “sādhu ayye”ti sampaṭicchi. Tato paṭṭhāya seṭṭhiputto “ahaṃ Sirimāya saddhim̐ modissāmi”ti Uttarāya aḍḍhamāsaṃ uposathakammaṃ sampaṭicchi.

Sā tena sampaṭicchitabhāvaṃ ñatvā divase divase pātova dāsigaṇaparivutā Satthu sahatthā khādanīyabhojanīyaṃ saṃvidahitvā Satthari bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gate uposathaṅgāni adhiṭṭhāya pāsādavaraṃ āruyha attano sīlāni āvajjamānā nisīdati. Evaṃ aḍḍhamāsaṃ vītināmetvā uposathaṃ vissajjanadivase pātova yāgukhajjākādīni saṃvidahantī vicarati. Tasmim̐ samaye seṭṭhiputto Sirimāya saddhim̐ uparipāsādavaragato jālavātapānaṃ vivaritvā antaravatthum̐ olokento aṭṭhāsi. Uttarā vātapānacchiddena uddham̐ olokesi. Seṭṭhiputto Uttaraṃ oloketvā “nerayikajātikā vatāyaṃ evaṃvidhaṃ nāma sampattiṃ pahāya ukkhalikamasimakkhitā hutvā nikkāraṇā dāsīnaṃ antare vicarati”ti sitaṃ akāsi. Uttarā tassa pamādashāvaṃ ñatvā “ayaṃ bālo¹ nāma attano sampatti sabbakālaṃ thāvarāti saññī bhavissati”ti sayampi sitaṃ akāsi. Tato sirimā “ayaṃ ceṭṭikā mayi ṭhitāya evaṃ mama sāmikena saddhim̐ sitaṃ karotī”ti kupitā vegena otari. Uttarā tassā āgamanākappeneva “ayaṃ bālā aḍḍhamāsamattaṃ imasmim̐ gehe vasitvā mayhamevetam̐ gehantisaññī jātā”ti ñatvā taṅkhaṇaṇṇeva mettājhānaṃ samāpajjitvā aṭṭhāsi. Sirimāpi dāsīnaṃ antarena āgantvā uḷuṅkaṃ gaḥetvā pūvapacanaṭṭhāne pakkuthitatelassa² pūretvā Uttarāya matthake āsiñci, mettājhānassa vipphārena Uttarāya matthake āsittaṃ pakkuthitelaṃ³ padumapatte āsitta-udakaṃ viya vinivattitvā gataṃ.

Tasmim̐ khaṇe Sirimāya samīpe ṭhitā dāsiyo taṃ oloketvā “bho je⁴ tvaṃ amhākaṃ ayyāya hatthato mūlaṃ gaḥetvā āgatā

1. Imaṃ (Sī)

2. Pakkuṭṭhitatelassa (Syā), pakkaṭṭhitalessa (Sī, Ka)

3. Pakkuṭṭhitelaṃ (Syā), pakkaṭṭhitelaṃ (Sī, Ka)

4. Hotu je (Ka)

imasmiṃ gehe vasamānā amhākaṃ ayyāya sadisā bhavituṃ vāyamasī”ti sammukhaṭṭhāne¹ taṃ paribhāsimsu. Tasmim khaṇe Sirimā attano āgantukabhāvaṃ aññāsi. Sā tatova gantvā Uttarāya pādesu patitvā “ayye anupadhāretvā me kataṃ, khamatha mayhan”ti āha. Amma Sirime nāhaṃ tava imasmiṃ ṭhāne khamissāmi, ahaṃ sapitikā dhītā, Dasabale khamanteyeva khamissāmīti.

Satthāpi kho bhikkhusaṃghaparivāro āgantvā Uttarāya nivesane paññattāsane nisīdi. Sirimā gantvā Satthu pādesu patitvā “bhante mayā ayyāya Uttarāya antare eko doso kato, tumhesu khamantesu khamissāmīti vadati, khamatha mayhaṃ Bhagavā”ti. Khamāmi te Sirimeti. Sā tasmim kāle gantvā Uttaraṃ khamāpesi. Taṃdivasañca Sirimā Dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā—

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhun sādhunā jine.

Jine kadariyaṃ dānena, saccenā’likavādinan”ti²—

Gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhitā dasabalaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ adāsi. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge pana Satthā Jetavane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento Uttaraṃ Nandamātaraṃ jhāyīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppavāsāvatthu

263. Chaṭṭhe **pañītaḍāyikānanti** pañītarasadāyikānaṃ³ upāsikānaṃ Suppavāsā Koliyadhītā aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ pañītaḍāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥkammaṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Koliyanagare khattiyakule nibbatti, Suppavāsātissā nāmaṃ akaṃsu. Sā vayappattā ekassa Sakyakumārassa gehaṃ gatā paṭhamadassaneyeva Satthu dhammakathaṃ sutvā

1. Sammukhasammukhaṭṭhānato utṭhāya (Sī)

2. Khu 1. 46 piṭṭhe Dhammapade.

3. Pañītassa dāyikānaṃ (Ka)

soṭāpattiphale paṭiṭṭhāsi. Sā aparabhāge Sīvaliṃ nāma dāraḥ vijāyi. Tassa vatthu heṭṭhā vitthāritameva.

Sā ekasmiṃ samaye Buddhappamukhassa bhikkhusaṃghassa nānaggarasapaṇṭabhojanaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco anumodanaṃ karonto Suppavāsāya imarṃ dhammaṃ desesi “bhojanaṃ Suppavāse denti ariyasāvikā paṭiggāhakānaṃ pañca ṭhānāni deti. Āyuraṃ deti, vaṇṇaṃ deti, sukhaṃ deti, balaṃ deti, paṭibhānaṃ deti. Āyuraṃ kho pana datvā āyussa bhāginī hoti dibbassa vā mānussa vā -pa- paṭibhānaṃ datvā paṭibhānassa bhāginī hoti dibbassa vā mānussa vā”ti. Evametam vatthu samuṭṭhitaṃ. Atha aparabhāge Satthā Jetavane nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaressu ṭhapento Suppavāsaṃ Koliyadhītaṃ paṇṭadāyikānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Suppiyāvatthu

264. Sattame **gilānupaṭṭhākīnanti** gilānupaṭṭhākīnaṃ upāsikānaṃ Suppiyā upāsikā aggāti dasseti. Ayaṃ kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ kulagehe nibbattā aparabhāge Satthu dhammadesanaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ gilānupaṭṭhākīnaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraḥ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Bārāṇasiyaṃ kulagehe nibbatti, Suppiyātissā nāmaṃ akaṃsu. Aparabhāge Satthā bhikkhusaṃghaparivāro Bārāṇasiṃ agamāsi. Sā Tathāgataṃ paṭhamadassaneyeva dhammaṃ sutvā soṭāpattiphale paṭiṭṭhāsi.

Athekadivaṃ dhammassavanatthāya vihāraṃ gatā vihāracārikaṃ caramānā ekaṃ bhikkhuṃ gilānaṃ disvā abhivādetvā paṭisanthāraṃ katvā “ayyassa kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti pucchi. Rasaṃ¹ laddhuṃ vaṭṭati upāsiketi. “Hotu bhante, ahaṃ paṇiṇissāmi”ti therāṃ abhivādetvā antonagaraṃ gantvā punadivase pavattamaṃsatthāya dāsiṃ antarāpaṇaṃ pesesi. Sā sakalanagare pavattamaṃsaṃ alabhivā aladdhabhāvaṃ kathesi. Upāsikā cintesi “ahaṃ ayyassa rasaṃ paṇiṇissāmi”ti vatvā sace na

1. Maṃsaṃ (Ka)

pesessāmi, ayyo aññatopi alabhanto kilamissati, yaṁkiñci katvā pesetum vaṭṭati”ti gabbhaṁ pavisitvā ūrumaṁsaṁ chinditvā dāsiyā adāsi “idaṁ maṁsaṁ gahetvā sambhārehi yojetvā rasaṁ katvā vihāraṁ netvā ayyassa dehi. So ce maṁ pucchati, gilānāti vadehi”ti. Sā tathā akāsi.

Satthā taṁ kāraṇaṁ ñatvā punadivase bhikkhācāravelāya bhikkhusaṁghaparivuto upāsikāya gehaṁ agamāsi. Sā Tathāgatassa āgatabhāvaṁ sutvā sāmikaṁ āmantesi “ayyaputta ahaṁ Satthu santikaṁ gantum na sakkomi, gaccha tvaṁ Satthāraṁ antogehaṁ pavesetvā nisīdāpehi”ti. So tathā akāsi. Satthā “kahaṁ Suppiyā”ti pucchi¹. Gilānā bhanteti. Pakkosatha nanti. Atha te gantvā “Satthā taṁ pakkosati”ti āhaṁsu. Sā cintesi “sabbalokassa hitānukampako Satthā na imaṁ² kāraṇaṁ adisvā pakkosāpessati”ti sahasā mañcamhā vuṭṭhāsi. Athassā Buddhānubhāvena taṁkhaṇaṁyeva vaṇo ruhitvā succhavi³ ahosi sesaṭṭhānato atirekataraṁ vippasannaṁvaṇṇo. Tasmim khaṇe upāsikā sitaṁ katvā Dasabalaṁ pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā “imissā upāsikāya kiṁ aphāsukaṁ”ti pucchi. Sā attanā katakāraṇaṁ sabbaṁ kathesi. Satthā katabhattakicco vihāraṁ gantvā bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā taṁ bhikkhuṁ anekapariyāyena vigarahitvā sikkhāpadaṁ⁴ paññāpesi. Evametaṁ vatthu samuṭṭhitaṁ. Aparabhāge Satthā Jetavane nisinno upāsikāyo ṭhānantaṁsesu ṭhapento Suppiyaṁ upāsikaṁ gilānupaṭṭhākīnaṁ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Kātiyānīvatthu

265. Aṭṭhame **aveccappasannānanti** adhigatena⁵ acalappasādena samannāgatānaṁ upāsikānaṁ Kātiyānī aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṁsavatiyaṁ kulagehe nibbattā Satthāraṁ ekaṁ upāsikaṁ aveccappasannānaṁ aggaṭṭhāne ṭhapentaṁ disvā adhikāraṁkammaṁ katvā taṁ ṭhānantaraṁ patthesi. Sā kappasatasahassaṁ devamanussesu

1. Āha (Ka)

2. Na maṁ (Ka)

3. Sacchavi (Sī)

4. Vi 3. 312 piṭṭhe.

5. Avigatena (Ka)

saṃsaritvā imasmim Buddhuppāde Kuraragharanagare¹ nibbatti,
Kātiyānītissā nāmaṃ akaṃsu.

Sā aparabhāge vayappattā Kuraragharikāya² Kāḷiyā sahāyikā daḥhamittā
ahosi. Yadā pana Kuṭikaṇṇasoṇatthero “Dasabalassa kathitaniyāmena
mayhampi dhammaṃ kathehi”ti mātara yācito rattibhāge antonagare
alaṅkatadhammāsane nisīditvā mātaraṃ kāyasakkhiṃ katvā
dhammadesanaṃ ārabhi, tadā ayaṃ Kātiyānī upāsikā Kāḷiyā saddhiṃ gantvā
parisapariyante dhammaṃ suṇantī aṭṭhāsi. Tasmim samaye pañcamattāni³
corasatāni antonagare divā katasaññāya koṭito paṭṭhāya ummaṅgaṃ⁴
khanitvā imissā Kātiyāniyā gharaṃ sampāpuṇimsu. Tesam corajeṭṭhako tehi
saddhiṃ apavisitvā “kiṃ nu kho ayaṃ parisā sannipatitā”ti
vīmaṃsanatthāya Soṇattherassa dhammakathanaṭṭhānaṃ gantvā
parisapariyante tiṭṭhamāno imissā Kātiyāniyā piṭṭhipasse aṭṭhāsi.

Tasmim samaye Kātiyānī dāsim āmantesi “gaccha je, gehaṃ pavisitvā
dīpatelaṃ āhara, ⁵mayam dīpe jāletvā dhammaṃ sossāmā”ti⁵. Sā gharaṃ
gantvā ummaṅge core disvā dīpatelaṃ agaṇhitvāva āgantvā attano ayyāya
ārocesi “ayye gehe corā ummaṅgaṃ khanantī”ti. Tam sutvā corajeṭṭhako
cintesi “sacāyaṃ imissā kathaṃ gaṇhitvā gehaṃ gamissati, ettheva naṃ
asinā dvedhā chindissāmi. Sace pana gahitanimitteneva dhammaṃ suṇissati,
corehi gahitabhaṇḍakampi puna dāpessāmī”ti. Kātiyānīpi kho dāsiyā kathaṃ
sutvā “amma mā saddaṃ kari, corā nāma harantā attanā diṭṭhameva
harissanti, ahaṃ pana ajja dullabhassavanaṃ⁶ suṇāmi, mā dhammassa
antarāyaṃ karohī”ti āha. Corajeṭṭhako tassā vacanaṃ sutvā cintesi “iminā
ajjhāsayena⁷ ṭhitāya nāma gehe bhaṇḍam harantehi amhehi mahāpathavī
pavisitabbā bhavēyyā”ti. So tāvadeva gantvā corehi gahitabhaṇḍam
chaddāpetvā corehi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ suṇanto

1. Kulagehe (Ka)

2. Kulagharikāya (Ka)

3. Navamattāni (Sī, Syā)

4. Ummaggaṃ (Sī)

5-5. Mayampi dīpe jālapessāma, sahāyikāya Kāḷiyā kusalakamme bhāgaṃ
gaṇhissāmāti (Sī)

6. Dullabhavacanaṃ (Sī), dullabhaṃ dhammassavanaṃ (Syā, Ka)

7. Imissā mahanta-ajjhāsayena (Ka)

parisapariyante aṭṭhāsi. Kāṭiyānīpi upāsikā therassa desanāpariyosāne sotāpattiphale patitṭhāsi.

Atha aruṇe uggate corajettḥako gantvā upāsikāya pādesu patitvā “ayye sabbesaṃyeva no khamāhī”ti āha. Kiṃ pana tumhehi mayhaṃ katanti. So sabbaṃ attanā katadosaṃ ārocesi. Tena hi tātā khamāmi tumhākanti. Ayye amhākaṃ evaṃ khamitaṃ nāma na hoti, tumhākaṃ pana puttatttherassa santike sabbesaṃ yeva no pabbajjaṃ dāpehīti. Sā sabbepi te gahetvā Kuṭikaṇṇasoṇatttherassa santike pabbājesi. Tepi kho corā therassa santike pabbajitā sabbeva arahattaṃ pāpuṇṇisu. Evametaṃ vatthu samuṭṭhitaṃ. Aparabhāge Satthā Jetavane viharanto upāsikāyo ṭhānantaresu ṭhapento Kāṭiyāniṃ upāsikaṃ aveccappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Nakulamātāvattu

266. Navame **vissāsikānanti** vissāsakathaṃ kathentīnaṃ upāsikānaṃ Nakulamātā gahapatānī aggāti dasseti. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ heṭṭhā upāsakapāḷiyaṃ vuttameva. Kevalaṃ idha Nakulamātaraṃ dhuraṃ katvā veditabbanti.

Kālīkuraragharikāvattu

267. Dasame **anussavappasannānanti** anussaveneva uppanna pasādena¹ samannāgatānaṃ upāsikānaṃ antare Kālī upāsikā Kuraragharikā² aggāti dasseti. Sā kira Padumuttarabuddhakāle Haṃsavatiyaṃ Kuraragharanagare³ nibbattā Satthu dhammakathaṃ suṇantī Satthāraṃ ekaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā adhikāraṃ katvā taṃ ṭhānantaraṃ patthesi. Sā kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā imasmiṃ Buddhuppāde Rājagahanagare kulagehe nibbatti, Kālītissā nāmaṃ akaṃsu.

1. Pasannena (Ka)

2. Kulagharikā (Ka)

3. Kulagehe (Syā, Ka)

Sā vayappattā Kuraragharanagare kulagehaṃ gatā. Athassā saṃvāsena gabbho patiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā “paresaṃ gehe gabbhavuṭṭhānaṃ nāma appatirūpan”ti attano kulanagameva āgantvā rattibhāgasamanantare attano pāsādassa upari ākāse ṭhitānaṃ Sātāgīrahemavatānaṃ ratanattayassa vaṇṇaṃ kathentānaṃ kathaṃ sutvā anussavikappasādaṃ¹ uppādetvā Satthu adassaneneva sotāpattiṭṭhale patiṭṭhāsi, aparabhāge panassā gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣīti sabbaṃ vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Aparabhāge pana Satthā Jetavane bhikkhusaṃghamajjhe nisīditvā upāsikāyo ṭhānantaressu ṭhapento imaṃ upāsikaṃ anussavappasannānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Dasasuttaparimāṇāya upāsikāpāliya vaṇṇanā niṭṭhitā.

Ettāvata ca Manorathapūraṇiya Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāya

Sabbāpi etadaggaṇṇaṃ niṭṭhitā.

15. Aṭṭhānapāli 1. Paṭhamavaggavaṇṇanā

268. Aṭṭhānapāliya aṭṭhānanti hetupaṭikkhepo. **Anavakāsoti** paccayapaṭikkhepo. Ubhayenapi kāraṇameva paṭikkhipati. Kāraṇaṃhi tadāyattavuttitāya attano phalassa ṭhānanti ca avakāsoti ca vuccati. **Yanti** yena kāraṇena. **Diṭṭhisampannoti** maggadiṭṭhiyā sampanno sotāpanno ariyasāvako. Tassa hi diṭṭhisampanno itipi, dassanasampanno itipi, āgato imaṃ saddhammaṃ itipi, passati imaṃ saddhammaṃ itipi, sekkhena ñāṇena samannāgato itipi, sekkhāya vijjāya samannāgato itipi, dhammasotasamāpanno itipi, ariyo nibbedhikapaṇṇo itipi, amatadvāraṃ āhacca tiṭṭhati itipīti bahūni nāmāni honti. **Kaṇci saṅkhāranti** catubhūmakesu saṅkhata-saṅkhāresu² kaṇci ekaṃ saṅkhārampi. **Niccato upagaccheyyāti** niccoti gaṇheyya. **Netam ṭhānaṃ vijjati**ti etaṃ kāraṇaṃ natthi na upalabbhati. **Yaṃ puthujjanoti** yena kāraṇena puthujjano. **Ṭhānametaṃ vijjati**”ti etaṃ kāraṇaṃ atthi. Sassatadiṭṭhiyā hi so tebhūmakesu saṅkhata-saṅkhāresu² kaṇci saṅkhāraṃ niccato gaṇheyyāti attho.

1. Anussavādhigatappasādaṃ (Ka)

2. Saṅkhāresu (Sī)

Catutthabhūmakasaṅkhārā pana tejjusadattā divasaṃsantatto ayoguḷo viya makkhikānaṃ, diṭṭhiyā vā aññesaṃ vā akusalānaṃ ārammaṇaṃ na honti. Iminā nayena **kañci saṅkhāraṃ sukhato**ti-ādīsupi attho veditabbo.

269. **Sukhato upagaccheyyā**ti “ekantasukhī attā hoti arogo parammaraṇā”ti¹ evaṃ attadiṭṭhivasena sukhato gāhaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Diṭṭhivippayuttacittena pana ariyasāvako pariḷāhābhībhūto pariḷāhavūpasamatthaṃ mattahatthiparittāsito viya cakkhabrahmaṇo gūthaṃ kañci saṅkhāraṃ sukhato upagacchati.

270. Attavāre kaṣiṇādipaṇṇattisaṅghatthaṃ “saṅkhāraṇ”ti avatvā **kañci dhammanti** vuttaṃ. Idhāpi ariyasāvakassa catubhūmakavasena paricchedo veditabbo, puthujjanassa tebhūmakavasena. Sabbavāresu vā ariyasāvakassāpi tebhūmakavaseneva paricchedo vaṭṭati. Yaṃ yaṃ hi² puthujjano gaṇhāti, tato tato ariyasāvako gāhaṃ viniveṭheti. Puthujjano hi yaṃ yaṃ niccaṃ sukhaṃ attāti gaṇhāti, taṃ taṃ ariyasāvako aniccaṃ dukkhaṃ anattāti gaṇhanto taṃ gāhaṃ viniveṭheti³. Iti imasmiṃ suttattaye⁴ puthujjanattaggāhaviniveṭhanaṃ nāma kathitaṃ.

271. **Mātaranti**-ādīsu janikāva mātā, janakova pitā, manussabhūtova khīṇāsavo arahāti adhippeto. Kiṃ pana ariyasāvako aññaṃ jīvitā voropeyyāti? Etampi aṭṭhānaṃ. Sacepi bhavantaragataṃ ariyasāvakaṃ attano ariyasāvakabhāvaṃ ajānantampi koci evaṃ vadeyya “imaṃ kunthakipillikaṃ jīvitā voropetvā sakalacakkavāḷagabbhe cakkavattirajjaṃ paṭipajjāhī”ti, neva so taṃ jīvitā voropeyya. Athāpi naṃ evaṃ vadeyyuṃ “sace imaṃ na ghāteṣasi⁵, sīsaṃ te chindissāmā”ti. Sīsamevassa chindeyyuṃ, na ca so taṃ ghāteyya. Puthujjanabhāvassa pana mahāsāvajjabhāvadassanattaṃ ariyasāvakassa ca baladīpanatthametaṃ vuttaṃ, ayaṃ hettha adhippāyo—sāvajjo puthujjanabhāvo, yatra hi nāma puthujjano mātughātādīni ānantariyāni karissati. Mahābalo ca ariyasāvako, yo⁶ etāni kammāni na karotīti.

1. Dī 1. 29; Ma 3. 18 piṭṭhesu.

4. Suttantanaye (Syā, Ka)

2. Yaṃ hi yaṃ (Sī)

5. Na ghāteyyāsi (Sī)

3. Vinivaṭṭeti (Sī)

6. So (Ka)

274. **Paduṭṭhacittoti**¹ vadhakacittena paduṭṭhacitto. **Lohitaṃ uppādeyyāti** jīvamānakasarīre khuddakamakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ uppādeyya.

275. **Samghaṃ bhindeyyāti** samānasaṃvāsakaṃ samānasīmāya ṭhitaṃ pañcahi kāraṇehi² samghaṃ bhindeyya. Vuttampi cetarṃ “pañcahupāli ākārehi samgho bhijjati kammena uddesena voharanto anussāvanena salākaggāhenā”ti³.

Tattha **kammenāti** apalokaṇādīsu catūsu kammesu aññatarena kammena. **Uddesenāti** pañcasu pātimokkhuddesesu aññatarena uddesena. **Voharantoti** kathayanto, tāhi tāhi uppatīhi⁴ **adhammaṃ dhammoti**-ādīni aṭṭhārasa bhedakaravatthūni dīpento. **Anussāvanenāti** “nanu tumhe jānātha mayhaṃ uccākulā pabbajitabhāvaṃ bahussutabhāvaṃ, mādiso nāma uddhammaṃ ubbinayaṃ Satthu sāsanaṃ gāheyyāti⁵ cittampi uppādetuṃ na tumhākaṃ yuttaṃ, kiṃ mayhaṃ avīci nīluppalavanaṃ viya sītālā, kiṃ ahaṃ apāyato na bhāyāmi”ti-ādīnā nayena kaṇṇamūle vacībhedaṃ katvā anussāvanena. **Salākaggāhenāti** evaṃ anussāvetvā tesāṃ cittaṃ upatthambhetvā anivattidhamme katvā “gaṇhatha imaṃ salākaṃ”ti salākaggāhena.

Ettha ca kammameva uddeso vā pamāṇaṃ, vohārānussāvana-salākaggāhā pana pubbabhāgā. Aṭṭhārasavatthudīpanavasena hi voharantena tattha rucijananatthaṃ anussāvetvā salākāya gahitāyapi abhinnova hoti samgho. Yadā pana evaṃ cattāro vā atirekā vā salākaṃ gahetvā āveṇikaṃ kammaṃ vā uddesaṃ vā karonti, tadā samgho bhinno nāma hoti. Evaṃ dīṭṭhisampanno puggalo samghaṃ bhindeyyāti netāṃ ṭhānaṃ vijjati. Ettāvata mātughātādīni pañca ānantariyakammāni dassitāni honti, yāni puthujjano karoti, na ariyasāvako. Tesāṃ āvibhāvatthaṃ—

Kammato dvārato ceva, kappatthitīyato tathā.
Pākasādhāraṇādīhi, viññātabbo vinicchayo.

1. Duṭṭhacittoti (Sī)

2. Pañcahākārehi (Syā, Ka)

3. Vi 5. 349 piṭṭhe.

4. Upapattīhi (Ka)

5. Gaṇheyyāti (Ka)

Tattha **kammato** tāva—ettha hi manussabhūtasappa manussabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā api parivattaliṅgaṃ jīvitaṃ voropentassa kammaṃ ānantariyaṃ hoti, tassa vipākaṃ paṭibāhissāmīti sakalacakkavālaṃ mahācetiyaṃ appamāṇehi paṇāsaṃ pūretvāpi sakalacakkavālaṃ pūretvā nisinnassa bhikkhusaṃghassa mahādānaṃ datvāpi Buddhassa Bhagavato saṃghāṭikaṇṇaṃ amuñcanto vicarivāpi kāyassa bhedaṃ nirayameva upapajjati. Yo pana sayāṃ manusso tiracchānabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā, sayāṃ vā tiracchānabhūto manussabhūtaṃ, tiracchānabhūtoyeva vā tiracchānabhūtaṃ jīvitaṃ voropeti, tassa kammaṃ ānantariyaṃ na hoti, bhāriyaṃ pana hoti, ānantariyaṃ āhacceva tiṭṭhati. Manussajātikanāṃva pana vasena yaṃ paṇho kathito.

Tattha eḷakacatukkaṃ saṅgāmacatukkaṃ coracatukkaṃ kathetabbāṃ. Eḷakaṃ māressāmīti abhisandhināpi hi eḷakattṭhāne tṭhitaṃ manusso manussabhūtaṃ mātaṃ vā pitaraṃ vā mārento ānantariyaṃ phusati. Eḷakābhisandhinā mātāpiti-abhisandhinā vā eḷakaṃ mārento ānantariyaṃ na phusati, mātāpiti-abhisandhinā mātāpitara mārento phusateva. Esa nayo itarasmimpi catukkadvaye. Yathā ca mātāpitūsu, evaṃ arahantepi etāni catukkāni veditabbāni. Manussa-arahantameva ca māretvā ānantariyaṃ phusati, na yakkhabhūtaṃ. Kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva. Manussa-arahantassa ca puthujjanakāleyeva satthappahāre vā vise vā dinnepi yadi so arahattaṃ patvā teneva marati, arahantaghāto hotiyeva. Yaṃ pana puthujjanakāle dinnāṃ dānaṃ arahattaṃ patvā paribhuñjati, puthujjanasappa taṃ dinnāṃ hoti. Sesa-ariyaṃ puggale mārentassa ānantariyaṃ natthi, kammaṃ pana bhāriyaṃ, ānantariyasadisameva.

Lohituppāde Tathāgatassa abhejjakāyatāya parūpakkamena cammacchedaṃ katvā lohitapaggharaṇaṃ nāma natthi, sarīrassa pana antoyeva ekasmiṃ tṭhāne lohitaṃ samosarati. Devadattena paviddhasilato bhijjivā gatā sakalikāpi¹ Tathāgatassa pādantaṃ pahari, pharasunā pahaṇo viya pādo antolohitoyeva ahosi. Tathā karontassa ānantariyaṃ hoti. Jīvako pana Tathāgatassa

1. Sakkhaliṅkāpi (Ka)

ruciya satthakena cammaṃ chinditvā tamhā ṭhānā duṭṭhalohitaṃ nīharitvā phāsukamakāsi. Tathā karontassa puñṇakammameva hoti.

Atha ye parinibbute Tathāgate cetiyaṃ bhindanti, bodhiṃ chindanti, dhātumhi upakkamanti, tesāṃ kiṃ hotīti? Bhāriyaṃ kammaṃ hoti ānantariyasadisāṃ. Sadhātukaṃ pana thūpaṃ vā paṭimaṃ vā bādhayamānaṃ bodhisākhāṃ chinditum vaṭṭati. Sacepi tattha nilīnā sakuṇā cetiye vaccaṃ pāṭenti, chinditum vaṭṭatiyeva. Paribhogacetiyo hi sarīracetiyaṃ mahantataraṃ. Cetiyaavatthum bhinditvā gacchantāṃ bodhimūlampi chinditvā haritum vaṭṭati. Yā pana bodhisākhā bodhigharaṃ bādhati, taṃ geharakkhaṇatthaṃ chinditum na labhati. Bodhi-atthaṃ hi gehaṃ, na gehatthāya bodhi. Āsanagharepi eseṇa nayo. Yasmiṃ pana āsanaghare dhātu nīhitā hoti, tassa rakkhaṇatthāya bodhisākhāṃ chinditum vaṭṭati. Bodhijagganatthaṃ oḷāharaṇasākhāṃ vā pūṭisākhāṃ vā¹ chinditum vaṭṭatiyeva, sarīrapaṭijaggane viya puñṇampi hoti.

Samṅhabhedepi sīmaṭṭhakasaṃghe asannipatite viṣum paṇisaṃ gahetvā katavohārānussāvanasālākaggāhassa kammaṃ vā karontassa uddesaṃ vā uddisantaṃ bhedo ca hoti ānantariyakammaṇca. Samaggasaññāya pana vaṭṭatīti saññāya vā karontassa bhedova hoti, na ānantariyakammaṃ. Tathā navato ūnaparisāya. Sabbantimena paricchedena navannaṃ jānānaṃ yo saṃghaṃ bhindati, tassa ānantariyakammaṃ hoti. Tassa anuvattakānaṃ adhammavādīnaṃ mahāsāvajjakammaṃ, dhammavādino pana anavajjā. Tattha navannameva saṃghabhede idaṃ suttaṃ—“ekato Upāli cattāro honti, ekato cattāro, navamo anussāveti, salākaṃ gāheti ‘ayaṃ dhammo ayaṃ vinayo idaṃ Satthu sāsanaṃ, imaṃ gaṇhatha, imaṃ rocethā’ti. Evaṃ kho Upāli saṃgharāji ceva hoti saṃghabhedo ca. Navannaṃ vā Upāli atirekanavannaṃ vā saṃgharāji ceva hoti saṃghabhedo cā”ti². Etesu ca pana pañcasu saṃghabhedo vacīkammaṃ, sesāni kāyakammānīti evaṃ kammato viññātabbo vinicchayo.

1. Oḷāharaṇasākhāṃ vā pūṭiṭhānaṃ vā (Sī)

2. Vi 4. 367 piṭṭhe.

Dvāratoti sabbāneva cetāni kāyadvāratopi vacīdvāratopi samuṭṭhahanti. Purimāni panettha cattāri āṇattikavijjāmayappayogavasena vacīdvārato samuṭṭhahitvāpi kāyadvārameva pūrenti, saṅghabhedo hatthamuddhāya bhedaṁ karontassa kāyadvārato samuṭṭhahitvāpi vacīdvārameva pūretīti evamettha dvāratopi viññātabbo vinicchayo.

Kappaṭṭhitiyatoti saṅghabhedoyeva cettha kappaṭṭhitiyo. Saṅṭhahante hi kappe vā kappavemajjhe vā saṅghabhedaṁ katvā kappavināseyeva muccati. Sacepi hi “sve kappo vinassissatī”¹ti ajja saṅghabhedaṁ karoti, sveva muccati, ekadivasameva niraye paccati. Evaṁ karaṇaṁ¹ pana natthi. Sesāni cattāri kammāni ānantariyāneva honti, na kappaṭṭhitiyānīti evamettha kappaṭṭhitiyatopi viññātabbo vinicchayo.

Pākatoti yena ca pañcapetāni kammāni katāni honti, tassa saṅghabhedoyeva paṭisandhivasena vipaccati, sesāni “ahosikammaṁ nāhosi kammavipāko”²ti evamādīsu saṅkhaṁ gacchanti. Saṅghabhedābhāve lohituppādo, tadabhāve arahantaghāto, tadabhāve sace pitā sīlavā hoti, mātā dussīlā, no vā tathā sīlavatī, pitughāto paṭisandhivasena vipaccati. Sace mātā sīlavatī, mātughāto. Dvīsupi sīlena vā dussīlena vā samānesu mātughātova paṭisandhivasena vipaccati. Mātā hi dukkarakārinī bahūpakārā ca puttānanti evamettha pākatopi viññātabbo vinicchayo.

Sādhāraṇādīhīti purimāni cattāri sabbesampi gahaṭṭhapabbajitānaṁ sādhāraṇāni, saṅghabhedo pana “na kho Upāli bhikkhunī saṅghaṁ bhindati, na sikkhamānā, na sāmaṇero, na sāmaṇerī, na upāsako, na upāsikā saṅghaṁ bhindati. Bhikkhu kho Upāli pakatatto samānasamvāsako samānasīmāyaṁ ṭhito saṅghaṁ bhindatī”²ti vacanato vuttappakārassa bhikkhunova hoti, na aññassa, tasmā asādhāraṇo. Ādisaddena sabbepe te dukkhavedanāya sahaḡatā dosamohasampayuttā cāti evamettha sādhāraṇādīhipi viññātabbo vinicchayo.

1. Ettha kāraṇaṁ (Sī)

2. Vi 4. 368 piṭṭhe.

276. **Aññaṃ satthāraṇti** “ayaṃ me satthā satthu kiccaṃ kātuṃ asaṃmattho”ti bhavantarepi aññaṃ tittakaraṃ “ayaṃ me satthā”ti evaṃ gaṇheyya, netāṃ ṭhānaṃ vijjatīti attho.

277. **Ekissā lokadhātuyā**ti dasasahassilokadhātuyā. Tīṇi hi khetṭāni jātikhettāṃ āṇākhettāṃ visayakhettānti. Tattha **jātikhettāṃ** nāma dasasahassī lokadhātu. Sā hi Tathāgatassa mātukucchismiṃ okkamanakāle nikkhamanakāle sambodhikāle dhammacakkappavattane āyusaṅkhāravossajjane parinibbāne ca kampati. Koṭisatasahassacakkavālaṃ pana **āṇākhettāṃ** nāma. Āṇāṇāṭiyaparittamoraparittadhajaggaparittaratanaparittādīnaṃ hi ettha āṇā pavattati. **Visayakhettassa** pana parimāṇaṃ natthi. Buddhānaṃ hi “yāvatakaṃ ñāṇaṃ tāvatakaṃ ñeyyaṃ, yāvatakaṃ ñeyyaṃ tāvatakaṃ ñāṇaṃ, ñāṇapariyantikaṃ ñeyyaṃ, ñeyyapariyantikaṃ ñāṇaṃ”ti¹ vacanato avisayo nāma natthi.

Imesu pana tīsu khettesu ṭhapetvā imaṃ cakkavālaṃ aññaṃsmiṃ cakkavāle Buddhā uppajantīti suttāṃ natthi, na uppajantīti pana atthi. **Tīṇi** hi **piṭakāni** Vinayapiṭakaṃ Suttantapiṭakaṃ Abhidhammapiṭakaṃ. **Tisso saṅgītiyo** Mahākassapatherassa saṅgīti, Yasattherassa saṅgīti, Moggaliputtattherassa saṅgīti. Imā tisso saṅgītiyo āruḷhe tepītake Buddhavacane imaṃ cakkavālaṃ muñcitvā aññaṃttha Buddhā uppajantīti suttāṃ natthi, na uppajantīti pana atthi.

Apubbaṃ acarimanti apure apacchā, ekato na uppajjanti, pure vā pacchā vā uppajjantīti vuttaṃ hoti. Tattha Bodhipallaṅke “bodhiṃ appatvā na utṭhahissāmi”ti nisinnakālato paṭṭhāya yāva mātukucchismiṃ paṭisandhiggahaṇaṃ, tāva pubbeti na veditabbaṃ. Bodhisattassa hi paṭisandhikkhaṇe dasasahassacakkavāḷakampaneneva khettapariggaho kato, etthantare aññaṃsā Buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Parinibbānato paṭṭhāya yāva sāsapamattāpi dhātu tiṭṭhati, tāva pacchāti na veditabbaṃ. Dhātūsu hi ṭhitāsu Buddhā ṭhitāva honti. Tasmā etthantare aññaṃsā Buddhassa uppatti nivāritāva hoti. Dhātuparinibbāne pana jāte aññaṃsā Buddhassa uppatti na nivāritā.

1. Khu 7. 139; Khu 8. 175; Khu 9. 376 piṭṭhesu.

Kasmā pana apubbaṃ acarimaṃ na uppajjantīti? Anacchariyattā. Buddhā hi acchariyamanussā. Yathāha “ekapuggalo bhikkhave loke uppajjamāno uppajjati acchariyamanusso. Katamo ekapuggalo, Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho”¹. Yadi ca dve vā cattāro vā aṭṭha vā soḷasa vā ekato uppajjeyyūṃ, anacchariyā bhaveyyūṃ. Ekasmiṃ hi vihare dvinnaṃ cetiyānampi lābhasakkārā ulārā na honti, bhikkhūpi bahutāya anacchariyā jātā, evaṃ Buddhāpi bhaveyyūṃ. Tasmā na uppajjanti.

Desanāya ca visesābhāvato. Yaṃ hi satipaṭṭhānādikaṃ dhammaṃ eko deseti, aññena uppajjitvāpi sova dhammo desetabbo siyā. Tato anacchariyo siyā. Ekasmiṃ pana dhammaṃ desente desanāpi acchariyāva hoti.

Vivādabhāvato ca. Bahūsu ca Buddhesu uppannesu bahūnaṃ ācariyānaṃ antevāsikā viya “amhākaṃ Buddho pāsādiko, amhākaṃ Buddho madhurassaro lābhī puñṇavā”²ti vivadeyyūṃ, tasmāpi evaṃ na uppajjanti.

Apicetaṃ kāraṇaṃ Milindaraññā puṭṭhena Nāgasenattherena vitthāritameva. Vuttañhi tattha²—

Bhante Nāgasena bhāsitaṃpi hetuṃ Bhagavatā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso, yaṃ ekissā lokadhātuyā dve Arahanto Sammāsambuddhā apubbaṃ acarimaṃ uppajjeyyūṃ, netuṃ ṭhānaṃ vijjati”³ti. Desentā³ ca bhante Nāgasena sabbepi Tathāgatā sattatiṃsa bodhipakkhiyadhamme desenti, kathayamānā⁴ ca cattāri ariyasaccāni kathenti, sikkhāpentā ca tīsu sikkhāsu sikkhāpentī, anusāsamānā ca appamādapāṭipattiyaṃ anusāsanti. Yadi bhante Nāgasena sabbesampi Tathāgatānaṃ eko uddeso ekā kathā ekā sikkhā ekā anusīṭṭhi, kena kāraṇena dve Tathāgatā ekakkhaṇe na uppajjanti. Ekenapi tāva Buddhuppādena ayaṃ loko obhāsajāto, yadi dutiyopi Buddho bhaveyya, dvinnaṃ pabhāya ayaṃ loko bhiyyoso mattāya obhāsajāto bhaveyya. Ovadamānā ca dve Tathāgatā sukhāṃ ovadeyyūṃ, anusāsamānā

1. Am 1. 22 piṭṭhe.

3. Desayantā (Si)

2. Khu 11. 231 piṭṭhādīsu.

4. Kathayantā (Ka)

ca sukhaṃ anusāseyyuṃ. Tattha me kāraṇaṃ desehi, yathāhaṃ nissaṃsayo bhaveyyanti.

Ayaṃ mahārāja dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva Tathāgatassa guṇaṃ dhāreti, yadi dutiyo Buddho uppajjeyya, nāyaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhaṃseyya, na ṭhānamupagaccheyya.

Yathā mahārāja nāvā ekapurisasandhāraṇī bhaveyya, ekasmiṃ purise abhirūlhe sā nāvā samupādikā bhaveyya, atha dutiyo puriso āgaccheyya tādiso āyuna vaṇṇena vayena pamāṇena kisathūlena sabbaṅgapaccaṅgena, so taṃ nāvaṃ abhiruheyya, api nu sā mahārāja nāvā dvinnampi dhāreyyāti. Na hi bhante, caleyya kampeyya nameyya onameyya vinameyya vikireyya vidhameyya viddhaṃseyya, na ṭhānamupagaccheyya, osideyya udaketi. Evameva kho mahārāja ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī, ekasseva Tathāgatassa guṇaṃ dhāreti, yadi dutiyo Buddho upajjeyya, nāyaṃ dasasahassī lokadhātu dhāreyya, caleyya -pa- na ṭhānamupagaccheyya.

Yathā vā pana mahārāja puriso yāvadatthaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya chādentāṃ yāva kaṇṭhamabhipūrayitvā, so dhāto pīṇito paripuṇṇo nirantero tandikato anonamitadaṇḍajāto punadeva tattakaṃ bhojanaṃ bhuñjeyya, api nu kho so mahārāja puriso sukhito bhaveyyāti. Na hi bhante, sakiṃ bhuttova mareyyāti. Evameva kho mahārāja ayaṃ dasasahassī lokadhātu ekabuddhadhāraṇī -pa- na ṭhānamupagaccheyyāti.

Kiṃ nu kho bhante Nāgasena atidhammabhārena pathavī calatīti. Idha mahārāja dve sakaṭā ratanaparipūrītā bhaveyyuṃ yāva mukhasamā, ekasmā sakaṭato ratanaṃ gahetvā ekasmiṃ sakaṭe ākireyyuṃ, api nu kho taṃ mahārāja sakaṭaṃ dvinnampi sakaṭānaṃ ratanaṃ dhāreyyāti. na hi bhante, nābhipi tassa phaleyya, arāpi tassa bhijjeyyuṃ, nemīpi tassa opateyyuṃ, akkhopi tassa bhijjeyyāti. Kiṃ nu kho mahārāja atiratanabhārena sakaṭaṃ bhijjatīti. Āma bhanteti. Evameva kho mahārāja atidhammabhārena pathavī calatīti.

Api ca mahārāja imaṃ kāraṇaṃ Buddhabalaparidīpanāya osāritaṃ.
 Aññampi tattha abhirūpaṃ¹ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi mahārāja dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, parisāya vivādo uppajjeyya,
 “tumhākaṃ Buddho amhākaṃ Buddho”ti ubhatopakkhajātā bhaveyyūṃ.
 Yathā mahārāja dvinnāṃ balavāmaccānaṃ parisāya vivādo uppajjati,
 “tumhākaṃ amacco amhākaṃ amacco”ti ubhatopakkhajātā honti. Evameva
 kho mahārāja yadi dve Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, parisāya
 vivādo uppajjeyya, “tumhākaṃ Buddho amhākaṃ Buddho”ti
 ubhatopakkhajātā bhaveyyūṃ. Idaṃ paṭhamāṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena
 kāraṇena dve Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

Aparampi mahārāja uttariṃ kāraṇaṃ suṇohi, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti. Yadi mahārāja dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe uppajjeyyūṃ, aggo Buddhoti yaṃ vacanaṃ,
 taṃ micchā bhaveyya. Jeṭṭho Buddhoti -pa-. Seṭṭho Buddhoti. Viṣiṭṭho
 Buddhoti. Uttamo Buddhoti. Pavaro Buddhoti. Asamo Buddhoti.
 Asamasamo Buddhoti. Appaṭṭisamo Buddhoti. Appaṭṭibhāgo Buddhoti.
 Appaṭṭipuggalo Buddhoti yaṃ vacanaṃ, taṃ micchā bhaveyya. Idampi kho
 tvaṃ mahārāja kāraṇaṃ atthato sampaṭiccha, yena kāraṇena dve
 Sammāsambuddhā ekakkhaṇe na uppajjanti.

Apica mahārāja Buddhānaṃ Bhagavantānaṃ sabhāvapakatikā esā, yaṃ
 ekoyeva Buddho loke uppajjati. Kasmā? Kāraṇamahantattā
 Sabbaññubuddhaguṇānaṃ. Aññampi mahārāja yaṃ mahantaṃ hoti, taṃ
 ekaṃyeva hoti. Pathavī mahārāja mahantī, sā ekāyeva. Sāgaro mahanto, so
 ekoyeva. Sineru girirājā mahanto, so ekoyeva. Ākāso mahanto, so ekoyeva.
 Sakko mahanto, so ekoyeva. Brahmā mahanto, so ekoyeva. Tathāgato
 Arahaṃ Sammāsambuddho mahanto, so ekoyeva. Yattha te uppajjanti,
 tattha aññesaṃ okāso na hoti. Tasmā Tathāgato Arahaṃ Sammāsambuddho
 ekoyeva loke uppajjati. Sukathito bhante Nāgasena pañho opammehi
 kāraṇehi”ti.

1. Aparam (Syā, Ka)

Ekissā lokadhātuyāti ekasmiṃ cakkavāḷe. Heṭṭhā imināva padena dasa cakkavāḷasahassāni gahitāni, tānapi ekacakkavāḷeneva paricchinditum vaṭṭanti. Buddhā hi uppajjamānā imasmiṃyeva cakkavāḷe uppajjanti, uppajjanaṭṭhāne¹ pana vārite ito aññesu cakkavāḷesu na uppajjantīti vāritameva hoti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā

15. Aṭṭhānapāli 2. Dutiyavaggavaṇṇanā

278. **Apubbaṃ acarimanti** ettha cakkaratanapātubhāvato pubbe pubbaṃ, tasseva antaradhānato pacchā carimaṃ. Tattha dvidhā cakkaratanassa antaradhānaṃ hoti cakkavattino kālakiriyāya vā pabbajjāya vā. Antaradhāyamānañca pana taṃ kālakiriyato vā pabbajjato vā sattame divase antaradhāyati, tato paraṃ cakkavattino pātubhāvo avārito.

Kasmā pana ekacakkavāḷe dve cakkavattino na uppajjantīti? Vivādupacchedato acchariyabhāvato² cakkaratanassa mahānubhāvato ca. Dvīsu hi uppajjantesu “amhākaṃ rājā mahanto, amhākaṃ rājā mahanto”ti vivādo uppajjeyya, “ekasmiṃ dīpe cakkavattī, ekasmiṃ dīpe cakkavattī”ti ca anacchariyo bhaveyya. Yo cāyaṃ cakkaratanassa dvisahassadīpa-parivāresu catūsu mahādīpesu issariyānuppadānasamattho mahānubhāvo, sopi parihāyetha. Iti vivādupacchedato acchariyabhāvato cakkaratanassa mahānubhāvato ca na ekacakkavāḷe dve uppajjanti.

279. **Yaṃ itthī Arahaṃ assa Sammāsambuddho**ti ettha tiṭṭhatu tāva sabbaññuguṇe nibbattetvā lokanittaraṇasamattho Buddhabhāvo, paṇidhānamattampi itthiyā na sampajjati.

“Manussattaṃ liṅgasampatti, hetu Satthāradassanaṃ.

Pabbajjā guṇasampatti, adhikāro ca chandatā.

Aṭṭhadhammasamodhānā, abhinīhāro samijjhatī”ti³—

1. Uppannaṭṭhāne (Ka)

2. Anacchariyabhāvato (Syā, Ka)

3. Khu 4. 311 piṭṭhe Buddhavaṃse.

imāni hi paṇidhānasampattikāraṇāni. Iti¹ paṇidhānampi sampādetuṃ asamatthāya² itthiyā kuto Buddhabhāvoti “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ itthī Arahaṃ assa Sammāsambuddho”ti vuttaṃ. Sabbākāraparipūrova puñṇussayo sabbākāraparipūrameva attabhāvaṃ nibbattetīti purisova Arahaṃ hoti Sammāsambuddho, na itthī.

280. **Rājā assa cakkavattī**ti-ādīsupi yasmā itthiyā kosohitavattthaguyhatādīnaṃ³ abhāvena lakkhaṇāni na paripūranti, itthiratanābhāvena sattaratanasamaṅgitā na sampajjati, sabbamanussehi ca adhiko attabhāvo na hoti. Tasmā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ itthī rājā assa cakkavattī”ti vuttaṃ.

281. Yasmā ca sakkattādīni tīpi ṭhānāni uttamāni, itthiliṅgañca hīnaṃ, tasmā cassā sakkattādīnipi paṭisiddhāni.

Nanu ca yathā itthiliṅgaṃ, evaṃ purisaliṅgampi brahmaloke natthi. Tasmā “yaṃ puriso brahmattaṃ kāreyya, ṭhānametaṃ vijjati”tipi na vattabbaṃ siyāti. No na vattabbaṃ. Kasmā? Idha purisassa tattha nibbattanato. Brahmattanti hi mahābrahmattaṃ adhippetāṃ. Itthī ca idha jhānaṃ bhāvetvā kālaṃ katvā Brahmapārisajjānaṃ sahaḃyataṃ upapajjati, na mahābrahmānaṃ. Puriso pana tattha nuppajjatīti na vattabbo. Samānepi cettha ubhayaliṅgābhāve purisasaṇṭhānāva brahmāno, na itthisaṇṭhānā. Tasmā suvuttamevetāṃ.

284. **Kāyaduccaritassāti**-ādīsu yathā nimbabījakosātakibījādīni madhuraṃ phalaṃ na nibbattenti, asātaṃ amadhurameva nibbattenti, evaṃ kāyaduccaritādīni madhuraṃ vipākaṃ na nibbattenti, amadhurameva nibbattenti. Yathā ca ucchubījasālibījādīni madhuraṃ sādurasameva phalaṃ nibbattenti, na asātaṃ kaṭukaṃ. Evaṃ kāyasucaritādīni madhurameva vipākaṃ nibbattenti, na amadhuraṃ. Vuttampi cetāṃ—

“Yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ.

Kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ”ti⁴.

1. Idam (Syā, Ka)

3. Kosohitavattthaguyhatādīnaṃ (Sī, Syā)

2. Asamatthatāya (Sī)

4. Saṃ 1. 229 piṭṭhe.

Tasmā “aṭṭhānametaṃ bhikkhave anavakāso yaṃ kāyaduccaritassā”ti-
ādi vuttaṃ.

290-295. **Kāyaduccaritasamaṅgīti**-ādīsu **samaṅgīti** pañcavidhā
samaṅgitā āyūhanasamaṅgitā cetanāsamaṅgitā kammāsamaṅgitā
vipākasamaṅgitā upaṭṭhānasamaṅgitāti. Tattha
kusalākusalakammāyūhanakkhaṇe **āyūhanasamaṅgitāti** vuccati. Tathā
cetanāsamaṅgitā. (Yāva pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva sabbepe
sattā pubbe upacitacetanāya samaṅgitāya cetanāsamaṅginoti vuccanti. Esā
cetanāsamaṅgitā.)¹ Yāva arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva sabbepe sattā pubbe
upacitaṃ vipākārahaṃ kammaṃ sandhāya “kammāsamaṅgino”ti vuccanti.
Esā **kammāsamaṅgitā**. **Vipākasamaṅgitā** vipākakkhaṇe yeva veditabbā. Yāva
pana sattā arahattaṃ na pāpuṇanti, tāva tesāṃ tato tato cavitvā niraye tāva
uppañjamānānaṃ aggijālālohakumbhi-ādīhi upaṭṭhānākārehi nirayo,
gabbhaseyyakattaṃ āpañjamānānaṃ mātukucchi, devesu uppañjamānānaṃ
kapparukkhavimānādīhi upaṭṭhānākārehi devalokoti evaṃ upapattinimittaṃ
upaṭṭhāti. Iti nesāṃ iminā upapattinimitta-upaṭṭhānena aparimuttatā
upaṭṭhānasamaṅgitā nāma. Sā calati, sesā niccalā. Niraye hi upaṭṭhitepi
devaloko upaṭṭhāti, devaloke upaṭṭhitepi nirayo upaṭṭhāti, manussaloke
upaṭṭhitepi tiracchānāyoni upaṭṭhāti, tiracchānāyoniyā ca upaṭṭhitāyapi
manussaloko upaṭṭhātiyeva.

Tatridaṃ vatthu—Soṇagiripāde kira Acelavihāre² Soṇatthero nāma eko
dhammakathiko. Tassa pitā Sunakhavājiko nāma ahosi, thero taṃ
paṭibāhantopi saṃvare ṭhapetuṃ asakkonto “mā nassi varāko”ti³
mahallakakāle akāmakāṃ naṃ pabbājesi. Tassa gilānaseyyāya nipannassa
nirayo upaṭṭhāsi. Soṇagiripādato mahantā sunakhā āgantvā khāditukāmā
viya samparivāresuṃ. So mahābhaya bhito “vārehi tāta Soṇa, vārehi tāta
Soṇā”ti āha. Kiṃ mahātherāti. Na passasi tātāti taṃ pavattiṃ ācikkhi.
Soṇatthero “kathaṇhi nāma mādisassa pitā niraye

1. () etthantare pāṭho Sīhaḷapothake ca, Ma-Ṭṭha 4. 87; Abhi-Ṭṭha 2. 419 piṭṭhesu
ca na dissati.

2. Pañcalavihāre (Sī)

3. Pāpakoti (Ka)

nibbattissati, patiṭṭhāssa bhavissāmī”¹ti sāmaṇerehi nānāpupphāni āharāpetvā cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇesu talasantharaṇapūjam² āsanapūjañca kāretvā pitaraṃ mañcakena cetiyaṅgaṇaṃ haritvā mañce nisīdāpetvā “ayaṃ mahāthera pūjā tumhākaṃ atthāya katā, ‘ayaṃ me Bhagavā duggatapaṇṇākāro’³ti vatvā Bhagavantaṃ vanditvā cittaṃ pasādehi”³ti āha. So mahāthero pūjaṃ disvā tathā karonto cittaṃ pasādesi. Tāvadevassa devaloko upaṭṭhāsi. Nandanavanacittalatāvanamissakavanaphārusa-kavanavimānāni ceva devanāṭakāni ca parivāretvā ṭhitāni viya ahesuṃ. So “apetha Soṇa, apetha Soṇā”³ti therāṃ āha. Kimidaṃ mahātherāti. Etā te mātaro āgacchantīti. Thero “saggo upaṭṭhito mahātherassā”³ti cintesi. Evaṃ upaṭṭhānasamaṅgitā calatīti veditabbā. Etāsu samaṅgitāsu idha āyūhanacetanākammasamaṅgitāvasena “kāyaduccaritasamaṅgi”³ti-ādi vuttaṃ.

Tattha eke ācariyā “yasmim̐ khaṇe kammaṃ āyūhati, tasmim̐eva khaṇe tassa saggo vārito”³ti vadanti. Apare pana “āyūhitakammaṃ nāma³ vipākavāraṃ labhantampi atthi alabhantampi. Tattha yadā kammaṃ vipākavāraṃ labhati, tasmim̐eva kāle tassa saggo vārito”³ti vadanti. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Atṭhānapāḷivaṇṇanā niṭṭhitā.

16. Ekadhammapāḷi 1. Paṭhamavaggavaṇṇanā

296. Ekadhammapāḷiyaṃ **ekadhammoti** ekasabhāvo. **Ekantanibbidāyāti** ekantena vaṭṭe nibbindanattāya ukkaṇṭhanattāya. **Virāgāyāti** vaṭṭe virajjanattāya, rāgādīnaṃ vā kilesānaṃ virajjanāya vigamāya. **Nirodhāyāti** rāgādīnaṃ nirodhāya appavattikaraṇattāya, vaṭṭasseva vā nirujjhanattāya. **Upasamāyāti** kilesavūpasamanattāya, **abhiññāyāti** aniccādivasena lakkhaṇattāya āropetvā abhijānanattāya. **Sambodhāyāti** catunnaṃ saccānaṃ bujjhanattāya, “bodhi vuccati catūsu maggesu

1. Patiṭṭhānamassa karissāmīti (Ka)

2. Santharapūjañca (Syā)

3. Āyūhanakammaṃ (Syā, Ka)

ñāṇaṃ”¹ti evaṃ vuttassa vā catumaggañāṇassa paṭivijjhanatthāya.

Nibbānāyāti appaccayanibbānassa sacchikaraṇatthāya.

Iti Bhagavā imehi sattahi padehi Buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇaṃ kathesi. Kasmā? Mahājanassa ussāhajananatthaṃ visakaṇṭakavāṇijo viya attano paṇiyassa². Visakaṇṭakavāṇijo nāma guḷavāṇijo vuccati. So kira guḷaphāṇitakhaṇḍasakkarādīni³ sakāṭenādāya paccantagāmaṃ gantvā “visakaṇṭakam gaṇhatha, visakaṇṭakam gaṇhathā”ti ugghosesi. Taṃ sutvā gāmikā “visaṃ nāma kakkhaḷaṃ ghoraṃ. Yo naṃ khādati, so marati. Kaṇṭakampi vijjhivā māreti, ubhopete kakkhaḷā. Ko ettha ānisaṃso”ti gehadvārāni thakesuṃ, dārake ca palāpesuṃ. Taṃ disvā vāṇijo “avohārakusalā ime gāmikā, handa ne upāyena gāhāpemi”ti “atimadhuraṃ gaṇhatha, atisāduṃ gaṇhatha, guḷaṃ phāṇitaṃ sakkaraṃ samagghaṃ labbhati, kūṭamāsakūṭakahāpaṇādīhi vāpi labbhati”ti ugghosesi. Taṃ sutvā gāmikā tuṭṭhapahaṭṭhā vaggavaggā gantvā bahumpi mūlaṃ datvā aggahesuṃ.

Tattha visakaṇṭakavāṇijassa “visakaṇṭakam gaṇhathā”ti ugghosanaṃ viya Bhagavato Buddhānussatikammaṭṭhānakathanāṃ, visakaṇṭake vaṇṇaṃ kathetvā tassa gahaṇatthāya mahājanassa ussāhakaraṇaṃ viya imehi sattahi padehi Buddhānussatikammaṭṭhānassa vaṇṇabhaṇaṇena tattha mahājanassa ussāhakaraṇaṃ.

Katamo ekadhammoti kathetukamyatāpucchā. **Buddhānussatīti** Buddhaṃ ārabha uppannā anussati, Buddhaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Taṃ panetaṃ Buddhānussatikammaṭṭhānaṃ duvidhaṃ hoti cittasampahaṃsanatthañceva vipassanatthañca. Kathaṃ? Yadā hi asubhārammaṇesu aññataraṃ⁴ bhāventassa bhikkhuno cittuppādo upahaññati ukkaṇṭhati nirassādo hoti vīthiṃ nappaṭipajjati, kūṭagoṇo viya ito cito ca vidhāvati. Tasmaṃ khaṇe esa mūlakammaṭṭhānaṃ pahāya “itipi so Bhagavā”ti-ādinā nayena Tathāgatassa lokiyalokuttaraguṇe anussarati. Tassevaṃ Buddhaṃ anussarantassa cittuppādo pasīdati, vinīvaraṇo

1. Khu 7. 362; Khu 8. 231 piṭṭhesu.

2. Paṇḍitatāya (Syā, Ka)

3. Guḷavāṇijo khaṇḍasakkarādīni (Ka)

4. Asubhārammaṇe asubhasaññaṃ (Syā), asubhārammaṇe subhasaññaṃ (Ka)

hoti. So taṃ cittaṃ evaṃ dametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃyeva manasi karoti. Kathaṃ? Yathā nāma balavā puriso kūṭāgārakaṇṇikatthāya mahārukkaṃ chindanto sākhāpalāsacchedanamatteneva¹ pharasudhārāya vipannāya mahārukkaṃ chindituṃ asakkontopi dhuranikkhepaṃ akatvāva kammārasālaṃ gantvā tikhiṇaṃ pharasuṃ kārāpetvā puna taṃ chindeyya. Evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. So evaṃ Buddhānussativasena cittaṃ paridametvā puna mūlakammaṭṭhānaṃ manasikaronto asubhārammaṇaṃ paṭhamajjhānaṃ nibbattetvā jhānaṅgāni sammāsivā ariyabhūmiṃ okkamati. Evaṃ tāva cittasampahamsanatthaṃ hoti.

Yadā panaesa Buddhānussatiṃ anussarivā “ko ayaṃ itipi so Bhagavāti-ādinā nayena anussari, itthi nu kho puriso nu kho devamanussamābrahmānaṃ aññataro nu kho”ti pariggaṇhanto “na añño koci satisampayuttaṃ pana cittameva anussari”ti disvā “taṃ kho panetaṃ cittaṃ khandhato viññāṇakkhandho hoti, tena sampayuttā vedanā vedanākkhandho, tena sampayuttā saññā saññākkhandho, saha-jātā phassādayo saṅkhārakkhandho ime cattāro arūpakkhandaṃ honti”ti arūpaṇca vavatthapetvā tassa nissayaṃ pariyesanto hadaya-vatthum disvā tassa nissayaṇi cattāri mahābhūtāni, tāni upādāya pavattāni sesa-upādārūpāni ca pariggahetvā “sabbampetaṃ rūpaṃ rūpakkhandaṃ”ti vavatthapetvā “idaṇca rūpaṃ purimaṇca arūpaṃ”ti saṅkhepato rūpārūpaṃ, pabhedato pañcakkhandhe puna “saṅkhepato pañcapete khandhā dukkhasaccaṃ”ti dukkhasaccaṃ vavatthapetvā “tassa pabhāvikā taṇhā samudayasaccaṃ, tassa nirodho nirodhasaccaṃ, nirodhapajānanā paṭipadā maggasaccaṃ”ti evaṃ pubbabhāge cattāri ca saccāni vavatthapetvā paṭipāṭiyā ariyabhūmiṃ okkamati. Tadāssa idaṃ kammaṭṭhānaṃ vipassanatthaṃ nāma hoti. **Ayaṃ khoti**-ādi appanāvāro vuttanayeneva veditabbo.

297. **Dhammānussati**-ādīsupi eseva nayo. Ayaṃ panettha vacanattho—dhammaṃ ārabha uppannā anussati² **dhammānussati**, svākkhātātā-didhammaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Saṃghaṃ ārabha uppannā anussati **saṃghānussati**, suppaṭipannatādisaṃghaguṇārammaṇāya satiyā

1. ...matteyyeva (Si)

2. Sati (Ka)

etaṃ adhivacanaṃ. Sīlaṃ ārabha uppannā anussati **sīlānussati**, akhaṇḍatādisīlaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Cāgaṃ ārabha uppannā anussati **cāgānussati**, muttacāgatādicāgaguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Devatā ārabha uppannā anussati **devatānussati**, devatā sakkhiṭṭhāne ṭhapetvā attano saddhādiguṇārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Ānāpāne ārabha uppannā sati **ānāpānassati**, assāsapassāsanimittārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Maraṇaṃ ārabha uppannā sati **marañassati**, jīvitindriyupacchedārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Kesādhedhaṃ rūpakāyaṃ gatā, kāye vā gatāti kāyagatā, kāyagatā ca sā sati cāti kāyagatasatīti vattabbe rassaṃ akatvā **kāyagatāsati**ti vuttā. Kesādikāyakotṭhāsanimittārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Upasamaṃ ārabha uppannā anussati **upamānussati**, sabbadukkhūpasamārammaṇāya satiyā etaṃ adhivacanaṃ. Duvidho vā upasamo accantūpasamo ca khayūpasamo ca. Tattha **accantūpasamo** nāma nibbānaṃ, **khayūpasamo** nāma maggo. Evameetaṃ duvidhampi upasamaṃ anussarantassa uppannā sati upamānussatīti ayamettha attho. Iti imesu dasasu kammaṭṭhānesu ānāpānassati marañassati kāyagatāsati imāni tīpi vipassanatthāneva honti, sesāni satta cittasampahāṃsanatthānīpi hontīti.

Paṭhamavaggavaṇṇanā

16. Ekadhammapāli 2. Dutiyavaggavaṇṇanā

298. Dutīye **micchādiṭṭhī**ti dvāsattṭhividhāyapi micchādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Micchādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

299. **Sammādiṭṭhī**ti pañcavidhāyapi sammādiṭṭhiyā etaṃ adhivacanaṃ. **Sammādiṭṭhikassā**ti tāya diṭṭhiyā samannāgatassa.

302. **Ayoniso manasikāro**ti anupāyamanasikāro.

303. **Yoniso manasikāro**ti upāyamanasikāro. Tattha ayoniso manasikaroto pubbe anuppannā micchādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva niyāmokkamanā pavaḍḍhati. Niyāme okkante vaḍḍhitā nāma hoti. Yoniso manasikaroto pubbe anuppannā sammādiṭṭhi uppajjati, uppannā pana yāva arahattamaggā pavaḍḍhati. arahattaphale patte vaḍḍhitā nāma hoti.

304. **Micchādiṭṭhiyā bhikkhave samannāgatā sattā**ti ettha ekaccā micchādiṭṭhi saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca, ekaccā maggāvaraṇāva, na saggāvaraṇā, ekaccā neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Tattha ahetukadiṭṭhi akiriyadiṭṭhi natthikadiṭṭhīti ayam tividhā saggāvaraṇā ceva hoti maggāvaraṇā ca. Dasavatthukā antaggāhikā micchādiṭṭhi maggāvaraṇāva hoti na saggāvaraṇā. Vīsativatthukā sakkāyadiṭṭhi neva saggāvaraṇā na maggāvaraṇā. Idam pana vidhānam paṭikkhipitvā imasmim sutte “micchādiṭṭhiyā bhikkhave samannāgatā”ti vacanato antamaso vīsativatthukam sakkāyadiṭṭhim upādāya diṭṭhi nāma saggam upanetum samatthā nāma natthi, ekantam nirayasmimyeva nimujjāpetīti vuttam. Yathā hi muggamāsappamāṇāpi pāsānasakkharā udaye pakkhittā uppilavamānā¹ nāma natthi, ekantam heṭṭhāva pavisati, evameva antamaso sakkāyadiṭṭhipi saggam upanetum samatthā nāma natthi, ekantam apāyesuyeva nimujjāpetīti.

305. **Sammādiṭṭhiyā samannāgatā**ti ettha kammassakatasammādiṭṭhi jhānasammādiṭṭhi vipassanāsammādiṭṭhi maggasammādiṭṭhi phalasammādiṭṭhīti pañcavidhā sammādiṭṭhi. Tattha kammassakatasammādiṭṭhi sampattibhavam ākaḍḍhati, jhānasammādiṭṭhi rūpārūpabhave paṭisandhim deti, maggasammādiṭṭhi vaṭṭam viddhamseti, phalasammādiṭṭhi bhavam paṭibāhati, vipassanāsammādiṭṭhi kim karotīti? Sāpi paṭisandhim nākaḍḍhati. Tipiṭakacūḷābhayatthero panāha “sace vipassanāsammādiṭṭhi bhāvitā diṭṭheva dhamme arahattam pāpetum sakkoti, iccetam kusalam. Sace na sakkoti, satta bhava deti āvuso”ti. Evamayam lokiya lokuttarā sammādiṭṭhi kathitā. Imasmim panatthe lokikā bhavanipphādikāva veditabbā.

1. Patitā upari palavamānā (Ka)

306. **Yañceva kāyakammaṃ yathādiṭṭhi samattaṃ samādinnaṃ** ettha **yathādiṭṭhī**ti yā yā diṭṭhi, tassā tassā anurūpaṃ¹. **Samattanti** paripuṇṇaṃ. **Samādinnaṃ** gahitaṃ. Tadevaṃ yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ, diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ, diṭṭhānulomikaṃ kāyakammanti tividhaṃ hoti. Tattha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgama”ti yaṃ evaṃladdhikassa sato pāṇātipāta-adinnādānamicchācārasaṅkhātaṃ kāyakammaṃ, idaṃ **yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammaṃ** nāma. “Pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ, natthi pāpassa āgama”ti imāya pana laddhiyā iminā dassanena sahajātaṃ kāyakammaṃ **diṭṭhisahajātaṃ kāyakammaṃ** nāma. Tadeva pana samattaṃ samādinnaṃ gahitaṃ parāmaṭṭhaṃ **diṭṭhānulomikaṃ kāyakammaṃ** nāma. Vacīkammādīsupi eseva nayo. Yathā panettha “pāṇaṃ hanato adinnaṃ ādiyato micchācāraṃ carato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ”ti yojanā katā, evaṃ vacīkammamanokammesu “musā bhaṇato, piṣuṇaṃ kathentassa, pharusarī kathentassa, samphaṃ palapantassa, abhijjhāluno, byāpannacittassa, micchādiṭṭhikassa ca sato natthi tatonidānaṃ pāpaṃ”ti yojanā kātabbā.

Yā ca cetanāti-ādīsū diṭṭhisahajātāva cetanā **cetanā** nāma, diṭṭhisahajātāva patthanā **patthanā** nāma, cetanāpatthanānaṃ vasena cittaṭṭhapanā² **paṇidhi** nāma, tehi pana cetanādihi³ sampayuttā phassādayo **saṅkhārā** nāma. **Diṭṭhi** hissa **bhikkhave pāpikā**ti yasmā tassa puggalassa diṭṭhi pāpikā lāmikā. **Nikkhattanti** ropitaṃ. **Upādiyatīti** gaṇhāti. **Kaṭukattāyāti** idaṃ purimasseva vevacanaṃ.

“Vaṇṇagandharasūpeto, amboyaṃ ahuvā pure.

Tameva pūjaṃ labhamāno, kenambo kaṭukapphalo.

Pucimandaparivāro, ambo te dadhivāhana.

Mūlaṃ mūlena saṃsaṭṭhaṃ, sākhā sākhā nisevare⁴.

Asātasannivāsena, tenambo kaṭukapphalo”ti⁵—

1. Yā ayaṃ diṭṭhi, tassā anurūpaṃ (Sī)

2. Cittapatthanā (Ka)

3. Cetanādiṭṭhihi (Ka)

4. Nivesare (Ṭikā)

5. Khu 5. 48 piṭṭhe Jātake.

Āgataṭṭhāne viya hi idhāpi kaṭukanti tittakaṃ veditabbaṃ. **Asātattāyāti** amadhurattāya.

Imasmiṃ pana Bījūpamasutte¹ “diṭṭhīti niyatamicchādiṭṭhi gahitā”ti porāṇakattherā āhaṃsu. Taṃ pana paṭikkhipitvā “sabbānipi dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni gahitāni”ti vuttaṃ. Anantarasutte “pāṇātipātā viramantassa adinnādānā viramantassa micchācārā viramantassa natthi tatonidānaṃ puññaṃ”ti-ādinā nayena yathādiṭṭhiyaṃ ṭhitakāyakammādiṇi yojetvā veditabbāni, idha pana sammādiṭṭhisahajāta cittaṭṭhapanāva patthanāti veditabbā. Sammādiṭṭhi panettha lokiyalokuttarā kathitā. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Dutiyavaggavaṇṇanā.

16. Ekadhammapāli 3. Tatiyavaggavaṇṇanā

308. Tatiyassa paṭhame **micchādiṭṭhikoti** yāthāvadiṭṭhiko. **Viparītadassanoti** tāyeva micchādiṭṭhiyā viparītadassano. **Saddhammā vuṭṭhāpetvāti** dasakusalakammapathadhammato vuṭṭhāpetvā. **Asaddhamme patiṭṭhāpeti**ti dasa-akusalakammapathasaṅkhāte asaddhamme patiṭṭhāpeti. **Ekapuggaloti** cettha chahi satthārehi saddhiṃ Devadatto ca aññe ca evarūpā veditabbā.

309. Dutīye **sammādiṭṭhikoti** yāthāvadiṭṭhiko. **Aviparītadassanoti** tāyeva sammādiṭṭhiyā aviparītadassano. **Asaddhammāti** dasa-akusalakammapathato. **Saddhammeti** dasakusalakammapathasaṅkhāte saddhamme. **Ekapuggaloti** cettha anuppanne Buddhhe cakkavattī rājā sabbaññubodhisattoti evamādayo labbhanti, uppanne Buddhhe Buddho ceva Buddhasāvaka ca.

310. Tatiye **micchādiṭṭhiparamānī**ti micchādiṭṭhi paramā etesanti micchādiṭṭhiparamāni. Pañca hi ānantariyakammāni mahāsāvajjāni nāma, tehipi micchādiṭṭhiyeva mahāsāvajjatarāti adhippāyo. Kasmā? Tesāṃ hi paricchedo atthi. Cattāri hi ānantariyakammāni niraye nibbattāpentīti

1. Bījopamasutte (Sī)

vuttāni. Saṁghabhedakammampi niraye kappatthitikameva hoti. Evametesam paricchedo atthi, koṭi paññāyati, niyatamicchādiṭṭhiyā pana paricchedo natthi. Sā hi vaṭṭassa mūlaṁ, tāya samannāgatassa bhavato vuṭṭhānaṁ natthi. Ye tassa sotabbaṁ maññanti, tepi vipaṭipādeti¹. Tāya ca samannāgatassa neva saggo atthi na maggo. Kappavināse mahājane brahmaloke nibbattepi niyatamicchādiṭṭhiko tattha anibbattitvā piṭṭhicakkavāle nibbattati. Kim pana piṭṭhicakkavālaṁ na jhāyatīti? Jhāyati, tasmim jhāyamānepi esa ākāse ekasmim okāse paccatiyevāti vadanti.

311. Catutthe **Makkhalī**ti “mā khali”ti vacanaṁ upādāya evaṁladdhanāmo titthakaro. **Nadīmukheti** dvinnam nadīnaṁ samāgataṭṭhāne². Desanāmetamevetam, dvinnam kandarānaṁ, dvinnam udakānaṁ, samuddassa ca, loṇiyā ca, samuddassa ca nadiyā cāti etesampi yassa kassaci samāgataṭṭhānaṁ aññampi tathārūpaṁ udakaṁ. **Khippanti**³ kuminaṁ. **Uḍḍeyyāti** oḍḍeyya⁴. Manussā hi naḷehi vā ucchūhi vā veḷūhi vā palāsantisalākāya⁵ vā ekaṁ dve tayo vā kumbhe gaṇhanappamāṇakuminaṁ katvā mukhavaṭṭiyā yottena bandhitvā nadīmukhaṁ netvā dvīsu passesu khāṇuke koṭṭetvā yottehi tattha bandhanti, tam sandhāyetaṁ vuttaṁ. Tasmim hi paviṭṭhassa khuddakassa macchassāpi makkho natthi. **Anayāyāti** avaḍḍhiyā. **Byasanāyāti** vināsāya. **Makkhali moghapurisoti** ayaṁ Makkhali Gosālo tucchapuriso. **Manussakhippaṁ maññe loke uppannoti** mahājanassa saggamokkhagamanamagge⁶ tattha gamananivāraṇatthaṁ manussakuminaṁ viya loke uppanno.

312. Pañcamādīsu **durakkhāte bhikkhave dhammavinayeti** durakkhātadhammavinayo nāma bāhirakasāsaṇaṁ. Tattha hi Satthāpi asabbaññū hoti, dhammopi durakkhāto, gaṇopi duppaṭipanno. **Yo ca samādapetīti** yo ācariyapuggalo samādapeti. **Yañca samādapetīti** yaṁ antevāsikaṁ samādapeti. **Yo ca samādapito tathattāya paṭipajjati** yo antevāsiko ācariyena samādapito tassa vacanaṁ

1. Vipāṭipādentī (Syā), vipāṭisārentī (Ka)

2. Samāgamaṭṭhāne (Syā, Ka)

3. Khipanti (Sī, Syā)

4. Oḍḍeyyāti uḍḍeyya (Sī)

5. Sinnusalākāya (Sī)

2. Samāgamaṭṭhāne (Syā, Ka)

4. Oḍḍeyyāti uḍḍeyya (Sī)

6. Saggamokkhagamanamaggo (Ka)

karonto tathābhāvāya paṭipajjati. **Bahuṃ apuññaṃ pasavantī**ti samādapako hi pāṇātipātādīsu jaṅghasatam samādapento tesam sabbesampi akusalena samakameva akusalam pāpuṇāti. Tenāha “sabbe te bahuṃ apuññaṃ pasavantī”ti.

313. **Svākkhāteti** suṭṭhu akkhāte sudesite. Evarūpe hi dhammavinaye Satthā ca Sabbaññū hoti, dhammo ca svākkhāto, gaṇo ca suppaṭipanno. **Sabbe te bahuṃ puññaṃ pasavantī**ti samādapako hi bhikkhū piṇḍāya pavitṭhe disvā yāgubhattādīni samādapento sabbesampi dāyakānam kusaleṇa samakam kusalam pāpuṇāti. Tena vuttam “bahuṃ puññaṃ pasavantī”ti.

314. **Dāyakena mattā jānitabbā**ti dāyakapuggaleṇa pamāṇam jānitabbam, pamāṇena dātabbam, pūretvā atirekam na dātabbam. Na dātabbanti hi avatvā¹ pamāṇavasena thokam dātabbanti vuttam. Kasmā? Pūretvā atireke dinnepi hi atirekā manussasampatti vā dibbasampatti vā nibbānasampatti vā natthi. **No paṭiggāhakenā**ti paṭiggāhakassa pana mattam jānitvā paṭiggahaṇakiccam nāma natthi. Kasmā? Tassa hi mattam ṇatvā pūretabbā² mattapaṭiggahaṇamūlikā appicchapaṭipadā nāma natthi. Yattakam pana labhati, tattakam gahetabbam. Atirekaggahaṇamūlam hissa puttadāragahaṇam³ bhavissati.

315. **Paṭiggāhakena mattā jānitabbā**ti paṭiggāhakapuggaleṇa pamāṇam jānitabbam. Katham? Tena hi dāyakassa vaso veditabbo, deyyadhammassa vaso veditabbo, attano thāmo veditabbo. Yadi hi deyyadhammo bahu hoti, dāyako appam dātukāmo, dāyakassa vasena appam gaṇhitabbam. Deyyadhammo appo, dāyako bahuṃ dātukāmo, deyyadhammassa vasena appam gaṇhitabbam. Deyyadhammopi bahu, dāyakopi bahuṃ dātukāmo, attano thāmam ṇatvā pamāṇeneva gaṇhitabbam. Evaṃ mattam ṇatvā paṭiggāhanto hi appicchapaṭipadam pūreti. Anupannassa lābho uppajjati, uppanno lābho thāvarova hoti. Appasannā pasīdanti, pasannāpi bhiyyo pasādamāpajjanti, mahājanassa cakkhubhūto hoti, sāsanam ciraṭṭhitikam karoti.

1. Dātabbam na dātabbanti avatvā (Ka)

2. Pūretvā (Syā, Ka)

3. Puttadāragahaṇam (Syā)

Tatrimāni vatthūni—Rohaṇajanapade kira Kuṭumbariyavihāre eko daharo dubbhikkhasamaye tasmim̐ gāme ekassa kammakārassa¹ gehe bhuñjanatthāya kaṭacchubhattam̐ gahetvā gamanatthāya ca kaṭacchubhattameva labhati. So ekadivasam̐ tasmim̐ gehe ekaṁ āgantukaṁ disvā ekameva kaṭacchubhattam̐ gaṇhi. Athassa “kena kāraṇena”ti vutte tamattham̐ vatvā so kulaputto pasīditvā “amhākaṁ kulūpakabhadanto evarūpo nāmā”ti rājadvāre mittāmaccānaṁ kathesi. Te sabbepi tassa appicchaguṇe pasannā ekadivaseneva saṭṭhi dhurabhattāni ṭhapesum̐. Evam̐² **appiccho anuppannalābham̐ uppādeti.**

Saddhātissamahārājāpi cūlupaṭṭhākam̐³ Tissāmaccaṁ vīmaṁsitvā tena ekaṁ tittiraṁ pacāpetvā āharāpesi. Atha paribhogasamaye “aggam̐ datvā paribhuñjissāmi”ti aṭṭhakasālapariveṇe⁴ mahātherassa bhaṇḍaggāhasāmaṇerassa tittiramaṁsaṁ dento tasmim̐ thokaṁyeva paṭiggaṇhante tassa appicchaguṇe pasīditvā “pasannosmi tāta, aṭṭha te dhurabhattāni dem̐”ti āha. Mahārāja upajjhāyassa demīti. Aparānipi aṭṭha demīti. Tāni amhākaṁ ācariyassa demīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni samānupajjhāyānaṁ dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Tāni bhikkhusaṁghassa dammīti. Aparānipi aṭṭha dammīti. Sāmaṇero adhivāsesīti. Evamassa **uppanno lābho thāvaro hoti.**

Appasannā pasīdantiti etthapi—Dīghabrāhmaṇo kira brāhmaṇe bhojento pañca pañca bhattasarakāni datvā santappetuṁ nāsakkhi. Athekadivasam̐ “samaṇā kira nāma appicchā”ti katham̐ sutvā vīmaṁsanatthāya bhattam̐ gāhāpetvā bhikkhusaṁghassa bhattakiccakaraṇavelāya vihāraṁ gantvā tiṁsamatte bhikkhū bhojanasālāyaṁ bhuñjante disvā ekaṁ bhattasarakam̐ gahetvā saṁghattherassa santikaṁ agamāsi. Thero aṅgulim̐ cāletvā thokameva aggahesi. Eteneva niyāmena ekaṁ bhattasarakam̐ sabbesaṁ sampāpuṇi. Tato brāhmaṇo “saccoyeva etesaṁ samaṇānaṁ guṇo”ti appicchatāya pasanno sahasaṁ vissajjetvā tasmim̐yeva vihāre cetiyaṁ kāresi. Evam̐ appasannā pasīdanti.

1. Lambakaṇṇakassa (Sī), lambakaṇṇassa (Syā)

2. Evam̐ dhammova (Syā), evam̐ dhammo ca (Ka)

3. Cūlha-upaṭṭhākam̐ (Sī)

4. Kanthakasālapariveṇe (Sī)

Pasannā bhiyyo pasīdantīti ettha vatthunā kiccaṃ natthi. Pasannānaṃ hi appicchaṃ disvā pasādo bhiyyo vaḍḍhatiyeva.

Majjhantikatissattherasadise pana appicche disvā mahājano appiccho bhavitum maññatīti appiccho **mahājanassa cakkhubhūto** nāma hoti.

“Appicchatā bhikkhave saddhammassa ṭhitiyā asammosāya anantaradhānāya saṃvattatī”¹ti¹ vacanato pana appiccho **sāsanaṃ ciraṭṭhitikaṃ karoti** nāma.

No dāyakenāti svākkhāte dhammavinaye pana dāyakassa pamāṇaṃ ṇatvā dātabbakiccaṃ nāma natthi. Yattako deyyadhammo atthi, tattakaṃ avattharitvā dātum vaṭṭati. Avattharitvā dinnakāraṇā hi esa manussasampattiṃ dibbasampattiṃ nibbānasampattiṃ ca avattharitvā uttaruttari paṇītapañītameva labhati.

316. Yo āradhāvīriyo, so dukkhaṃ viharatī
pañcātapatappana²maruppapātapatanādiccānuparivattana-
ukkuṭikappadhānādīni anuyuñjanto diṭṭhe ceva dhamme dukkhaṃ viharati,
tasseva bāhiraśamaye samādinnaśa tapacaraṇassa vipākena niraye
uppajjitvā samparāyepi dukkhaṃ viharati.

317. Yo kusīto, so dukkhaṃ viharatīti ayampi diṭṭhe dhamme ceva samparāye ca dukkhaṃ viharati. Kathaṃ? Yassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya yoniso manasikāro natthi, Buddhavacanāṃ na uggaṇhāti,
ācariyupajjhāyavattaṃ na karoti, cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇavattaṃ na karoti. Janassa pana saddhādeyyaṃ apaccavekkhitaparibhogena paribhuñjitvā divasaṃ seyyasukhaṃ passasukhaṃ³ anuyuñjitvā pabuddhakāle tayo vitakke vitakketi. So katipāheneva bhikkhubhāvā cavati. Evaṃ diṭṭhadhamme ca dukkhaṃ viharati. Pabbajitvā panasamaṇadhammassa sammā akatattā ca—

Kuso yathā duggahito, hatthamevānukantati.

Sāmaññaṃ dupparāmatṭhaṃ, nirayāyupakaḍḍhatī⁴.

Apāyasmiṃyeva paṭisandhiṃ gaṇhāti. Evaṃ samparāyepi dukkhaṃ viharati.

1. Am 1. 18 piṭṭhe.

3. Phassasukhaṃ (Sī)

2. Pañcātapatappana (Sī)

4. Khu 1. 57 piṭṭhe Dhammapade.

318. **Yo kusīto, so sukhaṃ viharatīti** kālena kālaṃ vuttappakāre tapacaraṇe kiñci kiñci tapacaraṇaṃ katvā kālena kālaṃ odātavattavasano mālāgandhavilepanadharo madhurabhojanaṃ bhuñjanto mudukāsu seyyāsu sayanto diṭṭhe dhamme ceva sukhaṃ viharati samparāye ca. So hi tassa tapacaraṇassa gālhaṃ aggahitattā nātibahuṃ niraye dukkhaṃ anubhavati. Tasmā samparāye sukhaṃ viharati nāma.

319. **Yo āraddhavīriyo, so sukhaṃ viharatīti** āraddhavīriyo hi pabbajitakālato paṭṭhāya vattesu paripūrakārī hoti, Buddhavacanaṃ uggahāti, yoniso manasikāre kammaṃ karoti. Athassa vattapūraṇaṇceva uggahitabuddhavacanaṇca samaṇadhammakiriyaṇca āvajjentassa cittaṃ paśīdati. Evaṃ diṭṭheva dhamme sukhaṃ viharati. Diṭṭhadhamme pana arahattaṃ pāpuṇituṃ asakkonto nibbattabhava khippābhiñño hotīti samparāyepi sukhaṃ viharati nāma.

320. **Seyyathāpi bhikkhave appamattakopi gūtho duggandho hotīti** idaṃ suttaṃ aṭṭhuppattiyaṃ vuttaṃ. Katara-aṭṭhuppattiyaṃ? Navakanipāte¹ satuppādasutta-aṭṭhuppattiyaṃ. Tathāgato hi taṃ atthaṃ² kathento “nava puggalā nirayato muttā, tiracchānayanito muttā, pettivisayato muttā”ti kathesi. Athassa etadahosi “sace kho pana me puttā imaṃ dhammadesanaṃ sutvā khīṇanirayamhā khīṇatiracchānayanikā khīṇapettivisayā khīṇāpāyaduggativinipātāti maññamānā uparimaggaphalatthāya vāyamituṃ na maññeyyurū, tesaṃ saṃvegaṃ janessāmī”ti saṃvegajananatthaṃ “seyyathāpi bhikkhave”ti imaṃ suttaṃ ārabhi. Tattha **appamattakoti** thokamattako parittappamāṇo, antamaso kusaggenapi gahetvā upasiṅghiyamāno duggandhova hoti. **Appamattakampi bhavaṃ na vaṇṇemīti** appamattakampi kālaṃ bhava paṭisandhiṃ na vaṇṇayāmi. Idānissa upamaṃ dassento āha **antamaso accharāsaṅghātamattampīti**. Sabbantimena paricchedena dve aṅguliyo ekato katvā paharaṇamattampi kālanti vuttaṃ hoti. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Tatīyavaggavaṇṇanā.

1. Am 3. 184 piṭṭhe.

2. Suttaṃ (Sī)

16. Ekadhammapāli 4. Catutthavaggavaṇṇanā

322. Catutthavaggassa paṭhame **Jambudīpeti** jambuyā paññāto pākaṭo dīpoti Jambudīpo. Imassa kira dīpassa saññāṇabhūtā¹ yojanasatubbedhā paṇṇāsayojanasākhā pañcadasayojanāvattakkhandhā Himavantapabbate jātā kappatṭhāyinī mahājambū nāma atthi, tāya ayaṃ dīpo Jambudīpoti vuccati. Yathā ca imasmim dīpe jamburukkho kappatṭhāyī, tathā Aparagoyāne kadambarukkho, Uttarakurūsu kapparukkho, Pubbavidehe sirīsarukkho, Asurānaṃ cittapāṭalirukkho, supaṇṇānaṃ simbalirukkho, devānaṃ pāricchattakoti imepi kappatṭhāyīnova.

Pāṭalī simbalī jambū, devānaṃ pāricchattako.

Kadambo kapparukkho ca, sirīso² bhavati sattamoti.

Ārāmarāmaṇeyyakanti pupphārāmaphalārāmānaṃ rāmaṇeyyakam Veḷuvanañjivakambavanajetavanapubbārāmasadisam. Taṃ imasmim Jambudīpe appamattakam parittakam, na bahukanti attho. Sesapadesupi eseva nayo. Ettha **vanarāmaṇeyyakanti** nāgavanasālavana-campakavanādisadisam Vaṅkapabbatahimavantapabbatapadesādīsu araṇṇāvanaṃ veditabbaṃ. **Bhūmirāmaṇeyyakanti** Jetavanavihāramagadhakkhattādisadisam samam bhūmitṭhānaṃ. **Pokkharanīrāmaṇeyyakanti** Jetavanapokkharanīgagarāpokkharanīsadisānaṃ vaṭṭacaturassadīghavāṅkādisaṇṭhānānaṃ pokkharanīnaṃ sannivesanaṭṭhānaṃ. **Ukkūlavikūlanti** ukkūlaṇca vikūlaṇca. Tattha ukkūlam unnataṭṭhānaṃ, vikūlam ninnataṭṭhānaṃ. **Nadīvidugganti** nadīnaṃ bhinnataṭṭhānaṃ taṃ duggamattā nadīvidugganti vuccati. **Khāṇukaṇṭakataṭṭhānanti** tathajātakānaṇceva āhariyamānānaṇca khāṇukaṇṭakādīnaṃ patitṭhānaṭṭhānaṃ. **Pabbatavisamanti** girivisamaṃ. **Ye odakāti** ye ca udae jāyanti, teyeva bahutarā. Ito kira Suvāṇṇabhūmi sattamattāni yojanasatāni hoti, ekena vātena gacchantī nāvā sattahi ahorattehi gacchati. Athekasmim samaye evaṃ gacchantī nāvā sattāhampi nandiyāvattamacchapiṭṭheneva gatā. Evaṃ odakānaṃ sattānaṃ bahubhāvo veditabbo.

Apica thalaṭṭhānassa parittabhāvena udakassa ca bahubhāvenāpi ayamatto veditabbo. Yathā hi mahātaḷāke ekova

1. Paññāṇabhūtā (Sī)

2. Sirīsena (Syā, Ka)

uppalagaccho assa, tassa cattāri ca paṇṇāni, majjhe ca ekaṃ uppalamakulaṃ assa. Evamevaṃ cattāri paṇṇāni viya cattāro dīpā, majjhe uppalamakulaṃ viya Sinerupabbato, sesaṃ udakaṃ viya udakaparikkhitto okāso. Tassa mahantabhāvo iddhimantānaṃ pākaṭo hoti. Tesāṃ hi ākāseṇa gacchantānaṃ cattāro mahādīpā cattāri paṇṇāni viya upaṭṭhahanti, Sinerupabbato majjhe uppalamakulaṃ viya, sesaṃ udakaṃ viya udakaparikkhitto okāso. Evaṃ mahante udae jātattā odakāva bahutarā veditabbā.

323. Dutiyādīsu **aññatra manussehīti** idha cattāro apāyā aññatra manussehīti adhippetā.

Majjhimesu janapadesūti “puratthimāya disāya Gajaṅgalam¹ nāma nigamo, tassa parena mahāsālā, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Puratthimadakkhiṇāya disāya Sallavatī nāma nadī, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Dakkhiṇāya disāya Setakaṇṇikaṃ nāma nigamo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Pacchimāya disāya Thūṇaṃ nāma brāhmaṇagāmo, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe. Uttarāya disāya Usīraddhajo nāma pabbato, tato parā paccantimā janapadā, orato majjhe”² evaṃ paricchinne janapadeti attho. Ayaṃ hi janapado mudiṅgasañṭhāno ujukena katthaci asītiyojano hoti, katthaci yojanasatiko, katthaci dviyojanasatiko, majjhena pana tiyojanasatiko, pariyaṇtaparikkhepena navamattayojanasatiko hoti. Ettake tṭhāne Buddhapaccekabuddhā mahāsāvaka Buddhupaṭṭhākā Buddhasāvaka Buddhamātā Buddhapitā cakkavattī rājāti ime sattā nibbattanti. Apica upādāyupādāyāpi Majjhimapadeso labbhati. Sakalopi hi Jambudīpo Majjhimapadeso nāma, sesadīpā paccantimā janapadā. Tambapaṇṇidīpe Anurādhapuram Majjhimapadeso nāma, seso paccantoti evaṃ nayo veditabbo.

324. **Paññavanto ajaḷā aneḷamūgāti** ettha kammassakatapaññā jhānapaññā vipassanāpaññā maggapaññā phalapaññāti etāhi samannāgatā

1. Kajaṅgalam (Sī)

2. Vi 3. 287 piṭṭhe.

paññavanto nāma, amūlḥā ajaḷā nāma. Yesaṃ eḷā mukhato na galati, te aneḷamūgā nāma, aneḷamukhā niddosamukhāti attho. **Paṭibālā**ti samatthā, kāyabalena ceva ñāṇabalena ca samannāgatā. **Atthamaññātunti** atthānattham kāraṇākāraṇaṃ jānituṃ. **Duppaññā**ti appaññā nippaññā. **Jalā**ti mandā¹ momūhā.

325. **Ariyena paññācakkhunā**ti sahavipassanena maggena². **Avijjāgatā**ti avijjandhakārena samannāgatā.

326. **Ye labhanti Tathāgataṃ dassanāyā**ti ye Tathāgatassa guṇe jānitvā Tathāgataṃ cakkhuviññāṇena passituṃ labhanti.

327. **Tathāgatappaveditanti** Tathāgatena paveditaṃ pakāsetvā kathitaṃ. **Savanāyā**ti sotaviññāṇena sotuṃ.

328. **Dhārentī**ti na pammussanti.

329. **Dhātānaṃ**³ **dhammānaṃ atthaṃ upaparikkhantī**ti paṇḍāya Pāḷiyā atthānattham upaparikkhanti.

330. **Atthamaññāya dhammamaññāyā**ti Aṭṭhakathaṇca Pāḷiṇca jānitvā. **Dhammānudhammaṃ paṭipajjantī**ti anulomapaṭipadaṃ pūrenti.

331. **Saṃvejanīyesu ṭhānesū**ti saṃvegajanakesu kāraṇesu. **Saṃvijjantī**ti saṃvegaṃ āpajjanti.

332. **Yoniso padahantī**ti upāyena padhānavīriyaṃ karonti.

333. **Vavassaggārammaṇanti** vavassaggo vuccati nibbānaṃ, taṃ ārammaṇaṃ karitvāti attho. **Labhanti samādhinti** maggasamādhim ca phalasamādhim ca pāpuṇanti.

334. **Annaggarasaggānanti** uttamannānaṇca uttamarasānaṇca. **Uñchena kapālābhata**⁴ **yāpentī**ti uñchācārena vanamūlaphalāphalena vā

1. Dandhā (Sī)

3. Dhatānaṃ (Sī)

2. Saha vipassanamaggena (Ka)

4. Kapālabbhattena (Syā)

kapālena ābhatabhātena vā yāpenti. Ettha ca yo kassacideva khādanīyassa bhojanīyassa atthāya citte uppanne taṃkhaṇāmyeva na taṃ labhati, ayaṃ annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassapi taṃkhaṇāmyeva labhitvā oloketassa vaṇṇagandharasā amanāpā honti, ayampi annaggarasaggānaṃ na lābhī nāma. Yassa pana vaṇṇagandharasā paṭilabbhanti¹, manāpā honti, ayaṃ annaggarasaggānaṃ lābhī nāma. So uttamakoṭiyā cakkavattī rājā, heṭṭhimakoṭiyā Dhammāsoko veditabbo. Saṅkhepato hi yassa bhāttassa ekapāti satasahassaṃ agghati, idaṃ annaggarasaggaṃ nāma. Yaṃ pana bhikkhusaṃghaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā manussā uttamapaṇītaṃ bhāttaṃ denti, idaṃ kiṃ nāmāti? Idaṃ uñchena kapālābhatena yāpente upādāya annaggarasaggaṃ nāma vuccatīti.

335. **Attharasassāti**-ādīsu attharaso nāma cattāri sāmāññaphalāni dhammaraso nāma cattāro maggā, vimuttiraso nāma amatanibbānaṃ. Sesāṃ sabbattha uttānatthamevāti.

Catutthavaggavaṇṇanā.

Jambudīpapeyyālo niṭṭhito.

17. Pasādakaradhammavaggavaṇṇanā

366. **Addhamidanti**-ādīsu **addhanti** ekaṃsādhivacanametam, addhā idaṃ lābhānaṃ, ekaṃso esa lābhānanti vuttaṃ hoti. **Yadidaṃ āraññikattanti**² yo esa āraññikabhāvo. Idaṃ vuttaṃ hoti—āraññikabhāvo nāma lābhānaṃ ekaṃso avassabhāvitā³ na sakkā āraññikena lābhaṃ na labhitunti. Āraññiko hi bhikkhu “attano araṇṇavāsassa anucchavikaṃ karissāmi”ti pāpakaṃ nāma na karoti, athassa “āraññiko ayaṃ bhikkhū”ti sañjātagāravo mahājano catupaccayena pūjaṃ karoti. Tena vuttaṃ “addhamidaṃ bhikkhave lābhānaṃ yadidaṃ āraññikattan”ti. Sesapadesupi eseṇa nayo. Ettha pana **bāhusaccanti** bahussutabhāvo. **Thāvareyyanti** cirapabbajitattā thāvarappattabhāvo.

1. Paṭilabbhanti (Sī, Tīkāyaṃ ca) 2. Āraññikattanti (Sī) 3. Avassaṃ bhāvitattā (Syā)

Ākappasampadāti cīvaraggahaṇādino ākappaṣa sampatti.

Parivārasampadāti suciparivāratā. **Kolaputtī**ti kulaputtabhāvo.

Vaṇṇapokkharatāti sampannarūpatā. **Kalyāṇavākkaraṇatā**ti vacanakiriyāya madhurabhāvo. **Appābādhatā**ti ārogyasampatti. Arogo hi bhikkhu attano sarīrakalyatāya¹ vipassanādhure ca ganthadhure ca paripūrakārī hoti, tenassa lābho uppajjati.

Soḷasa pasādakaradhammā niṭṭhitā.

18. Aparā-accharāsaṅghātavaggavaṇṇanā

382. **Accharāsaṅghātamattampī**ti idampi suttam Aggikkhandhūpama-aṭṭhuppattiyam³ vuttam. Appanāppattāya hi mettāya vipāke kathāyeva natthi. Tassāyeva aṭṭhuppattiyā ayaṁ desanā āraddhāti veditabbā. Tattha **paṭhamanti** “gaṇanānupubbatā paṭhamam, idaṁ paṭhamam samāpajjati paṭhamam”ti Vibhaṅge⁴ vuttatthameva. **Jhānanti** jhānam nāma duvidham ārammaṇūpanijjhānaṁ lakkhaṇūpanijjhānaṁcāti. Tattha **ārammaṇūpanijjhānam** nāma aṭṭha samāpattiyo. Tā hi pathavīkasiṇādino ārammaṇassa upanijjhānato⁵ ārammaṇūpanijjhānanti vuccanti. **Lakkhaṇūpanijjhānanti** vipassanāmaggaṭṭhāni. Vipassanā hi aniccādivasena saṅkhāralakkhaṇassa upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānam nāma, vipassanāya pana lakkhaṇūpanijjhānakiccam maggena sijjatīti maggo lakkhaṇūpanijjhānam, phalaṁ suññata-animitta-appaṇihitalakkhaṇassa nibbānasseva upanijjhānato lakkhaṇūpanijjhānanti vuccati. Tattha imasmiṁ pana atthe ārammaṇūpanijjhānam adhippetam. **Ko pana vādo ye nam bahulikarontī**ti ye nam paṭhamajjhānam bahulī karonti, punappunam karonti, tesu vattabbameva natthi. Sesamettha heṭṭhā vuttanayeneva veditabbam.

383. **Dutiyanti**-ādīsupi “gaṇanānupubbatā dutiyan”ti-ādina⁶ nayena attho veditabbo.

1. Sarīrakalyāṇatāya (Syā, Ka)

4. Abhi 2. 267 piṭṭhe.

2. Vāsadhure ca (Sī)

5. Upanijjhāyanato (Sī)

3. Am 2. 495 piṭṭhe.

6. Abhi 2. 268 piṭṭhe.

386-387. **Mettanti** sabbasattesu hitapharaṇaṃ. **Cetovimuttinti** cittavimuttiṃ. Idha appanāppattāva mettā adhippetā. **Karuṇādīsūpi** eseva nayo. Ime pana cattāro brahmavihārā vaṭṭaṃ honti, vaṭṭapādā honti, vipassanāpādā honti, diṭṭhadhammasukhavihārā honti, abhiññāpādā vā nirodhapādā vā honti. Lokuttarā pana na honti. Kasmā? Sattārammaṇattāti.

390. **Kāye kāyānupassīti** ānāpānappabbhaṃ iriyāpathapabbhaṃ catusampajaññapabbhaṃ paṭikūlamanasikārapabbhaṃ dhātumanasikārapabbhaṃ navasivathikāpabbhāni ajjhattaparikkammavasena cattāri nīlādikaṣiṇānīti imasmiṃ aṭṭhārasavidhe kāye tameva kāyaṃ paññāya anupassanto. **Viharatīti** iriyati vattati. Iminā imassa aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatiṭṭhānabhāvakassa bhikkhuno iriyāpatho kathito hoti. **Ātāpīti** tasseeva vuttappakāraṇassa satipatṭhānassa bhāvanakavīriyena vīriyavā. **Sampajānoti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāsatiṭṭhānassa pariggāhikapaññāya sammā pajānanto. **Satimāti** aṭṭhārasavidhena kāyānupassanāpariggāhikāya satiyā samannāgato. **Vineyya loke abhiṭṭhādomanassanti** tasmimīyeva kāyasaṅkhāte loke pañcakāmaguṇikabhaṇhaṇca paṭighasampayuttadomanassaṇca vinetvā vikkhambhetvā kāye kāyānupassī viharatīti vuttaṃ hoti. Ettāvata kāyānupassanāsatiṭṭhānavasena suddharūpasammasanameva kathitanti veditabbaṃ.

Vedanāsu vedanānupassīti sukhādibhedāsu vedanāsu “sukhaṃ vedanaṃ vediyamāno sukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti. Dukkhaṃ, adukkhamasukhaṃ, sāmisam vā sukhaṃ nirāmisam vā sukhaṃ, sāmisam vā dukkhaṃ, nirāmisam vā dukkhaṃ, sāmisam vā adukkhamasukhaṃ, nirāmisam vā adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyamāno nirāmisam adukkhamasukhaṃ vedanaṃ vediyāmīti pajānāti”¹ evaṃ vuttaṃ navavidhaṃ vedanaṃ anupassanto. **Ātāpīti**-ādinaṃ panettha navavidhena vedanānupassanāsatiṭṭhānassa bhāvanāpariggāhikānaṃ vīriyapaññāsatiṇaṃ vasena attho veditabbo. **Lokoti** cettha vedanā² veditabbā.

1. Dī 2. 236; Abhi 2. 202; Ma 1. 75 piṭṭhesu.

2. Sāva vedanā (Sī)

Cittadhammesupi eseva nayo. Ettha pana **citte cittānupassīti** “sarāgaṃ vā cittaṃ sarāgaṃ cittanti pajānāti”¹ti evaṃ vitthārite soḷasappabhede citte tameva cittaṃ pariggāhikāya anupassanāya anupassantoti attho. **Dhammesu dhammānupassīti** “pañca nīvaraṇāni, pañcupādānakkhandhā, cha ajjhattikabāhirāyatanāni, satta bojjhaṅgā, cattāri ariyasaccāni”²ti evaṃ koṭṭhāsavasena pañcadhā vuttesu dhammesu dhammapariggāhikāya anupassanāya te dhamme anupassantoti attho. Ettha pana vedanānupassanāsatiṭṭhāne ca cittānupassanāsatiṭṭhāne ca suddha-arūpasammasanameva kathitaṃ, dhammānupassanāsatiṭṭhāne rūpārūpasammasanaṃ. Iti imāni cattāripi satiṭṭhānāni lokiyalokuttaramissakāneva kathitānīti veditabbāni.

394. **Anuppannānanti** anibbattānaṃ. **Pāpakānanti** lāmakānaṃ. **Akusalānaṃ dhammānanti** akosallasambhūtānaṃ lobhādīdhammānaṃ. **Anuppādāyāti** anibbattanatthāya. **Chandaṃ janetīti** kattukamyatā-kusalacchandaṃ uppādeti. **Vā yamatīti** payogaṃ parakkamaṃ karoti. **Vīriyaṃ ārabhatīti** kāyikacetasikavīriyaṃ karoti. **Cittaṃ paggaṇhātīti** teneva saha-jātavīriyena cittaṃ ukkhipati. **Padahatīti** padhānavīriyaṃ karoti.

Uppannānanti jātānaṃ nibbattānaṃ. **Kusalānaṃ dhammānanti** kosallasambhūtānaṃ alobhādīdhammānaṃ. **Ṭhitiyāti** ṭhitatthaṃ. **Asammosāyāti** anassanatthaṃ. **Bhiyyobhāvāyāti** punappunabhāvāya. **Vepullāyāti** vipulabhāvāya. **Bhāvanāyāti** vaḍḍhiyā. **Paripūriyāti** paripūraṇatthāya. Ayaṃ tāva catunnaṃ sammappadhānānaṃ ekapadiko atthuddhāro.

Ayaṃ pana sammappadhānakathā nāma duvidhā lokiyā lokuttarā ca. Tattha lokiyā sabbapubbabhāge hoti, sā Kassapasamyuttapariyāyena lokiyamaggakkhaṇeyeva veditabbā. Vuttaṃ hi tattha—

(“Cattārome āvuso sammappadhānā. Katame cattāro.”)³ Idhāvuso bhikkhu ‘anuppannā me pāpakā akusalā dhammā uppajjamānā anattāya saṃvatteyyun’^{ti} ātappaṃ karoti, ‘uppannā

1. Dī 2. 237; Abhi 2. 204; Ma 1. 76 piṭṭhesu.

2. Dī 2. 238; Abhi 2. 206; Ma 1. 76 piṭṭhesu.

3. () Pāḷiyaṃ natthi.

me pāpakā akusalā dhammā appahīyamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti, 'anuppannā me kusalā dhammā anuppajjamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti, 'uppannā me kusalā dhammā nirujjhamānā anathāya saṁvatteyyun'ti ātappaṃ karoti'ti¹.

Ettha ca **pāpakā akusalā**ti lobhādayo veditabbā. **Anuppannā kusalā dhammā**ti samathavipassanā ceva maggo ca. **Uppannā kusalā** nāma samathavipassanāva. Maggo pana sakim upajjitvā nirujjhamāno anathāya saṁvattanako nāma natthi. So hi phalassa paccayaṃ datvāva nirujjhati. Purimasmimpi² vā samathavipassanāva gahetabbāti vuttaṃ, taṃ pana na yuttaṃ. Evaṃ lokiyā sammappadhānakathā sabbapubbabhāge Kassapasam'yuttapariyāyena veditabbā. Lokuttaramaggakkhaṇe panetaṃ ekameva vīriyaṃ catukiccasādhanavasena cattāri nāmāni labhati.

Tattha **anuppannānaṃ pāpakānanti** ettha “anuppanno ceva kāmaccando”ti-ādīsu vuttanayena attho veditabbo. **Uppannānaṃ pāpakānanti** ettha catubbidhaṃ uppannaṃ vattamānuppannaṃ bhutvāvigatuppannaṃ okāsakatuppannaṃ bhūmiladdhuppannanti. Tattha ye kilesā vijjamānā uppādādisamaṅgino, idaṃ **vattamānuppannaṃ** nāma. Kamme pana javite ārammaṇarasaṃ anubhavitvā niruddhaviṇṇaṃ bhutvā vigataṃ nāma, kammaṃ upajjitvā niruddhaṃ bhutvā³ vigataṃ nāma. Tadubhayampi **bhutvāvigatuppannanti** saṅkhaṃ gacchati. kusalākusalakammaṃ aññakammassa vipākaṃ paṭibāhitvā attano vipākassa okāsaṃ karoti, evaṃ kate okāse vipāko upajjamāno okāsakaraṇato paṭṭhāya uppannoti vuccati, idaṃ **okāsakatuppannaṃ** nāma. Pañcakkhandhā pana vipassanāya bhūmi nāma, te atītādibhedo honti. Tesu anusayitakilesā pana atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Atītakkhandhesu anusayitāpi hi appahīnāva honti, anāgatakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, paccuppannakkhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti, idaṃ **bhūmiladdhuppannaṃ** nāma. Tenāhu porāṇā “tāsu tāsu bhūmīsu asamugghātagatā kilesā bhūmiladdhuppannāti saṅkhaṃ gacchanti”ti.

1. Saṃ 1. 401 piṭṭhe. 2. Purimasmim (Sī) 3. Bhavitvā (Ma-Tṭha 3. 173 piṭṭhe.)

Aparampi catubbidham uppannam samudācāruppannam ārammaṇādhiggahituppannam avikkambhituppannam asamugghātītuppannanti. Tattha sampati vattamānaṃyeva **samudācāruppannam** nāma. Sakim cakkhūni ummīletvā ārammaṇe nimitte gahite anussaritānussaritakkhaṇe kilesā nupajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Ārammaṇassa adhiggahitattā. Yathā kim? Yathā khīrarukkhaṇa kuṭhāriyā āhatāhataṭṭhāne khīram na nikkhamissatīti na vattabbā, evaṃ. Idam **ārammaṇādhiggahituppannam** nāma. Samāpattiyā avikkambhitakilesā pana imasmiṃ nāma ṭhāne na uppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Avikkambhitattā. Yathā kim? Yathā khīrarukkham kuṭhāriyā āhaneyyūṃ, imasmiṃ nāma ṭhāne khīram na nikkhameyyāti na vattabbam evaṃ. Idam **avikkambhituppannam** nāma. Maggena asamugghātītakilesā pana bhavagge nibbattassāpi uppajantīti purimanayeneva vitthāretabbam. Idam **asamugghātītuppannam** nāma.

Imesu uppannesu vattamānuppannam bhutvāvīgatuppannam okāsakatuppannam samudācāruppannanti catubbidham uppannam na maggavajjham, bhūmiladdhuppannam ārammaṇādhiggahituppannam avikkambhituppannam asamugghātītuppannanti catubbidham maggavajjham. Maggo hi uppajjamāno ete kilese pajahati. So ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Vuttampi cetam—

“Hañci atīte kilese pajahati, tena hi khīṇaṃyeva khepeti, niruddham nirodheti, atthaṅgataṃ atthaṅgameti, atītaṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci anāgate kilese pajahati, tena hi ajātaṃ pajahati, anibbattaṃ anuppannam apātubhūtaṃ pajahati, anāgataṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci paccuppanne kilese pajahati, tena hi ratto rāgaṃ pajahati, duṭṭho dosaṃ, mūlho mohaṃ, vinibaddho mānaṃ, parāmaṭṭho diṭṭhiṃ, aniṭṭhaṅgato vicikicchaṃ, thāmagato anusayaṃ pajahati, kaṇhasukkā dhammā yuganaddhā vattanti, saṃkilesikā maggabhāvanā hotīti -pa- tena hi natthi maggabhāvanā, natthi phalasacchikiriya, natthi kilesappahānaṃ, natthi dhammābhisamayoti. Atthi maggabhāvanā -pa- atthi dhammābhisamayoti. Yathā kathaṃ viya, seyyathāpi taruṇo rukkho -pa- apātubhūtāyeva na pātubhavanti”¹.

1. Khu 9. 394 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

Iti Pāliyaṃ ajāṭaphalarukkho āgato, jāṭaphalarukkho pana dīpetabbo. Yathā hi saphalo taruṇambarukkho, tassa phalāni manussā paribhuñjeyyūṃ, sesāni pāṭetvā pacchiyo pūreyyūṃ, athañño puriso taṃ pharasunā chindeyya. Tenassa neva atītāni phalāni nāsītāni honti, na anāgatapaccuppannāni ca nāsītāni. Atītāni hi manussehi paribhuttāni anāgatāni anibbattāni, na sakkā nāsetuṃ. Yasmiṃ pana samaye so chinno, tadā phalāniyeva natthīti paccuppannānipi anāsītāni. Sace pana rukkho acchinno assa, athassa pathavīrasaṇca āporasaṇca āgamma yāni phalāni nibbatteyyūṃ, tāni nāsītāni honti. Tāni hi ajātāneva na jāyanti, anibbattāneva na nibbattanti. Apātubhūtāneva na pātubhavanti. Evameva maggo nāpi atītādibhede kilese pajahati, nāpi na pajahati. Yesañhi kilesānaṃ maggena khandhesu aparīññātesu uppatti siyā, maggena uppajjitvā khandhānaṃ pariññātattā te kilesā ajātāva na jāyanti, anibbattāva na nibbattanti, apātubhūtāva na pātubhavanti. Taruṇaputtāya itthiyā puna avijāyanatthaṃ byādhitānaṃ rogavūpasamanatthaṃ pītabhesajjehi cāpi ayamatto vibhāvetabbo. Evaṃ maggo ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Na ca maggo kilese na pajahati. Ye pana maggo kilese pajahati, te sandhāya “uppannānaṃ pāpakānaṃ”ti-ādi vuttaṃ.

Na kevalaṇca maggo kileseyeva pajahati, kilesānaṃ pana appahīnattā ye uppajjeyyūṃ upādinnakkhandhā, tepi pajahatiyeva. Vuttampi cetāṃ “sotāpattimaggañāṇena abhisāṅkhāraviññāṇassa nirodhena satta bhavē ṭhapetvā anamatagge saṃsāre ye uppajjeyyūṃ nāmaṇca rūpaṇca, etthehe nirujjhantī”ti¹ vitthāro. Iti maggo upādinnato anupādinnato ca vuṭṭhāti. Bhavavasena pana sotāpattimaggo apāyabhavato vuṭṭhāti, sakadāgāmimaggo sugatibhavekadesato, anāgāmimaggo sugatikāmabhavato, arahattamaggo rūpārūpabhavato vuṭṭhāti. Sabbabhavēhi vuṭṭhātiyevātipi vadanti.

Atha maggakkhaṇe kathaṃ anuppannānaṃ uppādāya bhāvanā hoti, kathaṃ vā uppannānaṃ ṭhitiyāti? maggappavattiyā eva. Maggo hi pavattamāno pubbe

anuppannapubbattā anuppanno nāma vuccati. Anāgatapubbaṃ hi ṭhānaṃ gantvā ananubhūtapubbaṃ vā ārammaṇaṃ anubhavitvā vattāro bhavanti “anāgataṭṭhānaṃ āgataṃha, ananubhūtaṃ ārammaṇaṃ anubhavāmā”ti. Yā cassa pavatti, ayameva ṭhiti nāmāti “ṭhitiyā bhāveti”ti vattum vaṭṭati. Evametassa bhikkhuno idaṃ lokuttaramaggakhaṇe vīriyaṃ “anuppannānaṃ pāpakānaṃ akusalānaṃ dhammānaṃ anuppādāyā”ti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Ayaṃ lokuttaramaggakkhaṇe sammappadhānakathā. Imasmim̐ pana sutte lokiya lokuttaramissakāneva sammappadhānāni kathitāni.

389-401. Iddhipādesu chandaṃ nissāya pavatto samādhi **chandasaṃādhi**, padhānabhūtā saṅkhārā **padhānasaṅkhārā**. **Samannāgata**nti tehi dhammehi upetaṃ. Iddhiyā pādaṃ, iddhibhūtaṃ vā pādanti **iddhipādaṃ**. Sesaṃ eṣeva nayo. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Iddhipādavibhaṅge¹ āgato eva. Visuddhimagge² panassa attho dīpito. Tatrāyaṃ bhikkhu yadā chandādīsu ekaṃ dhuraṃ nissāya vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇāti, tadāssa paṭhamiddhipādo pubbabhāge lokiyo, aparabhāge lokuttaro. Evaṃ sesāpīti. Imasmimpi sutte lokiya lokuttarāva iddhipādā kathitā.

402-406. **Saddhindriyaṃ bhāveti**ti-ādīsu saddhāva attano saddhādhure indaṭṭhaṃ kāretīti³ **saddhindriyaṃ**. **Vīriyindriyā**dīsupi eṣeva nayo. **Bhāveti**ti ettha pana ādikammiko yogāvacaro tihi kāraṇehi saddhindriyaṃ visodhento saddhindriyaṃ bhāveti nāma. Vīriyindriyā dīsupi eṣeva nayo. Vuttaṃ hetam—

“Assaddhe puggale parivajjayato, saddhe puggale sevato bhajato payirupāsato, pasādanīye suttante paccavekkhato imehi tīhākārehi⁴ **saddhindriyaṃ** visujjhati.

Kusīte puggale parivajjayato, āraddhavīriye puggale sevato bhajato payirupāsato, sammappadhāne paccavekkhato imehi tīhākārehi⁴ **vīriyindriyaṃ** visujjhati.

1. Abhi 2. 225 piṭṭhe.

3. Karotīti (Sī, Syā)

2. Visuddhi 2. 13 piṭṭhe.

4. Tīhi kāraṇehi (Syā)

Muṭṭhassatī puggale parivajjayato, upaṭṭhitassatī puggale sevato bhajato payirupāsato, satipaṭṭhāne paccavekkhato imehi tīhākārehi¹ **satindriyaṃ** visujjhati.

Asamāhite puggale parivajjayato, samāhite puggale sevato bhajato payirupāsato, jhānavimokkhe paccavekkhato imehi tīhākārehi **samādhindriyaṃ** visujjhati.

Duppaññe puggale parivajjayato, paññavante puggale sevato bhajato payirupāsato, gambhīrañāṇacariyaṃ paccavekkhato imehi tīhākārehi **paññindriyaṃ** visujjhati².

Ettha ca **gambhīrañāṇacariyaṃ paccavekkhatoti** saṇhasukhumaṃ khandhantaraṃ āyatanantaraṃ dhātantaraṃ indriyabalabojjhaṅgantaraṃ maggantaraṃ phalantaraṃ paccavekkhantassatī attho. Imesaṃ hi tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ kāraṇaṇaṃ vasena akatābhiniveso ādikammiko yogāvacaro saddhādhurādīsu abhinivesaṃ paṭṭhapetvā bhāvento avasāne vivaṭṭetvā arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā imāni indriyāni bhāveti nāma, arahattaphale patte bhāvitindriyo nāma hotīti. Evaṃ imānipi pañcindriyāni lokilokuttarāneva kathitānīti.

Saddhābalādīsu saddhāyeva akampiyatṭhena balanti **saddhābalaṃ**, **vīriyabalādīsu**pi eseva nayo. Ettha hi saddhā assaddhiye³ na kampati, vīriyaṃ kosajje na kampati, sati muṭṭhassacce na kampati, samādhi uddhacce na kampati, paññā avijjāya na kampatīti sabbānipi akampiyatṭhena balānīti vuccanti. Bhāvanānayo panettha indriyabhāvanāyaṃ vuttanayeneva veditabboti. Imāni lokiya lokuttarāneva kathitānīti.

418. **Satisambojjhaṅgaṃ bhāvetīti** ettha ayaṃ ādikammikānaṃ kulaputtānaṃ vasena saddhiṃ atthavaṇṇanāya bhāvanānayo. Tattha satisambojjhaṅganti-ādinā nayena vuttānaṃ sattannaṃ ādipadānaṃ tāva ayamatthavaṇṇanā—satisambojjhaṅge tāva saraṇatṭhena sati, sā panaesā upaṭṭhānalakkhaṇā, apilāpanalakkhaṇā vā. Vuttampi cetāṃ—“yathā

1. Tīhi kāraṇehi (Syā)

2. Khu 9. 198 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

3. Assaddhiyena (Sī, Syā)

mahārāja rañño bhaṇḍāgāriko rañño sāpateyyaṃ apilāpeti ‘ettakaṃ mahārāja hiraññaṃ, ettakaṃ suvaṇṇaṃ, ettakaṃ sāpateyyaṃ’ ti. Evameva kho mahārāja sati uppajjamānā kusalākusalasāvajjānavajjahīnappaṇīta-kaṇhasukkasappaṭibhāge dhamme apilāpeti ime cattāro satipaṭṭhānā” ti¹ vitthāro. Apilāpanarasā, kiccavaseneva hissā etaṃ lakkhaṇaṃ therena vuttaṃ. Asammosarasā vā, gocarābhimukhībhāvapaccupaṭṭhānā. Sati eva sambojjhaṅgoti **satisambojjhaṅgo**.

Tattha bodhiyā, bodhissa vā aṅgoti **bojjhaṅgo**. Kiṃ vuttaṃ hoti? Yā hi ayaṃ dhammasāmaggī yāya lokiyalokuttaramaggakkhaṇe uppajjamānāya līnuddhaccapatiṭṭhānāyūhanakāmasukha-attakilamathānuyoga-ucchedasassatābhinivesādīnaṃ anekesaṃ upaddavānaṃ paṭipakkhabhūtāya satidhammavicayavīriyapītipassaddhisamādhi-upekkhāsāṅkhātāya dhammasāmaggiyā ariyasāvako bujjhatīti katvā bodhīti vuccati, **bojjhatīti** kilesasantānaniddāya utṭhahati, cattāri vā ariyasaccāni paṭivijjhati, nibbānameva vā sacchikarotīti vuttaṃ hoti. Yathāha “satta bojjhaṅge bhāvetvā anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho” ti². Tassā dhammasāmaggisāṅkhātāya bodhiyā aṅgotipi **bojjhaṅgo** jhānaṅgamaggaṅgādayo viya. Yopesa yathāvuttappakārāya etāya dhammasāmaggiyā bujjhatīti katvā ariyasāvako bodhīti vuccati, tassa aṅgotipi **bojjhaṅgo** senaṅgarathaṅgādayo viya. Tenāhu Aṭṭhakathācariyā “bojjhanakassa puggalassa aṅgāti vā bojjhaṅgā” ti.

Apica “bojjhaṅgāti kenatṭhena bojjhaṅgā? Bodhāya saṃvattantīti bojjhaṅgā, bujjhantīti bojjhaṅgā, anubujjhantīti bojjhaṅgā, paṭibujjhantīti bojjhaṅgā, sambujjhantīti bojjhaṅgā” ti iminā paṭisambhidānāyena³ bojjhaṅgattho veditabbo. Pasattho sundaro ca bojjhaṅgo sambojjhaṅgo, sati eva sambojjhaṅgo **satisambojjhaṅgo**, taṃ satisambojjhaṅgaṃ.

Dhammavicayasambojjhaṅgānti-ādīsupi catusaccadhamme vicinatīti **dhammavicayo**. So pavicayaḷakkhaṇo, obhāsanaraso, asammohapaccupaṭṭhāno. Vīrabhāvato, vidhinā īrayitabbato ca **vīriyaṃ**. Taṃ paggaḷalakkhaṇaṃ.

1. Khu 11. 36 piṭṭhe Milindapañhe.

2. Saṃ 3. 139; Dī 3. 83 piṭṭhesu.

3. Khu 9. 302 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge.

upathambhanarasam, anosīdanapaccupaṭṭhānam. Piṇayatīti¹ **pīti**. Sā pharaṇalakkhaṇā, tuṭṭhilakkhaṇā vā, kāyacittānam piṇanarasā², nesamyeva odagypaccupaṭṭhānā³. Kāyacittadarathappassambhanato **passaddhi**. Sā upasamalakkhaṇā, kāyacittadarathamaddanarasā, kāyacittānam aparipphandanasītibhāvapaccupaṭṭhānā⁴. Samādhānato **samādhī**. So avikkhepalakkhaṇo, avisāralakkhaṇo vā, cittacetasikānam sampiṇḍanaraso, cittatṭhitipaccupaṭṭhāno. Ajjupekkhanato **upekkhā**. Sā paṭisaṅkhānalakkhaṇā, samavāhitalakkhaṇā vā, ūnādhikanivāraṇarasā, pakkhapātupacchedanarasā vā, majjhatabbhāvapaccupaṭṭhānā. Sesam vuttanayameva. **Bhāveti**ti brūheti vaḍḍheti, uppādeti attho.

Tattha cattāro dhammā **satisambojjhaṅgassa** uppādāya saṁvattantīti veditabbā satisampajaññaṁ muṭṭhassatipuggalaparivajjanatā upaṭṭhitassatipuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Abhikkantādīsu⁵ hi sattasu ṭhānesu satisampajañña⁶, bhattanikkhattakākasadise muṭṭhassatipuggale parivajjanena, tissadattatthera-abhayattherādisadise upaṭṭhitassatipuggale sevanena, ṭhānanisajjādīsu satisamuṭṭhāpanattham ninnapoṇapabbhāra-cittatāya ca satisambojjhaṅgo uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi catūhi kāraṇehi satisambojjhaṅgam samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṁ katvā abhinivesaṁ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṁ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā satisambojjhaṅgam bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **dhammavicayasambojjhaṅgassa** uppādāya saṁvattanti paripucchakatā vatthuvisadakiriyā indriyasamattapaṭipādanā duppañña-puggalaparivajjanā paññavantapuggalasevanā gambhīraññaṇacariya-paccavekkhaṇā tadadhimuttatāti. Tattha **paripucchakatā**ti khandhadhātu-āyatana-indriyabalabojjhaṅgamaggaṅgajhānasamathavipassanānam atthasannissitaparipucchābahulatā.

Vatthuvisadakiriyāti ajjhattikabāhirānam vatthūnam visadabhāvakaraṇam. Yadā hissa kesanakhalomā dīghā honti, sarīraṁ vā uppannadosaṅceva

1. Piṇātīti (Ka)

2. Piṇanarasā (Sī)

3. Odaggapaccupaṭṭhānā (Sī)

4. Aparipphandanabhūtasītibhāvapaccupaṭṭhānā (Syā, Ka),
aparipphandasītibhāvapaccupaṭṭhānā (Abhi-Ṭṭha 1. 174 piṭṭhe.)

5. Abhikkamādīsu (Syā, Ka)

6. Satisampajaññarahite (Sī)

sedamalamakkhitañca, tadā ajjhattikaṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Yadā pana cīvaram jīṇaṃ kiliṭṭhaṃ duggandhaṃ vā hoti, senāsaṇaṃ vā uklāpaṃ, tadā bāhiraṃ vatthu avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ. Tasmā kesādicchedanena uddhaṃvirecana-adhovirecanādīhi sarīrasallahuka-bhāvakaraṇena ucchādananahāpanena ca ajjhattikavatthu visadaṃ kātabbaṃ. Sūcikkammadhovanarajanaparibhaṇḍakaraṇādīhi bāhiravatthu visadaṃ kātabbaṃ. Etasmim hi ajjhattikabāhire vatthumhi avisade uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi avisadaṃ hoti aparisuddhaṃ aparisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Visade pana ajjhattikabāhire vatthumhi uppannesu cittacetāsikesu ñāṇampi visadaṃ hoti parisuddhāni dīpakapallavaṭṭitelādīni nissāya uppannadīpasikhāya obhāso viya. Tena vuttaṃ “vatthuvisadakiriya dhammavicayasambojjhaṅgassa uppādāya samvattati”ti.

Indriyasamattapaṭipādanā nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. Sace hissa saddhindriyaṃ balavaṃ hoti, itarāni mandāni, tato vīriyindriyaṃ paggahakiccaṃ, satindriyaṃ upaṭṭhānakiccaṃ, samādhindriyaṃ avikkhepakiccaṃ, paññindriyaṃ dassanakiccaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā taṃ dhammasabhāvapaccavekkhaṇena vā, yathā vā manasikaroto balavaṃ jātaraṃ, tathā amanasikārena hāpetabbaṃ.

Vakkalitttheravatthu cettha nidassanaṃ. Sace pana vīriyindriyaṃ balavaṃ hoti, atha neva saddhindriyaṃ adhimokkhakiccaṃ kātuṃ sakkoti, na itarāni itarakiccabhedanā. Tasmā taṃ passaddhādibhāvanāya hāpetabbaṃ. Tatrāpi **Soṇattherassa vatthu** dassetabbaṃ. Evaṃ sesesupi ekassa balavabhāve sati itaresaṃ attano kiccesu asamatthatā veditabbā.

Visesato panettha saddhāpaññānaṃ samādhivīriyānañca samataṃ paṇṇasanti. Balavasaddho hi mandapañño muddhappasanno¹ hoti, avatthumhi pasīdati. Balavapañño mandasaddho kerāṭikapakkhaṃ bhajati, bhesajjasamuṭṭhito viya rogo atekiccho hoti. Cittuppādamatteneva kusalaṃ hotīti atidhāvitvā dānādīni akaronto niraye uppajjati. Ubhinnaṃ samatāya vatthusmiṃyeva pasīdati. Balavasamādhim paṇṇaṃ mandavīriyaṃ samādhissa kosajjapakkhattā kosajjaṃ abhibhavati. Balavavīriyaṃ mandasamādhim vīriyassa uddhaccapakkhattā uddhaccaṃ abhibhavati. Samādhī paṇṇaṃ vīriyena

1. Muddhappasanno (Sī)

saṃyojito kosajje patitum na labhati, vīriyaṃ samādhinā saṃyojitam uddhacce patitum na labhati. Tasmā taṃ ubhayaṃ samaṃ kattabbaṃ. Ubhayasamatāya hi appanā hoti.

Apica samādhikammikassa balavatīpi saddhā vaṭṭati. Evaṃ hi saddahanto okappento appanaṃ pāpuṇissati. Samādhipaṇṇāsu pana samādhikammikassa ekaggaṭā balavatī vaṭṭati. Evaṃ hi so appanaṃ pāpuṇāti. Vipassanākammikassa paṇṇā balavatī vaṭṭati. Evaṃ hi so lakkhaṇapaṭivedhaṃ pāpuṇāti. Ubhinnaṃ pana samatāyapi appanā hotiyeva. Sati pana sabbattha balavatī vaṭṭati. Sati hi cittaṃ uddhaccapakkhikānaṃ saddhāvīriyapaṇṇānaṃ vasena uddhaccapātato kosajjapakkhikena ca samādhinā kosajjapātato rakkhati. Tasmā sā loṇadhūpanaṃ viya sabbabyañjanesu, sabbakammiko amacco viya ca sabbarājakiccesu, sabbattha icchitabbā. Tenāha “sati ca pana sabbatthikā vuttā¹ Bhagavatā, kiṃ kāraṇā? Cittaṃ hi satipaṭisaraṇaṃ, ārakkhapaccupaṭṭhānā ca sati, na vinā satiyā cittaṃ paggahaniggaho hoti”ti.

Duppaṇṇapuggalaparivajjanā nāma khandhādibhedesu anogāḷhapaṇṇānaṃ dummedhapuggalānaṃ ārakā parivajjanam. **Paṇṇavantapuggalasevanā** nāma samapaṇṇāsalakkhaṇapariggāhikāya udayabbayaṇṇāya samannāgatapuggalasevanā.

Gambhīraṇṇacariyapaccavekkhaṇā nāma gambhīresu khandhādisu pavattāya gambhīrapaṇṇāya pabhedapaccavekkhaṇā. **Tadadhimuttatā** nāma ṭhānanisajjādīsu dhammavicayasambojjhaṅgasamuṭṭhāpanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittatā. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi dhammavicayasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā dhammavicayasambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **vīriyasambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—apāyabhayaṇṇapaccavekkhaṇatā ānisaṃsadassavitā gamanavīthi-paccavekkhaṇatā piṇḍapātāpacāyanatā dāyajjamahattapaccavekkhaṇatā Satthumahattapaccavekkhaṇatā jātimahattapaccavekkhaṇatā sabrahmacārimahattapaccavekkhaṇatā kusītapuggalaparivajjanatā āraddhavīriyapuggalasevanatā tadadhimuttatāti.

1. Sam 3. 100 piṭṭhe.

Tattha “nirayesu pañcavidhabandhanakammakaraṇato paṭṭhāya mahādukkhaṃ anubhavanakālepi, tiracchānayaniyaṃ jālakkipakuminādīhi gahitakālepi, pājanakaṇṭakādippahāratunnassa pana sakaṭavahanādikālepi, pettivisaye anekānipi vassasahassāni ekaṃ Buddhantarampi khuppiṇāsaṃhi āturibhūtakālepi, kālakaṇṭika-asuresu saṭṭhihattha-asītiṭṭhappamāṇena aṭṭhicammamatteneva attabhāvena vātātapādidukkhānubhavanakālepi na sakkā vīriyasambojjhaṅgaṃ uppādetum, ayameva te bhikkhu kālo”ti evaṃ **apāyabhayaṃ paccavekkhantassāpi** vīriyasambojjhaṅgo uppajjati.

“Na sakkā kusītena nava lokuttaradhammā laddhum, āradhaviṛiyeneva sakkā, ayamānisaṃso vīriyassā”ti evaṃ **ānisaṃsadassāvinopi** uppajjati. “Sabbabuddha¹ Paccekabuddhamahāsāvakehi gatamaggova gantabbo, so ca na sakkā kusītena gantun”ti evaṃ **gamanavīthiṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati.

“Ye taṃ piṇḍapātādīhi upaṭṭhahanti, ime te manussā neva ñātakā, na dāsakammakarā, nāpi taṃ nissāya jīvissāmāti te paṇītāni piṇḍapātādīni denti. Atha kho attano kārāṇaṃ mahapphalataṃ paccāsisaṃsānā denti. Satthārāpi ‘ayaṃ ime paccaye paribhuñjitvā kāyadaḍḍhibahulo² sukhaṃ viharissatī”ti na evaṃ sampassatā tuyhaṃ paccayā anuññātā, atha kho ‘ayaṃ ime paribhuñjamāno samaṇadhammaṃ katvā vaṭṭadukkhato muccissatī”ti te paccayā anuññātā. So dāni tvaṃ kusīto viharanto na taṃ piṇḍapātāṃ apacāyissasi. āradhaviṛiyasseva hi piṇḍāpacayanaṃ nāma hotī”ti evaṃ **piṇḍapātāpacāyanaṃ paccavekkhantassāpi** uppajjati Mahāmittattherassa viya Piṇḍapātiyatissattherassa viya ca.

Mahāmittatthero kira Kassakaleṇe nāma paṭivasati. Tassa ca gocaragāme ekā mahā-upāsikā therāṃ puttāṃ katvā paṭijaggati. Sā ekadivasāṃ araṇṇaṃ gacchantī dhītaraṃ āha “amma asukasmim ṭhāne purāṇataṇḍulā, asukasmim khīraṃ, asukasmim sappi, asukasmim phāṇitaṃ, tava bhātikassa ayyamittassa āgatakāle bhattaṃ pacitvā khīrasappiphaṇītehi saddhiṃ dehi, datvā tvaṇca bhuñjeyyāsi, ahaṃ pana hiyyo pakkaṃ pārivāsikabhattaṃ kañjiyena bhuttāmhī”ti. Divā kiṃ bhuñjissasi ammāti.

1. Sabbaññubuddha (Sī, Ka)

2. Kāyadaḍḍhibahulo (Sī)

Sākapaṇṇaṃ pakkhipitvā kaṇataṇḍulehi ambilayāguṃ pacitvā ṭhapehi ammāti.

Thero cīvaraṃ pārupitvā pattam̐ nīharantova taṃ saddam̐ sutvā attānam̐ ovadi “mahā-upāsikā kira kañjiyena pārivāsikabhattam̐ bhuñji, divāpi kaṇapaṇṇambilayāguṃ bhuñjissati, tuyham̐ atthāya pana purāṇataṇḍulādīni ācikkhati. Tam̐ nissāya kho panesā neva khetam̐ na vatthum̐ na bhattam̐ na vattham̐ paccāsīsatī, tisso pana sampattiyo patthayamānā deti, tvaṃ etissā tā sampattiyo dātum̐ sakkhissasi, na sakkhissasīti, ayaṃ kho pana piṇḍapāto tayā sarāgena sadosena samohena na sakkā gaṇhitun”ti pattam̐ thavikāya pakkhipitvā gaṇṭhikam̐ muñcitvā nivattitvā Kassakaleṇameva gantvā pattam̐ heṭṭhā mañce, cīvaraṇca cīvaravam̐se ṭhapetvā “arahattam̐ apāpuṇitvā na nikkhamissāmī”ti vīriyam̐ adhiṭṭhahitvā nisīdi. Dīgharattam̐ appamatto hutvā nivutthabhikkhu vipassanam̐ vaḍḍhetvā purebhattameva arahattam̐ patvā vīkasamānamiva¹ padumam̐ mahākhīṇāsavo sitam̐ karontova nikkhami. Leṇadvāre rukkhamhi adhivatthā devatā—

“Namo te purisajāṇṇa, namo te purisuttama.

Yassa te āsavā khīṇā, dakkhiṇeyyosi mārīsā”ti—

udānam̐ udānetvā “bhante piṇḍāya pavitṭhānam̐ tumhādisānam̐ arahantānam̐ bhikkham̐ datvā mahallakittiyo dukkhā muccissanti”ti āha. Thero uṭṭhahitvā dvāram̐ vivaritvā kālam̐ olovento “pātoyevā”ti ñatvā pattacīvaraṃ ādāya gāmaṃ pāvīsi.

Dārikāpi bhattam̐ sampādetvā “idāni me bhātā āgamissati, idāni me bhātā āgamissati”ti dvāram̐ olokayamānā nisīdi. Sā there gharadvāram̐ sampatte pattam̐ gahetvā sappipphāṇitayojitassa khīrapiṇḍapātassa pūretvā hatthe ṭhapesi. Thero “sukham² hotū”ti anumodanam̐ katvā pakkāmi. Sāpi tam̐ olokayamānāva aṭṭhāsi. Therassa hi tadā abhiviya parisuddho chavivaṇṇo ahosi, vippasannāni indriyāni, mukham̐ bandhanā pavuttatālapakkam̐³ viya ativiya virocittha.

1. Vīkasitamiva (Syā, Ka)

2. Sukhī (Ka)

3. Muttatālapakkam̐ (Sī), pamuttatālapakkam̐ (Syā)

Mahā-upāsikā araṇṇato āgantvā “kiṃ amma bhātiko te āgato”ti pucchi. Sā sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Upāsikā “ajja me puttassa pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pattan”ti ṇatvā “abhiramati te amma bhātā Buddhasāsane na ukkaṇṭhatī”ti āha.

Piṇḍapātikatissattheravatthu pana evaṃ veditabbaṃ—Mahāgāme kira eko daliddapuriso dāruvikkayena jīvikaṃ kappeti, so teneva kāraṇena nāmaṃ labhitvā Dārubhaṇḍakamahātisso nāma jāto. So ekadivasam attano bhariyam āha “kiṃ amhākaṃ jīvitaṃ nāma, Satthārā daliddadānassa mahapphalabhāvo kathito, mayaṇca nibaddhaṃ dātuṃ na sakkoma, pakkhikabhattamattaṃ datvā puna uppannaṃ salākabhattampi¹ dassāmā”ti. Sā “sādhū sāmī”ti sampañicchitvā punadivase yathālābhena pakkhikabhattam adāsi. Bhikkhusaṃghassa ca paccayehi nipparissayakālo hoti, daharasāmaṇerā paṇītabhojanāni bhuñjitvā “ayaṃ lūkhāhāro”ti tesam pakkhikabhattam gahitamattakameva katvā tesam passantānamyeva chaḍḍetvā gacchanti.

Sā itthī taṃ disvā sāmikassa kathesi, “mayā dinnaṃ chaḍḍentī”ti na pana vippañisāriniṃ ahosi. Tassā sāmiko āha “mayam duggatabhāvena ayyānam² sukhena paribhuñjāpetum nāsakkhimha, kiṃ nu kho katvā ayyānam manam gahetum sakkhissāmā”ti. Athassa bhariyā āha “kiṃ vadesi sāmī, saputtakā duggatā nāma natthīti³ ayaṃ te dhītā, imam ekasmiṃ kule ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā ekaṃ khīradhenum āhara, ayyānam khīrasalākabhattam dassāma, evam tesam cittaṃ gaṇhitum sakkhissāmā”ti. So sādhuṃti sampañicchitvā tathā akāsi. Tesam puñṇena sā dhenu sāyam tīṇi māṇikāni, pāto tīṇi māṇikāni khīram deti. Sāyam laddham dadhim katvā punadivase tato gahitanavanītena sappim katvā sasappiparisekam⁴ khīrasalākabhattam denti. Tato paṭṭhāya tassa gehe salākabhattam puñṇavantāva labhanti.

So ekadivasam bhariyam āha “mayam dhītu atthitāya lajjitabbato ca muttā, gehe ca no bhattam ayyānam paribhogārahaṃ jātam. Tvaṃ yāva

1. Uppanne salākabhattamattampi (Sī)

2. Ariyānam (Sī)

3. Atthīti (Sī, Syā)

4. Sappinā parisekam (Ka)

ahaṃ āgacchāmi, tāva imasmiṃ kalyāṇavatte¹ mā pamajji. Ahaṃ kiñcideva katvā dhītaraṃ mocessāmi”ti. So ekaṃ padesaṃ gantvā ucchuyantakammaṃ katvā chahi māsehi dvādasa kahāpaṇe labhitvā “alaṃ ettakaṃ mama dhītu mocanattāyā”ti te kahāpaṇe dussante² bandhitvā “gehaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji.

Tasmiṃ samaye Ambariyamahāvihāravāsī Piṇḍapātiyatissatthero “Tissamahāvihāraṃ gantvā cetiyaṃ vandissāmi”ti attano vasanaṭṭhānato Mahāgāmaṃ gacchanto tameva maggaṃ paṭipajji. So upāsako therāṃ dūratova disvā “ekakova agantvā iminā ayyena saddhiṃ ekaṃ dhammakathaṃ suṇanto gamissāmi. Silavanto hi sabbakālaṃ dullabhā”ti vegena therāṃ sampāpuṇitvā abhivādetvā saddhiṃ gacchanto velāya upakaṭṭhāya cintesi “mayhaṃ hatthe puṭakabhattaṃ natthi, ayyassa ca bhikkhākālo sampatto, ayañca me paribbayo hatthe atthi, ekaṃ gāmadvāraṃ pattakāle ayyassa piṇḍapātaṃ dassāmi”ti.

Tassevaṃ citte uppannamattheyeva eko puṭakabhattaṃ gahetvā taṃ ṭhānaṃ sampatto. Upāsako taṃ disvā “bhante thokaṃ āgamethā”ti vatvā taṃ upasaṅkamitvā āha “kahāpaṇaṃ te bho purisa dammi, taṃ me puṭakabhattaṃ dehi”ti. So cintesi “imaṃ bhattaṃ imasmiṃ kāle māsakampi na agghati, ayañca mayhaṃ ekavāreneva kahāpaṇaṃ deti, bhavissatettha kāraṇaṃ”ti cintetvā “nāhaṃ kahāpaṇena demi”ti āha. Evaṃ sante dve gaṇha, tīṇi gaṇhāti iminā niyāmena sabbepi te kahāpaṇe dātukāmo jāto. Itaro “aññepissa atthi”ti saññāya taṃ “na demi”cceva āha. Atha naṃ so āha “sace me bho aññepi assu, tepi dadeyyaṃ. Na kho paṇāhaṃ attano atthāya gaṇhāmi, etasmiṃ me rukkhamaṇe eko ayyo nisīdāpito, tuyhampi kusalaṃ bhavissati, dehi me taṃ bhattaṃ”ti. Tena hi bho gaṇha, āhara te kahāpaṇeti kahāpaṇe gahetvā puṭakabhattaṃ adāsi. Upāsako bhattaṃ gahetvā hatthe dhovitvā therāṃ upasaṅkamitvā “pattaṃ nīharatha bhanthe”ti āha. Thero pattaṃ nīharitvā upaḍḍhabhatte dinne pattaṃ pidahi. Upāsako āha “ayaṃ bhante ekasseva paṭiviso,

1. Ayyānaṃ vatte (Ka)

2. Dasante (Si)

na sakkā mayā ito bhuñjitum. Tumhākaṃyeva atthāya imaṃ pariyesitvā laddhaṃ, gaṇhatha naṃ maṃ anukampaṃ upādāyā”ti. Thero “atthi ettha kāraṇaṃ”ti gahetvā sabbaṃ paribhuñji. Upāsako dhamakaraṇena pāṇīyaṃ parissāvetvā adāsi. Tato niṭṭhitabhattakicce there ubhopi maggaṃ paṭipajjimsu.

Thero upāsakaṃ pucchi “kena kāraṇena tvaṃ na bhuñjasī”ti. So attano gamaṇāgamaṇavidhānaṃ sabbaṃ kathesi. Thero taṃ sutvā saṃvegapatto cintesi “dukkaraṃ upāsakena kataṃ, mayā pana evarūpaṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā etassa kataññunā bhavitabbaṃ. Sappāyasenaṇaṇaṃ labhitvā tattheva chavimaṇsalohitesu sukkhantesupi nisinnapallaṇkenaeva arahattaṃ appatvā na utṭhahissāmī”ti. So Tissamahāvihāraṃ gantvā āgantukavattaṃ katvā attano pattasenaṇaṇaṃ pavisitvā paccattharaṇaṃ attharivā tattha nisinno attano mūlakammaṭṭhānameva gaṇhi. So tāya rattiya obhāsamattampi nibbattetum nāsakkhi. Punadivasato paṭṭhāya bhikkhācārapalibodhaṃ chinditvā tadeva kammaṭṭhānaṃ anulomapaṭilomaṃ vipassi. Etenupāyena vipassanto sattame aruṇe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā cintesi “atīviya me kilantaṃ sarīraṃ, kiṃ nu kho me jīvitam¹ ciraṃ pavattissati, na pavattissati”ti. Athassa appavattanabhāvaṃ disvā senaṇaṇaṃ paṭisāmetvā pattacīvaramādāya vihāramajjhaṃ gantvā bheriṃ paharāpetvā bhikkhusaṃghaṃ sannipātāpesi.

Samghatthero “kena bhikkhunā saṃgho² sanipātito”ti pucchi. Mayā bhanteti. Kimatthaṃ sappurisāti. Bhante aññaṃ kammaṃ natthi, yesaṃ pana magge vā phale vā kaṅkhā atthi, te maṃ pucchantūti. Sappurisa tādisā nāma bhikkhū asantaṃ guṇaṃ na kathenti, amhākaṃ ettha kaṅkhā natthi. Kiṃ pana te saṃvegakāraṇaṃ ahosi, kiṃ paccayaṃ katvā tayā arahattaṃ nibbattanti. Bhante imasmim Mahāgāme vallyavāṭhiyaṃ Dārubhaṇḍakamahātisso nāma upāsako attano dhītaraṃ bahi ṭhapetvā dvādasa kahāpaṇe gaṇhitvā tehi ekaṃ khīradhenuṃ gahetvā saṃghassa khīrabhattasālākaṃ paṭṭhapesi, so “dhītaraṃ mocessāmī”ti cha māse yantasālāya bhatim katvā dvādasa kahāpaṇe labhitvā “dhītaraṃ mocessāmī”ti attano

1. Āyusaṅkhāro (Sī)

2. Bhikkhusaṃgho (Sī, Syā)

gehaṃ gacchanto antarāmagge maṃ disvā bhikkhācāraṇelāya sabbepe te kahāpaṇe datvā puṭakabhattaṃ gaṇhitvā sabbaṃ mayhaṃ adāsi. Ahaṃ taṃ piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā idhāgantvā sappāyaseṇāsanaṃ labhitvā “piṇḍapacāyanakammaṃ karissāmī”ti visesaṃ nibbattesiṃ bhanteti. Taṃ thānaṃ sampattā catassopi parisā therassa sādhuṇāraṃ adamsu. Sakabhāvena saṇṭhātuṃ¹ samattho nāma nāhosi. Thero saṃghamajjhe nisīditvā kathento kathentova “mayhaṃ kūṭāgāraṃ Dārubaṇḍaka-mahātissassa hatthena phuṭṭhakāleyeva calatū”ti adhiṭṭhāya anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyi.

Kākavaṇṇatissamahārājā “eko kira thero parinibbuto”ti sutvā vihāraṃ gantvā sakkārasammānaṃ katvā kūṭāgāraṃ sajjetvā therāṃ tattha āropetvā “idāni citakaṭṭhānaṃ gamissāmā”ti ukkhipanto cāletuṃ nāsakkhi. Rājā bhikkhusaṃghaṃ pucchi “atthi bhante therena kiñci kathitaṃ”ti. Bhikkhū therena kathitavidhānaṃ ācikkhimsu. Rājā taṃ upāsakaṃ pakkosāpetvā “tayā ito sattadivasamatthake kassaci maggappaṭipannassa bhikkhuno puṭakabhattaṃ dinnan”ti pucchi. Āma devāti. Kena te niyāmena dinnanti. So taṃ kāraṇaṃ sabbaṃ ārocesi. Atha naṃ rājā therassa kūṭāgāraṭṭhānaṃ pesesi “gaccha taṃ therāṃ sañjāna² so vā añño vā”ti. So gantvā sāṇiṃ ukkhipitvā therassa mukhaṃ disvā sañjānitvā dvīhi hatthehi hadayaṃ sandhārento³ rañño santikaṃ gantvā “deva mayhaṃ ayyo”ti āha. Athassa rājā mahāpasādhanaṃ dāpesi. Taṃ pasādhettvā āgataṃ “gaccha⁴ bhātika Mahātissa mayhaṃ ayyāti vatvā⁵ kūṭāgāraṃ ukkhipā”ti āha. Upāsako “sādhu devā”ti gantvā therassa pāde vanditvā⁶ ubhohi hatthehi ukkhipitvā attano matthake akāsi. Tasmimyeva khaṇe kūṭāgāraṃ ākāse uppatitvā citakamatthake patiṭṭhāsi. Tasmim kāle citakassa catūhipi kaṇṇehi sayameva aggijālā uṭṭhahimsūti.

“Mahantaṃ kho panetaṃ Satthu dāyajjaṃ, yadidaṃ satta ariyadhanāni nāma, taṃ na sakkā kusītena gahetuṃ. Yathā hi vippaṭipannaṃ puttaṃ mātāpitaro ‘ayaṃ

1. Sandhāretuṃ (Ka)

2. Sañjānātha (Ka)

3. Paharanto (Syā)

4. Āgacchatha (Ka)

5. Mayhaṃ ayyaṃ vanditvā (Sī)

6. Vivaritvā (Sī)

amhākaṃ aputto'ti paribāhiraṃ karonti, so tesāṃ accayena dāyajjaṃ na labhati, evaṃ kusītopi idaṃ ariyadhanadāyajjaṃ na labhati, āradhāvīriyova labhati'ti **dāyajjamahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Mahā kho pana te Satthā. Satthuno hi te mātukucchimhi paṭisandhim gahaṇakālepi abhinikkhamanepi abhisambodhiyampi dhammacakkappavattanayamapakapāṭihāriyadevorohana-āyusaṅkhāravossajjanesupi parinibbānakālepi dasasahassilokadhātu kampittha, yuttaṃ nu te evarūpassa Satthuno sāsane pabbajitvā kusītena bhavitun'ti evaṃ Satthum**ahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Jātiyāpi tvaṃ idāni na lāmakajātiko, asambhinnāya Mahāsammata-paveṇiyā āgata-okkākarājavamse jātosi, Suddhodanamahārājassa ca Mahāmāyādeviyā ca nattā, Rāhulabhaddassa kaniṭṭho, tayā nāma evarūpena Jinaputtana hutvā na yuttaṃ kusītena viharitun'ti evaṃ **jātimahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

“Sāriputtamoggallānā ceva asīti mahāsāvaka ca vīriyeneva lokuttaradhammaṃ paṭivijjhimsu, tvaṃ etesaṃ sabrahmacārīnaṃ maggaṃ paṭipajjasi, na paṭipajjasi'ti evaṃ **sabrahmacārimahattaṃ paccavekkhatopi** uppajjati.

Kucchim pūretvā ṭhita-ajagarasadiṣe vissatṭhakāyikacetasikavīriye kusītapuggale parivajjentassāpi, āradhāvīriye pahitatte puggale sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu vīriyuppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāra-cittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi vīriyasambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhāpetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā vīriyasambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **pītisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—Buddhānussati, dhamma, saṃgha, sīla, cāga, devatānussati upasamānussati lūkhapuggalaparivajjanatā siniddhapuggalasevanatā pasādanīyasuttanta-paccavekkhanatā tadadhimuttatāti.

Buddhaguṇe anussarantassāpi hi yāva upacārā sakalasarīraṃ pharamāno pītisambojjhaṅgo uppajjati, dhammasaṃghaguṇe anussarantassāpi, dīgharattaṃ akhaṇḍaṃ katvā rakkhitaṃ catupārisuddhisīlaṃ paccavekkhantassāpi, gihino dasasīlaṃ pañcasīlaṃ paccavekkhantassāpi, dubbhikkhabhayādīsu paṇītabhojanaṃ sabrahmacārīnaṃ datvā “evaṃnāma adamhā”ti cāgaṃ paccavekkhantassāpi, gihinopi evarūpe kāle sīlavantānaṃ dinnadānaṃ paccavekkhantassāpi, yehi guṇehi samannāgatā devattaṃ pattā, tathārūpānaṃ guṇānaṃ attani atthitaṃ paccavekkhantassāpi, samāpattiyā vikkhambhitā kilesā saṭṭhipi sattatipi vassāni na samudācarantīti paccavekkhantassāpi, cetiyadassanabodhidassanatheradassanesu asakkaccakiriyāya saṃsūcitalūkhabhāve Buddhādīsu pasādasinehābhāvena gadrabhapiṭṭhe rajasadise lūkhapuggale parivajjentassāpi, Buddhādīsu pasādabahule muducitte siniddhapuggale sevantassāpi, ratanattayaguṇaparidīpake pasādanīyasuttante paccavekkhantassāpi, ṭhānanisajjādīsu pīti-uppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāraccittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi pītisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā pītisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Satta dhammā **passaddhisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—
paṇītabhojanasevanatā utusukhasevanatā iriyāpathasukhasevanatā
majjhattapayogatā sāraddhakāyapuggalaparivajjanatā
passaddhakāyapuggalasevanatā tadadhimuttatāti.

Paṇītaṃ hi siniddhaṃ sappāyabhojanaṃ bhuñjantassāpi, sītuṇhesu ca utūsu ṭhānādīsu ca iriyāpathesu sappāya-utuñca iriyāpathaṇca sevantassāpi passaddhi uppajjati. Yo pana mahāpurisajātiko sabba-utu-iriyāpathakkhamo hoti, na taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Yassa sabhāgavisabhāgatā atthi, tasseva visabhāge utu-iriyāpathe vajjetvā sabhāge sevantassa uppajjati. Majjhattapayogo vuccati attano ca parassa ca kammassakatapaccavekkhaṇā. Iminā majjhattapayogena uppajjati. Yo leḍḍudaṇḍādīhi paraṃ viheṭṭhayamāno vicarati, evarūpaṃ sāraddhakāyaṃ puggalaṃ parivajjentassāpi, saṃyatapādapāṇiṃ passaddhakāyaṃ puggalaṃ sevantassāpi, ṭhānanisajjādīsu

passaddhi-uppādanatthāya ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi sattahi kāraṇehi passaddhisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā passaddhisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Ekādasa dhammā **samādhisambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—
vatthuvisadakiriyatā indriyasamattapaṭipādanatā nimittakusalatā samaye
cittassa paggaṇhanatā samaye cittassa niggaṇhanatā samaye
sampaḥsaṇatā samaye ajjupekkhanatā asamāhitapuggalaparivajjanatā
samāhitapuggalasevanatā jhānavimokkhapaccavekkhaṇatā¹ tadadhimuttatāti.
Tattha **vatthuvisadakiriyatā** ca **indriyasamattapaṭipādanatā** ca vuttanayeneva
veditabbā.

Nimittakusalatā nāma kasiṇanimittassa uggahakusalatā. **Samaye cittassa paggaṇhanatā**ti yasmaṃ samaye atisithilavīriyatādihi līnaṃ cittaṃ hoti, tasmaṃ samaye dhammavicayavīriyapītisambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa paggaṇhanaṃ. **Samaye cittassa niggaṇhanatā**ti yasmaṃ samaye accāraddhavīriyatādihi uddhataṃ cittaṃ hoti, tasmaṃ samaye passaddhisamādhī-upekkhāsambojjhaṅgasamuṭṭhāpanena tassa niggaṇhanaṃ. **Samaye sampaḥsaṇatā**ti yasmaṃ samaye cittaṃ paññāpayogamandatāya vā upasamasukhānadhigamena² vā nirassādaṃ hoti, tasmaṃ samaye aṭṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇena saṃvejeti. **Aṭṭha saṃvegavatthūni** nāma jātijarābyādhimaraṇāni cattāri, apāyadukkhaṃ pañcamāṃ, atīte vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, anāgate vaṭṭamūlakaṃ dukkhaṃ, paccuppanne āhārapariyeṭṭhimūlakaṃ dukkhanti. Ratanattayaguṇānussaraṇena ca pasādaṃ janeti, ayaṃ vuccati “samaye sampaḥsaṇatā”ti.

Samaye ajjupekkhanatā nāma yasmaṃ samaye sammāpaṭipattiṃ āgama alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannaṃ cittaṃ hoti, tadāssa paggahaniggahasampaḥsanesu na byāpāraṃ āpajjati sārathi viya samappavattesu assesu. Ayaṃ vuccati “samaye ajjupekkhanatā”ti.
Asamāhitapuggalaparivajjanatā nāma upacāraṃ vā appanaṃ vā appattānaṃ

1. Idam padam Saṃ-Ṭṭha 3. 199 piṭṭhe sabbapottṭhakesu na dissati, tassa vitthāraṇaṇā ca sabbatṭṭhakathāsu natthi. Di-Ṭṭha 2. 383; Ma-Ṭṭha 1. 301 piṭṭhesupi passitabbaṃ.

2. Upasamasukhānaṃ vigamena (Saṃ-Ṭṭha 3. 200 piṭṭhe)

vikkhittacittānaṃ puggalānaṃ ārakā parivajjanaṃ.

Samāhitapuggalasevanatā nāma upacārena vā appanāya vā samāhitacittānaṃ sevanā bhajanā payirupāsana. **Tadadhimuttatā** nāma tñānanisajjādīsu samādhi-uppādanatthaṃyeva ninnapoṇapabbhāracittatā. Evañhi paṭipajjato esa uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi ekādasahi kāraṇehi samādhisambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ ‘katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā samādhisambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti.

Pañca dhammā **upekkhāsambojjhaṅgassa** uppādāya saṃvattanti—sattamajjhattatā saṅkhāramajjhattatā sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatā sattasaṅkhāramajjhattapuggalasevanatā tadadhimuttatāti. Tattha dvīhākārehi **sattamajjhattataṃ** samuṭṭhāpeti “tvaṃ attano kammaṇa āgantvā attanova kammaṇa gamissasi, esopi attano kammaṇa āgantvā attanova kammaṇa gamissati, tvaṃ kaṃ kelāyasi”ti evaṃ kammassakatapaccavekkhaṇena ca, “paramatthato sattoyeva natthi, so tvaṃ kaṃ kelāyasi”ti evaṃ nissattapaccavekkhaṇena cāti. Dvīhevākārehi **saṅkhāramajjhattataṃ** samuṭṭhāpeti “idaṃ cīvaram anupubbena vaṇṇavikāraṇceva jīṇṇabhāvaṇca upagantvā pādapuñchanacolaṃ hutvā yaṭṭhikoṭiyā chaḍḍaniyaṃ bhavissati, sace panassa sāmiko bhaveyya, nāssa evaṃ vinassituṃ dadeyyā”ti evaṃ assāmikabhāvapaccavekkhaṇena ca, “anaddhaniyaṃ idaṃ tāvakālikan”ti evaṃ tāvakālikabhāvapaccavekkhaṇena cāti. Yathā ca cīvare, evaṃ pattādīsupi yojanā katabbā.

Sattasaṅkhārakelāyanapuggalaparivajjanatāti ettha yo puggalo gihī vā attano puttadhītādi,ke, pabbajito vā attano antevāsikasamānupajjhāyakādike mamāyati, sahattheneva nesaṃ kesacchedanasūcikkammacīvaradhovana-
rajanapattapacanādīni karoti, muhuttampi apassanto “asuko sāmaṇero kuhim, asuko daharo kuhin”ti bhantamigo viya ito cito ca oloketi, aññena kesacchedanādīnaṃ atthāya “muhuttaṃ tāva asukaṃ pesethā”ti yāciyamānopi “amhepi taṃ attano kammaṇa na kārema, tumhe naṃ gahetvā kilamessathā”ti na deti, ayaṃ **sattakelāyano** nāma. Yo pana cīvarapattathālakakattarayaṭṭhi-ādīni mamāyati, aññassa hatthena parāmasitumpi na deti,

tāvakālikam yācito “mayampi idam dhanāyantā¹ na paribhuñjāma, tumhākam kim dassāmā”ti vadati, ayam **saṅkhārakelāyano** nāma.

Yo pana tesu dvīsupi vatthūsu majjhatto udāsino, ayam **sattasaṅkhāramajjhatto** nāma. Iti ayam upekkhāsambojjhaṅgo evarūpaṃ sattasaṅkhārakelāyanapuggalaṃ ārakā parivajjentassāpi, sattasaṅkhāramajjhatappuggalaṃ sevantassāpi, thānanisajjādīsu taduppādanatthaṃ ninnapoṇapabbhāracittassāpi uppajjati. Tasmā ādikammiko kulaputto imehi pañcahi kāraṇehi upekkhāsambojjhaṅgaṃ samuṭṭhāpetvā tadeva dhuraṃ katvā abhinivesaṃ paṭṭhapetvā anukkamena arahattaṃ gaṇhāti. So yāva arahattamaggā upekkhāsambojjhaṅgaṃ bhāveti nāma, phale patte bhāvito nāma hoti. Iti imepi satta sambojjhaṅgā lokiya lokuttaramissakāva kathitā.

419. **Sammādiṭṭhiṃ bhāvetīti** aṭṭhaṅgikassa maggassa ādibhūtaṃ sammādiṭṭhiṃ brūheti vadḍheti. Sesapadesupi ese va nayo. Ettha pana sammā dassana lakkhaṇā **sammādiṭṭhi**. Sammā-abhiniropana lakkhaṇo **sammāsaṅkappo**. Sammāpariggāha lakkhaṇā **sammāvācā**. Sammā-samuṭṭhāna lakkhaṇo **sammākammanto**. Sammāvodāna lakkhaṇo² **sammā-ājīvo**. Sammāpagga lakkhaṇo **sammāvāyāmo**. Sammā-upaṭṭhāna lakkhaṇā **sammāsati**. Sammāsamādhāna lakkhaṇo **sammāsamādhi**.

Tesu ekekassa tīṇi tīṇi kiccāni honti. Seyyathidaṃ, sammādiṭṭhi tāva aññehi attano paccanīkakilesehi saddhiṃ micchādiṭṭhiṃ pajahati, nirodhaṃ āramaṇaṃ karoti, sampayuttadhamme ca passati tappaṭicchāda kamohavidhamanavasena asammohato. Sammāsaṅkappādayopi tattheva micchāsaṅkappādīni ca pajahanti, nirodhaṃ āramaṇaṃ karonti. Viseso panettha sammāsaṅkappo saha jātadhamme sammā abhiniropeti, sammāvācā sammā parigaṇhāti, sammākammanto sammā samuṭṭhāpeti, sammā-ājīvo sammā vodāpeti, sammāvāyāmo sammā paggaṇhāti, sammāsati sammā upaṭṭhāti, sammāsamādhi sammā padahati.

Api cesā sammādiṭṭhi nāma pubbabhāge nānākkhaṇā nānāramaṇā hoti, magga kāle ekakkhaṇā ekāramaṇā. Kiccato pana dukkhe

1. Mamāyantā (Syā, Ka)

2. Sammāvodāna lakkhaṇo (Syā, Ka)

ñāṇanti-ādīni cattāri nāmāni labhati. Sammāsaṅkappādayopi pubbabhāge nānākkhaṇā nānārammaṇā honti, maggakāle ekakkhaṇā ekārammaṇā. Tesu sammāsaṅkappo kiccato nekkhammasaṅkappo avihiṃsāsaṅkappo abyāpādasāṅkappoti tīṇi nāmāni labhati. Sammāvācādayo tayo pubbabhāge ()¹ viratiyopi honti cetanāyopi, maggakkhaṇe pana viratiyova. Sammāvāyāmo sammāsatīti idampi dvayaṃ kiccato sammappadhāna-satipaṭṭhānavasena cattāri nāmāni labhati. Sammāsamādhi pana pubbabhāgepi maggakkhaṇepi sammāsamādhiyeva.

Iti imesu aṭṭhasu dhammesu Bhagavatā nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā² paṭhamam sammādiṭṭhi desitā. Ayaṃ hi “paññāpajjoto paññāsattan”ti³ ca vuttā. Tasmā etāya pubbabhāge vipassanāññāsa-
saṅkhātāya sammādiṭṭhiyā avijjandhakāram vidhamitvā⁴ kilesacore ghātento khemena yogāvacaro nibbānam pāpuṇāti. Tena vuttaṃ “nibbānādhigamāya paṭipannassa yogino bahukārattā paṭhamam sammādiṭṭhi desitā”ti.

Sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaram vutto. Yathā hi heraññiko hatthena parivattetvā parivattetvā cakkhunā kahāpaṇam olokento “ayaṃ kūṭo ayaṃ cheko”ti jānāti, evaṃ yogāvacaropi pubbabhāge vitakkena vitakketvā vitakketvā vipassanāpaññāya olokayamāno “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarādayo”ti jānāti. Yathā vā pana purisena koṭiyam gahetvā parivattetvā parivattetvā dinnam mahārukkham tacchako vāsiyā tacchetvā kamme upaneti, evaṃ vitakkena vitakketvā vitakketvā dinnadhamme yogāvacaro paññāya “ime dhammā kāmāvacarā, ime dhammā rūpāvacarā”ti-ādinā nayena paricchinditvā kamme upaneti. Tena vuttaṃ “sammāsaṅkappo pana tassā bahukāro, tasmā tadanantaram vutto”ti.

1. (Nānākkhaṇā nānārammaṇā) (Ka, Abhi-Ṭṭha 2. 108 piṭṭhe ca) Dī-Ṭṭha 1. 280 piṭṭhe pana tam na dissati.

2. Bahupakārattā (Ka)

3. Abhi 1. 20, 22 piṭṭhesu.

4. Viddhamsetvā (Ka)

Svāyaṃ yathā sammādiṭṭhiyā, evaṃ sammāvācāyapi upakārako.
Yathāha “pubbe kho gahapati vitakketvā vicāretvā pacchā vācaṃ
bhindatī”¹, tasmā tadanantaraṃ sammāvācā vuttā.

Yasmā pana idañcidañca karissāmāti paṭhamāṃ vācāya saṃvidahitvā
loke kammante payojenti, tasmā vācā kāyakammasa upakārikāti
sammāvācāya anantaraṃ sammākammanto vutto.

Catubbidhaṃ pana vacīduccaritaṃ tividhaṃ kāyaduccaritaṃ pahāya
ubhayasucaritaṃ pūrentasseva yasmā ājīvaṭṭhamakasīlaṃ pūراتي, na itarassa.
Tasmā tadubhayānantaraṃ sammā-ājīvo vutto.

Evaṃ suddhājīvena “parisuddho me ājīvo”²ti ettāvataṃ paritosāṃ katvā
suttapamattena viharitum na yuttaṃ, atha kho sabba-iriyāpathesu idaṃ
vīriyamārabhitabbanti dassetuṃ tadanantaraṃ sammāvāyāmo vutto.

Tato āraddhavīriyenāpi kāyādisu catūsu vatthūsu sati sūpaṭṭhitā²
kātabbāti dassanattaṃ tadanantaraṃ sammāsati desitā.

Yasmā pana evaṃ sūpaṭṭhitā sati samādhissa upakārānupakārānaṃ
dhammānaṃ gatiyo samanvesitvā pahoti ekattārammaṇe cittaṃ
samādhātuṃ, tasmā sammāsatiyā anantaraṃ sammāsamādhi desitoti
veditabbo. Iti ayampi aṭṭhaṅgiko maggo lokiyalokuttaramissakova kathito.

427. **Ajjhattaṃ rūpasaññī**ti-ādīsu ajjhatarūpe parikammavasena
ajjhattaṃ rūpasaññī nāma hoti. Ajjhattañhi nīlaparikammaṃ karonto kese vā
pitte vā akkhitārakāya vā karoti, pītaparikammaṃ karonto mede vā chaviyā
vā hatthapādatalesu³ vā akkhīnaṃ pītakatṭhāne vā karoti, lohita-parikammaṃ
karonto maṃse vā lohite vā jivhāya vā akkhīnaṃ rattaṭṭhāne vā karoti,
odātaparikammaṃ karonto aṭṭhimhi vā dante vā nakhe vā akkhīnaṃ
setaṭṭhāne vā karoti. Taṃ pana sunīlaṃ supītaṃ sulohitakaṃ su-odātakaṃ
na hoti, avisuddhameva hoti.

1. Ma 1. 376 piṭṭhe.

2. Suppaṭṭhitā (Ka)

3. Hatthapādapīṭṭhesu (Ka)

Eko¹ bahiddhā rūpāni passatīti yassevaṃ parikammaṃ ajjhattaṃ uppannaṃ hoti, nimittaṃ pana bahiddhā, so evaṃ ajjhattaṃ parikammasa bahiddhā ca appanāya vasena “ajjhataṃ rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. **Parittānī**ti avaḍḍhitāni. **Suvaṇṇadubbaṇṇānī**ti suvaṇṇāni vā honti² dubbaṇṇāni vā, parittavaseneva idaṃ abhibhāyatanaṃ vuttanti veditabbaṃ. **Tāni abhibhuyyāti** yathā nāma sampannagahaṇiko kaṭacchumattaṃ bhattaṃ labhitvā “kiṃ ettha bhuñjitabbaṃ atthī”ti saṅkaḍḍhitvā ekakabalameva karoti, evameva ñāṇuttariko puggalo visadañāṇo “kiṃ ettha parittake ārammaṇe samāpajjitabbaṃ atthi, nāyaṃ mama bhāro”ti tāni rūpāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho. **Jānāmi passāmī**ti iminā panassa ābhogo kathito. So ca kho samāpattito vuṭṭhitassa, na antosamāpattiyaṃ. **Evaṃsaññī hotī**ti ābhogasaññāyapi jhānasaññāyapi evaṃsaññī hoti. Abhibhavanasaññā hissa antosamāpattiyampi atthi, ābhogasaññā pana samāpattito vuṭṭhitasseva.

Appamāṇānīti vaddhitappamāṇāni, mahantānīti attho. **Abhibhuyyāti** ettha pana yathā mahagghaso puriso ekaṃ bhattavaḍḍhitakaṃ labhitvā “aññampi hotu, kiṃ etaṃ mayhaṃ karissatī”ti taṃ na mahantato passati, evameva ñāṇuttaro puggalo visadañāṇo “kiṃ ettha samāpajjitabbaṃ, nayidaṃ appamāṇaṃ, na mayhaṃ cittekaggatākaṇe bhāro atthi”ti tāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho.

Ajjhattaṃ arūpasaññīti alābhitāya vā anattikatāya vā ajjhatarūpe parikammasaññāvirahito.

Bahiddhā rūpāni passatīti yassa parikammampi nimittampi bahiddhāva uppannaṃ, so evaṃ bahiddhā parikammasa ceva appanāya ca vasena³ “ajjhataṃ arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. Sesamettha catuttha-abhibhāyatane ca vuttanayameva. Imesu pana catūsu parittaṃ vitakkacaritavasena āgataṃ, appamāṇaṃ mohacaritavasena, suvaṇṇaṃ dosacaritavasena, dubbaṇṇaṃ

1. Idaṃ padaṃ idha Pāliyaṃ na dissati. Dī 2. 92; Ma 2. 205; Aṃ 3. 125 piṭṭhesu pana taṃ atthi.

2. Hontu (Syā, Ma-Ṭṭha 3. 177 piṭṭhe ca)

3. Parikammasseva vasena (Sī, Syā)

rāgacaritavasena. Etesaṇhi etāni sappāyāni, sā ca nesaṃ sappāyatā vitthārato Visuddhimagge carīyaniddese vuttā.

Pañcama-abhibhāyatanādīsu **nīlānīti** sabbasaṅgāhakavasena¹ vuttaṃ. **Nīlavaṇṇānīti** vaṇṇavasena. **Nīlanidassanānīti** nidassanavasena, apaṇṇāyamaṇavivarāni asambhinnavaṇṇāni ekanīlāneva hutvā dissantīti vuttaṃ hoti. **Nīlanibhāsānīti** idaṃ pana obhāsavasena vuttaṃ, nīlobhāsāni nīlappabhāyuttānīti attho. Etena nesaṃ suvisuddhataṃ dasseti. Visuddhavaṇṇavaseneva hi imāni cattāri abhibhāyatanāni vuttāni. “Nīlakasiṇaṃ gaṇhanto nīlasmim nimittaṃ gaṇhāti pupphasmim vā vatthasmim vā vaṇṇadhātuyā vā”ti-ādikaṃ panettha kasiṇakaraṇaṇca parikammaṇca appanāvidhānaṇca sabbaṃ Visuddhimagge vitthārato vuttameva. Imāni pana aṭṭha abhibhāyatanañjānāni vaṭṭānīpi honti vaṭṭapāḍakānīpi vipassanāpāḍakānīpi diṭṭhadhammasukhavihārānīpi abhiññāpāḍakānīpi nirodhapāḍakānīpi, lokiyāneva pana na lokuttarānīti veditabbāni.

435. **Rūpī rūpāni passatīti** ettha ajjhataṃ kesādīsu nīlakasiṇādīsu nīlakasiṇādivasena uppāditaṃ rūpajjhānaṃ rūpaṃ, taṃ assa atthīti rūpī. **Bahiddhā rūpāni passatīti** bahiddhāpi nīlakasiṇādīni rūpāni jhānacakkhunā passati. Iminā ajjhatabahiddhāvattṭhakesu kasiṇesu uppāditañjānassa puggalassa cattāripi rūpāvacarañjānāni dassitāni. **Ajjhattaṃ arūpasaññīti** ajjhataṃ na rūpasaññī, attano kesādīsu anuppāditarūpāvacarañjānoti attho. Iminā bahiddhāparikammaṃ katvā bahiddhāva uppāditañjānassa puggalassa rūpāvacarañjānāni dassitāni.

Subhantveva adhimutto hotīti iminā suvisuddhesu nīlādīsu vaṇṇakasiṇesu jhānāni dassitāni. Tattha kiñcāpi anto-appanāyaṃ subhanti ābhogo natthi, yo pana visuddhaṃ subhaṃ kasiṇārammaṇaṃ katvā viharati, so yasmā “subhanti adhimutto hotī”ti vattabbataṃ āpajjati, tasmā evaṃ desanā katā. Paṭisambhidāmagge pana “kathaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho—idha bhikkhu mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati -pa- mettāya bhāvitattā

1. Sabbasaṅgāhikavasena (Sī)

sattā appaṭikūlā honti. Karuṇā. Muditā. Upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati -pa- upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Evaṃ subhantveva adhimutto hotīti vimokkho”ti¹ vuttaṃ. **Sabbaso rūpasaññānanti**-ādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ Visuddhimagge vuttameva.

443. **Pathavīkasiṇaṃ bhāvetīti** ettha pana sakalaṭṭhena kasiṇaṃ, pathavī eva kasiṇaṃ **pathavīkasiṇaṃ**. Parikammaṭṭhena viyāpi uggahanimittassāpi paṭibhāganimittassāpi taṃ nimittaṃ ārammaṇaṃ katvā uppannajjhānassāpi etaṃ adhivacanaṃ. Idha pana pathavīkasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ adhippettaṃ. Taṃ hesa bhāveti. **Āpokasiṇā**dīsu²pi eseṃ nayo.

Imāni pana kasiṇāni bhāventena sīlāni sodhetvā parisuddhasīle paṭiṭṭhitaṃ yvāssa dasasu palibodhesu palibodho atthi, taṃ upacchinditvā kammaṭṭhānadāyakaṃ kalyāṇamittaṃ upasaṅkamitvā attano cariyānukūlavasena yaṃ yassa sappāyaṃ, taṃ tena gahetvā kasiṇabhāvanāya ananurūpaṃ vihāraṃ pahāya anurūpe viharantena khuddakapalibodhupacchedaṃ katvā sabbaṃ bhāvanāvidhānaṃ aparihāpentena bhāvetabbāni. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana Visuddhimagge² vutto. Kevalaṃ hi tattha viññāṇakasiṇaṃ nāgataṃ, taṃ atthato ākāśakasiṇe pavattaviññāṇaṃ. Tañca kho ārammaṇavasena vuttaṃ, na samāpattivasena. Taṃ hi anantaṃ viññāṇanti ārammaṇaṃ katvā esa viññāṇaṇcāyatanasamāpattiṃ bhāvento viññāṇakasiṇaṃ bhāvetīti vuccati. Imānipi dasa kasiṇāni vaṭṭānipi honti vaṭṭapādaṇipī vipassanāpādaṇipī dīṭṭhadhammasukhavihāratthānipi abhiññāpādaṇipī nirodhapādaṇipī, lokiyāneva pana na lokuttarānīti.

453. **Asubhasaññāṃ bhāvetīti** asubhasaññā vuccati uddhumātakādīsu dasasu ārammaṇesu³ uppannā paṭhamajjhānasahagatā saññā, taṃ bhāveti brūhetti vadḍhetti, anuppannaṃ uppādeti, uppannaṃ anurakkhatīti attho. Dasannaṃ pana asubhānaṃ bhāvanānayo sabbo Visuddhimagge⁴

1. Khu 9. 235 piṭṭhe.

3. Asubhārammaṇesu (Sī)

2. Visuddhi 1. 81 piṭṭhe.

4. Visuddhi 1. 173 piṭṭhe.

vitthāritoyeva. **Marāṇasaññāṃ bhāvetī**ti sammutimaraṇaṃ khaṇikamaraṇaṃ samucchadamaraṇanti tividdhampi maraṇaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññāṃ¹ bhāveti, anuppannaṃ uppādeti, uppannaṃ anurakkhatīti attho. Heṭṭhā vuttalakkaṇā vā maraṇassatiyeva idha maraṇasaññāti vuttā, taṃ bhāveti uppādeti vaḍḍhetīti attho. Bhāvanānayo panassā Visuddhimagge² vitthāritoyeva. **Āhāre paṭikūlasaññāṃ bhāvetī**ti asitapītādibhede kabalīkāre āhāre gamanapaṭikūlādīni nava paṭikūlāni paccavekkhantassa uppajjanakasaññāṃ bhāveti, uppādeti vaḍḍhetīti attho. Tassāpi bhāvanānayo Visuddhimagge vitthāritoyeva. **Sabbaloke anabhiratisaññāṃ**³ **bhāvetī**ti sabbasmimpi tedhātuke loka anabhiratisaññāṃ ukkaṇṭhitasaññāṃ bhāvetīti attho. **Aniccaaññāṃ bhāvetī**ti pañcannaṃ upādānakkhandhānaṃ udayabbayaññathattapariggāhikaṃ pañcasu khandhesu aniccanti uppajjanakasaññāṃ bhāveti. **Anicce dukkhasaññāṃ bhāvetī**ti anicce khandhapañcake paṭipīlanasaṅkhātā⁴dukkhalakkhaṇa-pariggāhikaṃ dukkhanti uppajjanakasaññāṃ bhāveti. **Dukkhe anattasaññāṃ bhāvetī**ti paṭipīlanaṭṭhena dukkhe khandhapañcake vasavattanākārasaṅkhātā-anattalakkaṇapariggāhikaṃ anattāti uppajjanakasaññāṃ bhāveti. **Pahānasaññāṃ bhāvetī**ti pañcavidhaṃ pahānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññāṃ bhāveti. **Virāgasaññāṃ bhāvetī**ti pañcavidhameva virāgaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññāṃ bhāveti. **Nirodhasaññāṃ bhāvetī**ti saṅkhāranirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññāṃ bhāveti. Nibbānaṃ ārammaṇaṃ katvā uppajjanakasaññāntipi vadanti. Ettha ca sabbaloke anabhiratisaññā aniccaaññā anicce dukkhasaññāti imāhi tihi saññāhi balavavipassanā kathitā, puna aniccaaññāṃ bhāvetīti-ādikāhi dasahi saññāhi vipassanāsamārambhova kathito.

473. **Buddhānussatinti**-ādīni vuttatthāneva.

483. **Paṭhamajjhānasahagatanti** paṭhamajjhānena saddhiṃ gataṃ pavattaṃ, paṭhamajjhānasampayuttanti attho. **Sandhindriyaṃ bhāvetī**ti paṭhamajjhānasahagataṃ katvā saddhindriyaṃ bhāveti brūheti vaḍḍheti. Esa nayo sabbattha.

1. Uppannasaññāṃ (Syā, Ka)

3. Anabhiratasaññāṃ (Sī, Syā)

2. Visuddhi 1. 222 piṭṭhe.

4. Paṭipīlanasaṅkhātāṃ (Ka)

19. Kāyagatāsativaggavaṇṇanā

563. **Cetasā phuṭoti** ettha duvidhaṃ pharaṇaṃ āpopharaṇaṃca dibbacakkhupharaṇaṃca. Tattha āpokasiṇaṃ samāpajjitvā āpena pharaṇaṃ āpopharaṇaṃ nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā samuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. Ālokaṃ pana vaḍḍhetvā dibbacakkhunā sakalasamuddadassanaṃ dibbacakkhupharaṇaṃ nāma. Evaṃ phuṭepi mahāsamudde sabbā mahāsamuddaṅgamā kunnadiyo antogadhāva honti. **Antogadhā tassāti** tassa bhikkhuno bhāvanāya abbhantaragatāva honti. **Vijjā bhāgiyāti** ettha sampayogavasena vijjaṃ bhajantīti vijjābhāgiyā, vijjābhāge vijjākoṭṭhāse vattantīti vijjābhāgiyā. Tattha vipassanāñāṇaṃ manomayiddhi cha abhiññāti aṭṭha vijjā¹, purimena atthena tāhi sampayuttadhammāpi vijjābhāgiyā. Pacchimena atthena tāsu yā kāci ekā vijjā vijjā, sesā vijjābhāgiyāti evaṃ vijjāpi vijjāsampayuttadhammāpi vijjābhāgiyāteva veditabbā.

564. **Mahato saṃvegāyāti** mahantassa saṃvegassa atthāya. Uparipadadvayepi eseva nayo. Ettha ca mahāsaṃvego nāma vipassanā, mahā-attho nāma cattāro maggā, mahāyogakkhemo nāma cattāri sāmaññaphalāni. Atha vā mahāsaṃvego nāma saha vipassanāya² maggo, mahā-attho nāma cattāri sāmaññaphalāni, mahāyogakkhemo nāma nibbānaṃ. **Satisampajaññāyāti** satiyā ca ñāṇassa ca atthāya. **Ñāṇadassanappaṭilābhāyāti** dibbacakkhuñāṇāya. **Diṭṭhadhammasukhavihārāyāti** imasmiṃyeva paccakkhe attabhāve sukhavihāratthāya. **Vijjāvimutti phalasacchikiriyāyāti** vijjāvimuttīnaṃ phalassa paccakkhakaraṇatthāya. Ettha ca vijjāti maggapaññā, vimuttīti taṃsampayuttā sesadhammā. Tesā phalaṃ nāma arahattaphalaṃ, tassa sacchikiriyāyāti attho.

571. **Kāyopi passambhatīti** nāmakāyopi karajakāyopi passambhati, vūpasantadaratho hoti. **Vitakkavicārāpīti** ete dhammā dutiyajjhānena vūpasammanti nāma, idha pana oḷārikavūpasamaṃ sandhāya³ vuttaṃ.

1. Vijjā vijjā (Ka) Abhi-Ṭṭha 1. 93 piṭṭhepi passitabbaṃ.

2. Sahavipassanako (Sī)

3. Vūpasamatthāya (Ka)

Kevalāti sakalā, sabbe niravasesāti attho. **Vijjābhāgiyāti** vijjakoṭṭhāsiyā, te heṭṭhā vibhajitvā dassitāva.

574. **Avijjā pahīyatīti** aṭṭhasu ṭhānesu vaṭṭamūlakam bahalandhakāraṁ mahātamaṁ¹ aññānam pahiyati. **Vijjā uppajjatīti** arahattamaggavijjā uppajjati. **Asmimāno pahīyatīti** asmīti navavidho māno pahiyati. **Anusayāti** satta anusayā. **Samyojanānīti** dasa samyojanāni.

575. **Paññāpabhedāyāti** paññāya pabhedagamanattham.
Anupādāparinibbānāyāti apaccayaparinibbānassa sacchikiriyatthāya.

576. **Anekadhātupaṭivedho hotīti** aṭṭhārasannaṁ dhātūnaṁ lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Nānādhātupaṭivedho hotīti** tāsāmyeva aṭṭhārasannaṁ dhātūnaṁ nānābhāvena lakkhaṇapaṭivedho hoti. **Anekadhātupaṭisambhidā hotīti** iminā dhātupabhedañānam² kathitaṁ. Dhātupabhedañānam nāma “imāya dhātuyā ussannāya idaṁ nāma hotī”ti jānanaṇaṇāya. Taṁ panetaṁ dhātupabhedañānam na sabbesaṁ hoti, Buddhānameva nippadesaṁ hoti. Taṁ Sammāsambuddhena sabbaso na kathitaṁ. Kasmā? Tasmim kathite attho natthīti.

584. **Paññāpaṭilābhāyāti**—ādīni soḷasa padāni Paṭisambhidāmagge “sappurisasamsevo saddhammassavanaṁ yonisomanasikāro dhammānudhammapaṭipatti. Ime kho bhikkhave cattāro dhammā bhāvitā bahulikātā paññāpaṭilābhāya samvattanti -pa- nibbedhikapaññatāya samvattanti”ti evaṁ mātikaṁ ṭhapetvā vitthāritāneva. Vuttaṁ hetam³—

Paññāpaṭilābhāya samvattantīti katamo paññāpaṭilābho, catunnaṁ maggañāṇaṁ catunnaṁ phalañāṇaṁ catunnaṁ paṭisambhidāñāṇaṁ channaṁ abhiññāñāṇaṁ tesattatīnaṁ ñāṇaṇaṁ sattasattatīnaṁ ñāṇaṇaṁ lābho paṭilābho pattisampatti phassanā sacchikiriyā upasampadā, paññāpaṭilābhāya samvattantīti ayaṁ paññāpaṭilābho. (1)

1. Bahalandhakārakāraṁ mahātamo (Sī)

2. Dhātubhede ñāṇaṇaṁ (Ka)

3. Khu 9. 371 piṭṭhe.

Paññāvuddhiyā saṁvattantīti katamā paññāvuddhi, sattannaṃ ca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vaḍḍhati, arahato paññā vaḍḍhitavaḍḍhanā¹, paññāvuddhiyā saṁvattantīti ayaṃ paññāvuddhi. (2)

Paññāvepullāya saṁvattantīti katamaṃ paññāvepullaṃ, sattannaṃ ca sekkhānaṃ puthujjanakalyāṇakassa ca paññā vepullaṃ gacchati, arahato paññā vepullaṃ gatā, paññāvepullāya saṁvattantīti idaṃ paññāvepullaṃ. (3)

Mahāpaññatāya saṁvattantīti katamā mahāpaññā, mahante atthe pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahante dhamme -pa- mahantā niruttiyo, mahantāni paṭibhānāni, mahante sīlakkhandhe, mahante samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhe, mahantāni ṭhānāṭṭhānāni, mahantā vihārasamāpattiyo, mahantāni ariyasaccāni, mahante satipaṭṭhāne, sammappadhāne, iddhipāde, mahantāni indriyāni, mahantāni balāni, mahante bojjhaṅge, mahante ariyamagge², mahantāni sāmāññaphalāni, mahābhiññāyo³, mahantaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ pariggaṇhātīti mahāpaññā, mahāpaññatāya saṁvattantīti ayaṃ mahāpaññā. (4)

Puthupaññatāya saṁvattantīti katamā puthupaññā, puthu nānākkhandhesu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthu nānādhātūsu, puthu nānā-āyatanesu, puthu nānāpaṭiccasamuppādesu, puthu nānāsuññatamanupalabbhesu, puthu nānā-atthesu, dhammesu, niruttīsu, paṭibhānesu, puthu nānāsīlakkhandhesu, samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhesu, puthu nānāṭṭhānāṭṭhānesu, puthu nānāvihārasamāpattīsu, puthu nānā-ariyasaccesu, puthu nānāsatipaṭṭhānesu, sammappadhānesu, iddhipādesu, indriyesu, balesu, bojjhaṅgesu, puthu nānā-ariyamaggesu, puthu nānāsāmāññaphalesu, puthu nānā-abhiññāsu ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthu nānājanasādhāraṇa⁴ dhamme samatikkamma⁵ paramatthe nibbāne ñāṇaṃ pavattatīti puthupaññā. Puthupaññatāya saṁvattantīti ayaṃ puthupaññā. (5)

1. Vaḍḍhati, vaḍḍhitavaḍḍhanā (Ka)

2. Mahantaṃ ariyaṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ (Sī), mahantaṃ ariyamaggaṃ (Syā)

3. Mahantā mahābhiññāyo (Syā) 4. Puthujjanasādhāraṇa (Ka) 5. Atikkamma (Ka)

Vipulapaññatāya saṁvattantīti katamā vipulapaññā, vipule atthe pariggaṇhātīti vipulapaññā -pa- vipulaṁ paramatthaṁ nibbānaṁ pariggaṇhātīti vipulapaññā, vipulapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ vipulapaññā. (6)

Gambhīrapaññatāya saṁvattantīti katamā gambhīrapaññā, gambhīresu khandhesu ñāṇaṁ pavattatīti gambhīrapaññā. Puthupaññāsadiṣo vitthāro. Gambhīre paramatthe nibbāne ñāṇaṁ pavattatīti gambhīrapaññā, gambhīrapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ gambhīrapaññā. (7)

Asāmantapaññatāya saṁvattantīti katamā asāmantapaññā¹, yassa puggalassa atthavavatthānato atthapaṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya. Dhammaniruttipaṭibhānavavatthānato paṭibhāna-paṭisambhidā adhigatā hoti sacchikatā phassitā paññāya, tassa atthe ca dhamme ca niruttiyā ca paṭibhāne ca na añño koci sakkoti abhisambhavitum, anabhisambhavanīyo ca so aññehīti asāmantapañño.

Puthujjanakalyāṇakassa paññā aṭṭhamakassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, puthujjanakalyāṇakaṁ upādāya aṭṭhamako asāmantapañño. Aṭṭhamakassa paññā sotāpannassa paññāya dūre -pa- aṭṭhamakaṁ upādāya sotāpanno asāmantapañño. Sotāpannassa paññā sakadāgāmiṣṣa paññāya. Sakadāgāmiṣṣa paññā anāgāmiṣṣa paññāya. Anāgāmiṣṣa paññā arahato paññāya. Arahato paññā Paccekabuddhassa paññāya dūre vidūre suvidūre na santike na sāmanta, arahantaṁ upādāya Paccekabuddho asāmantapañño. Paccekabuddhañca sadevakañca lokaṁ upādāya Tathāgato Arahaṁ Sammāsambuddho aggo asāmantapañño.

Paññāpabhedakusalo pabhinnañāṇo -pa- te pañhaṁ abhisankharitvā abhisankharitvā Tathāgataṁ upasankamitvā pucchanti gūḷhāni ca paṭicchannāni ca, kathitā visajjitā ca te pañhā Bhagavatā honti niddiṭṭhakāraṇā, upakkhittakā ca te Bhagavato sampajjanti. Atha kho Bhagavā² tattha atirocati yadidaṁ paññāyāti aggo asāmantapañño, asāmantapaññatāya saṁvattantīti ayaṁ asāmantapaññā. (8)

1. Asamantapaññā (Tīkā)

2. Bhagavāva (Sī)

Bhūripaṇṇatāya saṁvattantīti katamā bhūripaṇṇā, rāgaṃ abhibhuyyātīti bhūripaṇṇā, abhibhavitāti bhūripaṇṇā, dosaṃ, mohaṃ, kodhaṃ, upanāhaṃ, makkhaṃ, palāsaṃ, issaṃ, macchariyaṃ, māyaṃ, sāṭheyyaṃ, thambhaṃ, sārambhaṃ, mānaṃ, atimānaṃ, maḍaṃ, pamādaṃ, sabbe kilese, sabbe duccharite, sabbe abhisankhāre, sabbe bhavagāmikamme abhibhuyyātīti bhūripaṇṇā, abhibhavitāti bhūripaṇṇā. Rāgo ari, taṃ ariṃ maddanipaṇṇātīti bhūripaṇṇā, doso, moho -pa- sabbe bhavagāmikammā ari, taṃ ariṃ maddanipaṇṇātīti bhūripaṇṇā. Bhūri vuccati pathavī, tāya pathavisamāya vitthataya vipulāya paṇṇāya samannāgatoti bhūripaṇṇo. Apica paṇṇāya etaṃ adhivacanaṃ bhūri medhā pariṇāyikāti, bhūripaṇṇatāya saṁvattantīti ayaṃ bhūripaṇṇā. (9)

Paṇṇābāhullāya saṁvattantīti katamaṃ paṇṇābāhullaṃ, idhekacco paṇṇāgaruko hoti paṇṇācarito paṇṇāsayo paṇṇādhimutto paṇṇādhajo paṇṇāketu paṇṇādhipeyyo vicayabahulo pavicayabahulo okkhāyanabahulo samokkhāyanabahulo sampekkhāyanadhammo vibhūtavihārī taccarito taggaruko tabbahulo tanninno tappoṇo tappabbhāro tadadhimutto tadādhipeyyo, yathā gaṇagaruko vuccati gaṇabāhulikoti, cīvaragaruko, pattagaruko, senāsanagaruko vuccati senāsanabāhulikoti, evamevaṃ idhekacco paṇṇāgaruko hoti paṇṇācarito -pa- tadādhipeyyo, paṇṇābāhullāya saṁvattantīti idaṃ paṇṇābāhullaṃ. (10)

Sīghapaṇṇatāya saṁvattantīti katamā sīghapaṇṇā, sīghaṃ sīghaṃ sīlāni paripūretīti sīghapaṇṇā. Sīghaṃ sīghaṃ indriyasamvaram, bhojane mattaññutaṃ, jāgariyānuyogaṃ, sīlakkhandhaṃ, samādhi, paṇṇā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakkhandhaṃ paripūretīti sīghapaṇṇā. Sīghaṃ sīghaṃ ṭhānāṭṭhānāni paṭivijjhati. Vihārasamāpattiyo paripūreti. Ariyasaccāni paṭivijjhati. Satipaṭṭhāne bhāveti. Sammappadhāne iddhipāde indriyāni balāni bojjhaṅge ariyamaggaṃ bhāvetīti sīghapaṇṇā. Sīghaṃ sīghaṃ sāmāññaphalāni sacchikarotīti sīghapaṇṇā. Sīghaṃ sīghaṃ abhiññāyo paṭivijjhatīti sīghapaṇṇā. Sīghaṃ sīghaṃ paramatthaṃ nibbānaṃ sacchikarotīti sīghapaṇṇā, sīghapaṇṇatāya saṁvattantīti ayaṃ sīghapaṇṇā. (11)

Lahupaññatāya saṁvattantīti katamā lahupaññā, lahuṃ lahuṃ sīlāni paripūretīti lahupaññā -pa- lahupaññatāya saṁvattantīti ayaṃ lahupaññā. (12)

Hāsapaññatāya saṁvattantīti katamā hāsapaññā, idhekacco vedabahulo tuṭṭhibahulo hāsabahulo pāmojjabahulo sīlāni paripūretīti hāsapaññā -pa- paramattham nibbānam sacchikarotīti hāsapaññā, hāsapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ hāsapaññā. (13)

Javanapaññatāya saṁvattantīti katamā javanapaññā, yaṃkiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannam, yā kāci vedanā, yā kāci saññā, ye keci saṅkhārā, yaṃkiñci viññāṇam atītānāgatapaccuppannam ajjhattam vā bahiddhā vā oḷārikaṃ vā sukhumaṃ vā hīnaṃ vā paṇītaṃ vā yaṃ dūre santike vā, sabbaṃ viññāṇam aniccato khippaṃ javatīti javanapaññā, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Cakkhum -pa- jarāmaṇaṃ atītānāgatapaccuppannam aniccato, dukkhato, anattato khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ atītānāgatapaccuppannam aniccaṃ khayaṭṭhena, dukkham bhayaṭṭhena, anattā asārakaṭṭhenāti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā rūpanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā -pa- jarāmaṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā. Rūpaṃ -pa- jarāmaṇaṃ atītānāgatapaccuppannam khayadhammaṃ vayadhammaṃ virāgadhammaṃ nirodhadhammanti tulayitvā tīrayitvā vibhāvayitvā vibhūtaṃ katvā jarāmaṇanirodhe nibbāne khippaṃ javatīti javanapaññā, javanapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ javanapaññā. (14)

Tikkhapaññatāya saṁvattantīti katamā tikkhapaññā, khippaṃ kilese chindatīti tikkhapaññā. Uppannaṃ kāmavitakkaṃ, byāpādavitaṃ, vihiṃsāvitakkaṃ, uppannuppanne pāpake akusale dhamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Uppannaṃ rāgaṃ, dosaṃ, mohaṃ -pa- sabbe bhavagāmikamme nādhivāseti pajahati vinodeti byantīkaroti anabhāvaṃ gametīti tikkhapaññā. Ekasmim āsane cattāro ariyamaggā cattāri sāmāññaphalāni catasso paṭisambhidāyo cha abhiññāyo adhigatā honti sacchikatā phassitā paññāyāti tikkhapaññā, tikkhapaññatāya saṁvattantīti ayaṃ tikkhapaññā. (15)

Nibbedhikapaññātāya saṁvattantīti katamā nibbedhikapaññā, idhekacco sabbasaṅkhāresu ubbegabahulo hoti uttāsabahulo ukkaṇṭhanabahulo aratibahulo anabhiratibahulo bahimukho na ramati sabbasaṅkhāresu, anibbiddhapubbaṁ appadālitapubbaṁ lobhakkhandhaṁ nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, anibbiddhapubbaṁ appadālitapubbaṁ dosakkhandhaṁ, mohakkhandhaṁ, kodhaṁ, upanāhaṁ -pa- sabbe bhavagāmikamme nibbijjhati padāletīti nibbedhikapaññā, nibbedhikapaññātāya saṁvattantīti ayam nibbedhikapaññā. (16)

Evam Paṭisambhidāmagge vuttanayenevettha attho veditabbo. Kevalañhi tattha bahuvacanaṁ, idha ekavacananti ayameva viseso. Sesam tādīsamevāti. Imā ca pana soḷasa mahāpaññā lokiyalokuttaramissakāva kathitā.

20. Amatavaggavaṇṇanā

600-611. **Amataṁ te bhikkhave paribhuñjantī**ti te maraṇavirahitaṁ nibbānaṁ paribhuñjantīti attho. Nanu ca nibbānaṁ lokuttaraṁ, kāyagatāsati lokiyā, kathaṁ taṁ paribhuñjantā amataṁ paribhuñjantīti? Taṁ bhāvetvā adhigantabbato. Kāyagataṁ hi satim bhāvento amatamadhigacchati, abhāvento nādhigacchati. Tasmā evaṁ vuttaṁ. Etenupāyena sabbattha attho veditabbo. Api cettha **viraddhanti** virādhitaṁ nādhigataṁ. **Āraddhanti**¹ paripuṇṇaṁ. **Pamādimśūti** pamajjanti. **Pamuṭṭhanti** sammuṭṭhaṁ² vissaritaṁ naṭṭhaṁ vā. **Āsevantanti** ādito sevitā. **Bhāvantanti** vaḍḍhitaṁ. **Bahulīkatanti** punappunaṁ kataṁ. **Anabhiññātanti** ñāta-abhiññāya ajānitaṁ. **Apariññātanti** ñātapariññāvaseneva apariññātā. **Asacchikatanti** apaccakkhakatā. Sesam sabbattha uttānatthamevāti.

Manorathapūraṇiyā Aṅguttaranikāyaṭṭhakathāya

Sahassasuttantaparimāṇassa

Ekakanipātassa saṁvaṇṇanā niṭṭhitā.

1. Aviraddhanti (Ka)

2. Pammuṭṭhanti pamuṭṭhaṁ (Sī), pamuṭṭhanti pammuṭṭhaṁ (Syā)

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Akammaniyaṁ hoti	40	Atthamaññātuṁ	379
Akusalapakkhikā	55	Atthamaññāya	379
Akusalabhāgiyā	55	Attharaso	380
Akusalā	55	Adantaṁ	41
Akusalānaṁ dhammānaṁ	383	Aduṭṭhullāpatti	73
Akkantaṁ	42	Adutiyo	89
Aguttaṁ	41	Addhaṁ	380
Agga	96	Adhammaṁ adhammo	72
Aggo	90	Adhammaṁ dhammo	354
Aṅgaṁ	65	Adhammaṁ dhammoti dīpenti	65
Acarimaṁ	358, 362	Adhigamo	67
Accharāsaṅghātamattaṁ	53	Adhimutto	407
Accharāsaṅghātamattampi	376, 381	Anatthāya	65
Acchariyamanusso	88	Ananuyogā	62
Accho	44	Ananuyogo	62
Ajaḷā	379	Anantaradhānāya	65
Ajjhattaṁ arūpasaññī	406, 407	Anabhiññātaṁ	416
Ajjhattaṁ rūpasaññī	405	Anabhiratisaññaṁ	409
Ajjhattikaṁ	65	Anayāya	372
Aññaṁ	15	Anavakāso	352
Aññaṁ satthāraṁ	358	Anavasesāpatti	73
Aññaṁtra manussehi	378	Anāciṇṇaṁ	66
Aññāya	379	Anāthapiṇḍikassa ārāme	11
Aññāsikoṇḍañño	106	Anāpattiṁ āpatti	73
Aṭṭhānaṁ	352	Anāpatti	73
Attatthaṁ vā	44		

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Anāvilena	44
Anāvilo	44
Aniccasaññaṃ bhāveti	409
Anicce dukkhasaññaṃ bhāveti	409
Anutappā hoti	89
Anuttaram	93
Anuttariyānaṃ	91
Anupādāparinibbānāya	411
Anuppannā kusalā dhammā	384
Anuppannānaṃ	383
Anuppannānaṃ pāpakānaṃ	384
Anuppanno	23
Anuppanno ceva kāmaccando	
nuppajjati	36
Anuppanno vā	22
Anuppanno vā kāmaccando	
nuppajjati	27
Anuppavatteti	95
Anuppādāya	383
Anuyogā	62
Anuyogo	62
Anuruddho	143
Anusayā	411
Anussarantānaṃ	240
Anussavappasannānaṃ	351
Anussāvanena	354
Anekadhātupaṭivedho	93
Anekadhātupaṭivedho	
hoti	411

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Anekadhātupaṭisambhidā	
hoti	411
Aneḷamūgā	379
Antamaso	376
Antaradhānāya	65
Antogadhā tassa	410
Annaggarasaggānaṃ	379
Anvadeva	55
Apaññattaṃ	67
Apariññātaṃ	416
Apātubhūtaṃ	40
Apāyo	43
Apubbaṃ acarimaṃ	358, 362
Appaṭikammāpatti	73
Appaṭipuggalo	90
Appaṭibhāgo	90
Appaṭimo	90
Appaṭisamo	90
Appamattakampi bhavaṃ na	
vaṇṇemi	376
Appamattako	376
Appamattikā	63-64
Appamāṇāni	406
Appasannā pasīdanti	374
Appābādhatā	381
Appābādhanānaṃ	236
Appicchata	57
Appicchassa	57
Abahulikataṃ	40
Abhāvitānaṃ	40
Abhiḷhādomanassaṃ	382

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[A]	
Abhiññāya	365	Asamasamo	90
Abhibhuyya	406	Asamo	90
Amataṁ te bhikkhave		Asammosāya	65-383
paribhuñjanti	416	Asahāyo	90
Amoghaṁ	54	Asātattāya	371
Ayoniso manasi-		Asāmantapaññatāya	
karoto	25	saṁvattanti	413
Ayoniso manasikāro	368	Asubhanimittaṁ	36
Ayaṁ kho	367	Asubhasaññaṁ bhāveti	408
Arakkhitaṁ rakkhitaṁ	41	Asmimāno pahīyati	411
Araṇavihārīnaṁ	173	Assutavā	46
Arati	26	Ahaṁ	15
Arahaṁ	87	[Ā]	
Arittajjhāno	54	Ākappasampadā	381
Ariyasāvako	48	Āgantukehi	45
Ariyena paññācakkhunā	379	Āciṇṇaṁ	66
Alamariyaññānadassanavisesaṁ	44	Ātāpī	382
Avijjaṁ	42	Ānāpānassati	368
Avijjāgatā	379	Āpatti	73
Avijjā pahīyati	411	Āmantesi	13
Avinayo	66	Āraññakānaṁ	175
Aviparītadassano	371	Āraññikattaṁ	380
Avūpasantacittassa	26	Āraddhaṁ	416
Aveccappasannānaṁ	305, 349	Āraddhavīriyassa	38
Asacchikataṁ	416	Āraddhavīriyānaṁ	181-281
Asantuṭṭhitā	59	Ārabhati	383
Asaddhammā	371	Ārambhadhātu	37
Asaddhamme patiṭṭhāpeti	371	Ārammaṇūpanijjhānaṁ	381
Asampajaññaṁ	62	Ārāmaṛāmaṇeyyakam	377
Asampajānassa	62	Āvilena	44

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ā]		[U]	
Āvilo	43	Upaseno	211
Āsevati	53	Upādiyati	370
Āsevitam	416	Upāli	241
Āhāre paṭikūlasaññaṃ		Upekkhā	390
bhāveti	409	Uppajjati	23
[I]		Uppajjamāno uppajjati	76
Iti karitvā	65	Uppannā ca kusalā dhammā	
Itthigandho	20	parihāyanti	56
Itthiphoṭṭhabbo	20	Uppannānaṃ	383
Itthiraso	20	Uppannānaṃ pāpakānaṃ	384
Itthirūpaṃ	15	Uppanno	24, 35
Itthisaddo	17	Uppanno ca kāmaccchando	
Idaṃ	45	pahīyati	36
Iddhipādaṃ	387	Uppalavaṇṇā	266
Iddhimantānaṃ	116	Uruvelakassapo	231
Indriyesu guttadvārānaṃ	244	[E]	
[U]		Ekam	8
Ukkūlavikūlaṃ	377	Ekantanibbidāya	365
Uccākulikānaṃ	150	Ekadhammampi	22
Uñchena	379	Ekadhammo	365
Uḍḍeyya	372	Ekapuggalo	73, 75, 371
Uttariṃ vā manussadhammā	44	Ekarūpampi	15
Udakarahado	43	Ekissā	
Uddesena	354	lokadhātuyā	358, 362
Uddhaccakukkuccaṃ	26	Eko	73
Upakkilesehi	45	Eko bahiddhā rūpāni	
Upagaccheyya	352, 353	passati	406
Upaṭṭhākānaṃ	223	Etadaggaṃ	96, 105
Upasamānussati	368	Etadavoca	14
Upasamāya	365		

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[E]		[Ka]	
Evam	3	Kisāgotamī	290
Evam niraye	43	Kukkuccam	26
Evamsaññī hoti	406	Kuṭikaṇṇo	186
[O]		Kuṇḍadhāno	204
Odakā	377	Kulappasādakānaṃ	233
Ovādapatikaro	54	Kusalā	56
[Ka]		Kusalānaṃ dhammānaṃ	62, 383
Kaṅkhārevato	180	Kevalā	411
Kaṅci dhammaṃ	353	Ko pana vādo ye naṃ	
Kaṅci saṅkhāraṃ	352	bahulīkaronti	54, 381
Kaṭukattāya	370	Kolaputti	381
Katamo ekadhammo	366	Kosajjam	56
Katamo ekapuggalo	79	Koḷiviso	181
Kapālābhatena	379	[Kha]	
Kammena	354	Khāṇukaṇṭakatṭhānaṃ	377
Kalalībhūto	43	Khippaṃ	372
Kalyāṇamittatā	62	Khippābhiññānaṃ	271, 283
Kalyāṇavākkaraṇatā	381	Khujjuttarā	321
Kalyāṇavākkaraṇānaṃ	185	Khemā	264
Kasiṇaṃ	408	Kho	13
Kassapo	231	[Ga]	
Kāmacchando	23	Gatimantānaṃ	223
Kāyagatāsati	368	Gambhīraññācariyaṃ	
Kāyaduccaritassa	363	paccavekkhato	388
Kāye kāyānupassī	382	Gambhīrapaññatāya	
Kāyopi passambhati	410	saṃvattanti	413
Kālakiriyā	89	Garukāpatti	73
Kāḷigodhāya putto	150	Gilānupaṭṭhākīnaṃ	348
Kāḷudāyī	234	Guttam	41

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ca]

Cakka	93
Catūhi saṅgahavatthūhi	299
Carantampi tiṭṭhantampi	43
Cāgānussati	368
Cittam 15, 40, 41, 44, 45, 46	
Cittam paggaṇhāti	383
Cittam bhikkhave bhāvitam	
bahulikataṃ	44
Cittakathikānam	220
Cittabhāvanā	47, 48
Citte cittānupassī	383
Cetanā	370
Cetasā cetoparicca	43
Cetasā phuḷo	410
Cetaso avūpasamo	26
Cetaso līnattam	26
Cetovimutti	36
Cetovimuttiṃ	382

[Cha]

Chandam	383
Chandasamādhī	389

[Ja]

Janeti	383
Jambudīpe	377
Javanapaññatāya saṃvattanti	415
Jaḷā	379
Jānāmi passāmi	406
Jetavane	11

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Jha]

Jhānam	381
Jhāyīnam	42, 180, 342

[Ña]

Ñāṇadassanappaṭilābhāya	410
-------------------------	-----

[Tha]

Ṭhānam	352
Ṭhānametaṃ vijjati	352
Ṭhānesu	379
Ṭhitiyā	65, 383

[Ta]

Tatra	12
Tathāgatappaveditaṃ	379
Tathāgato	80, 82, 87
Tandī	26
Tasmā	47
Tāni abhibhuyya	406
Tikkhapaññāya saṃvattanti	415
Tiṭṭhantampi	43
Tecimaṃ saddhammaṃ	
antaradhāpenti	67
Tejodhātukusalānam	251
Te bhikkhū	14

[Tha]

Thāvareyyam	380
Thinam	25
Thinamiddham	25

[Da]

Dakkhiṇeyyānam	173
Dantaṃ	41
Dabbo	213

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Da]

Dassanāya	379
Dāyakānaṁ	295
Dāyakena mattā jānitabbā	373
Dāyikānaṁ	311
Dārucīriyo	217
Diṭṭhadhammasukhavihārāya	410
Diṭṭhi	370
Diṭṭhisampanno	352
Dibbacakkhukānaṁ yadidaṁ	
Bakulā	283
Dibbacakkhukānaṁ	143
Dukkhādhivahaṁ	40
Dukkhe anattasaññaṁ bhāveti	409
Duggati	43
Duṭṭhullāpatti	73
Dutiyāṁ	381
Duppañña	379
Durakkhāte bhikkhave	
dhammavinaye	372
Dullabho lokasmiṁ	87
Devatānussati	368
Devatānaṁ piyamanāpānaṁ	215
Devamanussānaṁ	78
Dvipadānaṁ aggo	90

[Dha]

Dhammaṁ adhammoti dīpenti	66
Dhammakathikānaṁ	278, 296
Dhammacakkaṁ	93
Dhammamaññāya	379
Dhammaraso	380
Dhammavicayo	389

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhammānudhammaṁ	379
Dhammānussati	367
Dhammesu dhammānupassī	383
Dhātānaṁ dhammānaṁ atthaṁ	
upaparikkhanti	379
Dhārenti	379
Dhitimantānaṁ	223
Dhutavādānaṁ	126
Dhutavādānaṁ yadidaṁ	
Mahākassapo	127

[Na]

Na	15
Nadīmukhe	372
Nadīviduggaṁ	377
Nandako	242
Nandā	280
Nānādhātupaṭivedho	93, 411
Nikkamadhātu	37
Nikkhattaṁ	370
Nikkhitto	43
Niccato upagaccheyya	352
Nibbānaṁ	42
Nibbānāya	366
Nibbedhikapaññatāya	
saṁvattanti	416
Nimitta	25
Nirayo	43
Nirodhasaññaṁ bhāveti	409
Nirodhāya	365
Nīlanidassanāni	407

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Na]

Nīlanibhāsāni	407
Nīlavaṇṇāni	407
Nīlāni	407
Netarṃ ṭhānaṃ vijjati	352
No dāyakena	375
No paṭiggāhakena	373

[Pa]

Paggaṇhāti	383
Paccassosum	14
Paññavanto	378
Paññattam	67
Paññāpaṭilābhāya	411
Paññāpaṭilābhāya saṃvattanti	411
Paññāpabhedāya	411
Paññāparihāni	63
Paññābhullāya saṃvattanti	414
Paññāvuddhi	64
Paññāvuddhiyā	64
Paññāvuddhiyā saṃvattanti	412
Paññāvepullāya saṃvattanti	412
Paṭācārā	275
Paṭiggāhakena mattā	
jānitabbā	373
Paṭighanimittam	25
Paṭipajjanti	379
Paṭibalā	379
Paṭibhānavantānaṃ	208
Paṭibhāneyyakānaṃ	253
Paṭisambhidānaṃ	93
Paṭisambhidāpattānaṃ	222

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Paṭhamam	381
Paṭhamam uppajjati	55
Paṭhamam saraṇam	
gacchantānaṃ	293
Paṭhamam saraṇam	
gacchantīnaṃ	309
Paṭhamam salākam	
gaṇhantānaṃ	203
Paṭhamajjhānasahagataṃ	409
Paṇidhi	370
Paṇītaḍāyakānaṃ	302
Paṇītaḍāyikānaṃ	347
Patikiṭṭham	63
Patthanā	370
Pathavīkaṣiṇam bhāveti	408
Padahati	383
Padahanti	379
Paduṭṭhacittam	43
Paduṭṭhacitto	354
Padhānasaṅkhārā	387
Pabbatavisamaṃ	377
Pabhassaram	45
Pamādiṃsu	416
Pamādo	56
Pamuṭṭham	416
Parakkamadhātu	37
Parittāni	406
Paripucchakatā	390
Paribhuñjati	54
Pariyatti	68
Pariyādāna	15
Pariyādāya	15
Parivārasampadā	381

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pavattitaṃ	94
Pasannaṃ	43
Pasannā bhiyyo pasīdanti	375
Passaddhi	390
Passambhati	410
Pahānasaññaṃ bhāveti	409
Pahīyati	35
Pātubhāvo	87, 91
Pāpakā akusalā	384
Papakānaṃ	383
Pāpamittatā	62
Pāpikā	370
Pāripūriyā	383
Piṇḍolabhāradvājo	153
Pilindo	216
Pīti	390
Puggalappasannānaṃ	306
Puggalo	73
Puṇṇo Mantāniputto	156
Puthujjano	46
Puthupaññatāya samvattanti	412
Pubbenivāsaṃ	288
Pubbenivāsaṃ	
anussarantānaṃ	240
Pokkharaṇirāmaṇeyyakam	377

[Ba]

Bakulā	283
Balāni	388
Bahiddhā rūpāni passati	406, 407
Bahuṃ apuññaṃ pasavanti	373

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ba]

Bahujanasukhāya	77
Bahujanahitāya	77
Bahulīkatam	44, 416
Bahussutānaṃ	223
Bahussutānaṃ yadidaṃ	
Khujjuttarā	321
Bākulo	236
Bāhiyo	217
Bāhiraṃ	65
Bāhusaccaṃ	380
Bujjhati	389
Buddhānussati	366
Bojjhaṅgā	62
Bojjhaṅgo	389
Byasanāya	372
Byāpādo	25

[Bha]

Bhagavato paccassosum	14
Bhagavā	10, 13
Bhagavā etadavoca	14
Bhattasammado	26
Bhadante	14
Bhaddiyo	150
Bhavaṃ	376
Bhāvanāya	383
Bhāvanāpāripūriṃ gacchanti	63
Bhāvitaṃ	44, 416
Bhāveti	55, 387, 408, 409
Bhāsitassa	161
Bhikkhave	15, 56

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha]

Bhikkhavo	13
Bhikkhu ovādakānaṃ	246
Bhikkhunovādakānaṃ	
yadidaṃ Nandako	242
Bhikkhū	13
Bhiyyobhāvāya	24, 383
Bhutvāvigatuppannaṃ	384
Bhūmirāmaṇeyyakam	377
Bhūripaṇṇatāya saṃvattanti	414
Bhecchati	42

[Ma]

Makkhali	372
Makkhali moghapuriso	372
Macchagumbaṃ	43
Majjhimesu janapadesu	378
Mañjussarānaṃ	152
Mattā	373
Manasi karoti	55
Manussakhippaṃ maññe loke	
uppanno	372
Manussadhammaṃ	44
Manavapadāyakānaṃ	303
Manopubbaṅgamā	55
Manomayaṃ	164
Maraṇasaññaṃ bhāveti	409
Maraṇassati	368
Mallaputto	213

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahato anattāya	65
Mahato anattāya	
saṃvattati	40
Mahato saṃvegāya	410
Mahākassapo	127
Mahāpajāpatigotamī	261
Mahāpaṇṇatāya saṃvattanti	412
Mahāpaṇṇānaṃ	116
Mahāparisaṇaṃ	230
Mahābhiññāppattānaṃ	289
Mahicchata	56
Mātaraṃ	353
Micchādiṭṭhi	368
Micchādiṭṭhikassa	368
Micchādiṭṭhiko	371
Micchādiṭṭhiparamāṇi	371
Micchādiṭṭhiyā bhikkhave	
saṃannāgatā sattā	369
Micchāpaṇihitaṃ	42
Micchāpaṇihitena cittaṇa	42
Middhaṃ	25
Mudutāya	44
Me	5
Mettaṃ	382
Mettā	36
Mettācittaṃ	53
Mettāvihārīnaṃ yadidaṃ	
Sāmāvatī	321
Moggallāno	116

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]	
Yaṁ itthī Arahaṁ assa	
Sammāsambuddho	362
Yaṁ puthujjano	352
Yaṅca samādapeti	372
Yathayidaṁ	15, 56
Yathādiṭṭhi	370
Yathābhataṁ	43
Yathābhūtaṁ nappajānāti	47
Yathābhūtaṁ pajānāti	48
Yadidaṁ	44, 63, 64, 106, 380
Yavasūka	42
Yāvaṅca	45
Ye odakā	377
Ye keci	55
Ye labhanti Tathāgataṁ	
dassanāya	379
Yo āradbhavīriyo	
so dukkhaṁ viharati	375
Yo āradbhavīriyo	
so sukhaṁ viharati	376
Yo kusīto, so	
dukkhaṁ viharati	375
Yo kusīto, so sukhaṁ	
viharati	376
Yo ca samādapito	
tathattāya paṭipajjati	372
Yo ca samādapeti	372
Yoniso	379

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Ya]	
Yoniso bhikkhave	
manasikaroto	39
Yoniso	
manasikaroto	36, 37
Yoniso manasikāro	369
[Ra]	
Raṇaṁ	173
Raṭṭhapālo	196
Raṭṭhapiṇḍaṁ	54
Rattaññūnaṁ	105
Rājā assa cakkavattī	363
Rāhulo	196
Rukkhajātānaṁ	44
Rūpa	16
Rūpī rūpāni passati	407
Revato Khadiravaniyo	175
[La]	
Lakuṇḍakabhaddiyo	152
Lakkhaṇūpaniṇḍhānaṁ	381
Labhanti samādhim	379
Lahukāpatti	73
Lahupaññatāya saṁvattanti	415
Lahuparivattaṁ	45
Lābhīnaṁ yadidaṁ Sīvali	190
Līnattaṁ	26
Luḷito	43
Lūkhacīvaradharānaṁ	256, 290
Lokadhātuyā	362
Lokānukampāya	77

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[La]

Loke 75, 382
Loko 382
Lohitaṃ uppādeyya 354

[Va]

Vakkali 194
Vaṅgantaputto 211
Vaccho 216
Vaṇṇapokkharatā 381
Vatthuvisadakiriya 390
Vanarāmaṇeyyakam 377
Vavassaggārammaṇam 379
Vā 22, 421
Vāyamati 383
Vikūlam 377
Vicikicchā 27
Vijambhitā 26
Vijjam 42
Vijjati 352
Vijjā uppajjati 411
Vijjābhāgiyā 410, 411
Vijjā 93
Vijjāvimutti phalasacchi-
kiriya 410
Vitakkavicārāpi 410
Vitthārena attham
vibhajantānam 160
Vinayadharānam
yadidaṃ Upāli 241
Vinayadharānam yadidaṃ
Paṭacārā 275
Vinayo 66
Vinipāto 43

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Va]

Vineyya loke abhiijhā-
domanassam 382
Viparītadassano 371
Vipulapaññatāya samvattanti 413
Vippamuttam 46
Vippasanno 44
Vimutti 93
Viraddham 416
Virāgasaññam bhāveti 409
Virāgāya 365
Vissāsakānam 307
Vissāsikānam 351
Viharati 54, 111, 383
Vīriyārambho 56
Vīriyam 389
Vīriyam ārabhati 383
Vūpasantacittassa 39
Vedanāsu vedanānupassī 382
Vepullāya 24, 383
Voharanto 354

[Sa]

Samkhittena bhāsitassa 160
Samgham bhindeyya 354
Samghānussati 367
Samghupaṭṭhākānam 304
Samyojanāni 411
Samvijjanti 379
Samvejanīyesu thānesu 379

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sakkharaḥaḥalaṁ	43
Saṅkhārā	370
Saggaṁ	43
Sacchikarissati	42
Sacchikiriya	93
Satimantānaṁ	223
Satimā	382
Satisampajaññāya	410
Satisambojjhaṅgaṁ bhāveti	388
Satisambojjhaṅgo	389
Sattasaṅkhārakelāyana- puggalaparivajjanatā	402
Satthāraṁ	358
Satthusāsanakaro	54
Saddhammassa	65
Saddhammā	371
Saddhammā vuṭṭhāpetvā	371
Saddhamme	371
Saddhādhimuttānaṁ	194, 293
Saddhāpabbajitānaṁ	196
Saddhābalaṁ	388
Saddhindriyaṁ bhāveti	387-409
Santuṭṭhassa	59
Santuṭṭhitā	59
Sappaṭikammāpatti	73
Sabbaloke anabhiratisaññaṁ bhāveti	409
Sabbe te bahuṁ puññaṁ pasavanti	373
Samaṅgī	364
Samattaṁ	370

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samanupassāmi	15
Samantapāsādikānaṁ	211
Samayaṁ	8
Samaye cittassa niggaṇṇhanatā	401
Samaye cittassa paggaṇṇhanatā	401
Samaye sampahaṁsanatā	401
Samādinnaṁ	370
Samādhi	390
Sampajaññaṁ	62
Sampajānassa	62
Sampajāno	382
Sambodhāya	365
Sammadeva	95
Sammādiṭṭhiṁ bhāveti	403
Sammādiṭṭhi	368
Sammādiṭṭhikassa	368
Sammādiṭṭhiko	371
Sammādiṭṭhiyā samannāgatā	369
Sammāpaṇihitaṁ	42
Sammāsambuddho	87
Sammosāya	65
Salākaggāhena	354
Savanāya	379
Sāmāvatī	321
Sāriputto	116
Sālisūkāṁ	42
Sāvatthiyaṁ	11
Sāvasesāpatti	73
Sikkhākāmānaṁ	196
Sippisambukāṁ	43

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sīghapaññatāya saṁvattanti	414
Sīlānussati	368
Sīvali	190
Sīhanādikānaṃ	153
Sukhato upagaccheyya	353
Sukhādhivahaṃ	41
Sugatiṃ	43
Sutaṃ	5
Sutavā	48
Subhanimittam	25
Subhantveva adhimutto hoti	407

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Suvaṇṇadubbhaṇṇāni	406
Senāsanapaññāpakānaṃ	213
Seyyathāpi	42
Seyyathāpi bhikkhave appamattakopi gūtho duggandho hoti	376
Soṇo	181, 186
Sotāpattiphalasacchikiriya	93
Svākkhāte	373
[Ha]	
Hāsapaññatāya saṁvattanti	415

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānaṃ anukkamaṇikā

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko	Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[A]		[Ā]	
Akiriyaḍiṭṭhi	369	paṭikkhepā cattāro	229
Accantūpasamo	368	Āyūhanasamaṅgitā	364
Atthapaṭisambhidā	93	Ārammaṇādhiggahi-	
Atricchatāḍibhedo	57	tuppannaṃ	385
Adiṭṭhahotanā pucchā	79	Ārammaṇūpaniṃjhānaṃ	381
Adhigama-antaradhānaṃ	67	Āsevanākārā	53
Adhigama-appiccho	59	[I - U - E - O]	
Anuttariyāni cha	19	Ṇaparibhogo	54
Anumatipucchā	79	Upaṭṭhānasamaṅgitā	364
Anussatānuttariyaṃ	92	Upasamo duvidho	368
Antaggāhikā micchāḍiṭṭhi	369	Uppajjati	77
Antaradhānāni pañca	67	Uppajjamāna uppajjati	
Appicchata	58	āḍibhedo	76
Appiccho catubbidho	58	Uppajjamāno	76
Amitabhogā pañca puggalā	312	Uppannaṃ catubbidhaṃ	384, 385
Ariyo ceva sāvako ca	48	Uppanno	77
Ariyo na sāvako	48	Etadaggasannikkhepe kārāṇāni	
Avikkhambhituppannaṃ	385	cattāri	97
Asamugghātituppannaṃ	385	Okāsakatuppannaṃ	384
Ahetukaḍiṭṭhi	369	Ovāda-anusāsanīnaṃ viseso	54
[Ā]		[Ka - Kha]	
Āṇākhettaṃ	358	Kathetukamyatā pucchā	79
Ānantariyakammavinicchayo	354	Kappaṭṭhāyino rukkhā satta	377
Ānandattherassa		Kammasamaṅgitā	364
āyācanā catasso	229	Kammasakatasammāḍiṭṭhi	369
		Kassapā khuddānukhuddakā	127
		Kāyakammaṃ tividdhaṃ	370

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka - Kha]

Kāyikavīriyaṃ	38
Kāyo aṭṭhārasavidho	382
Khayūpasamo	368
Khettāni tīṇi	358

[Ca - Ja - Ña - Ta - Tha]

Catusaccabuddho	89
Cittaṃ soḷasavidhaṃ	383
Cetanā samaṅgitā	364
Cetasikavīriyaṃ	38
Jambudīpa	377
Jātikhettaṃ	358

Jhānaṃ duvidhaṃ	381
Jhānasammādiṭṭhi	369

Ñāṇasamanupassanā	15
Tadaṅgappahānaṃ	36
Theyyaparibhogo	54

[Da]

Dassanānuttariyaṃ	91
Dāyajjaparibhogo	54
Diṭṭhasaṃsandanaṃ pucchā	79
Diṭṭhi samanupassanā	15
Dīpā cattāro	377
Desanā duvidhā	73

[Dha]

Dhammacakkaṃ	
abhinīhaṭaṃ	94
abhinīharati	94
uppāditariṃ	94

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

uppādeti	94
pavattitaṃ	94
pavatteti	94
Dhammapaṭisambhidā	93
Dhammo pañcavidho	383
Dhātu-antaradhānaṃ	70
Dhuta-ādibhedo	126
Dhutaṅga-appiccho	58
Dhutaṅgāni	127
Dhutadhammā	127
Dhutavādo	126
Dhuto	126

[Na]

Natthikadiṭṭhi	369
Niruttipaṭisambhidā	93
Nissaraṇappahānaṃ	36
Neva ariyo na sāvako	48

[Pa]

Paccaya-appiccho	58
Paccekaḥbuddho	90
Paññāpaṭilābhāya saṃvattantā	
cattāro dhammā	410
Paṭipatti-antaradhānaṃ	67
Paṭipassaddhippahānaṃ	36
Paṭibhānapaṭisambhidā	93
Paṭisambhidā catasso	93
Paṇidhānasampattikāraṇāni	
aṭṭha	362
Paramatthadesanā	73
Paribhogā cattāro	54

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pariyatti	68
Pariyatti-antaradhānaṃ	68-9
Pariyatti-appiccho	59
Pariyādānasaddassa dve atthā	15
Pahānāni pañca	35-6
Pāpicchatā	57
Pāricariyānuttariyaṃ	92
Piṭakāni tīṇi	358
Puggalakathākathane	
kāraṇāni aṭṭha	74
Pucchā pañcavidhā	79

[Pha - Ba]

Pharaṇaṃ duvidhaṃ	410
Phalasammādiṭṭhi	369
Buddhakkicāni pañca	48
Buddhā cattāro	89
Buddhānaṃ apubbaṃ acarimaṃ	
anuppāde kāraṇaṃ	359
Bodhisattena saha jātā	
satta	234

[Bha - Ma]

Bhikkhūnaṃ yeva āmantane	
pucchāvisajjanā	13
Bhutvāvigatuppannaṃ	384
Bhūmiladdhuppannaṃ	384
Maggasammādiṭṭhi	369
Majjhimadesa	76
Majjhimā janapadā	378
Maraṇaṃ tividdhaṃ	409

Padānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahā-attho	410
Mahāpuññā pañca puggalā	311
Mahāyogakkhemo	410
Mahāsaṃvego	410
Mahicchatā	57
Micchādiṭṭhi	
ānantariyakammehipi tassā	
mahāsāvajjatarabhāvo	371
saggāvaraṇādikā	369

[Ya - La - Va]

Yathābalasanteso	60, 61
Yathālābhasantoso	60, 61
Yathāsārappasantoso	60, 61
Lakkhaṇūpaniṭṭhānaṃ	381
Lābhānuttariyaṃ	92
Liṅga-antaradhānaṃ	69-70
Lokā tayo	75
Vaṭṭaṃ	40
Vaṭṭapādaṃ	40
Vaṭṭavaṭṭapādādiṭṭhi	40
Vattamānuppannaṃ	384
Vikkhambhanappahānaṃ	36
Vipassanāsammādiṭṭhi	369
Vipākasamaṅgitā	364
Vimaticchedanā pucchā	79
Vivaṭṭaṃ	40
Vivaṭṭapādaṃ	40
Visayakhettaṃ	358
Vihārā bahuvidhā	11

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Va]	
Vīriyassa dosā cattāro	38
Vedanā navavidhā	382
[Sa]	
Saṅghabhedassa kāraṇāni	
pañca	354
Saṁvegavatthūni aṭṭha	401
Sakkāyadiṭṭhi	369
Saṅkhāraṭṭhāyano	402
Saṅkhāramajjhataṭṭhā	402
Saṅgītiyo tisso	358
Sattakelāyano	402
Sattamajjhataṭṭhā	402
Santoso dvādasavidho	60
Sabbāññubuddho	90
Samaṅgitā pañcavidhā	364

Padānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samanupassanā dve	15
Samayā bahuvividhā	9
Samucchedappahānaṁ	36
Samudācārappannaṁ	385
Sammādiṭṭhi pañcavidhā	369
Sammutidesanā	73
Savaṇānuttariyaṁ	91
Sādhukāradānassa	
ānisaṁso	22
Sāmaparibhogo	54
Sāvako na ariyo	48
Sikkhānuttariyaṁ	92
Sutabuddho	89
Suttanikkhepā cattāro	14
Sotāpannassa bahūni nāmāni	352

Aṅuttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṃ anukkamaṇikā

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[A]

Angā	311
Aciravatī	194
Ajita	259
Ajjuka	241
Aññāsikoṇḍañña	78, 95, 105-6, 114, 159
Annabhāra	145-7
Anāthapiṇḍika	11, 174-5, 295, 321, 333
Anupiya-ambavana	149
Anuruddhatthera	97, 143-4, 148-50
Anotattadaha	136
Anomatthera	116, 119
Anomadassī	116, 120, 236
Anomānadī	77, 94, 112
Aparagoyāna	377
Abhayarājakumāra	316
Amittodanasakka	148
Ambatthala	16
Ambariyamahāvihāra	396
Ambāṭakārāma (uyyāna)	297-8
Allakappa	322
Asitañjana	294-5
Assajitthera	115, 123, 125

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ā]

Ākiñcaññāyatana	100
Ānanda	3, 4, 7, 12, 14, 34, 51, 53, 81, 91-2, 120, 149, 178, 189, 207, 223, 229, 230, 264
Ābhassarabrahmaloka	100
Ālavaka (rājā)	299-332
Ālavī (nagara, raṭṭha)	293, 299
Ālāra	114

[I]

Isidattatthera	297
Isipatana	77, 95, 114, 148

[U]

Ugga (gahapati)	303
Ugga (nagara)	203, 207
Uggata	304
Uggāhamāna	8
Ujjenī	161-2, 164
Uttara (kumāra)	224
Uttarakuru	377
Uttarā	342, 345-7
Uttarā Nandamātā	342
Udaka	114
Udāyī	235
Udena	324, 332

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[U]

Upatissa	122, 124, 177
Upatissa gāma	122
Upatissa paribbājaka	123
Upananda	127
Upariṭṭha (Pacceka-buddha)	145-6
Uparevata (sāmaṇera)	199-200
Upasenatthera	212
Upasena dāraka	211
Upasena Vaṅgantaputta	211
Upālitthera	39, 221, 241, 356-7
Uppalavaṇṇā	266, 274, 311
Uruvelā	113, 231-2, 309
Uruvelakassapa	127, 230-3
Usīraddhaja	76, 378

[E]

Ekasālaka	8
-----------	---

[O]

Okkāka	399
--------	-----

[Ka]

Kaṅkhārevata	180-1
Kaccāna	161-3
Kaṅcanamāṇava	161
Kaṅcanavana (uyyāna)	163-4
Kaṭṭhavāhana (nagara)	256-7
Kaṇḍaka	77, 112
Kaṇḍambarukkha	97
Kapilabrāhmaṇa	137

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kapilavatthu (nagara)	112, 159, 202, 227, 234-5, 244, 280, 290, 302
Kappāsiyavanasaṇḍa	115
Kammāsaddamma (nigama)	334
Kalaṇḍuvāla gāma	126
Kallagāma (janapada)	29, 71
Kassapa (Bhagavā)	81-2, 131-2, 143, 145, 153, 161, 166, 194, 201, 204, 213, 218-9, 221, 227, 231, 237, 246, 256-7, 264, 266, 275, 278, 283, 296, 311
Kassapa (āyasmā)	35
Kākavaṇṇatissa	398
Kājaragāmamahāvihāra	28
Kātiyānī	349-51
Kālāmā	4
Kālīṅga	258
Kāla (nāgarājā)	113
Kāsi	201, 264, 266, 275, 278, 283, 311
Kāḷacampā	183
Kāḷigodhā	150
Kālī	186, 188, 351
Kāḷudāyitthera	149, 162, 233-5
Kikī	201, 264, 266, 275, 278, 283, 311
Kimilatthera	150
Kisāgotamī	290

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ka]

Kukkuṭa (seṭṭhi)	332, 334
Kukkuṭārāma	334
Kuṭumbariya (vihāra)	374
Kuṭambikadhītā	21
Kuṇḍadhānatthera	203-4, 206-7
Kuṇḍalakesā	283, 287-8
Kumārakassapa	127, 220-2, 241
Kuraraghara (nagara)	351-2
Kuraragharikā	186
Kuru	202-3, 334
Koṇāgamana	131
Koṇḍañnatthera	114
Koṇḍañña (brāhmaṇa)	114
Koṇḍañña (māṇava)	112-3
Kolita	122, 125
Kolitagāma	121-2
Kolitaparibbājaka	125
Koliya (nagara)	347-8
Kosambī	238, 240, 251-2, 324, 328-30, 332-4, 336
Kosalaraṭṭha	51
Kosala (rājā)	312, 314, 316
Kosiyagottabrāhmaṇa	137

[Kha]

Khaṇḍatthera	109
Khaṇḍa (rājakumāra)	109
Khujjuttarā	321-2, 330, 337, 342
Khemā	264-6, 278, 281, 311

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ga]

Gaggarā (pokkharāṇī)	377
Gaṅgā	12
Gajaṅgala (nigama)	76, 378
Gandhakuṭi	50
Gandhamādana	194, 263, 267
Gandhāraraṭṭha	214
Gayākassapa	127, 232
Gayāsisa	78, 115, 232
Gāmeṇḍavālamahāvihāra	28
Gijjhakūṭa	185, 307
Giribhaṇḍapūjā	16
Guttila vīṇāvādaka	21
Gocaragāmamahāvihāra	28
Gopālakumāra	164
Gopālamātā	164
Gotama	16, 120, 166, 176, 181, 190, 200, 209-11, 227, 231, 253-4, 320, 339
Gotama (tāpasa)	156-9
Gotamī, Mahāpajāpati	243-4, 261, 264, 280, 289-90, 311
Gotamī, Kisā	290
Godhāvarī	257

[Gha]

Ghaṭikārakumbhakāra	59
Ghaṭikāra mahābrahmā	112
Ghosaka (dāraka)	326-8, 330-2, 334

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Gha]

Ghosaka (devaputta) 324
Ghositārāma 334

[Ca]

Cakkavatti 362-3, 371, 378
Caṇḍapajjota 161-3, 307
Candapaduma 311
Candavatī 116
Citta (gahapati) 296-7
Cittatthera 16
Cittalatāvana 180, 365
Cittalapabbatamahāvihāra 28
Cunda 85, 228
Cūḷa-anāthapiṇḍika 98
Cūḷakāla 111
Cūḷanāgatthera, tipīṭaka- 20
Cūḷapanthaka 164-72
Cūḷamāgaṇḍiya 336
Cūḷaseṭṭhi 170-2
Cūḷābhayatthera, Tipīṭaka- 20
Cetiya (giri, pabbata) 16, 59
Cetiyaṭṭha 150

[Cha]

Chaddanta 195
Chaddantadaha 115
Channa 77, 112
Chabbaggiyā 252
Chātapabbata 19

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ja]

Jaṭila 312
Janapadakalyāṇī 244-5, 280, 290
Jantu (gāma) 228
Jambudīpa 313, 335, 377-8, 380
Jīvaka, Komārabhacca 169-70, 215, 306-7
Jīvakambavana 169
Jūjaka 258
Jeta (rājakumāra) 11, 175
Jetavana 11-2, 164, 179-80, 233, 260, 264, 266, 274, 277, 280-3, 287, 289-90, 292-3, 295-6, 304, 333, 342, 349, 377
Jetavana (pokkharāṇī) 377
Jetavanavihāra 115, 180, 209, 212
Jotika 312

[Ta]

Takkasilā 214, 307
Tapussa 293-4
Tāvatiṃsa 97, 323
Tindukācīra 8
Tissa, Kākavaṇṇa- 398
Tissa (purohitaputta) 109
Tissatthera, Kuṭumbiyaputta- 38
Tissatthera, Cittalapabbata- 34
Tissatthera, Cūḷapiṇḍapātika- 27

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ta]

Tissatthera, Piṇḍapātika-	395
Tissatthera, Piṇḍapātiya-	396
Tissatthera, Milakkha-	27, 38
Tissatthera, Sāketa-	59
Tissabhūtitthera	30
Tissamahāvihāra	32
Tusita	227, 263
Telapanāli	162

[Tha]

Thullakoṭṭhita	202-3
Thūṇa	76, 378

[Da]

Dabba (Mallaputta)	213-5
Damiḷadevī	16
Dahara (bhikkhu), Chātapabbatavāsī	19
Dahara (bhikkhu), Sudhāmuṇḍakavāsī	19
Dāruḷiriyatthera	217, 220
Dīpaṅkara	94
Devatthera, Maliya-	29
Devadatta	221
Devadaha	263
Doṇa (brāhmaṇa)	93
Doṇavatthu (brāhmaṇagāma)	112, 115, 159
Dvebhātikattherā	59

[Dha]

Dhanañcaya	311-2, 314-5
Dhanaseṭṭhi	167

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Dha]

Dhammadinnatthera,	
Talaṅgaravāsī	32
Dhammadinnā	33, 278-80, 311
Dhammasenāpati	99, 150, 175
Dhammā	311

[Na]

Nakulapitu	307-8
Nakulamātu	351
Nanda (kumāra)	173-4, 263, 280
Nandatthera	242-6
Nandanavana	180, 365
Nandamūlaka- pabbhāra	261, 267, 273
Nanda (rāja)	135, 224
Nandā (therī)	280-1
Nadīkassapa	127, 232
Nāgadattadevarāja	194
Nāgasamāla	228
Nāgasena	45, 359-61
Nāgita	228
Nālaka brāhmaṇagāma	176, 211
Nālandā	142
Nigrodhārāma	302
Nisabhatthera	116, 119

[Pa]

Pañcavaggiyā	114, 232, 297
Pañcasikha	98
Pañcārā	275, 277, 311
Paṇḍava	113, 194
Paṇḍukambasilā	97

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pa]

Pathavindharakumāra	201
Padumavatī	262, 269-73
Padumuttara	106, 127, 144, 151, 154-6, 161, 165, 173, 175, 180, 182, 186, 190, 194, 204, 208, 211, 213, 216, 218, 221-2, 224, 231, 237, 240-2, 244, 246, 251, 253, 256, 261, 264, 266, 275, 278, 280-1, 283, 288, 290, 293, 295-6, 299, 302-7, 309, 322, 342, 347-9, 351
Payāgapatiṭṭhāna	175
Pasenadi Kosala	221, 257
Pācīnavaṃsamigadāya	150
Pāvārika (seṭṭhi)	332, 334
Pāvārikambavana	334
Piṇḍolabhāradvāja	153, 155
Pippalimāṇava	137, 139
Pilindavaccha	215-6
Pītimallakatthera	38
Puṇṇa	115
Puṇṇa (dāsa)	312
Puṇṇa Mantāṇiputta	159, 160, 228
Puṇṇa seṭṭhi	342-5
Puṇṇavaḍḍhana	312, 314
Puṇṇasīha	342
Puṇṇā	310
Pubbavideha	377

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Pha]

Phussa (Buddha) 200-1, 231, 278

[Ba]

Bandhumatī (nagara)	109, 129, 190, 237
Bandhumarājā	130
Bahulā (therī)	283
Bākula	126, 136, 239, 240, 289
Bārāṇasī	100, 131, 145, 161, 170-2, 182, 227, 237-40, 246, 261-2, 266, 268, 271, 288, 348
Bāvari	257-8
Bāhiya (raṭṭha)	13, 217-8
Bimbisāra	71, 115, 231-2, 264, 278, 307, 312
Bodhimaṇḍa	12, 95
Brahmadatta	170
[Bha]	
Bhagutthera	150
Bhagga	307
Bhaddakañcana	289-90
Bhaddavaggiya	78, 115, 232
Bhaddavatiya (raṭṭha)	330
Bhaddavatiya (seṭṭhi)	330
Bhaddā	285-6
Bhaddā kaccānā	289-90
Bhaddā kāpilānī	137, 139-41, 288-9

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Bha]

Bhaddāli	8
Bhaddiya (nagara)	311-2
Bhaddiyatthera	115, 150, 228
Bhallika	293-4
Bhāradvāja	155
Bhārukaccha	241
Bhoga (gāma)	224

[Ma]

Magadhakkhetta	176
Magadharaṭṭha	137
Macchikāsaṇḍa (nagara)	297
Majjhantikatthera	58
Majjhimadesa	76
Maṇḍalārāma Mahāvihāra	29, 71
Madda (raṭṭha)	137-8, 264
Maliyadevatthera	29
Malla (rañña)	214
Malla (raṭṭha)	214
Mallikā	8
Mahākaccānatthera	188
Mahākappina	249-50
Mahākassapatthera	104, 127, 129, 142, 289
Mahākālakuṭumbika	111
Mahākāla	109
Mahākumāratthera,	
Sosānika-	58
Mahākoṭṭhitatthera	222
Mahāgaṅgā	175

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Mahāgāma	395-6
Mahācetiyaṅgaṇa	20
Mahātitthabrāhmaṇagāma	137
Mahātissatthera	32
Mahātissa, dārubhaṇḍaka-	398
Mahādāṭhika nāgarāja	16
Mahādevalatthera	157
Mahānāgatthera,	
Uccāvālukavāsī	38
Mahānāmatthera	115, 297
Mahānāma sakka	148, 302-3
Mahānisabhatthera	127-8
Mahāpanthaka	165-9, 172
Mahāpaduma (kumāra)	269, 271
Mahāpadumapaccekabuddha	136
Mahābodhimaṇḍala	77
Mahāmāyā	77, 120, 263, 311, 399
Mahāmittatthera	393
Mahāmoggallāna	91, 97, 99, 103-4, 126, 229
Mahāsaṅgharakkhitatthera,	
Malayavāsī	30
Mahāsammatā	399
Mahāsivatthera,	
Gāmantapabbhāravāsī	31, 38
Mahāsuppabuddha	263, 290
Mahāsubhaddā	203, 207
Mahāsumatthera, Sosānika-	58
Mahinda (rājā)	200, 231

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ma]

Māgaṇḍiya (brāhmaṇa)	334-6, 338-9, 341
Migadāya	228, 237
Migāra (seṭṭhi)	316, 320
Milinda	45, 359
Missakavana	365
Muḥhaka (rājā)	257
Meghiya	228
Meṇḍaka	311-2
Moggalibrāhmaṇī	121
Moggallāna	116, 120, 399
Mogharājatthera	256-7, 260

[Ya]

Yamunā	12
Yasa	78, 115, 310
Yasodharā	116

[Ra]

Raṭṭhapāla	196-7, 201-3, 231
Rājagaha	113, 122-3, 126, 137, 142, 148, 155, 160, 166-7, 169, 174, 184, 186, 195, 214-6, 232, 234-6, 244, 246, 253, 265, 273, 283, 293, 298, 306-7, 338, 342
Rādhatthera	228, 253-4
Rāhula	14, 77, 112, 120, 149, 196-7, 201-2, 234, 244, 263, 280, 290, 399

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ra]

Revata	175-6, 178-9, 180, 194
Rohaṇa (janapada)	374
Rohiṇī (nadī)	263

[La]

Lāḷudāyī	127
Licchavī	64
Lumbinīvana	12

[Va]

Vakkalitthera	39, 194-6, 391
Vaṅkapabbata	377
Vaṅgīsatthera	208-11
Vappatthera	115
Varasāgara	194
Varuṇatthera	116
Vipassī	81-2, 129, 190, 204, 237
Visākhā	64, 180, 201, 221, 231, 278-9, 280, 311-2, 316-7, 320-1
Verañjā	302
Vesālī	263-4, 303
Vessantara	94
Veḷuvana	124-5, 127, 141, 160, 166, 179, 214, 234, 265, 377

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Samghadāsī	311
Saṅcaya	125
Saddhātissa	17, 374
Samaṇaguttā	311
Samaṇī	311
Saradatāpasa	117-21
Saradamāṇava	116
Sallavatī (nadī)	76, 378
Sāgatatthera	228, 251-2
Sāgala (nagara)	137, 264
Sātāgiri	186-8, 300
Sāmāvatī	321-2, 330, 337-42
Sāriputta	10, 91, 95, 99, 101, 116, 120, 126, 129, 160, 173, 177-8, 254-5, 342-4, 399
Sārī brāhmaṇī	121-2, 176, 211
Sāvatti	3, 11-2, 21, 153, 160, 175, 181, 194-5, 206, 208-9, 216, 221-2, 228, 241, 247, 249, 257, 274-6, 281, 283, 287, 295, 305, 312-4, 316, 333
Siṅgālakamātā (therī)	293
Siddhatthakumāra	113, 187, 234
Sinerupabbata	378
Sirivaddhanakuṭumbika	116-7, 120
Sirivaddhanakumāra	182
Sirivaddhana (setṭhi)	120-1, 182
Sīvali	174, 178, 190, 193-4

Nāmānukkamo	Piṭṭhaṅko
[Sa]	
Sujātatthera	278, 309-10
Sujātā (therī)	94, 264
Sudatta	295
Sundarā	116
Suddhodana	120, 148-9, 263, 280, 287, 233, 235, 280, 290, 399
Sudhammā	311
Sudhāmuṇḍaka	19
Sunakkhatta	228
Sunakhavājika	364
Suppavāsā	192-3, 347-8
Suppiya	348-9
Subha	4
Subhūti	173-5
Sumana (upaṭṭhaka)	199, 224
Sumanatthera	225, 227
Sumana (setṭhi)	145-6, 174, 295, 342
Sumanādevī	116, 311
Sumedhabrāhmaṇa	94
Sumedhā (devī)	224
Suvaṇṇakakkāṭaka	17
Suvaṇṇabhūmi	218
Suvaṇṇamora	18-9
Susumāragiri	307
Sūrambaṭṭha	305-6
Setakaṇṇika	378
Seniyakuṭumbika	309
Selabrāhmaṇa	311

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Sa]

Soṇakuṭikaṇṇa 185, 351
 Soṇakoḷivisa 181
 Soṇagiri 364
 Soṇatthera 181, 185-6,
 188-9, 364-5, 391
 Soṇā (therī) 281-2
 Sobhana 226
 Sobhitatthera 240-1

[Ha]

Haṃsavatī 106-7, 127, 154,
 156, 165, 173, 175, 197,
 204, 208, 211, 213, 216,

Nāmānukkamo Piṭṭhaṅko

[Ha]

218, 221-2, 224, 231,
 237, 240-2, 244, 246,
 251, 253, 256, 261, 264,
 266, 275, 278, 280-1,
 283, 288, 290, 293,
 295-6, 299, 302-7, 309,
 311, 322, 342, 347-9, 351
 Hatthaka Āḷavaka 299, 301
 Hatthi (gāma) 304
 Himavanta 100, 187, 194,
 197, 377
 Hemavata 186-8, 300

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapottthakaṃ, Syā = Syāmapottthakaṃ,
Kaṃ = Kambojapottthakaṃ, I = Iṅgalisapottthakaṃ, Ka = Kesuci
Marammapottthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapottthakesu
dissamānapāṭho.

Aṅguttaraṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Aggagoyūthe = Attano yūthe (Ka)	316
Agāramajjhe vasantena = Agāramajjhāvasantena (Sī)	266
Aṅgavavatthāne = Aṅgavavatthāpane (Ṭikā)	165
Accayena = Pacchato (Sī)	137
Acchariyabhāvato = Anacchariyabhāvato (Syā, Ka)	362
Acchariyākārāṇi = Acchariyākāraṇāṇi (Sī, Syā)	225
Acelavihāre = Pañjalavihāre (Sī)	364
Ajjhattabhātiko = Ajjhāttikabhātiko (Sī)	177
Ajītamāṇavassa = Piṅgiyamāṇavassa (Ka)	259
Ajjhesi = Ajjhabhāsi (Sī)	189
Ajjhopannā = Ajjhāpannā (Sī, Syā) Ajjhosannā (Ka)	47
Aññataravihārasamaṅgiparidīpanametaṃ = Aññataravihārasamā- yogaparidīpanametaṃ (Ka)	11
Aññāsi = Maññāsi (Sī)	187
Aññehi = Appehi (Sī)	268
Aṭṭhakasālapariveṇe = Kanthakasālapariveṇe (Sī)	374
Aṭṭha kesadhātuyo = Aṭṭha kesadhātumuṭṭhiyo (Sī)	295
Aṭṭhavassikakāle = Avassikakāle (Sī)	34
Aṭṭhuppatti samuṭṭhitā = Vatthu samuṭṭhitaṃ (Sī)	240
Attanā = Attano (Sī)	161

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Atthāya = Uttaraṇatthāya (Syā, Ka)	249
Atappayāti = Atappiyāti (Syā, Ka)	57
Aticaritā = Aticarittā (Sī)	308
Atilīnaṃ = Alīnaṃ (Ka)	38
Ativegena gacchāhi = Mā ativegāyi (Sī)	329
Atthaṃ gahetvā = Aṭṭhiṃ katvā (Ka)	205
Atthaṃ = Suttaṃ (Sī)	376
Adhigatena = Avigatena (Ka)	349
Adhivahanato dukkhādhivahaṃ = Āvahanato dukkhāvahaṃ (Sī)	41
Anaggapākoti = Anāgatavācakoti (Syā) Anaggatapākoti (Ka)	197
Anantaragehavāsīnaṃ = Antikagharavāsīnaṃ (Ka)	166
Anabhiratisaññaṃ = Anabhiratasaññaṃ (Sī, Syā)	409
Anāhārikabhāvena = Anarahabhāvena (Sī) Anāhārabhāvena (Syā)	253
Anujāneyyātha = Sampañicchatha (Sī, Syā)	168
Anutappā = Ānutappā (Sī)	89
Anuttiṇṇeyeva = Atiṇṇeyeva (Syā)	322
Anupubbim kathaṃ = Pubbagāthā (Sī) Pubbakathaṃ (Syā)	30
Anussati = Sati (Ka)	367
Anokkamitvā = Anukkamitvā (Ka)	173
Antarameva = Anatthameva (Sī)	327
Antaramevassa = Antamevassa (Sī)	336
Antare = Anantare (Syā, Ka)	241
Antogahane koṭṭitaṃ = Attano gahaṇakoṭikaṃ (Ka)	255
Antogāmābhimukho = Attano gāmābhimukho (Ka)	192
Apaññaṇatthāya = Apaññaṇapanatthāya (Syā) Apaññaṇayanatthāya (Ka)	65
Apaṇṇattikabhāvaṃ = Apaṇṇakabhāvaṃ (Ka)	70

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Apattāni = Apatthāni (Sī, Syā)	34
Apasādaṃ = Apasādanaṃ (Sī)	260
Appaṭivattiyena = Appaṭihatavattiyena (Ka)	108
Apāyapūrako bhaveyya = Apāyūpago bhaveyya (Sī)	
Apāyamuccako na bhaveyya (Ka)	141
Abahumato = Abahumāno (Syā, Ka)	253
Abhikkantādīsu = Abhikkamādīsu (Syā, Ka)	390
Abhiṇhaṃ = Abhikkhaṇaṃ (Sī)	250
Abhidhammakathaṃ = Abhidhammapiṭakaṃ (Sī)	97
Abhiramita bhikkhu = Abhiramaṇakabhikkhu (Sī)	
Abhiramato bhikkhu (Syā)	254
Amittoḍanasakkassa = Amitoḍanasakkassa (Sī)	148
Amuñcantova = Amuñcivāva (Sī)	159
Ambatthale = Ambaṭṭhaleṇa (Syā, Ka)	16
Ayasalākagūthādīni = Ayasalākasaṭṭhaṅkusādīni (Ka)	37
Ayyakapayyakādayo = Ayyakaṇḍayakādayo (Syā)	197
Ayyānaṃ = Ariyānaṃ (Sī)	395
Hohīti = Ayyikā viya mahallakatarā hotūti (Ka)	176
Ayyikaṃ = Ayyakaṃ (Sī)	176
Ayuttā = Aphāsukaṃ (Sī) Aphāsukā (Syā)	269
Araññarati nāma = Pīti nāma (Sī)	179
Araṇavihāri-aṅgena ca dakkhiṇeyyaṅgena ca = Araṇavihāraṅge ca dakkhiṇeyyaṅge ca (Sī)	174
Arahattamaggaṃ = Arahamaggaṃ (Sī)	219
Aruṇaggaṃ = Aruṇaggaṃ (Sī)	7
Allakappaṭṭhe = Vajjiraṭṭhe (Sī) Mallaraṭṭhe (Ka)	322
Alābūneva = Alāpūneva (Sī)	34
Avakkhalitaṃ = Pakkhalitaṃ (Ka)	85
Avaññāya = Avamaññāya (Syā, Ka)	282
Avaṇṇaṃ vā = Suvaṇṇaṃ vā (Ka)	45

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[A]

Avassabhāvitā = Avassarī bhāvitattā (Syā)	380
Avassikakālato = Aṭṭhavassikakālato (Ka)	32
Avhāyanampi = Avhānampi (Sī, Syā)	196
Assa = Assasi (Sī)	219
Asantaguṇasambhāvanatā = Asantaguṇapakāsanatā (Syā, Ka)	57
Asamatthāya = Asamatthatāya (Sī)	363
Asāmantapaññā = Asamantapaññā (Ṭikā)	413
Asubhārammaṇesu aññatararī = Asubhārammaṇe asubhasaññarī (Syā)	
Asubhārammaṇe subhasaññarī (Ka)	366

[Ā]

Āgatapākoti = Āgatayācakoti (Sī) Āgatavācakoti (Syā)	197
Āgamaṁsu, thanamūle navabhājanamhi = Agamaṁsu, thanamūlena ca bhojanamhi (Sī)	309
Āgamanatitthamagge = Āgamma titthamagge (Sī)	262
Āgamanappavattiṁ = Āgatapavattiṁ (Sī) Āgamanapavuttiṁ (Syā)	71
Ādeyyavacanā = Advejjhavacanā (Ka)	195
Ādhāvanavidhāvanena = Ādhāvanaparidhāvanena (Ka)	268
Āmisacakkhukā = Na āmisagarukā (Syā, Ka)	227
Āyācimsu = Ārocayimsu (Sī)	312
Āyūhitakammaṁ nāma = Āyūhanakammaṁ (Syā, Ka)	365
Āraññikattanti = Āraññakattanti (Sī)	380
Āraddhanti = Aviraddhanti (Ka)	416
Ālambanaphalakarī = Ālambanabāharī (Sī)	179
Āvajjanam = Āvajjanapaṭipajjanam (Ka)	75
Āvāpaṁ = Āmaṁ (Ka)	327
Āharāpanam = Āharaṇam (Ka)	321
Āharāpetvā = Atiharāpetvā (Sī, Syā)	21

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[I]

Īṅgiteneva = Īṅgitasaññāṇena (Syā) Ekadesaññāṇena (Ka)	266
Itthikāye gandho vā = Iti kāyagandho vā (Sī) Itthikāyagandho vā (Syā)	20
Itthī viya yāsi ammati = Itthī vaṇṇā viyasi ammati (Sī, Syā)	313
Isivātapavātaṁ = Isivātaparivātaṁ (Sī)	164

[U]

Ukkaṇṭhitabhikkhū = Uddhatabhikkhū (Sī)	179
Ukkamitvā = Nikkhamitvā (Ka)	323
Ucchukhaṇḍikaṁ = Ucchubhaṇḍikaṁ (Sī) Ucchukhaṇḍike (Syā)	59
Uḍḍeyyāti oḍḍeyya = Oḍḍeyyāti uḍḍeyya (Sī)	372
Uttarimanussadhammaṁ = Uttamasāradhammaṁ (Sī)	155
Udakasabhāgaṁ = Utusabhāgaṁ (Ka)	175
Uddhatavesena = Uttamavesena (Ka)	321
Uddissakaṁ = Odissakaṁ (Sī)	173
Unnadi = Unnami (Sī) Onami (Syā)	141
Upaṭṭhahassu = Upaṭṭhapayassu (Sī, Syā) Upaṭṭhayassu (Syā)	30
Upaṭṭhānākārena = Upaṭṭhahanākārena (Sī)	223
Upaḍḍha-uposathaṁ = Uposathaṁ (Ka)	333
Upaṇijjhānato = Upaṇijjhāyanato (Sī)	381
Upavatte = Pavatte (Sī)	188
Upaseṭṭhissa = Usabhasēṭṭhissa (Sī, Syā)	183
Uppajjanaṭṭhāne = Uppannaṭṭhāne (Ka)	362
Uppajjanakasaññaṁ = Uppannasaññaṁ (Syā, Ka)	409
Uppaṇḍesum = Ujjhāyanti (Sī) Uppaṇḍenti (Syā)	281
Uppattīhi = Upapattīhi (Ka)	354
Uppannan”ti = Nipphannanti (Sī)	191
Uppalaṁva yathodaketi = Uppalaṁ viya vāyatīti (Syā)	22

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[U]

Upāsakapāḷiyā = Upāsakapāḷiyaṃ (Sī) Upāsakapāḷivaṇṇanāya (Ka)	293
Uposathaṅgāni = Uposathaṃ (Ka)	127
Ummaṅgaṃ = Ummaggaṃ (Sī)	350
Uracakke = Khuracakke (Ka)	93
Ussāretvā = Ussāpetvā (Sī)	71
Ussārento viya = Ussāpento viya (Sī)	189

[E]

Ekasālāya = Naḷakārasālāyaṃ (Sī) Naḷakārasālāya (Syā)	325
Etamatthavasaraṃ paṭicca = Etamatthaṃ sampaṭicca (Ka)	55
Evarūpassa sobhaggappattassa = Evaṃ rūpaggayasaggapattassa (Sī)	199
Evaṃvidhabhāvaṃ = Evaṃ ṭhitabhāvaṃ (Ka)	204
Evaṃvidhaṃ rūpaṃ = Evarūpaṃ (Ka)	204

[O]

Okkamma = Ukkamma (Sī)	228
Otaritvā mā no = Otariyamāno (Ka)	197
Odagyapaccupaṭṭhānā = Odaggapaccupaṭṭhānā (Sī)	390
Olambitvā = Olaggetvā (Sī)	69
Olokento = Oloketukāmo (Syā, Ka)	257
Osāretvā = Osāpetvā (Ka)	140

[Ka]

Kakuṭapādīnaṃ”ti = Kukkuṭapādīkānanti (Ka)	245
Kaṭṭhiṃ = Vatiṃ (Syā) Vaṭṭhiṃ (Ka)	344
Kaṇḍako = Kanthako (Sī, Syā)	234
Kaṇḍakaṃ vāhanavaraṃ = Kantakaṃ hayavaraṃ (Sī)	
Kanthakaṃ assavaraṃ (Syā)	77
Katādhikāro = Katābhinihāro (Sī, Syā)	238
Kapaṇaṃ = Karuṇaṃ (Syā, Ṭikā)	18

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kapālābhatena = Kapālabbhattena (Syā)	379
Kammakārassa = Lambakaṇṇakassa (Sī) Lambakaṇṇassa (Syā)	374
Kammaṭṭhāne vā = Kammaṭṭhānāya vā (Syā, Ka)	185
Kallavālagāmaṁ = Kalaṇḍuvālagāmantam (Ka)	126
Kalyāṇavatte = Ayyānam vatte (Ka)	396
Kahāpaṇā = Paṇṇākārā (Ka)	248
Kā nu kho = Kiṁ nu kho (Syā)	210
Kāmaggavāsiniyo = Kāmasamsaggavāsino (Ka)	335
Kāyadaḥhībahulo = Kāyadaḍḍhibahulo (Sī)	393
Kāyaduṭṭhullaṁ = Kāyadubbalyam (Ka)	26
Kāraṇā = Kāraṇam (Ka)	74
Kāritapattam = Kārapattam (Sī) Kārikam cakkam (Syā)	313
Kāretīti = Karotīti (Sī, Syā)	387
Kālavāro = Tālavāro (Sī)	274
Kālena = Kālena (Sī)	113
Kāliyā nāma kuraragharikāya upāsikāya kucchismim = Kālī nāma kuraragharikā upāsikā, tassā kucchismim (Sī)	186
Kiñci = Yamkiñci (Syā)	300
Kimilatthero = Kimbilatthero (Sī)	150
Kiriyā = Kālakiriyā (Syā, Ka)	89
Kilesadhunano vā = Kilese dhunanto vā (Ka)	126
Kisadhātukattā = Kilantadhātukattā (Sī)	290
Kuñjaram saṭṭhihāyanam = Kuñjara saṭṭhihāyana (Sī)	18
Kuraragharikā = Kulagharikā (Ka)	351
Kuraragharikāya = Kulagharikāya (Syā, Ka)	186, 350
Kuraragharanagare = Kulagehe (Ka)	350
Kurundakavāsī phussamittatthero = Kurundakavāsī Sumittatthero (Ka)	
Kurundakavāsī Pussamittatthero (Syā)	40
Kulasabhāgam = Kulageham (Ka)	276

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ka]

Kokanadaṃ = Kokanudaṃ (Ka)	168
Korabyaraṇṇo migacīraṃ = Korabbaraṇṇo migājinaṃ (Ka)	203
Kolāhalasaddena = Kalakalasaddena (Sī)	285
Kosohitavatthaguyhatādīnaṃ = Kosohitavatthuguyhatādīnaṃ (Sī, Syā)	363

[Kha]

Khaṇasampatti = Saddhāsampatti (Syā, Ka) Ṭikā oloketabbā.	49
Khaṇḍaviraḷadantā = Khaṇḍasithiladantā (Sī)	
Khaṇḍitapahitadantā (Syā)	265
Khippanti = Khipanti (Sī, Syā)	372
Khujjuttarā = Uttarā (Sī)	330

[Ga]

Gajaṅgalaṃ = Kajaṅgalaṃ (Sī, Syā)	76, 378
Kaddūhanamatthampi = Gudūhaṇamattampi (Ka)	236
Gadhitā = Gathitā (Ka)	47
Gandhadāmamālādāmādīhi = Gandhamālādāmādīhi (Sī)	107
Gabbhokkantisamayo = Gabbhavokkantisamayo (Ka)	9
Gamanacāriniyo = Sahacāriniyo (Sī) Paricāriniyo (Syā)	315
Gamanākappaṃ = Gamanākāraṃ (Sī)	235
Garugabbhā = Garubhārā (Sī)	269
Gahetvā ṭhapesi = Ganthitvā pesesi (Ka)	139
Gāthaṃ = Thutiṃ (Sī, Syā)	19
Gāmeṇḍavālamahāvihārassa = Maṇḍalavāsimahāvihārassa (Syā, Ka)	27
Giribhaṇḍapūjaṃ = Giribhaṇḍavāhanapūjaṃ (Sī, Syā)	16
Guḷaphāṇitakhaṇḍasakkarādīni = Guḷavāṇijo khaṇḍasakkarādīni (Ka)	366
Gehadvāre = Gehaṅgaṇe (Sī, Ka)	132
Gocaragāmamahāvihāre = Kājaragāmamahāvihāre (Sī)	28
Godhāvaritīre = Godhāvarivaṅke (Sī, Syā)	257

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ca]

Cakkavāḷasahassantarampi = Cakkavāḷasahassabbhantaritampi (Sī)	108
Caṇḍapajjoto = Chandajāto (Sī)	163
Cāretvā = Āṇāpetvā (Syā) Codetvā (Ka)	284
Cāriṃ = Haritaṃ (Syā) Gocaraṃ (Ka)	171
Ciṇṇavasibhāvena = Ciṇṇavasena (Sī)	222
Cittakumāroti nāmaṃ = Cittakumārotissa nāmaṃ (Syā)	297
Cittaṭṭhapanā = Cittapatthanā (Ka)	370
Citrapaṭṭaparikkhattāni = Citrapaṭṭaparikkhattāni (Sī)	49
Cundakāraḱānaṃ santikaṃ = Cundānaṃ santikaṃ (Sī) Cundakāraḱānaṃ santike (Syā) Cundakārasantikaṃ (Ka)	269
Cūḷapanthakatthero = Cullapanthakatthero (Sī, Syā)	164
Cūḷasetṭhi = Cūḷakasetṭhi (Syā, Ka)	170
Cūḷupaṭṭhākaṃ = Cuḷha-upaṭṭhākaṃ (Sī)	374
Coḷakkhaṇḍāni = Coḷakkhandhaṃ (Ka)	220

[Cha]

Chātakattā = Chātajjhatto (Sī, Syā)	331
-------------------------------------	-----

[Ja]

Jīvikupāyaṃ = Jīvikopāyaṃ (Sī) Jīvitupāyaṃ (Syā)	218
Jīvitaṃ = Āyusaṅkhāro (Sī)	397

[Jha]

Jhānakīḷitāya = Jhānakīḷikāya (Sī)	236
Jhānalābhīnaṃ = Jhānasīlānaṃ (Sī)	180
Jhāpanakammanti = Jhāyanakammanti (Ka)	341
Jhāyīnaṃ = Jhāyinīnaṃ (Sī)	281

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ña]

Ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ = Ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ buddhicariyaṃ (Sī) Ñātatthacariyaṃ lokatthacariyaṃ Buddhatthacariyaṃ (Syā)	76
---	----

[Tha]

Thitaṭṭhāne = Diṭṭhatṭhāne (Syā)	334
----------------------------------	-----

[Ta]

Takkasilanagare = Takkasilānagare (Sī, Syā)	214
Tattakapāle = Tattakaṭāhe (Sī)	27
Tattaphālaṃ = Tattakapālaṃ (Syā, Ka)	238
Tathākāritāya Tathāgato = Bhagavā hi yaṃ vācaṃ bhāsati, tatheva kāyena karoti (Ka)	86
Tapusso = Tapasso (Sī)	293
Tayidaṃ = Yadidaṃ (Ka)	126
Talaṅgara = Vālaṅkara (Ka)	32
Tassa otārāpekkhā = Tasmim otarāpentā (Ka)	18
Tassāsayam = Tassajjhāsayam (Syā)	34
Tādisānaṃ = Tumhādisānaṃ (Ka)	306
Tiṇapupphakarogo = Visapuppharogo (Syā, Ka)	237
Tiṇamuṭṭhi = Paṇṇamuṭṭhi (Sī, Syā)	43
Titthiyamaddanaṃ = Titthiyamathanaṃ (Sī)	97

[Tha]

Thaddhakāya = Phuṭṭhatāya (Ka)	44
Thusakoṭṭanasadisaraṃ = Thusabhojanasadisaraṃ (Syā) Thusakoṭṭhasadisaraṃ (Ka)	156
Thūlasātake = Thūlathūle sātake (Sī)	315
Theravaṃsadīpānaṃ = Theravaṃsappadīpānaṃ (Sī, Syā)	2

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Da]

Dakkhanti = Rakkhanti (Ka)	72
Dassanti = Passanti (Ka)	141
Dassento = Desento (Sī, Syā, Ka)	11
Daharatarā = Daharadaharā (Ka)	282
Dārucīraṃ nivāsesi = Dārucīrāṇi dhāresi (Sī)	217
Dippiati = Dibbati (Ka)	72
Disvā = Oloketvā (Sī)	271
Dukūlacumbuṭake = Dukūlacumbaṭe (Sī) Dukūlacumbiṭake (Syā)	234
Dujjīvītā = Dujjīvikā (Sī)	146
Dutiyattavāre = Dutiyacittavāre (Syā)	121
Dubbhikā = Dūbbhikā (Sī)	272
Dullabhañca vatidaṃ = Dullabhatarāṃ (Ka)	32
Dussasahassaparivāraṃ = Rūpasahassaparivāraṃ (Sī)	307
Dussante = Dasante (Sī)	396
Devadattaṃ gato = Divaṅgato (Syā)	134
Desako = Desetā (Sī)	11
Desanāvilāsappatto = Desanāvilāsasampanno (Sī, Syā)	55
Dvenavutikappamatthake = Dvānavutikappamatthake (Sī, Syā)	231
Domanassaṃ = Paṭighaṃ (Sī, Syā)	60
Dosena = Rosena (Sī, Syā)	339

[Dha]

Dhanañcayasetṭhino = Dhanañjayasetṭhino (Sī)	311
Dhanāyantā = Mamāyantā (Syā, Ka)	403
Dhātā = Dhatā (Sī, Syā)	7
Dhātānaṃ = Dhatānaṃ (Sī)	379
Dhātupabhedaññaṃ = Dhātubhede ñāṇaṃ (Ka)	411
Dhutadharo = Dhutavādo (Sī)	104
Dhūpāyi = Dhūmāyi (Syā)	251

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Na]

Na pesessāmī”ti = Na paṇissāmīti (Sī)	345
Nāvikassa nāvāya (Syā, Ka)	172
Nhātadārakā = Nahāpitā dārakā (Sī)	238
Niccanavako = Niccam navo (Sī, Ṭikāyaṃ ca)	143
Niccānubandhā = Niccānubaddhā (Sī, Syā)	206
Niṭṭhāpetvā = Niṭṭhapetvā (Sī)	226
Nipatitvā = Nipajjitvā (Sī, Syā)	252
Nipphattasabbakiccattā = Nibbattasabbakiccattā (Sī)	77
Nirayo = Narako (Sī)	110
Niruttaram = Anuttariyam (Ka)	93
Nirussukkā = Nibbitakkā (Sī)	191
Nisajjanam nāma = Nipajjanam nāma (Sī, Ka)	88
Nisevare = Nivesare (Ṭikā)	370

[Pa]

Pakatim = Pavattim (Syā)	239
Pakkuthitajātirase = Pakkuthitajātīpiṇḍarase (Sī)	184
Pakkuthitatelassa = Pakkuṭṭhitatelassa (Syā)	
Pakkaṭṭhitatelassa (Sī, Ka)	346
Pakkhittā uppilavamānā = Patitā-uparipalavamānā (Ka)	369
Paccūsasamayante = Paccūsasamanantare (Sī, Syā)	299
Pañcadhurabhattasatāni = Pañcadhuvabhattasatāni (Syā, Ka)	296
Paccayākāraṇaṃ = Paccayaṇaṃ (Sī) Paccayākāraṃ (Syā)	114
Pañcātapatappana = Pañcatāpatappana (Sī)	375
Paññāsaṅkalananicchayo = Paññāsakalavinicchayo (Syā)	2
Pañhe = Pañhā (Ka)	277
Paṭācāram = Paṭācārā (Syā, Ka)	277
Paṭibhājanakānam bhikkhūnam = Paṭibhānakabhikkhūnam (Ka)	253
Paṭividdha = Paṭiladdha (Sī, Syā)	232
Paṭhamadassaneyeva = Paṭhamakadassaneyeva (Sī)	302

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Paṭhamābhisambodhim = Paramābhisambodhim (Sī, Syā)	156
Paṭṭhapetvā = Patthetvā (Ka)	251
Paṭṭhapetvā = Paḍḍhetvā (Syā, Ka)	35
Paṇṇākāraṁ = Saccakāraṁ (Sī)	138
Paṇiyassa = Paṇḍitatāya (Syā, Ka)	366
Pattapuṭakena = Bhattakuṭena (Ka)	296
Pattavāraṁ = Hatthavāraṁ (Sī)	192
Patitṭhāssa bhavissāmīti = Patitṭhānamassa karissāmīti (Ka)	365
Pathavissarassa = Puthuvissarassa (Sī)	224
Padittaṁ = Ādittaṁ (Sī)	339
Pannaraso = Pannarasī (Sī)	146
Pabbateyyaraṭṭhe = Pabbatiyaraṭṭhe (Sī)	214
Pamuṭṭhanti sammūṭṭhaṁ = Pammūṭṭhanti pamuṭṭhaṁ (Sī)	
Pamuṭṭhanti pamuṭṭhaṁ (Syā)	416
Payāgapatitṭhānatitthaṁ = Payāgatitthe (Ka)	175
Pariggaṇhantā = Paṭiggaṇhantā (Sī)	263
Pariyādānānubhāvadassanavasena = Pariyādānabhāvadassana- vasena (Syā, Ka)	16
Parivitakkamattameva = Parivitakkitamattameva (Sī)	114
Palālavaraṇakaṁ = Palālāvaraṇakaṁ (Sī)	28
Palāsantisalākāya = Sinnusalākāya (Sī)	372
Palitakesaṁ = Palikasīsaṁ (Sī)	176
Pavattanabhāvaṁ = Pavattanakabhāvaṁ (Sī)	266
Pavuttatālapakkaṁ = Muttatālapakkaṁ (Sī) Pamuttatālapakkaṁ (Syā)	394
Passasukhaṁ = Phassasukhaṁ (Sī)	375
Pilindavacchatthero = Piḷindivacchatthero (Sī)	215
Pilindoti panassa gottam, Vacchoti nāmaṁ = Pilindoti panassa nāmaṁ Vacchoti gottam (Ka)	216
Pilotikasaṅghāṭī”ti = Paṭapilotīnaṁ saṅghāṭīti (Sī)	142
Pippalimāṇavo = Pipphalimāṇavo (Sī, Syā)	137
Pīṇanarasā = Pīnanarasā (Sī)	390

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Pa]

Piṇayatīti = Piṇātīti (Ka)	390
Puṇṇasīhassa = Puṇṇasetṭhissa (Syā, Ka)	342
Pubbuḷā = Bubbūḷā (Sī) Pupphūḷā (Ka)	309
Purimavacanaṃ = Purimasavanaṃ (Sī)	8

[Ba]

Bakulāti = Sakulāti (Sī) Saṃkulāti (Syā)	283
Bahalandhakāraṃ mahātamaṃ = Bahalandhakārakāraṃ mahātamo (Sī)	411
Bahukārattā = Bahupakārattā (Ka)	404
Bākulo = Bakkulo (Sī, Syā)	126, 236
Bāvarimāṇavotissa = Bāvārimāṇavotissa (Sī)	257
Bāvaribrāhmaṇassa = Bāvāribrahmaṇasseva (Sī)	257
Biḷūpamasutte = Biḷopamasutte (Sī)	371
Buddhicariyāya = Buddhacariyāya (Ka)	80
Bodhimaṇḍe = Bodhipallaṅke (Sī)	310

[Bha]

Bhattaṃ paccāsīsamānā viharāma = Bhojanaṃ paccāsīsamānā vicarāma (Sī) Bhatin paccāsīsamānā viharāma (Syā)	146
Bhaddakaṃ = Sāthakaṃ (Ka)	210
Bhikkhudāyikā = Bhikkhudāsikā (Syā)	311
Bhikkhusatasahassaparivuto = Satasahassabhikkhuparivāro (Sī)	226
Bhūmattharaṇaṃ = Bhummattharaṇaṃ (Sī)	189
Bhecchatīti = Bhijjissatīti (Syā, Ka)	42
Bhericārikaṃ = Bherivādakaṃ (Sī)	272

[Ma]

Maggaphalapattiyā = Maggaphaluppattiyā (Sī)	221
Madditasāṅkhārātāya = Majjitasāṅkhārātāya (Sī)	279
Manomayajjhānalābhī = Manomayañāṇalābhī (Sī)	169
Mahākālōti = Mahākālōti (Sī)	109

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Ma]

Mahākāḷakaṇṇim = Mahākāḷakaṇṇim (Sī, Ka)	317
Mahāgāmaṇ = Mahāvāpim (Sī, Syā)	313
Mahādevalatthero = Mahādevatthero (Sī) Mahādevilatthero (Ka)	157
Mahāvihāre nivāsīnaṁ = Mahāvihārādhivāsīnaṁ (Sī)	
Mahāvihāravāsīnaṁ (Syā)	2
Mahāsālakule = Mahābhogakule (Sī)	154
Mānamhi naṭṭhā = Manam vatamhi naṭṭhā (Sī)	
Ahañcamhi naṭṭhā (Syā)	265
Mālāguḷasadisam = Mālāgulasadisam (Sī)	187
Migavatthāya = Migavadhāya (Ka)	299
Milakkhatissatthero = Mālakatissatthero (Syā, Ka)	27
Mukhasāsanam = Sukhasāsanam (Ka)	327
Mukhullokikāti = Mukhullokakāti (Sī) Mukholokakāti (Syā)	47
Muccatū”ti = Muccāti (Sī)	29, 30
Mudhappasanno = Muddhappasanno (Sī)	391
Muḷhakaraṇṇo = Cūḷakaraṇṇo (Sī) Malaraṇṇo (Syā)	257
Mettācittanti = Mettam cittanti (Sī) Mettacittanti (Syā)	53
Mokkhagamanamagge = Saggamokkhagamanamaggo (Ka)	372

[Ya]

Yathānusandhikaṁ ghaṭetvā = Yathānusandhim gahetvā (Sī)	144
Yamunāya ca = Nammadāya ca (Sī)	18
Yassā vā tassā vā tumhe = Yassatthāya vā tumhepi (Ka)	17
Yā yā diṭṭhi, tassā tassā anurūpaṁ = Yā yaṁ diṭṭhi, tassā anurūpaṁ (Sī)	370

[Ra]

Rājarājo = Rājātirājā (Ka)	86
Rājāṇam te = Rājadaṇḍe (Ka)	284
Rohiṇīnadītīre = Rohaṇīnadītīre (Ka)	242

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[La]

Laggetvā = Laketvā (Sī) Laggetvā (Syā) 299

[Va]

Vaṅgapatte = Vatthayuge (Syā, Ka) 107

Vacanasamapaṭiggahe = Vacanasamapaṭicchane (Sī, Syā) 3

Vassasaṭṭhikattherā = Vassasatikattherā (Sī) 249

Vassasaṭṭhikatthero viya = Vassasatikathero viya (Sī) 113

Vassasaṭṭhikattherā viya = Vassasatikattherā viya (Sī) 174

Vassasaṭṭhikattherasadisā = Vassasatikattherasadisā (Sī) 159

Vākkaraṇaṃ vuccati vacanakiriyā,

madhuravacanānanti attho = Vākkaraṇaṃ vuccati vacanaṃ,

kalyāṇavākkaraṇaṃ madhura-

vacananti attho (Ka) 185

Vāṇijakammaṃ = Vaṇijjakammaṃ (Sī) 294

Vidhamitvā = Viddhamsetvā (Ka) 404

Vidhānena = Vivāhena (Ka) 328

Vinayadharānaṃ = Vinayadhārīnaṃ (Ka) 275

Viniveṭṭeti = Vinivaṭṭeti (Sī) 353

Vipassanādhuraṇca = Vāsadhuraṇca (Sī) 242

Vipassanādhure ca = Vāsādhure ca (Sī) 381

Vipassanādhuraṇca = Vāsadhuraṇca (Sī, Syā) 28

Vivaṭacchadassa = Vivattacchaddassa (Sī) 335

Vissakammaṃ = Vissukammaṃ (Syā) Visukammaṃ (Ka) 98

Vissāsakānaṃ = Vissāsikānaṃ (Sī, Syā) 307

Visibbesuṃ = Visivesuṃ (Sī) 341

Vīriyasamathayojanattāya = Vīriyasamatayojanattāya (Ka) 185

Vutto cūḷapanthakaṃ = Vutte bālapanthakaṃ (Sī) 169

[Sa]

Saṃgharivā = Saṃharivā (Sī) 130

Saṃsīdāpessatī”ti = Saṃsumbhissatīti (Ka) 30

Sakyaṛājakule = Sakkarājakule (Syā) 302

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Sakalikāpi = Sakkhalikāpi (Ka)	355
Sakkā kātun”ti āha = Sakkā karotūti āhaṃsu (Sī)	333
Saccakāro = Paccayo (Syā, Ka, Saṃ-Ṭṭha 2. 169 piṭṭhe ca)	
Ṭṭikā pana passitabbā.	129
Sañcayo = Sañjayo (Sī, Syā)	122, 123
Sañjāna = Sañjānātha (Ka)	398
Saññattim = Paññattim (Ka)	291
Saññāṇabhūtā = Paññāṇabhūtā (Sī)	377
Satthalūkham = Vatthalūkham (Ka)	256
Saṇṭhāturū = Sandhāreturū (Ka)	258, 398
Sattim = Satthim (Sī)	296
Sanarāmaralokagarū = Sanarāmaralokagurū (Sī, Syā)	1
Santake = Santike (Sī, Syā)	257
Santharaṇapūjaṃ = Santharapūjaṅca (Syā)	365
Sandacchāyaṃ = Saṇḍacchāyaṃ (Syā) Sītacchāyaṃ (Ka)	299
Sandhāya bhikkhāya gatānaṃ = Sandhāya payātānaṃ (Sī)	
Sandhāya sanupayātānaṃ (Syā)	197
Sannipatitā devasaṅghā = Sannipatito devasaṅgho (Sī)	71
Sanimittā = Subhanimittā (Syā, Ka)	25
Sabbaññutaṃ = Sabbaññutaññāṇaṃ (Sī)	236
Sabbatthakameva dāpesi = Sabbatthakaṃ pasesi (Ka)	316
Sabbadukkhāṃ = Kāmasukkhāṃ (Sī, Syā, Ka)	266
Sabbabuddha = Sabbaññubuddha (Sī, Ka)	393
Sabbasaṅgāhakavasena = Sabbasaṅgāhikavasena (Sī)	407
Sabbūpakāraṅca = Sabbasakkāraṅca (Sī)	316
Samaṇamuṇḍikāputto = Samaṇamuṇḍikāputto (Sī)	8
Samāgataṭṭhāne = Samāgamaṭṭhāne (Syā, Ka)	372
Sampādayissāmi = Sampāyissāmi (Sī)	230
Sammāvodāpanalakkhaṇo = Sammāvodānalakkhaṇo (Syā, Ka)	403
Sarīrasampattim = Sarīranipphattim (Sī)	117, 293

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Savanaraso = Assavaraso (Sī)	20
Saheva = Sabbe (Syā, Ka)	333
Sahoḍḍham = Sahodham (Syā)	284
Sāṇim = Sāṇiyam (Syā) Sāṇiyā (Ka)	172
Sādarena = Ādarena (Sī)	254
Sādhukīḷitaṃ = Sādhukīḷikaṃ (Sī)	137
Sādheti = Sāreti (Sī)	11
Sikkhāmattampi = Sikkhāpadamattampi (Sī)	281
Siṅgālakamātā = Sigālakamātā (Sī)	293
Sinerupāde = Sinerupapāte (Sī, Syā)	105
Sinerum mattham = Sinerumatthakaṃ (Syā) Sinerum matthakaṃ (Ka)	130
Sivathikadassanaṃ = Sīvathikāya dassanaṃ (Sī, Syā)	27
Siveyyakaṃ = Sīveyyakaṃ (Sī)	307
Suggahito = Sukathito (Ka)	189
Succhavi = Sacchavi (Sī)	349
Sujātā nāma seniyadhītā = Sujātā senānī dhītā (Sī)	309
Sutavittako = Sutacittako (Sī, Syā)	246
Suttattaye = Suttantanaye (Syā, Ka)	353
Suddhodano nāma rājā = Suddhodanamahārājā nāma (Sī, Syā)	120
Sudhāmuṇḍakavāsī = Paṇamugāmaṇḍitavāsī (Ka)	19
Surattadupaṭṭaṃ = Rattadupaṭṭaṃ (Sī)	50
Suvaṇṇabhiṅgāraṃ = Suvaṇṇabhiṅkāraṃ (Sī)	135
Susamiddho = Suṭṭhubhūti vā samiddho (Sī) Subhūtiyā samiddho (Syā)	173
Susumāragirinagare = Sumsumāragirinagare (Sī, Syā) Saṃsumāragirinagare (Ka)	307
Sūpaṭṭhitā = Suppatiṭṭhitā (Ka)	405
Sūrambaṭṭho = Surabandho (Syā, Ka)	305
Sūrambaṭṭhotissa = Surabandhotissa (Ka)	305

Nānāpāṭhā

Piṭṭhaṅkā

[Sa]

Senānigame seniyakuṭumbikassa = Senānī nigame senānī kuṭumbikassa (Sī)	309
Sobhananāmassa = Sobhanassa nāma (Sī)	226

[Ha]

Hadayasokaṃ = Hadayasosaṃ (Sī, Syā)	273
Haritūpalittāya = Haritupattāya (Sī)	183
Hatthakacchapakaṃ = Hatthakacchāpakaṃ (Syā) Hatthakucapakaṃ (Ka)	210
Hāraṇakammaṃ = Hārakammaṃ (Syā) Māritakammaṃ (Ka)	284
Hārema = Hāretha (Syā) Mārema (Ka)	284
Himavantappadese = Himavantapasse (Sī)	100
Hirottappavivajjitānaṃ = Hirottappavissajjitānaṃ (Ka)	317
Heṭṭhimatale = Heṭṭhā samatale (Ka)	183